

**TRANSPARENCY
INTERNATIONAL**
Bosna i Hercegovina

STUDIJA SISTEMA NACIONALNOG INTEGRITETA

BOSNA I HERCEGOVINA 2023

Finansira
Evropska unija

Naziv organizacije:	Transparency International u Bosni i Hercegovini
Glavni autor:	Srđan Blagovčanin
Drugi autori:	Ivana Korajlić, Ena Kljajić Grgić, Benjamin Plevljak, Srđan Traljić, Emsad Dizdarević, Snježana Ivandić Ninković, Marko Martić, Bojan Kovačević
Urednik:	Boris Divjak
Recenzenti:	Isabelle Büchner, Jon Vrushi, Andrew McDevitt
Prevod:	Vojislav Boljanić
Sve informacije se smatraju tačnim zaključno sa:	30. novembar 2023.

Ovu procjenu sistema nacionalnog integriteta izradio je Transparency International u Bosni i Hercegovini u saradnji sa Sekretarijatom Transparency International u Berlinu. Publikacija je izrađena u okviru projekta: „EU4 Vladavina prava: Angažman građana za javni integritet (CEPI) na Zapadnom Balkanu i u Turskoj“ koji se finansira sredstvima Evropske unije. Za sadržaj publikacije odgovoran je isključivo Transparency International u Bosni i Hercegovini, a stavovi izneseni u njoj ne odražavaju nužno stavove Evropske unije.

© Transparency International u Bosni i Hercegovini

Banja Luka

Krfska 64e
78000 Banja Luka

Sarajevo

Mula Mustafe Bašeskije 9/1
71000 Sarajevo

www.ti-bih.org

TRANSPARENCY
INTERNATIONAL
Bosna i Hercegovina

STUDIJA SISTEMA NACIONALNOG INTEGRITETA

BOSNA I HERCEGOVINA 2023

Finansira
Evropska unija

SADRŽAJ

Lista skraćenica	8	4. Javna tužilaštva	88
Sažetak	10	Kapaciteti	90
I Uvod	14	Upravljanje	95
II Profil zemlje	16	Uloga	100
2.1 Osnove Sistema nacionalnog integriteta	16	Interakcije	101
2.2 Korupcija i borba protiv korupcije	22	Preporuke za stub	102
III Stubovi Sistema nacionalnog integriteta	28	5. Javni sektor	104
1. Zakonodavna vlast	28	Kapaciteti	106
Kapaciteti	30	Upravljanje	109
Upravljanje	34	Uloga	116
Uloga	46	Interakcije	120
Interakcije	48	Preporuke za stub	121
Preporuke za stub	49	6. Agencije za sprovođenje zakona	124
2. Izvršna vlast	50	Kapaciteti	126
Kapaciteti	52	Upravljanje	131
Upravljanje	55	Uloga	137
Uloga	63	Interakcije	138
Interakcije	65	Preporuke za stub	139
Preporuke za stub	66	7. Izborna komisija	140
3. Pravosuđe	68	Kapaciteti	142
Kapaciteti	70	Upravljanje	146
Upravljanje	76	Uloga	152
Uloga	83	Interakcije	155
Interakcije	86	Preporuke za stub	156
Preporuke za stub	87	8. Ombudsmen	158
		Kapaciteti	160
		Upravljanje	164
		Uloga	170
		Interakcije	172
		Preporuke za stub	174

9. Revizorske institucije	176	14. Poslovni sektor	260
Kapaciteti	178	Kapaciteti	262
Upravljanje	182	Upravljanje	267
Uloga	187	Uloga	273
Interakcije	190	Interakcije	275
Preporuke za stub	190	Preporuke za stub	276
10. Agencija za borbu protiv korupcije	192	15. Državna preduzeća	278
Kapaciteti	194	Kapaciteti	280
Upravljanje	198	Upravljanje	283
Uloga	204	Interakcije	291
Interakcije	206	Preporuke za stub	292
Preporuke za stub	207		
11. Političke stranke	208	Zaključak/Preporuke	294
Kapaciteti	210	Bibliografija	302
Upravljanje	215	Fusnote	336
Uloga	224		
Interakcije	226		
Preporuke za stub	227		
12. Mediji	228		
Kapaciteti	230		
Upravljanje	236		
Uloga	241		
Interakcije	244		
Preporuke za stub	245		
13. Civilno društvo	246		
Kapaciteti	248		
Upravljanje	253		
Uloga	256		
Interakcije	258		
Preporuke za stub	259		

LISTA SKRAĆENICA

ACA	Agencija za borbu protiv korupcije
AJN	Agencija za javne nabavke/nabave
ALAC	Centar za zastupanje i pravno savjetovanje
APIF	Agencija za posredničke, informatičke i finansijske usluge
APIK	Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije
BAM	Konvertibilna marka, valuta
BD	Brčko distrikt
BDP	Bruto domaći proizvod
BHRT	Radio-televizija Bosne i Hercegovine
BIH	Bosna i Hercegovina
BIRN	Balkanska istraživačka mreža
GP	Granična policija
CBS	Centralni birački spisak
CCI	Centri civilnih inicijativa
CIK	Centralna izborna komisija
CPI	Indeks percepcije korupcije
DKPT	Direkcija za koordinaciju policijskih tijela BiH
DP	Državna preduzeća
EC	Evropska komisija
EU	Evropska unija
FBIH	Federacije Bosne i Hercegovine
FIA	Finansijsko-informativna agencija
FTV	Federalna televizija
GRECO	Grupa država protiv korupcije
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica
INTOSAI	Međunarodna organizacija vrhovnih revizorskih institucija
IRB	Investiciona razvojna banka
KDT	Kancelarija/Ured disciplinskog tužioca/tužitelja
KM	Konvertibilna marka

KRŽ	Kancelarija/Ured za razmatranje žalbi
KS	Kanton Sarajevo
MIM	Mreža za izgradnju mira
MP	Poslanik, zastupnik
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
NIS	Sistem nacionalnog integriteta
NVO	Nevladina organizacija
OBA	Obavještajno-bezbjednosna agencija/Obavještajno-sigurnosna agencija
 OCD	Organizacija civilnog društva
ODIHR	Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
OHR	Kancelarija/Ured visokog predstavnika
OSCE	Organizacija za evropsku bezbjednost/sigurnost i saradnju
PD	Predstavnički dom
PDV	Porez na dodatu/dodanu vrijednost
PU	Policijska uprava
RAK	Regulatorna agencija za komunikacije
RS	Republika Srpska
RSF	Reporteri bez granica
RTRS	Radio-televizija Republike Srpske
SAA	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
SDA	Stranka demokratske akcije
SDC	Švajcarska agencija za razvoj i saradnju
SDP	Socijaldemokratska partija
SG/SN	Službeni glasnik/Službene novine
SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu
SLAPP	Strateške tužbe protiv učešća javnosti
SM/VM	Savjet/Vijeće ministara
SNSD	Savez nezavisnih socijaldemokrata
TI	Transparency International
UIO	Uprava za indirektno/neizravno oporezivanje
UN	Ujedinjene nacije/Ujedinjeni narodi
USAID	Američka agencija za međunarodni razvoj
VRI	Vrhovna revizorska institucija
VSTS/VSTV	Visoki sudski i tužilački savjet/Visoko sudsko i tužilačko vijeće
ZDK	Zeničko-dobojski kanton
WB	Svjetska banka

SAŽETAK

Ovo izdanje predstavlja peti pregled Sistema nacionalnog integriteta (NIS) u Bosni i Hercegovini (BiH). Prva studija objavljena je 2004. godine, a tokom proteklih godina uslijedila su brojna ažuriranja, između ostalog i procjena lokalnog sistema integriteta za Brčko distrikt BiH 2015. godine. Studija je dio šireg regionalnog projekta koji obuhvata sve zemlje zapadnog Balkana, a u kojem NIS istraživanja obavljaju odgovarajući nacionalni ogranci organizacije Transparency International (TI). Krajem 2023. u okviru NIS BiH izvršen je opsežan pregled svakog sektora kako bi se stekao precizan uvid u način na koji se ključne institucije bore protiv korupcije, te dale preporuke za jačanje napora i uspostavljanje najboljih praksi dobrog upravljanja u svim društvenim stubovima.

U nalazima ključnih istraživanja BiH se opisuje kao «neuspjela država», a to viđenje potvrđuje i aktuelni NIS. Institucije su u velikoj mjeri zarobljene od strane vladajućih elita, a ono malo preostalih nezavisnih i kritičnih glasova učutkano je stavljanjem tih institucija pod stranačku kontrolu. Kao što je pomenuto više puta u tekstu, zemlja nazaduje, a to potvrđuje i pozicija koju zauzima u Indeksu percepcije korupcije TI. BiH nije demokratija, već zemlja zarobljena od nacionalističkih elita, koje unutar svojih etničkih korpusa imaju gotovo apsolutnu moć.

Preporuke NIS-a se stoga prvenstveno tiču zadataka koji stoje pred nacionalnim institucijama. U suštini, BiH treba da poboljša odgovornost i transparentnost javnog sektora, što uključuje upravljanje javnim finansijama, transparentne budžete, zabranu sukoba interesa i depolitizaciju administracije. Ovi zadaci se nalaze na vrhu liste prioriteta već više od dvije decenije, ali u njihovom ispunjavanju nije postignut primjetan napredak. Prema zaključcima istraživanja, transformacija društva bi bila moguća kada bi se uklonili pritisci kojima političke stranke i njihovi lideri kontrolišu gotovo sve institucionalne stubove, a to bi se moglo postići postepenom demokratizacijom stranaka. Funkcionalni pregled javnog sektora bi trebalo da ima za cilj njegovu reorganizaciju i značajno smanjenje. U međuvremenu, svaka institucija bi trebalo da usvoji svoja pravila o transparentnosti i integritetu i obezbijedi njihovu punu primjenu kako bi se zaustavilo njihovo dalje urušavanje i uspostavila vladavina prava. Detaljnije preporuke date su u tekstu, a u nastavku su izložene samo ključne preporuke po stubovima:

➤ Sukob interesa: Svi nivoi vlasti treba da usvoje ujednačen, pouzdan zakonodavni i institucionalni okvir za sprečavanje sukoba interesa, u skladu s preporukama GRECO-a, uz proširivanje opsega njegove primjene i dubine izvještavanja.

- > Sloboda pristupa informacijama: Vlade i parlamenti treba da usklade zakonske propise o slobodi pristupa informacijama u cijeloj zemlji, uz unapređenje odredaba o proaktivnoj transparentnosti i propisivanje strožih kazni za nedostavljanje informacija u skladu sa zakonom, čime bi se povećala odgovornost u radu vlada i državne uprave.
- > Zaštita uzbunjivača: Vlada i Parlament Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) treba da usvoje zakon o zaštiti lica koja prijave korupciju, a vlade i parlamenti na nivou Bosne i Hercegovine (BiH) i Republike Srpske (RS) treba da prilagode postojeće zakone kako bi se omogućilo sigurno prijavljivanje korupcije te brzo i jednostavno dodjeljivanje statusa uzbunjivača.
- > Transparentnost parlamenata: Parlamenti treba da poboljšaju transparentnost procesa donošenja zakona i da omoguće učešće stručnjaka i civilnog društva u zakonodavnom procesu, kroz cjelovit proces izrade nacrtu zakona i javnih rasprava, umjesto da zakone donose po ubrzanoj proceduri nakon političkih dogovora iza zatvorenih vrata.
- > Nadzor nad izvršnom vlasti: Vrhovne revizorske institucije (VRI) treba da vrše odgovarajući nadzor nad javnim sektorom, a osnovni predušlov za to je da se revizori imenuju nezavisno od izvršne vlasti i da za svoj rad odgovaraju parlamentima, široj javnosti i pravosuđu. Da bi se to postiglo, neophodno je osigurati blagovremeno i politički neuslovljeno odobravanje budžeta i izbjegavati politička imenovanja u VRI. Nadalje, potrebno je uspostaviti mehanizam povratne sprege, koji podrazumijeva da institucije koje su dobile negativno mišljenje VRI imaju obavezu da uočene probleme isprave prije narednog ciklusa izvještavanja.
- > Nezavisnost sudova i tužilaštava: Finansiranje sudova i tužilaštava treba da bude automatizovano kako bi se smanjio rizik od uticaja različitih nivoa vlasti na njihov rad. Svi nosioci pravosudnih i tužilačkih funkcija, uključujući Visoki sudski i tužilački savjet (VSTS), moraju biti podložni nezavisnoj provjeri, u koju bi bile uključene organizacije civilnog društva (OCD) i koja bi bila otvorena za uvid javnosti i medija.
- > Nedavno uspostavljeni sistem finansijskog upravljanja i interne kontrole javnog sektora treba da koordiniše svoje aktivnosti s vrhovnim revizorskim institucijama kako bi se povećala efikasnost i unaprijedila kontrola nad državnim potrošnjom. Nadalje, hitno je potrebno povećati transparentnost u zapošljavanju u agencijama za sprovođenje zakona, VRI i u instituciji ombudsmena, ali i u svim ostalim javnim institucijama.
- > Policijske agencije moraju obezbijediti nezavisnost disciplinskih mehanizama i povećati efikasnost istraga i procesuiranja slučajeva korupcije i drugih krivičnih djela. Ostvarenju tog cilja će doprinijeti transparentno i brzo izvještavanje policijskih agencija.

➤ Izbori: Podrška radu Centralne izborne komisije (CIK):

- Vlade i parlamenti treba da obezbijede stabilnost u finansiranju izbora tako što će predložene budžete usvajati brzo i bez političkih uslovljavanja.

- Vlade i parlamenti treba da ojačaju zakonske odredbe kojima se onemogućuju politički pritisci na rad CIK-a (posebno na nivou lokalnih biračkih odbora, kroz transparentan odabir njegovih članova).

- CIK treba da sprovede detaljnu reviziju izbornog procesa s ciljem sprečavanja budućih pokušaja izbornog inženjeringa.

➤ Agencija za borbu protiv korupcije:

- Vlade treba da prošire ulogu Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK) tako da ona obuhvata mehanizme za postupanje u slučajevima kršenja relevantnog zakona ili nepostupanja u skladu s institucionalnom obavezom saradnje s Agencijom.

- Agencija za borbu protiv korupcije treba da ojača svoju koordinacionu ulogu i unaprijedi saradnju s drugim institucijama koje se bave prevencijom korupcije. Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije treba da propiše obavezu saradnje organa za sprovođenje zakona i izvršnog i javnog sektora s Agencijom, naročito u pogledu zahtjeva za dodjeljivanjem statusa uzbunjivača.

➤ Poslovni sektor i preduzeća u državnom vlasništvu: Smanjiti politički pritisak na državna preduzeća kroz profesionalizaciju njihovih upravnih tijela i poboljšanje korporativnog upravljanja, s naglaskom na transparentnost i odgovornost upravljanja.

- Vlada treba da izmijeni zakone o sistemu javnog ugovaranja i nabavki tako što će otvoriti proces za javnost i obezbijediti veću transparentnost i pristup informacijama o ugovorima kako bi se smanjile mogućnosti za korupciju koje proizlaze iz međudjelovanja privatnog i javnog sektora.

- Vlada treba da poveća transparentnost i odgovornost javne uprave uvođenjem strožih sankcija za političku zloupotrebu poslovnog sektora i da zaustavi kontinuirano političko uplitanje u poslovanje privatnih preduzeća i obrnuto. To takođe treba da bude prioritet pravosuđa, jer bi se time istovremeno suzbile i ponuda i potražnja korupcije.

- Vlada treba da uspostavi javne registre i popise svih društvenih preduzeća s imenima članova upravnih i nadzornih odbora u oba entiteta i Brčko distriktu (BD), kao i registar stvarnog vlasništva.

- Uspostavljanje mehanizama za integritet i transparentnost u imenovanju nadzornih i upravnih odbora, sprečavanje sukoba interesa i jačanje nezavisnosti i nadzora.

- Javni i privatni sektor treba da razviju posebne alate i smjernice za planove integriteta s ciljem poboljšanja korporativnog upravljanja

i poslovnog integriteta kroz promociju dobrih praksi, koji su takođe prilagođeni malim i srednjim preduzećima (MSP).

- Sužavanje prostora za građansko djelovanje: Nezavisni mediji i OCD trpe ogroman politički pritisak, posebno od izvršne vlasti, koja je pod uticajem političkih partija. Taj pritisak treba da prestane, naročito u RS, gdje su nezavisne OCD izložene orkestriranoj političkoj kontroli. Potrebno je ukinuti sporne odredbe o kleveti u Krivičnom zakoniku i tzv. Zakon o stranim agentima. Finansijska sredstva iz javnih budžeta u cijeloj zemlji treba da budu dostupna svim udruženjima na transparentan način kroz javne konkurse koji se sprovode u skladu s jasnim pravilima.
- Transparentnost vlasništva nad medijima treba unaprijediti uspostavljanjem odgovarajućih i detaljnih javnih registara vlasništva. Nadalje, finansiranje medija iz javnih budžeta treba ili da se ukine ili da se dodjeljivanje sredstava vrši putem javnih konkursa i transparentnih evaluacija zasnovanih na rezultatima.
- Integracija rodne perspektive (urodnjavanje): Sve institucije treba da kreiraju svoju rodnu strategiju ili pristup kojim se obezbjeđuju jednake mogućnosti u zapošljavanju i jednak tretman svih zaposlenih. Krajnji ishod bi trebalo da bude povećanje broja žena na izabranim i imenovanim funkcijama te veći pristup uslugama i vidljivost žena, jer istraživanja pokazuju da takva integracija doprinosi naporima u borbi protiv korupcije u svim sektorima.

I > UVOD

Sistem nacionalnog integriteta (NIS) obuhvata glavne institucije upravljanja u zemlji koje su odgovorne za borbu protiv korupcije. Kada pravilno funkcionišu, ove institucije čine zdrav i snažan sistem nacionalnog integriteta, koji je djelotvoran u borbi protiv korupcije u sklopu šire borbe protiv zloupotreba ovlaštenja, povreda dužnosti i nezakonitog prisvajanja javnih sredstava u svim njegovim pojavnim oblicima. Međutim, kada su ove institucije oslabljene nedostatkom odgovarajućih propisa i neodgovornim ponašanjem, korupcija će vjerovatno jačati, sa štetnim posljedicama po društvene ciljeve pravičnog rasta, održivog razvoja i društvene kohezije. Jačanje NIS-a stoga podstiče bolje upravljanje u zemlji i doprinosi pravednijem društvu u cjelini.

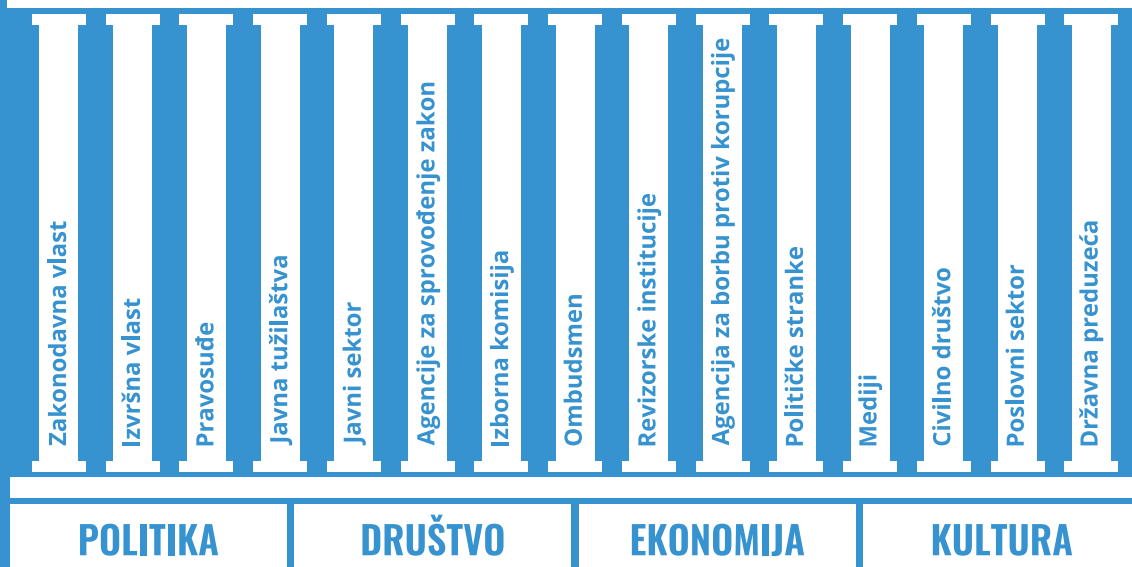
Transparency International (TI) je razvio NIS kao dio svog holističkog pristupa borbi protiv korupcije. Iako ne postoji univerzalan recept za djelotvoran sistem borbe protiv korupcije, na međunarodnom planu primjetan je sve veći konsenzus o bitnim aspektima koji se pokazuju kao najdjelotvorniji u sprečavanju korupcije i promovisanju integriteta. Procjenom NIS-a ocjenjuje se pravni osnov i stvarni učinak institucija relevantnih za cjelokupan sistem borbe protiv korupcije. NIS se fokusira na institucije ili «stubove» prikazane na slici 1, koji se temelje na nizu osnova u pogledu političkih, društvenih, ekonomskih i kulturnih uslova. NIS se zasniva na holističkom pristupu

prevenciji korupcije, budući da obuhvata čitav niz relevantnih institucija i sagledava njihove međuodnose. Dakle, NIS polazi od pretpostavke da bi narušavanje integriteta u bilo kojoj instituciji prouzrokovalo ozbiljne nedostatke u cjelokupnom sistemu integriteta. Shodno tome, procjena NIS-a ne teži da ponudi detaljnu analizu svakog stuba, nego da obuhvati sve relevantne stubove i ocijeni njihove međuodnose.

Transparency International smatra da je takva holistička systemska analiza neophodna da bi se na odgovarajući način dijagnosticirali rizici od korupcije i razvile djelotvorne strategije za njihovo suzbijanje. Ova analiza je ugrađena u participativni pristup, koji obuhvata ključne antikorupcijske aktere u vladi, civilnom društvu, poslovnoj zajednici i drugim bitnim sektorima koji treba da kreiraju zamah, političku volju i građanski pritisak za važne reformske inicijative.

Procjena NIS-a pruža čvrstu empirijsku osnovu koja nam pomaže da shvatimo koji su akteri uspješni a koji neuspješni u suzbijanju korupcije na nivou zemlje. Osim toga, iz regionalne perspektive, rezultati mogu podstaći osjećaj pritiska okoline za sprovođenje reformi i omogućiti učenje od zemalja koje su u sličnim fazama razvoja.

STUBOVI SISTEMA NACIONALNOG INTEGRITETA

Slika 1 Stubovi sistema nacionalnog integriteta

II > PROFIL ZEMLJE

2.1 > OSNOVE SISTEMA NACIONALNOG INTEGRITETA

1. UPRAVLJANJE I POLITIKA

Dejtonskim mirovnim sporazumom, kojim je 1995. godine okončan oružani sukob, zadržane su međunarodne granice Bosne i Hercegovine i uspostavljena je multietnička i formalno demokratska vlada, koja je nadležna za vođenje spoljne, diplomatske i fiskalne politike. Politika se sprovodi u okviru parlamentarne predstavničke demokratije u kojoj izvršnu vlast vrši Savjet ministara Bosne i Hercegovine (SM). Zakonodavnu vlast dijele Savjet ministara i Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. Članovi Parlamentarne skupštine biraju se po sistemu proporcionalne zastupljenosti.

Prema Dejtonskom sporazumu, BiH ima više nivoa političkog organizovanja. Sporazumom je uspostavljen i drugi nivo vlasti, koji čine dva entiteta približno jednake veličine i koji ujedno predstavljaju najvažniji nivo vlasti: Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH), u kojoj većinu čine Bošnjaci i Hrvati, i Republika Srpska (RS), u kojoj većinu čine Srbi. FBiH i RS, uspostavljene pretežno na teritorijama koje su u to vrijeme kontrolisale dvije zaračene strane, formalno su

ustanovljene Dejtonskim sporazumom zbog ogromnih promjena u etničkoj strukturi BiH. Od 1996. godine, nadležnosti entiteta bitno su smanjene u korist državnog nivoa vlasti. Međutim, brojne nadležnosti i dalje pripadaju entitetima.

Pored toga, Dejtonskim sporazumom osnovana je Kancelarija visokog predstavnika (OHR), koja je zadužena za nadzor nad sprovođenjem civilnih aspekata sporazuma. Na konferenciji u Bonu 1997. godine, Savjet za sprovođenje mira je visokom predstavniku dao i dodatna ovlaštenja, poznatija kao «bonska ovlaštenja», koja ga čine formalno najvišim političkim autoritetom u zemlji. Visoki predstavnik ima brojna izvršna i zakonodavna ovlaštenja, uključujući smjenjivanje izabranih i neizabranih zvaničnika. Pojedini elementi sporazuma dovedeni su u pitanje, između ostalog, i od strane Venecijanske komisije Savjeta Evrope, koja tvrdi da je «takav aranžman fundamentalno nekompatibilan sa demokratskim karakterom države i

suverenitetom BiH» .

Od ovih nivoa najznačajnija je podjela zemlje na dva entiteta: Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku. Federacija BiH zauzima 51%, a Republika Srpska 49% ukupne površine BiH.¹

Na čelu države nalazi se tročlano Predsjedništvo, koje čine jedan Bošnjak i jedan Hrvat izabrani iz FBIH, te jedan Srbin izabran iz RS. Oni se biraju direktno prostom većinom glasova na mandat od četiri godine, pri čemu se predsjedavanje rotira svakih osam mjeseci. Nakon posljednjih opštih izbora, održanih 2. oktobra 2022. godine, formirane su vlade na svim nivoima, pri čemu je došlo do određenih promjena kada su u pitanju dominantne nacionalne stranke. Nakon dugog perioda na vlasti, bošnjačka Stranka demokratske akcije (SDA) izgubila je od koalicije stranaka koje su većinom zastupale bošnjačku etničku grupu, predvođene Savezom nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) Milorada Dodika, koji ima dominantan uticaj u RS, i Hrvatskom demokratskom zajednicom (HDZ), koja predstavlja Hrvate. Oni su se udružili sa Socijaldemokratskom partijom (SDP), strankom Narod i pravda i Našom strankom, koje su ranije činile dominantno bošnjačku opoziciju. Kao rezultat ovih promjena, predsjedavajuća Savjeta ministara postala je Borjana Krišto iz HDZ-a, dok je funkcija premijera FBIH pripala Nerminu Nikšiću iz SDP-a. Slična raspodjela vlasti se ogleda i u kantonalnim vladama u FBIH. RS je i dalje čvrsto u rukama SNSD-a. Pojedine opozicione stranke, naročito u RS, osporile su regularnost izbora, tvrdeći da je došlo do masovne krađe glasova i drugih oblika izborne manipulacije. Centralna izborna komisija (CIK) je

na ove tvrdnje reagovala sporo, a njen odgovor je bio u neskladu s ozbiljnošću tvrdnji opozicije. Međunarodna zajednica je u velikoj mjeri prihvatila situaciju i nije dovela u pitanje ni legitimitet ni rezultate izbora.

Na sjeveru zemlje, 2000. godine je stvoren distrikt Brčko (BD) od dijelova teritorija oba entiteta. On zvanično pripada i jednom i drugom entitetu, ali ni jedan ni drugi njime ne rukovodi, već on funkcioniše u okviru decentralizovanog sistema lokalne vlasti. Za potrebe izbora, birači u BD mogu izabrati da učestvuju na izborima u FBIH ili u RS. BD se ističe kao pozitivan primjer zbog održavanja multietničke strukture i nivoa razvijenosti, koji je iznad nacionalnog prosjeka.

Treći nivo političke podjele BiH čine kantoni. Oni su svojstveni za FBIH, koja se sastoji od njih deset. Svaki kanton ima svoju vladu, koja je podložna zakonima FBIH, ali koja takođe ima svoju kantonalnu regulativu, uključujući i policiju. Postoje i etnički mješoviti kantoni, koji imaju posebne zakone koji garantuju ravnopravnost svih konstitutivnih naroda.

Opštine čine četvrti nivo političke podjele BiH. FBIH se sastoji od 79 opština, a RS od 64. Opštine imaju svoju lokalnu upravu, čije se sjedište uglavnom nalazi u najvažnijem gradu ili mjestu na njihovoj teritoriji. Mnoge opštine imaju dug istorijat postojanja unutar sadašnjih granica. Međutim, neke opštine su formirane tek nakon posljednjeg rata, kada su se tradicionalne opštine našle na različitim stranama međuentitetske linije. U FBIH kantoni se sastoje od više opština, koje su dalje podijeljene na mjesne zajednice.

Institucije, koje su formirane na principima liberalne demokratije, deklarativno podržavaju vladavinu prava, ali su vremenom postale taoci zarobljene države i plijen vladajućih elita, nakon što su poništeni djelimični reformski pomaci koji su ostvareni u prvoj deceniji poslije rata. Od 2005. i 2006. godine na visokom političkom nivou pokrenute su rasprave o ustavnim promjenama, koje su dodatno produbile podjele i uvele novi populistički diskurs koji je isticao nacionalističke ciljeve, često samo kao pokriće za pljačku i korupciju velikih razmjera. Iako se izborni ciklusi poštuju i institucije rade u skladu s izbornim rezultatima, cijeli proces je zarobljen i u velikoj mjeri kontaminiran od strane vladajućih elita, što će pokazati i ova publikacija.

2. DRUŠTVO I KULTURA

Prema procjenama, BiH je u 2022. godini brojala 3,2 miliona stanovnika, sljedećeg etničkog sastava: Bošnjaci 50,1%, Srbi 30,8%, Hrvati 15,4%, ostali 2,7% i neizjašnjeni/bez odgovora 1%.² Društvo je i dalje podijeljeno po etničkim linijama, što se odražava na svakodnevnu politiku.³ Međutim, istraživanje o izgradnji povjerenja poslije rata je pokazalo da se političke tenzije u društvu smanjuju s povećanjem obima međusobne trgovine.⁴ S druge strane, prisutne su i značajne ekonomske razlike među različitim dijelovima zemlje, što stvara dodatna raslojavanja. To je dovelo do ekonomskih migracija, odnosno značajnog odliva stanovništva u potrazi za boljim životom. Loša politička i ekonomska situacija je dovela do naglog porasta migracija ka zemljama

EU. Procjenjuje se da je između 2011. i 2019. godine zemlju napustilo oko 400.000 ljudi, ili 13% ukupnog stanovništva, a većinom su to visokoobrazovani mladi ljudi.⁵ Kada se uračunaju i ratne migracije, to znači da više građana BiH živi u inostranstvu nego u zemlji.

Zbog istorijskih okolnosti i navedenih trendova, društvo je konzervativnije nego što je bilo neposredno nakon rata. Istraživanja pokazuju da žene i dalje dobijaju mnogo manje obrazovanja nego muškarci (osim na nivou visokog obrazovanja), te da im je teže naći posao i da su lošije plaćene nego muškarci. Žene se rijetko biraju na javne funkcije, što ilustruje podatak da samo 4% načelnika/ gradonačelnika čine žene.⁶ To je patrijarhalno tradicionalno društvo u kojem vjerske grupe imaju veliki uticaj i, uprkos formalnoj odvojenosti države i crkve, igraju značajnu ulogu u političkom životu.

U dvije hiljade dvadesetih ljudska prava su i dalje ozbiljno ugrožena usljed etničkih podjela, diskriminacije i problema u ostvarivanju prava manjina i tražilaca azila. Medijski radnici su i dalje pod pritiskom. Usvojena je dugo odgađana strategija za rješavanje zaostalih predmeta ratnih zločina.⁷ BiH se nalazi na tzv. balkanskoj ruti trgovine ljudima i krijumčarenja imigranata, što predstavlja dodatno finansijsko i bezbjednosno opterećenje za zemlju.

Ova publikacija detaljno istražuje fenomen zarobljavanja države. Ocjene iz posljednje decenije se uveliko slažu da su uspostavljene unutarstranačke strukture i procedure dovele do stvaranja jedinstvenog političkog sistema koji je uzrokovao krizu legitimiteta

državnih institucija i nedostatak povjerenja javnosti u demokratski proces. Osim što je ocijenjena kao zemlja s najvišim stepenom korupcije na zapadnom Balkanu, BiH se sve češće opisuje kao zarobljena država i hibridni režim.⁸ Zbog toga se ova publikacija fokusira na ograničavanje moći i uticaja političkih lidera kroz mahom nedemokratske strukture njihovih političkih stranaka koje su praktično privatizovane.

Najveći dio javnosti je razočaran politikom jer se pristupanje političkim partijama nikada od osamostaljenje zemlje nije temeljilo na uvjerenju u njihove ciljeve, nego na ostvarivanju ličnih ili karijernih interesa kroz to članstvo. Nacionalistička retorika stranačkih lidera, a ne stranački programi, bila je glavni motiv za glasanje građana prije, tokom i nakon rata – ciklus koji je teško prekinuti i zbog sve slabijeg obrazovanja, odlaska mladih i radno sposobnih itd. Pravosudni sistem ne reaguje na mnogobrojna otkrića korupcije, što je dovelo do ravnodušnosti stanovništva prema ovom problemu. Građani se navikavaju na korupciju i često ignorišu antikorupcijske kampanje, smatrajući da se «nikada ništa neće promijeniti» u ovoj «kulturi osuđenoj na propast». NIS se stoga usmjerava na manje i dostižnije ciljeve koji će donijeti kratkoročne rezultate, uz sistemske reforme, jer je ključno vratiti nadu građanima i uključiti ih u praćenje i prijavljivanje korupcije, kao i podstaći njihovu podršku za akcije, pojedince i političke partije koje nastoje prekinuti lanac korupcije. Postojeću kulturu nekažnjivosti podržavaju svi društveni stubovi, kako otkriva NIS, a okončanje ovog društvenog i institucionalnog determinizma predstavlja glavni izazov poslijeratnog razvoja.

Generalno, primjetno je naglo pogoršanje u jednom broju društvenih oblasti i njima se treba hitno pozabaviti kako bi se obezbijedila pozitivna budućnost za zemlju. Među daljim strukturnim problemima koji će dovesti do društvenog kolapsa, a koji se sve češće zanemaruju, ističu se rodna ravnopravnost i kvalitet obrazovanja.⁹ Oba problema su štetna za dugoročni razvoj zemlje. Svi ovi problemi zajedno, uključujući i slabe institucije koje će ova procjena analizirati, doprinijeli su najvećem evropskom odlivu mozgova iz jedne evropske zemlje (uz Albaniju), što će negativno uticati na budućnost BiH za nekoliko narednih generacija.¹⁰

Mediji djeluju u relativno povoljnom zakonskom okruženju, ali u izuzetno nepovoljnoj političkoj i ekonomskoj atmosferi. Novinari se ne osjećaju sigurno dok rade svoj posao, a sloboda medija i kvalitet novinarstva se značajno razlikuju u različitim dijelovima zemlje.¹¹ Zbog svega toga, kao što će ova publikacija i pokazati, javno mnjenje oblikuju političke elite uz podršku vjerskih vođa i brojnih organizacija i institucija.

3. EKONOMIJA

Bosna i Hercegovina (BiH) je zemlja s tranzicionom ekonomijom i ograničenim tržišnim reformama. Privreda se u velikoj mjeri oslanja na izvoz metala, energije, tekstila i namještaja, kao i na doznake iz inostranstva i stranu pomoć. Visok stepen decentralizacije vlasti otežava usklađivanje ekonomske politike i reformi, dok prekomjerna birokratija i segmentirano tržište odvraćaju strane investitore. Privreda spada među najmanje konkurentne u regionu. Bankarskim sektorom dominiraju strane banke. Konvertibilna marka (KM) – nacionalna valuta koja je uvedena 1998. godine – vezana je za euro preko valutnog odbora, što je održalo povjerenje u valutu i omogućilo stabilne trgovinske odnose s evropskim partnerima. Realni BDP (paritet kupovne moći) iznosi: 47,05 milijardi dolara (procjena iz 2020. godine, 43,8 milijardi evra, raste po stopi od oko 3% prije pandemije Covid-19), što čini BDP po glavi stanovnika 14,300 dolara (procjena iz 2020. godine, 13.320 evra).¹²

Privatni sektor u BiH se sporo razvija, a strane investicije su drastično opale poslije 2007. godine i ostale su na niskom nivou. Visoka nezaposlenost i dalje predstavlja najozbiljniji makroekonomski problem. Uspješno uvođenje poreza na dodatu vrijednost 2006. godine je obezbijedilo stalni izvor javnih prihoda i doprinijelo je suzbijanju aktivnosti na sivom tržištu, ali je percepcija javnosti o korupciji vlasti i zloupotrebi novca poreskih obveznika podržala opstanak velike neformalne ekonomije. Statistički pokazatelji na državnom

nivou su se postepeno poboljšali, ali veliki dio ekonomske aktivnosti je i dalje neformalan i neevidentan. Slaba ekonomska politika oslanja se na spoljno zaduživanje (spoljni dug je u decembru 2022. dostigao 5 milijardi USD (4,66 milijardi €), u odnosu na 4,7 milijardi USD (4,38 milijardi €) u prethodnom kvartalu, što je iznosilo 34,5% BDP-a.¹³

Zaduživanje RS premašuje FBiH, sa mnogo manje sredstava za njegovo otplaćivanje. Slično tome, lične doznake iz inostranstva su dosegle vrhunac 2021. godine, posljednje godine za koju su podaci dostupni, i iznosile su gotovo 2,5 milijardi dolara (2,33 milijarde €)¹⁴, što je više od trećine nominalnog BDP-a od 6,17 milijardi dolara (5,75 milijardi €).¹⁵ Iako je prema posljednjim dostupnim podacima o siromaštvu iz 2011. godine omjer siromašnih u stanovništvu s 2,15 USD dnevno iznosio 0,1¹⁶, što se uglavnom nije mijenjalo kroz godine, nema široko rasprostranjenog siromaštva i uobičajenih karakteristika povezanih s njim. Velika većina građana ima pristup osnovnoj fizičkoj i socijalnoj infrastrukturi, a zemlja još uvijek uživa blagodati brze industrijalizacije i razvoja u posljednjim godinama bivše Jugoslavije, koji su postavili osnove za ekonomiju zemlje. Međutim, u fragmentisanoj i korumpiranoj zemlji nasljednici, sistem socijalne sigurnosti se suočio s ogromnim izazovima. Iako većina stanovništva živi iznad granice siromaštva, to je za veliki broj stanovnika dovoljno tek za podmirivanje osnovnih životnih potreba, dok vladajuće elite uživaju u relativno velikom bogatstvu kako u zemlji, tako i u onom koje su prebacili u inostranstvo.

Visok nivo korupcije predstavlja ključni ekonomski izazov koji odbija privatne investicije i negativno utiče na privredu, naročito na mala i srednja preduzeća. Državna preduzeća su prepoznata kao žarište korupcije i ključni instrument moći unutar tog korumpiranog sistema. Značajan uticaj političkih partija na imenovanja i procese odlučivanja u državnim preduzećima doprinosi njihovoj neefikasnosti i onemogućava ih da ispunjavaju svoju svrhu služenja javnosti pružanjem vitalnih usluga. Štaviše, mogućnost kontrole značajnog dijela bruto domaćeg proizvoda (BDP) kroz kontrolu državnih preduzeća daje društvu kvazisocijalističke karakteristike, omogućavajući privatnom sektoru da napreduje samo tamo gdje su vlasnici politički umreženi. Visoke fiskalne i administrativne barijere za sve ostale subjekte čine ostvarenje ravnopravnih uslova neostvarivim ciljem.

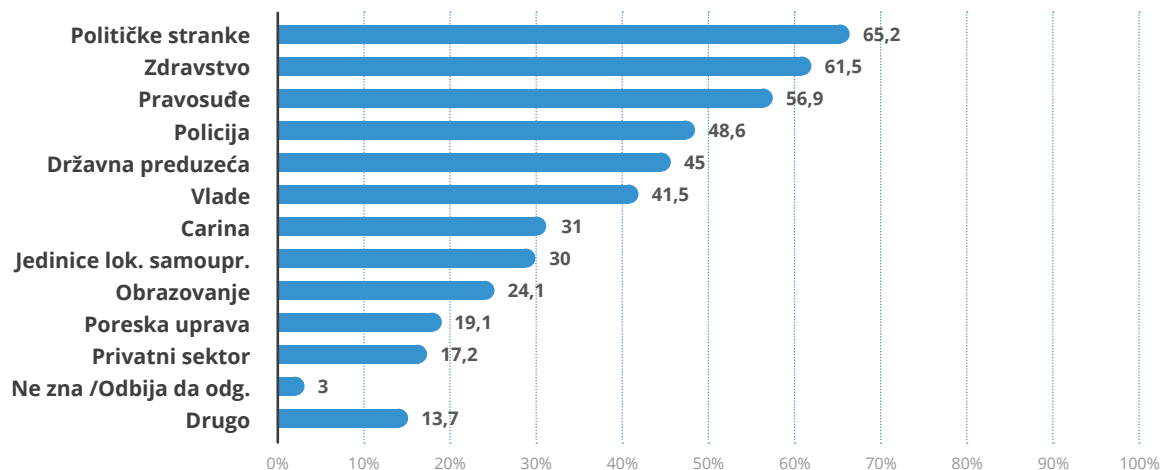
2.2 > KORUPCIJA I BORBA PROTIV KORUPCIJE

KORUPCIJA: ŠTA JE POZNATO O KORUPCIJI U BIH NA OSNOVU POSTOJEĆIH ISTRAŽIVANJA?

Prema Indeksu percepcije korupcije (CPI) za 2022. godinu, koji objavljuje Transparency International (TI), BiH se nalazi na samom začelju među zemljama jugoistočne Evrope s ocjenom 34 na skali od 0 do 100. To je pad od osam bodova u odnosu na 2012. godinu, što je najveći pad u regionu istočne Evrope i centralne Azije. Ocjena odražava potpuni izostanak reformskih napora.¹⁷

Prema istraživanju javnog mnjenja koje je krajem 2019. godine sproveo TI BiH, 85,4% građana smatra da je nivo korupcije visok ili veoma visok.¹⁸ Na sljedećem grafikonu prikazani su sektori koje građani smatraju najkorumpiranijima (ispitanici su u odgovoru mogli navesti više sektora):

✘ Rasprostranjenost korupcije

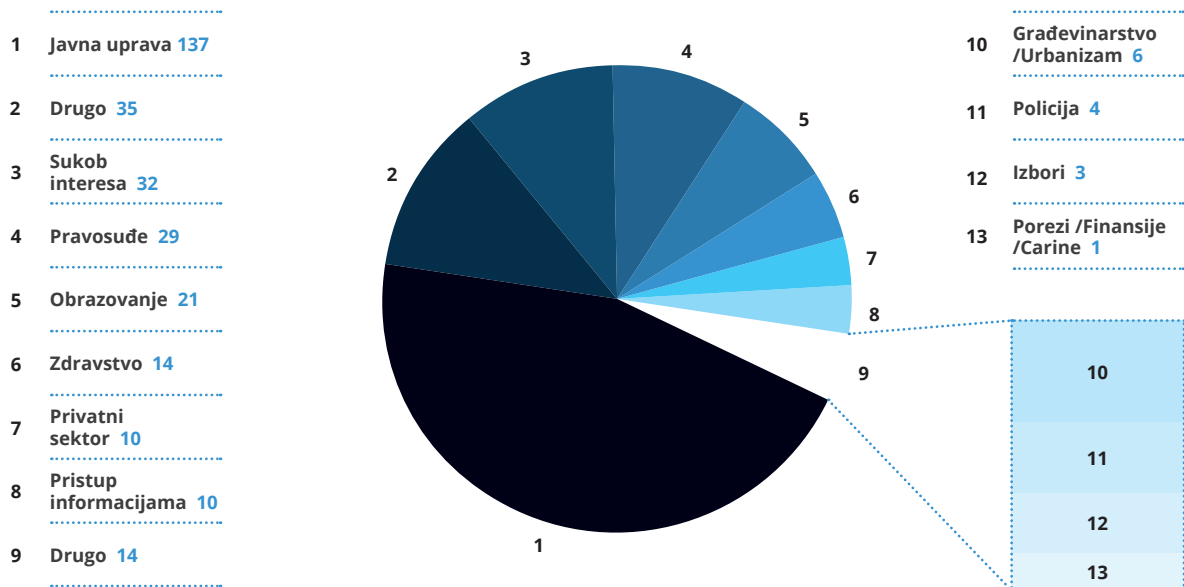
Jasno je da građani političke stranke doživljavaju kao najveći izvor korupcije u društvu, što u praksi znači da vladajuće elite drže u šaci gotovo sve institucije. Ova percepcija je ostala nepromijenjena tokom više od dvije decenije istraživanja. Vlade ili parlamenti su niže na listi samo zato što su odgovorni vladajućim strankama. Sektori koji najviše pogađaju građane, kao što su zdravstvo, pravosuđe ili policija, gdje građani neposredno doživljavaju korupciju, takođe su vrlo visoko na listi.

Isto istraživanje pruža uvid i u profil osobe koja će najčešće prijaviti korupciju – to su uglavnom obrazovani građani, iz gradskih

sredina, s prosječno boljim primanjima. U tim okolnostima, žene su sklonije prijaviti korupciju, dok će u svim ostalim situacijama korupciju češće prijaviti muškarci.

Kada je riječ o prijavljivanju konkretnih koruptivnih djela, tokom 2022. godine Centru za pružanje besplatne pravne pomoći građanima (ALAC) TI BiH upućen je 1.561 telefonski poziv za prijavu korupcije, od čega su samo u toj godini otvorena 302 predmeta. Većinu predmeta pokrenuli su građani nakon savjetovanja s predstavnicima ALAC-a, a 13 predmeta je pokrenuo direktno TI BiH. Njihova struktura je prikazana u nastavku:

✕ Broj podnesaka upućenih ALAC-u u 2021. godini¹⁹

Međutim, iako istraživanja javnog mnjenja u protekle dvije decenije pokazuju konstantan pad stope podmićivanja, praćenje ugovora, javnih nabavki i sl. otkriva nešto sasvim različito – kontinuirani rast pronevjere javnih sredstava. Ta sredstva se ne otuđuju samo preko institucija javnog sektora, već i kroz velika državna preduzeća (TI BiH je kreirao bazu podataka o nabavkama javnih preduzeća).²⁰ Patronatske mreže su preuzele kontrolu nad brojnim institucijama, kao i nad njihovim mehanizmima interne i eksterne kontrole, omogućavajući im neprekidno prisvajanje resursa, što ukazuje na prisustvo fenomena zarobljene države. Lice korupcije se promijenilo – od sitnog birokratskog podmićivanja ka sofisticiranijim oblicima korupcije na visokom nivou, ali oba oblika i dalje koegzistiraju na užtrb građana.

Složena administrativna mehanika koju je nametnuo Dejtonski sporazum pružila je nacionalističkim vođama priliku da zloupotrebljavaju javne dužnosti. Isto tako, ekonomske reforme i visok nivo decentralizacije omogućili su elitama i lokalnim zajednicama da se odupru strukturnim prilagođavanjima podstaknutim spolja. Ekonomska paradigma koja je primijenjena za tranziciju ograničila je svaki pokušaj uspostavljanja društvenog ugovora između pojedinca i države. Usljed toga, određeni stepen društvene kohezije je očuvan kroz pridržavanje lokalnih, klijentelističkih lojalnosti i neformalne ekonomske aktivnosti. Time je stvoren kulturološki i strukturni ekonomski kontekst u kojem bujaju zloupotrebe javnih dužnosti.²¹

PРАВНИ ОКВИР ЗА БОРБУ ПРОТИВ КОРУПЦИЈЕ

Posljednji institucionalni napor u borbi protiv korupcije predvodila je Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH (APIK). Njen zadatak bio je da realizuje *Strategiju za borbu protiv korupcije 2015-2019. i Akcioni plan za implementaciju Strategije*, koji su usvojeni tek 2016. godine. Međutim, rezultati su bili polovični, dijelom stoga što APIK nije raspolagao dovoljnim mehanizmima, kao i zbog nedostatka političke volje za reforme, pogotovo u oblasti upravljanja. Otežavajući faktor u usvajanju nove, sadašnje ili buduće strategije predstavljaju neprekidne političke blokade, koje za cilj imaju da spriječe bilo kakve systemske i institucionalizovane antikorupcijske napore. Ovi dokumenti, kao i naponi na nižim nivoima vlasti, biće detaljnije razmotreni u okviru poglavlja o agenciji za borbu protiv korupcije.

Entiteti su u međuvremenu usvojili sopstvene antikorupcijske zakone u nastojanju da što više nadležnosti za procesuiranje korupcije prenesu bliže izvršiocima krivičnih djela korupcije, kako bi time držali pravosuđe pod kontrolom.²² Međutim, ni oni ni specijalizovane institucije koje su uspostavljene u procesu njihove implementacije, poput specijalizovanih sudova koji su pokušali da preuzmu nadležnost od Suda BiH, nisu doprinijeli jačanju borbe protiv korupcije. Cijela antikorupcijska agenda više djeluje kao posljedica procesa nametnutih spolja, poput pretpristupne politike koju promovise Brisel, nego kao rezultat istinske političke volje za systemskim rješavanjem ovog problema, što je istaknuto kao jedan od

14 ključnih prioriteta navedenih u *Mišljenju Evropske komisije o zahtjevu BiH za članstvo u EU*.

ANTIKORUPCIJSKO DJELOVANJE U ZEMLJI

Određeni broj OCD, među kojima je i TI BiH, kontinuirano upozorava na odsustvo napretka u ključnim reformama, kao što su zakon o sukobu interesa, javne nabavke, finansiranje stranaka i zaštita lica koja prijavljuju korupciju. Reforma pravosuđa je već nekoliko godina zamrznuta, a pravosudni sistem je pod kontrolom i uticajem vladajućih elita, što iziskuje temeljne reforme i sistemske provjere nosilaca pravosudnih funkcija (ova potreba je prepoznata i u izvještajima EU).²³ Do opštih izbora u oktobru 2022. godine, zakonodavna tijela bila su u tehničkoj blokadi, s izuzetkom parlamenta Republike Srpske, gdje je vladajuća stranka imala apsolutnu dominaciju i donosila zakone po mjeri vladajuće elite. S druge strane, aktivnosti izvršnih vlasti na svim nivoima gotovo nikada nisu bile usmjerene na sprovođenje reformi, već na zloupotrebu javnih resursa za ličnu korist i obezbjeđivanje podrške strukturi moći vladajućih partija.²⁴

Nasuprot nedostatku napora javnog sektora, civilno društvo je veoma glasno i organizovano zagovaralo reforme, podržavajući malobrojne inicijative o dobrom upravljanju. To je posebno važno s obzirom na prethodno navedeni politički, društveni i ekonomski kontekst, gdje vrlo malo institucija ima slobodu da javno istupi i prijavi korupciju.

Nakon nedavnih izbora, očekivalo se brzo formiranje državnih institucija, s obzirom na solidan izborni učinak vladajućih srpskih i hrvatskih stranaka, SNSD-a i HDZ-a, kojima se pridružila koalicija osam opozicionih bošnjačkih stranaka. To je omogućilo da BiH ubrzo potom, 13. decembra 2022. godine, dobije status kandidata za članstvo u EU. Međutim, iako je to učinjeno kako bi se podstakao politički pragmatizam i ojačao geopolitički uticaj EU u regionu, vrlo je upitno da li će to biti dovoljno za pokretanje reformskog kursa i borbu protiv korupcije. Ako ipak dođe do određenog napretka, on će vjerovatno ponovo privući donatorsku pomoć, prateće mehanizme nadzora i snažnije međunarodno/EU prisustvo u zemlji u cilju suzbijanja uticaja korumpiranih elita.

Na osnovu svog opsežnog istraživanja, TI BiH preporučuje sljedeću prioritetnu agendu dobrog upravljanja za srednjoročni i dugoročni period u BiH:²⁵

Problem

Hipertrofirani i neefikasni javni sektor koji funkcioniše kao patronatska mreža – uporište moći zarobljivača države (etnopolitičkih elita)

Sistemska nezakonito izvlačenje javnih resursa putem javnog ugovaranja

Političke stranke kao paralelna struktura vlasti – patronatske mreže su poput mafije

Klijentelizam/raspodjela radnih mjesta u javnom sektoru kao ključni mehanizam za pridobijanje podrške birača

Intervencija

Prvi korak: Sistemski funkcionalni pregled javnog sektora

Centralizacija i digitalizacija javnih nabavki

Demokratizacija političkih partija

Uvođenje obaveznog izlaska na izbore

Reforma izbornog integriteta i sprečavanje zloupotrebe položaja za vršenje pritiska na birače

Logika intervencije

Smanjenje resursa za korupciju

Sužavanje mogućnosti za korupciju

Korištenje i artikulisanje dubokog nepovjerenja javnosti u vlasti kroz aktivno uključivanje građana u donošenje odluka

Povećanje odgovornosti izabranih zvaničnika

Detaljna zakonodavna i institucionalna agenda izložena je u nalazima NIS-a u nastavku.

III > STUBOVI SISTEMA NACIONALNOG INTEGRITETA

1 > ZAKONODAVNA VLAST

Ukupna ocjena za stub:

49/100

Kapacitet:

75/100

Upravljanje:

46/100

Uloga:

25/100

SAŽETAK

Ustavna pozicija Parlamentarne skupštine BiH, odnosno entitetskih parlamenata (Narodne skupštine RS i Parlamenta Federacije BiH), regulisana je Ustavom BiH, tj. ustavima entiteta. BiH ima dvodomni parlamentarni sistem, sastavljen od direktno biranog Predstavničkog doma (42 poslanika izabrana iz dva entiteta, i to 28 iz Federacije BiH i 14 iz RS) i Doma naroda (15 delegata koji odražavaju podjednaku zastupljenost tri konstitutivna naroda, po pet delegata iz reda svakog naroda) indirektno biranog od strane Parlamenta FBiH i Narodne skupštine RS.

Složen ustavni i zakonski okvir reguliše rad parlamenata u smislu proklamovanja njihove uloge, nezavisnosti, transparentnosti i odgovornosti. Međutim, ovaj okvir je donekle ograničen kompleksnom ustavnom strukturom zemlje i ugrađenim mehanizmima zaštite nacionalnih interesa etničkih grupa kroz mehanizam veta.

Parlamenti imaju na raspolaganju finansijske i ljudske resurse neophodne za obavljanje njihovih zakonskih nadležnosti. Ipak, uočeni su značajni problemi u primjeni normativnog okvira koji reguliše rad parlamenata, što rezultira nefunkcionalnošću parlamenata u vršenju njihovih uloga.

Sušтина problema zakonodavne vlasti leži u dramatičnom slabljenju njene ključne nadležnosti da usvaja zakone i vrši nadzor nad izvršnom vlašću. Ove bitne parlamentarne funkcije su u značajnoj mjeri izmještene iz parlamenata i prenesene na izvršnu vlast i rukovodstva političkih stranaka, dok se uloga parlamenta svela na puku verifikaciju dogovora političkih lidera. Tokom mandatnog perioda 2018-2022. parlamenti su vrlo rijetko u punoj mjeri ostvarivali ulogu koja im je povjerena ustavom i zakonom, te su dobar dio navedenog perioda bili u blokadi zbog kontinuirane političke krize.

Iako postoje ustavni i zakonski mehanizmi koji se odnose na obavezu zakonodavnih tijela da za svoj rad i odluke odgovaraju biračima, poslanici/delegati su u praksi isključivo odgovorni partijama sa čijih lista su izabrani u parlament, dok je odnos prema građanima intenziviran samo pred izbore kada su im potrebni glasovi. Pitanje integriteta, utvrđivanja i sprečavanja sukoba interesa u BiH postavljeno je kao pitanje od marginalne važnosti.

KAPACITETI

> INDIKATOR 1.1.1 Resursi (zakon)

U kojoj mjeri su prisutne odredbe koje obezbjeđuju odgovarajuća finansijska, kadrovska i infrastrukturna sredstva kako bi zakonodavna vlast mogla efikasno vršiti svoje dužnosti?

Ocjena: 100/100

Zakonske odredbe obezbjeđuju zakonodavnim tijelima dovoljne resurse za njihove administrativne i stručne službe, kao i parlamentarne komisije i odbore.

Za pripremu budžeta zadužen je Savjet ministara BiH preko Ministarstva finansija i trezora BiH.²⁶ Predsjedništvo razmatra nacrt budžeta, te ga u formi prijedloga šalje na usvajanje Parlamentarnoj skupštini BiH. Parlamentarna skupština dostavlja nacrt svog budžeta (u granicama državnog budžeta) Ministarstvu finansija i trezora radi uvrštavanja u nacrt Zakona u budžetu institucija BiH. Ministarstvo finansija i trezora BiH, Savjet ministara BiH i Predsjedništvo BiH mogu dati mišljenje o nacrtu budžeta Parlamentarne skupštine BiH, bez mogućnosti njegove izmjene.

Zakonodavna tijela su nadležna za donošenje budžeta u formi zakona i donošenje Zakona o izvršenju budžeta. Zakonodavna tijela imaju

ovlaštenja da donose i rebalans budžeta. Budžetom se predviđa finansiranje samih parlamentarnih tijela i njihovih domova, finansiranje stručnih službi u parlamentu, kao i finansiranje parlamentarnih komisija i odbora.²⁷ Svaki budžetski potrošač može da troši samo sredstva koja mu stoje na raspolaganju u okviru budžetske linije kojom su budžetskom korisniku dodijeljena sredstva. Na prijedlog vlade, može se vršiti preraspodjela sredstava između tekućih i kapitalnih rashoda, a preraspodjela sredstava u okviru budžetskog korisnika vrši se na osnovu rješenja nadležnog ministarstva na zahtjev budžetskog korisnika.²⁸

Na entitetskom nivou entitetski parlamenti usvajaju godišnje budžete. To uključuje i budžete samih parlamenata budući da parlamentarne komisije/odbori razmatraju prijedlog budžeta i daju sugestije vladi. Međutim, za razliku od državnog nivoa, prema zakonima kojima se reguliše usvajanje budžeta entiteta, budžeti entitetskih parlamenata mogu biti izmijenjeni od strane ministarstava finansija ili vlada.²⁹

> INDIKATOR 1.1.2 Resursi (praksa)

U kojoj mjeri zakonodavna vlast raspoložive odgovarajućim nivoom resursa za ostvarivanje svojih nadležnosti u praksi u praksi?

Ocjena: 75/100

U praksi, parlamenti generalno imaju dovoljne resurse (novčana sredstva i osoblje) da izvršavaju svoju ulogu definisanu ustavima, zakonima i poslovnica o radu. To uključuje ograničene stručne službe/resurse koji podržavaju parlamente.

Komparacija budžeta Parlamentarne skupštine BiH za prethodnih nekoliko godina pokazuje da je za njen rad 2020. godine bilo izdvojeno 16.279.000 KM (8,32 miliona €); 2022. godine budžet je uvećan za 3.247.000 KM (1,66 miliona €) na ukupno 19.526.000 KM³⁰ (9,99 miliona

€), dok je 2023. godine dodatno uvećan na ukupno 22.757.000 KM (11,63 miliona €).³¹ Budžet za 2021. godinu nije usvojen tokom te cijele godine, te je finansiranje vršeno na osnovu odluka o privremenom finansiranju. U ukupnom budžetu Parlamentarne skupštine BiH tokom 2021. godine uključeno je 940.000 KM za program «Klubovi poslanika političkih stranaka», od čega se na rad klubova političkih stranaka odnosi oko 366.000 BAM, dok se na finansiranje političkih stranaka odnosi oko 574.000 BAM³², u skladu sa Zakonom o finansiranju političkih partija.³³ Trend porasta budžeta parlamenta nije imao značajnije implikacije na njegov ukupan rad.

✕ Tabela 1.1: Budžet Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine za period od 2018. do 2023. godine

Godina	Iznos u KM	Iznos u €	% Povećanje budžeta
2023.	22.757.000	11.635.469	16,55%
2022.	19.526.000	9.983.485	19,95%
2021. ³⁴	16.279.000	8.323.320	
2020.	16.279.000	8.323.320	3,42%
2019.	15.740.000	8.047.734	2,01%
2018.	15.430.000	7.889.233	

U okviru parlamenata djeluju i stručne službe koje su na raspolaganju parlamentarcima i komisijama. Tako svaka komisija, kojih ukupno ima 16, ima svoju kancelariju i sekretara. Pored toga, zajedničke službe podrazumijevaju i različite sektore, poput sektora za međunarodne odnose, sektor za odnose s javnošću, sektor za EU itd.

Službeni glasnici u kojima se objavljuju odluke štampaju se redovno, a objavljuju se i u pisanom i u elektronskom obliku.³⁵ Pored redovnih budžetskih sredstava, tokom prethodnog perioda nastavljena je podrška parlamentima u BiH od strane donatora, te je tako u periodu od 2019. do 2021. godine sproveden Twinning projekat «Osnaživanje i nastavak podrške parlamentima u BiH u poslovima evropskih integracija»³⁶, finansiran sredstvima EU, čiji je fokus bio na izvršavanju zadataka u vezi s evropskim integracijama i sprovođenjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između EU i BiH.

Slično kao na državnom nivou, i entitetski parlamenti imaju stručne službe koje su na raspolaganju parlamentarcima i parlamentarnim komisijama.³⁷ Sve postojeće komisije i radna tijela imaju svog sekretara.

> INDIKATOR 1.1.3 Nezavisnost (zakon)

U kojoj mjeri je zakonodavna vlast nezavisna i oslobođena podređenog položaja u odnosu na spoljne aktere u skladu sa zakonom?

Ocjena: 100/100

Nezavisnost zakonodavne vlasti od izvršne i sudske vlasti zagarantovana je ustavima i relevantnim zakonima.

Zakonodavna vlast je odvojena od izvršne i sudske vlasti, a parlamenti predstavljaju najviši organ vlasti. Sudska vlast, oličena u ustavnim sudovima, ima nadležnost da utvrđuje da li su zakoni u saglasnosti s ustavom. Ako Ustavni sud utvrdi da određeni zakon nije u saglasnosti s ustavom, staviće van snage zakon ili pojedine odredbe zakona i parlament ima obavezu da donese novi zakon (ili novu odredbu u zakonu) u skladu s pravnim mišljenjem ustavnog suda. Očigledno je da Ustavni sud nema ovlaštenje da sam, umjesto parlamenta, nameće ili donosi zakon, pa čak i kada parlamenti ne postupe po njegovom uputstvu.

Prema ustavima entiteta, nakon usvajanja zakona u parlamentarnoj proceduri, predsjednik entiteta može, kada smatra da zakon koji je u pitanju nije u skladu s osnovnim principima funkcionisanja države, da zatraži od parlamenta da ponovno odluči o zakonu. Ako parlament usvoji zakon u identičnom tekstu, predsjednik entiteta ima ustavnu obavezu da

izvrši tzv. promulgaciju zakona i da donese ukaz kojim proglašava zakon. U Ustavu ne postoji ustavna mogućnost da Predsjedništvo BiH (kolektivni šef države) raspusti Parlamentarnu skupštinu BiH. Ustav RS (član 72, stav 6) propisuje da «predsjednik Republike može, pošto sasluša mišljenje predsjednika Vlade i predsjednika Narodne skupštine, odlučiti da Narodna skupština bude raspuštena».³⁸ U Ustavu Federacije BiH (član 16) propisano je da «kada predsjednik Federacije utvrdi da domovinu u mogućnosti donijeti potrebne zakone, on može, uz saglasnost sa potpredsjednikom Federacije, raspustiti jedan ili oba doma, s tim da nijedan dom ne može biti raspušten u periodu od godinu dana od njegovog prvog sazivanja».³⁹

Samo parlamenti imaju ovlaštenje da imenuju predsjednika parlamenta i njegove zamjenike, kao i članove komisija i odbora u parlamentu, a i drugo osoblje (tehničko) koje je zaposleno u parlamentu. Isto tako, isključivo parlament određuje dnevni red sjednica i nijedna druga vlast ne može nametnuti dnevni red parlamentu. Vlada može da traži od parlamenta da se sazove sjednica radi razmatranja određenog pitanja o kome vlada želi da iznese svoj stav s ciljem da parlament o tom pitanju zauzme stav.⁴⁰

Zakon o imunitetu BiH definiše da delegati Doma naroda i članovi Predstavničkog doma neće biti krivično ili građanski odgovorni za bilo koji postupak izvršen u okviru njihovih dužnosti u Parlamentarnoj skupštini BiH.⁴¹ Izmjenama i dopunama Zakona o imunitetu, kao i poslovnika domova, nadležni sud donosi odluku o pravu lica koje se pozvalo na imunitet.

> INDIKATOR 1.1.4 Nezavisnost (praksa)

U kojoj mjeri je zakonodavna vlast nezavisna i oslobođena podređenog položaja u odnosu na spoljne aktere u praksi?

Ocjena: 25/100

U mandatnom periodu 2018-2022, parlamenti su i dalje u značajnoj mjeri bili u podređenom položaju u odnosu na izvršnu vlast, a posebno u odnosu na stranačka rukovodstva.

Prema *Prikazu zakonodavne aktivnosti osmog saziva Parlamentarne skupštine BiH 2018-2022*, od ukupno 20 donesenih zakona tokom mandatnog perioda, pet zakona su predložili parlamentarci, dok je u 15 slučajeva predlagač bila izvršna vlast. Kada govorimo o odbijenim prijedlozima zakona, od 44 odbijena prijedloga tokom ovog mandatnog perioda, 34 su prijedloga upućena od strane parlamentaraca, dok je 10 upućeno od Savjeta ministra, odnosno od izvršne vlasti.⁴²

Proces donošenja odluka u BiH se uglavnom vrši kroz direktne i neformalne pregovore političkih lidera u vaninstitucionalnom okruženju iza zatvorenih vrata. Predmet pregovora političkih lidera su najvažnija pitanja u zemlji, poput reforme ustava, reforme izbornog zakonodavstva, raspodjele ključnih pozicija u državnim i javnim institucijama, pitanja budžeta kao i drugih važnih pitanja. Nakon usaglašavanja pozicija, parlamentarna procedura uglavnom služi za verifikaciju

neformalnih i vaninstitucionalnih dogovorenih rješenja. Primjer takve prakse bili su pregovori u vezi s izmjenom izbornog zakonodavstva. Iako je formalno uspostavljena Interresorna radna grupa za izmjenu izbornog zakonodavstva⁴³, paralelno i nezavisno od rada ove grupe vršeni su pregovori o izbornoj reformi od strane predstavnika političkih stranaka van institucija BiH, a koji su uključivali i predstavnike EU i SAD.⁴⁴

Rad parlamenta u najvećoj mjeri zavisi od volje i prethodnog dogovora stranačkih rukovodstava. To je posebno bilo izraženo u slučaju državnog parlamenta u mandatnom periodu 2018-2022. U periodu od jula 2021. godine do marta 2022. godine rad Parlamentarne skupštine BiH bio je u potpunosti blokiran, što je rezultiralo obustavom svih zakonodavnih aktivnosti.⁴⁵ Nedostatna nezavisnost parlamenata vidljiva je i kroz neodgovarajuće vršenje nadzorne funkcije nad radom izvršne vlasti. Parlamenti su veoma rijetko bili u prilici da ostvare ovu funkciju u zadovoljavajućoj mjeri, a tokom mandatnog perioda 2018-2022. održana je samo jedna zajednička sjednica oba doma Parlamentarne skupštine o temi «Poslanici/delegati pitaju – Savjet ministara BiH odgovara» 16. juna 2021. godine.⁴⁶

Generalno, vlade često ignorišu zahtjeve za interpelacijama. Čak i kada odgovore na njih, ti odgovori rijetko sadrže tražene informacije.⁴⁷

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 1.2.1

Transparentnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe koje obezbjeđuju da javnost može dobiti relevantne i pravovremene informacije o radu i procesima donošenja odluka zakonodavne vlasti?

Ocjena: 75/100

Dostupnost informacija javnosti uređena je državnim i entitetskim zakonima o slobodi pristupa informacijama koji omogućavaju da javnost ima uvid u rad parlamenata i da sve relevantne informacije dobija na vrijeme putem štampe, televizije, interneta i službenih glasila. Međutim, zakonski nedorečeno ostaje rješenje za prikupljanje i verifikaciju podataka iz imovinskih kartica.

Sjednice parlamenata (na nivou BiH i entiteta) prenose se uživo na javnoj televiziji ili javnost ima mogućnost da se upozna s radom parlamenata u plenarnom zasjedanju putem informativnih emisija i posebnih emisija na javnim televizijama, ili u direktnom prenosu putem streama. Samo u izuzetnim slučajevima sjednice parlamenata mogu biti zatvorene za javnost. Javne televizije ne plaćaju naknadu parlamentima za javno prenošenje sjednica. Sjednicama parlamenata i komisija/odbora mogu prisustvovati novinari. Prisustvo ostale

javnosti zavisi od prostornih mogućnosti skupštinske sale parlamenta. Predstavnici nevladinih organizacija, fondacija, sindikata, kao i drugih udruženja, mogu prisustvovati sjednici pod uslovom da dobiju akreditaciju.⁴⁸ Dnevni red parlamenta se unaprijed objavljuje na internet stranicama parlamenta, a nakon održane sjednice obično se objavljuje saopštenje za javnost.⁴⁹

Kada parlamenti ili vlada kao predlagač smatraju da je donošenje određenog zakona od veće važnosti za javnost, mogu nacrt zakona poslati u postupak javne rasprave, gdje javnost, stručna i opšta, ima mogućnost da iznese svoja zapažanja u vezi s određenim zakonskim rješenjima. Kada Predstavnički dom PS BiH usvoji zakon u prvom čitanju, počinju teći rokovi za podnošenje amandmana. Dom može zaključkom odlučiti da nadležna komisija u roku do 30 dana sprovede javnu raspravu o prijedlogu zakona.⁵⁰ U poslovnicama o radu parlamenata ne postoji institut da poslanici imaju obavezu da primaju građane i da odgovaraju na njihova pitanja. Prema poslovnicama o radu domova, zapisnici rasprava u domovima, kao i druge aktivnosti domova, dostupni su u elektronskoj formi na web stranici parlamenta. Takođe, sjednice komisija domova su otvorene za javnost, dok se zapisnici sa sjednica redovno objavljuju.⁵¹

Izborni zakon BiH⁵² propisuje da su kandidati izabrani na svim nivoima vlasti dužni da podnesu Centralnoj izbornoj komisiji BiH, na unaprijed utvrđenom obrascu, potpisanu izjavu o svom ukupnom imovinskom stanju u roku od 30 dana od objave ovjere mandata u Službenom glasniku BiH, kao i u roku od 30

dana od isteka mandata.⁵³ Centralna izborna komisija BiH ne vrši verifikaciju podataka u izjavama o imovinskom stanju koju popunjavaju izabrani zvaničnici. Član 15.9. Izbornog zakona BiH navodi da je Centralna izborna komisija zadužena da izjave o imovinskom stanju budu dostupne javnosti, ali ne propisuje rokove za njihovo objavljivanje.

> INDIKATOR 1.2.2

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri javnost može dobiti relevantne i pravovremene informacije o radu i procesima donošenja odluka zakonodavne vlasti u praksi?

Ocjena: 50/100

Javnost generalno ima pristup većem dijelu rada parlamenata. Međutim, prisutan je manjak transparentnosti u procedurama za hitno usvajanje zakona.

Javnost ima pristup radu parlamenta uz određena ograničenja. S izuzetkom sjednica Parlamenta Federacije BiH, sjednice parlamenata se prenose na javnim RTV servisima ili online, besplatno. Dnevni redovi sjednica parlamenata javno su dostupni putem web stranica državnog i entitetskih parlamenata i u velikoj mjeri su tačni.

Međutim, zakonodavni proces pati od manjka transparentnosti, na šta upozoravaju nevladine organizacije⁵⁴ i *Izveštaj EU o Bosni i Hercegovini za 2022.*⁵⁵ Prema EU izvještaju, parlament BiH je tokom 2021. godine usvojio samo tri zakona, od čega jedan u hitnoj proceduri. Entitetski parlamenti su radili neometano, ali su takođe koristili hitne procedure. Tako je Parlament FBiH tokom 2021. godine od 29 usvojenih zakona njih 76% usvojio u hitnoj ili skraćenoj proceduri, dok je Narodna skupština od 66 usvojenih zakona tokom 2021. godine njih 62% usvojila u ubrzanim procedurama, uključujući i budžet.⁵⁶ Ovakav vid usvajanja zakona ne omogućuje adekvatnu transparentnost ni naknadnu amandmansku fazu i učešće javnosti u procesu donošenja odluka, te bi trebalo da se koristi samo u izuzetnim situacijama krajnje nužde, što ovdje nije slučaj.

Javnost ima pristup radu komisija i odbora. Tako, na primjer, za informacije o Ustavnoj komisiji Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH zvanična web stranica PS BiH daje podatke o članovima komisije, nadležnostima komisije, kontakt osobi u komisiji, kao i izvještaje o radu.⁵⁷ Sjednice komisija u Parlamentarnoj skupštini BiH su otvorene za javnost, te građani i predstavnici organizacija civilnog društva mogu prisustvovati uz prethodnu najavu.

Izjave o imovinskom stanju poslanika su javno dostupne na web stranici Centralne izborne komisije.⁵⁸ Međutim, Centralna izborna komisija ne vrši verifikaciju informacija u izjavama o imovinskom stanju izabranih zvaničnika u Bosni i Hercegovini.

> INDIKATOR 1.2.3

Odgovornost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se osigurava da zakonodavna vlast izvještava o svom radu i odgovara za svoje postupke?

Ocjena: 75/100

Iako postoje pravni mehanizmi, poput ocjene ustavnosti, kojima se osigurava da zakonodavna tijela odgovaraju za svoje postupke, direktna odgovornost prema građanima nakon izbora je ograničena.

Ustavni i zakonodavni okvir u BiH propisuje pravila po kojima je parlament odgovoran da za svoj rad podnosi izvještaj javnosti, ali ovaj okvir nije do kraja razrađen – prije svega zbog nedostatka obaveze uspostavljanja bližeg kontakta na relaciji građanin/birač – poslanik/delegat. Parlamenti, kao izabrana predstavnička tijela, predstavljaju ključnu komponentu političkih struktura i ne podliježu obavezi podnošenja posebnih izvještaja drugim granama vlasti. Izvještaji o njihovom radu dostupni su na njihovim web stranicama.

Jedini način na koji parlamenti odgovaraju svojim biračima jeste putem izbora. Kako parlamenti donose zakone kao opšte akte, ne postoji nikakav žalbeni mehanizam po kome bi građani mogli da u rješavanju njihovog konkretnog slučaja ospore zakonsku odredbu. Čak i kada parlamenti odlučuju o pojedinačnim pitanjima koja se tiču tačno određenog lica,

protiv odluke parlamenta nije dozvoljeno pravno sredstvo. Tako je članom 10. Zakona o upravnim sporovima BiH predviđeno da se upravni spor (sudska kontrola upravnih akata) ne može voditi u stvarima o kojima neposredno, na osnovu ustavnih ovlaštenja, odlučuje Parlamentarna skupština BiH.⁵⁹

Za ocjenu ustavnosti zakona i drugih pravnih akata koje donosi Parlamentarna skupština nadležan je Ustavni sud BiH. Ustav BiH u članu VI, stav 3, definiše da sporove pred Ustavnim sudom BiH može pokrenuti član Predsjedništva, predsjedavajući Savjeta ministara, predsjedavajući, ili njegov zamjenik, bilo kojeg doma Parlamentarne skupštine; jedna četvrtina članova/delegata bilo kojeg doma Parlamentarne skupštine, ili jedna četvrtina članova bilo kojeg doma zakonodavnog organa jednog entiteta.⁶⁰

Poslovnici domova Parlamentarne skupštine BiH⁶¹ definišu da komisije mogu otvoriti javnu raspravu o predloženim zakonima (na osnovu diskrecionog prava zakonodavnog tijela), u koju bi bili uključeni zainteresovane organizacije, institucije i pojedinci. Javna rasprava se održava u roku od 30 dana.

> INDIKATOR 1.2.4

Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri zakonodavna vlast i njeni članovi izvještavaju o svom radu i odgovaraju za svoje postupke u praksi?

Ocjena: 50/100

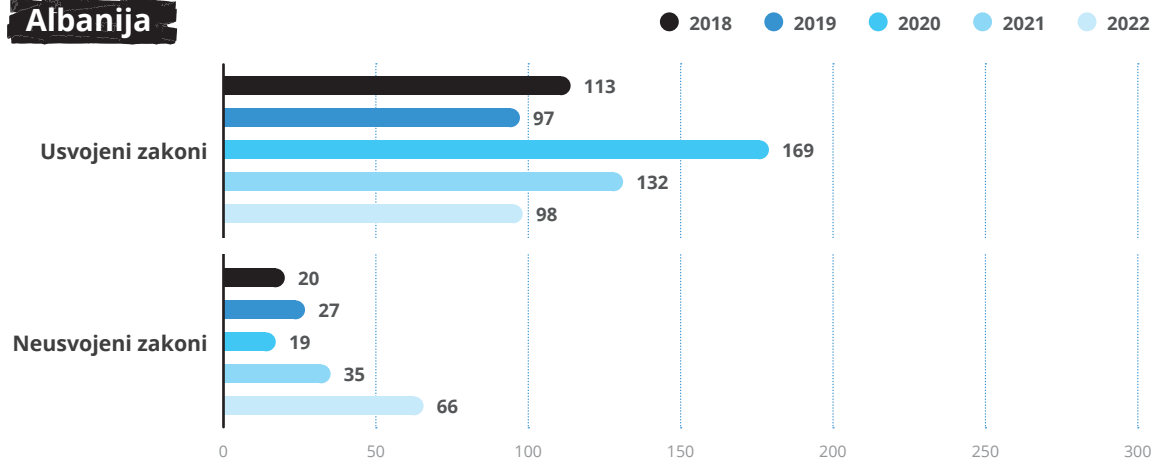
Iako postoje ustavni i zakonski mehanizmi koji se odnose na obavezu zakonodavnih tijela da za svoj rad i odluke odgovaraju biračima, poslanici/delegati su u praksi isključivo odgovorni partijama sa čijih lista su izabrani u parlament, dok je odnos prema građanima intenziviran samo pred izbore kada su im potrebni glasovi.

Rad Parlamentarne skupštine BiH tokom mandatnog perioda 2018-2022. je bio blokiran od jula 2021. godine do marta 2022. godine, a za bojkot rada institucija niko nije odgovarao.⁶² Povod za blokadu rada institucije bilo je nametanje izmjena i dopuna Krivičnog zakona BiH od strane Kancelarije visokog predstavnika u BiH, kojima se zabranjuje i kažnjava negiranje genocida i veličanje ratnih zločina.⁶³

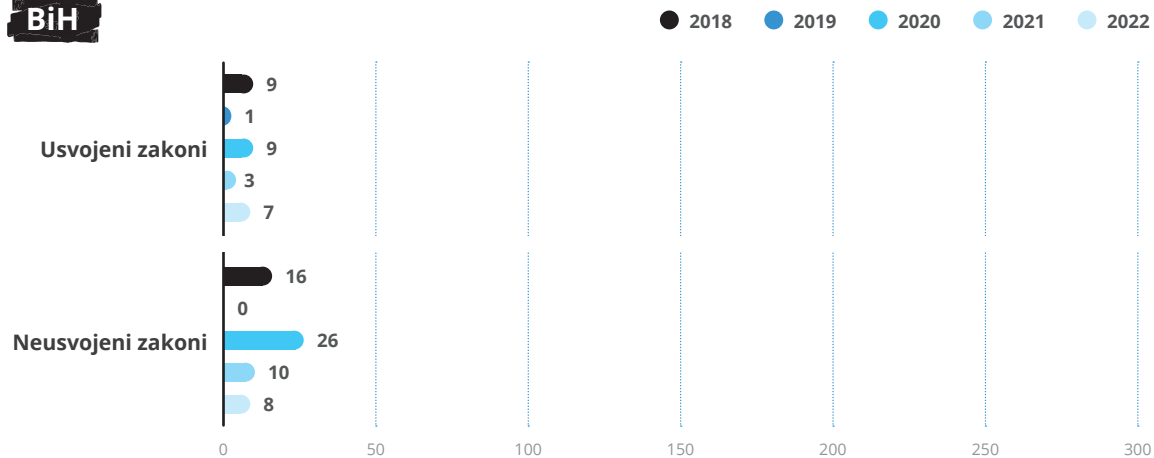
Parlament BiH je u periodu od 2018. do 2022. godine, uključujući obje te godine, ostvario daleko najlošije rezultate u pogledu zakona koji su razmatrani i usvojeni u parlamentu. Kako pokazuje gornji grafikon, BiH je jedina zemlja na zapadnom Balkanu koja ima više odbijenih nego usvojenih zakona, a ukupan broj zakona koje je razmatrao parlament BiH (donji grafikon) značajno je manji od broja zakona

Statistički podaci o zakonima koje su donijeli parlamenti u zemljama zapadnog Balkana tokom perioda 2018-2022.

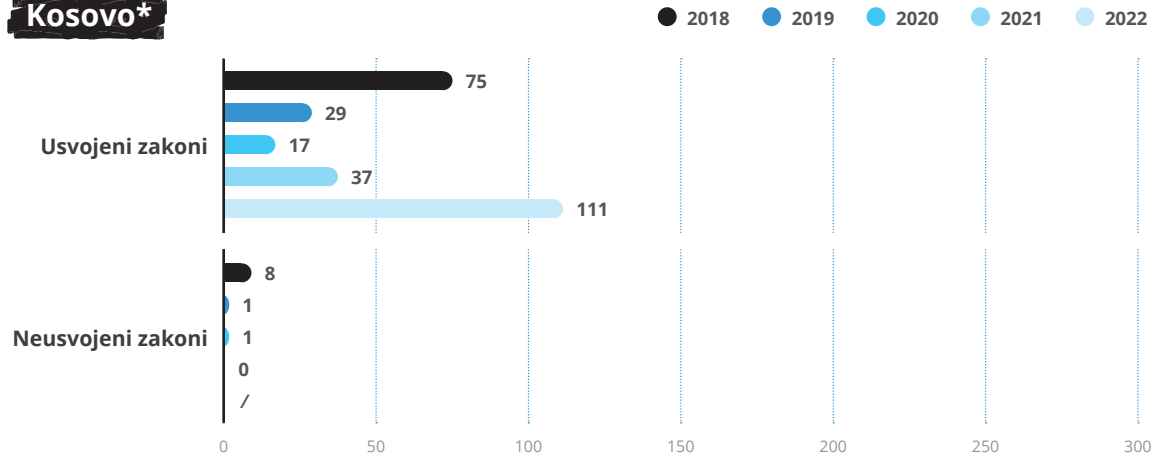
Albanija

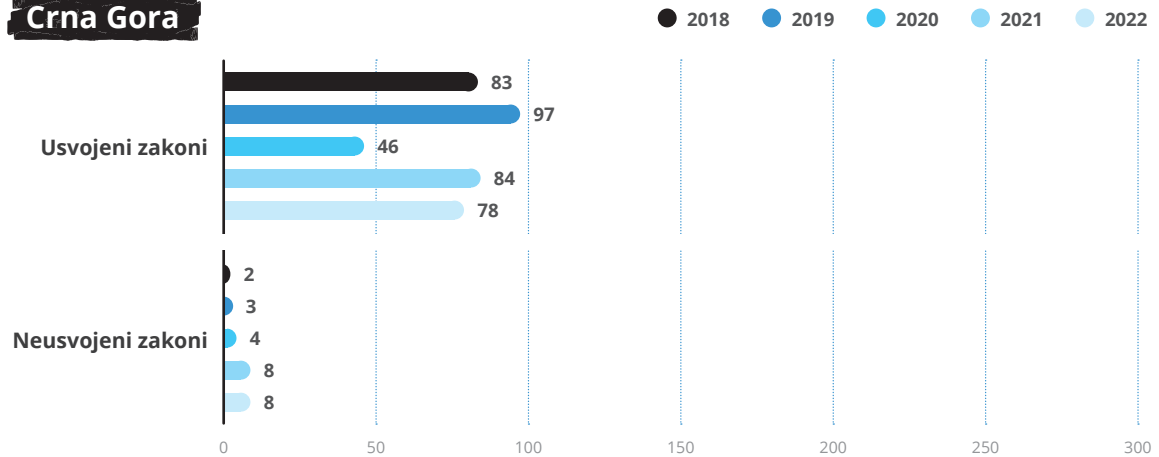
BiH

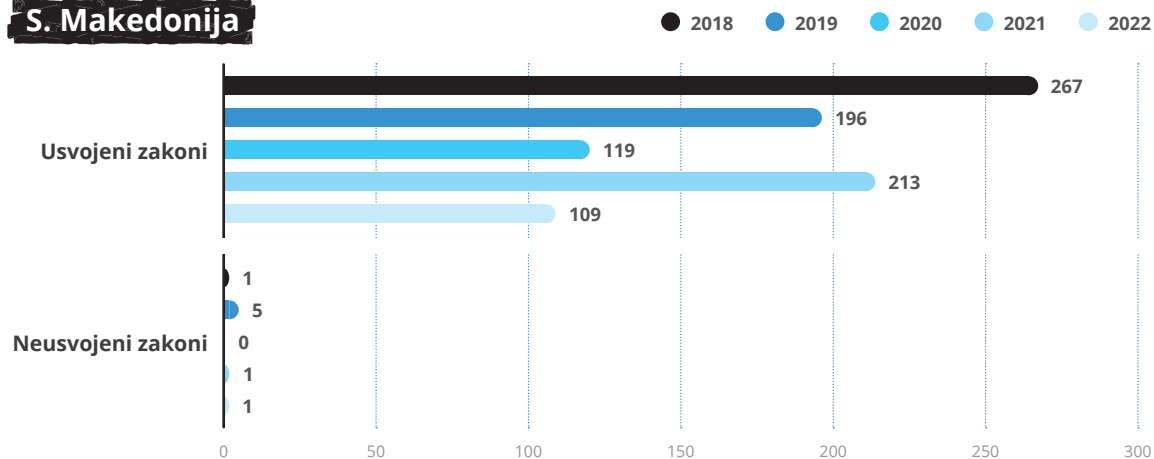
Kosovo*

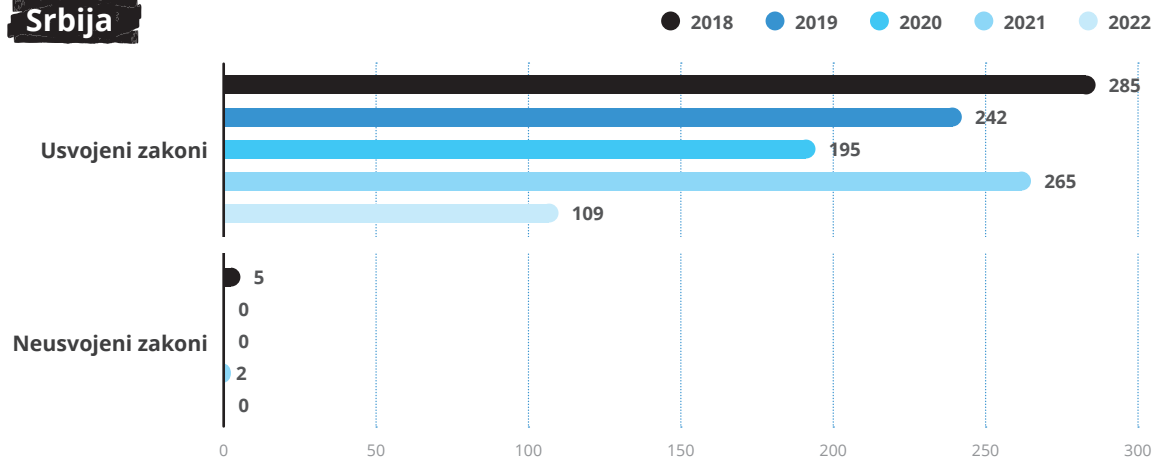
Crna Gora

S. Makedonija

Srbija

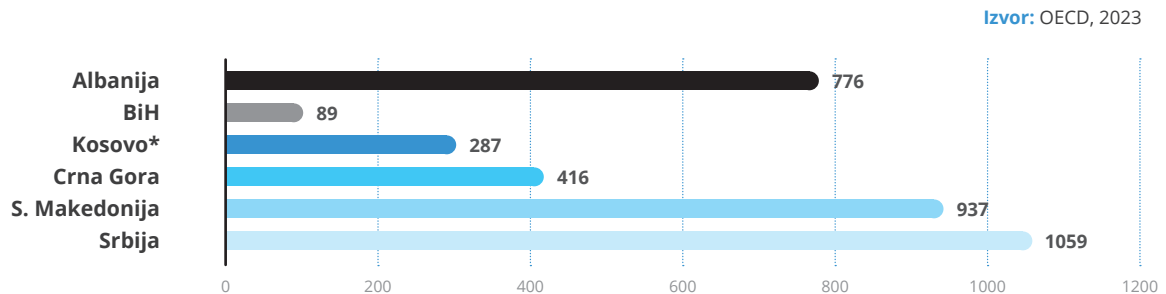

koje su razmatrali drugi parlamenti u regionu. BiH je ubjedljivo najlošije rangirana zemlja kada je riječ o efikasnosti zakonodavne grane vlasti.⁶⁴

Jedan od ilustrativnih primjera odsustva odgovornosti predstavlja i činjenica da tokom mandatnog perioda 2018-2022. budžet nije usvojen u predviđenom roku. Budžet institucija BiH i međunarodnih obaveza BiH za 2019. godinu usvojen je 20. decembra 2020. godine, budžet za 2020. godinu je usvojen 29. jula 2020. godine, budžet za 2021. godinu nije ni usvojen,

već je kompletno finansiranje institucija rađeno na osnovu odluka o privremenom finansiranju, dok je budžet za 2022. godinu usvojen 30. juna 2022. godine. Takođe, poražavajuća je činjenica da je Parlamentarna skupština BiH tokom mandatnog perioda usvojila tek 20 zakona, posebno uzevši u obzir da je tokom ovog perioda objavljeno i *Mišljenje o zahtjevu za članstvo BiH u EU*, sa konkretno nabrojanim prioritetima za dobijanje kandidatskog statusa.⁶⁵

✘ Ukupan broj nacrtu zakona o kojima je glasao parlament u periodu 2018-2022.

Kod poštivanja odluka ustavnog suda BiH i entiteta, parlamenti u praksi uglavnom usvajaju zakone nakon odluke suda kojim je zakon ili neka odredba zakona proglašena neustavnom. Prema izvještaju pod nazivom «Pregled rada Ustavnog suda BiH od 1.1.2010. do 31.12.2021. godine»⁶⁶, Parlamentarna skupština BiH nije izvršila četiri odluke Ustavnog suda, Parlament FBiH nije izvršio tri odluke, dok Narodna

skupština RS nije izvršila jednu odluku Ustavnog suda.

Evropski sud za ljudska prava donio je u decembru 2009. godine presudu u slučaju «Sejdić i Finci» utvrdivši da Ustav BiH ograničava pasivno pravo pripadnika nacionalnih manjina za kandidovanje za člana Predsjedništva i za izbor u Dom naroda Parlamentarne skupštine

BiH kao pripadnika nacionalnih manjina. Sud za ljudska prava u Strazburu presudio je da su zbog toga određene odredbe Ustava BiH u suprotnosti s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.⁶⁷ Iako je odluka Evropskog suda za ljudska prava u slučaju «Sejdić i Finci» donesena još 22.12.2009. godine, a kasnije potvrđena i u slučajevima «Pilav», «Zornić», «Šlaku» i «Pudarić», te iako sve članice Savjeta Evrope imaju obavezu da svoje zakonodavstvo ili konkretne odluke usklade sa stavovima Suda u Strazburu, nije došlo do promjene Ustava BiH i omogućavanja nacionalnim manjinama da mogu da se kandiduju za te javne funkcije.

> INDIKATOR 1.2.5

Mehanizmi integriteta (zakon)

U kojoj mjeri postoje mehanizmi za osiguranje integriteta članova zakonodavne vlasti?

Ocjena: 25/100

Pitanje integriteta, utvrđivanja i sprečavanja sukoba interesa u BiH tretira se kao pitanje od marginalne važnosti. Novi zakoni o sukobu interesa u institucijama BiH, kao i FBiH, još uvijek nisu usvojeni uprkos tome što su navedeni kao jedan od 14 ključnih prioriteta iz Mišljenja Evropske komisije o zahtjevu BiH za članstvo u EU.

Izmjenama Zakona o sukobu interesa u institucijama BiH iz 2013. godine, nadležnost

za primjenu zakona je dodijeljena Komisiji za odlučivanje o sukobu interesa⁶⁸, koja je zbog svog sastava i načina odlučivanja izuzetno politizovana. Naime, šest od devet članova Komisije su poslanici i delegati u Parlamentarnoj skupštini BiH, dok su preostala tri člana direktor i zamjenici direktora Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK). Ovakav sastav Komisije znači da njeni članovi, koji su ujedno i parlamentarci, odlučuju o postojanju sukoba interesa svojih stranačkih kolega, kao i ostalih članova parlamenta. Ove izmjene su u potpunosti obesmislele institut sukoba interesa na nivou BiH i onemogućile njegovu primjenu. Nadalje, sam zakon pokriva izuzetno sužen krug lica i funkcija i sadrži niz nedostataka.

Uprkos svim upozorenjima međunarodnih institucija da su postojeće sankcije za sukob interesa izrazito niske i da ne motivišu njegovo poštivanje, izabranom zvaničniku, nosiocu izvršne funkcije i savjetniku je ostavljena mogućnost da sam otkloni sukob interesa, pri čemu komisija u tom slučaju može obustaviti postupak. Ovakav način regulisanja ostavlja mogućnost «pregovaranja» s prekršiocima i omogućava krajnje arbitrarnu primjenu zakona. Takođe, umjesto ranije nepodobnosti kandidovanja na izborima, uvedena je sankcija u obliku «prijedloga za razrješenje sa dužnosti», koji Komisija dostavlja nadležnom organu koji je izvršio imenovanje. Međutim, sama formulacija kao «prijedlog» ne obavezuje nadležne organe da isti sprovedu.⁶⁹

Usvajanje novog zakona o sukobu interesa u institucijama BiH predstavlja jedan od 14 ključnih prioriteta iz *Mišljenja Evropske*

*komisije o zahtjevu BiH za članstvo u EU.*⁷⁰ Nacrt novog zakona, u čiju izradu su bile uključene međunarodne organizacije, kao i TI BiH, i koji je pripremljen u skladu s međunarodnim standardima, nalazi se u parlamentarnoj proceduri od 2017. godine. U martu 2021. godine ovaj zakon je, tek nakon slabljenja odredaba kroz ulaganje amandmana, usvojen u Predstavničkom domu PS BiH⁷¹, ali nikad nije usvojen u Domu naroda PS BiH.⁷² S druge strane, paralelno s procedurom u PS BiH, Ministarstvo pravde BiH je pokrenulo aktivnosti na izradi vlastitog Nacrta zakona koji je u suprotnosti s međunarodnim standardima i nudi čak lošija rješenja od postojećih.⁷³

Pored obaveznog izvještavanja o imovinskom stanju (vidi Zakon o transparentnosti, gore), postoje određena zakonska ograničenja koja zabranjuju poslanicima i delegatima u svim parlamentima u BiH da se nakon isteka mandata zaposle u državnim organizacijama ili pak u privrednim društvima koja su u javnom vlasništvu (javna preduzeća). Tako, Zakon o sukobu interesa BiH propisuje da izabrani funkcioner (poslanik ili delegat), u toku trajanja mandata i šest mjeseci nakon prestanka njegovog mandata u zakonodavnom tijelu ne može postati član upravnog odbora, nadzornog odbora, skupštine, uprave ili menadžmenta, niti biti u svojstvu ovlaštene osobe u javnom preduzeću, niti član upravljačkih struktura ili direktor u agencijama za privatizaciju.⁷⁴

Istovjetna zabrana je definisana i u Zakonu o sukobu interesa u organima vlasti FBiH, dok u Zakonu o sprečavanju sukoba interesa u organima vlasti RS (članovi 5. i 6.) ta zabrana iznosi samo tri mjeseca i odnosi se samo na isti nivo vlasti.⁷⁵

Međutim, u FBiH situacija u vezi sa sukobom interesa je nešto drugačija. Nakon što su izmjenama i dopunama Zakona o sukobu interesa BiH Centralnoj izbornoj komisiji oduzete nadležnosti za postupanje u vezi sa sukobom interesa i dodijeljene novoformiranoj komisiji, Federacija BiH do sada nije izmijenila svoj zakon o sukobu interesa, te od 2013. godine ne postoji tijelo na nivou FBiH koje se bavi pitanjima sukoba interesa.

Lobiranje u BiH nije zakonski regulisano i ne postoje pravila koja zahtijevaju registraciju lobističkih ili interesnih grupa. Poslanici nisu dužni da prijavljuju neformalne kontakte s pojedincima ili strankama koje bi se mogle smatrati lobistima ili interesnim grupama.⁷⁶ Obaveza donošenja zakona o lobiranju je ponovo stavljena u novi *Nacrt strategije za borbu protiv korupcije za period 2022-2024*, čije usvajanje se očekuje od strane Savjeta ministara BiH.

Poslovnici o radu parlamenata sadrže odredbe da su poslanici dužni da poštuju dostojanstvo parlamenta i da se jedan drugom obraćaju s uvažavanjem. Ovo je takođe regulisano kodeksom ponašanja poslanika.⁷⁷ Nije dozvoljeno korištenje uvredljivih izraza niti ocjena koje se odnose na život trećih lica. Pored toga, za vrijeme govora poslanika u radu parlamenta nije dozvoljeno dobacivanje, ometanje govornika na drugi način ili bilo kakvo drugo ponašanje koje ometa slobodu govora. Za nepoštivanje ovih pravila, predsjednik parlamenta može izreći poslaniku/delegatu opomenu, oduzimanje riječi ili udaljiti poslanika iz toka parlamentarne sesije.

> INDIKATOR 1.2.6

Mehanizmi integriteta (praksa)

U kojoj mjeri je integritet zakonodavaca osiguran u praksi?

Ocjena: 0/100

Sprovedba zakona o sukobu interesa je vrlo slaba ili nepostojeća i na državnom i na entitetskom nivou. Vladajuće političke stranke garantuju nekažnjivost svojim lojalnim članovima.

Rad Komisije za sprečavanje sukoba interesa na državnom nivou je tokom gotovo kompletnog mandatnog perioda 2018-2022. bio blokiran. Skoro dvije godine bilo je potrebno da se imenuje saziv komisije, da bi ponovo tokom 2021. godine rad bio blokiran, usljed blokade rada Parlamentarne skupštine. Prema *Izveštaju o radu Komisije za odlučivanje o sukobu interesa BiH za 2021. godinu*, tokom 2021. godine održane su samo tri sjednice, kada se izrečene sankcije u predmetima iz prethodnog mandata. Ako posmatramo cjelokupni period rada Komisije u periodu 2018-2022, izrečeno je samo pet novčanih sankcija, dok u određenim slučajevima sankcije nisu niti izricane jer su osobama istekli mandati.⁷⁸

Zakon o sukobu interesa u institucijama FBiH se ne sprovodi od 2013. godine. Kao rezultat toga, mnogi funkcioneri u ovom entitetu se nalaze u sukobu interesa. Iako je u RS uspostavljeno tijelo za primjenu zakona, Komisija je u posljednjih nekoliko godina izdavala odluke

i mišljenja koje je pratila proizvoljnost u tumačenju zakona, što je rezultiralo mnogim nekažnjenim slučajevima sukoba interesa.⁷⁹ Takođe, primjetan je i mali broj donesenih rješenja i drugih akata Komisije. Tokom 2021. godine, Komisija je utvrdila sedam slučajeva sukoba interesa, donijela 23 mišljenja koja se odnose na upite da li istovremeno obavljanje određenih funkcija predstavlja sukob interesa, odbacila četiri prijave, te donijela 12 odluka prema kojima se prijavljeni nosioci funkcija ne nalaze u sukobu interesa.⁸⁰

Nisu poznati primjeri u praksi da je bilo koji od poslanika Predstavničkog doma bio sankcionisan suspenzijom rada u parlamentu. U praksi, u radu parlamenta postoje lobističke, tj. interesne grupe koje ostvaruju kontakt s izabranim članovima parlamenta, ali parlamentarci te kontakte ne prijavljuju jer nemaju zakonsku obavezu da to čine.

Osim sporadičnih kazni u smislu opomena ili oduzimanja riječi, u parlamentima u BiH se ne izriču novčane kazne, niti u praksi ima slučajeva da su članovi parlamenta kažnjeni zbog nepoštovanje kodeksa etike, odnosno etičkih standarda koje propisuje kodeks etike.

> INDIKATOR 1.2.7

Zastupljenost polova

U kojoj mjeri su žene zastupljene u zakonodavnoj vlasti?

Ocjena: 50/100

Žene su nedovoljno zastupljene u zakonodavnim tijelima na nacionalnom i entitetskom nivou.

Izbornim zakonom BiH definisano je da svaka kandidatska lista za izbore mora da ima ravnopravno zastupljene i muškarce i žene, a prema zakonu ravnopravna zastupljenost postoji kada je jedan od polova zastupljen sa najmanje 40% od ukupnog broja kandidata na kandidatskoj listi.⁸¹ Međutim, zakonom nije definisana minimalna kvota zastupljenosti žena u parlamentima.

Prema rezultatima opštih izbora održanih u oktobru 2022. godine, u Predstavničkom domu PS BiH je zastupljeno 19% žena od ukupnog broja poslanika, dok je taj procenat oko 26% u entitetskim parlamentima. Ovo pitanje je detaljnije obrađeno u poglavlju o političkim partijama.

Kada je u pitanju rukovođenje parlamentima, u posljednja tri saziva Predstavničkog doma PS BiH, član rukovodstva parlamenta, kojeg čine tri poslanika, samo je u jednom slučaju bila žena, i to u mandatnom periodu 2018-2022.

U trenutnom sazivu Predstavničkog doma Parlamenta FBiH predsjedavajuća i jedna zamjenica su žene. Međutim, u mandatnom periodu 2014-2018. i 2018-2022. žene nisu bile zastupljene u rukovodstvu Predstavničkog doma Parlamenta FBiH. S druge strane, u posljednja tri saziva Narodne skupštine RS nijedna žena nije bila izabrana za predsjednicu, dok su u mandatnom periodu 2018-2022. dvije žene izabrane na poziciju potpredsjednika NS RS od ukupno četiri potpredsjednika, a u mandatnom periodu 2022-2026, jedna žena je izabrana na poziciju potpredsjednice od ukupno tri potpredsjednika.

ULOGA

> INDIKATOR 1.3.1

Nadzor nad izvršnom vlasti

U kojoj mjeri zakonodavna vlast vrši efikasan nadzor nad izvršnom vlasti?

Ocjena: 25/100

Iako postoje, zakonski mehanizmi za nadzor izvršne vlasti poput javnih rasprava rijetko se primjenjuju u praksi.

Parlament posjeduje ustavne i zakonske mehanizme da kontroliše izvršnu vlast (vladu), ali imajući u obzir to da vladu čine članovi onih političkih partija koje inače imaju većinu u parlamentu, ta vrsta «pritiska» parlamenta na vladu je gotovo u potpunosti amortizovana. Tokom 2018. godine usvojen je i Zakon o parlamentarnom nadzoru kojim je regulisan parlamentarni nadzor, čiji je cilj unapređenje odgovornosti, efektivnosti, efikasnosti itd., te procedure i odgovorna tijela za nadzor.⁸² Ovaj zakon daje mogućnost parlamentu da vrši dodatni nadzor nad radom izvršne vlasti u BiH.

Prema članu 29. Poslovnika o radu Predstavničkog doma PS BiH, Dom svojim zaključkom, na prijedlog poslanika ili kluba poslanika, može osnovati privremene istražne komisije Doma, ili na prijedlog Doma naroda privremene zajedničke istražne komisije.⁸³ Takođe, postoji mogućnost da se formira

tzv. anketni odbor koji se obrazuje radi sagledavanja stanja u određenoj oblasti ili utvrđivanja činjenica u vezi s određenim pojavama ili pojedinim događajima.⁸⁴ Ove komisije su korisne u vršenju određene kontrole, ali nemaju istražna ili sudska ovlaštenja. Vlada ima obavezu da o svom radu redovno izvještava parlament, a kroz institut poslaničkih pitanja ili aktuelnog sata poslanici mogu da postavljaju pitanja vladi i njenim ministarstvima, dok vlada ima obavezu da parlamentu blagovremeno dostavi tražene informacije.⁸⁵

Vlada u pravilu predlaže zakone i budžet, koje usvaja parlament. Parlament u potpunosti učestvuje u postupku usvajanja budžeta, pogotovo u amandmanskoj proceduri, kroz parlamentarne komisije i na plenarnim sjednicama, a vlada ima obavezu da obavještava parlament o izvršenju budžeta. Parlament BiH bira ombudsmena BiH i glavnog revizora, kao i članove Centralne izborne komisije, a na prijedlog komisija koje sprovode proceduru konkursa. Međutim, u praksi parlamenti samo verifikuju ono što je dogovoreno u međusobnim dogovorima predstavnika političkih stranaka koje čine većinu.⁸⁶

Parlament nema mogućnost da direktno provjerava kako izvršna vlast primjenjuje pravila u vezi s javnim nabavkama, ali izvještaje o radu izvršne vlasti, vezano za javne nabavke, parlamenti mogu dobiti kroz izvještaje vrhovnih revizorskih institucija. Parlament je u maju 2020. godine osnovao Privremenu istražnu komisiju Predstavničkog doma za utvrđivanje stanja u pravosudnim institucijama BiH.⁸⁷

Komisija je održala 37 sjednica i svoje nalaze objavila u izvještaju koji sadrži 15 preporuka za poboljšanje stanja u sektoru pravosuđa.⁸⁸

Kako je ranije naglašeno, u praksi postoji, suprotno ustavu i zakonu, izrazita dominacija izvršne vlasti nad zakonodavnom. To je vidljivo iz brojnih primjera u situacijama kada parlament nije usvajao izvještaje o radu pojedinih institucija, a u svim tim slučajevima je izostajalo utvrđivanje odgovornosti nosilaca izvršne vlasti. Dominacija drugih grana vlasti nad zakonodavnom je vidljiva i prilikom izbora čelnih ljudi nezavisnih agencija, koje po zakonu bira parlament. U velikoj većini takvih situacija parlament samo verifikuje unaprijed dogovorenu raspodjelu najviših funkcija, često i suprotno rang-listama sastavljenim od strane stručnih službi parlamenta.⁸⁹

> INDIKATOR 1.3.2

Pravne reforme

U kojoj mjeri zakonodavna vlast pridaje prioritetnu pažnju borbi protiv korupcije i upravljanju kao problemu u zemlji?

Ocjena: 25/100

Sve donedavno, zakonodavna vlast je kontinuirano propuštala da promoviše javnu odgovornost i borbu protiv korupcije, iako su ta pitanja od ključnog značaja u procesu pridruživanja EU. Novoformirana komisija bi ovu temu mogla staviti u fokus rada parlamenta.

Izvještaji Evropske komisije o BiH za 2022. i 2023. godinu konstatuju da zakonodavna vlast ne obraća dovoljnu pažnju na promociju principa javne odgovornosti i borbu protiv korupcije.⁹⁰ Iako povremeno postoje parlamentarne diskusije o korupciji, pitanje korupcije se koristi isključivo za međustranačke obračune i verbalne napade.⁹¹

Parlamentarna skupština je 27. jula 2022. osnovala novu komisiju za borbu protiv korupcije i kleptokratije, kojom predsjedava opozicioni lider, izabran među osam poslanika-članova komisije.⁹² Krajem 2023. godine Komisija je i dalje vršila analizu postojećih antikorupcijskih aktivnosti i nije utvrdila svoje buduće aktivnosti, ali je to bio prvi put da je parlament posebno obratio pažnju na korupciju.

Parlamentarna skupština BiH je tokom mandatnog perioda 2018-2022. usvojila samo jedan zakon koji se tiče borbe protiv korupcije (Zakon o javnim nabavkama), dok svi ostali zakoni koji se nalaze na listi 14 prioriteta iz *Mišljenja o članstvu BiH u Evropskoj uniji* nisu usvojeni, poput zakona o sukobu interesa i zakona o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu (u slučaju potonjeg usvojene su izmjene i dopune 2023. godine, ali ne i novi zakon).⁹³ Isto tako, FBiH nije izmijenila Zakon o sukobu interesa u FBiH, niti je usvojila Zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju, koji predstavljaju jedan od ključnih prioriteta u borbi protiv korupcije.

Zakonodavna vlast je bila krajnje neefikasna u izvršavanju presuda Evropskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda BiH, koje već godinama

čekaju na sprovođenje.

Potpuno odsustvo povjerenja građana u aktivnosti i stvarne namjere vlasti u borbi protiv korupcije potvrđuju i nalazi Balkan barometer 2022, prema kojem 69% građana BiH nema ili uglavnom nema povjerenje u rad parlamenata u BiH.⁹⁴

INTERAKCIJE

Zakonodavna vlast je prvenstveno u interakciji s izvršnom i sudskom vlasti. Međutim, izvršna vlast ima značajnu dominaciju nad zakonodavnom, stavljajući je u podređen položaj i ograničavajući njenu sposobnost da obavlja svoje zakonske nadzorne funkcije. O tome svjedoči i disparitet u broju usvojenih zakona koje su predložili parlamentarci. Parlamenti u BiH najviše interakcije ostvaruju s izvršnom i sudskom vlašću. Međutim, u BiH postoji izrazita dominacija izvršne nad zakonodavnom vlasti, čime je zakonodavna vlast stavljena u podređen položaj u odnosu na izvršnu, te nije u mogućnosti da sprovodi svoje zakonom predviđene vidove kontrole. Jedan od primjera jeste i disparitet u broju usvojenih zakona kada su predlagači parlamentarci u odnosu na one koje su predložile institucije izvršne vlasti.⁹⁵

Prema poslovniku o radu Predstavničkog doma PS BiH, parlament ima mogućnost osnivanja istražnih komisija, što je i učinjeno u prethodnom periodu kada je tokom 2020. godine osnovana Privremena istražna komisija Predstavničkog doma za utvrđivanje stanja u pravosudnim institucijama u BiH.⁹⁶ Komisija je održala 37 sjednica, te sačinila i objavila Izvještaj o radu.

PREPORUKE ZA STUB

- Zakonodavna vlast treba da poveća upotrebu instituta javnih rasprava kako bi proces usvajanja zakona bio transparentniji i kako bi se obezbijedilo učešće stručne javnosti i civilnog društva u procesu donošenja zakona.
- Zakonodavac treba da zaustavi praksu usvajanja zakona po hitnim ili ubrzanim procedurama.
- Kako bi mogli vršiti svoju ulogu parlamentarnog nadzora, poslanici, naročito oni iz opozicionih stranaka, treba da aktivnije traže od vlade dodatne ili nedostajuće informacije i podatke o politikama, njihovim efektima i rizicima. To bi se moglo izvesti prije nego što komisija pristupi fazi pregleda određene politike.
- Izvršna i zakonodavna vlast treba da usklade pravni okvir koji reguliše sukob interesa s međunarodnim standardima. To naročito podrazumijeva:
 - Zagarantovanu nezavisnost komisije kroz revidiranu formulu imenovanja (sa smanjenim učešćem poslanika).
 - Proširenje kruga lica na koje će se primjenjivati zakon na sva izabrana i imenovana lica u institucijama, agencijama i preduzećima javnog sektora.
- Uvođenje obaveze dostavljanja imovinskih kartona za nosioce javnih funkcija i uspostavljanje djelotvorne kontrole kroz administrativne, disciplinske i krivične sankcije.
- Jasno definisanje ograničenja u obavljanju funkcija, angažovanju i poslovanju nosilaca javnih funkcija u periodu od dvije godine nakon prestanka mandata.
- Povećanje novčanih sankcija i uvođenje dodatnih sankcija kao što su razrješenje i poništenje akta koji je proistekao iz situacije kršenja zakona.
- Zakonodavna vlast treba da ojača parlamentarnu praksu nadzora izvršne vlasti korištenjem javnih rasprava, monitoringa ili preporuka iz izvještaja VRI i drugih raspoloživih alata.

2 > IZVRŠNA VLAST

Ukupna ocjena za stub:

28/100

Kapacitet:

50/100

Upravljanje:

33/100

Uloga:

0/100

SAŽETAK

U BiH na svim upravnim nivoima postoje odgovarajuća zakonska ovlaštenja, te odgovarajući resursi za vršenje nadležnosti izvršne vlasti. Pored različitih nivoa izvršne vlasti, visoki predstavnik formalno predstavlja najviši autoritet odgovoran za sprovođenje Dejtonskog sporazuma. On ima ovlaštenja da obezbijedi da sve vlade poštuju odredbe sporazuma.⁹⁷

Uprkos tome, efikasno sprovođenje politika onemogućeno je izuzetno složenim ustavnim uređenjem zemlje te nedostatkom subordinacije i koordinacije između različitih nivoa vlasti. Svakako, ključni problem BiH jeste veoma izražen nedostatak efikasnosti, transparentnosti, te posebno odgovornosti izvršne vlasti. Posebno negativan trend primjetan je u pogledu odgovornosti, uključujući političke opstrukcije koje ometaju usvajanje važnih zakona u oblasti integriteta izvršne vlasti,

te slabljenje kontrole zakonodavne vlasti nad izvršnom vlasti, izražene u pritiscima na vrhovne revizorske institucije. Još jedan značajan problem predstavljaju ozbiljna kašnjenja u formiranju izvršne vlasti na svim nivoima, od državnog do lokalnog, nakon svakog ciklusa opštih izbora, što je uslovalo izostanak reformi javnog sektora i borbe protiv korupcije.

Pritisak na izvršnu vlast od strane političkih stranaka i vladajućih elita predstavlja problem, ali i potencijalno rješenje ukoliko taj pritisak popusti. Da bi se to postiglo, potrebno je unaprijediti ili usvojiti čitav niz zakona koji bi osigurali prevenciju sukoba interesa, dostupnost informacija i proaktivnu transparentnost. To se odnosi i na oblasti ugovaranja i nabavki, kao i na oblasti koje se djelimično spominju u ovom poglavlju, ali i u drugim poglavljima NIS-a, poput zakonodavne vlasti, političkih stranaka itd.

KAPACITETI

> INDIKATOR 2.1.1 Resursi (praksa)

U kojoj mjeri izvršna vlast raspolaže odgovarajućim nivoom resursa za ostvarivanje svojih nadležnosti?

Ocjena: 50/100

Izvršna vlast raspolaže dovoljnim brojem kadrovskih resursa, ali ograničena finansijska sredstva uslovljavaju prekomjernu potrošnju na zarade zaposlenih u odnosu na ulaganja u infrastrukturu i tehničke resurse. Budući da se pri zapošljavanju osoblja ne poštuje načelo meritornosti, većina potrošnje na plate služi za zadovoljavanje privatnih, a ne javnih interesa.

Budžeti na svim nivoima vlasti su i dalje nedovoljni za normalno funkcionisanje i zadovoljenje javnih potreba. Prema procjenama Svjetske banke, BiH je 2020, 2021. i 2022. godine bilježila fiskalni deficit koji se kretao između 1% i 2,5% bruto nacionalnog proizvoda.⁹⁸

S druge strane, ustavna struktura izvršne vlasti je izuzetno složena. Na državnom nivou čine je Savjet ministara, sačinjen od devet ministarstava, te tročlano Predsjedništvo. Na entitetskom nivou čine je Vlada FBiH sa 16 ministarstava, Vlada RS sa 17 ministarstava, te predsjednik i dva potpredsjednika u svakom

entitetu. Na kantonalnom nivou FBiH čine je 10 kantonalnih vlada s ukupno 95 ministarstava, te nivo BD. Ustav obezbjeđuje etničku zastupljenost u izvršnoj vlasti na svim nivoima, pošto sva tri ustava priznaju konstitutivnost tri etničke grupe. Etnička kvota koja to obezbjeđuje zasniva se na predratnom popisu stanovništva iz 1991. godine.

Zbog ovakvog uređenja zemlje, izvršna vlast je izuzetno skupa i glomazna, što rezultira veoma lošim omjerom administrativnih i investicionih troškova. Pored toga, svi pokušaji da se sistem racionalizuje blokirani su usljed nedostatka političke volje, uglavnom zbog ukorijenjenih šema pokroviteljstva vladajućih političkih elita.⁹⁹ Kada se posmatraju konsolidovani rashodi i izdaci¹⁰⁰ (konsolidovano, uključujući državni, entitetski, kantonalni i lokalni nivo, (vidi tabelu 2.1)) za posljednjih pet godina, oni prosječno iznose 42,4% BDP-a BiH. Ako razmotrimo strukturu javnih rashoda i izdataka, konsolidovani podaci pokazuju da u posljednjih pet godina veliki dio rashoda i izdataka odlazi na rashode za plate zaposlenih (10,98% BDP-a), dok na investicije odlazi samo u prosjeku 4,24% BDP-a.

To stvara situaciju u kojoj izvršna vlast raspolaže dovoljnim brojem kadrovskih resursa, ali tehnički resursi su i dalje ograničeni. To je zbog toga što mnogi mladi građani s odgovarajućim vještinama izbjegavaju da rade za vladu zbog njenog narušenog ugleda. Pored toga, nizak udio investicija usljed korupcije i neodgovornog i netransparentnog trošenja javnih sredstava onemogućava zapošljavanje i zadržavanje kvalitetnih, stručnih kadrova.

> INDIKATOR 2.1.2

Nezavisnost (zakon)

U kojoj mjeri je izvršna vlast nezavisna po zakonu?

Ocjena: 100/100

Nezavisnost izvršne vlasti od drugih grana vlasti zagantovana je ustavima i zakonima.

Ustavom BiH i ustavima entiteta prihvaćen je princip podjele vlasti, te je izvršna vlast kao takva nezavisna u odnosu na druge grane vlasti.¹⁰¹

Tročlano Predsjedništvo BiH i predsjednik RS biraju se neposredno, dok predsjednika FBiH bira Parlament FBiH.¹⁰²

Ustav BiH utvrđuje podjelu nadležnosti i odgovornosti između države i entiteta, ali ne predviđa odnos supsidijarnosti između njih.¹⁰³ On taksativno nabraja nadležnosti države i predviđa da sve ostale nadležnosti i ovlaštenja pripadaju entitetima. U stvarnosti, umjesto da je samo jedan nivo nadležan za određenu izvršnu funkciju, nadležno je više njih paralelno, što institucionalni lavirint čini još složenijim i skupljim.

Pored državnog i entitetskih ustava, rad izvršne vlasti uređuju i Zakon o Savjetu ministara BiH, Zakon o Vladi FBiH i Zakon o Vladi RS.¹⁰⁴ Za svoj rad izvršna vlast odgovara zakonodavnoj vlasti, a ona pak odlučuje o njenom imenovanju

i raspuštanju.¹⁰⁵ U vršenju svojih dužnosti, izvršna vlast donosi uredbe, odluke, uputstva, zaključke i druge podzakonske akte.¹⁰⁶ Rad izvršne vlasti podložan je i sudskoj kontroli, i to na način da su opšti akti koje donose vlade podložni ocjeni ustavnosti i zakonitosti od strane ustavnih sudova, čije su nadležnosti i pravila rada uređeni ustavima, zakonima, te opštim pravilima ovih sudova. Pojedinačni akti, kojima niže instance izvršne vlasti odlučuju o konkretnim obavezama fizičkih i pravnih lica, podložni su sudskoj kontroli kroz odgovarajuće procedure za rješavanje upravnih sporova.¹⁰⁷

Iako je rad izvršne vlasti pod kontrolom zakonodavne i sudske vlasti, ovi oblici kontrole ne umanjuju nezavisnost izvršne vlasti, jer ovi mehanizmi samo služe da obezbijede osnovnu odgovornost izvršne vlasti.

Dejtonskim mirovnim sporazumom, čiji Aneks 4. predstavlja Ustav BiH, takođe je uspostavljena Kancelarija visokog predstavnika (OHR) koja ima tehničku mogućnost da poništi izvršne odluke ako ocijeni da su one u suprotnosti s Ustavom.

> INDIKATOR 2.1.3

Nezavisnost (praksa)

U kojoj mjeri je izvršna vlast nezavisna u praksi?

Ocjena: 0/100

U praksi, formalno proklamovana nezavisnost izvršne vlasti otežana je neformalnim neprimjerenim uticajem političkih lidera.

Nezavisnost izvršne vlasti u ostvarivanju svojih nadležnosti bitno je narušena načinom na koji političke partije funkcionišu. Dominantno liderske političke partije, bez unutarstranačke demokratije, omogućavaju ogromnu koncentraciju stvarne moći u rukama lidera političkih partija (vidi odjeljak 11.2.6). U praksi, efikasne i djelotvorne kontrole vrše samo vodeće etničke stranke putem opsežnih mehanizama podjele vlasti.¹⁰⁸ Kao posljedica toga, sve bitne odluke iz domena izvršne vlasti donose se na redovnim neformalnim sastancima lidera vladajućih političkih partija, a potom se samo formalno upućuju izvršnoj vlasti na dalje postupanje i usvajanje.¹⁰⁹

Posebno se ističe slučaj iz 2022. godine u RS, kada je, po nalogu srpskog člana Predsjedništva BiH, Vlada RS putem resornog ministarstva pripremila i ka Narodnoj skupštini RS uputila Zakon o lijekovima i medicinskim sredstvima RS, iako je ova oblast van nadležnosti Predsjedništva BiH.¹¹⁰

Podređenost izvršne vlasti uvijek promjenljivoj volji stranačkih rukovodstava vidljiva je kroz gotovo kontinuirane krize Vlade FBiH i Savjeta ministara BiH. Iako su opšti izbori u BiH održani u oktobru 2018. godine, Vlada FBiH nije formirana skoro do sljedećeg izbornog ciklusa, pri čemu su dva ministarska mjesta ostala trajno upražnjena.¹¹¹ Situacija nije naročito bolja ni kada je u pitanju formiranje Savjeta ministara BiH. Nakon izbora 2018. godine, bilo je potrebno čitavih 14 mjeseci kako bi se formirao novi Savjet ministara BiH. Nakon izbora 2022. godine, Savjet ministara BiH je formiran znatno brže, nakon svega nekoliko mjeseci stranačkih pregovora, dok je formiranje Vlade FBiH trajalo duže, ovoga puta uz učesće OHR-a, koji je suspendovao Ustav FBiH kako bi uticao na formiranje vlade.¹¹²

Sva ova kašnjenja proističu isključivo iz opsežnih pregovora i cjenkanja izbornih pobjednika u vezi s tim ko će kontrolisati koje ministarstvo na različitim nivoima izvršne vlasti. Zbog toga pregovarački paket može biti opsežan i dugotrajan.

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 2.2.1

Transparentnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje propisi kojima se obezbjeđuje transparentnost u radu izvršne vlasti?

Ocjena: 50/100

Iako postoje propisi kojima se obezbjeđuje određeni nivo transparentnosti izvršne vlasti, oni su uglavnom usmjereni na pasivni oblik transparentnosti i ne sadrže mnoge osnovne obaveze u pogledu proaktivne transparentnosti.

U BiH postoje zakoni o slobodi pristupa informacijama¹¹³ na državnom i entitetskom nivou, koji propisuju da su «sve informacije u posjedu javnih organa javno dobro» i kao takve dostupne javnosti.¹¹⁴ Zakoni predviđaju pravo na informacije kao opšte pravilo, dok se izuzeci od tog pravila ograničavaju na interese odbrane, borbe protiv kriminala, zaštite ličnih ili privatnih podataka, zaštite komercijalnih informacija itd. Nadalje, odluka o uskraćivanju pristupa informacijama mora se donositi u svakom konkretnom slučaju sprovođenjem testa javnog interesa kojim se mora uzeti u obzir svaka šteta i svaka korist koja može proisteći iz objavljivanja informacija.¹¹⁵

Kada je u pitanju pristup informacijama, propisi uglavnom propisuju pasivni oblik transparentnosti, bez obaveze izvršne vlasti da proaktivno informiše javnost o svom radu. Izuzetak od ovih politika predstavljaju Standardi za proaktivnu transparentnost¹¹⁶ – politika koju je usvojio Savjet ministara BiH i koja se odnosi na proaktivnu transparentnost institucija BiH. Međutim, ova politika nije obavezna. Pored toga, nekoliko OCD je pozvalo Ministarstvo pravde da povuče na doradu Prednacrt zakona o slobodi pristupa informacijama.¹¹⁷ Zakon je usvojen na državnom nivou u avgustu 2023. godine i sadržavao je određene elemente proaktivnog objavljivanja informacija. TI BiH navodi da je usvojeni zakon u pojedinim dijelovima gori od postojećeg jer omogućava institucijama da uskrate pristup informacijama od javnog interesa.¹¹⁸ Zakon proširuje spisak izuzetaka za objavljivanje informacija u posjedu javnih institucija, a ombudsmenu smanjuje zakonske mogućnosti da se umiješa u proces u ime zahtjeva građana za informacijama.¹¹⁹ Pored toga, zakon je nadležnost za rješavanje žalbi dao Žalbenom vijeću pri Savjetu ministara BiH, što je potez koji je kritikovan kao neprimjeren jer ne garantuje nezavisnost tijela nadležnog za žalbeni postupak.

U izvještaju EK o BiH za 2021. godinu navodi se da zakonodavni okvir nije usklađen s međunarodnim i evropskim standardima.¹²⁰ To se posebno odnosi na zahtjeve u pogledu proaktivne transparentnosti, institucionalnog uređenja i prekršajnih odredaba. Neusklađenost zakonodavnog okvira na državnom i entitetskim nivoima predstavlja bitnu prepreku za dosljednu primjenu ovog prava na svim nivoima vlasti. Dok zakon

na državnom nivou ispunjava zahtjeve za adekvatnu implementaciju, uključujući prekršajne sankcije za kršenje zakona, kako za organ, tako i za odgovorno lice unutar organa, entitetski zakoni ne predviđaju sankcije u slučaju kršenja zakona.¹²¹ Osim objavljivanja usvojenih akata izvršne vlasti u službenim glasnicima, ne postoje obaveze za praćenje aktivnosti izvršnih vlasti i njihovo objavljivanje na bilo kom nivou.¹²² Pored toga, Vlada RS je usvojila zaključak kojim, izlazeći iz okvira svoje nadležnosti, utvrđuje da se Zakon o slobodi pristupa informacijama u RS ne odnosi na zapisnike sa sjednica Vlade RS, odnosno da zapisnici nisu javni dokumenti, čime je isključila mogućnost pristupa ovim informacijama čak i po formalnom zahtjevu.¹²³

Budžet se donosi u formi zakona i kao takav javno je dostupan i objavljuje se u službenim glasnicima na državnom i na entitetskim nivoima vlasti.¹²⁴

U skladu s Izbornim zakonom BiH, svaki kandidat za izbornu funkciju na državnom ili entitetskom nivou dužan je u roku od 30 dana od objave ovjere mandata u Službenom glasniku BiH podnijeti Centralnoj izbornoj komisiji uredno popunjen obrazac izjave o svom ukupnom imovinskom stanju.¹²⁵ Obaveza podnošenja imovinskog kartona postoji i po isteku, odnosno prestanku mandata. Međutim, veći dio izvršne vlasti nije obuhvaćen obavezom koja proističe iz Izbornog zakona BiH, jer ovaj zakon obavezuje samo izabrane predstavnike, ali ne i članove kabineta, direktore i članove odbora u javnim institucijama. Njihove obaveze za prijavu imovine proizlaze iz odgovarajućih zakona o sukobu interesa, što je detaljnije

objašnjeno u odjeljcima o odgovornosti i integritetu unutar ovog stuba.¹²⁶

> INDIKATOR 2.2.2

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri postoji transparentnost u radu izvršne vlasti u praksi?

Ocjena: 25/100

Proaktivna transparentnost gotovo da ne postoji. Široj javnosti je veoma teško pristupiti relevantnim informacijama o radu izvršnih vlasti zbog toga što neke ključne informacije ili uopšte nisu dostupne, ili nisu dostupne blagovremeno ili na razumljiv način.

Svi državni budžeti se objavljuju u službenom glasniku, dok se izvještaji o izvršenju budžeta rijetko objavljuju na web stranicama vlada. Međutim, potrebno je poboljšati i usaglasiti prezentaciju izvršenja budžeta jer je teško vršiti procjene budžetske i fiskalne politike budući da se izvještaji prave samo za internu upotrebu pa nisu razumljivi javnosti. Ostvaren je određeni napredak kada je u pitanju transparentnost budžeta, što se posebno odnosi na objavljivanje budžeta za građane na web stranicama Savjeta ministara BiH i Vlade FBiH.¹²⁷ Međutim, BiH još uvijek nije dostigla zadovoljavajući nivo budžetske transparentnosti, budući da su informacije o budžetima još uvijek nepotpune, te da je dostupnost podataka o ukupnoj budžetskoj i fiskalnoj politici i dalje otežana.¹²⁸

Uobičajena je praksa da se pojedini važniji budžetski dokumenti uopšte ne objavljuju ili se objavljuju prekasno, a da to nema uticaja na odgovornost u korištenju budžeta.¹²⁹ Prema istraživanju otvorenosti budžetskog procesa Open Budget Survey BiH 2021¹³⁰, BiH ima ocjenu transparentnosti od samo 32 na ljestvici od 1 do 100, čime je zauzela posljednje mjesto u regionu.¹³¹

Sjednice i drugi oblici odlučivanja izvršnih vlasti se i dalje odvijaju daleko od očiju javnosti jer ne postoji obaveza objavljivanja zapisnika i drugih dokumenata sa sjednica. Transparentnost se svodi na to da se na web stranicama izvršnih vlasti objavljuju samo dnevni redovi sjednica i sažeta saopštenja za javnost poslije sjednice, dok dnevni redovi ne sadrže materijale koji će biti predmet razmatranja na sjednici.¹³² Prateći procese donošenja odluka 30 različitih organa izvršne vlasti na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou, TI BiH je utvrdio da većina njih ne objavljuje relevantne informacije poslije faze planiranja, dok samo nekoliko kantona, Brčko distrikt i Savjet ministara izvještavaju o konsultativnim procesima i redovno ažuriraju informacije o svom radu.¹³³

Što se tiče pasivne transparentnosti, prema nalazima Centra za pružanje pravne pomoći TI BiH (ALAC) iz 2021. godine, poseban problem predstavlja pristup informacijama koje se odnose na javne nabavke, proces privatizacije, izvršenje budžeta, poslovanje javnih preduzeća, ugovore o koncesijama i dr. budući da izvršna vlast često odbija pristup ovim informacijama.¹³⁴ Nadalje, prema nalazima istraživanja TI BiH iz 2021. godine o poštovanju prava na pristup informacijama u praksi, od

122 zahtjeva za pristup informacijama upućena ministarstvima na svim nivoima vlasti, kao i najvećim opštinama, 73 organa su izvršila obavezu dostavljanja informacija u zakonskom roku, dok je nakon isteka zakonskog roka odgovorilo 49 organa.¹³⁵ Od ukupnog broja organa, 24 organa su u potpunosti ignorisala upućeni zahtjev, a 12 ih je odbilo dostaviti tražene informacije.¹³⁶ Poseban problem predstavlja činjenica da mnoge javne institucije ne dostavljaju informacije u formi rješenja (upravnog akta), koja je po zakonu neophodna i bez koje građani ne mogu ostvariti dalju sudsku zaštitu ovog prava. Sličan trend je zabilježen 2022. godine, uz neznatno poboljšanje u pogledu odgovaranja organa u zakonskom roku, ali su i dalje isti problemi ometali ukupni učinak.¹³⁷

Još jedan veliki problem predstavljaju i veoma dugi rokovi u kojima su sudovi odlučivali po pokrenutim upravnim sporovima, gdje su se odluke pojedinih sudova donosile tek nakon četiri godine od pokretanja upravnog spora.¹³⁸ Brojni su zapanjujući primjeri svjesnog, gotovo sistematskog prikrivanja informacija koje po zakonu moraju biti javno objavljene, kao što su ugovori sklopljeni u procesima privatizacije državnih firmi, ugovori o koncesiji itd. Na primjer, TI BiH nije mogao dobiti pristup informacijama o takvim ugovorima (npr. hidroelektrana Trebinje¹³⁹ i izgradnja auto-puta Banjaluka - Prijedor¹⁴⁰), čak ni nakon višestrukih zahtjeva ili višegodišnjih sudskih postupaka. Nadalje, primjetni su nerazumijevanje javnih organa i različita praksa kada su u pitanju izuzeci od objavljivanja zbog zaštite privatnosti trećih lica, primjena testa javnog interesa i forma odlučivanja koja se koristi u postupanju

i odgovaranju na zahtjeve za pristup informacijama.¹⁴¹

> INDICATOR 2.2.3

Odgovornost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se obezbjeđuje da članovi izvršne vlasti izvještavaju o svom radu i odgovaraju za svoje postupke?

Ocjena: 75/100

Izvršna vlast je dužna da redovno i na zahtjev parlamenta izvještava o svom radu. Međutim, ne postoji zakonski rok za podnošenje ovih izvještaja niti obrazlaganje postupaka izvršnih vlasti.

Za svoj rad izvršna vlast na svim nivoima odgovorna je zakonodavnoj vlasti, koja odlučuje o njenom imenovanju, odnosno razrješenju, i kojoj je dužna podnositi izvještaje o radu.¹⁴²

Rad izvršne vlasti podložan je i sudskoj kontroli, i to na način da su opšti akti koje donose vlade podložni ocjeni ustavnosti i zakonitosti od strane ustavnih sudova, čije su nadležnosti i pravila rada uređeni ustavima, zakonima, te opštim pravilima ovih sudova. Pojedinačni akti, kojima niže instance izvršne vlasti odlučuju o konkretnim obavezama fizičkih i pravnih lica, podložni su sudskoj kontroli kroz odgovarajuće procedure za rješavanje upravnih sporova.¹⁴³

Zakoni o vladama na svim nivoima propisuju da vlade podnose izvještaje o radu, uključujući i o radu svih ministarstava, svojim parlamentima najmanje jednom godišnje. Međutim, ne postoji zakonski utvrđen rok za dostavljanje izvještaja.¹⁴⁴ Parlamenti takođe mogu zahtijevati da vlade podnose vanredne izvještaje i odrediti rok za njihovo podnošenje.¹⁴⁵ Ovi vanredni izvještaji mogu se odnositi na različite teme, kao što su izvještaji o javnom dugu, izvještaji o unutrašnjoj bezbjednosti, o pitanjima migracije itd. Osim toga, kontrolna funkcija parlamenta nad radom izvršne vlasti realizuje se i kroz institut poslaničkih pitanja, odnosno interpelacije. Međutim, ne postoji obaveza izvršne vlasti da objasni i obrazloži svoj rad i odluke na sveobuhvatan način, već samo da formalno navede zakonsku ili budžetsku osnovu, usklađenost s određenim strategijama ili drugim politikama itd.

Sva ministarstva i drugi organi Savjeta ministara imaju obavezu da vode javne konsultacije u procesu izrade zakonskih propisa i drugih akata. Javne konsultacije su otvorene za sva fizička i pravna lica, međunarodne organizacije i neformalne grupe.¹⁴⁶

Svi ustavi predviđaju da je vlada dužna podnijeti ostavku ako joj u bilo kojem trenutku parlament izgleda nepovjerenje.¹⁴⁷ Isto tako, u skladu s ustavima, parlamenti moraju potvrditi odluku premijera o pojedinačnim smjenama u sastavu vlade.¹⁴⁸ Pored toga, u skladu s odgovarajućim zakonima, članovi izvršne vlasti podliježu odgovornosti za svaki prekršaj ili krivično djelo koje počinje.

Pored navedenog, vrhovne revizorske institucije ovlaštene su za vršenje redovnih revizija, revizija učinka i posebnih revizija.¹⁴⁹

> INDIKATOR 2.2.4 Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri postoji efikasan nadzor nad radom izvršnih vlasti u praksi?

Ocjena: 25/100

Iako izvršne vlasti i vrhovne revizorske institucije podnose izvještaje parlamentima u skladu s propisima, to ne doprinosi efikasnom nadzoru izvršne vlasti. U praksi, izvršne vlasti izuzetno rijetko snose posljedice za uočene nepravilnosti u njihovom radu.

Vlade redovno izvještavaju parlamente u skladu s navedenim propisima.¹⁵⁰ Pored toga, vrhovne revizorske institucije redovno vrše godišnju reviziju rada izvršne vlasti.¹⁵¹ Međutim, ovi mehanizmi odgovornosti ne daju značajnije rezultate.

Iz dnevnih redova sjednica parlamenata,¹⁵² kao i prema riječima generalnog revizora,¹⁵³ evidentno je da parlamenti gotovo nikada ne raspravljaju o revizorskim izvještajima vrhovnih revizorskih institucija. Štaviše, nakon izbora 2018. godine, parlamentarna komisija za reviziju Parlamenta FBiH nije se sastajala dvije i po godine.¹⁵⁴ Prema Godišnjem izvještaju

o reviziji Kancelarije za reviziju institucija BiH za 2020. godinu, u 2020. godini došlo je do povećanja broja institucija BiH koje su dobile mišljenje s rezervom na finansijske izvještaje.¹⁵⁵ Prema ovom izvještaju, izvršenje budžeta institucija BiH koje su za svoje poslovanje dobile pozitivno mišljenje iznosi 48,6% izvršenja budžeta institucija BiH. Ukupno gledano, kada je u pitanju mišljenje revizije, prisutan je pozitivan trend jer se smanjuje broj institucija koje su dobile negativno mišljenje vrhovne revizorske institucije.¹⁵⁶ Prema izvještajima dostupnim na web stranicama vrhovnih revizorskih institucija, prisutan je trend smanjenja ukupnog broja preporuka koje su vrhovne revizorske institucije izdale, kao i smanjenja broja nerealizovanih preporuka od strane revidiranih institucija.¹⁵⁷ Zabrinjavajuće je, međutim, što se pojedine preporuke iz godine u godinu ponavljaju. Posebno je zabrinjavajuće to što do sada nije bilo slučajeva da su pokretani disciplinski, prekršajni ili krivični postupci za utvrđivanje odgovornosti osoba koje se nalaze na čelu institucija koje su dobijale negativno mišljenje revizora.¹⁵⁸

Brojni su primjeri imenovanja na najviše funkcije u izvršnoj vlasti osoba koje su pravosnažno presuđene zbog korupcije ili protiv kojih se vodi istraga zbog korupcije ili drugih nezakonitosti. Nepotizam i klijentelizam su široko rasprostranjeni, što dokazuje i primjer imenovanja na pozicije gdje je imenovana osoba eksplicitno navela da se zapravo radi o političkom imenovanju.¹⁵⁹ U svim pomenutim slučajevima, i pored činjenice da su bili široko medijski eksponirani, izostalo je utvrđivanje odgovornosti.¹⁶⁰

> INDIKATOR 2.2.5 Integritet (zakon)

U kojoj mjeri postoje mehanizmi za obezbjeđivanje integriteta članova izvršne vlasti?

Ocjena: 25/100

Zakonodavstvo o integritetu članova izvršne vlasti postoji, ali je ono u velikoj mjeri manjkavo u pogledu obuhvata, djelokruga i institucionalnog okvira.

Sukob interesa, nespojivost funkcija, pravila o poklonima i gostoprilstvu i drugi aspekti integriteta nosilaca izvršnih funkcija uređuju se zakonima o sukobu interesa usvojenim na različitim nivoima.¹⁶¹

Zakonima o sukobu interesa regulisano je da nosioci izvršne vlasti ne mogu biti u poslovodnom, nadzornom, upravnom i izvršnom odboru, niti direktori javnog preduzeća i agencije za privatizaciju. Isto tako, ne mogu obavljati ove funkcije u privatnim preduzećima u koja su vladine institucije ulagale kapital, sa kojima su sklapale ugovore ili na drugi način s njima poslovale, ako vrijednost ugovora ili posla prelazi određeni prag.

Zakonski okvir za sprečavanje sukoba interesa karakteriše međusobna neusaglašenost i neusklađenost s međunarodnim standardima, kao što je objašnjeno u 1.2.5.

Zaštita uzbunjivača uređena je Zakonom o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH i Zakonom o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju RS. U FBiH takav zakon još nije donesen. Zakonom BiH predviđen je administrativni model eksterne zaštite uzbunjivača, kojim rukovodi APIK, dok zakon RS predviđa sudski model eksterne zaštite, kojim rukovode nadležni sudovi.

Dva postojeća zakona uređuju niz pitanja od značaja za lica koja prijavljuju korupciju, kao što su zaštita uzbunjivača, postupak prijave korupcije, obaveze odgovornih lica i nadležnih organa u pogledu postupanja po prijavi korupcije i u vezi sa zaštitom uzbunjivača itd. Ova dva zakona se bitno i konceptualno razlikuju, prvenstveno u pogledu obima i modela eksterne zaštite uzbunjivača.¹⁶²

Zakon RS daje mnogo širu i sveobuhvatniju definiciju pojma «uzbunjivač», obuhvatajući i one koji otkrivaju nezakonitosti u privatnom sektoru i pravnim licima.¹⁶³ On takođe predviđa sudski model eksterne zaštite, po kojem zaštitu uzbunjivačima pružaju redovni sudovi u RS.¹⁶⁴ U pogledu predmeta prijave, oba zakona su usredsređena na korupciju i štite uzbunjivače koji otkrivaju najteža krivična djela povezana s korupcijom, uključujući i nezakonitosti u javnim nabavkama.¹⁶⁵ Zbog toga, prijavljivanje različitih manje ozbiljnih, ali ipak štetnih radnji i prakti nije obuhvaćeno zakonima.

> INDIKATOR 2.2.6

Integritet (praksa)

U kojoj mjeri je u praksi obezbijeđen integritet članova izvršne vlasti?

Ocjena: 0/100

Još značajniji nedostatak u odnosu na regulatorni i institucionalni okvir predstavlja praksa sprečavanja sukoba interesa. Primjena zakonskih odredaba o sukobu interesa više predstavlja izuzetak nego pravilo.

Komisija za odlučivanje o sukobu interesa na državnom nivou nije formirana duže od dvije godine u toku jednog parlamentarnog mandata.¹⁶⁶ Kada je konačno formirana u julu 2020. godine, nije donosila nikakve odluke te godine. U periodu od januara do juna 2021. godine, ova komisija je pokrenula 11 postupaka i izrekla sankcije u tri slučaja, uključujući i slučaj lidera jedne vladajuće političke stranke. Međutim, takve sankcije su blage i neproporcionalne i ne predstavljaju dovoljan faktor odvraćanja.¹⁶⁷ Najčešće izricana sankcija je umanjenje plate u trajanju od jednog ili dva mjeseca, što je zanemarivo u odnosu na veliki uticaj i potencijalnu korist za nosioca funkcije. Podaci dostupni na web stranici Komisije za utvrđivanje sukoba interesa RS ukazuju na odsustvo bilo kakvih akata ili sankcija koji bi se odnosili na više nivoa izvršne vlasti.¹⁶⁸

Ogromna većina pokrenutih ili okončanih slučajeva sukoba interesa odnosi se na

funkcionere na lokalnom nivou. Jedan od nedavnih primjera jeste bivši predsjednik VSTS-a, a sadašnji savjetnik predsjednika RS, Milan Tegeltija, koji je bio u sukobu interesa jer je imenovan za predsjednika banjalučkog Fudbalskog kluba Borac. Međutim, nakon što je TI BiH ranije podnio izvještaj o sukobu interesa Komisiji RS, Narodna skupština RS je krajem 2023. godine izmijenila zakon tako da se ne primjenjuje na g. Tegeltiju. Novim amandmanima je predviđeno da su službenici koji obavljaju dobrovoljne (npr. sportske) aktivnosti paralelno sa svojom funkcijom izuzeti iz situacije sukoba interesa, a Komisija je odbila prijavu TI BiH, iako je dostavljena prije izmjena.¹⁶⁹

U FBiH zakonska regulativa o sukobu interesa se, usljed nepostojanja nadležne institucije, uopšte ne primjenjuje.¹⁷⁰ Veoma je mali broj sankcija koje se nosiocima izvršne vlasti izriču u skladu sa zakonima o sukobu interesa, a čak i tamo gdje se ove sankcije izreknu, one su niže od minimalnih propisanih zakonom.¹⁷¹ Iako nije čest slučaj da nosioci izvršnih funkcija pređu u poslovni sektor, postoje primjeri koji izazivaju zabrinutost, kao što su bivši ministri koji postanu rukovodioci privatnih kompanija kojima se dodjeljuju ugovori o javnim nabavkama¹⁷², ili koji nakon ministarskih pozicija budu postavljeni na čelo velikih državnih preduzeća. Jedan takav primjer je novi direktor BH Telekomu Amel Kovačević, koji je u septembru 2023. godine na tu funkciju došao sa pozicije savjetnika ministra inostranih poslova. TI BiH je o tome obavijestio Komisiju za odlučivanje o sukobu interesa BiH, jer nije spriječena pantoflaža.¹⁷³ Time je nova vlada FBiH pokazala da nema volje da stane na put

nepravilnostima koje su činili njeni donedavni članovi. TI BiH nastavlja da prijavljuje ovakve slučajeve.¹⁷⁴

U BiH, zaštita lica koja prijavljuju korupciju još uvijek je u povojima. Prijavlivanje korupcije je veoma rijetka pojava u javnom sektoru, a neadekvatni propisi i preširoko diskreciono pravo u odlučivanju o odobravanju zaštite uzbunjivača stvaraju dodatno nepovjerenje i obeshrabruju potencijalne uzbunjivače.¹⁷⁵ Na nivou BiH, APIK nije odobrio nijedan zahtjev za status zaštićenog lica u 2020. godini, iako je zaprimio četiri zahtjeva za dodjelu ovog statusa. To je manje nego u 2019. godini, kada je odobren jedan zahtjev. U RS je u 2020. godini odobren samo jedan zahtjev, i to djelimično.¹⁷⁶ Nadalje, APIK je u 2021. godini odobrio administrativnu zaštitu licima koja su prijavila korupciju u dva od tri zahtjeva, dok u RS u istoj godini nije bilo nijednog zahtjeva za zaštitu lica koja prijavljuju korupciju.¹⁷⁷ Od tada nije odobrena dalja zaštita.

Kada je u pitanju prijava imovine, od oko 600 obveznika ove prijave na nivou BiH (svi nosioci javnih funkcija podložni zakonu, ne samo izvršna vlast), svega 212 obveznika je dostavilo prijavu u 2022. godini, dok je ovaj broj u 2021. godini bio 291. U 2022. godini nisu pokrenuti nikakvi postupci zbog nedostavljanja ili netačnosti prijave, nisu se vršile provjere prijave i nisu izricane kazne.¹⁷⁸ U RS je oko 4.000 funkcionera dužno da podnese prijave, ali je samo 129 to učinilo u 2022. (990 u 2021). Komisija na nivou RS utvrdila je sukob interesa u 13 slučajeva, ali nije izrekla nikakve kazne.¹⁷⁹

> INDIKATOR 2.2.7

Zastupljenost polova

U kojoj mjeri su žene zastupljene na različitim nivoima izvršne vlasti (Vlada i druga predsjednička ili ekvivalentna imenovanja)?

Ocjena: 50/100

Iako postoje politike koje imaju za cilj obezbjeđivanje ravnopravne zastupljenosti polova u izvršnoj vlasti, one još uvijek ne obezbjeđuju jednaku zastupljenost žena u toj grani vlasti.

Prema Zakonu o ravnopravnosti polova u BiH, organi vlasti na svim nivoima dužni su obezbijediti i promovisati ravnopravnu zastupljenost polova u procesima upravljanja, odlučivanja i predstavljanja. Zakon propisuje da ravnopravna zastupljenost žena i muškaraca postoji u slučaju kada je jedan od polova zastupljen sa najmanje 40%.¹⁸⁰

Nadalje, Izborni zakon BiH takođe formalno zahtijeva ravnopravnu zastupljenost polova. Svaka lista kandidata mora da sadrži kandidate oba pola, koji treba da budu podjednako zastupljeni. Ravnopravna zastupljenost žena i muškaraca postoji kada je jedan od polova zastupljen s najmanje 40% od ukupnog broja kandidata na listi.¹⁸¹

Iako BiH ima harmonizovan zakonski okvir¹⁸² koji se efektivno primjenjuje¹⁸³ te je usvojila gender akcioni plan¹⁸⁴, žene su u BiH, s izuzetkom pravosuđa, i dalje manje zastupljene

pol u javnom životu i donošenju odluka.¹⁸⁵ Ovo se svakako odnosi i na učešće žena u izvršnoj vlasti.

Kada se posmatraju Savjet ministara BiH, te vlade FBiH i RS, zastupljenost žena na mjestu predsjednika vlada i ministarskih mjesta još uvijek je niska. Trenutno, od 13 premijerskih funkcija, računajući državni, entitetske i kantonalne nivoe¹⁸⁶, svega dvije premijerske funkcije obavljaju žene, i to na nivou Savjeta ministara i u Zeničko-dobojskom kantonu.¹⁸⁷

U momentu usvajanja Gender akcionog plana BiH za period od 2018. do 2022. godine, u sastavu Savjeta ministara BiH bile su dvije ministrice, a žene su činile po 25% ministara u vladama FBiH i RS. Prema istom dokumentu, u kantonalnim vladama smanjen je broj žena na ministarskim pozicijama.¹⁸⁸ Dva od tri člana Predsjedništva BiH su muškarci. Trenutno, funkciju predsjednika FBiH obavlja žena, a funkciju predsjednika RS do prošlih izbora obavljala je žena (sada članica Predsjedništva BiH).

ULOGA

> INDIKATOR 2.3.1

Upravljanje javnim sektorom (zakon i praksa)

U kojoj mjeri je izvršna vlast posvećena i uključena u razvoj javnog sektora koji se temelji na dobrim praksama upravljanja?

Ocjena: 0/100

Zbog političke krize, izvršna vlast je pasivna i neuspješna u razvoju javnog sektora koji se rukovodi principima transparentnosti, odgovornosti, integriteta i inkluzivnosti.

Na svim nivoima vlasti postoje kvalitetni propisi koji uređuju državnu službu i kontrolu njenog rada.¹⁸⁹ Ovi propisi jasno utvrđuju horizontalni i materijalni opseg državne službe, kao i političku odgovornost izvršne vlasti za državnu službu. Zakonima je predviđeno da proces zapošljavanja i ocjenjivanja državnih službenika treba da bude transparentan i zasnovan na principu meritornosti, uz postojanje posebnih politika kojima se obezbjeđuje integritet državnih službenika.

Uprkos postojanju solidnih politika, javni sektor na svim nivoima vlasti pati od lošeg upravljanja, uz odsustvo brige za kvalitet pruženih usluga. Zapošljavanje i ocjenjivanje zaposlenih se vrše samo kako bi se zadovoljile formalne procedure, bez pristupa koji je istinski

utemeljen na zaslugama. Postoji ozbiljna zabrinutost zbog politizacije cjelokupnog javnog sektora, kao i neprimjerenog političkog miješanja u njegovo upravljanje.¹⁹⁰ Postojeće politike integriteta i odgovornosti u javnom sektoru i dalje predstavljaju «zatvorenu kutiju», zbog manjka komunikacije o njima i odsustva izvještavanja o njihovoj primjeni. Kontinuirana politička kriza na nivou BiH i FBiH, koja se nastavila i nakon prošlih izbora, otežala je formiranje vlasti na tim nivoima, kao i reformske napore, naročito u svjetlu ogromnih izazova koje je donijela pandemija COVID-19.

Izuzev usvajanja strateških dokumenata koji se odnose na reformu javne uprave i finansijsko upravljanje i kontrolu u periodu od 2018. do 2021. godine, skoro ništa nije učinjeno na sprovođenju usvojenih strateških dokumenata, a time ni na reformi i unapređenju uprave. BiH se još uvijek nalazi u ranoj fazi reforme javne uprave.¹⁹¹

> INDIKATOR 2.3.2

Pravni sistem

U kojoj mjeri izvršna vlast daje prioritet javnoj odgovornosti i borbi protiv korupcije kao problemima u zemlji?

Ocjena: 0/100

Konstantni zastoji i kašnjenja u razvoju i implementaciji političkog i strateškog okvira za odgovornost i borbu protiv korupcije jasno ukazuju da borba protiv korupcije nije prioritet izvršne vlasti.

Vlade nisu ispunile antikorupcijske zadatke iz 14 ključnih prioriteta iz Mišljenja Evropske komisije iz maja 2019. godine, a napredak je otežan. TI BiH je u junu 2023. godine izvršio pregled procesa integracije i ocijenio stanje 14 prioriteta, zaključivši da je u potpunosti realizovan samo jedan prioritet, koji se odnosi na funkcionisanje Parlamentarnog odbora za stabilizaciju i pridruživanje, dok je implementacija pet prioriteta djelimično počela. S druge strane, zabilježeno je čak i izvjesno nazadovanje u pogledu ljudskih prava i sloboda.¹⁹²

U proteklih pet godina skoro da nije bilo prijedloga zakona ili politika koji se tiču odgovornosti i borbe protiv korupcije. Prijedlog zakona o sprečavanju sukoba interesa u institucijama BiH nije usvojen.¹⁹³

Strateški okvir za borbu protiv korupcije, osim u slučaju RS, je istekao, a nedostaci u

INTERAKCIJE

djelotvornoj realizaciji strategija prisutni su na svim nivoima.¹⁹⁴ Državna i federalna strategija za borbu protiv korupcije istekle su još 2019. godine, a poslije njih nikad nisu donesene nove. Prema dokumentu TI BiH Pregled nivoa realizacije Strategije za borbu protiv korupcije BiH 2015-2019. godine, od ukupnog broja mjera predviđenih Strategijom i pratećim akcionim planom, realizovano je svega 30,54% mjera.¹⁹⁵

Prema nalazima Balkan barometra za 2021. godinu – istraživanja javnog mnjenja koje svake godine sprovodi Savjet za regionalnu saradnju – svega 3% građana se potpuno slaže s tvrdnjom da je vlada uspješna u borbi protiv korupcije.¹⁹⁶ Kao što je već navedeno, indikatori upravljanja Instituta Svjetske banke ukazuju da BiH nazaduje kada je u pitanju borba protiv korupcije.

Imajući u vidu ustavni princip podjele i kontrole vlasti u BiH, izvršna vlast najznačajnije interakcije ostvaruje sa zakonodavnom i sudskom vlašću. Ustavi u BiH sadrže adekvatne norme kada su u pitanju podjela vlasti i međusobni odnosi između ove tri grane vlasti.

Svakako, položaj i uloga vrhovnih revizorskih institucija takođe je važna, posebno u segmentu kontrole izvršne vlasti od strane zakonodavne vlasti. Iako sasvim solidno utemeljeni u ustavima i zakonima, međusobni odnosi ova četiri stuba u praksi su daleko od odgovarajućih. Kao što je već navedeno u ovom dijelu studije, zakonodavne vlasti na gotovo svim nivoima u BiH (s izuzetkom lokalnih parlamenata) gotovo u potpunosti zanemaruju postojeće mehanizme za obezbjeđivanje odgovornosti izvršnih vlasti, budući da su rasprave o radu izvršne vlasti u parlamentima svedene na puku formalnost, te da se o revizorskim izvještajima o radu vlada/ministarstava gotovo ne raspravlja pred parlamentima. Takođe, prisutni su i otvoreni pritisci izvršnih vlasti na vrhovne revizorske institucije, odnosno same revizore.¹⁹⁷ Teško je u BiH pronaći primjere pozivanja na odgovornost vlada ili pojedinih ministara u odnosu na uočene nedostatke ili nezakonitosti u radu.

Nadalje, značajan dio presuda ustavnih sudova u BiH još uvijek nije sproveden,¹⁹⁸ dok se i presude redovnih sudova veoma često naprosto zanemaruju od strane izvršnih vlasti.¹⁹⁹ Imajući u vidu obavezu sprovođenja odluka/presuda sudova utemeljenu na zakonima, ovakva praksa izvršnih vlasti zaista

je alarmantna. Opisana situacija ukazuje na gotovo potpunu neodgovornost izvršnih vlasti unutar ustavom i zakonima definisanih oblika odgovornosti. U ovakvoj situaciji teško je očekivati uspostavljanje vladavine prava, te je nerealno očekivati bilo kakav uticaj antikorupcionih politika.

PREPORUKE ZA STUB

- > Usvojiti kredibilan zakonodavni i institucionalni okvir za sprečavanje sukoba interesa, u skladu s preporukama Grupe država protiv korupcije (GRECO): proširiti krug funkcionera koji su obuhvaćeni zakonskim odredbama, uspostaviti nezavisna tijela za rješavanje pitanja sukoba interesa, predvidjeti obavezu podnošenja prijava imovine i interesa za sve funkcionere, proširiti nadležnosti organa za odlučivanje o sukobu interesa za provjeru podataka iz podnesenih imovinskih prijava, propisati strože sankcije za kršenje zakona, ograničiti istovremeno vršenje više javnih funkcija;
- > Međusobno usaglasiti zakone koji regulišu slobodu pristupa informacijama kroz njihovo usklađivanje s međunarodnim i evropskim standardima, te kroz unapređenje odredaba o proaktivnoj transparentnosti (obavezno objavljivanje informacija na zvaničnim sajtovima ili centralnim portalima) i uvođenje oštrijih kazni za prekršaje;
- > Obezbijediti kredibilan i sistematičan nadzor zakonodavne vlasti nad radom izvršne vlasti kroz dalje jačanje finansijske i operativne nezavisnosti vrhovnih revizorskih institucija na svim nivoima vlasti obezbjeđivanjem ustavnog utemeljenja za vrhovne revizorske institucije dosljednom primjenom zakona o reviziji u pogledu njihovog finansiranja i povećanjem uticaja njihovog rada kroz komunikacijske strategije 2021-2025;

> Obezbijediti da kvalifikovana javnost i relevantni akteri aktivno učestvuju u procesima kreiranja politika, budžeta i zakona uvođenjem obaveze predlagača da na svojim zvaničnim web stranicama objavljuju izvještaje o sprovedenim javnim konsultacijama, s podacima o učesnicima, njihovim prijedlozima i primjedbama, kao i podacima o tome koji su prijedlozi usvojeni, a koji odbijeni, s pratećim obrazloženjem.

3 > PRAVOSUĐE

Ukupna ocjena za stub:

43/100

Kapacitet:

50/100

Upravljanje:

45/100

Uloga:

33/100

SAŽETAK

U skladu s ustavnim uređenjem zemlje, pravosudni sistem je podijeljen na više nivoa koji nisu međusobno povezani, što za posljedicu ima postojanje četiri, organizaciono i po nadležnostima, potpuno samostalna pravosudna sistema. To su pravosudni sistem na državnom nivou²⁰⁰, pravosudni sistem u FBiH²⁰¹, pravosudni sistem RS²⁰² i pravosudni sistem BD²⁰³, koji se finansiraju iz 14 različitih budžeta.

Izvršna vlast na svim nivoima vrši neprimjeren uticaj na pravosuđe kroz proces predlaganja i donošenja budžeta pravosudnih institucija, najčešće tako što ne odobrava dovoljna sredstva ili utiče na izradu, donošenje i izvršenje budžeta.

Iako postoji sveobuhvatni zakonski okvir koji javnosti omogućuje da dođe do informacija o funkcionisanju pravosuđa, transparentnost u praksi odstupa od principa i odredaba predviđenih zakonom. Analiza TI BiH pokazuje da je samo 47% sudova dostavilo potpune informacije na zahtjev za pristup informacijama u zakonski propisanom roku.²⁰⁴ S druge strane, pravila o javnosti suđenja i izuzećima se u potpunosti poštuju u praksi.

Uprkos postojanju pravnog okvira koji propisuje obaveze i dužnosti nosilaca pravosudnih funkcija, primjetan je negativan trend odsustva odgovornosti među njima, što je povezano s političkim uticajem, slabim procesom imen-

ovanja, lošom percepcijom javnosti i sl. Osim toga, broj pritužbi na rad nosilaca pravosudnih funkcija upućenih Kancelariji disciplinskog tužioca povećava se iz godine u godinu.

I dalje nije uspostavljen sveobuhvatan sistem prikupljanja i provjere imovinskih kartona sudija i tužilaca, kao i članova VSTS-a, dok se imovinski kartoni objavljuju na dobrovoljnoj osnovi u malom procentu. Pri imenovanju, unapređenju i napredovanju u karijeri sudija i tužilaca, VSTS prvenstveno treba da se rukovodi principima meritornosti i etničke nepristrasnosti, ali to nije slučaj u praksi. Problem etničkog pristupa rang-listama posebno je izražen prilikom imenovanja predsjednika sudova i glavnih tužilaca.

Postojeći zakonski okvir kojim se uređuje sudski nadzor nad izvršnom vlasti je nepotpun, te kao takav ne može da natjera izvršnu vlast da poštuje sudske odluke donesene u upravnim sporovima jer njime nisu predviđeni mehanizmi izvršenja. To za posledicu ima neefikasnost sudske vlasti u ostvarivanju kontrole upravnih akata.

KAPACITETI

> INDIKATOR 3.1.1

Resursi (zakon)

U kojoj mjeri postoje zakoni kojima se nastoje obezbijediti odgovarajuće plate i radni uslovi u pravosuđu?

Ocjena: 50/100

Iako postoje brojne odredbe, njima se ne utvrđuju minimalni iznosi budžetskih transfera, a zbog ustavnih odredaba o etničkom imenovanju sudija mnoge su pozicije ostale upražnjene.

S obzirom na administrativno-teritorijalnu organizaciju zemlje, pravosuđe u BiH se finansira iz 14 različitih budžeta, što znači da sudovi i javna tužilaštva imaju 14 različitih izvora finansiranja. Svaki administrativni nivo pravosudnog sistema finansira se iz budžeta tog administrativnog nivoa (državni, entitetski i kantonalni budžeti).²⁰⁵ Takva blizina između izvora finansiranja i pravosudnih institucija je sama po sebi sporna.

U skladu s važećim zakonima kojima se regulišu rad sudova²⁰⁶, sudovi pripremaju nacрте budžeta i dostavljaju ih ministarstvu pravde i/ili finansija na svom upravnom nivou (državni, entitetski ili kantonalni nivo), koje zatim priprema nacrt budžet i dostavlja ga vladi na odobrenje.²⁰⁷ VSTS u procesu izrade budžeta ima savjetodavnu ulogu i nema značajniji uticaj

na iznos odobrenih sredstava za pravosudne institucije.²⁰⁸ Iako sudovi ostvaruju prihode od sudskih taksi, one kao takve odlaze u opšti budžet. Ne postoji propis koji određuje bilo apsolutan iznos bilo procenat koji se mora utrošiti na finansiranje pravosuđa u odnosu na ostale budžetske korisnike.

Plate sudija se regulišu posebnim zakonima, s tim da se ti zakoni odnose samo na plate sudija, ali ne i na plate administrativnog osoblja. Ovim zakonom je propisano da se plate sudija usklađuju s povećanjem prosječne plate u zemlji. Međutim, u slučaju pada prosječne plate, plate sudija ne podliježu smanjenju. Zakonom nije definisan minimalni procenat ukupnog budžeta administrativnog nivoa koji se mora izdvajati za rad tužilaštava.²⁰⁹

Svi kandidati za sudije moraju ispunjavati minimalne formalne uslove u pogledu školovanja, položenog pravosudnog ispita i godina iskustva.²¹⁰ Pored toga, imajući u vidu ustavne odredbe koje propisuju da broj sudija u određenoj jurisdikciji mora odgovarati nacionalnoj strukturi prema popisu u BiH iz 1991. godine, često se dešava da u pojedinim sudovima nisu popunjena sva mjesta jer nema dovoljno kandidata iz određene nacionalne grupe (vidi odjeljak 3.1.2).

> INDIKATOR 3.1.2

Resursi (praksa)

U kojoj mjeri pravosuđe raspolaže odgovarajućim nivoom finansijskih sredstava, kadrovskih resursa i infrastrukture za efikasan rad u praksi?

Ocjena: 50/100

Pravosuđe raspolaže određenim resursima. Međutim, nedovoljan broj imenovanih sudija u odnosu na broj sudija predviđenih sistematizacijom utiče na neefikasnost u vršenju pravosudnih funkcija.

Prema *Indeksu efikasnosti pravosuđa BiH za 2022. godinu*, budžetska izdvajanja za finansiranje pravosudnih institucija u stalnom su porastu od 2012. godine, s izuzetkom 2020. godine.²¹¹

Uprkos ovom povećanju sredstava, broj sudija se nije značajnije mijenjao od 2012. godine. Godišnji izvještaji VSTS-a navode da je od 2018. godine više od 10% sudijskih pozicija predviđenih sistematizacijom nepopunjeno, a najveći nedostatak sudija je zabilježen 2022. godine kada je 150 pozicija (13%) bilo upražnjeno.²¹³ To može dovesti do potencijalnih kašnjenja u postupcima, preopterećenost sudija i neefikasnost pravosuđa. U 2022. godini popunjenost sudijskih pozicija u Sudu BiH iznosila je 82%, u Vrhovnom sudu FBiH 77%, a u

✘ **Tabela 3.1: Budžetska izdvajanja za finansiranje pravosudnih institucija²¹²**

Godina	Iznos u KM	Iznos u €	Procenat povećanja godišnje
2022.	232 miliona	118,61 milion	14,28%
2021.	203 miliona	103,79 miliona	2,01%
2020.	199 miliona	101,74 miliona	-2,92%
2019.	205 miliona	104,81 milion	7,32%
2018.	191 milion	97,65 miliona	4,94%
2017.	182 miliona	93,05 miliona	10,30%

✕ **Tabela 3.2: Kadrovski resursi u pravosuđu**

Godina	Broj sudija ²¹⁴	Sistematizovani broj sudija ²¹⁵	% nepopunjenih pozicija	Broj pomoćnog osoblja ²¹⁶
2022.	1.000	1.150	13,04%	podaci nedostupni
2021.	998	1.141	12,53%	3,401
2020.	1.023	1.140	10,26%	3,777
2019.	1.011	1.147	11,85%	3,535
2018.	1.013	1.132	10,51%	3,316
2017.	1.017	1.101	7,62%	3,474
2012.	962	995	3,31%	3,098

Osnovnom sudu u BD 74%.

Plate sudija su bilježile značajan rast posljednjih godina i u prosjeku su za 50% veće od plata u ostatku javnog sektora. Tako sudije osnovnih sudova imaju osnovnu platu od 2.400 KM (1.200 €), sudije drugostepenih sudova do 3.000 KM (1.500 €), sudije vrhovnih sudova 3.800 KM (1.900 €), a sudije ustavnih sudova 4.500 BAM (2.250 €).²¹⁷ To znači da su radna mjesta sudija veoma konkurentna, s napomenom da su gorenavedeni iznosi samo iznosi osnovnih plata na koje, uz to, sudije dobijaju uvećanje plata po osnovu godina staža, kao i drugim osnovama. Međutim, sudsko osoblje je relativno slabo plaćeno.

Svjetska banka je u izvještaju iz 2021. godine²¹⁸ ocijenila da je omjer računara i tehničke opreme u sudovima zadovoljavajući, kao i da sudije i sudijski pomoćnici raspolažu računarom s pristupom internetu i specijalizovanim sistemom za vođenje predmeta (CMS).

U okviru procesa reforme pravosuđa, nastavljena je implementacija projekata tehničke pomoći pravosuđu, finansiranih od strane bilateralnih i multilateralnih međunarodnih donatora. Tokom 2021. godine implementirano je pet projekata, a među najvažnijim donatorima su Evropska unija, Norveška, Švajcarska i Švedska. Ukupan iznos doniranih sredstava u toku 2021. godine je

iznosio skoro 7,5 miliona KM.²¹⁹

Na nivou entiteta postoje i centri za edukaciju sudija i tužilaca.²²⁰ Obavezna obuka za sudije traje četiri dana godišnje, dok administrativno osoblje u sudovima nema zakonsku obavezu u pogledu obavezne edukacije.

> INDIKATOR 3.1.3 Nezavisnost (zakon)

U kojoj mjeri je sudstvo nezavisno po zakonu?

Ocjena: 75/100

Iako je regulisana nizom zakona, nezavisnost sudstva nije obuhvaćena Ustavom. Postupak imenovanja sudija, uključujući i one u VSTS-u, je posebno ranjiv jer nije dovoljno zaštićen od neprimjerenih političkih uticaja.

Ustav BiH ne sadrži odredbe kojima se izričito garantuje nezavisnost pravosuđa. S druge strane, VSTS je osnovan Zakonom o VSTS-u²²¹ kao samostalan i nezavisan organ čija je nadležnost da obezbijedi nezavisno, nepristrasno i profesionalno pravosuđe.²²² Entitetski zakoni o sudovima takođe pružaju garancije za nezavisnost sudova kako od zakonodavne, tako i od izvršne vlasti²²³, te propisuju da niko ne smije uticati na

nezavisnost i nepristrasnost sudije pri odlučivanju u predmetima.²²⁴

Prema zakonu, VSTS čini 15 članova izabranih iz reda sudija i tužilaca iz Tužilaštva na državnom nivou, sudija i tužilaca iz kantonalnih sudova/tužilaštava i distrikta Brčko, kao i iz reda stručnih advokatskih komora, ali i iz Parlamentarne skupštine i Savjeta ministara. To instituciju čini podložnom političkim pritiscima i pregovorima.²²⁵

Imenovanje sudija uređeno je Zakonom o VSTS-u, koji propisuje opšte kriterijume za izbor i imenovanje sudija, uključujući njihove stručne sposobnosti²²⁶, i Poslovnikom VSTS-a, koji detaljnije reguliše te kriterijume.²²⁷

Prema Poslovniku VSTS-a, procedura imenovanja sudija ima nekoliko faza: prijem aplikacija, provjera aplikacija, kvalifikaciono (pismeno) testiranje, obavljanje razgovora s odabranim kandidatima, konačno rangiranje kandidata, te podnošenje prijedloga Savjetu.²²⁸ Prema Fondu otvoreno društvo BiH, «[u] ovoj posljednjoj fazi, rang-lista kandidata se nakon obavljenog razgovora dostavlja nadležnom podvijeću za predlaganje kandidata za imenovanje (sastavljenom od članova VSTV-a), koje onda rang-listu kandidata dostavlja Savjetu zajedno s obrazloženjem prijedloga za imenovanje”.²²⁹

Prema Zakonu o VSTS-u, mandat sudija je doživotan, odnosno do ispunjenja zakonskih uslova za penzionisanje.²³⁰ Predsjednici sudova biraju se na određeni broj godina, a u slučaju da ne budu ponovo izabrani na te funkcije, ostaju da rade u sudu kao sudije. Postupak

razrješenja je moguć isključivo kroz disciplinski postupak koji pokreće Kancelarija disciplinskog tužioca (KDT) u sastavu VSTS-a, a na osnovu prijave dobijenih od trećih zainteresovanih lica ili po službenoj dužnosti KDT-a. Disciplinske mjere izriče prvostepena disciplinska komisija u sastavu VSTS-a. Protiv odluke prvostepene komisije moguće je uložiti žalbu drugostepenoj komisiji u sastavu VSTS-a, a protiv odluke drugostepene komisije moguće je opet uložiti žalbu VSTS-u u cjelini. Protiv konačne odluke VSTS-a o disciplinskoj mjeri, moguće je pokrenuti upravni spor pred Sudom BiH.

VSTS se suočava s problemom integriteta i nezavisnosti, imajući u vidu primjere iz prošlosti poput onog kada je u decembru 2020. godine tadašnji predsjednik VSTS-a Milan Tegeltija pod pritiskom medija i javnosti bio primoran podnijeti ostavku zbog navoda o trgovini sudijskim pozicijama. Samo dva mjeseca kasnije, imenovan je na funkciju savjetnika Milorada Dodika, koji je u tom periodu bio član Predsjedništva BiH.²³¹ To pokazuje da imenovanja u VSTS-u, uključujući i najvišu poziciju, mogu biti predmetom trgovine između političkih stranaka, koja se zatim prenosi na imenovanje svih sudija i tužilaca. Bez sistemskog procesa, nemoguće je utvrditi ko od sadašnjih sudija i tužilaca duguje zahvalnost političkim strankama za svoje pozicije.

> INDIKATOR 3.1.4 Nezavisnost (praksa)

U kojoj mjeri je rad pravosuđa podložan uplitanju vlade ili drugih aktera?

Ocjena: 25/100

Pravosuđe je u velikoj mjeri izloženo uticajima zbog pravila etničke zastupljenosti, mogućeg uticaja izvršne vlasti kroz proces planiranja i izrade budžeta i imenovanja koja su obilježena nepotizmom, što narušava njegovu nezavisnost.

Domaći i međunarodni izvještaji u kontinuitetu ukazuju na odsustvo značajnijeg ili bilo kakvog napretka po pitanju nezavisnosti i nepristrasnosti rada pravosuđa.

Postupak izbora sudija vrši se putem javnog konkursa. Javni konkursi se objavljuju u službenim listovima/glasnicima, u štampi i na web stranici VSTS-a. Nakon prijave na javni konkurs, kandidati prolaze kroz kvalifikaciono testiranje, a na kraju se vrši razgovor s kandidatima. Odluku o imenovanju donosi VSTS. U izvještaju OSCE-a o procesuiranju korupcije u BiH iz 2020. godine konstatuje se da «proces imenovanja ukazuje na alarmantno i neobjašnjeno naginjanje ka principu etničke zastupljenosti u odnosu na stručnost, bez transparentnog postupka za utvrđivanje koji kriterijum je važniji za bilo koje imenovanje. Ovo čini procedure odabira podložnijim manipulaciji radi političke ili lične koristi».²³²

Jedan od faktora koji doprinosi nedostatku nezavisnosti pravosuđa odnosi se na fragmentisanost finansiranja sudova iz budžeta administrativno-teritorijalnih jedinica na kojoj imaju nadležnost, što ostavlja mogućnost izvršnoj vlasti da vrši neprimjeren uticaj na rad pravosuđa kroz proces izrade, donošenja i izvršenja budžeta ili neodobravanjem dovoljnog iznosa sredstava.²³³ S druge strane, 2021. godine Privremena istražna komisija Parlamentarne skupštine BiH je utvrdila da se «uticaj ‘moćnih pojedinaca u društvu’ unutar pravosuđa ostvaruje i kroz politička imenovanja bliskih srodnika na najviše rukovodeće funkcije u vladama, ministarstvima, javnim preduzećima ili drugim lukrativnim pozicijama na svim nivoima vlasti»²³⁴, što narušava nezavisnost pravosuđa. U izvještaju Komisije navedeni su neki primjeri koji ukazuju na nepotizam u imenovanjima. Među njima su imenovanje sina Jadranke Lokmić-Misirača, bivše tužiteljice i članice VSTS-a, za direktora institucije u istom entitetu i imenovanje brata Amele Huskić, sutkinje Suda BiH, za direktora Agencije za privatizaciju FBiH.

Ankete pokazuju da 80% građana smatra da nema jednak pristup pravosuđu.²³⁵ Dva slučaja ubistva mladića od 20 godina (Davida Dragičevića i Dženana Memića) potresla su državu i izazvala masovne skupove i kontinuirane proteste od 2018. do 2020. godine, zbog nedostatka ili potpunog odsustva povjerenja u sudstvo, tužilaštvo i institucije za sprovođenje zakona i njihovog političkog zarobljavanja. Građani su često demonstrirali ispred zgrada okružnog suda, jer je prevladavalo mišljenje da sudije ne štite više samo visokorangirane političare, nego i

ubice, dok su istovremeno žrtve bile izložene sekundarnoj viktimizaciji, a oni koji su tražili pravdu završavali su u zatvoru.²³⁶

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 3.2.1

Transparentnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe koje omogućavaju javnosti da pristupi relevantnim informacijama o radu i procesima donošenja odluka u pravosuđu?

Ocjena: 50/100

Postoji sveobuhvatni zakonski okvir koji omogućuje javnosti da dođe do informacija o funkcionisanju pravosuđa i o odlukama koje donose sudovi. Međutim, zakonima nije propisana obaveza proaktivnog objavljivanja informacija.

Sveobuhvatan zakonodavni okvir omogućava javnosti, bilo opštoj ili stručnoj, pristup informacijama o funkcionisanju pravosuđa i odlukama koje donose sudovi. Opšti zakoni o slobodi pristupa informacijama odnose se i na pravosuđe, dok procesni zakoni, kao što su Zakon o krivičnom postupku i Zakon o parničnom postupku, uvode princip javnosti u rad pravosuđa. Zakonom nije predviđena obaveza proaktivnog objavljivanja presuda, sudskih statističkih podataka i transkripata sudskih ročišta.

Pristup javnosti svim sudskim radnjama je ustanovljen kao opšte pravilo, uz zakonska ograničenja u slučajevima krivičnih postupaka protiv maloljetnika, te bračnih i porodičnih

sporova. Pored toga, VSTS je krajem 2022. godine²³⁷ usvojio komunikacijsku strategiju čiji je cilj uspostavljanje unaprijeđene, djelotvorne i dvosmjerne komunikacije, kojom će se obezbijediti nesmetan protok informacija kroz međusobno uvažavanje i poštovanje svih učesnika u komunikaciji.²³⁸

> INDIKATOR 3.2.2

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri javnost ima pristup informacijama o radu pravosuđa u praksi?

Ocjena: 50/100

U praksi, transparentnost pravosudnih institucija u znatnoj mjeri odstupa od principa i odredaba predviđenih zakonom. Pravosuđe je više puta uskraćivalo pristup pravosnažnim presudama, a KDT nije transparentna u vezi s imenima sudija protiv kojih je vođen disciplinski postupak i mjera koje su protiv njih izrečene.

Može se smatrati da se pravila o javnosti suđenja i predviđenim izuzecima poštuju u praksi. Sudovi izvještaje o svom radu dostavljaju VSTS-u. VSTS svake godine na svojoj web stranici objavljuje izvještaj o radu VSTS-a za proteklu godinu.²³⁹ Pored toga, sudovi imaju svoje web stranice putem kojih objavljuju informacije u vezi s njihovim radom.

Međutim, brojni su primjeri u kojima su sudovi uskraćivali pristup čak i pravosnažnim presudama, koje su po zakonu bez sumnje javni dokumenti. Istraživanje TI BiH i BIRN-a je pokazalo da je tek 47,3% sudova dostavilo kompletne tražene informacije u zakonom predviđenom roku, dok je u 18,9% slučajeva zabilježeno «ćutanje administracije», odnosno sudovi uopšte nisu odgovorili na zaprimljene zahtjeve. Istraživanje je takođe pokazalo različit pristup sudova u odnosu na profil tražioca informacija. Tako je na zahtjev upućen od strane TI BiH u 54% slučajeva u potpunosti odgovoreno u zakonom predviđenom roku, dok je zabilježen samo jedan slučaj «ćutanja administracije». S druge strane, na zahtjeve upućene od strane građana, sudovi su u 40,5% slučajeva odgovorili u potpunosti u zakonskom roku, dok je u čak 36,4% slučajeva zabilježeno «ćutanje administracije».²⁴⁰

Građani mogu steći uvid u rad KDT-a putem njene zvanične web stranice²⁴¹ i godišnjih izvještaja o radu KDT-a²⁴², tačnije u rad u vezi s vođenjem disciplinskih postupaka i izrečenih mjera, ali se ne mogu vidjeti imena sudija protiv kojih je vođen postupak niti koja je mjera pojedinom sudiji izrečena. Zakon omogućava građanima da prisustvuju disciplinskim postupcima protiv sudija.²⁴³ U praksi, međutim, građani ne koriste ovu zakonsku mogućnost, dok OCD i mediji povremeno prisustvuju disciplinskim ročištima.

> INDIKATOR 3.2.3 Odgovornost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se obezbjeđuje da pravosuđe izvještava o svom radu i odgovara za svoje postupke?

Ocjena: 75/100

Na snazi su odredbe koje obezbjeđuju da sudije izvještavaju o svom radu i da odgovaraju za postupke u svom radu. One uključuju žalbeni postupak pred višom instancom i nadzor od strane VSTS-a.

Postoje dva osnovna metoda nadzora nad pravosuđem. Prvi način je vezan za žalbenu proceduru i proceduru vanrednih pravnih lijekova u postupcima koji se vode pred sudovima. Naime, kao opšte pravilo u krivičnom i parničnom postupku, bez izuzetka, strankama je dozvoljeno da ulažu žalbe na odluke kojima nisu zadovoljne.²⁴⁴ Takođe, pod određenim zakonom propisanim uslovima, kao što je pravo na suđenje u razumnom roku, stranke mogu ulagati vanredne pravne lijekove (ponavljanje postupka, zahtjev za preispitivanje i sl.). Nakon što se iscrpe svi redovni i vanredni pravni lijekovi, moguće je podnijeti apelaciju pred Ustavnim sudom BiH.

Drugi način kontrole rada pravosuđa vrše VSTS i resorna ministarstva pravde. Dok ministarstva pravde imaju ovlaštenja da vrše upravni nadzor nad radom sudova, VSTS ima ovlaštenje da, kroz KDT, vodi postupke na osnovu zaprimljenih

pritužbi/prijava protiv sudija ili pokretanjem postupka po službenoj dužnosti, te da izriče disciplinske mjere protiv sudija za koje utvrdi da su odgovorni za disciplinske prekršaje. Zakon o VSTS-u²⁴⁵ definiše disciplinske prekršaje sudija koji, između ostalog, obuhvataju: kršenje kodeksa profesionalnog ponašanja sudija, grubo ili učestalo nepoštivanje obavljanja sudijske dužnosti, loše upravljanje imovinom ili resursima, ponašanje koje narušava povjerenje u nezavisnost, integritet i sposobnost sudije da obavlja svoju dužnost itd. Izrečene disciplinske mjere mogu biti u rasponu od opomene do razrješenja sa dužnosti. Posljednjim izmjenama i dopunama Zakona o VSTS-u iz septembra 2023. godine predviđena je disciplinska odgovornost i za članove VSTS-a, što ranije nije bio slučaj.²⁴⁶

Pored toga, procesnim zakonima, kao što su Zakon o krivičnom postupku i Zakon o parničnom postupku na svim nivoima, propisan je obavezan sadržaj sudskih odluka. Sudije imaju obavezu da u svojim odlukama daju obrazloženje činjenica utvrđenih u postupku primjene, kako materijalnog, tako i procesnog prava. Standard prava na pošteno suđenje i prava na pristup sudu iz člana 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima traži od sudija da u svojim odlukama za njih daju odgovarajuće obrazloženje²⁴⁷, koje mora dati dovoljno razliku zašto je sud donio odgovarajuću odluku i mora biti osnov da se protiv odluke suda može uložiti pravni lijek, bilo redovni, bilo vanredni.

> INDIKATOR 3.2.4 Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri članovi pravosuđa moraju izvještavati o svom radu i odgovarati za svoje postupke u praksi?

Ocjena: 25/100

Iako postoji pravni okvir u vezi s obavezama i odgovornošću sudija, i dalje je prisutan negativan trend odsustva odgovornosti u praksi. O tome svjedoče primjeri kao što su uplitanje politike u rad pravosuđa, nedostatak integriteta u procesu imenovanja, nisko povjerenje javnosti itd.

Prema posljednjem Indeksu efektivnosti pravosuđa u BiH iz 2021. godine, prosječno vrijeme rješavanja predmeta u prvostepenim sudovima u 2021. godini kretalo se između 333 i 396 dana.²⁴⁸ Kad su u pitanju drugostepeni sudovi, krivični žalbeni predmeti su rješavani prilično brzo (u prosjeku za 84 dana), dok su ostali predmeti u drugostepenim sudovima trajali između 552 i 665 dana. Broj neriješenih predmeta iznosi 2,1 milion, od čega 1,8 miliona predmeta čine neplaćeni računi za komunalne usluge, što i dalje negativno utiče na efikasnost.²⁴⁹ Izvještaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava za 2019. konstatuje da su krivična suđenja preduga, složena i neefikasna. Sudije su preblage u upravljanju suđenjima, dozvoljavaju duge vremenske periode između ročišta i česte rutinske odgode uz malo ili nimalo opravdanja.²⁵⁰

Broj pritužbi podnesenih KDT-u tokom 2022. godine smanjen je u odnosu na 2021. godinu (sa 925 na 840 pritužbi). Kada je u pitanju broj pokrenutih disciplinskih postupaka protiv sudija i tužilaca, u posljednjih pet godina u prosjeku se pokreću 34 disciplinske tužbe. Najviše je zabilježeno 2019. godine, kada je pokrenuto 46 disciplinskih postupaka, dok je najmanje zabilježeno 2017. godine, kada je pokrenuto 25 disciplinskih postupaka.²⁵¹

Od 33 pravosnažno okončana disciplinska postupka protiv nosilaca pravosudnih funkcija tokom 2022. godine, u četiri predmeta je izrečena pismena opomena koja se javno ne objavljuje, u četiri je izrečena javna opomena, u 23 je izrečena mjera umanjjenja plate, a u dva slučaja je izrečena mjera premještanja sa mjesta glavnog tužioca na mjesto tužioca.²⁵²

Zbog blage kaznene politike, disciplinske mjere nisu imale značajniji efekat odvratanja. Tokom 2022. godine KDT je pokrenula 39 disciplinskih postupaka, od kojih šest protiv glavnih tužilaca i predsjednika sudova. Iste godine su izrečene ukupno 33 disciplinske mjere protiv 23 nosioca pravosudnih funkcija, od kojih je više od polovine bilo simbolično umanjjenje plata.²⁵³

Prema izvještajima, pravosuđe je u stanju institucionalnog zarobljavanja.²⁵⁴ Eksterni faktori imaju značajan uticaj i u mogućnosti su da efikasno kontrolišu rad pravosuđa. Prema *Agendi dobrog upravljanja 2025* koju je sačinio TI BiH, potencijalna rješenja za problem pravosuđa moraju sagledati dubinu i razmjere problema, kao i njegove negativne posljedice.²⁵⁵ U okruženju u kojem pravosuđe djeluje, sumnje i navodi o pristrasnosti,

nedostatak detaljne procedure provjere koja bi sadržavala provjeru kompetencija, provjeru lične podobnosti i povezanosti s organizovanim kriminalom/korupcijom te provjeru imovine, onemogućavaju moguće reforme i uočena poboljšanja.

> INDIKATOR 3.2.5

Mehanizmi integriteta (zakon)

U kojoj mjeri postoje mehanizmi za obezbjeđivanje integriteta članova pravosuđa?

Ocjena: 50/100

Zakonski okvir kojim se obezbjeđuju mehanizmi integriteta u pravosuđu ne pokriva sve neophodne aspekte poput ovlaštenja VSTS-a da provjerava imovinske prijave, disciplinske odgovornosti članova VSTS-a ili ograničenja u pogledu zapošljavanja nakon isteka mandata.

Prilikom prijave na konkurs, kandidati za izbor na poziciju sudije imaju obavezu da VSTS-u prilože i izjavu o svom imovinskom stanju. To uključuje imovinu kandidata i imovinu njegove porodice.²⁵⁶ Od izabranih sudija se traži i da u toku trajanja mandata obavijeste VSTS o izmjenama u pogledu ličnih prihoda, lične imovine, porodične imovine, novčanim obavezama i promjeni vrijednosti cjelokupne imovine, kao i o promjenama koje se odnose na suprugu/supruga i članove porodičnog domaćinstva, a u vezi s aktivnostima u javnim i

privatnim preduzećima. Konačno, od izabranih sudija se traži da do 31. marta tekuće godine VSTS-u podnesu svoje finansijske izvještaje, u kojima, pored ostalog, treba da navedu sve «aktivnosti koje su obavili izvan svoje dužnosti sudije, odnosno tužioca, uključujući iznose koje su naplatili».²⁵⁷

Međutim, VSTS nema ovlaštenje da provjerava imovinske izjave sudija, pa je samim tim znatno smanjena njegova mogućnost da utvrdi da li je sudija dao lažne ili nepotpune podatke o svom imovinskom stanju. U Izvještaju stručnjaka Evropske komisije o vladavini prava iz 2019. godine navodi se: «Postojeći sistem po kojem se samo prikupljaju imovinski kartoni nosilaca pravosudnih funkcija, na papiru i bez ikakve provjere je besmislen. Hitno je potrebno jačanje tog sistema, kao jednog elementa šire provjere integriteta».²⁵⁸ Konačno, prema posljednjim izmjenama i dopunama zakona o VSTS-u, sudije i tužioci moraju podnositi imovinske izjave koje uključuju i njihove partnere i djecu, ali samo one koji žive pod istim krovom. To otvara mogućnost za «kreativna rješenja» kojima se imovina može prenijeti na članove porodice koji žive odvojeno, a čija imovina se ne mora prijaviti, čime se sumnjiva imovina izuzima iz procesa provjere.²⁵⁹ Čak i kada je prijava imovine podnesena, ne postoje načini za provjeru stavki u izjavi, jer druge institucije nemaju nadležnost da postupaju po zahtjevu VSTS-a za provjeru imovinskog stanja.

VSTS je usvojio Kodeks sudijske etike.²⁶⁰ Prema ovom kodeksu, sudije u svom poslu moraju da pokažu nezavisnost od drugih grana vlasti (izvršne i zakonodavne), kao i nepristrasnost u odnosu na stranke u postupcima u kojima

donose odluke. Sudija ima obavezu da se ponaša moralno, dostojanstveno, te da svoju funkciju obavlja stručno, savjesno, marljivo i efikasno. Prema Kodeksu, sudija nema pravo da prima bilo kakve poklone niti ima pravo da neko treće lice sponzorise njegova privatna putovanja i slične privatne aktivnosti. Ako sudija u toku postupka otkrije da se nalazi u sukobu interesa (npr. da mu je jedna od stranaka ili punomoćnik ili neko treće lice u postupku srodnik ili prijatelj), ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na pristrasnost sudije, sudija je dužan da odmah obustavi sve radnje u postupku i traži od predsjednika suda da ga izuzme u određenom predmetu. Ako stranka u postupku smatra da se sudija ponaša pristrasno, ima pravo da traži od predsjednika suda izuzeće za postupajućeg sudiju. Kada se postavi takav zahtjev, sudija je dužan da prekine postupak i da ne preduzima bilo kakve radnje u postupku do odluke predsjednika suda. Zakonom o VSTS-u, povrede načela Kodeksa sudijske etike koje dovode do narušavanja ugleda ili dovode u pitanje integritet pravosuđa definisane su kao disciplinski prekršaji.²⁶¹

Ne postoje nikakve zakonske prepreke koje bi po isteku mandata sudijama ograničile zasnivanje radnog odnosa u privatnom sektoru.

> INDIKATOR 3.2.6

Mehanizmi integriteta (praksa)

U kojoj mjeri je integritet članova pravosuđa obezbijeđen u praksi?

Ocjena: 25/100

Mišljenje javnosti o integritetu sudija je nisko jer ne postoji dovoljno djelotvorna institucionalna zapreka koja bi ih zaštitila od uticaja političkih elita. Pojedine sudije na visokim funkcijama pokazuju veću lojalnost prema tim elitama nego prema svojoj profesiji.

Strukture i mehanizmi kojima se obezbjeđuje etičko ponašanje sudija postoje, ali njihova efikasnost je upitna, što je konstatovano i u relevantnim izvještajima međunarodnih i nevladinih organizacija.²⁶² Fond otvoreno društvo u svom izvještaju iz 2021. godine navodi da razlike u primjeni disciplinskih mjera i njihovom naknadnom uticaju na napredovanje u karijeri sudija izazivaju duboku zabrinutost, zbog selektivne primjenjivosti.²⁶³ Iako su u pojedinim slučajevima disciplinske mjere ili postupci ometali imenovanje ili napredovanje nekih sudija, drugi su napredovali uprkos disciplinskim mjerama i sankcijama.

Izvještaj stručnjaka Evropske komisije o pitanjima vladavine prava za 2019. godinu ukazuje na ozbiljne profesionalne i pravne propuste u slučajevima visoke korupcije, kao i na zloupotrebu procedura i upitne sudske odluke.²⁶⁴ Štaviše, izgleda da za ove propuste

niko ne snosi odgovornost.

Jedan od najvećih skandala koji se desio u prethodnim godinama predstavlja slučaj bivšeg predsjednika VSTS-a, koji je optuživan da je pod političkim uticajem. U 2019. godini objavljeni su snimci i tonski zapisi koji upućuju na to da je predsjednik VSTS-a zloupotrijebio svoj položaj i obećao da će uticati na Tužilaštvo da riješi slučaj.²⁶⁵ U decembru 2020. godine, predsjednik VSTS-a podnosi ostavku pod velikim pritiskom domaće javnosti i međunarodne zajednice.²⁶⁶ Iako je KDT nakon objave snimaka pokrenula disciplinski postupak protiv predsjednika VSTS-a, prvostepena disciplinska komisija VSTS-a se proglasila nenadležnom i odbacila je disciplinsku tužbu protiv njega kao nedopuštenu, a ovu odluku je podržala i drugostepena komisija. Zanimljivo je da su disciplinske komisije sastavljene od članova VSTS-a.²⁶⁷

Ne postoje nikakve zakonske prepreke koje bi, po isteku mandata, sudijama ograničile zasnivanje radnog odnosa u privatnom sektoru. U praksi, mnoge bivše sudije nastavljaju karijeru kao advokati, notari ili zasnivaju radni odnos u privrednim subjektima.

Prema podacima za 2021. godinu, 239 od ukupno 1.358 sudija i tužilaca u BiH dalo je saglasnost za objavu njihovih godišnjih imovinskih kartona za tu godinu²⁶⁸, kako se navodi u Godišnjem izvještaju VSTS-a.²⁶⁹ Prema posljednjim izmjenama i dopunama Zakona o VSTS-u, koji treba da stupi na snagu 23. decembra 2023. godine, sudije i tužioc i ti kartoni VSTS-u dostaviti imovinske kartone i ti kartoni će biti objavljeni na web stranici VSTS-a.²⁷⁰

Međutim, VSTS je već usvojio zaključak da se Ministarstvu pravde i Parlamentarnoj skupštini na državnom nivou uputi prijedlog za hitno usvajanje izmjena i dopuna zakona, s ciljem da se odloži primjena zakona.²⁷¹ Ovo se naročito odnosi na potencijalnu mogućnost da se onemogući postupak dostavljanja i razmjene informacija o imovinskim kartonima i da se obesmisli proces provjere.²⁷²

> INDIKATOR 3.2.7

Zastupljenost polova

U kojoj mjeri su pravosudni mehanizmi rodno osjetljiviji?

Ocjena: 50/100

U pravosuđu ne postoje eksplicitni rodno osjetljivi protokoli i smjernice. Međutim, ta pitanja su djelimično obuhvaćena strategijom za rodnu ravnopravnost u pravosuđu, koja uključuje i obuku osoblja.

Prema podacima iz Godišnjeg izvještaja VSTS-a za 2022. godinu, od ukupno 1.000 imenovanih sudija, 648 su žene i 352 muškarca.²⁷³ Međutim, osim ovih podataka, zvanični izvještaji pravosudnih institucija u BiH ne vode posebne statistike razvrstane po polu, odnosno po broju prijava upućenih od strane žena i muškaraca, ili dužini trajanja rješavanja prijava u odnosu na to da li su iste podnesene od strane žena ili muškaraca. Iako interno postoje podaci

razvrstani po polu, oni nikada nisu javno dostupni.

Kada je riječ o osoblju koje dolazi u direktan kontakt sa strankama, bitno je napomenuti da je glavni disciplinski tužilac žena. Kancelarija disciplinskog tužioca VSTS-a vodi istrage protiv sudija i tužilaca. Istrage se pokreću ili po pritužbi koju može podnijeti bilo koja osoba ili organizacija, ili po službenoj dužnosti, na osnovu saznanja o mogućim povredama dužnosti od strane sudija i tužilaca.²⁷⁴

VSTS je u oktobru 2020. godine usvojio Strategiju za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu u BiH.²⁷⁵ Strategijom je predviđeno da sve pravosudne institucije u BiH izrade vlastite akcione planove, a s ciljem unapređenja rodne ravnopravnosti. Strategijom se, između ostalog, predviđaju obuke za osoblje o pitanjima rodne ravnopravnosti, tretiranja svih korisnika na jednak način bez diskriminacije, kao i detaljnijim analizama postupanja pravosudnih institucija u predmetima rodno zasnovanog nasilja.

ULOGA

> INDIKATOR 3.3.1

Nadzor nad izvršnom vlasti

U kojoj mjeri pravosuđe vrši efikasan nadzor nad izvršnom vlasti?

Ocjena: 0/100

Pravosuđe je neefikasno u vršenju nadzora nad izvršnom vlasti putem sudske kontrole upravnih akata. Čak i kada utvrde da je neki upravni akt nezakonit, sudovi ne raspolažu odgovarajućim pravnim instrumentima kojima bi primorali organ uprave da postupi po obavezujućoj sudskoj odluci.

U skladu s državnim, entitetskim i zakonima BD o sudovima, pravosuđe je nadležno za vršenje sudske kontrole upravnih akata tako što ocjenjuje njihovu zakonitost. Tužba u upravnom sporu se može podnijeti samo protiv konačnog upravnog akta i samo od strane zainteresovane stranke koja smatra da joj je tim aktom povrijeđeno neko pravo ili pravni interes. Dakle, pravosuđe može da vrši kontrolu izvršne vlasti samo kroz pojedinačan slučaj i to samo pod uslovom da stranka pokrene upravni spor.

Postupci po tužbama u upravnim sporovima su poprilično komplikovani i dugo traju, tako da sudovi u principu ne pružaju efikasan vid zaštite građana. Prema izvještaju Parlamentarne skupštine iz 2021. godine, prosječno vrijeme za rješavanje upravnih sporova u prvom stepenu

iznosi 393 dana.²⁷⁶ Iako su odluke sudova kojima se poništavaju konačni upravni akti prema Zakonu obavezujući za organe uprave²⁷⁷, praksa pokazuje da organi uprave uglavnom ne postupaju po nalogima suda i da nastavljaju da donose identične odluke kao i prije odluke suda po tužbi.²⁷⁸ U nekim slučajevima sudovi uopšte ne donose odluke, pa je stranka dužna da ponovo pokrene upravni spor – ovog puta spor pune jurisdikcije, što opet znači da će stranka čekati odluku suda više godina, pa kada i dobije odluku u svoju korist, neće biti u mogućnosti da realizuje svoja prava jer se pravna i faktička situaciju u međuvremenu promijenila.²⁷⁹

To je posebno izraženo u postupcima za izdavanje dozvola za građenje. Dok se nezadovoljna strana sudi s organom uprave, organ uprave izda dozvolu za građenje, pa čak i kada stranka dobije odluku suda, objekat je već izgrađen od strane nekog drugog investitora, što za stranku znači novi postupak i nove troškove.²⁸⁰ Dakle, ne postoji mogućnost pokretanja upravnog spora po službenoj dužnosti, već samo po zahtjevu stranaka.

Brojni su predmeti Centra za pružanje pravne pomoći (ALAC TI BiH) u kojem su registrovana nepostupanja po pravosnažnim sudskim presudama. Jedan od takvih slučajeva jeste i dobijena presuda po tužbi TI BiH protiv Ministarstva saobraćaja i veza RS po osnovu Zakona o slobodi pristupa informacijama.²⁸¹ Naime, Ministarstvo saobraćaja i veza RS je odbilo dostaviti kopiju koncesionog ugovora za izgradnju auto-puta između Banjaluke i Prijedora, uprkos presudi Okružnog suda u Banjaluci iz 2022. godine, u kojoj je zaključeno da Ministarstvo brine o zaštiti strane kompanije

umjesto da je javni, odnosno interes građana, stavilo na prvo mjesto.²⁸² Međutim, uprkos presudi suda, Ministarstvo je odlučilo da opet odbije dostavljanje kopije koncesionog ugovora, nakon čega je TI BiH pokrenuo novu tužbi protiv Ministarstva.²⁸³

Ne postoji mogućnost pokretanja upravnog spora protiv odluka izvršne vlasti, ali je zato moguće pokrenuti postupak utvrđivanja zakonitosti opštih akata izvršne vlasti pred nadležnim ustavnim sudovima²⁸⁴, što je opet dug i za stranku neizvjestan postupak.

Takođe, ne postoji ni efikasan pravni mehanizam kojim redovni sudovi mogu da prinude upravne organe da postupaju po njihovim presudama. Tačnije, taj mehanizam je veoma komplikovan i rijetko se koristi, a radi se o upravnim postupcima tzv. pune jurisdikcije u kojima sudovi mogu da donesu odluku koja u potpunosti zamjenjuje odluku upravnog organa.²⁸⁵ Međutim, sudovi izbjegavaju tu praksu jer i u tom slučaju postupak upravnog izvršenja sprovode ti isti upravni organi koji nisu u ranijem postupku postupili po nalogu suda.

Jedan od veoma specifičnih i izraženih problema jeste neizvršenje odluka Ustavnog suda. Prema *Izveštaju Ustavnog suda BiH za 2023. godinu*, nije izvršeno osam odluka o ustavnosti i 31 odluka iz apelacione nadležnosti Ustavnog suda.²⁸⁶ U izvještaju se navodi i da je Ustavni sud donio i dostavio Tužilaštvu rješenja o neizvršenju u 24 zahtjeva u vezi s odlukama o ustavnosti. U 11 predmeta Ustavni sud je obaviješten da je Tužilaštvo donijelo naredbu o nesprovođenju istrage, dok za ostale slučajeve nije bilo informacija. Takođe,

Ustavni sud je donio rješenje o neizvršenju u 98 predmeta iz apelacione nadležnosti. U 84 predmeta Tužilaštvo BiH je donijelo naredbu o obustavljanju/nesprovođenju istrage, dok u ostalim slučajevima Sud nije obaviješten o postupanju Tužilaštva.²⁸⁷

Dodatan problem predstavlja narušavanje ustavno-pravnog poretka u zemlji od strane RS donošenjem dva neustavna zakona tokom 2023. godine: Zakon o neprimjenjivanju odluka Ustavnog suda BiH²⁸⁸ i Zakon o neobjavljivanju odluka Kancelarije visokog predstavnika.²⁸⁹ Iako su presudama Suda ovi akti proglašeni neustavnima, ne postoji mehanizam za obezbjeđivanje ustavnog poretka i takvo ponašanje je do danas ostalo nesankcionisano.

> INDIKATOR 3.3.2

Procesuiranje korupcije

U kojoj mjeri je pravosuđe posvećeno borbi protiv korupcije kroz procesuiranje korupcije i druge aktivnosti?

Ocjena: 25/100

Pravosuđe je uglavnom neaktivno i neefikasno u borbi protiv korupcije i procesuiranju onih koji su počinili koruptivna krivična djela, što se naročito odnosi na procesuiranje korupcije na visokom nivou. To je posljedica političkog uticaja, nedostatka kapaciteta, neadekvatne međuagencijske saradnje itd.

Prema istraživanju TI BiH iz 2022. godine²⁹⁰, zabilježen je manji porast broja osuđujućih presuda za koruptivna krivična djela u odnosu na 2021. godinu.²⁹¹ Međutim, od 293 osuđujuće presude za krivična djela korupcije tokom 2022. godine, samo njih osam se odnosilo na slučajeve korupcije na visokom nivou.

Kada je riječ o kaznenoj politici za koruptivna krivična djela, može se zaključiti da je ona izrazito blaga. Tokom 2021. godine 62,5% osuđujućih presuda za koruptivna krivična djela rezultiralo je uslovnim kaznama, dok je samo 34,6 posto rezultiralo zatvorskim kaznama.²⁹²

U 2022. godini sudovi su donijeli ukupno 361 presudu za koruptivna krivična djela, od kojih su 293 bile osuđujuće, 64 oslobađajuće i četiri odbijajuće.²⁹³ Od 293 osuđujuće presude, samo

osam se odnosilo na korupciju na visokom nivou. Od tih osam osuđujućih presuda, jedna je bila pravosnažna zatvorska kazna, četiri su bile prvostepene, a tri su bile prvostepene uslovne kazne.²⁹⁴ Ovo svjedoči o lošem kvalitetu optužnica koje su sastavili tužioci, a samim tim i o lošem kvalitetu sudskih odluka.

VSTS redovno objavljuje godišnje izvještaje o radu pravosuđa u BiH, koji sadrže i statističke podatke o radu pravosuđa.²⁹⁵ Međutim, ovi izvještaji ne sadrže detaljne statističke podatke o procesuiranju koruptivnih krivičnih djela, što bi, između ostalog, uključivalo podatke o broju tužilačkih odluka o nepokretanju istrage, kvalitetu sudskih odluka itd.

> INDIKATOR 3.3.3

Uzajamna pravna pomoć

Ocjena: 50/100

Postoji usvojeni pravni okvir koji uređuje i pruža pravni osnov za međunarodnu pravnu pomoć. Međutim, zbog nedostatka podataka, nije moguće procijeniti njegovu efikasnost.

Međunarodna pravna pomoć regulisana je Zakonom o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, koji obezbjeđuje solidnu osnovu za međunarodnu pravnu pomoć i propisuje procedure za pružanje pravne pomoći u krivičnim stvarima.²⁹⁶ Kao centralna institucija nadležna za prijem i slanje zahtjeva

za međunarodnu pravnu pomoć određeno je Ministarstvo pravde na državnom nivou, odnosno njegov Sektor za međunarodnu i međuentitetsku pravnu pomoć.

Međutim, to ministarstvo ne objavljuje specifične statističke podatke o ovim predmetima. Pojedine pravosudne institucije, kao što je Tužilaštvo BiH, objavljuju te informacije. Prema izvještaju ovog tužilaštva za 2022. godinu, te godine je registrovano ukupno 350 predmeta koji se odnose na međunarodnu pravnu pomoć i ekstradiciju²⁹⁷, od čega je bilo 215 novih predmeta koji su zaprimljeni u 2022. godini i 126 predmeta koji su preneseni iz prethodnog perioda.

INTERAKCIJE

Pravosuđe u BiH je uključeno u stalnu zajedničku saradnju s drugim institucijama, kao što su tužilaštva i agencije za sprovođenje zakona, ali i s medijima i civilnim društvom.

Interakcija s tužilaštvima i agencijama za sprovođenje zakona je uglavnom zasnovana na zakonskim i obavezujućim odredbama u vezi s procesuiranjem krivičnih djela, koje su sadržane u krivičnim zakonima i zakonima o krivičnom postupku. Međutim, zbog slabog integriteta obje institucije i loše međusobne saradnje u procesu pripreme suđenja, većina počinitelaca krivičnih djela povezanih s korupcijom nikada ne bude optužena.

S druge strane, interakcija s medijima i civilnim društvom zasnovana je na procesu monitoringa procesuiranja korupcije koji vrše organizacije civilnog društva i mediji, te na taj način prenose informacije široj javnosti.

PREPORUKE ZA STUB

- > Kako bi se smanjila mogućnost neprimjerenog uticaja, izvršna vlast na svim nivoima treba da pravosudnim organima obezbijedi pravovremeno finansiranje bez uslovljavanja.
- > Zakonodavac treba hitno da usvoji potpuno novi zakon o VSTS-u, koji bi unaprijedio odgovornost i integritet nosilaca pravosudnih funkcija, u skladu s preporukama Evropske komisije. To naročito podrazumijeva da se:
 - Obezbijedi transparentnije imenovanje sudija i tužilaca u skladu s principom meritornosti.
 - Obezbijedi primjena odredaba o sukobu interesa članova VSTS-a i svih nosilaca pravosudnih funkcija.
 - Obezbijedi primjena odredaba za dostavljanje i provjeru imovinskih kartona nosilaca pravosudnih funkcija.
 - Ojača nezavisnost KDT-a njenim formalnim odvajanjem od VSTS-a.
- > Zakonodavstvo treba da obezbijedi pravne mehanizme i resurse za sprovođenje procedura provjere nosilaca pravosudnih funkcija (nezavisno od izvršne vlasti) kako bi se ispitala njihova imovina i veze s politikom i organizovanim kriminalom. Provjera treba da krene od svih članova VSTS-a.
- > Unaprijediti transparentnost pravosuđa redovnim i proaktivnim objavljivanjem relevantnih informacija o radu sudova, uključujući objavljivanje sudskih presuda i omogućavanje redovne komunikacije s javnošću (s podacima razvrstanim po polu radi veće transparentnosti).
- > Izmijeniti koncept upravnog spora u zakonima o upravnom postupku na svim nivoima na način da sudske odluke mogu u potpunosti zamijeniti upravne akte, što će građanima omogućiti da ostvaruju svoja prava na osnovu sudskih odluka bez pokretanja novih postupaka.
- > Zaštititi integritet i nezavisnost Ustavnog suda odbacivanjem pravnih osporavanja koja nastoje da ga potčine političkim elitama, te obezbijediti da se njegove odluke sprovode u potpunosti, kroz odgovarajuće parlamentarne postupke.

4 > JAVNA TUŽILAŠTVA

Ukupna ocjena za stub:

38/100

Kapacitet:

44/100

Upravljanje:

46/100

Uloga:

25/100

SAŽETAK

Tužilaštva u BiH su samostalne državne institucije. U BiH postoje četiri odvojena sistema tužilaštva, prema nivou vlasti na kojem su organizovani, a to su: Tužilaštvo BiH, dva entitetska tužilaštva (RS i FBiH), Tužilaštvo BD, deset kantonalnih tužilaštava u FBiH, šest okružnih tužilaštava u RS. U okviru Okružnog tužilaštva Banjaluka djeluje Posebno tužilaštvo za suzbijanje organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala (Specijalno tužilaštvo), dok na državnom nivou u okviru Tužilaštva BiH postoji Odsjek pri Posebnom odjelu za organizovani kriminal, privredni kriminal i korupciju.

Iako imaju na raspolaganju solidan zakonski okvir i relativno zadovoljavajuće resurse za sprovođenje zakona iz svojih nadležnosti, tužilaštva u BiH su u značajnoj mjeri nefunkcionalna i neefikasna. Razlog za to su složena struktura i finansiranje iz 14 različitih budžeta, kao i neprimjeren politički uticaj. Svaki administrativni nivo pravosudnog sistema finansira se iz budžeta tog administrativnog nivoa (državni, entitetski i kantonalni budžeti).

Zbog ovih izazova, tužilaštva propuštaju da efikasno upravljaju politikama suzbijanja kriminaliteta i vođenja istraga, kao i da uspostave sistemski pristup procesuiranju krivičnih djela povezanih s korupcijom. Tužiocima imaju izrazito velika diskreciona ovlaštenja da odluče hoće li ili ne pokrenuti krivični postupak, što svakako predstavlja jedan od ključnih rizika, naročito u slučajevima korupcije na visokom nivou. Disciplinski postupci i dalje nemaju veći preventivni učinak. U predmetima korupcije na visokom nivou se dešavaju neobjašnjive profesionalne greške.

Mehanizmi odgovornosti tužilaca u praksi gotovo su u potpunosti nefunkcionalni. Cjelokupni sistem disciplinske odgovornosti više služi kao sredstvo zastrašivanja, nego što ostvaruje svoju glavnu svrhu – osiguranje odgovornosti sudija i tužilaca u njihovom radu.

KAPACITET

> INDIKATOR 4.1.1

Resursi (zakon)

U kojoj mjeri postoje zakoni kojima se nastoje obezbijediti odgovarajuće plate i radni uslovi tužilaca?

Ocjena: 50/100

Iako postoji niz odredaba, njima se ne utvrđuje minimalni procenat budžeta za rad tužilaštava.

S obzirom na to da se pravosuđe u BiH sastoji od četiri podsistema koji odražavaju administrativno-teritorijalnu organizaciju zemlje, tužilaštva u BiH se finansiraju iz 14 različitih budžeta (vidi odjeljak 3.1.1). Fragmentisano finansiranje stvara velike razlike u finansiranju tužilaštava u zavisnosti iz kojeg se izvora finansiraju, što budžete i resurse čini nestabilnim i podložnim različitim vrstama uticaja (vidi odjeljak 4.1.4).

Postojeći zakonski okvir ne omogućava dovoljan stepen nezavisnosti tužilaštava u budžetskom procesu. Nadležna ministarstva mogu kroz proces pripreme, usvajanja i izvršenja budžeta, odnosno neodobravanjem dovoljnog iznosa sredstava, pokušati ostvariti uticaj na rad pravosudnih institucija, uključujući javna tužilaštva (vidi odjeljak 3.1.4).

Iznosi plata i naknada tužilaca regulisani su posebnim zakonima, ali se ovi zakoni odnose samo na tužioce, a ne i na drugo administrativno osoblje.²⁹⁸ Zakonom o platama i drugim naknadama u sudskim i tužilačkim institucijama na nivou BiH²⁹⁹, definisano je da plata tužilaca na državnom nivou u rasponu od 3.800 KM (1.900 €) do 4.400 KM (2.200 €). Nakon toga, ukoliko dođe do rasta prosječne plate u zemlji, plate sudija i tužilaca se usklađuju u skladu s tim, a u slučaju smanjenja prosječne plate, plate sudija i tužilaca ne podliježu smanjenju. Zakonom nije definisan minimalni procenat ukupnog budžeta administrativnog nivoa koji mora biti izdvojen za funkcionisanje tužilaštava.

> INDIKATOR 4.1.2

Resursi (praksa)

U kojoj mjeri tužilaštva raspolažu odgovarajućim nivoom finansijskih sredstava, kadrovskih resursa i infrastrukture za efikasan rad u praksi?

Ocjena: 50/100

Tužilaštva raspolažu određenim resursima, ali su oni nedovoljni za efikasno obavljanje njihovih dužnosti. Jedan od problema je i to što je broj tužilaca manji od broja predviđenog sistematizacijom.

Međutim, ova sredstva su nedovoljna za investicije i unapređenje pravosudne infrastrukture budući da preko 85% budžeta odlazi na plate i naknade³⁰¹, dok se projektne aktivnosti usmjerene na reformu pravosuđa finansiraju sredstvima donatora kao što su Evropska unija, USAID, Norveška, Švedska, Švajcarska itd.³⁰²

Budžet Tužilaštva BiH za 2021. godinu nije bio usvojen, te su se, prema odlukama o privremenom finansiranju institucija BiH za 2021. godinu, odobrena sredstva temeljila na budžetu za 2020. godinu, a koji je iznosio nešto više od 14 miliona KM (7,16 miliona €).³⁰³ Tokom 2022. i 2023. godine budžet Tužilaštva je povećan. U 2022. godini iznosio je 16,04

✘ **Tabela 4.1: Budžetska izdvajanja za rad tužilaštava³⁰⁰**

Godina	Iznos u KM	Iznos u €	Procenat povećanja godišnje
2022.	67 miliona	34,2 miliona	11,6%
2021.	60 miliona	30,6 miliona	5,2%
2020.	57 miliona	29,1 milion	- 1,7%
2019.	58 miliona	29,6 miliona	1,7%
2018.	57 miliona	29,1 milion	9,6%
2017.	52 miliona	26,5 miliona	23,8%

miliona KM (8,39 miliona €), dok je u 2023. godini dodatno povećan na 19,2 miliona KM (9,81 milion €).³⁰⁴ Može se reći da tužilaštva generalno imaju solidnu finansijsku osnovu za normalno svakodnevno funkcionisanje.

Prema Godišnjem izvještaju VSTS-a za 2022. godinu³⁰⁵, više od 15% tužilačkih pozicija predviđenih sistematizacijom je ostalo nepopunjeno (primljeno je 358 od 425 sistematizovanih tužilaca). Međutim, to ne pokazuje u kojoj su mjeri zapošljavanja bila zasnovana na principima meritornosti i stručnosti, što je detaljnije objašnjeno u nastavku.

Na nivou entiteta postoje centri za obuku sudija i tužilaca.³⁰⁶ Tužiocima su dužni da pohađaju četiri dana obuke svake godine, dok administrativno osoblje u sudovima nema zakonsku obavezu da pohađa obuke.

> INDIKATOR 4.1.3 Nezavisnost (zakon)

U kojoj mjeri su javna tužilaštva nezavisna po zakonu?

Ocjena: 75/100

Zakon o Tužilaštvu³⁰⁷ i Zakon o VSTS-u³⁰⁸ sadrže detaljne odredbe koje propisuju nezavisnost rada Tužilaštva. Međutim, ova nezavisnost nije pomenuta u Ustavu, a procedura za imenovanje sudija nije dovoljno transparentna.

Tužiocima imenuje VSTS, a pravila koja regulišu način njihovog imenovanja zasnovana su na profesionalnim kriterijumima i propisana su Zakonom o VSTS-u³⁰⁹ i Poslovnikom VSTS-a. Sudije i tužiocima treba da se odlikuju profesionalnom nepristrasnošću, visokim moralnim kvalitetima i dokazanim stručnim sposobnostima, te da imaju odgovarajuću obuku i stručnu spremu.³¹⁰ Postupak i kriterijumi za imenovanje sudija su detaljno regulisani Poslovnikom VSTS-a.³¹¹ Član 46. Poslovnika VSTS-a detaljno definiše kriterijume za rangiranje kandidata, a to su: stručnost kandidata; sposobnost pravne analize; sposobnost kandidata da odgovorno, nezavisno i nepristrasno obavlja funkciju za koju se prijavio; profesionalna nepristrasnost i ugled, te ponašanja van posla; prethodno radno iskustvo; stečena znanja i kompetencije; edukacije i usavršavanja; objavljivanja naučnih radova; komunikativnost; te druge aktivnosti u struci. Procedura imenovanja ima nekoliko

faza: prijem aplikacija, provjera aplikacija, kvalifikaciono (pismeno) testiranje, obavljanje razgovora s odabranim kandidatima, konačno rangiranje kandidata, te podnošenje prijedloga Savjetu.³¹²

Zakonom o VSTS-u se strogo zabranjuje obavljanje bilo kakve dužnosti koja je nespojiva s dužnošću tužioca ili obavljanje dužnosti za koju se može smatrati da ometa ispravno i nepristrasno vršenje dužnosti tužioca.³¹³ Pitanje koje izaziva debate i različite interpretacije odnosi se na način izbora tužilaca. Prema analizi *Centra za istraživačko novinarstvo*, proces izbora i imenovanja sudija i tužilaca predstavlja najkontroverzniji aspekt pravosuđa.³¹⁴ Zbog nedostatka transparentnosti, pogotovo u osiguravanju političke nepristrasnosti, onemogućen je odabir kandidata koji bi se istakli svojom stručnošću, etičkim standardima i ličnim integritetom. Trenutni propisi ne osiguravaju transparentnost u svim fazama procesa imenovanja. Prema analizi Fonda za otvoreno društvo BiH, jedan od ključnih problema je netransparentnost samog procesa. U praksi je teško, ako ne i nemoguće, utvrditi na koji način se primjenjuju kriterijumi za odabir/imenovanje.³¹⁵

Zakon propisuje da je VSTS nadležna institucija za imenovanje, razrješenje, obuku i vođenje disciplinskih postupaka protiv tužilaca.³¹⁶ Njegova uloga je ključna za obezbjeđivanje nezavisnosti i profesionalnosti tužilačke službe.

> INDIKATOR 4.1.4 Nezavisnost (praksa)

U kojoj mjeri je rad javnih tužilaštava podložan uplitanju vlade ili drugih aktera?

Ocjena: 0/100

Članovi izvršne vlasti kontinuirano i u ozbiljnoj mjeri ometaju imenovanje glavnog tužioca i rad tužilaštva vršenjem uticaja na imenovanja i pritiska putem budžetskih izdvajanja.

Domaći i međunarodni izvještaji dosljedno ukazuju na nedostatak poboljšanja po pitanju nezavisnosti i nepristrasnosti u radu tužilaštava.

Kako se navodi u izvještaju Otvorenog društva, ni u ustavima ni u zakonima nije definisan pojam «nezavisnost».³¹⁷ Zakoni takođe ne propisuju posebne garancije ili mjere za obezbjeđivanje nezavisnosti pravosuđa i autonomije tužilaštava u praksi, naročito od spoljašnjeg pritiska na pravosudne institucije. Uprkos novim izmjenama i dopunama poslovnika VSTS-a koje su imale za cilj da unaprijede proces imenovanja, u izvještaju EK o BiH za 2023. godinu konstatuje se nedostatak napretka u pogledu nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa.³¹⁸ Izvršna i zakonodavna vlast nisu usvojile dodatne mjere zaštite.

U svom Izvještaju stručnjaka o pitanjima vladavine prava za 2019. godinu Evropska komisija ukazuje da je to posebno slučaj kod

imenovanja glavnih tužilaca, kao što se desilo s imenovanjem glavnog tužioca Tužilaštva BiH 2022. godine.³¹⁹ U konkretnom slučaju, do kraja je ostao samo jedan kandidat i cijeli proces je bio namješten.³²⁰ Slično se desilo i u slučaju imenovanja u Tužilaštvu RS, gdje je VSTS imenovao posljednje rangiranog kandidata, pozivajući se na etničku ravnotežu.³²¹ Evropska komisija takođe napominje da se «pravila o imenovanjima, disciplinskoj odgovornosti, napredovanju u karijeri i sukobu interesa sudija i tužilaca i dalje primjenjuju nedosljedno i s preširokim diskrecionim ovlaštenjima».³²² U julu 2022. godine Ambasada SAD, Kancelarija visokog predstavnika, Misija OSCE-a u BiH i Delegacija Evropske unije u BiH uputili su pismo VSTS-u u kojem su izrazili zabrinutost u vezi s procesom imenovanja. U pismu se navodi da se proces imenovanja nosilaca pravosudnih funkcija od strane VSTS-a sprovodi netransparentno i često proizvoljno, da se ne poštuju rang-liste i da nema konkretnih obrazloženja za pojedinačne odluke o imenovanju.³²³

Jedan od faktora koji doprinosi ovom problemu jeste fragmentisanost finansiranja tužilaštava iz budžeta administrativno-teritorijalnih jedinica na kojoj imaju nadležnost (vidi odjeljak 4.1.1), što ostavlja mogućnost izvršnoj vlasti da ostvaruje neprimjeren uticaj na rad tužilaštava. U izvještaju Fonda otvoreno društvo se navodi: «Među sudijama i tužiocima vlada mišljenje da se planiranje i raspodjela budžeta ne temelje na objektivnim kriterijumima. Taj proces zavisi od neformalnih, čak i ličnih odnosa osoba odgovornih u pravosuđu i osoba odgovornih u izvršnim organima vlasti».³²⁴

S druge strane, postoji sprega između izvršne vlasti i pravosuđa, prvenstveno kroz uticaj politike na imenovanja na najviše pravosudne funkcije, uključujući imenovanja bliskih srodnika tužilaca na političke pozicije, kao što je imenovanje supruga zamjenice glavnog tužioca Tužilaštva BiH Diane Kajmaković za direktora javnog preduzeća u stopostotnom vlasništvu FBiH.³²⁵

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 4.2.1

Transparentnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe koje omogućavaju javnosti da pristupi relevantnim informacijama o radu i procesima donošenja odluka javnih tužilaštava?

Ocjena: 75/100

Postoji sveobuhvatni zakonski okvir koji omogućuje javnosti da dođe do informacija o funkcionisanju tužilaštava. Međutim, ne postoji zakonska obaveza za proaktivno objavljivanje informacija.

Pravo na pristup podacima o radu javnih organa uređuju tri zakona o slobodi pristupa informacijama u BiH.

Prema Zakonu o Tužilaštvu BiH, Tužilaštvo obavještava javnost o pitanjima od opšteg značaja putem sredstava informisanja i na drugi način.³²⁶ Definisane su granice transparentnosti, a s obzirom na interes postupka, tužilaštvo ima mogućnost da informacije o konkretnom slučaju podijeli s javnošću i zainteresovanim licima. Isto tako, svi procesni zakoni su zasnovani na principu javnosti rada kojim se trebaju voditi pravosudne institucije (vidi odjeljak 3.2.1.).

VSTS je 2018. godine donio Pravilnik o podnošenju, provjeri i obradi finansijskih izvještaja sudija i tužilaca. Međutim, sudskom odlukom je zaustavljena njegova primjena jer je nadležni sud utvrdio neutemeljenost njegovog donošenja, tako da se imovinski kartoni nosilaca pravosudnih funkcija, uključujući i tužilaca, samo prikupljaju, bez ikakvih dodatnih provjera.³²⁷ Trenutno, sudije i tužioci imaju mogućnost da sami izaberu da li će objaviti svoje imovinske kartone na web stranici VSTS-a.³²⁸ Kako stoji u Godišnjem izvještaju VSTS-a za 2022. godinu³²⁹, 211 od ukupno 1.358 sudija i tužilaca je dalo saglasnost za objavljivanje njihovih godišnjih imovinskih kartona za tu godinu.³³⁰

> INDIKATOR 4.2.2

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri javnost ima pristup informacijama o radu i procesima donošenja odluka javnih tužilaštava u praksi?

Ocjena: 25/100

Javnost ima pristup nekim relevantnim informacijama o radu tužilaštava na njihovim web stranicama. Međutim, ne mogu se naći podaci o budžetu ni detalji o kaznenoj evidenciji.

Tužilaštva izvještavaju javnost o svom radu putem web prezentacija, kao i portparola, koji na dnevnoj osnovi komuniciraju s medijima.³³¹ Isto tako, tužilaštva pripremaju izvještaje o radu koje upućuju VSTS-u, koji onda sačinjava i objavljuje zbirni godišnji izvještaj koji je dostupan javnosti.³³²

Uprkos ovim naporima, relevantni domaći i međunarodni izvještaji ukazuju da je pravosudni sistem, uključujući tužilaštva, i dalje nedovoljno transparentan, te da je primjetna nedosljedna primjena Zakona o slobodi pristupa informacijama³³³, odnosno insistiranje da mediji dostavljaju formalne zahtjeve za pristup informacijama, umjesto da na sve medijske upite odgovaraju proaktivno u sklopu svojih redovnih aktivnosti vezanih za odnose s javnošću.³³⁴

Analiza TI BiH pokazuje da 90% tužilaštava ne objavljuje nikakve informacije u vezi s budžetom na svojim web stranicama, što ukazuje da postoji nedovoljan nivo transparentnosti u radu tužilaštava. Samo polovina tužilaštava objavljuje i redovno ažurira godišnje izvještaje o radu. S druge strane, kada je u pitanju dostupnost informacija koje se tiču relevantnih dokumenata u vezi s krivičnim predmetima, pet od 15 tužilaštava objavljuje informacije o potvrđenim optužnicama s kompletnom optužnicom ili u vidu saopštenja sa dispozitivom optužnice, dok ostatak tužilaštava na svojoj web stranici objavljuje samo saopštenje bez dispozitiva.³³⁵

> INDIKATOR 4.2.3

Odgovornost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se obezbjeđuje da javna tužilaštva izvještavaju o svom radu i odgovaraju za svoje postupke?

Ocjena: 75/100

Na snazi su opsežne odredbe kojima se obezbjeđuje da tužilaštva izvještavaju o svom radu i odgovaraju za svoje. Međutim, mehanizmi sprovođenja su slabi i nedosljedni.

Tužilaštvo dostavlja izvještaje o svom radu VSTS-u, kojem je i odgovorno za svoj rad. Tužilaštvo ima dužnost da na vlastitu inicijativu, ili na zahtjev, izvještava Predsjedništvo, Parlamentarnu skupštinu i SM o svom radu i primjeni zakona.³³⁶ Na kraju svake budžetske godine, glavni tužilac izvještava Parlamentarnu skupštinu i obrazlaže stanje kriminaliteta u državi.³³⁷

VSTS ima nadležnost da prima pritužbe protiv tužilaca, vodi disciplinske postupke i utvrđuje disciplinsku odgovornost tužilaca (vidi odjeljak 3.2.3).

> INDIKATOR 4.2.4

Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri tužilaštva izvještavaju o svom radu i odgovaraju za svoje postupke u praksi?

Ocjena: 25/100

Uprkos brojnim pokušajima reformi, mehanizmi odgovornosti su u praksi gotovo potpuno nefunkcionalni.

Mehanizmi odgovornosti tužilaca su u praksi gotovo potpuno nefunkcionalni. KDT je nadležan za istrage navoda koji se tiču povreda dužnosti tužilaca. KDT pokreće istrage na vlastitu inicijativu ili po pritužbi. Najčešći razlozi za pritužbe protiv tužilaca su nesavjesno obavljanje službenih dužnosti od strane tužilaca i dužina trajanja postupka.³³⁸

Disciplinski postupci i dalje nemaju veći preventivni učinak. Tokom 2022. godine, KDT je zaprimio 840 pritužbi, od čega 76 po službenoj dužnosti protiv nosilaca pravosudnih funkcija (9% manje nego 2021. godine). Od ovog broja, 262 pritužbe su bile protiv glavnih tužilaca ili tužilaca. Od 262 pritužbe protiv tužilaca, 10 je rezultiralo pokretanjem disciplinskog postupka.³³⁹ Od 33 pravosnažno okončana disciplinska postupka protiv nosilaca pravosudnih funkcija tokom 2022. godine, u četiri predmeta je izrečena pismena opomena koja se javno ne objavljuje, u četiri javna opomena, i izrečena su 23 smanjenja plate te

jedan premještaj sa mjesta glavnog tužioca na mjesto tužioca.³⁴⁰

I pored toga što je došlo do jačanja tehničkih kapaciteta za povećanje odgovornosti, uglavnom kroz projekte finansirane od strane međunarodnih donatora, brojni su primjeri slučajeva koji pokazuju široko rasprostranjeno odsustvo odgovornosti. Kako se navodi u Izvještaju EK o vladavini prava o BiH za 2019. godinu, u predmetima korupcije na visokom nivou uočene su neobjašnjive stručne i pravne greške, nemar, zloupotreba postupka i upitne sudske odluke, uz odsustvo odgovornosti za te greške.³⁴¹ Neke od njih su navodno uključivale dogovore za smanjenje kazni ili obustavljanje istraga protiv visokorangiranih krijumčara i dilera droge, kradljivaca automobila i sl., od kojih mnogi pripadaju velikim organizovanim balkanskim mafijaškim mrežama (otkrivenih putem komunikacije na aplikaciji Sky u posljednjih nekoliko godina).³⁴²

Kako se navodi u izvještaju Fonda otvoreno društvo iz 2021. godine, «[u]zimajući u obzir zakon i praksu disciplinske odgovornosti u BiH, čini se da taj cjelokupni sistem više služi kao sredstvo zastrašivanja nego što ostvaruje svoju glavnu svrhu, tj. osiguranje odgovornosti sudija i tužilaca u njihovom svakodnevnom radu”.³⁴³ Prema podacima iz izvještaja, pravosuđe i tužilaštvo se nalaze u stanju institucionalnog zarobljavanja.³⁴⁴ Slično kao što je navedeno u odjeljku Pravosuđe 3.2.4., integritet i odgovornost tužilaca su ozbiljno dovedeni u pitanje, zbog čega je neophodna sistemaska revizija njihovih imenovanja.

> INDIKATOR 4.2.5

Mehanizmi integriteta (zakon)

U kojoj mjeri postoje mehanizmi za obezbjeđivanje integriteta tužilaca?

Ocjena: 50/100

Kodeks tužilačke etike razrađuje temeljne standarde etičkog ponašanja. Kodeks propisuje da tužioci obavljaju svoju dužnost na principima nezavisnosti, nepristrasnosti, jednakosti, integriteta, stručnosti i odgovornosti. Imovinski kartoni tužilaca samo se prikupljaju, bez ikakvih dodatnih provjera.

Zakon o VSTS-u definiše 23 disciplinska prekršaja tužilaca, koji su predmet disciplinskog postupka. Među njima su korištenje funkcije tužioca kako bi se pribavila korist za sebe ili druga lica, povrede obaveze korektnog ponašanja prema strankama u postupku, iskorištavanje položaja radi sticanja prednosti, prihvatanje poklona, upuštanje u aktivnost koja je nespojiva s funkcijama tužioca i slično.³⁴⁵ Pored zakona, VSTS je usvojio i Kodeks tužilačke etike.³⁴⁶ Prema ovom kodeksu, tužioci moraju u svom radu biti nezavisni od drugih grana vlasti (izvršne i zakonodavne). Takođe, dužni su da budu nepristrasni i poštuju pretpostavku nevinosti, ne samo u odlukama, nego i u postupku donošenja odluka. Tužioci su obavezni da se ponašaju moralno i dostojanstveno i da održavaju integritet i korektno ponašanje, u skladu sa

svojom funkcijom. Moraju održavati visok nivo profesionalne sposobnosti i obavljati svoje dužnosti profesionalno, savjesno, marljivo i efikasno. Povrede načela Kodeksa tužilačke etike, koje narušavaju ugled i integritet, a nisu propisane kao posebni prekršaji, smatraju se disciplinskim prekršajima prema Zakonu o VSTS-u.

Tužioci imaju obavezu da prilikom prijave na konkurs za izbor na poziciju tužioca prilože VSTS-u i izjavu o svom imovinskom stanju (vidi odjeljak 3.2.5). Međutim, prema izvještaju stručnjaka EK o vladavini prava u BiH, postojeći sistem u kojem se samo vrši prikupljanje imovinskih kartona bez sprovođenja ikakvih provjera je besmislen.³⁴⁷ Stoga je hitno potrebno uspostaviti efikasan mehanizam za provjeru imovinskih kartona u okviru sveobuhvatnije procjene integriteta tužilaca.

> INDIKATOR 4.2.6

Mehanizmi integriteta (praksa)

U kojoj mjeri je integritet članova tužilaštva obezbjeđen u praksi?

Ocjena: 25/100

Izostaju efikasne mjere za obezbjeđivanje integriteta tužilaca, a slučajevi neprofesionalnog ponašanja uglavnom se ne sankcionišu.

Gotovo da postoji opšti konsenzus da u djelovanju pravosuđa u BiH ne postoji dovoljan stepen integriteta, što potvrđuju i relevantni izvještaji međunarodnih i nevladinih organizacija.³⁴⁸ U Izvještaju EK o BiH za 2023. godinu navodi se da je Zakon o VSTS-u izmijenjen i dopunjen 2023. godine s ciljem uspostavljanja sistema provjere imovinskih kartona sudija, tužilaca i članova VSTS-a. Međutim, usvojena verzija zakona nije u skladu s mišljenjem Venecijanske komisije, s obzirom na oslabljen sistem provjere imovine (npr. isključena je mogućnost da VSTS zatraži dodatne podatke od fizičkih i pravnih lica).³⁴⁹

Česti su i slučajevi kršenja etičkih standarda. U oktobru 2021. godine, glavna tužiteljica BiH je zbog disciplinskih prekršaja, konkretno zbog manipulacije dodjelom predmeta, premještena sa mjesta glavnog tužioca na mjesto tužioca.³⁵⁰ U maju 2022. godine iz sličnog razloga na nižu poziciju premješten je i glavni tužilac RS nakon što je otkriveno da je zaobilazio automatizovani proces dodjele predmeta kako bi odabrane predmete dodijelio tužiocima od povjerenja.³⁵¹

Međutim, kaznena politika disciplinskih komisija VSTS-a je bazirana na simboličnim kaznama, čak i za najteža kršenja etičkih standarda. Uglavnom se izriču kazne umanjenja plata koje se kreću u rasponu od 10% do 20% na period od jednog do nekoliko mjeseci. Prema Godišnjem izvještaju KDT-a za 2022. godinu, čak 23 od 33 izrečene disciplinske kazne bile su upravo umanjenje plate.³⁵²

Iako Zakon o VSTS-u nalaže dostavu imovinskih kartona sudija i tužilaca, prema Godišnjem izvještaju VSTS-a za 2022. godinu, 211 tužilaca, od ukupno 1.359 sudija i tužilaca u BiH, dozvolilo je objavljivanje svojih imovinskih kartona za 2021. godinu na zvaničnoj web stranici VSTS-a.³⁵³

> INDIKATOR 4.2.7 Zastupljenost polova

U kojoj mjeri su mehanizmi tužilaštava rodno osjetljivi?

Ocjena: 25/100

U tužilaštvima ne postoje eksplicitni rodno osjetljivi protokoli i smjernice. Međutim, ta pitanja su djelimično obuhvaćena Strategijom za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu.

Prema podacima iz Godišnjeg izvještaja VSTS-a za 2022. godinu, od ukupno 358 imenovanih tužilaca 183 su žene, a 175 muškarci.³⁵⁴ Osim toga, zvanični izvještaji pravosudnih institucija ne vode posebne statistike po polu, odnosno broju prijava upućenih od strane žena i muškaraca ili dužini trajanja rješavanja prijava u odnosu na to da li su iste podnesene od strane žena ili muškaraca. Kao što je navedeno u poglavlju Pravosuđe u ovoj publikaciji, podaci razvrstani po polu postoje, ali se ne objavljuju niti prezentuju ni u jednom javnom izvještaju.

U oktobru 2020. godine, VSTS je donio Strategiju za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu BiH³⁵⁵ (vidi odjeljak 3.2.7.)

ULOGA

> INDIKATOR 4.3.1

Procesuiranje korupcije

U kojoj mjeri javni tužioc i istražuju i procesuiraju slučajeve korupcije u zemlji?

Ocjena: 25/100

Javna tužilaštva su uglavnom neaktivna u procesuiranju slučajeva korupcije na visokom nivou, zabilježen je pad broja istraga o krivičnim djelima povezanim s korupcijom, a tužilaštva nedovoljno efikasno sankcionišu počinioc.

Nalazi izvještaja TI BiH³⁵⁶, rađeni na bazi zvaničnih statističkih podataka dobijenih od VSTS-a, pokazuju da je tokom 2022. godine zabilježen porast broja podignutih optužnica za koruptivna krivična djela u odnosu na 2021. godinu.³⁵⁷ Međutim, od 175 potvrđenih optužnica za krivična djela korupcije tokom 2022. godine, nijedna optužnica nije se odnosila na slučajeve korupcije na visokom nivou.

Tako je u 2022. godini sprovedeno samo 498 istraga za koruptivna krivična djela, što predstavlja zabrinjavajući pad u odnosu na prethodnu godinu, kada je bilo 514 istraga. Od ovih istraga, 43 su se odnosile na korupciju na visokom nivou. Omjer istraga u radu za koruptivna krivična djela u odnosu na ukupan broj istraga u radu za sve predmete i dalje je

INTERAKCIJE

na veoma niskom nivou, i iznosi svega 2,9%. Takođe, posebno zabrinjava veoma visok broj negativnih tužilačkih odluka u fazi rješavanja prijava i istraga za koruptivna krivična djela. Od 205 podignutih optužnica za koruptivna krivična djela, samo 17 podignutih optužnica, ili 2%, odnosi se na koruptivna krivična djela na visokom nivou.³⁵⁸

S druge strane, relevantna istraživanja i izvještaji međunarodnih organizacija ukazuju na postojanje sistemske korupcije, pri čemu je posebno izražen problem političke korupcije.³⁵⁹ Takođe, selektivna spremnost policije, uključujući i na državnom nivou, da saraduje s tužilaštvima u slučajevima korupcije na visokom nivou izaziva ozbiljnu zabrinutost u pogledu njihove nezavisnosti i profesionalnosti. Razlike u stavovima u pogledu ovlaštenja tužilaštva na državnom nivou da izdaje instrukcije entitetskim tužilaštvima ometaju efikasnost istraga i postupaka.³⁶⁰ U predmetima korupcije na visokom nivou uočene su neobjašnjive profesionalne i pravne greške, nemar, zloupotreba postupka i upitne sudske odluke. Pored toga, kako se čini, za te greške koje diskredituju optužnice niko ne snosi odgovornost (vidi odjeljak 4.2.4).³⁶¹ Prema izvještaju OSCE-a optužnice su nejasne, loše pripremljene i predstavljene, te često i nerazumljive.³⁶² U procjeni TI BiH konstatuje se da optužnicama nedostaju (uvjerljivi) dokazi, postupci traju predugo, suđenja se zakazuju s velikim vremenskim razmacima, a institucije ne pokazuju transparentnost u samom procesu i ne dijele javne dokumente.³⁶³

Prema Zakonu o tužilaštvu³⁶⁴ i Zakonu o krivičnom postupku³⁶⁵, tužilaštva imaju blisku saradnju s policijskim strukturama i sudovima, u skladu sa zakonom kao i zbog same prirode posla koji ove institucije imaju u borbi protiv korupcije.

Međutim, praksa pokazuje da postoje određeni nedostaci u ovoj saradnji, a posebno između tužilaštava i agencija za sprovođenje zakona, koja se na kraju očituje kroz odbacivanje optužnica ili oslobađajuće presude zbog loših ili nezakonitih dokaza. Izvještaj stručnjaka EK o vladavini prava u BiH³⁶⁶ ističe da odnos između tužilaca i policije nije efikasan u suzbijanju kriminala. Iako zakoni o krivičnom postupku propisuju da tužioci rukovode istragama, policija im nije direktno podređena.

PREPORUKE ZA STUB

Za uspješno procesuiranje krivičnih djela povezanih s korupcijom, potrebni su posvećenost i profesionalizam, koji se ogledaju u efikasnim istragama i prikupljanju čvrstih dokaza koji omogućavaju sankcionisanje počinitelaca.

- > Kako bi se smanjila mogućnost neprimjerenog uticaja, izvršna vlast na svim nivoima treba tužilaštvima da obezbijedi pravovremeno finansiranje bez uslovljavanja.
- > Zakonodavac treba hitno da usvoji izmjene i dopune Zakona o VSTS-u kojima će se unaprijediti odgovornost i integritet nosilaca pravosudnih funkcija, u skladu s preporukama Evropske komisije. To naročito podrazumijeva da se:
 - Obezbijedi transparentnije imenovanje sudija i tužilaca u skladu s principom meritornosti kroz novi sistem imenovanja (vidi i dio o provjeri u nastavku).
 - Novim zakonom uvedu odgovarajuće odredbe o sukobu interesa članova VSTS-a i ostalih nosilaca pravosudnih funkcija i razrade nedozvoljene radnje.
 - Obezbijede odredbe i procedure za provjeru imovinskih kartona nosilaca pravosudnih funkcija, uz korištenje istih zakona i podzakonskih akata kojima se reguliše sukob interesa.
- > Zakonodavstvo treba da obezbijedi pravne mehanizme i resurse za sprovođenje nezavisnih procedura provjere nosilaca pravosudnih funkcija kako bi se ispitala njihova imovina i potencijalne veze s politikom i organizovanim kriminalom.
- > Zakonodavstvo treba da ograniči tužilačka diskreciona ovlaštenja izmjenama zakona o krivičnom postupku, te da uvede mehanizme nadzora nad neograničenim diskreционim ovlaštenjima tužilaca za pokretanje/obustavljanje istrage.
- > Tužilaštva i agencije za sprovođenje zakona treba da unaprijede saradnju na otkrivanju i istragama krivičnih djela povezanih s korupcijom kroz uspostavljanje zajedničkih istražnih timova.
- > Omogućiti dovoljna sredstva za redovnu obuku kako bi se ojačali kapaciteti tužilaštava za vođenje kompleksnih finansijskih istraga.
- > Zakonodavna vlast treba da ojača nezavisnost KDT-a tako što će je formalno odvojiti od VSTS-a, čime bi se povećao nivo odgovornosti tužilaca.

5 > JAVNI SEKTOR

Ukupna ocjena za stub:

40/100

Kapacitet:

42/100

Upravljanje:

46/100

Uloga:

33/100

SAŽETAK

Usljed kompleksnosti i heterogenosti organizacionih oblika javnog sektora, veoma je teško dati jedinstvenu ocjenu ovog sektora kada su u pitanju zakonitost, transparentnost, integritet i odgovornost njegovog djelovanja. Okvir administracije u užem smislu definisan je zakonima i drugim aktima o državnoj službi/službenicima, dok su javne službe, kao značajan dio javnog sektora (javna preduzeća, javne ustanove u oblasti zdravstva, obrazovanja i dr.), uređene nizom sektorskih propisa kojima je uređena njihova, specifična, aktivnost.

Može se reći da je zakonski okvir u vezi sa zakonitošću, transparentnošću, integritetom i odgovornošću javnog sektora relativno dobro uređen, dok praksa ukazuje na brojne propuste u primjeni definisanih zakonskih odredaba. Iako su struktura i broj zaposlenih u javnom sektoru uglavnom dovoljni za izvršenje funkcija javnog sektora, potrebno

je dodatno unaprijediti kapacitete u oblasti integriteta, odgovornosti i javnih nabavki. Aktuelna zakonska rješenja i dalje ne obavezuju većinu u javnom sektoru na javnost podataka u vezi s ličnom imovinom i prihodima, što uveliko otežava sprečavanje sukoba interesa. Zakon o slobodi pristupa informacijama se i dalje slabo primjenjuje, a poseban problem se odnosi na nedostatak odredaba za proaktivnu transparentnost. Iako je posljednjih godina razvoj sistema nabavki imao pozitivnih pomaka u pravcu daljeg usklađivanja domaćih propisa s *acquisom* i operacionalizacije Portala javnih nabavki BiH, praksa nabavki daleko zaostaje od proklamovanih načela usljed brojnih zloupotreba u praksi javnih nabavki. Integritet i odgovornost zaposlenih u javnom sektoru još uvijek su "siva zona" imajući u vidu nedovoljnu komunikaciju postojećih politika i nepostojanje izvještavanja o primjeni politika integriteta i odgovornosti.

KAPACITETI

> INDIKATOR 5.1.1 Resursi (praksa)

U kojoj mjeri javni sektor raspolaže dovoljnim resursima za efikasno vršenje svojih dužnosti?

Ocjena: 50/100

Javni sektor raspolaže određenim sredstvima koja pokrivaju plate i povezane troškove, ali još uvijek su prisutni značajni nedostaci i oskudna budžetska sredstva kada je riječ o infrastrukturnim investicijama i obuci.

Budžeti na svim nivoima u zemlji još uvijek nisu dovoljni za funkcionisanje i zadovoljavanje potreba javnog sektora u BiH. Ovome svakako doprinosi i veoma kompleksna ustavna struktura zemlje, koja se prelijeva i na organizaciju cjelokupnog javnog sektora, čineći ga izuzetno velikim. Prema procjenama Svjetske banke, u BiH je u 2020, 2021. i 2022. godini ostvaren fiskalni deficit u procentima od između 1% do 2,5% bruto društvenog proizvoda.³⁶⁷ Predizborne investicije i potrošnja svakako su doprinijeli ovakvim kretanjima, te je procjena Svjetske banke da će se u 2023. godini (postizbornoj) ovi bilansi izjednačiti.³⁶⁸ Od ukupnog broja zaposlenih u BiH, gotovo 30% su zaposleni u javnom sektoru.³⁶⁹

Od ukupnih vladinih troškova, u BiH se na plate zaposlenih u 2018. godini izdvajalo 25,3% troškova, dok je za investicije izdvajano svega 6,8%, što je ispod prosjeka zapadnog Balkana.³⁷⁰ Nadalje, podaci za državni nivo otkrivaju da su rashodi za obuku činili samo 0,05% u odnosu na godišnji budžet za plate, što obeshrabruje priliv mladih stručnjaka u javni sektor.³⁷¹ Iako su plate zaposlenih u javnom sektoru u prosjeku još uvijek veće od zaposlenih u realnom sektoru, zaposlenje u javnom sektoru u sve manjoj mjeri obezbjeđuje adekvatan životni standard, a posebno imajući u vidu pomenuta inflatorna kretanja.³⁷² Kada se ovome dodaju dubinska politizovanost javnog sektora, te izraženi klijentelizam i nepotizam, ne može se reći da je javni sektor posebno atraktivan izbor karijere za mlade, obrazovane i ambiciozne građane (vidi odjeljak 5.1.3).

Trend koji je uočen u prethodnim studijama sistema nacionalnog integriteta, a koji se odnosi na pad kvaliteta isporučenih usluga javnog sektora, i dalje je prisutan. Postoji izražen nesrazmjer između troškova javnog sektora i kvaliteta pruženih usluga. Prema Indeksu lakoće poslovanja Svjetske banke (*World Bank's Ease of Doing Business*), BiH se nalazi na začelju zemalja zapadnog Balkana kada su u pitanju uslovi poslovanja.³⁷³ Dalje, prema podacima *Gallup World Poll Surveys*, tek je polovina građana BiH zadovoljna uslugama obrazovanja i javnog zdravstva. U vezi s isporukom usluga od strane javne administracije, situacija se čini još gorom. U 2021. godini, svega je 30% građana izrazilo zadovoljstvo kvalitetom usluga administracije.³⁷⁴ Štaviše, izuzev strateškog okvira za reformu javne uprave, BiH daleko zaostaje za zemljama zapadnog Balkana kada

je u pitanju implementacija principa javne administracije kao dio evropskog puta BiH.³⁷⁵ Ovo se posebno odnosi na kvalitet usluga koje pruža uprava.

> INDIKATOR 5.1.2

Nezavisnost (zakon)

U kojoj mjeri je nezavisnost javnog sektora zaštićena zakonom?

Ocjena: 50/100

Iako zakonski okvir za državnu službu u BiH u svojoj osnovi sadrži odredbe kojima se predviđa objektivna i pošten proces zapošljavanja i napredovanja, kao i odgovarajuća zaštita državnih službenika od neprimjerenih uticaja, prisutni su nedostaci ili nekvalitetne odredbe kojima se uređuje oblast upravljanja kadrovskim resursima.

Status, prava i obaveze državnih službenika na različitim nivoima u BiH uređeni su posebnim propisima o državnoj službi.³⁷⁶ U vezi s državnim službenicima, može se zaključiti da je zakonski i institucionalni okvir koji treba da obezbijedi objektivna i pošten proces zapošljavanja i napredovanja državnih službenika, te odgovarajuću zaštitu državnih službenika od neprimjerenih političkih ili drugih uticaja, uključujući i rukovodeće državne službenike, solidno dizajniran. Prijem u službu državnih službenika zasnovan je na konceptu javnog oglašavanja za otvorene pozicije, te sprovođenje konkursnih procedura od strane

agencija za državnu upravu/službu osnovanih na različitim nivoima u BiH, a koje su, prema zakonu, nezavisne i odvojene od izvršne vlasti. Međutim, propisi na nekim nivoima omogućavaju da većina članova komisija koje vrše ocjenu kandidata bude upravo iz službe u koju se službenik zapošljava, obesmišljavajući na taj način ulogu agencije za državnu službu/upravu. Zakoni i podzakonski akti uređuju i pitanja vrednovanja rada i ocjenjivanja državnih službenika.³⁷⁷ Za razliku od državnih službenika, status, prava i obaveze zaposlenih u javnim službama (sektori zdravstva, obrazovanja, kulture, socijalnih službi i dr.) uređeni su posebnim, sektorskim, propisima koji uređuju pitanja vršenja ovih usluga građanima, koji ni približno ne uspijevaju da obezbijede nezavisnost zaposlenih u javnim službama, otvorene i jasne procedure zapošljavanja i dr.³⁷⁸

Pozitivan pomak može predstavljati usvajanje posebne Uredbe o postupku prijema u radni odnos u javnom sektoru FBiH iz 2019. godine, a kojom je obaveza sprovođenja otvorenih procedura zapošljavanja proširena na cjelinu javnog sektora u FBiH.³⁷⁹ U RS ovakav akt ne postoji, te je pitanje prijema u radni odnos i napredovanja službenika u javnim službama u RS ostavljeno na uređenje i sprovođenje rukovodstvima ovih organizacija, što u praksi dovodi do toga da se veliki broj slobodnih pozicija popunjava arbitrarno, bez sprovođenja bilo kakvih konkursnih i drugih procedura (vidi odjeljak 5.1.3).

Izbori i imenovanja rukovodstava javnih službi (direktori i članovi upravnih i nadzornih odbora) vrše se po procedurama koje propisuju obavezno javno oglašavanje i izbor najboljih

kandidata, ali istovremeno ostavljaju izuzetno široka ovlašćenja za definisanje uslova, kriterijuma i sprovođenje procedura koje javne konkurse svode na puku formalnost, a pozicije se dodjeljuju prema unaprijed definisanim koalicionim sporazumima političkih partija.³⁸⁰

Konačno, razlike između državnih službenika i namještenika u javnim službama prisutne su i u opsegu dostupnih mogućnosti za zaštitu njihovih prava. Za razliku od namještenika u javnim službama, državni službenici svoja prava, osim pred samim institucijama u kojima su zaposleni i sudovima, mogu tražiti i pred odborima državne službe/uprave za žalbe kao drugostepenim organima. Ovi organi donose odluke koje se odnose na statusna pitanja državnih službenika³⁸¹, i to na zahtjev državnog službenika, učesnika javnog konkursa i organa u kom državni službenik obavlja svoju dužnost.³⁸²

> INDIKATOR 5.1.3

Nezavisnost (praksa)

U kojoj mjeri je rad javnog sektora oslobođen od spoljnog uplitanja?

Ocjena: 25/100

Rad javnog sektora je podložan miješanju vlasti, ponajprije kroz politički uticaj na procedure zapošljavanja i napredovanja, naročito u pogledu imenovanja i razrješenja rukovodilaca.

Promjene vlasti na izvršnim nivoima u BiH ne dovode do značajnijih fluktuacija u sastavu državnih službenika i zaposlenih u javnim službama koji nisu na rukovodećim funkcijama. Ove kategorije službenika su u znatnoj mjeri zaštićene postojećim propisima (vidi odjeljak 5.1.2). Međutim, može se konstatovati da promjene vlasti na bilo kom izvršnom nivou u BiH vrlo često za sobom povlače i promjenu rukovodećih struktura u javnim službama (direktori, članovi upravnih i nadzornih odbora), kao i velikog broja savjetničkih i sličnih pozicija koje nisu uređene propisima, što ove pozicije praktično čini plijenom pobjednika izbora. Štaviše, ovakva praksa nije nikakva tajna, jer je raspodjela političkog plijena zapravo vrlo transparentna.³⁸³ Veliki broj smijenjenih rukovodilaca je pokrenuo sporove pred nadležnim organima s ciljem utvrđivanja zakonitosti navedenih odluka novoformiranih vlasti. U pravilu, ovi sporovi se pozitivno rješavaju u korist rukovodilaca, te se isplaćuju velike nadoknade usljed nezakonitih postupaka za njihove smjene³⁸⁴ (vidi odjeljak 5.1.2). Imenovanja se vrše bez sprovođenja procedura i na kratke mandate, čineći ovako imenovane rukovodioce izuzetno podložnim uticaju izvršne vlasti.³⁸⁵

U FBiH, gdje postoji uredba koja obavezuje na sprovođenje javnih konkursa za sve javne službe, problem predstavljaju definisani kriterijumi za izbor kandidata, jer je prevelik značaj i dalje na intervjuu kandidata kao veoma arbitrarnom i neproverivom metodu utvrđivanja kompetencija kandidata.³⁸⁶ U RS ne postoji zakonom propisana obaveza sprovođenja javnih konkursa prilikom zapošljavanja u sve javne službe, te je

mogućnost postizbornog ili predizbornog preslagivanja veoma izražena.

Politički uticaj prilikom zapošljavanja i napredovanja u karijeri sistematski je prisutan na svim nivoima vlasti, a u propisima o državnoj službi ne postoje zaštitni mehanizmi kojima bi se spriječila zapošljavanja «poželjnih kandidata».³⁸⁷ Štaviše, i sama rukovodstva agencija za državnu upravu/službu koje treba da obezbijede zakonit, nepristrasan i objektivan izbor kandidata, biraju se politički, što ukazuje na nepostojanje nezavisnosti ovih rukovodstava od političkog i izvršnog nivoa. Politička nepristrasnost državnih službenika, iako propisana zakonima i kodeksima ponašanja, nije zaživjela u praksi jer u okviru uprave nisu zaživjeli mehanizmi kontrole i sankcionisanja državnih službenika, te izvještavanja prema parlamentima i javnosti. Politizacija cjelokupnog javnog sektora svakako je uzrok i ovog problema.³⁸⁸ Prema procjenama eksperata iz TI BiH, oko 90% državnih službenika je zaposleno u klijentelističkim mrežama političkih stranaka.³⁸⁹ Obrazloženje za takvu selekciju jeste shvatanje vladajućih elita da javni sektor treba da služi interesu klijentelističke mobilizacije birača: javni resursi se nude u zamjenu za glasove (zaposlenih pojedinaca i njihovih porodica/prijatelja).³⁹⁰

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 5.2.1

Transparentnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se obezbjeđuje transparentnost u upravljanju finansijama, kadrovskim resursima i informacijama u javnom sektoru?

Ocjena: 25/100

Brojni zakoni propisuju opštu transparentnost, uključujući i prijavu imovine, ali oni ne obuhvataju sve nosioce javnih funkcija, ali na nivou FBIH ne postoji delegirana institucija koja bi nadgledala primjenu zakona. Iako postoje zakoni o slobodi informacija, oni ne sadrže mehanizme za obezbjeđivanje proaktivne transparentnosti.

Proaktivna transparentnost³⁹¹ nije sveobuhvatno regulisana zakonima o slobodi pristupa informacijama. Zakon o slobodi pristupa informacijama u BiH ne sadrži većinu široko prihvaćenih elemenata proaktivnog objavljivanja, pa se ne treba iznenaditi i *ad hoc* pristupu pojedinih organizacija/institucija u vezi s ovim vidom transparentnosti (vidi odjeljak 5.2.2). Uprkos postojanju zakonskog okvira, u BiH ne postoje efektivni institucionalni mehanizmi za nadzor nad implementacijom zakona o slobodi pristupa informacijama i sankcionisanju u slučaju povreda. Zakonodavni okvir je potrebno uskladiti s međunarodnim i evropskim standardima.³⁹²

Ovakav neharmonizovan zakonski okvir na državnom i entitetskim nivoima predstavlja bitnu prepreku za dosljednu primjenu ovog prava na svim nivoima vlasti. Dok zakon na državnom nivou ispunjava minimalne zahtjeve za implementaciju, uključujući prekršajne sankcije za kršenje zakona, kako za organ, tako i za odgovornu osobu unutar organa, entitetski zakoni ne predviđaju sankcije u slučaju kršenja zakona. Osim toga, Vlada RS je usvojila zaključak kojim, izlazeći iz okvira svoje nadležnosti, utvrđuje da se Zakon o slobodi pristupa informacijama u RS ne odnosi na zapisnike sa sjednica Vlade RS, odnosno da zapisnici nisu javni dokumenti.³⁹³

Pravila koja propisuju obavezu sačinjavanja i dostavljanja godišnjih izvještaja o radu institucija javnog sektora (kao što su ministarstva, javna preduzeća, javne bolnice, škole) i njihovo razmatranje od strane nadležnog organa (kao što je skupština, vlada, resorno ministarstvo, upravni odbor) i dalje se primjenjuju na veliku većinu institucija javnog sektora.

Transparentnost postupaka javnih nabavki uređena je Zakonom o javnim nabavkama BiH. Ovaj zakon obavezuje javni sektor da postupke javnih nabavki sprovode na fer i transparentan način, te da se prema ponuđačima ponaša jednako i bez diskriminacije.³⁹⁴ Zakon je djelimično usklađen s *acquis*-em EU.³⁹⁵ Zakon uspostavlja dosta solidan osnov za transparentne postupke javnih nabavki jer obavezuje javni sektor na objavljivanje planova javnih nabavki, obavještenja o postupcima javnih nabavki, uključujući tendersku dokumentaciju, te rezultate sprovedenih

postupaka.³⁹⁶ Isto tako, članom 75. zakon obavezuje i na objavljivanje osnovnih elemenata dodijeljenih ugovora i podataka o izvršenju ugovora.³⁹⁷

> INDIKATOR 5.2.2

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri se odredbe o transparentnosti u upravljanju finansijama, kadrovskim resursima i informacijama u javnom sektoru djelotvorno primjenjuju u praksi?

Ocjena: 25/100

Zbog nedostatka odgovarajućeg regulatornog i institucionalnog okvira javnost nije u mogućnosti da pristupi relevantnim informacijama o radu javnog sektora. To se naročito odnosi na proces odlučivanja u postupcima javnih nabavki i podatke o imovini, prihodima i finansijskim interesima zaposlenih u javnom sektoru.

Osim u slučajevima lica koji mandate stiču u skladu s Izbornim zakonom BiH, objavljivanje podataka o imovini, prihodima i finansijskim interesima zaposlenih u javnom sektoru i dalje nije praksa prisutna u BiH. Razlozi za ovakvo stanje su višestruki. Prije svega, zakon u FBiH se, usljed nepostojanja organa za sprovođenje, uopšte ne primjenjuje u segmentu prijave imovine i interesa, jer lica na koja se ova obaveza odnosi nemaju kome prijaviti imovinu i interese, dok odredbama zakona u RS nisu

obuhvaćene sve rukovodeće pozicije u javnom sektoru.

Na nivou države, regulatorni i institucionalni nedostaci takođe onemogućavaju prijavu imovine i interesa. Naime, državna Komisija za odlučivanje o sukobu interesa još uvijek nije počela s radom u punom kapacitetu, kao što je opisano u odjeljku 1.2.6.³⁹⁸ Još jedan problem je i kontinuirani izostanak javnih registara lica u upravnim i nadzornim odborima (a odskora i u revizorskim odborima), što onemogućava otkrivanje povezanih finansijskih interesa u javnom sektoru i uticaja političkih partija na njih. Osim toga, registri državnih službenika, koji bi sadržavali podatke o imovini i interesima državnih službenika, još uvijek nisu uspostavljeni, pa su zato nedostupni javnosti. Operacionalizacija Portala javnih nabavki BiH uveliko je doprinijela povećanju transparentnosti javnih nabavki. Kao posebno izražen problem u vezi s transparentnošću postupaka javnih nabavki navode se neobjavljivanje planova javnih nabavki i neobjavljivanje planova za postupke nabavki male vrijednosti, te sprovođenje većeg broja pregovaračkih postupaka bez objavljivanja bilo kakvog obavještenja.³⁹⁹ Zapisnici i obrazloženja komisija koje ugovorni organi formiraju za ocjenu ponuda, još uvijek nisu dostupni javnosti.

Još uvijek je uobičajena praksa da se konkursi za raspoloživa radna mjesta u javnim službama objavljuju po lokalnim i regionalnim listovima koji se ne čitaju u mjestima gdje je otvoreno radno mjesto, ili se objavljuju u službenim glasilnicima koje ne koristi velika većina građana, što indikativno ukazuje na

nepravedan i zatvoren postupak konkurencije pri zapošljavanju u javne službe. S druge strane, što se tiče državnih službenika, otvorene pozicije se oglašavaju transparentno, uključujući i na web stranicama agencija za državnu upravu/službu.⁴⁰⁰

> INDIKATOR 5.2.3 Odgovornost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe koje propisuju da zaposleni u javnom sektoru moraju da izvještavaju o svom radu i odgovaraju za svoje postupke?

Ocjena: 75/100

Zakonodavstvo sadrži brojne odredbe koje nalažu zaposlenima u javnom sektoru da podnose izvještaje o svom radu i odgovaraju za svoje postupke. Međutim, zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju nije dovoljno obuhvaćen, a revizijski zahtjevi za javni sektor nisu dovoljni da omogućе efektivnu kontrolu od strane zakonodavne vlasti.

U skladu s posebnim zakonskim odredbama, agencije javnog sektora su dužne da zakonodavnom tijelu podnose izvještaje o svom radu.⁴⁰¹ Nadalje, u skladu sa zakonom o reviziji javnog sektora, vrhovne revizorske institucije u BiH su ovlaštene da vrše različite vrste revizije organizacija javnog sektora.⁴⁰² Mnoge od organizacija javnog sektora, međutim, veoma rijetko budu predmetom ovakvih revizija,

budući da ne postoji obaveza redovne revizije cjelokupnog javnog sektora. Pored navedenog, ne postoji ni obaveza da se izvještaji vrhovnih revizorskih izvještaja raspravljaju pred parlamentima.

Zaštita lica koja prijavljuju korupciju uređena je Zakonom o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH i Zakonom o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u RS. U FBiH ovakav zakon još uvijek nije usvojen. Pravni aspekti su detaljno razmotreni u odjeljku 2.2.5.

Postoje propisani mehanizmi za žalbe ili prijave putem kojih fizička i pravna lica mogu prijaviti državne službenike u slučaju nezadovoljstva uslugama ili u slučaju da smatraju da su izloženi iznudi, zloupotrebi položaja ili drugim koruptivnim radnjama. Ovi mehanizmi se kreću od prava na žalbu na akte koje donose institucije javnog sektora, pa do eksternih modela koji uključuju prijave inspekcijama (upravne, radne, budžetske, zdravstvene, prosvjetne i mnoge druge inspekcije), te na kraju policiji i tužilaštvu. Takođe, veći broj institucija javnog sektora ima razrađene mehanizme postavljanja «sandučića za žalbe» ili «knjiga za žalbe i prigovore» kao model ispitivanja zadovoljstva korisnika usluga, a ovi mehanizmi se u sve većoj mjeri operacionalizuju online.

> INDIKATOR 5.2.4

Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri zaposleni u javnom sektoru moraju izvještavati o svom radu i odgovarati za svoje postupke u praksi?

Ocjena: 25/100

Primjeri prijavljivanja i sankcionisanja neprimjerenog ponašanja javnog sektora su rijetki, uključujući i u sektoru javnih nabavki.

Veoma su rijetki slučajevi pozivanja na odgovornost zaposlenih u javnom sektoru, odnosno slučajevi pokretanja disciplinskih ili drugih postupaka za utvrđivanje odgovornosti, te eventualnog izricanja sankcija. Prema odgovorima na Upitnik EK, u 2016. godini nije zabilježen nijedan slučaj, na svim nivoima u BiH, da je rukovodeći ili niži državni službenik⁴⁰³ otpušten iz državne službe nakon sprovedenog disciplinskog postupka.⁴⁰⁴ Najčešće kazne su disciplinske prirode, kao npr. umanjenje plate i suspenzija, iako se i one izriču veoma rijetko.⁴⁰⁵ Javni sektor gotovo da ne izvještava o broju zaprimljenih pritužbi, te broju i ishodu eventualno pokrenutih postupaka protiv zaposlenih u javnom sektoru.

Iako uspostavljeni, mehanizmi nadzora nad radom javnog sektora još uvijek nisu djelotvorni. Prijava korupcije još uvijek je izuzetno rijetka pojava u javnom sektoru u BiH. Na nivou BiH, Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK) je

tokom 2021. godine dodijelila administrativnu zaštitu uzbunjivačima u dva slučaja od tri zahtjeva, dok u 2020. godini nije dodijelila nijedan status zaštićenog prijavioca.⁴⁰⁶ U 2019. godini odobrila je jedan takav zahtjev. U RS, tokom 2021. nije podnesen nijedan zahtjev za zaštitu prijavioca, u poređenju s jednim zahtjevom koji je podnesen i djelimično usvojen u 2020. godini.⁴⁰⁷ U periodu od 2013. do kraja 2019. godine, od ukupno 24 zahtjeva za dodjelu statusa uzbunjivača, kod čak 13 zahtjeva APIK nije dodijelilo status uzbunjivača.⁴⁰⁸ Veoma mali broj lica koji je dobio status uzbunjivača ukazuje na endemsko odsustvo povjerenja u pružene mehanizme zaštite.⁴⁰⁹

> INDIKATOR 5.2.5

Mehanizmi integriteta (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se obezbjeđuje integritet zaposlenih u javnom sektoru?

Ocjena: 75/100

Iako postoje propisi o sukobu interesa kao i o procedurama javnih nabavki, državna služba nema sistemski usklađene zakone i propise, dok javni sektor većinom nema propise o integritetu svojih zaposlenih.

Zakoni o sprečavanju sukoba interesa regulišu oblast sprečavanja sukoba interesa, primanja poklona, korištenja usluga i slično u slučajevima

kada se radi o izabranim zvaničnicima, nosiocima izvršnih funkcija i savjetnicima u institucijama vlasti, dok zakoni o državnoj službi/državnim službenicima, kao i etički kodeksi za državne službenike propisuju obaveze i odgovornost državnih službenika u vezi sa sprečavanjem sukoba interesa, političkom i svakom drugom neutralnošću, postupanjem u slučaju nuđenja poklona i drugih koristi, zabranom uzimanja/nuđenja mita, zabranom zloupotreba povjerene imovine, informacija i dr.⁴¹⁰ Zakoni i kodeksi zabranjuju obavljanje preduzetničkih i drugih registrovanih poslovnih djelatnosti za državne službenike. Pored navedenog, specifični propisi o disciplinskim postupcima uređuju i pitanja pokretanja disciplinskih i drugih postupaka protiv državnih službenika u slučaju sumnji u kršenje zakona i etičkih kodeksa, uključujući i izricanje sankcija za državne službenike.⁴¹¹

Državni službenici prilikom stupanja u službu potpisuju izjave da su upoznati s odredbama kodeksa i te se izjave pohranjuju u njihove dosijee. Međutim, kada je u pitanju sadržaj ovih politika, primjetno je da je isti u znatnoj mjeri propisan na nivou načela i ne postoje eksplicitne obaveze izvještavanja. Razlike između državnih službenika i zaposlenih u javnim službama su primjetne i kada je u pitanju način na koji postojeća zakonska rješenja tretiraju pitanja profesionalizma, objektivnosti i nepristrasnosti službenika, budući da ne postoji jedinstveni zakon koji bi to regulisao u javnim službama, ostavljajući u stvari rukovodstvima organizacija da odluče da li će kodekse ili slične akte uopšte usvojiti.⁴¹²

Sektorski propisi koji uređuju rad javnih službi

(npr. zakoni o javnim preduzećima, zakoni o zdravstvu, zakoni o obrazovanju i dr.) ne sadrže unificirane norme koje bi utvrđivale ovakve vrste zabrana, niti postoje unificirani kodeksi za ove kategorije zaposlenih. Isto tako, sektorski zakoni ne propisuju obavezu da javne službe usvoje odgovarajuće sopstvene politike poput etičkih kodeksa.⁴¹³ Posebnu zabrinutost izazivaju nedovoljno precizne odredbe koje bi uređivale pitanja dodatnih (van radnog vremena) praksi u oblasti specifičnih profesija kao što su zdravstvene ili obrazovne službe.⁴¹⁴

Prijava lične imovine i interesa od strane službenika u javnom sektoru čiji status nije uređen propisima o državnoj službi uređen je Zakonom o sukobu interesa u državnim institucijama BiH i Zakonom o sprečavanju sukoba interesa u organima vlasti RS.⁴¹⁵ Zakon o sukobu interesa u organima vlasti u FBiH nije na snazi od njegovog usvajanja zbog nepostojanja institucije nadležne za njegovu provedbu.⁴¹⁶ Prema državnom zakonu,⁴¹⁷ obaveza podnošenja imovinskih prijava odnosi se na relativno veliki broj rukovodećih pozicija u javnom sektoru, ali ne i na sve rukovodeće pozicije.⁴¹⁸ Ovi službenici su dužni da podnose redovne finansijske izvještaje Komisiji za sukob interesa. Državnim zakonu nedostaju jasne odredbe o podnošenju i upravljanju prijavama imovine, kao i detaljna ograničenja vlasništva privatnih kompanija koje posluju sa vladom.⁴¹⁹ Zakon o sukobu interesa u RS ima vrlo ograničen domet⁴²⁰ jer se obaveza prijavljivanja imovine ne odnosi na rukovodioce javnih službi.⁴²¹

Zakon o javnim nabavkama sadrži specifične odredbe koje nastoje obezbijediti integritet

postupaka javnih nabavki i službenika uključenih u ove postupke. Tako ovaj zakon u članu 52. propisuje na veoma detaljan način obaveze ugovornih organa, odnosno predstavnika ugovornih organa u vezi sa sprečavanjem sukoba interesa u javnim nabavkama. Ugovor sklopljen suprotno odredbama o sprečavanju sukoba interesa smatra se ništavnim. Pored toga, ponuđači koji dostavljaju ponude u postupku javnih nabavki dužni su ovjeriti i dostaviti odgovarajuće antikorupcione izjave.⁴²²

> INDIKATOR 5.2.6

Mehanizmi integriteta (praksa)

U kojoj mjeri je integritet zaposlenih u javnom sektoru obezbijeđen u praksi?

Ocjena: 25/100

Zaposleni u javnom sektoru, a pogotovo šira javnost, nedovoljno su obaviješteni o pravima i obavezama u pogledu očuvanju integriteta, a zloupotreba zaposlenih u javnom sektoru i službene imovine u predizbornim kampanjama rasprostranjena je pojava.

Korupcija među javnim službenicima smatra se veoma raširenom. Prema izvještaju Regionalnog savjeta za saradnju Balkan barometar 2020, postoji trend povećanja percepcije korupcije u cjelini javnog sektora u zemljama zapadnog Balkana, uključujući BiH, a ovo se posebno

odnosi na sektor policije i sektor zdravstvene zaštite.⁴²³

Osim u slučajevima lica koja mandate stiču u skladu s Izbornim zakonom BiH, objavljivanje podataka o imovini, prihodima i finansijskim interesima zaposlenih u javnom sektoru i dalje nije praksa prisutna u BiH iz razloga navedenih u odjeljku 5.2.2.⁴²⁴ Postoji veoma izražena disproporcija kada su u pitanju definisana pravila s jedne strane i postojeće prakse u vezi s integritetom zaposlenih u javnom sektoru sa druge. Vrlo je rijedak slučaj da se ove politike ili izvještaji o implementaciji mogu naći na web stranicama institucija javnog sektora. Građani i poslovna zajednica, ali i zaposleni u javnom sektoru, veoma su slabo upoznati s politikama integriteta, te svojim pravima i obavezama koja iz ovih politika proističu, iz prostog razloga što su ove politike dosta slabo komunicirane od strane javnog sektora (vidi odjeljak 5.3.2). Sve ovo uslovljava veoma mali broj prijava i postupaka koji se pokreću zbog kršenja politika integriteta, te veoma mali broj disciplinskih i drugih mjera koje su izrečene zaposlenima u javnom sektoru.

Iako se za njih organizuju obuke na temu unapređenja integriteta i borbe protiv korupcije, zaposleni u javnom sektoru su još uvijek nedovoljno upoznati sa svojim pravima i obavezama. Obuke su uglavnom inicirane od strane međunarodnih projekata ili organizacija, bez značajnijih obuka na temu upravljanja integritetom organizovanih i sprovedenih od strane agencija za državnu službu/upravu.⁴²⁵ U skladu sa Zakonom o javnim nabavkama i Pravilnikom o obuci službenika za JN, AJN BiH organizuje obuke za službenike za javne

nabavke, a ove obuke su redovno dostupne javnom sektoru. Međutim, analiza sadržaja i programa ovih obuka dostupnih na web stranici AJN⁴²⁶ ukazuje na nedovoljnu zastupljenost tematike integriteta i odgovornosti u javnim nabavkama, jer je fokus obuke na tehničkim aspektima sprovođenja javnih nabavki.

Praksa zloupotrebe povjerenih javnih resursa i angažovanja zaposlenih u javnom sektoru u svrhe sprovođenja predizbornih kampanja široko je raširena, a što potvrđuju izvještaji OCD koje se bave praćenjem izbornih kampanja.⁴²⁷ Generalna netransparentnost javnog sektora otežava primjenu politika integriteta iz prostog razloga što pojedinci i organizacione jedinice unutar javnog sektora ne znaju za postojanje činjenica koje bi, na primjer, mogle voditi sukobu interesa, a s ovim činjenicama nisu upoznati ni spoljni oblici nadzora i kontrole (npr. revizori, inspekcije) ili OCD.

> INDIKATOR 5.2.7 Zastupljenost polova

U kojoj mjeri su mehanizmi javnog sektora rodno osjetljivi?

Ocjena: 25/100

Protokoli i smjernice su donekle rodno osjetljivi, ali se samo djelimično primjenjuju, dok su rodno razvrstani podaci samo djelimično dostupni.

U BiH još uvijek nije zaživio koncept integracije rodne perspektive (urodnjavanja) prilikom pripreme i implementacije politika, uključujući politike javnog sektora. Izuzev sektora policije, zdravstva i socijalne zaštite⁴²⁸, gdje je naglasak uglavnom na slučajeve nasilja u porodici, ostali dijelovi javnog sektora nemaju razvijene rodno osjetljive protokole, vodiče i druge instrumente.

Prikupljanje i obrada rodno-specifičnih podataka još je u ranoj vazi, te javni sektor uglavnom ne obrađuje podatke na rodnoj bazi. Još uvijek nedostaju rodno osjetljive statistike, analize i istraživanja.⁴²⁹

U skladu s pravilima postupanja i sličnim politikama, pojedine organizacije javnog sektora kao što su policija, socijalne službe i zdravstvena zaštita, mogu obezbijediti da sa ženama i djevojčicama, gdje se to smatra primjerenim, postupaju žene službenici (vidi poglavlje o agencijama za sprovođenje zakona).

ULOGA

> INDIKATOR 5.3.1

Javno obrazovanje

U kojoj mjeri javni sektor upoznaje i informiše javnost o svojoj ulozi u borbi protiv korupcije?

Ocjena: 25/100

Komunikacija antikorupcijskih politika prema javnosti od strane javnog sektora je zanemarena, što pokazuje da je borba protiv korupcije veoma nisko na listi prioriteta javnog sektora.

Iako su od strane javnog sektora uspostavljeni različiti mehanizmi za prijavu korupcije kao što su kancelarije za žalbe, telefonske linije ili sandučići, anonimne online aplikacije za prijavu korupcije i sl., broj prijava je i dalje zanemariv, kao što je prethodno navedeno.

Javni sektor tek sporadično organizuje i sprovodi obuke u vezi s integritetom i korupcijom, ali ove obuke su namijenjene samim službenicima, a ne građanima i poslovnoj zajednici. Takođe, podrška političkih ličnosti tek je sporadična i uglavnom se ističe tokom predizbornih kampanja. Prema izvještaju Pregled nivoa realizacije Strategije i Akcionog plana za borbu protiv korupcije 2015-2019. godine⁴³⁰, u okviru cilja 4. Akcionog plana – Podizanje javne svijesti i promovisanje potreba za učestvovanjem cjelokupnog društva u borbi

protiv korupcije, realizovano je svega sedam od ukupno predviđenih 45 aktivnosti, tj. ovaj strateški cilj nije realizovan.⁴³¹

> INDIKATOR 5.3.2

Saradnja s javnim institucijama, OCD i privatnim agencijama u prevenciji/suzbijanju korupcije

U kojoj mjeri javni sektor saraduje s javnim nadzornim agencijama, poslovnom zajednicom i civilnim društvom na antikorupcijskim inicijativama?

Ocjena: 25/100

Saradnja i koordinacija unutar javnog sektora u borbi protiv korupcije veoma je slaba, dok se saradnja s OCD i poslovnom zajednicom odvija rijetko, s tendencijom daljeg pogoršanja posljednjih godina usljed nastojanja da se OCD isključe iz procesa kreiranja politike.

Kao što je slučaj s većinom politika u BiH, mehanizmi koordinacije unutar javnog sektora veoma su slabi.⁴³² Kada je u pitanju borba protiv korupcije, i dalje je prisutna rascjepkanost regulatornog i strateškog okvira za borbu protiv korupcije.⁴³³ I dalje zabrinjava upadljivo odsustvo učešća visoko rangiranih državnih službenika i političkih ličnosti u antikorupcijskim inicijativama i borbi protiv korupcije.

Primjeri uspješne saradnje javnog sektora s OCD veoma su rijetki. Slučajevi kao što je saradnja Agencije za javne nabavke s OCD u projektu monitoringa javnih nabavki «Da javne nabavke budu javne» obično su inicirani od strane OCD, uz donatorsku podršku međunarodnih projekata ili organizacija.⁴³⁴ Po završetku realizacije projekata nisu uspostavljane održive institucionalne veze.

Jedan od primjera nastojanja javnog sektora da iz procesa kreiranja politika isključi OCD jeste izrada Zakona o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija od strane Ministarstva pravde RS, kojim će se zabraniti učešće OCD-a koje se finansiraju iz inostranstva u kreiranju javnih politika u RS.⁴³⁵

> INDIKATOR 5.3.3

Smanjenje rizika od korupcije očuvanjem integriteta u postupcima javnih nabavki

U kojoj mjeri postoji djelotvoran okvir za očuvanje integriteta u postupcima javnih nabavki, uključujući smislene sankcije za nepropisno ponašanje kako dobavljača, tako i javnih službenika, kao i mehanizme za razmatranje žalbi?

Ocjena: 50/100

Iako zakon o javnim nabavkama uspostavlja solidan okvir za poštene i transparentne javne nabavke, koji je uglavnom usklađen s direktivama EU, vlasti nastavljaju da ignorišu principe i pravila javnih nabavki zbog odsustva odgovornosti i neadekvatnog sudskog odgovora.

Zakon o javnim nabavkama obavezuje sve ugovorne organe da postupaju transparentno, da se u postupku javne nabavke prema svim ponuđačima ponašaju jednako i bez diskriminacije, na način da obezbijede pravednu i aktivnu konkurenciju. U skladu s ovim načelom, zakon, kao opšte pravilo, propisuje da su ugovorni organi dužni primjenjivati otvoreni ili ograničeni postupak javne nabavke kao osnovne i redovne postupke.⁴³⁶ Istovremeno, zakon ostavlja mogućnost korištenja drugih, manje transparentnih postupaka, uslovljavajući korištenje ovih postupaka ispunjenjem jasno definisanih zakonskih uslova koji se odnose ili na procijenjenu vrijednost ugovora ili na druge

uslove koji opravdavaju ove postupke.⁴³⁷

Uslove za učešće u postupcima javnih nabavki i kriterijume za izbor ponuđača utvrđuju ugovorni organi, unutar okvira koji je zakonom definisan, odnosno ograničen na one uslove na strani ponuđača i kriterijume ocjenjivanja u vezi s predmetom nabavke, u smislu vrijednosti, kompleksnosti i sl. Zakon ne reguliše veoma važnu materiju izvršenja dodijeljenih ugovora jer je ta materija uređena opštim obligacionim pravilima, specifičnim tehničkim i finansijskim propisima i dr. Zakon niti podzakonski akti nemaju specifične odredbe koje uređuju pitanja razdvajanja funkcija u različitim fazama postupaka javnih nabavki. Ovo u praksi, pogotovo kod manjih ugovornih organa, dovodi do situacija de se neke od kritičnih faza postupaka obavljaju od strane istog osoblja (npr. učešće u radu komisije za javne nabavke i učešće u implementaciji dodijeljenog ugovora).

Institucionalni okvir javnih nabavki čine Agencija za javne nabavke (AJN) i Kancelarija za razmatranje žalbi (KRŽ), kao samostalna i nezavisna tijela u odnosu na ugovorne organe. AJN ima ulogu centralne agencije za javne nabavke i nadležna je za regulisanje i praćenje sistema javnih nabavki na centralnom nivou.⁴³⁸ KRŽ predstavlja drugostepeno tijelo za žalbe u postupcima javnih nabavki⁴³⁹, koje odlučuje o podnesenim žalbama, a protiv čijih se odluka može pokrenuti upravni spor podnošenjem tužbe kod Suda BiH.⁴⁴⁰ Imajući u vidu sve značajniju ulogu AJN u monitoringu javnih nabavki, te konstantan rast broja žalbi pred KRŽ, postoji potreba za proširenjem administrativnih i kadrovskih resursa ovih dviju institucija⁴⁴¹, a što je konstatovano i u Izvještaju

EK o BiH za 2022. godinu⁴⁴² te u godišnjim izvještajima AJN i KRŽ.

Iako je mehanizam žalbi vezanih za postupke javnih nabavki zaživio u praksi, pozivanje na odgovornost rukovodećih ili drugih službenika u ugovornim organima još uvijek ne postoji. Prema izvještajima o radu KRŽ za 2021. godinu, primjetan je konstantan porast broja žalbi u postupcima javnih nabavki, te je broj žalbi dostavljenih KRŽ u 2020. godini bio čak 3.868.⁴⁴³ Nadzor nad sprovođenjem javnih nabavki ne obezbjeđuje djelotvornu kontrolu javnih nabavki. Kapaciteti AJN i KRŽ nisu dovoljni da se nadzor vrši pravovremeno i djelotvorno.⁴⁴⁴ Ovo se posebno odnosi na prekoračenje rokova u kojima je KRŽ dužan odlučivati po žalbama, te implementaciju pravnih mišljenja Suda BiH iznesenih u postupcima protiv odluka KRŽ.⁴⁴⁵

Transparentnost postupaka javnih nabavki u posljednjih nekoliko godina značajno je poboljšana stavljanjem u funkciju Portala javnih nabavki BiH.⁴⁴⁶ Ugovorni organi su obavezni sve postupke javnih nabavki sprovesti putem ovog portala⁴⁴⁷, odnosno putem ovog portala objavljivati obavještenja o nabavkama i tenderske dokumentacije (uključujući i eventualna pojašnjenja i ispravke), te objavljivati obavještenja o dodjeli ugovora.⁴⁴⁸ Očekuje se da u narednom periodu transparentnost postupaka javnih nabavki bude dodatno uvećana kroz obavezu objavljivanja planova javnih nabavki, zapisnika sa otvaranja ponuda i drugih dokumenata na ovom portalu.

Iako je zakon uspostavio solidan osnov za fer i transparentne nabavke, praksa javnih nabavki u BiH uveliko odstupa od proklamovanih

načela i pravila. Brojni su primjeri zloupotreba i nezakonitosti u javnim nabavkama, uključujući i zloupotrebe javnih nabavki tokom pandemije COVID-19⁴⁴⁹, a koji su dokumentovani od strane vrhovnih revizorskih institucija i OCD. Definisanjem diskriminativnih uslova na strani ponuđača, specifičnih karakteristika predmeta nabavke ili diskriminativnih kriterijuma za izbor ponuđača, ugovorni organi dezavuišu principe i pravila javnih nabavki. Ovakve brojne zloupotrebe rijetko imaju adekvatan pravosudni odgovor. Izuzetak su postupci pokrenuti u slučaju nabavke respiratora od strane Vlade FBiH 2021. godine⁴⁵⁰, te nabavke zaštitne opreme od strane Instituta za javno zdravstvo RS 2022. godine.⁴⁵¹

Zabrinjava i konstantno smanjenje broja ponuda u otvorenim postupcima javnih nabavki. Podaci AJN za 2022. godinu pokazuju da je prosječan broj prihvatljivih ponuda u otvorenim postupcima iznosio 1,93⁴⁵², dok je samo nekoliko godina ranije taj broj bio 3,2.⁴⁵³ Ovakvi podaci, odnosno negativni trendovi govore u prilog sve manjem povjerenju ponuđača u sistem javnih nabavki u BiH.

Prema izvještajima o radu Kancelarije za razmatranje žalbi za 2023. godinu, broj pritužbi u postupcima javnih nabavki godinama bilježi stalni porast, pri čemu je Kancelarija u 2022. godini zaprimila čak 3.721 žalbu.⁴⁵⁴

INTERAKCIJE

Integritet i odgovornost zaposlenih u javnom sektoru, kao i njihov učinak, uveliko zavise od načina regrutovanja u javni sektor, ocjene rada i napretka zaposlenih, te nadzora nad radom zaposlenih u javnom sektoru. Kao što je analiza ovog stuba već pokazala, ovi procesi su u cjelini javnog sektora u BiH uveliko kompromitovani usljed manjkavosti regulatornog okvira, te, još više, manjkavosti u praksama implementacije (vidi odjeljke 5.1.1 i 5.2.2).

Zbog brojnih razloga, odnosi koje javni sektor ostvaruje s izvršnom vlašću najznačajnija su tačka interakcije koju ovaj stub ostvaruje u sistemu nacionalnog integriteta. Prvo, različite agencije izvršne vlasti (agencije za državnu upravu/službu, javna preduzeća, javne ustanove i sl.) odgovorne su za implementaciju definisanih politika u okviru cjeline javnog sektora. Drugo, u sistemu odgovornosti, cjelokupan javni sektor informiše, izvještava i odgovara upravo nosiocima izvršnih vlasti o rezultatima rada. Treće, na osnovu ovako pribavljenih inputa, izvršna vlast treba da kreira politike usmjerene ka cjelini javnog sektora. Interakcija i komunikacija javnog sektora i izvršne vlasti na veoma su niskom nivou, svedeni na formalno podnošenje izvještaja i drugih dokumenata, bez stvarnog uticaja na definisanje i sprovođenje politika.

Pored izvršne vlasti, javni sektor ostvaruje bitnu interakciju i s antikorupcijskim agencijama. Ovo se posebno odnosi na definisanje, implementaciju i praćenje implementacije

specifičnih antikorupcionih politika i politika integriteta zaposlenih. Na različitim nivoima u BiH ove antikorupcione agencije su uspostavljene u različitim organizacionim oblicima, te s različitim ovlašćenjima, a s osnovnim ciljem koordinacije u izradi i praćenju politika integriteta. Bez obzira na način organizovanja, ove agencije ne ostvaruju svoju ulogu koordinatora na nivou koji je potreban, šta za posljedicu ima vrlo razučene pristupe u izradi i sprovođenju politika integriteta u javnom sektoru u BiH.

PREPORUKE ZA STUB

Preporuke koje su ovdje iznesene odnose se specifično na javnu upravu/državnu službu, a ne na javni sektor u cjelini, s obzirom na to da javni sektor u širem smislu obuhvata i razne druge institucije kao što su zdravstvo, obrazovanje i sl. koje nisu bile predmet ispitivanja ovog stuba.

- Uspostaviti kredibilan zakonodavni i institucionalni okvir za sprečavanje sukoba interesa u skladu s preporukama Grupe država protiv korupcije (GRECO):
 - Proširenje kruga lica na koje će se zakoni primjenjivati.
 - Uspostavljanje komisija za sukob interesa nezavisnih od izvršne vlasti.
 - Uvođenje obaveze podnošenja imovinskih kartona za nosioce javnih funkcija.
 - Uspostavljanje efikasne kontrole kroz proširena ovlaštenja komisija za sukob interesa za provjeru podataka iz imovinskih kartona, te kroz odvratajuće prekršajne sankcije.
 - Ograničiti istovremeno obavljanje više javnih funkcija.
- Izvršna vlast na svim nivoima i relevantne međunarodne agencije treba da zajednički sprovedu funkcionalnu reviziju javnog sektora od vrha prema dnu, koja bi trebalo da rezultira detaljnom reformskom agendom s «brzim uspjesima» i strateškim dugoročnim ciljevima. Cilj je osloboditi javnu upravu od stiska političkih stranaka.
 - SM i vlade FBiH, RS i BD treba da poboljšaju funkcionisanje formalnih mehanizama koordinacije za planiranje i razvoj politika.
 - Agencije za državnu službu treba da obezbijede interoperabilnost sistema za upravljanje ljudskim resursima (ULJR) i pripremaju periodične izvještaje o državnoj službi kao sredstvo za praćenje i unapređenje postojećih sistema.
 - Parlamenti na svim nivoima treba da usvoje izmjene i dopune zakona koji se odnose na zapošljavanje državnih službenika na način da se njima garantuje profesionalni sastav komisija za odabir kandidata koje će biti oslobođene neprimjerenog političkog uticaja, imenovanje prvorangiranih kandidata za popunjavanje upražnjenih mjesta na nerukovodećim pozicijama u državnoj službi, i jasna pravila za pozitivnu diskriminaciju u slučajevima kada se primjenjuje.
 - Potrebno je unaprijediti i pratiti primjenu mjera integriteta u državnoj službi na osnovu procjene rizika. Zakon u oba entiteta i na državnom nivou treba propisati instituciju koja će biti zadužena za prikupljanje imovinskih kartica, njihovo praćenje i izvještavanje. Agencija za državnu službu mora obezbijediti

bolju komunikaciju politika odgovornosti i integriteta unutar javnog sektora, kao i prema poslovnoj zajednici i građanima, kako bi se podstakla njihova potražnja, te obezbijediti uvođenje u posao za novo osoblje i kontinuiranu obuku za sve o primjeni ovih politika i izvještavanju o primjeni politika.

- Parlamenti treba da međusobno usklade zakone o slobodi pristupa informacijama u cijeloj zemlji kroz unapređenja odredaba o proaktivnoj transparentnosti (obavezno objavljivanje informacija na službenim web stranicama i/ili centralnim portalima) i uvesti odvrćajuće kazne za prekršaje.
- FBiH treba da usvoji zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju, a zakone na nivou BiH i RS treba unaprijediti kroz proširenje spektra nepravilnosti koje mogu biti predmetom zaštićenog prijavljivanja.
- Nabavke i ugovaranja treba da se objavljuju centralno, putem postojeće platforme, jer samo digitalni sistem koji je u skladu sa standardima EU za javne nabavke garantuje dovoljnu transparentnost i integritet.

6 > AGENCIJE ZA SPROVOĐENJE ZAKONA

Ukupna ocjena za stub:

43/100

Kapacitet:

58/100

Upravljanje:

46/100

Uloga:

25/100

SAŽETAK

Sistem agencija za sprovođenje zakona u BiH je složen. Na državnom nivou on obuhvata agencije uspostavljene u okviru Ministarstva bezbjednosti kao što su zvanična državna policijska agencija Bosne i Hercegovine, Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA), Granična policija (GP), Direkcija za koordinaciju policijskih tijela BiH (DKPT BiH), Služba za poslove sa strancima, Agencija za forenzička ispitivanja i vještačenja, Agencija za školovanje i stručno usavršavanje kadrova, Agencija za policijsku podršku, Obavještajno-bezbjednosna agencija BiH (OBA BiH) i Uprava za indirektno oporezivanje (UIO). Na entitetskom nivou, ovaj sistem obuhvata Ministarstvo unutrašnjih poslova FBiH (MUP FBiH), Ministarstvo unutrašnjih poslova RS (MUP RS) i Policiju BD. Na kantonalnom nivou, on uključuje 10 kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova na teritoriji FBiH, koji nisu dio hijerarhijske strukture MUP-a FBiH, nego djeluju u sastavu kantonalnih vlada. Takođe, na entitetskom nivou postoje poreske uprave nadležne za prikupljanje direktnih poreza. Finansijska policija, koja djeluje u okviru Ministarstva finansija FBiH, vrši inspeksijske poslove nadzora izvršavanja poreskih i drugih obaveza na teritoriji FBiH.

Sličan je slučaj i u RS. Tužilaštva su analizirana kao poseban stub u ovom izvještaju.

Kako bi bila preglednija, analiza ovoga stuba će se fokusirati na agencije za sprovođenje zakona na državnom i entitetskom nivou.

Korupcija je i dalje izuzetno prisutna, dok je politički uticaj na agencije za sprovođenje zakona i više nego vidljiv. Naročito je važno riješiti problem korupcije i organizovanog kriminala, koji mogu ugroziti napore za sprovođenje zakona i narušiti povjerenje javnosti. Osim toga, međuetničke napetosti i političke podjele otežavaju održavanje jedinstvene i efikasne policijske strukture. Takođe, zbog izuzetno složene administrativne i ustavne strukture zemlje, saradnja između agencija za sprovođenje zakona je ograničena. Međusobna neusaglašenost zakona na svim nivoima vlasti i dalje predstavlja prepreku bilo kakvom značajnijem napretku. Nadalje, izvršna i sudska vlast moraju saradivati, naročito u sprečavanju i procesuiranju slučajeva korupcije na visokom nivou, koji su česti, ali se rijetko sankcionišu.

KAPACITETI

> INDIKATOR 6.1.1 Resursi (praksa)

U kojoj mjeri agencije za sprovođenje zakona raspoložu odgovarajućim nivoom finansijskih sredstava, kadrovskih resursa i infrastrukture za efikasan rad u praksi?

Ocjena: 50/100

Budžet se suočava s određenim slabostima, kao što su nedovoljni resursi, manjak budžetske transparentnosti i zavisnost od privremenog finansiranja. Međutim, postoje i pozitivni pokazatelji, kao što su rast budžeta i stabilnost/povećanje plata, što ukazuje na stanovitu posvećenost pružanju podrške agencijama za sprovođenje zakona u BiH.

Budžet Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA) se povećao u posljednje tri godine.⁴⁵⁵ Međutim, bitno je napomenuti da nema informacija/dokumenta o budžetu SIPA za 2021. godinu. Naime, od početka 2021. državne institucije funkcionišu na osnovu privremenih odluka o finansiranju kojima je omogućeno finansiranje samo osnovnih fiskalnih potreba i spoljnog duga, ali ne i realizacija važnih projekata.⁴⁵⁶

Kada je riječ o entitetskom nivou, prema Izvještaju o radu MUP-a FBiH za 2022. godinu, pojedine aktivnosti su ostale nerealizovane zbog nedostatka budžetskih sredstava.⁴⁵⁷

Jedna od njih je obuka iz oblasti borbe protiv korupcije. Zajednički zaključak ovih izvještaja je da su neke aktivnosti izostale jer je njihova dinamika zavisila od usvojenih zakonskih rješenja ili zakonskih procedura, kao i od dostupnih finansijskih sredstava.⁴⁵⁸ Iako su nadležnosti i obaveze agencija za sprovođenje zakona u cijeloj zemlji skoro jednake, sigurno je da, zbog navedenih razlika, budžeti nižih nivoa vlasti nisu dovoljni da agencijama omoguće efikasno izvršavanje svojih dužnosti.

Studija slučaja na lokalnom nivou: Kao ilustracija stanja na lokalnom nivou poslužiće budžeti dva kantona, odnosno Kantona Sarajevo (KS) i Zeničko-dobojskog kantona (ZDK). Za 2022. godinu, usvojen budžet za KS iznosi 1,2 milijarde KM. Predviđen budžet za MUP KS iznosi približno 130 miliona KM. Od tog iznosa, 54% je planirano za plate i naknade troškova zaposlenika (MUP KS i UP MUP KS).⁴⁵⁹ S druge strane, budžet ZDK za 2022. godinu iznosi oko 477 miliona KM, od čega je za MUP ZDK i UP MUP ZDK izdvojeno oko 56 miliona. Planirani rashodi ovih dviju agencija znatno se razlikuju: dok MUP ZDK za plate zaposlenih izdvaja 61% svog budžeta, UP MUP ZDK na tu stavku troši čak 82%.⁴⁶⁰

Na državnom nivou plate su porasle u periodu između 2019. i 2022. godine. Iako je planirani budžet za 2020. godinu za 4% manji nego budžet za 2019, planirani rashodi za plate zaposlenika ostali su isti u 2020. kao i u 2019. godini. S druge strane, planirani budžet za 2022. godinu se povećao za oko 7,5%, a zabilježen je i porast u planiranim rashodima za

plate zaposlenika. U periodu od 2020. do 2022. godine porast plata zaposlenika u agencijama za sprovođenje zakona, iako minimalan, primjetan je i na entitetskom i na kantonalnom nivou.⁴⁶¹

Primjera radi, od ukupnog budžeta SIPA za 2020. godinu, 72% rashoda je usmjereno na plate zaposlenika, zbog čega plate zaposlenih čine 76% ovog budžeta. Prema podacima Agencije za statistiku, u julu 2022. godine, prosječna mjesečna neto plata u BiH iznosila je 1.134 KM.⁴⁶² S druge strane, prosječna mjesečna primanja policijskih službenika u činu inspektora iznose oko 1.500 KM, čime je prosječna plata inspektora veća za oko 30% od prosječne plate u BiH.⁴⁶³ Ipak, zabilježene su i žalbe policijskih službenika na njihove plate.⁴⁶⁴ Kao jedan od ključnih problema policijski službenici ističu činjenicu da su nejednake plate za isti čin na različitim nivoima u državi (državni, entitetski, kantonalni).⁴⁶⁵ Dakle, razlike u budžetu su jasne na svim nivoima vlasti u BiH, a time i razlike u platama službenika u agencijama za sprovođenje zakona.

Kada je riječ o kadrovskoj popunjenosti agencija, BiH bilježi znatno veći broj policijskih službenika na 100.000 stanovnika od prosjeka EU. Nalazi istraživanja Centra za sigurnosne studije BiH sprovedenog tokom 2020. godine ukazuju na to da je došlo do porasta ukupnog broja zaposlenih u 16 policijskih agencija za skoro 3%, u poređenju s brojem zaposlenih u policijskim agencijama u 2017. godini. S tim u vezi, BiH je 2020. godine imala 508 policijskih službenika na 100.000 stanovnika.⁴⁶⁶ U periodu između 2018. i 2020. godine, u EU je zabilježen broj od oko 333 policijska službenika u prosjeku

na 100.000 stanovnika.⁴⁶⁷ Uprkos svemu tome, u policijskim agencijama tvrde da nemaju dovoljno kadrovskih kapaciteta i da bi rješenje svih problema u radu policije bilo zapošljavanje dodatnog broja policijskih službenika.⁴⁶⁸

Međutim, ovo obrazloženje zanemaruje činjenicu da su policijske strukture nedovoljno profesionalne zbog decenijskog zapošljavanja nekvalifikovanog osoblja. Upravo takvo okruženje rezultira neefikasnim i sporim istragama, slabom koordinacijom, te nedostatkom saradnje i razmjene informacija s ostalim agencijama za sprovođenje zakona.⁴⁶⁹

Agencije za sprovođenje zakona se u određenoj mjeri oslanjaju na donacije međunarodne zajednice, uglavnom u vidu neophodne i specijalističke opreme koja doprinosi efikasnijem radu ovih agencija. Tako je, na primjer, Granična policija BiH (GP BiH) 2018. godine dobila donaciju Savezne Republike (SR) Njemačke, u vidu opreme u vrijednosti od oko 450.000 €. Uz to, značajna donacija SR Njemačke se realizovala i 2020. godine, gdje je zabilježena vrijednost doniranih sredstava u iznosu od oko 850.000 €. U konačnici, dosadašnje donacije SR Njemačke za GP BiH dosežu i do nekoliko miliona eura. S tim u vezi, evidentna je potreba za unapređenjem opremljenosti GP BiH, ali ne isključivo putem donacija, što je istakao i direktor ove agencije, navodeći kako ove donacije mogu samo djelimično nadoknaditi nedostatke GP BiH.⁴⁷⁰

Među značajnije donacije može se uvrstiti i donacija Međunarodne komisije za nestale osobe u vidu opreme za unapređenje forenzičkih kapaciteta policije u BiH, donirane

Federalnoj upravi policije (FUP). Osim toga, zabilježena je i donacija novog genetičkog analizatora za Forenzičku jedinicu FUP-a, od strane Sjedinjenih Američkih Država. Još jedna od novijih i značajnih donacija jeste donacija organizacije Save the Children, koja je donirala visokotehnološku forenzičku opremu Odjeljenju za visokotehnološki kriminalitet Uprave kriminalističke policije MUP-a RS.⁴⁷¹ Kao potvrda hitne potrebe da se unaprijedi ovakva opremljenost institucija jesu i nedavni cyber napadi na Parlamentarnu skupštinu BiH, ali i na institucije u drugim državama zapadnog Balkana, početkom septembra 2022. godine.

Sve u svemu, kompjuterska oprema u svim institucijama BiH, pa tako i u agencijama za sprovođenje zakona⁴⁷², vrlo je oskudna, što ukazuje na hitnu potrebu za generalnim unapređenjem i poboljšanjem opremljenosti ovih institucija.

> INDIKATOR 6.1.2 Nezavisnost (zakon)

U kojoj su mjeri agencije za sprovođenje zakona nezavisne po zakonu?

Ocjena: 100/100

Zakoni kojima se želi obezbijediti nezavisnost agencija za sprovođenje zakona prilično su sveobuhvatni.

Zakoni o policijskim službenicima (BiH, FBiH, RS) nude okvir za imenovanja na poziciji direktora, zamjenika direktora, te policijskih službenika.⁴⁷³ Nadalje, zakonima je određeno da Nezavisni odbor, kao nezavisno tijelo Parlamentarne skupštine BiH, u svojoj nadležnosti ima sprovođenje procesa odabira kandidata – rukovodilaca i zamjenika rukovodilaca policijskih tijela BiH. Tačnije, u nadležnosti odbora jeste da objave javni konkurs, razmatraju prijave kandidata, vrše odabir i dostave listu kandidata ministru bezbjednosti. Kada je riječ o prijemu policijskih službenika, za izbor kandidata je zadužen rukovodilac policijskog tijela.⁴⁷⁴ U oba slučaja, zakon nalaže da se zapošljavanje bazira na javnom konkursu, transparentnom i pravednom procesu odabira kandidata.⁴⁷⁵ Imenovanje direktora i zamjenika direktora MUP-a RS, na prijedlog Nezavisnog odbora koji djeluje pri Narodnoj skupštini RS, vrši Vlada RS.⁴⁷⁶ Što se tiče imenovanja direktora i zamjenika direktora na državnom nivou (SIPA, GP, DCPB), njih imenuje Savjet ministara na prijedlog ministra bezbjednosti, sa kandidatske liste koju dostavlja Nezavisni odbor.⁴⁷⁷

Studija slučaja na lokalnom nivou: S druge strane, na kantonalnom nivou, zakonima o policijskim službenicima kantonalnih MUP-ova definisano je kako se za čin policajca i mlađeg inspektora kandidati biraju putem javnog konkursa. Tačnije, po završetku konkursa, policijskom komesaru se dostavlja lista uspješnih kandidata, sa koje on vrši izbor.⁴⁷⁸ Zakonima nije objašnjeno na koji način komesar vrši odabir, dok se u drugim članovima zakona navodi kako proces zaposlenja treba da bude transparentan, sproveden putem javnog

konkursa i zasnovan na prethodno utvrđenim uslovima.⁴⁷⁹

Kada je riječ o političkom uplitanju u rad agencija za sprovođenje zakona, relevantnim zakonima je jasno definisano da zadaci i aktivnosti policijskih agencija nemaju za cilj da štite ili podrivaju interese bilo koje političke stranke.⁴⁸⁰ Uz to, zakonima je definisano i to da će rukovodioci i zamjenici rukovodilaca biti razriješeni dužnosti ukoliko se utvrdi da su aktivni članovi političke stranke, te da su dužni dati ostavku ukoliko se kandiduju za javnu funkciju. Isto važi i za članove nezavisnih odbora, koji ne smiju biti članovi političke stranke.⁴⁸¹

> INDIKATOR 6.1.3 Nezavisnost (praksa)

U kojoj mjeri su agencije za sprovođenje zakona nezavisne u praksi?

Ocjena: 25/100

Procesi imenovanja i donošenja odluka u policijskim agencijama podložni su političkim uticajima, što podriva njihovu nezavisnost u praksi. To u konačnici ometa njihovu sposobnost da rade nepristrasno i da podržavaju vladavinu prava. Ovi uticaji narušavaju odvajanje regulative od političkih interesa, što dovodi do pristrasnosti u sprovođenju zakona i gubitka povjerenja javnosti u integritet policije.

Imenovanja se u praksi sprovode nakon završenog javnog konkursa i odabira liste kandidata, kako za rukovodioce i njihove zamjenike, tako i za policijske službenike. Ipak, određena istraživanja pokazuju kako javnost smatra da su agencije za sprovođenje zakona u velikoj mjeri politizovane, što predstavlja veliku prepreku u ostvarivanju njihove nezavisnosti.⁴⁸²

Jedan od najupečatljivijih primjera pokušaja uticaja na ishod istrage dogodio se 2021. godine, kada je određeni političar, nad kojim se sprovodila istraga, nastojao uticati na inspektore FUP-a tražeći da sprovedu iznuđivanje iskaza. FUP je bila prva policijska agencija koja je vodila ovu istragu, ali zbog pomenutih dešavanja su isključeni iz slučaja.⁴⁸³

Drugi slučaj političkog uticaja na agencije za sprovođenje zakona desio se u Državnoj agenciji za istrage i zaštitu (SIPA). Politički uticaj na ovu agenciju veoma je izražen. SIPA je predmet oštre političke borbe oko načina korištenja njenih potencijala, te je postala pitanjem nacionalnog interesa. Navedeni uticaj obuhvata i imenovanje rukovodilaca unutar agencije, koji se biraju po nacionalnom partijskom ključu, a ne po stručnosti, što može ugroziti profesionalnost i efikasnost agencije u rješavanju bezbjednosnih i kriminalnih pitanja. Politički interesi često prevladavaju nad istinskom težnjom za jednakosti i nepristrasnosti u radu SIPA.⁴⁸⁴

Direktor SIPA, direktor Službe za poslove sa strancima, zamjenik direktora Granične policije i drugi visoki funkcioneri policijskih agencija su se u septembru 2023. godine odazvali pozivu Staše Košarca (SNSD), državnog ministra spoljne

trgovine i ekonomskih odnosa. Na političkom skupu se tvrdilo da su ovdje okupljeni «Srbi zaposleni u državnim institucijama». Suprotno propisu SIPA, njen predstavnik Ćulum zastupao je interese SNSD-a, na štetu interesa države. U njegovom prisustvu, skup je pokazao spremnost da prisutni napuste zajedničke institucije ako to od njih zatraži njihova stranka.⁴⁸⁵ Osim toga, Ćulum je po nalogu vlasti RS i ministra bezbjednosti BiH Nenada Nešića, koji nema operativna ovlaštenja nad radom policijskih agencija, pokrenuo istrage o statusu visokog predstavnika Christiana Schmidta.⁴⁸⁶

Još jedan primjer političkog uticaja na policijske agencije bilo je imenovanje novog direktora FUP-a. Taj uticaj se ogledao i u kontroverzi u vezi s imenovanjem Vahidina Munjića za vršioca dužnosti direktora FUP-a od strane novog ministra unutrašnjih poslova FBiH Rame Isaka. Proces imenovanja je obustavljen uz nejasno tehničko opravdanje. Ministar Isak je formirao novi nezavisni odbor za izbor direktora. Ipak, bivši ministar unutrašnjih poslova FBiH Aljoša Čampara nastavio je da vrši pritisak na ministra Isaka da imenuje Munjića, što se na kraju i desilo.⁴⁸⁷ U drugom slučaju, prilikom imenovanja direktora Službe za poslove sa strancima, ministar nije zatražio bezbjednosnu provjeru za Žarka Laketu, koji ne samo da iza sebe ima pravosnažnu presudu za krivično djelo, nego i ne posjeduje relevantno iskustvo za visoku poziciju u Ministarstvu bezbjednosti na državnom nivou. Uprkos zahtjevima TI BiH da se čitava stvar istraži, Laketa je na kraju prošao bezbjednosnu provjeru i zadržao svoju poziciju u Ministarstvu, koju mu je dodijelila jedna od stranaka vladajuće koalicije.⁴⁸⁸

Studija slučaja na lokalnom nivou: Nedavnim amandmanima na Zakon o unutrašnjim poslovima Zeničko-dobojskog kantona (ZDK) izmijenjeni su uslovi za imenovanje policijskih komesara. Revidiranim zakonom je omogućeno da se za to radno mjesto, osim glavnih inspektora, kandiduju i nezavisni inspektori, čime je stvoren prostor za povrede dužnosti i veći uticaj politike.⁴⁸⁹ Budući da je Zeničko-dobojskom kantonu bio neophodan novi policijski komesar, kao dio procesa formiran je nezavisni odbor. Ali, više od polovine (četiri od sedam) članova odbora bilo je pod uticajem SDA.⁴⁹⁰

Političko uplitanje u rad i organizaciju policijskih agencija je prisutno i u drugim slučajevima, kao što su MUP Kantona Sarajevo, MUP Unsko-sanskog kantona i MUP Bosansko-podrinjskog kantona.⁴⁹¹

Međutim, kantoni su preduzeli i korake u pravcu jačanja transparentnosti u procedurama zapošljavanja policijskih službenika. Jedan od pozitivnih primjera je sporazum o međusobnoj saradnji koji je sklopljen i potpisan između Uprave policije MUP-a ZDK i TI BiH, čiji je cilj postizanje maksimalne transparentnosti konkursnih procedura za prijem novih policijskih službenika u Upravu policije MUP-a ZDK.⁴⁹² Još jedan takav primjer je MUP Kantona Sarajevo, koji je objavio spisak pitanja opšteg znanja za buduće policijske službenike, kao i mlađe inspektore, s ciljem sprečavanja korupcije i povećanja transparentnosti prilikom zapošljavanja. U skladu sa zakonskom procedurom, spisak pitanja za ispit opšteg znanja objavljen je na zvaničnoj web stranici MUP-a KS, a javni konkurs će biti naknadno

raspisan.⁴⁹³ Pored toga, MUP navodi da je obavezno da se organizuje i video i tonsko snimanje svake faze konkursa, uključujući i proces provjere morfološkog statusa kandidata, i da se nakon završetka materijali arhiviraju na propisan način.⁴⁹⁴

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 6.2.1

Transparentnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe koje omogućavaju javnosti da pristupi relevantnim informacijama o radu agencija za sprovođenje zakona?

Ocjena: 75/100

Iako postoje relevantni zakoni i odredbe, oni ipak ne pokrivaju sve aspekte koji se odnose na transparentnost agencija za sprovođenje zakona. Jedan od nedostataka se odnosi na odredbe kojima se definiše način na koji oštećene strane imaju pristup svojim predmetima.

Zakon o unutrašnjim poslovima FBiH izmijenjen je 2014. godine, tako da član koji se odnosi na obavještanje javnosti izmjenama zakona obuhvata nešto više informacija nego prethodna verzija. S tim u vezi, ovaj zakon naglašava obavezu Federalnog MUP-a (i Federalnu upravu policije) da tromjesečno obavještavaju javnost o događajima značajnim za javnost iz njihove nadležnosti, putem «sredstava javnog informisanja, kao i na drugi pogodan način».⁴⁹⁵ Ovim putem dio obavijesti ne mogu biti «podaci koji su prema Zakonu o zaštiti tajnih podataka («Službeni glasnik BiH», br. 54/05 i 12/09) određeni po stepenu tajnosti, kao i informacije o poduzetim i planiranim istražnim radnjama bez odobrenja nadležnog tužilaštva».⁴⁹⁶ Zakon o policiji i unutrašnjim

poslovima RS takođe propisuje način na koji se javnost obavještava o svim pitanjima od interesa za javnu bezbjednost i bezbjednost uopšte, te navodi da je Ministarstvo otvoreno za javnost, osim ako bi objavljivanje određenih podataka štetilo rezultatima policijskih operacija i bezbjednosti građana ili bilo u suprotnosti sa zakonom.⁴⁹⁷ Zakon o slobodi pristupa informacijama navodi opšta prava, kao što je detaljnije objašnjeno u odjeljku 2.2.1., a primjenjivo je i na ovaj stub. Ne postoje posebne odredbe koje bi oštećenim stranama omogućile da pristupe svojim predmetima.

> INDIKATOR 6.2.2

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri postoji transparentnost u radu i procesima donošenja odluka agencija za sprovođenje zakona u praksi?

Ocjena: 25/100

Javnost često nije u mogućnosti da pristupi relevantnim informacijama o organizaciji i funkcionisanju agencija za sprovođenje zakona, o odlukama koje se tiču javnosti, kao i o načinu na koji su te odluke donesene, o čemu svjedoči neažurnost i neredovnost u objavljivanju godišnjih izvještaja o radu.

Na zvaničnoj web stranici Federalnog MUP-a dostupni su izvještaji o radu za 2022. i 2021. godinu, dok je posljednji dostupan izvještaj objavljen prije toga onaj za 2017. godinu.⁴⁹⁸

Uz to, izvještaji koji budu objavljeni uglavnom obuhvataju ključne događaje i nasumične informacije, umjesto sistemskih izvještaja i skupova podataka.

Federalni MUP na svojoj web stranici ima rubriku posvećenu dnevnim izvještajima o kriminalističkoj statistici, koja je ažurna, uz povremena manja kažnjenja i greške. Na web stranici se mogu pronaći i sva relevantna saopštenja za javnost i postovi o događajima koji uključuju Federalni MUP ili FUP. Nasuprot tome, planovi rada nedovoljno jasno opisuju aktivnosti, a finansijski izvještaji (izvještaji o budžetu za prethodnu godinu) se rijetko objavljuju u razumnom vremenskom roku, npr. dva do tri mjeseca nakon završetka fiskalne godine, ili se uopšte ne objavljuju. Isto važi i za ukupne izvještaje o radu, tj. realizovanim planovima rada, koji nisu dostupni nakon 2017. godine. Kada je riječ o web stranici i objavljivanju informacija o radu MUP-a RS, oni takođe objavljuju dnevnu kriminalističku statistiku, ali ne ažurno. U izvještajima se nejasno opisuju sprovedene aktivnosti, kao i u slučaju FBiH.

Studija slučaja na lokalnom nivou: Studija slučaja na lokalnom nivou: MUP KS objavljuje mjesečne, periodične (polugodišnje ili tromjesečne) i godišnje izvještaje o radu.⁴⁹⁹ Ipak, kada je riječ o objavljivanju planova rada, posljednji plan rada za MUP KS odnosi se na 2011. godinu. Preostali planovi rada se odnose na rad Uprave policije MUP-a KS, ali i u ovom slučaju nekonzistentno – 2013, 2014, 2015, 2017. i posljednji je za 2019. godinu.⁵⁰⁰

Podaci o imovinskom stanju rukovodećih službenika u agencijama za sprovođenje zakona nisu dostupni javnosti, jer to nije regulisano zakonom.

> INDIKATOR 6.2.3

Odgovornost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se obezbjeđuje da agencije za sprovođenje zakona izvještavaju o svom radu i odgovaraju za svoje postupke?

Ocjena: 50/100

Iako postoji veliki broj zakona, kao i Odbor za žalbe građana, oni ne definišu nadležnost Odbora da direktno sprovodi istrage o žalbama, nego ih on samo prosljeđuje odjeljenjima za unutrašnju kontrolu. Takođe, zakon ne definiše vremenski rok za obradu pritužbi. Stoga se može smatrati da je djelotvornost zakona potencijalno ugrožena zbog proceduralnih nedostataka ili nejasnoća.

Zakonom o nezavisnim i nadzornim tijelima policijske strukture BiH osnovan je Odbor za žalbe građana kao nezavisno tijelo Parlamentarne skupštine BiH. Nadležnosti ovog odbora uključuju evidentiranje i prosljeđivanje žalbi na rad policijskih službenika BiH, te «davanje svih informacija podnosiocu žalbe vezanih za njegovu žalbu». ⁵⁰¹ Ipak, Odbor nema ovlaštenje da direktno sprovodi istrage o žalbama, nego prosljeđuje evidentirane

žalbe odjeljenju za unutrašnju kontrolu u pojedinačnim policijskim agencijama.

Službenici u agencijama za sprovođenje zakona nemaju imunitet od pokretanja krivičnog postupka. Policijski službenik je disciplinski odgovoran za povrede službene dužnosti nastale njegovom krivicom, propisane zakonima o policijskim službenicima (BiH, FBiH, RS). S tim u vezi, ono što je zajedničko ovim zakonima o policijskim službenicima jeste da su pismena opomena i novčana kazna disciplinske mjere koje se mogu izreći za lakše povrede dužnosti, dok su veća novčana kazna i prestanak radnog odnosa disciplinske mjere za teže povrede dužnosti. Razlika u disciplinskim mjerama u ovim zakonima se odnosi na procenat novčane kazne za lakše povrede dužnosti (RS 10% osnovne mjesečne plate policijskog službenika, FBiH i BiH 15%). Osim toga, zakoni o policijskim službenicima BiH i FBiH kao disciplinsku mjeru uključuju i «obustavljanje unapređenja u viši čin». U agencijama za sprovođenje zakona na državnom nivou i na nivou FBiH, odjeljenje za unutrašnju kontrolu sprovodi interni postupak kada je riječ o težim povredama dužnosti i nakon toga disciplinskoj komisiji dostavlja zahtjev za pokretanje disciplinskog postupka. ⁵⁰²

Nije moguće u potpunosti ocijeniti da li se pritužbe rješavaju u razumnom roku s obzirom na to da zakon ne propisuje nikakav rok. Član Odbora je u intervjuu naveo da vremenski okvir nije jasno određen, a praksa Odbora traje poprilično dugo.

> INDIKATOR 6.2.4

Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri agencije za sprovođenje zakona izvještavaju o svom radu i odgovaraju za svoje postupke u praksi?

Ocjena: 50/100

Agencije za sprovođenje zakona su dužne da izvještavaju o svom radu i odgovaraju za svoje postupke, ali postojeće odredbe su samo djelimično efikasne, o čemu svjedoči potencijalni rizik od pristrasnosti u izvještavanju i istragama.

Nije moguće u potpunosti ocijeniti da li se pritužbe rješavaju u razumnom roku s obzirom na to da zakon ne propisuje nikakav rok (vidi odjeljak 6.2.3).

Iako su Odbor za žalbe policijskih službenika i Odbor za žalbe građana nezavisni od policijske agencije, njihova ovlaštenja su u konačnici ograničena na evidentiranje i prosljeđivanje žalbi, uz nadzor procesa procesuiranja. Za sprovođenje istrage zadužen je Odjel unutrašnje kontrole/Jedinica za profesionalne standarde. U konačnici, to znači da zaposleni u jednoj policijskoj agenciji imaju zadatak da vrše istragu o žalbi na rad svojih kolega. Dakle, nedovoljna nezavisnost ovih mehanizama od policijske agencije doprinosi tome da istražitelji potencijalno, svjesno ili nesvjesno, tokom istrage pokažu pristrasnost svojim kolegama.⁵⁰³

Policijski službenici nisu ni u praksi oslobođeni od krivičnog postupka. Jedan od poznatijih primjera jeste krivični postupak koji je 2016. godine pokrenut protiv bivšeg direktora SIPA, protiv kojeg je podnesena prijava zbog primanja mita i namještanja konkursnih procedura, nakon što je bio proglašen krivim i pravosnažno osuđen na uslovnu kaznu za krivično djelo nesavjesnog rada u službi.⁵⁰⁴

U proteklom periodu zabilježeno je nekoliko slučajeva u kojima su pripadnici Granične policije BiH bili umiješani u primanje mita. Tužilac Posebnog odjela za organizovani kriminal, privredni kriminal i korupciju je 2022. godine podigao optužnicu protiv nekih od njih zbog koruptivnih radnji u vezi sa zapošljavanjem u Graničnoj policiji, nezakonitog traženja i uzimanja većih količina novca i drugih srodnih krivičnih djela.⁵⁰⁵ Pored toga, zbog različitih krivičnih djela unutar policijskih struktura 2023. godine u Kaknju uhapšeno je 16 policijskih službenika. Uhapšeni službenici su osumnjičeni za zloupotrebu položaja i primanje poklona. Nakon hapšenja, od 15 policajaca koji su mjesec dana proveli u pritvoru, devet ih je pušteno na slobodu.⁵⁰⁶ Ovaj i slični slučajevi pokazuju da policijski službenici ipak nisu izuzeti od krivičnog gonjenja.

> INDIKATOR 6.2.5

Mehanizmi integriteta (zakon)

U kojoj mjeri je integritet agencija za sprovođenje zakona osiguran zakonom?

Ocjena: 50/100

Zakoni propisuju pravila za sprečavanje sukoba interesa, ograničavaju policijske službenike u sticanju lične koristi i propisuju obavezu prijavljivanja imovine za rukovodeće funkcionere. Međutim, zakoni istovremeno ne predviđaju adekvatno rješenje za problem prihvatanja poklona, a iako je prijava imovine obavezna, pristup javnosti imovinskim kartonima varira od jurisdikcije do jurisdikcije, što potencijalno utiče na transparentnost.

Na nivoima pojedinačnih agencija za sprovođenje zakona doneseni su etički kodeksi, dok su prava i dužnosti službenika u ovim agencijama regulisani zakonima. Kodeksima se uređuju standardi i pravila ponašanja policijskih službenika u policijskim agencijama u BiH. Tačnije, od policijskih službenika se očekuje zakonitost u postupanju, profesionalnost, poštenje i nepristrasnost. Kako se navodi u etičkom kodeksu SIPA, etički kodeksi policijskih agencija u BiH su usaglašeni.⁵⁰⁷

Postoje određene restrikcije koje važe i nakon prekida radnog odnosa, a tiču se obaveze čuvanja tajnih povjerljivih podataka i materijala.⁵⁰⁸

Kada je riječ o sukobu interesa za policijske službenike, relevantni zakoni ističu kako «službenici ne smiju biti ni u kakvom odnosu zavisnosti prema osobama koje bi mogle uticati na njihovu objektivnost».⁵⁰⁹ Posebno su propisane odredbe nespojivosti tužilačkih i policijskih funkcija. Zakon o policijskim službenicima BiH, Zakon o policijskim službenicima FBiH, te Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima RS ističu kako policijski službenik ima dužnost da izbjegava aktivnosti koje su nespojive ili krše dužnosti propisane ovim zakonima. Međutim, iako se na službenike agencija za sprovođenje zakona u ovom slučaju primjenjuje član 10. Zakona o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH, ipak ostaju nedoumice vezane za stav 2. ovog člana. Naime, stav 2. člana 10. ovog zakona navodi kako je dozvoljeno primiti poklone u iznosu do 200,00 KM, te «i više poklona poklonjenih od strane iste osobe u razdoblju od jedne godine u navedenom iznosu».⁵¹⁰

Zakonima o policijskim službenicima je regulisano da policijski službenik ne smije «tražiti niti prihvatati za sebe ili svoje srodnike bilo kakvu dobit, korist, uslugu ili kakvu drugu naknadu».⁵¹¹

Takođe, važeći zakoni propisuju da rukovodioci, zamjenici rukovodilaca i policijski službenici imaju dužnost prijaviti svoje imovinsko stanje, koje će zatim biti otvoreno za javnost.⁵¹² Informacije navedene u imovinskim kartonima provjerava Obavještajno-bezbjednosna agencija, a protiv onih za koje se utvrdi da su naveli pogrešne informacije preduzimaju se disciplinske mjere.⁵¹³

Prema Zakonu o policiji i unutrašnjim poslovima RS, prije stupanja na dužnost, direktor i zamjenik direktora dužni su da objelodane informacije o svim javnim funkcijama koje obavljaju članovi njihove uže porodice, kao i da prijave svoju imovinu i imovinu članova svoje porodice. Informacije o imovini podliježu javnom objavljivanju. Zakon o unutrašnjim poslovima FBiH nalaže kandidatu za direktora policije da dostavi pisanu izjavu o svojoj imovini, koja je javno dostupna.⁵¹⁴

> INDIKATOR 6.2.6

Mehanizmi integriteta (praksa)

U kojoj mjeri je integritet pripadnika agencija za sprovođenje zakona obezbijeđen u praksi?

Ocjena: 25/100

Uglavnom izostaju radnje koje bi imale za cilj obezbjeđenje integriteta pripadnika agencija za sprovođenje zakona, zbog čega povrede dužnosti mahom prolaze nekažnjeno.

U okviru svake policijske agencije postoji Jedinica za profesionalne standarde/Odjel za unutrašnju kontrolu, čiji se odgovornost i integritet mogu smatrati nedovoljno regulisanim i transparentnim, s obzirom na to da ne djeluju nezavisno od policijske agencije (vidi odjeljak 6.2.3). U praksi nisu zabilježeni programi obuke za zaposlene o sadržaju etičkih

kodeksa/kodeksa ponašanja.⁵¹⁵

Ipak, sve češća hapšenja policijskih službenika zbog različitih krivičnih djela ukazuju na to da su kodeksi i pravilnici nedjelotvorni. Jedan od primjera koji to dokazuje jeste i slučaj iz 2021. godine, kada je u KS uhapšeno šest policijskih službenika MUP-a KS zbog lažiranja saobraćajnih nesreća i primanja mita za saobraćajne prekršaje.⁵¹⁶ Drugi slučaj se odigrao isto 2021. godine, kada je uhapšeno 17 službenika saobraćajne policije za više od stotinu krivičnih djela tokom 2020. godine uključujući primanje poklona i drugih oblika koristi i zloupotrebu položaja ili ovlaštenja (optužnice su potvrđene za svih 17 službenika).⁵¹⁷ Takođe, 2022. godine SIPA je uhapsila jednog službenika GP zbog odavanja povjerljivih informacija uhapšenim licima.⁵¹⁸

> INDIKATOR 6.2.7

Zastupljenost polova

U kojoj mjeri su mehanizmi agencija za sprovođenje zakona rodno osjetljivi?

Ocjena: 50/100

Ne postoje eksplicitni protokoli i smjernice koji bi bili rodno osjetljivi. Ipak, primjetni su određeni napori koji su učinjeni kroz obuke ili kroz izradu priručnika i smjernica od strane nevladinih udruženja.

Mehanizmi agencija za sprovođenje zakona ne mogu se opisati kao rodno osjetljivi, s obzirom na to da u policijskim agencijama u BiH ne postoje eksplicitni rodno osjetljivi protokoli i smjernice, niti je izričito propisano da žene moraju biti obavezan dio osoblja mehanizama za pritužbe i istragu koje komunicira direktno sa strankama. Ipak, udruženje «Mreža policijskih službenica» je samoinicijativno dostavilo jedan od svojih priručnika Agenciji za državnu službu.⁵¹⁹ Publikacije «Rodna ravnopravnost u policijskim strukturama u BiH – program obuke» i «Smjernice za postupanje u slučajevima seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja na osnovu pola u policiji» kreirane su s ciljem edukacije i promovisanja rodne ravnopravnosti i nediskriminatornog radnog okruženja u policijskim agencijama. Priručnik i Smjernice su dio publikacija ovog udruženja koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti i borbe protiv rodno zasnovane diskriminacije i nasilja, ali ovi dokumenti u konačnici nisu obavezan dio mehanizama agencija za sprovođenje zakona u BiH.⁵²⁰

Agencija za rodnu ravnopravnost je sprovodila obuke za imenovane savjetnike za prevenciju seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu u SIPA i GP. Nadalje, na osnovu primjerka zahtjeva za podnošenje žalbe na rad policijskog službenika, preuzetog sa web stranice GP, koji ne sadrži opcije odabira pola osobe koja podnosi žalbu, može se pretpostaviti da se ne vodi jasna evidencija o rodno razvrstanim podacima, konkretno u slučajevima podnošenja žalbi.⁵²¹

ULOGA

> INDIKATOR 6.3.1

Procesuiranje korupcije

U kojoj mjeri organi za sprovođenje zakona otkrivaju i istražuju slučajeve korupcije u zemlji?

Ocjena: 25/100

Agencije za sprovođenje zakona se bave istraživanjem korupcije, ali njihov rad je pretežno reaktivan, fokusiran na samo mali broj slučajeva i rijetko dovodi do optužnica i osuđujućih presuda. Istrage o korupciji su pod velikim uticajem politike, ali korupcija je prisutna i u tužilaštvima, odnosno u samom pravosudnom sistemu.

Policijski službenici raspolažu zakonskim ovlaštenjima za primjenu odgovarajućih istražnih tehnika u otkrivanju korupcije i drugih krivičnih djela. Zakon o krivičnom postupku FBiH predviđa da se u pojedinim slučajevima mogu odobriti posebne istražne radnje u svrhu pribavljanja dokaza. Pri tome se često koriste prikriveni istražitelji i doušnici, koji mogu tražiti mito radi sticanja određene koristi, što će potom prijaviti policijskoj agenciji.⁵²² Međutim, s obzirom na često loš kvalitet dostavljenih dokaza, policija možda nema dovoljno kapaciteta za finansijsku reviziju slučajeva korupcije. Iz intervjua i analiziranih materijala nije jasno u kojoj mjeri je svaka

policijska uprava opremljena takvim stručnim kapacitetima i znanjima.

Tokom 2022. godine tužilaštva u BiH od agencija za sprovođenje zakona nisu primila nijednu prijavu za slučajeve krivičnih djela korupcije na visokom nivou i organizovanog kriminala. Međutim, provjerama korištenja Sky aplikacije je utvrđeno da je nekoliko viših službenika za sprovođenje zakona bilo u bliskom kontaktu s članovima kriminalnih grupa.⁵²³ To ukazuje na mogućnost da policijska uprava ne raspolaže tehničkim kapacitetima za sprovođenje odgovarajućih istraga i/ili da postoje politički i privatni interesi koji sprečavaju marljivo i profesionalno obavljanje ovih zadataka.

INTERAKCIJE

Ključni akteri s kojima agencije za sprovođenje zakona sarađuju jesu tužilaštva, sudovi i Obavještajno-bezbjednosna agencija BiH (OBA). Interakcija između agencija i OBA, ali i Tužilaštva BiH, ogleda se u postojanju dvije udarne grupe pri Tužilaštvu BiH: Grupa za borbu protiv terorizma i jačanje sposobnosti za borbu protiv terorizma, pod nadzorom Ministarstva bezbjednosti BiH, koje obezbjeđuje saradnju i koordiniše rad agencija/tijela kojima je u nadležnosti borba protiv terorizma, uključujući OBA, kao državnu agenciju koja se bavi prikupljanjem i analizom podataka o prijetnjama nacionalnoj bezbjednosti BiH, te druge ključne agencije za sprovođenje zakona na preostalim nivoima vlasti u BiH.⁵²⁴ Druga

grupa je Udarne grupa za borbu protiv trgovine ljudima i organizovane ilegalne migracije, koju čine «predstavnicima tužilaštava, organa unutrašnjih poslova, poreskih organa, državne granične službe» i drugi.⁵²⁵

U junu 2005. godine zaključen je Sporazum o koordinaciji rada institucija iz oblasti obavještajnih, bezbjednosnih i policijskih aktivnosti između ključnih aktera u bezbjednosnom sektoru.⁵²⁶ Takođe, iste godine potpisan je memorandum o saradnji između Tužilaštva BiH i SIPA, s ciljem unapređenja sistema za podršku krivičnim istragama.⁵²⁷

Saradnja između ovih aktera je ključna za njihovu efikasnost. Sastanci koji se odvijaju na godišnjem nivou imaju za cilj poboljšanje saradnje, analizu ključnih pitanja tog odnosa i unapređenje zajedničkog rada na raznim predmetima. Međutim, 2022. godina je posebno pokazala da su interakcije između navedenih aktera nezadovoljavajuće. To agencijama takođe omogućava da u procesu jednostavno prebace odgovornost sa sebe na drugu agenciju.

PREPORUKE ZA STUB

- Izvršna vlast treba da izmijeni i dopuni pravilnike o unutrašnjoj organizaciji ministarstava unutrašnjih poslova, policijskih uprava i drugih policijskih agencija, kako bi se povećala nezavisnost disciplinskih mehanizama u policijskim agencijama i time omogućilo efikasnije istraživanje i procesuiranje korupcije i drugih krivičnih djela. To bi se postiglo odvajanjem internih istražnih mehanizama u policijskim agencijama kako bi se eliminisao rizik od pristrasnosti zbog disciplinskih postupaka koje vodi odjeljenje u istoj agenciji;
- Potrebno je uložiti više napora u unapređenje transparentnosti prijema novih kadeta u policijske agencije, po uzoru na uspješne inicijative na nivou kantona, kao što su:

 - Objavljivanje liste pitanja za provjeru opšteg znanja budućih policijskih službenika, kao i mlađih inspektora.
 - Uvođenje obaveze video i tonskog snimanja svake faze konkursa, uključujući i proces ispitivanja morfološkog statusa kandidata, te propisno arhiviranje snimljenog materijala po završetku.
- Poboljšanje transparentnosti ažurnim objavljivanjem detaljnih i ispravnih planova rada, izvještaja o radu, imovinskih kartona i finansijskih izvještaja agencija za sprovođenje zakona na službenim web stranicama institucija (najkasnije tri mjeseca nakon završetka godine na koju se podaci odnose).
- Agencije za sprovođenje zakona treba da donesu rodno osjetljive protokole, koji trenutno ne postoje u policijskim agencijama, i da podižu svijest o pozitivnom doprinosu žena policijskom pozivu, naročito među rukovodstvima policijskih agencija.

7 > IZBORNA KOMISIJA

Ukupna ocjena za stub:

50/100

Kapacitet:

42/100

Upravljanje:

58/100

Uloga:

50/100

SAŽETAK

Za organizovanje izbora, prikupljanje imovinskih prijava kandidata i sprovođenje Zakona o finansiranju političkih stranaka i Zakona o Savjetu ministara nadležna je Centralna izborna komisija BiH (CIK).

CIK se suočava s brojnim izazovima, kako u pogledu nedostatka kapaciteta da na vrijeme ispuni sve svoje obaveze, tako i nedostatka političke volje za unapređenje zakona koji su u nadležnosti CIK-a. Iako je visoki predstavnik uoči opštih izbora 2022. godine nametnuo određene izmjene u propisima koji regulišu izbore, one nisu doprinijele poboljšanju integriteta, transparentnosti i efikasnosti izbornog procesa ili administracije.

U protekle tri godine, CIK je bio izložen pojačanim pritiscima i prijetnjama političkih lidera, koji su se ogledali u pokušajima oduzimanja finansijskih sredstava potrebnih za sprovođenje izbora, dovođenju u pitanje njenog legitimiteta, uvredama i prijetnjama pojedinim članovima, kao i inicijativama za smjenu članova sa dužnosti. Opšti izbori 2022.

su bili obilježeni brojnim nepravilnostima, koje je CIK sankcionisao, što je pokazalo da je u proteklom periodu ostvaren tek mali ili gotovo nikakav napredak u sprečavanju izbornog inženjeringa i proceduralnih problema koji su prisutni već duže vrijeme.

CIK pokušava da reguliše finansiranje kandidata i političkih stranaka, ali i dalje su prisutni sistemski nedostaci, uključujući kašnjenje revizorskih izvještaja o troškovima predizborne kampanje i redovnom finansijskom poslovanju političkih partija, zbog nepoštovanja vremenskih rokova. Kad je riječ o obezbjeđivanju integriteta izbornog procesa, prisutni su problemi s tačnošću biračkih spiskova, kasnim objavljivanjem rezultata i kašnjenjima u izbornom procesu, uglavnom zbog nedostatka kadrovskih kapaciteta. Opšti izbori su pokazali da se u čitavom izbornom procesu dešavaju ozbiljne malverzacije na nivou lokalnih izbornih tijela. Podsticanje političkog učešća žena takođe nailazi na prepreke jer rodne kvote ne dovode uvijek do veće zastupljenosti žena na izabranim pozicijama.

KAPACITETI

> INDIKATOR 7.1.1 Resursi (praksa)

U kojoj mjeri izborna komisija raspoloža adekvatnim resursima za ostvarivanje svojih nadležnosti u praksi?

Ocjena: 25/100

Izborna komisija raspoloža određenim resursima. Međutim, značajni nedostaci u resursima u određenoj mjeri utiču na neefikasnost u obavljanju njegovih dužnosti, što se ogleda kroz prijetnje smanjenjem resursa radi političke kontrole, kao i odbijanje izvršnih vlasti da odobre dodatne ljudske resurse.

Sredstva za finansiranje izbornih aktivnosti, kao i redovnog rada CIK-a, obezbjeđuju se iz budžeta institucija BiH, kao i od raznih međunarodnih donatora. Međutim, uoči posljednjih opštih izbora održanih 2. oktobra 2022. godine, CIK je bio izložen pokušajima pritiska kroz odbijanja da se odobre neophodna sredstva za njegov budžet, odnosno finansiranje izbora. Tokom 2022. godine, godine opštih izbora u BiH, usvajanje budžeta je više puta odgađano, a kroz odluke o privremenom finansiranju izdvajana su nedovoljna sredstva.⁵²⁸ To je dovelo u pitanje sposobnost institucije da organizuje izbore. Uprkos brojnim upozorenjima i zvaničnim zahtjevima CIK-a, Savjet ministara je odugovlačio proceduru,

čak i nakon što su izbori zvanično raspisani. Istovremeno, visoki zvaničnici su slali otvorene političke poruke da je izdvajanje sredstava za izbore uslovljeno usvajanjem konkretnih izmjena i dopuna Izbornog zakona koje je predlagala i promovisala jedna od vladajućih političkih stranaka.⁵²⁹ Ovo nije prvi put da je izdvajanje budžeta za izbore i CIK dovedeno u pitanje – i za lokalne izbore 2020. godine budžet je došao veoma kasno, jer je Skupština odbila da ga usvoji na vrijeme, a predstavnici stranaka koje su bile protiv usvajanja budžeta prvi put su istakli da je njihova odluka zasnovana na činjenici da ne odobravaju sadašnji sastav članova CIK-a.⁵³⁰ Odbijene su inicijative koje je CIK podnio za izmjenu zakona s ciljem sprečavanja mogućnosti da političari manipulišu procedurom finansiranja izbora u budućnosti.

Sekretarijat CIK-a je organizovan kroz pet jedinica, a prema Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji CIK-a, sistematizovana su 74 radna mjesta. CIK se godinama suočava s nedostatkom kadrovskih resursa, naročito u Odjeljenju za reviziju finansijskih izvještaja političkih partija, koje trenutno funkcioniše sa samo četiri revizora, a zaduženo je za reviziju izvještaja više od 100 političkih partija. U Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji CIK-a sistematizovana su i druga radna mjesta koja su do danas ostala nepopunjena, a CIK je Savjetu ministara podnio zahtjev da odobri izmjene svoje unutrašnje sistematizacije, čije se usvajanje još uvijek čeka.⁵³¹ GRECO je u najnovijem dodatku Drugog izvještaja o usklađenosti naglasio da, iako su u toku aktivnosti na izradi izmjena i dopuna Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji Sekretarijata CIK-a,

od kojih se očekuje da će omogućiti jačanje kadrova zaduženih za reviziju redovnog finansijskog poslovanja političkih partija, kao i kadrova Službe za reviziju finansiranja političkih stranaka, preporuka za jačanje kapaciteta CIK-a za blagovremeno i efikasno praćenje predizbornih kampanja i finansiranja političkih partija još uvijek nije implementirana. Dodatno, nedostatak resursa uslovljava značajna kašnjenja u objavljivanju revizorskih izvještaja.⁵³²

U pogledu opreme, arhiva i neophodnog softvera koji je potreban za podnošenje i pregled finansijskih izvještaja, vođenje izbora i koordinaciju između lokalnih izbornih komisija i biračkih odbora, kao i u pogledu obuke i izgradnje kapaciteta svog stalnog i privremenog osoblja, CIK u velikoj mjeri zavisi od donacija međunarodnih donatorskih organizacija.⁵³³

> INDIKATOR 7.1.2 Nezavisnost (zakon)

U kojoj mjeri je izborna komisija nezavisna po zakonu?

Ocjena: 75/100

Postoje snažni propisi koji obezbjeđuju nezavisnost CIK-a, ali činjenica da članove CIK-a imenuje Parlamentarna skupština (tj. vladajuća većina) ostavlja prostor za političke uticaje.

Ovo je rezultiralo time da je visoki predstavnik nametnuo odluku o izdvajanju potrebnih sredstava za izbore,⁵³⁴ kao i izmjene i dopune Izbornog zakona⁵³⁵ i Zakona o finansiranju institucija BiH⁵³⁶, kojima se propisuju obaveze nadležnih organa da obezbijede blagovremeno finansiranje izbora s ciljem sprečavanja budućih pokušaja političkih pritisaka kroz manipulacije prilikom donošenja budžeta. Međutim, ovi događaji su pokazali da finansiranje CIK-a i izbora nije nužno zagarantovano i da se izdvajanje sredstava koristi za političke i druge pritiske na CIK, kao i na stabilnost izbornog sistema.

Izborni zakon BiH⁵³⁷ određuje da je CIK nezavisan organ koji je neposredno odgovoran Parlamentarnoj skupštini BiH i čija ovlaštenja iz nje proizlaze. Članovi CIK-a moraju biti pravni stručnjaci s iskustvom u sprovođenju izbora i/ili izborni stručnjaci, i ne mogu obavljati nikakvu dužnost u organima stranke, udruženja ili fondacije koje su organizaciono ili finansijski

povezane sa strankom, niti mogu biti uključeni u bilo kakvu stranačku aktivnost.⁵³⁸ Međutim, prepreku nezavisnosti CIK-a može predstavljati činjenica da, prema zakonu, članove CIK-a mora imenovati Parlamentarna skupština (tj. vladajuća većina političkih stranaka), što znači da imenovanje rukovodećeg kadra ove institucije u potpunosti zavisi od stranaka i službenika na koje se odnose zakoni koje ova institucija sprovodi.

Članovi CIK-a uživaju zaštitu u skladu s Izbornim zakonom, koji predviđa da se oni ne mogu smatrati krivično ili građanski odgovornim za postupke izvršene u okviru dužnosti i obaveza. Zakonom propisan sedmogodišnji mandat takođe ima za cilj da obezbijedi razliku između mandata članova CIK-a i mandata izvršne i zakonodavne vlasti. Takođe, članovi CIK-a ne mogu biti razriješeni dužnosti, osim u slučajevima predviđenim zakonom – odnosno ako više nisu u stanju da obavljaju svoje dužnosti.⁵³⁹

Lokalne izborne komisije imenuju lokalni parlamenti na osnovu javnog konkursa, uz saglasnost CIK-a. Izbornim zakonom je osigurana nezavisnost članova izbornih komisija i biračkih odbora u pogledu definisanja nespojivosti funkcija ovih lica.⁵⁴⁰ Međutim, članove biračkih odbora delegiraju političke stranke, a biraju se žrijebanjem. Stoga su birački odbori u cijelosti pod kontrolom političkih partija, uprkos dugogodišnjim preporukama OSCE-a/ODIHR-a i civilnog društva da se nezavisnost biračkih odbora ojača uvođenjem javnog izbora i barem određenog broja nestranačkih mjesta.⁵⁴¹

Osoblje Sekretarijata su uglavnom državni službenici u radnom odnosu u ADS-u, a njihova prava i obaveze proističu iz Zakona o državnoj službi u institucijama BiH, koji garantuje nezavisnost u njihovom radu i propisuje situacije koje mogu dovesti do prestanka radnog odnosa u državnoj službi.⁵⁴²

> INDIKATOR 7.1.3

Nezavisnost (praksa)

U kojoj mjeri izborna komisija funkcioniše samostalno u praksi?

Ocjena: 25/100

Nezavisnost CIK-a je ugrožena zbog uticaja drugih aktera na rad izborne komisije. Iako se trenutni sastav CIK-a smatra nezavisnijim zahvaljujući činjenici da postoji raspodjela vlasti i nijedna stranka ili koalicija trenutno ne može ostvariti potpunu kontrolu, pritisci i napadi vladajućih političkih stranaka na rad institucije sve su izraženiji i značajno potkopavaju njen autoritet u javnosti.⁵⁴³

Pritisci na rad, legitimitet i poslovanje CIK-a pojačani su nakon imenovanja novih članova CIK-a 2020. godine. Zbog propusta nadležnog skupštinskog odbora da u zakonskom roku pokrene postupak imenovanja četiri člana CIK-a, Izborni zakon je ostavio mogućnost Predstavničkom domu da direktno imenuje nove članove. Predstavnički dom je u martu i

maju 2020. godine imenovao pet članova CIK-a, od kojih tri nova. Iako su oni ranije bili direktno ili indirektno povezani s političkim strankama, te stranke nisu bile dio vladajuće većine niti su ranije uticale na rad CIK-a.⁵⁴⁴

To je izazvalo nezadovoljstvo dvije vladajuće političke stranke, što je dovelo do javnog osporavanja legitimiteta procedure, ali i samog konstituisanja CIK-a,⁵⁴⁵ iako je Sud BiH potvrdio da je imenovanje u skladu sa zakonom.⁵⁴⁶ To se kasnije pretvorilo u direktne pritiske u vidu opstrukcije finansiranja CIK-a (vidi odjeljak 7.1.1), kao i prijetnje, uvrede i napade na članove CIK-a⁵⁴⁷ zbog odluka CIK-a u vezi s izbornim nepravilnostima, zbog čega je na kraju jedan od članova morao da dobije policijsku zaštitu.⁵⁴⁸

Odluke ovog tijela neprestano osporavaju najviši zvaničnici zakonodavne i izvršne vlasti, koji javno koriste svaku priliku da dovedu u pitanje ovlaštenja CIK-a. Posljednji pritisci su se pojavili u vidu najave vladajuće koalicije da će podnijeti inicijativu za smjenu postojećih članova CIK-a, uprkos činjenici da su razlozi za smjenu strogo propisani zakonom.⁵⁴⁹

Lokalne izborne komisije i birački odbori podložni su dodatnim političkim uticajima budući da ih imenuju skupštine opština/ općinska vijeća, što znači da članove biračkih odbora direktno određuju političke stranke. To je posebno problematično s obzirom na već ustaljenu praksu razmjene mjesta u biračkim odborima među političkim strankama, s ciljem ostvarivanja potpune kontrole nad odborima na dan izbora. Iako su prije opštih izbora

2022. godine nametnute izmjene i dopune Izbornog zakona kojima su zabranjene ove trgovine mjestima u biračkim odborima, nije bilo adekvatnih mehanizama za nadzor poštivanja zakona. Nezavisni posmatrači su uočili preovlađujuću praksu razmjenjivanja mandata, kao i da su pojedine lokalne izborne komisije manipulirale svojim sastavom tako što su stranačke članove u biračkim odborima postavljale kao predstavnike lokalne izborne komisije (vidi odjeljak 7.2.6.).⁵⁵⁰

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 7.2.1

Transparentnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe koje omogućavaju javnosti da pristupi relevantnim informacijama o radu i procesima donošenja odluka izborne komisije?

Ocjena: 75/100

Postoje odredbe koje omogućavaju javnosti pristup informacijama o organizaciji i funkcionisanju izborne komisije. Međutim, zakonske odredbe ne definišu precizne rokove i obim informacija koje se objavljuju.

Transparentnost CIK-a je osigurana propisima iz nadležnosti CIK-a, kao i Zakonom o slobodi pristupa informacijama, ali uz uvažavanje odredaba Zakona o zaštiti ličnih podataka.⁵⁵¹

Raspored objavljivanja rezultata izbora definisan je Izbornim zakonom. Prema ovom zakonu, CIK objavljuje preliminarne, nezvanične i nepotpune rezultate izbora za sve nivoe vlasti.

Zakon takođe predviđa da CIK ima dužnost da javnosti omogući pristup svim finansijskim izvještajima političkih partija i da preduzima odgovarajuće mjere kako bi obezbijedio da svi građani imaju nesmetan pristup informacijama koje su sadržane u izvještajima. Od izmjena i dopuna podzakonskih akata kojima se uređuju

oblici godišnjih i predizbornih i postizbornih finansijskih izvještaja, ostvaren je određeni napredak u pogledu stepena detaljnosti i obima izvještavanja o rashodima stranaka, ali još uvijek nije propisana obaveza objavljivanja cjelovitih izvještaja s pojedinačno iskazanim troškovima.

U godišnjem izvještaju CIK-a, koji je javni dokument i koji se dostavlja Parlamentarnoj skupštini, detaljno su navedene informacije o sprovođenju zakona iz nadležnosti CIK-a i svim njegovim aktivnostima.

> INDIKATOR 7.2.2

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri se izvještaji i odluke izborne komisije objavljuju u praksi?

Ocjena: 75/100

Javnost može nesmetano pristupiti relevantnim informacijama o organizaciji i funkcionisanju CIK-a; međutim, i dalje su prisutni problemi kao što su značajna kašnjenja u objavljivanju i utvrđivanju izbornih rezultata.

Generalno, CIK redovno i blagovremeno obavještava javnost o svojim zvaničnim odlukama i aktivnostima, uglavnom putem saopštenja za javnost, a po potrebi i posebnim konferencijama za medije. Pored toga, sjednice CIK-a su otvorene za medije. U protekle tri

godine ostvaren je značajan napredak s emitovanjem svih sjednica CIK-a na internetu, putem web stranice CIK-a i YouTube kanala, gdje javnost može uživo ili naknadno gledati snimke sjednica.⁵⁵² U istom periodu, CIK je takođe počeo redovno objavljivati aktuelne informacije o izbornom procesu putem svojih zvaničnih profila na društvenim mrežama. Web stranica CIK-a sadrži najave sjednica CIK-a, saopštenja za javnost, odluke, izvještaje o radu i relevantne propise. Prije i nakon opštih izbora 2022. godine, CIK je takođe pokrenuo svoj podcast s raspravama o bitnim aspektima izbornog procesa.⁵⁵³

U izbornim godinama, CIK uspostavlja posebne telefonske linije, kao i online i SMS aplikacije kako bi se birači mogli informisati o svojim biračkim mjestima i pravima. Web stranica takođe nudi vodiče i priručnike za sprovođenje izbora, kao i za rezultate izbora. Određeni napredak je postignut u pogledu informisanja birača koji žive van BiH o procesu registracije, verifikacije i glasanja putem online portala e-izbora.⁵⁵⁴ Isti portal se koristi i za registraciju kandidatskih lista, akreditaciju izbornih posmatrača, registar imovinskih prijava itd.

Međutim, relevantnost dostupnih informacija, uključujući godišnje izvještaje, finansijske izvještaje i revizorske izvještaje političkih partija, zavisi od internih kapaciteta i drugih organa nadležnih za usvajanje izvještaja CIK-a, odnosno od dinamike skupštinskog rasporeda za razmatranje izvještaja. U slučaju finansijskih izvještaja stranaka, CIK ih objavljuje tek nakon što su dostavljeni, prikupljeni i objavljeni. Međutim, zbog nedostatka kapaciteta Odjeljenja za reviziju CIK-a, revizorski izvještaji

se objavljuju sa zakašnjenjem od preko dvije godine nakon podnošenja finansijskih izvještaja.⁵⁵⁵ Slično tome, godišnji izvještaji se objavljuju nakon što ih raspravi i usvoji parlament.

Složenost izborne administracije, neefikasna komunikacija između biračkih odbora i lokalnih izbornih komisija, kao i nepostojanje elektronskog glasanja i prebrojavanja, dovode do značajnih kašnjenja u objavljivanju i utvrđivanju izbornih rezultata, čak i preliminarnih. Učestalost konferencija za štampu na dan izbora i proaktivnost nisu na zadovoljavajućem nivou.⁵⁵⁶

Kako se navodi u izvještaju OSCE-ove Kancelarije za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) u vezi s posljednjim opštim izborima održanim 2022. godine, na lokalnom nivou, suprotno Izbornom zakonu, većina lokalnih komisija nije unaprijed najavljivala formalne sjednice, već je održavala neformalne radne sastanke. Pored toga, nisu objavljivane ni žalbe i naknadne odluke izbornih komisija, što je umanjilo transparentnost, dok lokalne samouprave u pojedinim slučajevima nisu objavljivale i/ili prikazivale biračke spiskove. Posmatračka misija ODIHR-a takođe navodi da su brojne ranije preporuke ostale neispunjene, uključujući one koje se odnose na povećanje transparentnosti rješavanja izbornih sporova i formiranje biračkih odbora (BO).⁵⁵⁷

> INDIKATOR 7.2.3

Odgovornost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se obezbjeđuje da izborna komisija izvještava o svom radu i odgovara za svoje postupke?

Ocjena: 75/100

Izborna komisija podliježe brojnim odredbama koje je primoravaju da izvještava o svojim postupcima i odgovara za njih. Žalbeni mehanizmi postoje, ali su rokovi za žalbu na odluke CIK-a veoma kratki (dva dana), što može obeshrabriti podnosiocima žalbi.

Pored godišnjih izvještaja o radu koje podnosi Parlamentarnoj skupštini BiH na usvajanje⁵⁵⁸, CIK je dužan sastavljati godišnje finansijske izvještaje koje dostavlja Ministarstvu finansija i trezora BiH.⁵⁵⁹ Lokalne izborne komisije, na zahtjev CIK-a, podnose godišnje izvještaje o radu svojim lokalnim parlamentima.⁵⁶⁰

Kancelarija za reviziju institucija BiH vrši revizije finansijskog poslovanja CIK-a i dostavlja izvještaje o reviziji, s preporukama, Parlamentarnoj skupštini BiH, a takođe ih objavljuje na svojoj web stranici. Zakon takođe predviđa da CIK mora uspostaviti sistem interne kontrole i revizije.⁵⁶¹

Kandidati i stranke na koje se odnose odluke CIK-a imaju pravo žalbe Apelacionom odjeljenju Suda BiH, koje može poništiti odluku CIK-a i naložiti ponovno razmatranje predmeta.

Takođe se mogu žaliti na odluke lokalnih izbornih komisija, a za postupanje po ovim žalbama nadležan je CIK.⁵⁶²

> INDIKATOR 7.2.4

Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri izborna komisija izvještava o svom radu i odgovara za svoje postupke u praksi?

Ocjena: 50/100

Iako članovi CIK-a imaju obavezu da izvještavaju o određenim postupcima, postojeće odredbe se samo djelimično primjenjuju u praksi, naročito kada su u pitanju lokalne izborne komisije i birački odbori.

Godišnji izvještaji o radu CIK-a se javno objavljuju kao dio materijala sa parlamentarnih sjednica kada se o njima raspravlja u oba doma i nakon odobrenja od strane Parlamentarne skupštine BiH, ili čak i kada nisu usvojeni.⁵⁶³

Kada su u pitanju revizije i finansijska odgovornost, CIK od vrhovne revizorske institucije BiH uglavnom dobija mišljenje bez rezerve, uz prateće komentare i preporuke. Prema najnovijem dostupnom revizorskom izvještaju, CIK je od ukupno sedam prethodno datih preporuka realizovao tri, dvije preporuke su u fazi realizacije, a dvije, koje se odnose na nabavku izbornog materijala na osnovu

analize tržišta i završetak uspostavljanja geoinformacionog sistema, još uvijek nisu realizovane.⁵⁶⁴

CIK je uveo praksu objavljivanja informacija o pojedinačnim prijavama i zaprimljenim žalbama s podacima o njihovom napretku i fazi rješavanja.⁵⁶⁵ Diskusije i glasanje o pojedinačnim odlukama mogu se pratiti uživo. Tokom 2022. godine zaprimljeno je skoro 700 prijava/žalbi/zahtjeva u vezi s opštim izborima.⁵⁶⁶ Na osnovu iskustva TI BiH sa zahtjevima koje je uputio CIK-u zbog uočenih nepravilnosti u predizbornom periodu, može se reći da CIK postupa po prijavama i obavještava podnosiocce pritužbi o svojim odlukama, iako ponekad sa zakašnjenjem.⁵⁶⁷

U periodu od maja do decembra 2022. godine, stranke i kandidati su Apelacionom odjeljenju Suda BiH podnijele ukupno 467 žalbi na odluke CIK-a koje se tiču opštih izbora 2022. Sud je većinu žalbi odbio, čime je potvrdio 96% odluka CIK-a.⁵⁶⁸ To je u skladu s trendom iz prethodnih pet godina, kada je Sud potvrdio više od 90% odluka CIK-a.⁵⁶⁹

Sankcije koje CIK izriče pojedincima (javnim funkcionerima, članovima biračkih odbora itd.) sprovode se po sili zakona. Međutim, kazne političkim strankama za kršenje Zakona o finansiranju političkih stranaka izriču se sa zakašnjenjem, zbog dugotrajnih revizija (vidi odjeljak 7.1.1).⁵⁷⁰ Štaviše, pojedinim političkim strankama je dozvoljeno da kazne plaćaju u više rata.

Konačno, Parlamentarna skupština BiH nije usvojila izvještaje CIK-a za 2020.⁵⁷¹ i 2021. godinu⁵⁷², kao ni Izvještaj o sprovođenju lokalnih izbora 2022.⁵⁷³ i Izvještaj o pregledanom stanju finansijskog poslovanja političkih stranaka u 2020. godini.⁵⁷⁴ Međutim, budući da Parlamentarna skupština nije dala nikakvo obrazloženje ili opravdanje za odbijanje usvajanja izvještaja, ovo se može posmatrati kao još jedan vid političkog pritiska i osporavanja legitimiteta sadašnjeg rukovodstva CIK-a.

> INDIKATOR 7.2.5 Integritet (zakon)

U kojoj mjeri postoje mehanizmi za obezbjeđivanje integriteta izborne komisije?

Ocjena: 50/100

Iako postoji niz zakona/odredaba za očuvanje integriteta unutar CIK-a, ne postoje odgovarajuće garancije za integritet članova lokalnih (opštinskih i gradskih) izbornih komisija.

Iako za članove CIK-a ne postoji kodeks ponašanja, na njih se primjenjuje Zakon o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH, koji definiše nespojivost funkcija i pravila o poklonima i uslugama, te propisuje da «član izborne komisije ili biračkog odbora neće učestvovati u donošenju odluke kada taj član ili član njegove uže porodice ima lični ili finansijski

interes, ili ako postoji drugi sukob interesa koji može dovesti u sumnju njegovu sposobnost da djeluje nepristrasno».⁵⁷⁵ Ove odredbe se odnose samo na članove CIK-a, dok se na lica zaposlena u Sekretarijatu CIK-a, koja imaju status državnih službenika, primjenjuje Zakon o državnoj službi u institucijama BiH, koji takođe sadrži odredbe o sukobu interesa (vidi poglavlje o javnom sektoru).

CIK je 2020. godine usvojio Strategiju i Akcioni plan za poboljšanje integriteta, transparentnosti i efikasnosti izbornog procesa, koji obuhvataju petogodišnji period i imaju za cilj jačanje kapaciteta CIK-a za rješavanje ranije identifikovanih rizika u sprovođenju izbora.⁵⁷⁶

CIK takođe ima pravilnike i interne akte kojima se regulišu pitanja internih prijava korupcije i mehanizmi interne zaštite lica koja prijavljuju korupciju⁵⁷⁷, plan integriteta⁵⁷⁸ (obje vrste dokumenata su obavezne za sve institucije na državnom nivou) i politike protiv uznemiravanja.⁵⁷⁹ Međutim, ne postoje odgovarajuće garancije za integritet članova lokalnih (opštinskih i gradskih) izbornih komisija, a imenovanje biračkih odbora je prepušteno političkim strankama, što znači da ne postoje standardi integriteta i nezavisnosti.

> INDIKATOR 7.2.6

Integritet (praksa)

U kojoj mjeri je u praksi obezbijeđen integritet izborne komisije?

Ocjena: 25/100

Integritet procesa sprovođenja izbora, naročito na lokalnom nivou, ozbiljno je doveden u pitanje.

Proteklih godina nije bilo optužbi za sukob interesa protiv članova CIK-a, niti osoblja ove institucije. Međutim, postojali su navodi o njihovim političkim opredjeljenjima kao i o povezanosti s političkim strankama (vidi odjeljak 7.1.3.), što, pored uočene neefikasnosti i nepravilnosti u izbornom procesu, predstavlja najznačajniji faktor koji doprinosi opštem nedostatku povjerenja u integritet institucije.⁵⁸⁰

Istovremeno, prisutni su ozbiljni problemi kada je u pitanju integritet članova biračkih odbora, koje direktno predlažu političke stranke, a imenuju lokalne izborne komisije, kao i članova samih lokalnih izbornih komisija. Nakon lokalnih izbora 2020. godine, CIK je podnio krivične prijave protiv 647 članova biračkih odbora, ali su tužioci podigli optužnice samo protiv nekolicine njih.⁵⁸¹ Nekoliko članova biračkih odbora je osuđeno zbog izborne prevare i manipulacije ličnim podacima birača.⁵⁸² Pored toga, lokalni izbori su 2020. godine ponovljeni u dvije lokalne jedinice, Doboju i Srebrenici, zbog velike prevare biračkih odbora i manipulacije podacima birača i

njihovim glasačkim listićima. U slučaju izbora u Doboju, podignute su 54 optužnice protiv 256 lica, uglavnom članova biračkih odbora.⁵⁸³ Ova praksa se nastavlja godinama, što je rezultiralo velikim brojem sankcija za članove biračkih odbora koje je izrekao CIK, uglavnom u vidu novčanih kazni i zabrane obavljanja funkcije u narednom izbornom ciklusu, a u slučaju potencijalnih krivičnih djela, i podnošenjem krivičnih prijava nadležnim tužilaštvima.⁵⁸⁴

U analizi opštih izbora 2022. godine nezavisni posmatrači su izvijestili da je od 4.337 analiziranih članova biračkih odbora iz gotovo svih opština, više od 747 slučajeva (više od 17%) bilo povezano s trgovinom mjestima u biračkim odborima.⁵⁸⁵ Posmatrači su upozorili i na dosluh između lokalnih izbornih komisija i političkih partija radi manipulisanja raspodjelom mjesta u biračkim odborima.⁵⁸⁶

ULOGA

> INDIKATOR 7.3.1

Regulisanje predizborne kampanje

Da li izborna komisija efikasno reguliše finansiranje kandidata i političkih partija?

Ocjena: 50/100

Iako izborna komisija nastoji da reguliše finansiranje kandidata i političkih stranaka, prisutne su brojne manjkavosti u propisima o finansiranju predizbornih kampanja, poput nedostatka propisanog nadzora nad rashodima, neadekvatnih odredaba za sprečavanje zloupotrebe javnih resursa, nedostatka kapaciteta za blagovremenu reviziju finansijskih izvještaja itd.

Finansiranje političkih partija i izbornih kampanja regulisano je Zakonom o finansiranju političkih stranaka, Izbornim zakonom i propisima koje donosi CIK (pravilnici, uputstva, obrasci i drugi propisi).⁵⁸⁷ Ti zakoni određuju limite potrošnje i utvrđuju dozvoljene izvore finansiranja⁵⁸⁸, dozvoljene iznose i gornje granice za finansiranje iz privatnih izvora⁵⁸⁹, obavezu prijavljivanja donacija i finansijskog izvještavanja, reviziju i kontrolu finansijskog izvještavanja, sankcije i druga pitanja.⁵⁹⁰ Zakoni takođe propisuju obavezu podnošenja predizbornih i postizbornih finansijskih izvještaja za stranke i kandidate, dajući CIK-u ovlaštenja da prati i revidira

prihode, ali samo ograničena ovlaštenja za reviziju troškova kampanje. CIK je zadužen i za sankcionisanje tzv. rane kampanje, odnosno plaćenog oglašavanja u periodu između raspisivanja izbora i zvaničnog pokretanja predizborne kampanje.⁵⁹¹ Propisi CIK-a predviđaju objavljivanje izvještaja o finansiranju kampanje u roku od 30 dana od isteka roka za njihovo podnošenje, ali nije propisan rok u kojem CIK treba da izvrši reviziju izvještaja o finansiranju kampanje ili objavi nalaze revizije. Zbog nedostatka resursa, CIK ne može pratiti stvarne troškove kampanje i za otkrivanje mogućih kršenja u velikoj mjeri se oslanja na prijave građana i organizacija civilnog društva. Efikasnost i blagovremenost postupaka pregleda, kontrole i revizije ozbiljno su ugroženi ograničenim finansijskim i kadrovskim resursima CIK-a.⁵⁹²

U poglavlju o političkim strankama detaljnije se analiziraju nedostaci propisa o finansiranju predizbornih kampanja. Postignut je stanoviti napredak u pogledu zahtjeva za izvještavanje o troškovima predizborne kampanje i redovnim troškovima (detaljnije navođenje stavki troškova kampanje, koja sada obuhvata i online kampanju), kao i uputstava CIK-a o korištenju posebnih bankovnih računa za finansiranje kampanje. Visoki predstavnik je u julu 2022. godine nametnuo izmjene i dopune Izbornog zakona kojima su uvedene odredbe o zloupotrebi državnih resursa u svrhu predizborne kampanje, što je dovelo do kontinuiranog porasta zabilježenih zloupotreba javnih sredstava za finansiranje kampanje, odnosno za indirektnu kupovinu glasova.⁵⁹³

CIK i njegova interna odjeljenja koja su zadužena za sprovođenje pojedinih zakona, mogu samostalno pokretati postupke i ovlaštena su da vrše revizije i istrage po službenoj dužnosti ili na osnovu pristiglih prijava/žalbi, te mogu samostalno izricati sankcije zbog kršenja zakona.⁵⁹⁴

> INDIKATOR 7.3.2

Sprovođenje izbora

Da li izborna komisija obezbjeđuje integritet izbornog procesa?

Ocjena: 50/100

CIK je djelimično aktivan u nastojanju da obezbijedi slobodne i poštene izbore, iako su se, između ostalog, javljali problemi s registracijom birača i kašnjenjima u objavljivanju izbornih rezultata.

Pravo glasa imaju svi građani stariji od 18 godina, osim ako su osuđivani za teška krivična djela, uključujući ratne zločine, ili ako su sudskom odlukom lišeni poslovne sposobnosti, uključujući i po osnovu intelektualnog i psihosocijalnog invaliditeta.⁵⁹⁵ BiH ima pasivan sistem registracije birača, što znači da su građani koji posjeduju ličnu kartu automatski prijavljeni za glasanje na izborima. Za integritet i održavanje Centralnog biračkog spiska (CBS) odgovoran je CIK, ali tačnost CBS-a zavisi od tačnosti podataka koje dostavljaju druge institucije odgovorne za ažuriranje matičnih

knjiga. Zbog neefikasnog ažuriranja biračkih spiskova i saradnje institucija (opština, policija i CIK), u ranijim izbornim ciklusima posmatrači i mediji su izražavali zabrinutosti u vezi s pravovremenim ažuriranjem biračkih spiskova, naročito u vezi s preminulim građanima.⁵⁹⁶

U proteklom periodu postignut je izvjestan napredak u pogledu omogućavanja građanima da provjere podatke o registraciji, kao i uvođenja novih pravila za provjeru birača koji žive u inostranstvu. To je uslijedilo nakon ranije utvrđenih nepravilnosti tokom lokalnih izbora 2020. i opštih izbora 2018. godine, na kojima su zloupotrijebljeni podaci o hiljadama birača⁵⁹⁷ (birači pretežno iz Srbije i Hrvatske koji su se prijavili za glasanje putem pošte).⁵⁹⁸ Uprkos nastojanjima CIK-a da objavi biračke spiskove kako bi građani prijavili zloupotrebu svojih podataka i na taj način spriječi tadašnju izbornu prevaru, Agencija za zaštitu ličnih podataka naložila je CIK-u da sa svoje web stranice ukloni izvod iz biračkog spiska. Zbog toga je CIK donio nova uputstva vezana za elektronsku registraciju za glasanje iz inostranstva i višestruke mehanizme verifikacije, što je dovelo do značajnog smanjenja broja birača putem pošte.⁵⁹⁹

Na svim biračkim mjestima i lokalnim izbornim komisijama generalno je dozvoljeno posmatranje od strane izbornih posmatrača, uključujući političke partije i nezavisne posmatrača. Međutim, bilo je situacija u kojima je na ove nezavisne posmatrača vršen pritisak. Opozicione stranke takođe navode slučajeve gdje je njihovim posmatračima bilo onemogućeno da posmatraju sve faze procesa.⁶⁰⁰

Zbog neefikasnosti biračkih odbora i lokalnih izbornih komisija, svaki izborni ciklus je obilježen značajnim kašnjenjima u prebrojavanju i objavljivanju rezultata, što utiče na sposobnost CIK-a da agregira kompletne rezultate.⁶⁰¹ U konačnom izvještaju ODIHR-a o opštim izborima 2022. godine utvrđeno je da je CIK efikasno i u skladu sa zakonskim rokovima vodio izborne pripreme, iako je bilo početnih kašnjenja uzrokovanih kasnom isplatom sredstava potrebnih za organizaciju izbora. Međutim, posmatrači su ukazali na nedostatak kvalifikovanog osoblja, što je uticalo na operativne kapacitete većine odjeljenja CIK-a, i što je, između ostalog, dovelo do kašnjenja u rješavanju pritužbi i pregledu izvještaja o finansiranju kampanje.⁶⁰²

> INDIKATOR 7.3.3 Zastupljenost polova

U kojoj mjeri izborna komisija promovira političko učešće žena?

Ocjena: 50/100

Zakonske odredbe o rodnoj ravnopravnosti postoje, ali u praksi ne obezbjeđuju odgovarajuću zastupljenost žena jer rodna kvota na izbornim listama ne odražava broj izabranih žena.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti⁶⁰³ i Izborni zakon⁶⁰⁴ obavezuju političke stranke da na izborne/kandidatske liste uvrste 40% pripadnika

manje zastupljenog pola i to se uzima u obzir prilikom validacije prijave za kandidaturu na izborima.

U praksi, stranke su dužne ispuniti minimalne zahtjeve; međutim, kako je navedeno u poglavlju Političke stranke (vidi odjeljak 11.2.7), žene zauzimaju niže pozicije na kandidatskim listama, pa stoga imaju mnogo manje izgleda da budu izabrane. Na posljednjim izborima, samo 43 od 613 kandidatskih lista (7%) premašilo je minimalni broj žena propisan zakonom, a žene su bile na čelu 135 lista (samo 22%), od kojih je više od polovine bilo s jednim kandidatom. Nekoliko većih stranaka nije imalo žene na čelu svojih lista.⁶⁰⁵ Shodno tome, prema ODIHR-u, «rodne kvote i zahtjevi o raspoređivanju kandidata na listama nisu se pretočili u uporediv broj izabranih žena: žene čine tek 19% (8 od 42) novoizabranih poslanika u Predstavničkom domu BiH, 28% (27 od 98) u Predstavničkom domu FBiH i 25% (21 od 83) u NS RS».⁶⁰⁶

INTERAKCIJE

Tri stuba s kojima CIK ostvaruje najviše interakcija su političke partije te izvršna i zakonodavna vlast.

Izborni zakon i Zakon o političkim strankama, kao i podzakonski akti CIK-a, regulišu kako ovlaštenja CIK-a, tako i prava i obaveze političkih stranaka; CIK je istovremeno nadležan za sprovođenje zakona koji regulišu učešće stranaka na izborima, kao i za nadzor nad njihovim finansijama, a nadležan je i za izricanje sankcija političkim strankama; CIK takođe preduzima aktivnosti na informisanju i edukaciji stranaka o njihovim pravima i obavezama. Političke stranke takođe predstavljaju izvor zlonamjernog uticaja na rad CIK-a, bilo putem direktnih pritisaka i prijetnji, bilo nastojanjima da utiču na njegove odluke, sastav i rad.

Izvršna vlast, odnosno Savjet ministara BiH, ima direktan uticaj na rad CIK-a kroz izdvajanje sredstava, što u posljednje vrijeme predstavlja problem zbog odbijanja da se na vrijeme odobre sredstva za izbore, kao i da se obezbijede potrebna sredstva za Odjeljenje revizije u okviru CIK-a.

Zakonodavna vlast je odgovorna za nadzor nad radom CIK-a i razmatranje njegovih godišnjih i revizorskih izvještaja. Istovremeno, CIK je odgovoran za sprovođenje izbornih rezultata koji se tiču poslanika, kao i direktnu primjenu rezultata koji se odnose na raspodjelu mandata u Domu naroda. Parlament je zadužen za imenovanje članova CIK-a i u tom smislu može direktno uticati na njegov rad i na taj način

potencijalno omogućiti neprimjeren politički uticaj. Interakcije se vremenom mijenjaju, u zavisnosti od stava vladajuće parlamentarne većine prema sastavu ili odlukama CIK-a. Na primjer, CIK nije bio uključen u interresornu radnu grupu za izradu izmjena i dopuna Izbornog zakona, jer su zbog nezadovoljstva imenovanjem novih članova CIK-a vladajuće stranke u Parlamentu osporavale legitimitet CIK-a.⁶⁰⁷

PREPORUKE ZA STUB

- Kako bi efikasno i blagovremeno izvršavao svoje zadatke i dužnosti, CIK treba da ojača svoje kapacitete i popuni sva upražnjena radna mjesta predviđena sistematizacijom. Ovo se naročito odnosi na Odjeljenje za reviziju finansijskog poslovanja političkih stranaka;
- Nakon što se kapaciteti ojačaju, treba uvesti vremenske rokove za obavljanje finansijskih revizija, naročito u pogledu vremenskog okvira predizborne kampanje, s obzirom na to da bi zakašnjeni revizorski izvještaji mogli uticati na izborne rezultate;
- Potrebno je unaprijediti zakonski okvir kojim se uređuje izborni proces i finansiranje političkih stranaka s ciljem jačanja integriteta izbornog procesa, uključujući sprovođenje izbora, naročito u pogledu:
 - Imenovanja, nezavisnosti i efikasnosti lokalnih izbornih komisija i biračkih odbora, kroz povećanje transparentnosti postupaka imenovanja i zahtjeva u pogledu nezavisnosti članova opštinskih izbornih komisija, te uključivanje nestranačkih članova u biračke odbore.
 - Onemogućavanja zloupotrebe javnih resursa u svrhu pribavljanja izborne podrške, kupovine glasova i vršenja pritiska na birače, uz precizne odredbe o oblicima zloupotreba sa pozicije moći i smjernicama za CIK za utvrđivanje zloupotreba, ograničenja javne potrošnje i pravljenje jasne granice između institucionalnog i javno-funkcionerskog ponašanja i rashoda i aktivnosti političkih stranaka/kandidata.
 - Uvođenja elektronskog glasanja i brojanja glasova.
- Ojačati zakonske odredbe kojima se sprečavaju politički pritisci i osporavanje legitimiteta CIK-a kroz jasno definisane procedure za imenovanje i razrješenje članova CIK-a, te strože zahtjeve u pogledu nezavisnosti.

8 > OMBUDSMEN

Ukupna ocjena za stub:

54/100

Kapacitet:

58/100

Upravljanje:

54/100

Uloga:

50/100

SAŽETAK

Institucija ombudsmena za ljudska prava je nezavisna institucija koja je uspostavljena u cilju promovisanja dobre uprave i vladavina prava, te zaštite prava i sloboda fizičkih i pravnih lica, u skladu s Ustavom BiH i međunarodnim sporazumima koji se nalaze u dodatku Ustava.⁶⁰⁸ Sjedište Institucije nalazi se u Banjaluci, a područne kancelarije u Sarajevu, Mostaru i Brčko distriktu, te terenska kancelarija u Livnu.⁶⁰⁹ Instituciju čine tri ombudsmena koja imenuju oba doma Parlamentarne skupštine BiH, iz reda tri konstitutivna naroda, što ne isključuje mogućnost imenovanja i iz reda ostalih.⁶¹⁰

Efikasnost Ombudsmena u rješavanju pritužbi građana ograničena je na uglavnom reaktivan pristup rješavanju pritužbi i znatan broj neriješenih predmeta. Institucija pokreće istrage na osnovu pritužbi ili po službenoj dužnosti, ali nema objedinjene podatke o istragama po službenoj dužnosti. U 2021. godini, Institucija je zaprimila 2.946 žalbi, ali je 39% njih preneseno iz prethodnih godina. To je, između ostalog, uslovljeno nedostatkom osoblja s odgovarajućom stručnošću u oblasti ljudskih prava i sloboda.

Kroz svoje preporuke, Institucija ombudsmena za ljudska prava nastoji da podigne svijest predstavnika vlasti o poštovanju etičkih standarda, ali 2021. godine, vlasti su ignoris-

ale ili nisu primijenile 42,6% preporuka.

Internet stranica Institucije ombudsmena za ljudska prava sadrži relevantne informacije koje se redovno ažuriraju. Međutim, ombudsmeni se u medijima oglašavaju samo povodom godišnjih i specijalnih izvještaja, a rijetko reaguju na medijske izvještaje o povredama ljudskih prava.

Pravnim okvirom nisu predviđeni mehanizmi za obezbjeđivanje odgovornosti ombudsmena. Iako su dužni da parlamentu podnose izvještaje o radu, ti izvještaji ne podliježu raspravi i ombudsmeni ne snose posljedice za kašnjenja u podnošenju izvještaja zbog odsustva zakonskog roka. Nadalje, proces izbora sadašnjih ombudsmena bio je obilježen manjkom transparentnosti i nije uključivao učešće organizacija civilnog društva i međunarodnih organizacija tokom cijelog procesa, kao što je to bio slučaj u prethodnim ciklusima imenovanja. Takođe, zakon ne propisuje ograničenje za ponovno imenovanje, što je omogućilo da dva ombudsmena služe svoj treći uzastopni mandat.

Institucija ombudsmena za ljudska prava nema usvojen kodeks ponašanja, kao ni protokole za obezbjeđivanje rodne osjetljivosti u svom radu.

KAPACITETI

> INDIKATOR 8.1.1 Resursi (praksa)

U kojoj mjeri ombudsmeni raspolažu odgovarajućim nivoom resursa za ostvarivanje svojih nadležnosti u praksi?

Ocjena: 75/100

Ombudsmeni raspolažu dovoljnim resursima i finansijskim sredstvima za ostvarivanje svojih ciljeva. Međutim, nedostatak ljudskih resursa otežava pravovremeno rješavanje žalbi.

U 2023. godini, 2.554.000 KM (1,30 miliona €) od ukupnog budžeta Institucije ombudsmena se odnosilo na isplate bruto plata i naknada za 63 zaposlena, dok se preostali iznos od 687.000 KM (351.000 €) trošio na druge tekuće izdatke, što ne predstavlja dobru praksu i ne ostavlja mnogo prostora za unapređenje rada ustanove.⁶¹¹

Međunarodni koordinacioni komitet nacionalnih institucija za promociju i zaštitu ljudskih prava (ICC) je 2017. godine akreditovao Instituciju ombudsmena u status «A», uz preporuke da je, između ostalog, potrebno obezbijediti finansijsku nezavisnost i finansijsku sigurnost za funkcionisanje institucije.⁶¹³ Akreditacija za 2022. odgođena je za 2023. godinu.

U periodu od 2016. do 2019. godine Institucija ombudsmena primila je nenovčane donacije od Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju – Misija u BiH (OSCE)⁶¹⁴, te donacije u novčanim sredstvima od Ambasade Republike Bugarske za realizaciju projekta «Jačanje kapaciteta Institucije ombudsmena za sprovođenje mandata Nacionalnog preventivnog mehanizma u BiH».⁶¹⁵ Izvještaji nakon 2019. godine ne sadrže podatke o donacijama.

U periodu od 2018. do kraja 2021. godine u Instituciji ombudsmena 17 lica zasnovalo je radni odnos na neodređeno radno vrijeme, 11 lica zasnovalo je radni odnos na određeno radno vrijeme, dok je 15 zaposlenih otišlo iz Institucije po osnovu penzionisanja, isteka ugovora o radu na određeno vrijeme ili sporazumnog raskida radnog odnosa. Međutim, veliki broj neriješenih pritužbi (vidi odjeljak 8.3.1) ukazuje na to da Institucija ombudsmena ne raspolaže dovoljnim brojem osoblja. To potvrđuju i podaci kadrovske službe koji pokazuju visok procenat upražnjenih radnih mjesta.

Zaposleni u Instituciji ombudsmena nemaju status državnih službenika. Zapošljavanje se vrši u skladu sa Zakonom o radu u institucijama BiH i podzakonskim aktima.⁶²⁰ Potrebno je donijeti nove ili novelirati postojeće interne propise koji bi detaljnije uredili proces prijema kadrova. Na osnovu podataka iz godišnjih izvještaja o broju, strukturi i vrsti stručne spreme zaposlenih u Instituciji, može se pretpostaviti da osoblje ima potrebne kvalifikacije. Međutim, ne može se pouzdano utvrditi da li imaju specifične vještine i relevantno iskustvo.

✘ **Tabela 8.1: Budžet Institucije ombudsmena za ljudska prava, 2019-2023.**

Godina	Ukupni budžet u KM	Ukupni budžet u € ⁶¹²	Procenat povećanja godišnje
2023.	3,24 miliona	1,65 miliona	16,62%
2022.	2,77 miliona	1,42 miliona	11,96%
2021.	2,48 miliona	1,26 miliona	0%
2020.	2,48 miliona	1,26 miliona	-4,39%
2019.	2,60 miliona	1,32 miliona	

✘ **Tabela 8.2: Broj zaposlenih u Instituciji ombudsmena, 2019-2022.**

Godina	Broj radnih mjesta prema sistematizaciji	Popunjene pozicije	Nepopunjene pozicije	% nepopunjene pozicije
2022. ⁶¹⁶	90	59	28	31,1%
2021. ⁶¹⁷	90	61	29	32,2%
2020. ⁶¹⁸	90	63	27	30,0%
2019. ⁶¹⁹	90	63	27	30,0%

> INDIKATOR 8.1.2

Nezavisnost (zakon)

U kojoj mjeri su ombudsmeni nezavisni po zakonu?

Ocjena: 75/100

Nezavisnost ombudsmena je sveobuhvatno regulisana zakonima. Međutim, prisutni su nedostaci poput izostanka ograničenja za ponovno imenovanje i zahtjeva za imenovanjem tri ombudsmena prema etničkom kriterijumu.

Institucija ombudsmena uspostavljena je Ustavom BiH, a s radom je počela 1996. godine.⁶²¹ Zakon o ombudsmenu za ljudska prava BiH⁶²² (u daljem tekstu Zakon o ombudsmenu) takođe obezbjeđuje nezavisnost tako što propisuje da u okviru svojih ustavnih i zakonskih ovlaštenja ombudsmeni neće primati nikakve naredbe ili uputstva od organa vlasti.⁶²³

Za imenovanje tri ombudsmena, Parlamentarna skupština BiH osniva posebnu ad hoc komisiju, koja objavljuje javni poziv, te nakon sprovedene procedure utvrđuje listu kandidata koji ispunjavaju uslove.⁶²⁴ Ombudsmeni se imenuju iz tri konstitutivna naroda (srpskog, bošnjačkog i hrvatskog), što ne isključuje mogućnost imenovanja i iz reda ostalih.⁶²⁵ Važeći zakon ne propisuje ograničenja kako u pogledu ponovnih imenovanja istih lica na poziciju ombudsmena, tako i po pitanju više uzastopnih mandata jedne osobe na poziciji ombudsmena.

Zaposleni u Instituciji ombudsmena ne spadaju u kategoriju državnih službenika. Odredbe Zakona o radu u institucijama BiH propisuje da poslodavac donosi odluku o potrebi prijema zaposlenika u radni odnos, te da se na osnovu odluke poslodavca raspisuje javni oglas koji se objavljuje najmanje u jednom visokotiražnom dnevnom listu koji se distribuira na cijeloj teritoriji BiH.⁶²⁶

Kako bi se obezbijedila nezavisnost i neutralnost, ombudsmenima nije dozvoljeno vršenje bilo kakve zastupničke funkcije niti da budu politički aktivni.⁶²⁷ Tri ombudsmena imaju fiksni mandat u trajanju od šest godina, a zakonom nisu propisana ograničenja u pogledu ponovnog imenovanja ili vršenja više uzastopnih mandata.⁶²⁸

Plate ombudsmena su u rangu s platama visokih zvaničnika (zamjenik generalnog revizora, direktor Regulatorne agencije za komunikacije i generalni direktor Obavještajno-bezbjednosne agencije).⁶²⁹ Ove plate su dovoljno visoke da garantuju nezavisnost ombudsmena, s obzirom na to da mjesečna neto plata ombudsmena iznosi oko 7.000 KM (3.579 €), dok je prosječna neto plata u zemlji 1.275 KM (652 €). Plate savjetnika, pomoćnika ombudsmena i ostalih zaposlenih u Instituciji ombudsmena utvrđuju se u visini plata državnih službenika i namještenika zaposlenih u institucijama BiH.⁶³⁰

Jedino Parlamentarna skupština BiH može razriješiti ombudsmene, i to samo u slučaju: očigledne nemogućnosti da obavljaju svoje dužnosti, propusta da napuste funkciju koja je nespojiva s mandatom, osude, i pravosnažnog

izricanja kazne za namjerno učinjen prestup.⁶³¹ Odluka o krivičnom gonjenju ombudsmena optuženog zbog krivičnog djela biće donesena samo za krivično djelo za koje se može izreći kazna zatvora preko pet godina i samo nakon što i Predstavnički dom i Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH donesu odluku o tome.⁶³² Ombudsmen neće biti krivično gonjen niti podvrgnut istrazi zbog mišljenja koja izrazi ili odluka koje donese u sprovođenju svojih ovlaštenja koja su u skladu s njegovim dužnostima.⁶³³

Aktivnosti ombudsmena ne podliježu reviziji od strane sudskih instanci. Ombudsmen se neće miješati u proces odlučivanja sudova, ali može pokrenuti sudske postupke ili intervenirati u toku postupka koji se vodi, kad god ustanovi da je takva aktivnost neophodna pri obavljanju njegovih dužnosti.⁶³⁴

> INDIKATOR 8.1.3 Nezavisnost (praksa)

U kojoj mjeri je ombudsmen nezavisan u praksi?

Ocjena: 25/100

Zbog nedostatka transparentnosti i participacije civilnog društva, proces imenovanja ombudsmena bio je pod uticajem interesa političkih stranaka, što je bio slučaj i u prethodnim procedurama 2008. i 2015. godine.

Mandat sva tri ombudsmena istekao je u novembru 2021. godine. Međutim, zbog blokade državnih institucija, javni konkurs za imenovanje novih ombudsmena raspisan je tek u maju 2022. Privremena zajednička komisija oba doma Parlamentarne skupštine BiH usvojila je Poslovnik o radu, ali ga nije javno objavila. Poslovnik nije usklađen s međunarodnim standardima, a izbrisan je i član 7. predloženog poslovnika koji se odnosi na konsultacije. Zbog toga međunarodne i domaće organizacije civilnog društva nisu bile pravovremeno i dovoljno informisane o datumima održavanja prve dvije sjednice ovog tijela. Zbog nemogućnosti učestvovanja u procesu, više međunarodnih institucija i organizacija, kao i domaćih udruženja, uputilo je pritužbe nadležnim vlastima na netransparentnost izbora državnih ombudsmena.⁶³⁵

U procesu izbora ombudsmena 2008. i 2015. godine, organizacije civilnog društva su imale savjetodavnu ulogu savjetnika. U prošlom krugu, državni parlamentarci su predstavnicima međunarodnih i domaćih organizacija civilnog društva dozvolili da prisustvuju tek trećoj i narednim sjednicama Privremene zajedničke komisije, i to nakon kritika međunarodnih partnera i domaćih institucija. Njihovi prijedlozi o javnosti rada komisije su odbačeni. Jedna organizacija je navela da Komisija na svoje sjednice treba da pozove međunarodne organizacije OSCE, OHR, Kancelariju Savjeta Evrope u BiH, Delegaciju Evropske unije u BiH i Kancelariju rezidentnog koordinatora UN-a, a druga je zahtijevala da se omogući prisustvo predstavnicima organizacija civilnog društva.

Procedura je okončana izborom i imenovanjem dva nova-stara ombudsmena iz reda bošnjačkog i hrvatskog naroda, kojima je ovo već treći uzastopni mandat. Za novog ombudsmena iz reda srpskog naroda imenovan je bivši predsjednik Savjeta za politička i nacionalna pitanja Gradskog odbora SNSD-a u Banjaluci⁶³⁶, koji je u medijima izražavao podršku Miloradu Dodiku, političkom lideru te stranke, iako se nalazio na «crnoj listi» Sjedinjenih Američkih Država. Prije imenovanja na mjesto ombudsmena, nikada se u medijskim nastupima nije bavio temama u vezi s ljudskim pravima i slobodama.

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 8.2.1

Transparentnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe koje omogućavaju javnosti da pristupi relevantnim informacijama o radu i procesima donošenja odluka ombudsmena?

Ocjena: 75/100

Postoje sveobuhvatne odredbe koje građanima omogućavaju pristup informacijama o organizaciji i radu ombudsmena, kao i o odlukama koje se odnose na njih i načinu njihovog donošenja. Međutim, zakon ne precizira na koji način ombudsmeni treba da omoguće javnosti pristup svojim preporukama, niti postoji propisana obaveza da se sve preporuke (čak i anonimizirane) objavljuju, na primjer, na internet stranici institucije.

Institucija ombudsmena je dužna da obavijesti predmetnu osobu o rezultatima istraga i radnji, kao i o odgovoru koji je dostavljen Instituciji od strane organa vlasti, ukoliko se odgovor, po svojoj prirodi, ne smatra povjerljivim ili tajnim.⁶³⁷ Prema Zakonu o zaštiti tajnih podataka, o tome odlučuje organ koji je izdao dokument.⁶³⁸

Sve ostale preporuke ombudsmena moraju biti dostupne javnosti, osim u slučaju kada se odnose na pitanja koja su povjerljiva ili tajna, ili kada se u žalbi izričito zatraži da se ime

podnosioca kao i okolnosti slučaja ne objave.⁶³⁹ Zakon o ombudsmenu za ljudska prava ne propisuje rokove za objavljivanje preporuka. Institucija ombudsmena može odlučiti da svoje opšte preporuke objavi u «Službenom glasniku BiH», međutim ne postoji propisana obaveza da se preporuke objavljuju na ovaj način, niti se precizira na koji način javnost može ostvariti pristup preporukama.

Institucija ombudsmena obavezna je dostavljati godišnji izvještaj o rezultatima svojih aktivnosti Predsjedništvu BiH, te Predstavničkom domu i Domu naroda Parlamentarne skupštine BiH.⁶⁴⁰ Takođe, Instituciji je data mogućnost da izdaje specijalne izvještaje u situacijama gdje javni značaj i hitnost slučaja to zahtijevaju.⁶⁴¹ Zakon propisuje da Institucija ombudsmena mora da objavljuje godišnji i sve specijalne izvještaje, međutim ne precizira na koji način ili u kom roku će isti biti dostupni javnosti.

Godišnji izvještaj ne smije sadržavati lične podatke koji bi omogućili da osoba uključena u postupak istrage bude javno identifikovana.⁶⁴² Informacije o konkretnim slučajevima, uključujući relevantne odluke i izvještaje, moraju biti dostupne javnosti putem medija, web stranice Institucije te izdavanjem publikacija od strane Institucije.⁶⁴³

Ombudsmeni, kao ni zaposleni u institucijama, nisu obavezni da javno objavljuju svoje imovinske kartone. Međutim, u skladu sa Zakonom o sukobu interesa, ombudsmeni su dužni da podnesu finansijski izvještaj Komisiji za sprečavanje sukoba interesa.⁶⁴⁴

> INDIKATOR 8.2.2

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri postoji transparentnost u radu i procesima donošenja odluka ombudsmena u praksi?

Ocjena: 75/100

Javnost ima relativno transparentan pristup relevantnim informacijama o organizaciji i radu Institucije ombudsmena, kao i o odlukama koje oni donose i načinu na koji ih donose. Međutim, ombudsmeni se ne oglašavaju javno u svim slučajevima kada država narušava ljudska prava i slobode.

Na zvaničnoj web stranici Institucije ombudsmena objavljuju se informacije o aktivnostima ombudsmena, određene preporuke u pojedinačnim predmetima, te godišnji i specijalni izvještaji Institucije za godine 2017-2022.⁶⁴⁵ Preporuke Institucije ombudsmena, kao i informacije o njihovoj realizaciji od strane institucija vlasti na koje se odnose, objavljuju se u godišnjim izvještajima, a pojedine se objavljuju i na web stranici Institucije.⁶⁴⁶

Međutim, evidentno je da nedostaje medijskih istupa sva tri ombudsmena kao odgovor na kršenja ljudskih prava koja su u proteklom periodu uznemiravala javnost u BiH. To je posebno došlo do izražaja u slučajevima koji su se odnosili na sistematska kršenja ljudskih prava od strane javnih organa. Institucija

ombudsmena uspostavljena je kako bi ukazivala na kršenja ljudskih prava, te su stoga sasvim opravdana očekivanja građana da se ombudsmeni javno oglašavaju u svim situacijama u kojima se država javlja u ulozi kršitelja ljudskih prava i sloboda, pogotovo onim koje uznemiravaju širu javnost.

Primjera radi, 2022. godine ombudsmeni nisu reagovali kada je šef Sektora uniformisane policije FBiH Zoran Čegar fizički napao radnika za održavanje i naplatu parkinga na području grada Sarajeva⁶⁴⁷, kao ni kada je iste godine novinarki Centra za istraživačko novinarstvo zaprijetio da će joj iščupati grkljan.⁶⁴⁸ Oba snimka nasilničkog ponašanja ovog visoko rangiranog policijskog službenika objavljena su u javnosti, ali Institucija ombudsmena nije našla za shodno da se oglasi tim povodom.

Ombudsmeni imaju saradnju s OCD, koja se ogleda u učešću na konferencijama i okruglim stolovima koje organizuju nevladine organizacije, te povremenim sastancima predstavnika civilnog društva s predstavnicima Institucije.⁶⁴⁹ Međutim, iz godišnjih i specijalnih izvještaja Institucije ne može se zaključiti da li Institucija ombudsmena uključuje nezavisne stručnjake i predstavnike OCD u svoj rad u praksi.⁶⁵⁰

Ombudsmeni nisu zakonski dužni da javno objave svoje imovinske kartone, zbog čega javnost nema uvid u njih.⁶⁵¹

> INDIKATOR 8.2.3 Odgovornost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se obezbjeđuje da ombudsmeni izvještavaju o svom radu i odgovaraju za svoje postupke?

Ocjena: 50/100

Zakonom su predviđene opsežne odredbe koje propisuju da Institucija ombudsmena mora kroz svoj godišnji izvještaj da izvještava zakonodavno tijelo o svom radu. Međutim, zakon ne utvrđuje rokove za dostavljanje ovih izvještaja, niti propisuje obavezu analize ili rasprave o informacijama iz izvještaja. Takođe, zakon ne pruža mogućnost da se odluke ombudsmena osporavaju na sudu.

Odgovornost Institucije ombudsmena usmjerena je na zakonodavnu vlast na više nivoa, jer se njoj podnose izvještaji o radu. Institucija svake godine dostavlja rezultate svojih aktivnosti u izvještaju koji se upućuje Parlamentarnoj skupštini BiH, Parlamentu FBiH, Narodnoj skupštini RS, kao i Predsjedništvu BiH.⁶⁵² Ovaj izvještaj se obavezno objavljuje.⁶⁵³

Zakonom o ombudsmenu nije propisana obaveza, već mogućnost da Institucija ombudsmena u svom godišnjem izvještaju može navesti broj i prirodu primljenih žalbi, ukazujući na one koje nisu razmatrane (kao i razloge za to) i one koje su bile predmet istrage, i nalaze o tome, te da Institucija takođe može istaći one prijedloge ili preporuke koje je prihvatila Vlada.⁶⁵⁴

Institucija ombudsmena obavezna je da svake godine Ministarstvu finansija i trezora BiH dostavi prijedlog finansijskog plana, na osnovu kojeg se odobravaju sredstva iz budžeta institucija BiH.⁶⁵⁵ Godišnji izvještaj takođe mora sadržavati dodatak namijenjen Predsjedništvu BiH, koji će detaljno prikazati troškove budžeta Institucije u datom periodu.⁶⁵⁶

Ne postoji zakonska obaveza da organi kojima su godišnji izvještaji dostavljeni analiziraju podatke i dostave eventualne primjedbe, kao što ne postoje ni vremenske odredbe u kojima se povratni izvještaji moraju sačiniti i podnijeti. Protiv odluka ombudsmena ili Institucije nije moguće uložiti žalbu, niti pokrenuti postupak pred nadležnim sudom.⁶⁵⁷

U skladu s odredbama Pravilnika o internom prijavljivanju korupcije i zaštiti lica koja prijavljuju korupciju, postoji mogućnost prijavljivanja korupcije unutar Institucije.⁶⁵⁸

> INDIKATOR 8.2.4

Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri ombudsmeni izvještavaju o svom radu i odgovaraju za svoje postupke u praksi?

Ocjena: 50/100

Institucija ombudsmena redovno podnosi godišnje izvještaje, ali u njima ne navodi informacije o procesima za obezbjeđivanje odgovornosti unutar Institucije. Takođe, godišnji izvještaji ombudsmena se ne razmatraju u parlamentu jer zakon ne propisuje tu obavezu.

Ombudsmeni, u praksi, redovno i detaljno izvršavaju svoju obavezu podnošenja godišnjih izvještaja o rezultatima aktivnosti Predsjedništvu BiH, Parlamentarnoj skupštini BiH, Parlamentu FBiH, Narodnoj skupštini RS, te izvještaje javno objavljuju putem svoje zvanične web stranice.⁶⁵⁹ Publikacije o prezentacijama godišnjeg izvještaja Institucije mogu se pronaći u medijima.

U izvještajima ili na web stranici Ombudsmena ne postoje informacije u vezi s disciplinskim postupanjem ili drugim postupcima utvrđivanja odgovornosti zaposlenika.

Kancelarija za reviziju institucija BiH (vidi Stub 9) svake godine objavljuje izvještaj o finansijskoj reviziji Institucije ombudsmena. U periodu od 2016. zaključno s 31.12.2022. godine, Kancelarija je Instituciji ombudsmena izdala 13

preporuka.⁶⁶⁰ Instituciji je data mogućnost da dà svoj komentar na okolnost koja je dovela do preporuke.⁶⁶¹ U proteklih šest godina Institucija ombudsmena je samo jednom dostavila komentar, i to na Nacrt izvještaja o finansijskoj reviziji za 2018. godinu.⁶⁶² U tom komentaru, Institucija ombudsmena je osporavala zaključak revizije da je bez raspisivanja javnog oglasa unaprijeđena osoba sa radnog mjesta srednje stručne spreme na radno mjesto visoke stručne spreme⁶⁶³, pri čemu revizorima nisu dostavljeni relevantni dokazi koji to potvrđuju⁶⁶⁴, zbog čega komentar Institucije ombudsmena nije uticao na promjenu nalaza i preporuka iz izvještaja revizora. Prema izvještaju o finansijskoj reviziji za 2022. godinu, Institucija ombudsmena BiH je implementirala jednu od tri preporuke iz 2021. godine.⁶⁶⁵

Prema posljednjem dostupnom izvještaju Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK), koja je zadužena za dodjeljivanje statusa uzbunjivača zaposlenima u institucijama BiH, u periodu od 2014. do 2019. godine nije bilo izvještaja Institucije ombudsmena BiH.⁶⁶⁶

> INDIKATOR 8.2.5

Mehanizmi integriteta (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe za obezbjeđivanje integriteta ombudsmena?

Ocjena: 50/100

Ne postoje odredbe (npr. etički kodeksi) koje bi obezbijedile integritet ombudsmena. Jedino Zakon o ombudsmenu uređuje određene aspekte integriteta.

Interni akti Institucije, koji su dostupni na web stranici Institucije, ne pokazuju da su sami ombudsmeni donijeli posebne akte koji se odnose na obezbjeđivanje integriteta, kao što su pravila o ograničavanju političkog djelovanja, pravila o sukobu interesa, pravila o primanju poklona ili pravila o obavezi objavljivanja imovinskih kartona i slično. Ombudsmeni su obuhvaćeni zakonom o sukobu interesa na državnom nivou.⁶⁶⁷

Zakon o ombudsmenu samo predviđa da kandidati za ombudsmena treba da imaju visok moralni ugled i propisuje ograničenja u pogledu političkog djelovanja, ali ne razrađuje detalje.⁶⁶⁸ Istovremeno, Zakon predviđa da je položaj ombudsmena nespojiv s vršenjem bilo kakve zastupničke funkcije, s bilo kakvom političkom aktivnošću ili dužnošću ili odgovornošću za propagandu i sl., a u slučaju da dođe do takve nespojivosti, ombudsmen mora napustiti tu javnu funkciju na dan pojave nespojivosti (vidi odjeljak 9.1.3).⁶⁶⁹ U pogledu prava i obaveza,

zaposleni u Instituciji ombudsmena podliježu zakonima o javnom sektoru.

> INDIKATOR 8.2.6 Mehanizmi integriteta (praksa)

U kojoj mjeri je integritet ombudsmena obezbijeđen u praksi?

Ocjena: 25/100

Radnje koje imaju za cilj obezbjeđivanje integriteta ombudsmena gotovo potpuno izostaju, pa povrede dužnosti uglavnom prolaze nekažnjeno.

Nema dostupnih podataka o tome kako se u praksi obezbjeđuje integritet ombudsmena i ostalih zaposlenih u Instituciji. Srednjoročnim planom rada Institucije za 2022-2024. predviđeno je da će ombudsmeni posebnu pažnju i dodatna materijalna sredstva posvetiti jačanju i razvoju kadrovskih kapaciteta kroz redovne i/ili specijalizovane obuke.⁶⁷⁰

> INDIKATOR 8.2.7 Zastupljenost polova

U kojoj mjeri su mehanizmi ombudsmena rodno osjetljivi?

Ocjena: 25/100

Ne postoje eksplicitni protokoli i smjernice za obezbjeđivanje rodne osjetljivosti, ali dva od tri aktuelna ombudsmena su žene.

Obrazac žalbe/predstavke koji je dostupan na web stranici Institucije ombudsmena pisan je rodno neutralnim jezikom, te na njemu podnosioci predstavke mogu navesti svoj pol.⁶⁷¹ Međutim, ne postoje eksplicitni protokoli i smjernice za obezbjeđivanje rodne osjetljivosti, a godišnji izvještaji Institucije ne sadrže rodno razvrstane statističke podatke o podnosiocima predstavki.

Instituciju ombudsmena čine tri ombudsmena, od kojih su dvije osobe ženskog pola. Kada posmatramo polnu strukturu zaposlenih, prema podacima iz Godišnjeg izvještaja o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za 2021. godinu proizlazi da je veći broj zaposlenika ženskog pola (41) u odnosu na zaposlenike muškog pola (20). Pet od deset odjeljenja u Instituciji vode žene, dva vode muškarci, a tri odjeljenja nemaju imenovanog šefa odjeljenja.⁶⁷²

ULOGA

> INDIKATOR 8.3.1

Istraga

U kojoj mjeri su ombudsmeni aktivni i efikasni u rješavanju pritužbi javnosti?

Ocjena: 50/100

Ombudsmeni nastoje da odgovore na pritužbe građana, međutim njihov pristup je većinom reaktivan, a njihova djelotvornost je ograničena zbog velikog broja neriješenih predmeta.

Svaki građanin može podnijeti žalbu Instituciji ombudsmena u pismenoj formi, koja se dostavlja poštom ili se neposredno predaje Instituciji.⁶⁷³ Uslov pismene forme ispunjavaju i podnesci upućeni elektronskom poštom.⁶⁷⁴ Radi lakše komunikacije s građanima, Institucija ombudsmena izradila je obrazac žalbe koji je dostupan na web stranici Institucije.⁶⁷⁵

Institucija vodi evidenciju o podnesenim žalbama i postupanju po njima, a podaci se objavljuju u godišnjim izvještajima Institucije. U 2022. godini, Institucija je registrovala 2.850 žalbi građana; Institucija ombudsmena se suočava s problemom značajnog broja zaostalih predmeta iz prethodnog perioda.⁶⁷⁶ Tako su u 2022. godini prenesena ukupno 1.663 predmeta iz ranijih godina, što predstavlja čak 36,8% svih predmeta u toj godini.⁶⁷⁷ Između 2016. i 2021. godine, Institucija je registrovala

18.283 žalbe, 473 manje nego između 2010. i 2015. godine (18.756). Broj predmeta prenesenih iz prethodnih godina u periodu od 2016. do 2021. godine iznosio je 11.187, što je za 684 predmeta više nego u periodu od 2010. do 2015. godine (10.503).⁶⁷⁸

Postupak pred Institucijom ombudsmena pokreće se po pravilu na osnovu žalbe ili po službenoj dužnosti.⁶⁷⁹ Međutim, u Godišnjem izvještaju Institucije za 2021. godinu nisu dostupni statistički podaci o istragama/postupcima koji su pokrenuti po službenoj dužnosti. Pretragom web stranice Institucije mogu se pronaći podaci o više postupaka koji su pokretani po službenoj dužnosti u periodu od 2016. do 2021. godine, ali ti podaci nisu objedinjeni.⁶⁸⁰ Ombudsmeni su takođe zakonom ovlašteni da samoinicijativno pokreću sudske postupke ili da intervenišu u okviru sudskih postupaka.⁶⁸¹ Međutim, zbirne informacije o eventualno pokrenutim sudskim postupcima nisu objavljene u godišnjim izvještajima Institucije.

Institucija ombudsmena je tokom 2021. dostavljala komentare na Prednacrt zakona o slobodi pristupa informacijama u BiH.⁶⁸² Ovim zakonom bi se značajno smanjio mandat ombudsmena, a njihova uloga bi bila praktično svedena na minimum, na način da bi im organi javne vlasti pružali podatke o imenovanim službenicima za informisanje i kontaktima institucija, a službenici za informisanje ih periodično obavještavali o broju i vrsti zahtjeva za pristup informacijama i dostavljali statističke podatke o postupcima.

Institucija ombudsmena, uz podršku više gradova i opština, te Misije OSCE-a u BiH, organizuje uredovne dane kako bi se olakšao pristup građanima ovoj instituciji kao mehanizmu za zaštitu njihovih prava.⁶⁸³ Broj žalbi primljenih na nivou godine, naročito onih dopustivih i utemeljenih, dobar je pokazatelj da je šira javnost uglavnom upoznata s postojanjem Institucije ombudsmena.⁶⁸⁴

> INDIKATOR 8.3.2

Promovisanje dobre prakse

U kojoj mjeri su ombudsmeni aktivni i efikasni u podizanju svijesti vlade i javnosti o standardima etičkog ponašanja?

Ocjena: 50/100

Iako ombudsmeni nastoje da podignu svijest predstavnika vlasti i javnosti o standardima etičkog ponašanja, ovi napori su generalno ograničeni, reaktivni i mogu se smatrati neefikasnim.

Organi vlasti su obavezni da Instituciji pruže odgovarajuću pomoć u istrazi i vršenju kontrole.⁶⁸⁵ Pod organima vlasti podrazumijevaju se sve institucije, organi, ustanove i sve druge institucije vlasti u BiH (državne, entitetske, BD, kantonalne i opštinske, kao i privatne ustanove koje obavljaju javne funkcije).⁶⁸⁶ U vrijeme istrage ombudsmeni imaju pristup bilo kojem organu vlasti u cilju provjere traženih informacija, obavljanja ličnih

razgovora i razmatranja potrebnih spisa i dokumenata.⁶⁸⁷

Prilikom pokretanja postupka po žalbi ili po službenoj dužnosti, ombudsmeni su dužni da traže izjašnjenje strane koja je označena kao odgovorna za kršenje ljudskih prava, te da o preduzetim mjerama obavještavaju kako podnosioca predstavke, tako i organ vlasti.⁶⁸⁸

U godišnjim izvještajima Institucije ombudsmena objavljuje se tabelarni prikaz svih preporuka koje su date tokom određene godine i način njihovog realizovanja.⁶⁸⁹ Na zvaničnoj web stranici Institucije povremeno se objavljuju preporuke u određenim predmetima.⁶⁹⁰ Posmatrano s aspekta načina realizacije preporuka Institucije ombudsmena, u periodu od 2016. do 2021. godine, od ukupno 2.349 izdatih preporuka, 836 je u potpunosti realizovano od strane institucija na koje se odnose, djelimično su realizovane 64 preporuke, dok je u 520 slučajeva ostvarena saradnja s institucijom.⁶⁹¹ U 553 predmeta institucije nisu dostavile nikakav odgovor po preporuci Instituciji ombudsmena, dok je u 504 slučaja u potpunosti izostala realizacija preporuke. Zabrinjava činjenica da čak 45% preporuka Institucije ombudsmena, u kojima su utvrđene povrede ljudskih prava, nije realizovano ili institucije nisu dostavile nikakav odgovor na njih.⁶⁹² Kada je riječ o 2021. i 2022. godini, Institucija ombudsmena je izdala 759 preporuka, od kojih je 241 u potpunosti realizovana, 20 djelimično, u 135 slučajeva ostvarena je saradnja s organima vlasti, dok 189 preporuka nije realizovano, a u 174 slučajeva institucije nisu dostavile nikakav odgovor.⁶⁹³

Takođe, na web stranici dostupni su godišnji i specijalni izvještaji Institucije ombudsmena iz kojih se zainteresovana javnost može informisati o aktivnostima Institucije.⁶⁹⁴

Institucija ombudsmena ima zakonom priznat mandat da preporučuje opšte i pojedinačne mjere.⁶⁹⁵ Međutim, uprkos toj odgovornosti, primjetan je nedostatak angažmana Institucije na polju podizanja svijesti u javnosti o etičkim standardima ponašanja organa vlasti, te kršenjima ljudskih prava i sloboda.

INTERAKCIJE

Institucija ombudsmena ostvaruje najviše interakcija sa zakonodavnim vlastima i civilnim društvom.

Za Instituciju ombudsmena posebno je značajna saradnja s organima zakonodavne vlasti, kako na državnom, tako i na entitetskom nivou. Zakonom o ombudsmenu za ljudska prava BiH propisano je da će Institucija ombudsmena dostavljati rezultate svojih godišnjih aktivnosti Predstavničkom domu i Domu naroda Parlamentarne skupštine BiH, Parlamentu FBiH i Narodnoj skupštini RS.⁶⁹⁶ Saradnja se uglavnom ogleda u prisustvu ombudsmena određenim sjednicama domova parlamenata, te sjednicama radnih tijela, kao i u razmatranju specijalnih izvještaja Institucije ombudsmena od strane nadležnih komisija unutar parlamenata.⁶⁹⁷

Pored izvještavanja organa zakonodavne vlasti, Institucija ombudsmena dostavlja godišnje izvještaje o rezultatima aktivnosti i Predsjedništvu BiH. U cilju održavanja saradnje i razmjene iskustava ombudsmeni održavaju sastanke s predstavnicima organa izvršne vlasti na svim nivoima.⁶⁹⁸ Pored toga, s ciljem realizacije preporuka Institucije, ombudsmeni organizuju radno-konsultativne sastanke s institucijama na kojima se donose zaključci o konkretnim mjerama koje će se preduzeti radi realizacije datih preporuka.⁶⁹⁹

Saradnja Institucije ombudsmena s civilnim društvom nije definisana Zakonom o ombudsmenu, ali postoje interni dokumenti

kojima se načelno uređuje ovaj vid saradnje. Tako je dokumentom pod nazivom Platforma za saradnju institucije ombudsmena za ljudska prava BiH s nevladinim sektorom⁷⁰⁰ predviđeno da će ombudsmeni do kraja svake kalendarske godine raspisati javni poziv za saradnju s nevladinim organizacijama u kojem će biti definisane oblasti i oblici saradnje.⁷⁰¹ U godišnjim izvještajima o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena u periodu od 2016. do 2021. godine nisu objavljeni podaci o eventualno održanim javnim pozivima i organizacijama civilnog društva koje su odabrane za saradnju sa Institucijom u određenoj oblasti. S druge strane, u izvještajima se objavljuju informacije o učešću ombudsmena i drugog osoblja na konferencijama, okruglim stolovima i drugim događajima koje organizuju OCD.⁷⁰² U maju 2022. Institucija ombudsmena je donijela interni akt pod nazivom «Kriterijumi Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za saradnju s nevladinim organizacijama», kojim se preciziraju prioritetne oblasti saradnje, način uspostavljanja saradnje i partnerstva, ocjena podnesenih prijava, te kriterijumi za uspostavljanje saradnje.⁷⁰³

PREPORUKE ZA STUB

- Institucija ombudsmena bi trebalo da usvoji i primjenjuje kodeks ponašanja i druge interne politike kojima bi se regulisao sukob interesa, pravila o poklonima, pravila o prijavljivanju imovine, ograničenja u pogledu političkog djelovanja, kao i etička i druga pitanja koja se odnose na obaveze zvaničnika, neispunjavanje dužnosti i sl.
- Institucija ombudsmena bi trebalo da angažuje kadrovske kapacitete s relevantnim iskustvom u oblasti zaštite ljudskih prava i sloboda.
- Institucija ombudsmena bi trebalo da koristi svoja ovlaštenja da pokreće sudske postupke i interveniše u sudskim i upravnim postupcima.
- Medijski nastupi ombudsmena ne bi trebalo da se svode samo na predstavljanje godišnjih i specijalnih izvještaja i obilježavanje bitnih datuma, već ombudsmeni treba i da se redovno oglašavaju i iznose svoje stavove o pitanjima ljudskih prava o kojima izvještavaju mediji.
- Institucija ombudsmena treba da ostvari saradnju sa stručnjacima za rodna pitanja i da se konsultuje s OCD koje se bave pravima žena u cilju primjene rodno osjetljivih protokola u radu s podnosiocima pritužbi i u istragama Institucije ombudsmena. Ti protokoli i smjernice bi trebalo da uključe sljedeća pitanja: žensko osoblje koje će direktno komunicirati sa strankama, polno razvrstane statističke podatke o podnosiocima pritužbi koji će se objavljivati u godišnjim izvještajima Institucije, obuku za službenike i osoblje, te izradu materijala za podizanje svijesti koji bi doprinio optimalnoj implementaciji rodno osjetljivih mehanizama.
- Vlada/parlament treba da usvoji sljedeće izmjene i dopune Zakona o ombudsmenu:
 - Propisati rokove za podnošenje godišnjeg izvještaja zakonodavnom tijelu.
 - Uvesti obavezu parlamentarne rasprave o rezultatima.
 - Ograničiti mogućnost ponovnog imenovanja na maksimalno dva uzastopna mandata.

9 > REVIZORSKE INSTITUCIJE

Ukupna ocjena za stub:

61/100

Kapacitet:

58/100

Upravljanje:

75/100

Uloga:

50/100

SAŽETAK

U BiH postoje četiri vrhovne revizorske institucije (VRI): Kancelarija za reviziju institucija Bosne i Hercegovine, Ured za reviziju institucija u Federaciji Bosne i Hercegovine, Glavna služba za reviziju javnog sektora Republike Srpske i Kancelarija za reviziju javne uprave i institucija u Brčko distriktu BiH.⁷⁰⁴ Međusobna koordinacija i saradnja četiri vrhovne revizorske institucije odvija se putem Koordinacionog odbora VRI. U sastavu Koordinacionog odbora su glavni revizori i zamjenici glavnih revizora četiri institucije za reviziju u BiH. Predstavnici Kancelarije za reviziju javne uprave i institucija u BD učestvuju u aktivnostima Koordinacionog odbora u svojstvu posmatrača.⁷⁰⁵

Nezavisnost rada i integritet VRI, uključujući naročito adekvatnu pravnu zaštitu pred vrhovnim sudom od bilo kakvog uplitanja u nezavisnost i revizorski mandat VRI, nisu garantovani u ustavima (BiH i entiteta), što je protivno međunarodnim opšteprihvaćenim standardima i konvencijama.⁷⁰⁶ Jedini izuze-

tak je BD, gdje je Statutom utvrđen status Kancelarije za reviziju javne uprave i institucija u BD, iako se izričito ne navodi nezavisnost generalnog revizora ili Kancelarije.⁷⁰⁷

U pogledu operativnog djelovanja VRI, i dalje su prisutni problemi koji se odnose na nedovoljne kadrovske kapacitete, naročito za obavljanje poslova revizija učinaka, kao i potreba za jačanjem saradnje s drugim relevantnim akterima, posebno s predstavnicima pravosudnih institucija i civilnog sektora. Finansiranje rada vrhovnih revizorskih institucija bilo je u proteklom periodu izloženo različitim uticajima. U prvom redu to se odnosi na finansiranje Kancelarije za reviziju institucija BiH, čiji je budžet bio ograničen zbog Odluke Savjeta ministara o privremenom finansiranju institucija BiH, zbog pandemije COVID-19 te zbog ograničenja po pitanju kapitalnih izdataka tokom 2020. i 2021. godine, a što je svakako imalo uticaj na rad ove revizorske institucije.

KAPACITETI

> INDIKATOR 9.1.1 Resursi (praksa)

U kojoj mjeri revizorske institucije raspoložu odgovarajućim nivoom resursa za ostvarivanje svojih nadležnosti u praksi?

Ocjena: 50/100

VRI imaju na raspolaganju određene resurse. Međutim, veliki nedostatak kadrovskih kapaciteta u odnosu na broj subjekata koji podliježu reviziji uzrokuje izvjesnu neefikasnost u obavljanju njihovih zadataka.

VRI imaju punu autonomiju u kontroli i upravljanju svojim resursima.⁷⁰⁸

Kao što se uočava iz tabele 9.1, budžet VRI je povećan tokom 2020. godine, a naročito tokom 2023. godine, kada je povećan za 23% u odnosu na 2022. godinu. Slično tome, budžet Ureda za reviziju institucija u FBiH je, nakon smanjenja budžeta u 2021. godini, neprekidno rastao u posljednje dvije godine, dok je budžet Glavne službe za reviziju javnog sektora RS u 2021. godini smanjen za čak 39% u odnosu na 2020. godinu, a iako je došlo do određenog napretka u posljednje dvije godine, još uvijek nije dostigao nivo budžeta iz 2019. godine.

Iako postoje posebne procedure koje treba da garantuju finansijsku nezavisnost VRI od izvršne vlasti, tokom 2020. godine došlo je do umanjena budžetskih zahtjeva VRI ili uvođenja ograničenja na određene budžetske stavke.⁷¹⁰ Vlada FBiH je iskoristila manjkavosti zakona, odnosno kašnjenje u formiranju parlamentarnog odbora zaduženog za odobravanje budžeta Ureda za reviziju institucija u FBiH za 2020. godinu, i smanjila budžet najprije sa 5,5 na 5,2 miliona KM, a potom i rebalansom budžeta za dodatnih 647.000 KM, na 4,65 miliona KM.⁷¹¹

Regulatorni mehanizmi uspostavljaju finansijsku nezavisnost VRI, ali se ona ne poštuje dosljedno u praksi, kao što pokazuju pojedini primjeri (npr. ograničenja u finansiranju rada Kancelarije za reviziju institucija BiH i Ureda za reviziju institucija u FBiH),⁷¹² Jedan od primjera je i nepodudarnost ostalih propisa s VRI. Na primjer, Zakon o finansiranju institucija BiH⁷¹³ ne uzima u obzir specifičan stav VRI BiH u pogledu pripreme i odobravanje budžeta.⁷¹⁴

Po pitanju ljudskih resursa može se konstatovati da su sve četiri VRI suočene s hroničnim problemom nedostatka kadra. U slučaju Ureda za reviziju institucija u FBiH i Glavne službe za reviziju javnog sektora RS, ljudski resursi predstavljaju značajan ograničavajući faktor. Ured za reviziju institucija u FBiH, prema Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta, predviđa 144 izvršioca, dok su u radnom odnosu, prema najnovijim podacima iz Izvještaja o radu za 2021. godinu, zaposlene 72 osobe, od toga 57 revizorki i revizora.⁷¹⁵

Tabela 9.1: Godišnji budžet VRI, 2019-2023.

Godina	VRI BiH			VRI FBiH			VRI RS		
	Ukupni budžet u KM	Ukupni budžet u €	% povećanja godišnje	Ukupni budžet u KM	Ukupni budžet u €	% povećanja godišnje	Ukupni budžet u KM	Ukupni budžet u €	% povećanja godišnje
2023.	6.094.000	3.115.812,72	23,53%	5.821.741	2.976.608,90	6,76%	5.273.900	2.696.502,25	11,12%
2022.	4.933.000	2.522.202,84	-2,52%	5.452.903	2.788.025,03	13,37%	4.745.800	2.426.489,01	15,62%
2021.	5.061.000 ⁷⁰⁹	2.587.648,21	0%	4.814.055	2.461.387,23	-7,53%	4.104.400	2.098.546,39	-39,43%
2020.	5.061.000	2.587.648,21	4,65%	5.206.183	2.661.879,09	1,07%	6.777.100	3.465.076,20	13,33%
2019.	4.836.000	2.472.607,53		5.150.928	2.633.627,62		5.979.800	3.057.423,19	

U okviru Glavne službe za reviziju javnog sektora RS sistematizovana su 94 radna mjesta, a prema posljednjim dostupnim podacima iz godišnjeg izvještaja agencije za 2021. godinu, popunjeno je ukupno 85.⁷¹⁶ U to nije uračunato da li zaposleno osoblje ima potrebne vještine i iskustvo.

Broj angažovanih revizora još uvijek nije dovoljan da odgovori svim zadacima, ni kada se radi o poslovima finansijske revizije, a pogotovo kada su u pitanju poslovi revizije učinka.⁷¹⁷ Prema Godišnjem izvještaju Ureda za reviziju institucija u FBiH za 2022. godinu, od 145 izvršilaca predviđenih sistematizacijom, zaposleno je samo 75, od čega 59 revizora, pored glavnog revizora i zamjenika.⁷¹⁸ Ured za reviziju institucija u FBiH i Glavna služba

za reviziju javnog sektora RS imaju veoma veliki opseg djelovanja i pokrivaju preko 2.000 subjekata koji su predmet revizije u FBiH i oko 900 u RS.⁷¹⁹

> INDIKATOR 9.1.2

Nezavisnost (zakon)

U kojoj mjeri je prisutna formalna operativna nezavisnost revizorskih institucija?

Ocjena: 75/100

Nezavisnost revizorskih institucija je zagarantovana sveobuhvatnim zakonima, ali procedure razrješenja glavnog revizora u BD, koje se temelje na "kvalitetu revizije", ostavljaju prostor za manipulacije.

Državni i entitetski zakoni garantuju nezavisnost VRI u BiH.⁷²⁰ Međutim, VRI i njihova nezavisnost nisu definisani Ustavom.

Nadzor nad radom VRI vrši nadležni odbor/komisija, najčešće u vidu odbora/komisije za budžet i finansije i/ili odbora za reviziju državnog i entitetskih zakonodavnih tijela (skupštine/parlamenta).⁷²¹

Na čelu VRI su glavni revizori i njihovi zamjenici. Na državnom nivou i u BD, prijedlog za imenovanje glavnog revizora i njegovog zamjenika dolazi od strane predstavnika zakonodavnog tijela – komisije za izbor.⁷²² Tu postoji razlika u odnosu na zakonsko rješenje u FBiH i RS, gdje prijedlog za imenovanje dolazi od predsjednika entiteta, a na bazi rang-liste koju sačinjava komisija za izbor.⁷²³ Mandat glavnog revizora i zamjenika je utvrđen zakonom na fiksni period od sedam godina, bez mogućnosti za ponovni izbor i novi mandat.⁷²⁴

Glavni revizor i zamjenik glavnog revizora su zakonom zaštićeni od otpuštanja bez relevantnog obrazloženja, s tim da izuzetak predstavlja zakonsko rješenje u BD, gdje glavni revizor i njegov zamjenik mogu biti smijenjeni ukoliko kvalitet revizije ne zadovoljava standarde, što ostavlja dosta prostora za manipulacije. To je promijenjeno izmjenama zakona 2022. godine, te usklađeno s drugim zakonima na državnom i entitetskom nivou.⁷²⁵

Prema aktuelnim zakonskim rješenjima, revizori uživaju imunitet od krivične i građanske odgovornosti, te imaju pravo na zaštitu državnih organa od bilo kakvog napada, uvrede ili neopravdane radnje u vezi s obavljanjem njihovih dužnosti.⁷²⁶

> INDIKATOR 9.1.3

Nezavisnost (praksa)

U kojoj mjeri su revizorske institucije oslobođene spoljnog uplitanja u svoj rad u praksi?

Ocjena: 50/100

Rad VRI je povremeno ometan od strane drugih aktera. Ovi slučajevi uplitanja uglavnom nisu ozbiljni, kao što su prijeteći verbalni napadi, i ne utiču značajno na ponašanje VRI.

Primjera radi, 2017. godine tadašnji glavni revizor RS i njegov zamjenik su pod političkim pritiskom predsjednika RS i lidera najveće političke stranke u RS SNSD-a podnijeli ostavke, odnosno stavili svoje mandate na raspolaganje i dalje postupanje u skladu s odredbama Zakona o reviziji javnog sektora RS. Povod je bio taj što je Glavna služba za reviziju javnog sektora RS objavila konsolidovani finansijski izvještaj za korisnike budžeta RS za 2016. godinu, u kojem je konstatovano da je nepokriveni deficit budžeta RS iznosio najmanje 175,6 miliona KM, a da su budžetski korisnici stvorili za najmanje 118 miliona KM veće obaveze od raspoloživih sredstava.⁷²⁷ Reagujući na nalaze ovog finansijskog izvještaja, tadašnji predsjednik RS je rekao da je predmetni revizorski izvještaj tendenciozan osporavajući njegove nalaze. Tom prilikom je javno zatražio od glavnog revizora da sam podnese ostavku ili će biti smijenjen⁷²⁸, što se ubrzo i desilo u jesen 2017. godine, kada ga je Narodna skupština RS razriješila dužnosti.⁷²⁹ Na poziciju vršioca dužnosti imenovan je tadašnji pomoćnik ministra u Resoru za fiskalni sistem Ministarstva finansija. Iako je to otvorilo raspravu u javnosti zbog činjenice da je za vršioca dužnosti glavnog revizora imenovana osoba sa pozicije pomoćnika ministra za fiskalni sistem u okviru Ministarstva finansija, koje je upravo bilo predmet revizorske kontrole, Narodna skupština RS je početkom 2018. godine formalno imenovala gospodina Jovu Radukića na poziciju glavnog revizora na period od sedam godina.⁷³⁰

Svoje nezadovoljstvo radom Ureda za reviziju institucija u FBiH 2021. godine izrazili su predstavnici nekoliko ministarstava u Vladi FBiH, ocjenjujući izvještaje Ureda tendencioznim, a rad glavnog revizora Nekića neprofesionalnim.⁷³¹ U predmetnim revizorskim izvještajima se konstatuje da je raspodjela sredstava kompanijama u sektoru hotelijerstva i turizma, industrije i privrede koje su bile pogođene negativnim uticajem pandemije COVID-19 bila puna nepravilnosti.⁷³² Ipak, sem javne rasprave o nalazima predmetnih izvještaja, nikakvih drugih posljedica po ovom pitanju nije bilo.⁷³³

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 9.2.1

Transparentnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe koje omogućavaju javnosti da pristupi relevantnim informacijama o radu i procesima donošenja odluka vrhovnih revizorskih institucija?

Ocjena: 100/100

Postoje sveobuhvatne odredbe koje poslanicima i javnosti omogućavaju pristup informacijama o organizaciji i radu revizorskih institucija, kao i o odlukama koje se odnose na njih i načinu njihovog donošenja.

Članom 3. državnog i entitetskih zakona o reviziji javnog sektora, kao i odgovarajućeg zakona u BD, definisani su ciljevi VRI kao i njihova obaveza da kroz blagovremeno objavljivanje revizorskih izvještaja informišu nadležne organe i javnost o svojim nalazima i preporukama.⁷³⁴

Prema zakonskim odredbama, usklađenim s međunarodnim standardima, VRI su obavezne da sve izvještaje, uključujući revizorske izvještaje, izvještaje o reviziji učinka i poseban revizorski izvještaj, dostave nadležnoj parlamentarnoj/skupštinskoj komisiji, kao i da sve izvještaje učine dostupnim javnosti na svojoj službenoj web stranici.⁷³⁵ Zakoni o reviziji u javnom sektoru definišu rokove

za dostavljanje konačnih izvještaja svakoj instituciji koja je predmet revizije i nadležnom ministarstvu finansija, odnosno, VRI su dužne dostaviti izvještaj u roku od 90 dana nakon podnošenja godišnjeg izvještaja datog budžetskog korisnika. Istovremeno, zakonima je definisana i obaveza dostavljanja revizorskog izvještaja zakonodavnom tijelu 90 dana po prijemu vladinog konsolidovanog godišnjeg izvještaja o izvršenju budžeta.⁷³⁶ Sve dodatne informacije, u slučaju da nisu navedene u izvještaju o radu, zainteresovana javnost (građani, novinari itd.) može dobiti putem Zakona o slobodi pristupa informacijama.

> INDIKATOR 9.2.2

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri je prisutna transparentnost u aktivnostima i odlučivanju revizorskih institucija u praksi?

Ocjena: 75/100

Informacije o organizaciji i radu VRI su lako dostupne poslanicima i javnosti. Međutim, objavljeni revizorski izvještaji ne sadrže elemente koji bi bili prilagođeni korisnicima, kao što su lako razumljivi sažeci ključnih nalaza i vizuelni prikazi podataka.

Tokom 2021. i 2022. godine, sve četiri VRI su na svojim zvaničnim web stranicama davale informacije o svom finansijskom poslovanju.⁷³⁷ Pored toga, iako ovaj dio obaveza nije definisan

relevantnim zakonima o reviziji institucija, svaka od četiri VRI je učinila javnosti dostupnim svoje izvještaje o radu za 2021. i 2022. godinu i kategorisala informacije kako bi sadržaji bili pregledniji i dostupniji javnosti.⁷³⁸

Pored godišnjih izvještaja o radu, na web stranicama sve četiri VRI moguće je naći i njihove planove i programe revizije te na jednostavan način uporediti stepen izvršenja sprovedenih revizorskih postupaka u odnosu na ono što je planirano.⁷³⁹ Na web stranicama VRI nalaze se i svi drugi relevantni dokumenti – od relevantnih zakonskih i podzakonskih akata, strateških dokumenata te internih akata o organizaciji i sistematizaciji.⁷⁴⁰

Svi revizorski izvještaji, bilo da se radi o finansijskoj reviziji, reviziji učinka ili izvještajima o usklađenosti, sada su dostupni na web stranicama sve četiri VRI. Većina VRI omogućava pretraživanje svojih izvještaja po godinama, vrstama i predmetu revizije.⁷⁴¹ Nadalje, na web stranicama sve četiri VRI su u funkciji i javni registri preporuka sprovedenih finansijskih revizija i revizija učinka. Na taj način svi zainteresovani mogu da vide preporuke koje su date institucijama, ali i stepen njihovog sprovođenja.⁷⁴²

Ipak, kada je u pitanju sadržaj revizorskih izvještaja, postoji prostor za unapređenje i potreba da oni budu sačinjeni u formatu koji je lakši za korištenje, uključujući navođenje izvršnog rezimea kao sažetka glavnih nalaza koje je lako razumjeti, vizuelizaciju podataka (dijagrami, grafikon i infografike), te izradu informativnih materijala za druge relevantne aktere (ciljnu publiku).

> INDIKATOR 9.2.3

Odgovornost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se obezbjeđuje da vrhovne revizorske institucije izvještavaju o svom radu i odgovaraju za svoje postupke?

Ocjena: 75/100

Postoje opsežne odredbe kojima se obezbjeđuje da VRI moraju da izvještavaju o svom radu i odgovaraju za svoje postupke. Međutim, ne postoji mehanizam koji bi subjektima koji su predmet revizije omogućio da se žale na odluke VRI.

Normativni okvir za rad VRI u BiH utvrđuje odgovornost revizorskih institucija na način da se prilikom obavljanja revizije poštuju usvojeni revizorski standardi, a naročito revizorski standardi Međunarodne organizacije vrhovnih revizorskih institucija (INTOSAI).⁷⁴³ Preduslovima za funkcionisanje VRI definisani su principi transparentnosti i odgovornosti, te kodeks etike.⁷⁴⁴ Njima je propisana obaveza za svaku VRI da informiše odgovorne institucije i javnost o svojim nalazima i preporukama kroz pravovremeno i javno objavljivanje revizorskih izvještaja. VRI su obavezne dostaviti nacrt izvještaja o obavljenoj reviziji, a po isteku roka za odgovor o revidiranom izvještaju, konačna verzija izvještaja se dostavlja nadležnom parlamentu/skupštini.⁷⁴⁵ Nadalje, u skladu sa zakonima o budžetu na svim nivoima, VRI imaju obavezu dostavljati godišnji izvještaj o radu nadležnim komisijama parlamenata,

kao i tromjesečne, polugodišnje i godišnje finansijske izvještaje o poslovanju.⁷⁴⁶ Godišnji izvještaji, osim informacija o poslovanju VRI, treba da sadrže ključne finansijske pokazatelje o poslovanju VRI.⁷⁴⁷

Prema zakonima o VRI, revizorska institucija prije završetka konačnog revizorskog izvještaja priprema nacrt revizije, koji dostavlja revidiranoj instituciji radi davanja komentara, uz rok od 15 dana za dostavljanje komentara.⁷⁴⁸

Za potrebe ocjene profesionalnog rada VRI formira se posebna radna grupa sastavljena od revizora iz drugih zemalja.⁷⁴⁹ Profesionalna ocjena rada revizorskih institucija u BiH koju je sprovela OECD SIGMA u periodu 2019-2020. pokazala je da su revizorske prakse uglavnom dobro razvijene, ali da ima prostora za poboljšanje u oblastima kao što su strateške i upravljačke prakse, praćenje i izvještavanje, upravljanje ljudskim resursima, komunikacija i interakcija s javnošću.⁷⁵⁰

> INDIKATOR 9.2.4

Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri VRI moraju izvještavati o svom radu i odgovarati za svoje postupke u praksi?

Ocjena: 75/100

Postojeće odredbe djelotvorno garantuju da revizorske institucije moraju izvještavati o svom radu i odgovarati za svoje postupke u praksi. Međutim, evidentan je politički pritisak na rad revizorskih institucija.

VRI su 2021. i 2022. godine svojim nadležnim skupštinskim/parlamentarnim komisijama dostavile godišnje izvještaje o radu, kao i tromjesečne, polugodišnje i godišnje izvještaje o finansijskom poslovanju, u zakonom predviđenim rokovima (vidi odjeljak 9.2.5).⁷⁵¹

Godišnji izvještaji o radu i finansijski izvještaji se redovno objavljuju na web stranicama VRI. Isto tako, VRI poštuju zakonske odredbe kada se radi i o donošenju godišnjeg plana rada te objavljivanju izvještaja o sprovedenim revizijama u institucijama na svim nivoima.⁷⁵²

Odgovornost VRI je djelimično narušena zbog nemogućnosti odupiranja političkim pritiscima. Na primjer, 2017. godine, glavni revizor RS i njegov zamjenik su pod pritiskom podnijeli ostavke, nakon što su objavili nalaze sprovedene finansijske revizije Konsolidovanog finansijskog izvještaja za korisnike budžeta RS

za 2016. godinu, kojom su otkriveni budžetski deficiti (vidi odjeljak 9.1.3). Takođe, 2021. godine, Vlada FBiH je na tematskoj sjednici raspravljala o revizorskim izvještajima za četiri ministarstva koja su dobila negativna mišljenja VRI FBiH, iako to nije bilo u njenoj nadležnosti, već je to bio jedan od načina vršenja pritiska na VRI FBiH.⁷⁵³

> INDIKATOR 9.2.5

Mehanizmi integriteta (zakon)

U kojoj mjeri postoje mehanizmi za obezbjeđivanje integriteta revizorskih institucija?

Ocjena: 75/100

Postoje sveobuhvatne odredbe kojima se obezbjeđuje integritet službenika revizorskih institucija. One obuhvataju: kodeks ponašanja, pravila o sukobu interesa, pravila o poklonima i gostoprimstvu i ograničenja u pogledu zapošljavanja nakon isteka mandata.

Mehanizmi koji obezbjeđuju integritet revizorskih institucija ugrađeni su kroz niz kodeksa profesionalne etike i definisanih pravila ponašanja revizora javnog sektora.⁷⁵⁴ Shodno tome, revizori javnog sektora dužni su u svom radu slijediti etičke kodekse i pravila ponašanja koji su sastavni dio Međunarodnih standarda vrhovnih revizorskih institucija koje je razvila Međunarodna organizacija vrhovnih institucija za reviziju (INTOSAI).⁷⁵⁵

Zakoni o reviziji nalažu VRI da usvoje etički kodeks za zaposlene na osnovu međunarodno priznatih INTOSAI standarda, koji izražavaju vrijednosti kojih se zaposleni moraju pridržavati.⁷⁵⁶ Zaposleni u VRI su dužni pročitati etički kodeks, položiti zakletvu i svojim potpisom prihvatiti obaveze koje proističu iz etičkog kodeksa.⁷⁵⁷ Takođe, u skladu sa zakonskim odredbama, zaposleni u VRI moraju biti nepristrasni i posebno se moraju suzdržavati od bilo kojeg postupka ili propusta koji nije u skladu ili se sukobljava s dužnostima koje su utvrđene zakonom, moraju se suzdržavati od javnog ispoljavanja svojih političkih ili vjerskih uvjerenja, ne smiju tražiti niti primati nikakvu dobit, korist, naknadu u novcu, uslugama ili bilo kojem drugom obliku za sebe ili svoju rodbinu.⁷⁵⁸ Zakon ne reguliše ograničenja u pogledu zapošljavanja nakon isteka mandata, već samo propisuje obavezu čuvanja od objavljivanja povjerljivih podataka i nakon prestanka radnog odnosa u VRI.⁷⁵⁹

Revizori ne bi smjeli da se povezuju s izvještajima, odgovorima, saopštenjima ili drugim informacijama ukoliko smatraju da isti sadrže materijalnu grešku ili obmanjujuću izjavu, ili da sadrže izjavu ili informaciju koja je pribavljena na nemaran način. Ne smije se izostavljati ili prikrivati informacija čije bi izostavljanje, prikrivanje ili zamagljivanje korisnika te informacije dovelo u zabludu.⁷⁶⁰ Isto tako, formalni mehanizmi integriteta nalažu da se prilikom sprovođenja procedure zapošljavanja vodi računa o integritetu svakog kandidata kroz brojne opšte i specijalne uslove koje kandidati moraju ispunjavati da bi se zaposlili u VRI.⁷⁶¹

> INDIKATOR 9.2.6

Mehanizmi integriteta (praksa)

U kojoj mjeri je integritet revizorskih institucija obezbijeđen u praksi?

Ocjena: 50/100

Prisutan je nesistematičan i reaktivan pristup obezbjeđivanju integriteta članova VRI, koji uključuje samo neke od sljedećih elemenata: obezbjeđivanje primjene postojećih pravila, istrage o navodnim povredama dužnosti, sankcionisanje povreda dužnosti i obuku osoblja o pitanjima integriteta.

Nisu zabilježeni slučajevi neprimjerenog ponašanja ili ozbiljnijih kršenja kodeksa od strane zaposlenih u četiri VRI.

Ipak, određenih primjedaba i komentara na poštovanje uspostavljenih formalnih mehanizama integriteta je bilo. To se prvenstveno odnosi na period 2017. i 2018. god. i izbor glavnog revizora i njegovog zamjenika u RS, s obzirom na to da se radilo o osobi koja je prvo na poziciju vršioca dužnosti, a kasnije i glavnog revizora, izabrana sa mjesta pomoćnika ministra u Ministarstvu finansija u Vladi RS. U javnosti je bilo sporno tumačenje člana 6. Zakona o reviziji javnog sektora RS, gdje je naznačeno da glavni revizor i zamjenik glavnog revizora ne mogu učestvovati ili donositi odluke o revizijama institucija u kojima su glavni revizor ili zamjenik glavnog revizora bili članovi rukovodstva tokom prethodne dvije godine.⁷⁶²

> INDIKATOR 9.2.7

Zastupljenost polova

U kojoj mjeri su mehanizmi revizorskih institucija rodno osjetljivi?

Ocjena: 25/100

VRI u određenoj mjeri posjeduju rodno osjetljive mehanizme kada je riječ o obuci osoblja, ali nemaju rodno osjetljive žalbene mehanizme koji razvrstavaju podatke po polu.

Žalbeni i istražni mehanizmi VRI ne posjeduju eksplicitne rodno osjetljive protokole i smjernice. U mehanizmima za pritužbe i istragu nema ženskog osoblja koje direktno komunicira sa strankama. Od četiri generalna revizora, samo je jedna žena, i to glavni revizor Kancelarije za reviziju BD.

Kancelarije VRI ne razvrstavaju podatke prema polu podnosioca pritužbi i polu osoba koje su ih riješile ili odbacile, niti evidentiraju vrijeme potrebno za obradu pritužbi žena i muškaraca.

Osoblje kancelarija VRI je 2022. godine završilo obuku o rodnoj ravnopravnosti koju je organizovao UN Women.⁷⁶³ Takođe, institucije VRI su 2023. godine potpisale sporazume o paralelnim revizijama učinka u oblasti rodne ravnopravnosti, zajedno s institucijama VRI iz Srbije i Crne Gore.⁷⁶⁴

ULOGA

> INDIKATOR 9.3.1

Efikasne finansijske revizije

U kojoj mjeri revizorske institucije obezbjeđuju efikasne revizije državnih rashoda?

Ocjena: 50/100

Iako su VRI donekle aktivne u reviziji javnih rashoda, njihova efikasnost je ograničena nedostatkom kadrovskih kapaciteta.

Zakon propisuje da VRI obavljaju finansijsku reviziju i reviziju usklađenosti, reviziju učinka i, po potrebi, druge vrste revizorskih postupaka.⁷⁶⁵ U 2022. godini broj revizija učinka je povećan sa 11 u 2018. na 18 u 2022. godini.⁷⁶⁶ Prema izvještajima o aktivnostima za 2021. i 2022. godinu, na državnom i entitetskom nivou se svake godine sprovodi u prosjeku pet do šest revizija učinka.⁷⁶⁷ To je značajan napredak u odnosu na 2018. godinu.

Međutim, nemogućnost entitetskih VRI da odgovore na izazove sprovođenja većeg broja revizija godišnje s obzirom na skoro 3.000 subjekata koji su predmet kontrole, i dalje predstavlja značajnu prepreku.⁷⁶⁸

Od 2018. godine, institucije VRI su realizovale dvije revizije učinka u oblasti zaštite životne sredine: reviziju učinka «Zaštita rijeka u FBiH»⁷⁶⁹, koju je uradila VRI FBiH, i reviziju učinka «Zaštita

i očuvanje prirodnih dobara», koju je uradila VRI RS.⁷⁷⁰

Prema izvještaju *OECD SIGMA Peer Review Report*, iako su u skladu sa standardima, postojeći izvještaji o finansijskim revizijama i revizijama usklađenosti nisu dosljedni, sažeti i razumljivi.⁷⁷¹ Izvještaji ne ističu značaj nalaza i sadrže nepotrebne informacije koje nisu neophodne za efikasno izvještavanje.

Revizije se vrše redovno, a izvještaji se predstavljaju zakonodavnoj vlasti i javnosti.

Iako su u posljednje tri godine VRI unaprijedile svoje kapacitete, uključujući usvajanje ažuriranih metodologija i zapošljavanje dodatnih revizora (vidi odjeljak 9.1.1), još uvijek je prisutan značajan jaz između potreba i mogućnosti VRI kada su u pitanju finansijske revizije i revizije učinka. Ovaj jaz je naročito izražen među entitetskim VRI zbog velikog broja subjekata koji su predmet revizije.

> INDIKATOR 9.3.2

Otkrivanje i sankcionisanje povreda dužnosti

Da li revizorske institucije otkrivaju i istražuju povrede dužnosti nosilaca javnih funkcija?

Ocjena: 50/100

VRI imaju visoku stopu otkrivanja prestupa, ali nisu ovlaštene da vrše istragu i sankcionisanje povreda dužnosti. Osim toga, ne postoji dovoljan nivo koordinacije između VRI i javnih tužilaštava i agencija za sprovođenje zakona.

VRI imaju mandat i profesionalne procedure kojima mogu uspješno identifikovati odstupanja u praksi finansijskog poslovanja od pozitivnih propisa. Zakon o reviziji institucija BiH daje VRI ovlaštenje za prikupljanje informacija i pristup prostorijama i dokumentaciji, te predviđa kazne ukoliko pristup revizorima nije dozvoljen.⁷⁷² Ista ovlaštenja propisana su entitetskim i BD zakonima o reviziji. Međutim, VRI nemaju kapacitet i mandat da vrše reviziju privatnog sektora kao što to ima finansijska policija.

Bez obzira na to što se u revizorskim izvještajima sve četiri VRI konstantno ukazuje na kršenja zakonskih i podzakonskih akata, najčešće prilikom realizacije javnih nabavki, sankcionisanje takvih pojava je sporadično ili se uopšte ne dešava.⁷⁷³ Prema izvještaju VRI FBiH, VRI je u periodu od 2016. do 2022. godine nadležnim tužilaštvima uputila 115 izvještaja na informisanje i nadležno postupanje.⁷⁷⁴

Tužilaštva su u 58 slučajeva odbila da pokrenu istragu na osnovu tih prijava.⁷⁷⁵ Iz tog proističe da saradnja (komunikacija) između VRI i nadležnih tužilaštava i istražnih organa nije na potrebnom nivou.

> INDIKATOR 9.3.3

Poboljšanje finansijskog upravljanja

U kojoj mjeri su VRI efikasne u poboljšanju finansijskog upravljanja vlasti?

Ocjena: 50/100

Vrhovne revizorske institucije daju preporuke za unapređenje finansijskog upravljanja i te preporuke se uključuju i prate. Međutim, neefikasnost revizija VRI na nivou entiteta i nedostatak naknadnih koraka doveli su do neefikasnosti u poboljšanju finansijskog upravljanja vlasti.

VRI stavljaju poseban akcenat u svom radu na to da putem sveobuhvatnih, praktičnih i sprovodivih preporuka unaprijede politike finansijskog upravljanja u institucijama koje su predmet revizije. Sve četiri VRI su uspostavile poseban registar preporuka za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti, koji je dostupan putem njihovih web stranica.⁷⁷⁶

Iako postoje jasni formalni mehanizmi za sprovođenje i postupanje po preporukama revizorskih izvještaja, stepen praktične

implementacije tih preporuka je nizak. Prema godišnjem izvještaju VRI BiH, tokom 2022. godine realizovano je 35% preporuka, 17% je bilo u fazi realizacije, 37% nije realizovano, a 11% nije procijenjeno.⁷⁷⁷ Tokom 2021. godine realizovano je 32% preporuka, 25% je bilo u fazi realizacije, 33% nije realizovano, a 10% nije procijenjeno.

Analizirajući nivo primjene 1.379 preporuka iz prethodnih godina, VRI FBiH je u svom godišnjem izvještaju utvrdila da je 38,7% preporuka ispunjeno, 16,8% je ispunjeno djelimično, 36,9% nije ispunjeno i 7,6% nije procijenjeno.⁷⁷⁸

Ono što u praksi nedostaje jeste pozivanje na odgovornost nadležnih u revidiranim organima uprave za utvrđene nepravilnosti i za nesprovođenje preporuka iz revizorskog izvještaja. Međutim, parlamentarne/skupštinske komisije za budžet i finansije su usvojile vlastite procedure za postupanje po izvještajima o finansijskoj reviziji javnih institucija, po kojima su dužne od revidiranih institucija tražiti objašnjenja za revizijske nalaze i mišljenja.⁷⁷⁹ Revidirane institucije su im u obavezi iste obezbijediti, što uključuje i «saslušanja» rukovodstava revidiranih klijenata.⁷⁸⁰ Nažalost, u praksi se to ne dešava pa se tako institucije na koje se preporuke odnose oglašuju o nalaze iz revizorskih izvještaja, zbog čega se svake godine izvještaji VRI ponavljaju, a institucije koje su neadekvatno trošile budžetska sredstva nastavljaju da posluju bez promjene i nekažnjeno.⁷⁸¹

U najboljem slučaju, nalazi i preporuke revizorskih izvještaja privuku medijsku pažnju,

nakon čega obično uslijedi javna debata, ali najčešće bez konkretnih rezultata ili posljedica koje bi dovele do željenog postupanja po revizorskim preporukama.⁷⁸²

INTERAKCIJE

S obzirom na mali broj pokrenutih istraga i sudskih postupaka na osnovu negativnih revizorskih izvještaja, evidentan je nedostatak komunikacije i saradnje s tužilaštvima.⁷⁸³ Iako se negativni revizorski izvještaji po automatizmu prosljeđuju tužilaštvima, dalje postupanje u takvim situacijama nije jasno definisano, kao ni precizne odgovornosti i obaveze tužilaštava, naročito u pogledu pružanja povratnih informacija revizorskim institucijama o postupanjima po određenim predmetima.

Pored toga, primjetan je i nedostatak saradnje s OCD. Stiče se, međutim, utisak da veću spremnost za saradnju pokazuju OCD, koje su u nekoliko situacija koristile nalaze revizorskih institucija kako bi izvršile dodatni pritisak na tužilaštva i druge nadležne institucije da dalje postupaju po tom osnovu.⁷⁸⁴ Nedostaje ustaljena praksa održavanja redovnih sastanaka s predstavnicima OCD i medija. Mediji i OCD bi mogli doprinijeti da i rad parlamentarnih/skupštinskih komisija za budžet i finansije bude transparentniji i odgovorniji i da se dosljedno poštuju interne procedure za postupanje po izvještajima o finansijskoj reviziji, po kojima su ova parlamentarna/skupštinska tijela dužna od revidiranih institucija tražiti objašnjenja za revizorske nalaze i mišljenja.

PREPORUKE ZA STUB

- > Vlada i zakonodavna tijela treba da definišu status VRI u okviru državnih i entitetskih ustava, kako bi u praktičnom smislu obezbijedili njihovu finansijsku nezavisnost i opremili ih potrebnim nivoom finansijskih i ljudskih resursa za sprovođenje svih vrsta revizija u javnom sektoru.
- > VRI treba da pojačaju međusobnu koordinaciju, koju bi predvodila kancelarija na državnom nivou, kako bi poboljšale ukupnu efikasnost finansijskog upravljanja i unaprijedile kontrolu javnih rashoda.
- > Potrebno je kroz saradnju tužilaštva, izvršne vlasti i VRI definisati jasne procedure i pravila postupanja po revizorskim izvještajima, uključujući i obavezu razmjene informacija o statusu takvih predmeta i argumentacije za donošenje odluka u njima. Njihov zajednički cilj mora biti poboljšanje efikasnosti finansijskog upravljanja i unapređenje kontrole javnih rashoda.

- Zakonodavac treba formalno uspostaviti dodatne mehanizme zaštite (kroz posebnu ulogu parlamentarnih/skupštinskih komisija nadležnih za VRI i/ili definisanja posebnih kriterijuma za odabir članova tih komisija, kojima bi se obezbijedila nezavisnost i stručnost članova komisija) u situacijama kada su rukovodeći organi VRI suočeni s političkim pritiscima ili je ugrožen njihov profesionalni i lični integritet, odnosno, integritet VRI kao institucije.
- Parlamenti treba da dodatno unaprijede i standardizuju parlamentarne/skupštinske procedure razmatranja izvještaja i ustanove mehanizme korektivnih mjera koje se preduzimaju na osnovu revizorskih izvještaja, kako bi se povećao učinak nadzora nad javnim rashodima.
- U cilju maksimalne transparentnosti, sve VRI treba da učine sadržaj revizorskih izvještaja razumljivijim široj javnosti kroz vizuelizaciju podataka i izradu izvršnih rezimea u formi sažetka glavnih nalaza i preporuka.

10 > AGENCIJA ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE

Ukupna ocjena za stub:

44/100

Kapacitet:

44/100

Upravljanje:

54/100

Uloga:

33/100

SAŽETAK

Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK) je nezavisna i samostalna upravna organizacija koja za svoj rad odgovara Parlamentarnoj skupštini.⁷⁸⁵ Njena glavna uloga je da djeluje preventivno i koordiniše antikorupcijske aktivnosti s ostalim institucijama i organima na svim nivoima vlasti koji se bave suzbijanjem korupcije.

Iako pravni okvir omogućuje formalnu nezavisnost Agencije, Savjet ministara BiH ima snažan uticaj na organizacionu i finansijsku nezavisnost Agencije, što je posebno vidljivo iz procesa obezbjeđivanja kadrovskih i materijalnih pretpostavki za rad Agencije.

Proaktivni mehanizmi transparentnosti Agencije su uspostavljeni, a informacije o

njenim aktivnostima dostupne su na njenoj web stranici. Iako su mehanizmi odgovornosti i integriteta unaprijeđeni postepenim jačanjem kapaciteta, i dalje su prisutni slučajevi direktnog uticaja političkih stranaka na proces imenovanja rukovodstva Agencije ili imenovanja osoba sa crne liste SAD u Komisiju za imenovanje i praćenje rada Agencije.

Agencija je u proteklih pet godina aktivno radila na jačanju svojih operativnih kapaciteta, te je fokus svog djelovanja stavila i na realizaciju, praćenje i koordinaciju strateških antikorupcijskih dokumenata, kao i na proces kreiranja nove strategije i pratećeg akcionog plana za period 2019-2022. (koja još uvijek nije usvojena).

KAPACITETI

> INDIKATOR 10.1.1 Resursi (zakon)

U kojoj mjeri su prisutne odredbe koje Agenciji za borbu protiv korupcije omogućavaju odgovarajuća sredstva za efikasno obavljanje svojih dužnosti?

Ocjena: 50/100

Postojeće odredbe su nepotpune i ne obuhvataju sve aspekte. Prema važećim odredbama, Agencija nema pravo da zahtijeva dodatna sredstva, a Vlada ima potpunu kontrolu nad utvrđivanjem njenog budžeta.

Agencija ima sopstveni budžet koji se finansira iz budžeta institucija BiH.⁷⁸⁶ Agencija, tačnije njen direktor, priprema prijedlog budžeta i dostavlja ga Ministarstvu finansija po uobičajenom postupku odobravanja.⁷⁸⁷ Nakon što joj Parlamentarna skupština BiH budžetom dodijeli finansijska sredstva za rad, Agencija dodijeljena sredstva troši u skladu sa svojim godišnjim planom rada.

Takođe, prema Zakonu o finansiranju institucija BiH, postoji zakonska mogućnost da Agencija u svakom trenutku od Ministarstva finansija zatraži restrukturiranje sopstvenog budžeta, a u izuzetnim slučajevima i preraspodjelu između budžetskih korisnika, uz odobrenje SM.⁷⁸⁸ Međutim, za to Agencija mora priložiti

odgovarajuća obrazloženja, koja se zasnivaju na analizama planiranih troškova, analizama troškova i koristi, analizama prioriteta, kao i elementima očekivanih rezultata i ciljeva (jednako kao i kod predlaganja godišnjeg budžeta institucije).⁷⁸⁹ Ne postoji pravni osnov da Agencija direktno pribavi dodatna sredstva za sopstveno finansiranje, na primjer, iz sredstava koja su prikupljena radom na oduzimanju nezakonito stečene imovine.⁷⁹⁰

Postojeći pravni okvir omogućava izvjestan uticaj izvršne vlasti na kadrovska pitanja i cjelokupni rad Agencije kroz proceduru odobravanja i revidiranja budžeta. Takođe, Zakon o Agenciji ne definiše mehanizme postupanja u slučaju povrede Zakona ili nesaradnje s Agencijom. Postojeći pravni okvir omogućava vladi da kroz proceduru odobravanja i revizije budžeta utiče na kadrovska pitanja i ukupan rad Agencije.

> INDIKATOR 10.1.2

Resursi (praksa)

U kojoj mjeri Agencija za borbu protiv korupcije raspolaže odgovarajućim nivoom resursa za ostvarivanje svojih nadležnosti u praksi?

Ocjena: 50/100

Finansijska sredstva kojima raspolaže Agencija su dovoljna i vremenom su rasla kako bi se uskladila sa sadašnjim brojem zaposlenih. Međutim, značajan nedostatak kadrova utiče na neefikasnost u obavljanju poslova (APIK ima samo 33 zaposlena od 41 koliko je predviđeno sistematizacijom).

U skladu sa Zakonom o budžetu institucija BiH i međunarodnih obaveza BiH, godišnji budžet Agencije je u stalnom porastu od 2019. godine.

Pored redovnog budžeta, Agencija je od 2015. godine dobijala podršku implementaciji antikorupcijskih strategija u BiH kroz projekat koji se finansira sredstvima EU⁷⁹¹, zatim kroz projekat «Jačanje kapaciteta Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije» (1. i 2. faza), koji finansira britanska vlada⁷⁹², projekat «Jačanje kapaciteta za borbu protiv korupcije i mreža OCD koje se bave borbom protiv korupcije», koji se takođe finansira sredstvima EU⁷⁹³ itd., kao i kroz druge donatorske projekte namijenjene jačanju njenih kapaciteta i unapređenju implementacije antikorupcijskih politika.⁷⁹⁴

✘ **Tabela 10.1: Budžet Agencije za borbu protiv korupcije, 2019-2023.**

Godina	Budžetsko izdvajanje u KM	Budžetsko izdvajanje u €
2023.	1.998.000	1.021.561
2022.	1.528.000	781.254
2021.	1.346.000	697.492
2020.	1.346.000	697.492
2019.	1.382.000	706.605

Popunjenost sistematizacije⁷⁹⁵ tokom 2021. godine iznosila je oko 80%⁷⁹⁶, odnosno Agencija je imala samo 33 zaposlena od 41 koliko ih je predviđeno sistematizacijom. Ovakav broj zaposlenih omogućava Agenciji da sprovodi osnovne zakonske nadležnosti u skladu s članom 10. Zakona o Agenciji.⁷⁹⁷ Međutim, kako bi unaprijedila svoj rad u smislu izrade strateških dokumenata, praćenja efekata primjene zakona i propisa, prikupljanja i analize statističkih podataka o korupcijskim aktivnostima, Agenciji još uvijek nedostaje dovoljan broj kadrova s analitičkim sposobnostima, pravnih eksperata i eksperata u oblasti informacionih tehnologija.⁷⁹⁸

Agencija nema kancelarijski prostor koji bi bio adekvatan i opremljen tehničkim resursima koji su potrebni osoblju da efikasno izvršava svoje zadatke. Agencija ima web stranicu koja je u funkciji.

> INDIKATOR 10.1.3 Nezavisnost (zakon)

U kojoj mjeri je Agencija za borbu protiv korupcije nezavisna po zakonu?

Ocjena: 50/100

Iako to nekoliko zakona propisuje, Agencija nije samostalna u kadrovskim odlukama i mora da traži odobrenje od Savjeta ministara.

Agencija je uspostavljena kao nezavisna i samostalna upravna organizacija koja za svoj rad odgovara isključivo Parlamentarnoj skupštini BiH.⁷⁹⁹

U cilju obezbjeđivanja nezavisnosti Agencije od političkih uticaja, Zakonom o Agenciji je određena posebna komisija koja odgovara Parlamentarnoj skupštini BiH, a koja je nadležna da prati rad Agencije i o tome obavještava Parlamentarnu skupštinu BiH. Komisija nema ovlaštenja da se miješa u svakodnevni rad agencije, niti da zahtijeva informacije koje su u posjedu Agencije, a koje se odnose na pojedinačne slučajeve.⁸⁰⁰ Zakon propisuje postupak izbora i razrješenja članova Komisije za izbor i praćenje rada Agencije i daje Komisiji jasna ovlaštenja za nadzor nad radom Agencije, bez mogućnosti uticaja na svakodnevni rad Agencije. Takođe, zakonom su definisane procedure za imenovanje i razrješenje direktora i zamjenika direktora Agencije.

Direktor i dva zamjenika se biraju putem javnog konkursa na osnovu stručnih kriterijuma. Direktora imenuje Parlamentarna skupština BiH na prijedlog Komisije za izbor i praćenje rada Agencije. Direktor Agencije imenuje se na mandat od pet godina, s mogućnošću još jednog ponovnog izbora.⁸⁰¹ Postupak i razlozi za razrješenje direktora i zamjenika direktora Agencije propisani su zakonom, a prijedlog za razrješenje podnosi Komisija.⁸⁰² Postupak za razrješenje službenika Agencije definisan je Zakonom o državnoj službi u institucijama BiH.⁸⁰³ Međutim, prije donošenja Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije, direktor Agencije mora dobiti

saglasnost SM.⁸⁰⁴ Ovaj postupak donošenja pravilnika omogućava SM da direktno utiče na kadrovsku politiku Agencije i narušava njenu nezavisnost.

> INDIKATOR 10.1.4 Nezavisnost (praksa)

U kojoj mjeri je Agencija za borbu protiv korupcije nezavisna u praksi?

Ocjena: 25/100

Agencija je u praksi izložena značajnom uticaju Savjeta ministara, što ugrožava njenu organizacionu i finansijsku nezavisnost. To je naročito vidljivo u procesu obezbjeđivanja kadrovskih i materijalnih pretpostavki za rad Agencije. Pored toga, nezavisnost Agencije je dodatno narušena uticajem vladajućih stranaka na odabir tri rukovodeće pozicije na osnovu etničke pripadnosti.

Zakonom o Agenciji je definisano da je Agencija nezavisna i samostalna upravna organizacija koja za svoj rad odgovara isključivo Parlamentarnoj skupštini BiH.⁸⁰⁵ Međutim, proces imenovanja direktora i zamjenika direktora može se nazvati najspornijim s najvećim uticajem na nezavisnost agencije. Sama činjenica da se tri rukovodeće pozicije u Agenciji (direktor i dva zamjenika) imenuju po etničkoj liniji u praksi znači da svaka vladajuća stranka imenuje kandidata iz svoje etičke kvote, što predstavlja direktan udar na nezavisnost

Agencije. Posljednji konkurs za imenovanje direktora i dva zamjenika direktora Agencije objavljen je 27. aprila 2021. godine od strane Komisije za izbor i praćenje rada Agencije.⁸⁰⁶ Već 14. juna 2021. godine mediji su objavili da će bivši šef kabineta tadašnjeg zamjenika predsjedavajućeg Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH Bakira Izetbegovića, kao i predsjednika Stranke demokratske akcije, biti imenovan na poziciju direktora Agencije.⁸⁰⁷ Ova informacija ispostavila se tačnom, jer je 27. juna 2022. godine, više od godinu dana nakon objavljivanja ovog teksta, Parlamentarna skupština BiH imenovala direktora kako je i najavljeno ranije u medijima.⁸⁰⁸

Prije donošenja Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u Agenciji, direktor mora dobiti prethodnu saglasnost Savjeta ministara BiH.⁸⁰⁹ Agencija je još 2017. godine zatražila od SM saglasnost za zapošljavanje dodatnih kadrovskih kapaciteta, ali do danas nije dobila nikakvu povratnu informaciju.⁸¹⁰ Ovakva situacija negativno utiče na rad Agencije zbog značajnog broja upražnjenih radnih mjesta predviđenih sistematizacijom.

Saradnja Agencije s drugim organima za sprovođenje zakona je solidna. Međutim, sa tužilaštvima saradnja nije na zadovoljavajućem nivou. Postoje određene inicijative za unapređenje saradnje, npr. kroz USAID projekat «Pravosuđe protiv korupcije u BiH».⁸¹¹ Pored toga, u cilju jačanja saradnje s organima za sprovođenje zakona, Agencija je potpisala memorandume o razumijevanju s Graničnom policijom i s kantonalnim vladama, kao i s mnogim drugim institucijama.⁸¹²

Od osnivanja Agencije 2011. godine, niko od rukovodstva Agencije (direktor i zamjenici direktora) nije razriješen dužnosti, niti ima podataka o otpuštanju osoblja Agencije. Prema zakonu, Agencija nema istražna ovlaštenja.

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 10.2.1

Transparentnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe koje omogućavaju javnosti da pristupi relevantnim informacijama o radu i procesima donošenja odluka Agencije za borbu protiv korupcije?

Ocjena: 75/100

Javnost može pristupiti informacijama o organizaciji i funkcionisanju Agencije, njenim izvještajima, pregledima i odlukama, kao i o načinu na koji su one donesene. Međutim, zakonom nisu propisani rokovi za to.

Prema Zakonu o Agenciji, ključni principi funkcionisanja Agencije (pored zakonitosti, jednakog pristupa, kontinuiteta i slično) jesu transparentnost i javna kontrola njenog rada.⁸¹³ Agencija je dužna da izvještava javnost o svim aspektima korupcije, kao i da objavljuje izvještaje, analize i druge akte. Zakonom su predviđena dva modaliteta izvještavanja javnosti: putem web stranice Agencije ili na drugi način, koji nije detaljnije razrađen u zakonu.⁸¹⁴ Međutim, zakon ne propisuje rokove za objavljivanje tih informacija.

Pristup javnosti informacijama je takođe obezbijeđen Zakonom o slobodi pristupa informacijama, kao što je detaljnije objašnjeno u odjeljku 2.2.1.⁸¹⁵

> INDIKATOR 10.2.2

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri je prisutna transparentnost u radu i procesima donošenja odluka Agencije za borbu protiv korupcije u praksi?

Ocjena: 25/100

Internet stranica Agencije je pregledna i dobro organizovana, ali na njoj se ne mogu naći najnoviji godišnji izvještaji (od 2020. do 2022), a drugi bitni dokumenti kao što su Strategija za borbu protiv korupcije i Akcioni plan objavljeni su sa zakašnjenjem.

Web stranica je dostupna svim zainteresovanim stranama. Na njoj se redovno objavljuju i ažuriraju informacije o strukturi i nadležnostima Agencije.⁸¹⁶ Međutim, kada su u pitanju godišnji izvještaji Agencije, posljednji dostupni izvještaj na web stranici jeste Izvještaj o radu Agencije za 2019. godinu.⁸¹⁷ Usljed blokade rada parlamenta te neodržavanja sjednica Komisije za praćenje rada Agencije i neusvajanja godišnjih izvještaja o radu Agencije, izvještaji poslije 2019. godine nisu dostupni na web stranici Agencije. U posljednje tri godine prije izlaska ove publikacije, objavljeno je samo nekoliko izvještaja.

Putem web stranice obezbijedena je mogućnost anonimnih prijava korupcije, kao i obrasci zahtjeva za dobijanje statusa zaštićenog prijavioca korupcije. Agencija je usvojila neophodne interne procedure kojima se

obezbjeduje potrebni nivo transparentnosti rada, kroz Politiku i Standarde proaktivne transparentnosti, koje je Savjet ministara usvojio 2018. godine.

Međutim, 2000. godine, prilikom pripreme i izrade nacrtu *Strategije za borbu protiv korupcije za period 2020-2024. godine* i pripadajućeg Akcionog plana zabilježen je značajan nedostatak transparentnosti u ovom postupku. Agencija je, nakon održanih sedam sastanaka interresorne radne grupe za izradu Strategije i Akcionog plana sačinila finalni prijedlog i uputila ga Savjetu ministara na usvajanje, međutim nigdje nije javno objavila ovaj dokument. S obzirom na to da Strategija nije usvojena tokom 2022. godine, Agencija je tek nakon imenovanja novog rukovodstva u julu 2022. revidirala Strategiju i Akcioni plan, a revidirane dokumente je objavila i stavila na javne konsultacije u novembru 2022.⁸¹⁸ Generalno gledano, web stranica Agencije nije pouzdan izvor informacija o borbi protiv korupcije i veoma je oskudna po pitanju materijala o antikorupcijskim naporima na bilo kojem nivou u zemlji.

> INDIKATOR 10.2.3

Odgovornost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se obezbjeđuje da Agencija za borbu protiv korupcije izvještava o svom radu i odgovara za svoje postupke?

Ocjena: 75/100

Po zakonu, Agencija za svoj rad odgovara parlamentu, koji je politizovan. Postoji formalni okvir koji štiti lica koja prijavljuju korupciju i omogućava građanima da se žale, ali nedostaju zakonski mehanizmi za njegovu implementaciju.

Agencija je odgovorna nezavisnoj parlamentarnoj komisiji (Komisija za izbor i praćenje rada Agencije)⁸¹⁹, kojoj dva puta godišnje podnosi izvještaj. Zakonom nije uspostavljena obaveza Agencije da javno objavljuje ove izvještaje. Sve sjednice Komisije moraju biti otvorene za javnost i tako su na posredan način uspostavljeni mehanizmi uvida u izvještaje o radu Agencije, što je i dalje isuviše komplikovano i ne omogućava javnosti da na jednostavan način pristupi relevantnim informacijama. Isto tako, Zakonom je uspostavljena obaveza javnog objavljivanja godišnjeg izvještaja o radu Agencije (vidi odjeljak 10.2.1).⁸²⁰ Nezavisna parlamentarna komisija za izbor i praćenje rada Agencije je mješovitog tipa, jer je čine predstavnici oba doma Parlamentarne skupštine BiH, akademski djelatnici i predstavnik nevladinog sektora.

Kako članovi parlamenta čine relativnu većinu u sastavu Komisije, mehanizam građanskog nadzora nad radom Agencije je tek djelimično uspostavljen.⁸²¹

Agencija nije obavezna da podnosi izvještaje o sopstvenim istragama pojedinačnih slučajeva korupcije. Ovi istražni predmeti su strogo zaštićeni, po odredbi zakona prema kojoj ni Komisija za izbor i praćenje rada Agencije nema pravo da zatraži informacije o pojedinačnim slučajevima.⁸²²

Kao budžetski korisnik, Agencija podliježe redovnoj finansijskoj kontroli Kancelarije za reviziju institucija BiH.⁸²³

Nakon usvajanja Zakona o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH u decembru 2013. godine⁸²⁴, Agencija je donijela interna pravila za zaštitu uzbunjivača i za postupanje po prijavama korupcije do 2015. godine.⁸²⁵ Međutim, tim zakonom nije propisan postupak za dodjeljivanje statusa uzbunjivača, niti daje Agenciji ovlaštenje da ga sprovodi.⁸²⁶ Kodeksom ponašanja zaposlenih u Agenciji (vidi odjeljak 10.2.5) definisano je da građani i pravna lica imaju pravo uložiti žalbu na rad osoblja Agencije.⁸²⁷

Osim odredaba Zakona o Agenciji kojima se definišu razlozi za razrješenje direktora Agencije (vidi odjeljak 10.1.3), ne postoje jasno propisane procedure i mehanizmi sudskog nadzora nad radom Agencije.

> INDIKATOR 10.2.4

Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri agencija za borbu protiv korupcije izvještava o svom radu i odgovara za svoje postupke u praksi?

Ocjena: 50/100

Agencija mora da izvještava o svom radu i odgovara za svoje postupke, ali postojeće odredbe nisu dovoljno efikasne, jer je Agencija pod indirektnim pritiskom vladajućih stranaka koje je čine odgovornom prvenstveno prema izvršnoj vlasti, a tek potom prema široj javnosti.

Agencija Komisiji za izbor i praćenje rada Agencije podnosi redovne godišnje izvještaje, koji su do 2019. godine redovno objavljeni na web stranici Agencije po usvajanju od strane Parlamentarne skupštine BiH.⁸²⁸ Međutim, zbog neformiranja Komisije u mandatnom periodu 2018-2022. do aprila 2021. godine, više od dvije godine nakon izbora 2018. godine, novi izvještaji o radu Agencije nisu bili javno dostupni. Zbog toga izvještaji nisu ni razmatrani od strane Komisije niti usvojeni od strane Parlamentarne skupštine, što je stvorilo veliki vakuum u odgovornosti Agencije. Praksa odgovornosti dodatno je narušena time što je u Komisiju imenovan Nikola Špirić⁸²⁹, poslanik koji je zbog umiješanosti u korupciju na visokom nivou⁸³⁰ 2018. godine stavljen na crnu listu Sjedinjenih Američkih Država.

Kancelarija za reviziju institucija BiH je na svojoj web stranici objavila sve nalaze sprovedenih finansijskih kontrola u Agenciji od 2011. godine.⁸³¹ Agencija izvještava javnost o svakodnevnom aktivnostima putem informacija na web stranici, izvještaja za medije, kroz javne nastupe zvaničnika Agencije i na druge pogodne načine.⁸³²

Prema revizorskom izvještaju Agencije za 2021. godinu koji je objavila VRI na državnom nivou, Agencija je izvršila ocjenjivanje državnih službenika i dostavila izvještaje o ocjenjivanju Agenciji za državnu službu BiH.⁸³³ U izvještaju se navodi da je Agencija pripremila dokumentaciju koja je neophodna za uspostavljanje sistema finansijskog upravljanja i kontrole, kako je to od nje zahtijevano.

Kako bi obezbijedila anonimnost prijavalaca korupcije, Agencija je obezbijedila online obrazac i namjensku telefonsku liniju⁸³⁴ za prijavu korupcije, a pristup sadržaju tih prijava imaju samo dvije imenom i prezimenom određene osobe unutar Agencije.⁸³⁵ Prilikom komunikacije s nadležnim institucijama, a posebno nadležnim tužilaštvima, Agencija posebno naznačava anonimnost osoba koje su prijavile korupciju.⁸³⁶

Prema podacima koje je Agencija dostavila TI BiH, od početka primjene zakona 2014. godine zaprimljena su ukupno 24 zahtjeva za dodjelu statusa zviždača, od čega Agencija u 13 slučajeva nije dodijelila status uz obrazloženje da nije mogla biti potvrđena dobra vjera.⁸³⁷ U izvještaju TI BiH iz 2020. godine se konstatuje da Agencija u velikoj mjeri izlazi van okvira zakonske definicije dobre vjere, te se, prilikom

odlučivanja o dodjeli statusa, posvećuje pitanjima kompleksnih međuljudskih odnosa u institucijama, pitanjima protoka vremena između prijave korupcije i podnošenja zahtjeva za dodjelu statusa, te činjenici da li je podnosilac zahtjeva čekao okončanje drugih postupaka prije podnošenja zahtjeva.⁸³⁸

> INDIKATOR 10.2.5

Mehanizmi integriteta (zakon)

U kojoj mjeri postoje mehanizmi za obezbjeđivanje integriteta osoblja Agencije?

Ocjena: 75/100

Za obezbjeđivanje integriteta osoblja Agencije postoje sljedeće odredbe: kodeks ponašanja, pravila o sukobu interesa i pravila o poklonima i gostoprimstvu. Međutim, kodeks ne sadrži ograničenja u pogledu zapošljavanja po prestanku radnog odnosa u Agenciji.

Agencija od 2012. ima usvojen Kodeks ponašanja za svoje zaposlene.⁸³⁹ Kodeks sadrži opšta pravila i standarde ponašanja rukovodilaca, opšte principe vezane za komuniciranje s građanima, ograničenja u pogledu sukoba interesa, pravila o poklonima i gostoprimstvu te mehanizme za ulaganje žalbi na rad osoblja Agencije. Kodeksom je propisano da svi zaposleni moraju poštovati principe državne službe, antikorupcijske principe, kao i principe iz članova 7. i 8. Zakona o Agenciji.⁸⁴⁰

Međutim, Kodeks ne sadrži ograničenja u pogledu zapošljavanja po prestanku radnog odnosa u Agenciji. Prema članu 21. Kodeksa, za nadzor nad primjenom Kodeksa odgovoran je direktor Agencije.

Agencija je usvojila i plan integriteta koji predstavlja rezultate postupka samokontrole i samoprocjene koji sprovodi Agencija, na osnovu metodologije za izradu planova integriteta koja je razvijena za javne institucije.⁸⁴¹ Planom su obuhvaćeni elementi unapređenja sa spiskom preventivnih mjera za smanjenje mogućnosti za nastanak koruptivnih pojava uz spisak odgovornih lica i rokove za realizaciju preporuka.⁸⁴²

> INDIKATOR 10.2.6

Mehanizmi integriteta (praksa)

U kojoj mjeri je integritet osoblja Agencije obezbijeđen u praksi?

Ocjena: 50/100

To se postiže putem fragmentisanog pristupa koji obuhvata plan integriteta i obuku zaposlenih o pitanjima integriteta. Međutim, ostaje nejasno kako Agencija primjenjuje postojeća pravila i da li istražuje i sankcioniše povrede dužnosti.

Agencija je 2023. godine usvojila Plan integriteta, kojim su obuhvaćeni elementi unapređenja sa spiskom preventivnih

mjera za smanjenje rizika od korupcije na internom nivou. U planu su takođe navedena odgovorna lica i vremenski rokovi za realizaciju preporuka.⁸⁴³ Izvještaj o realizaciji prethodnog plana integriteta Agencije nije dostupan na zvaničnoj web stranici.

Iako Agencija ima usvojen kodeks ponašanja koji se primjenjuje, zvanično nije zabilježen nijedan slučaj njegovog kršenja, te nije bilo izrečenih sankcija. Međutim, u javnosti se pojavila informacija da je jedan od službenika Agencije navodno kršio Izborni zakon tokom izbora u oktobru 2022. godine.⁸⁴⁴ Na upit medija, Agencija nije jasno odgovorila da li će preduzeti mjere protiv zaposlenog.⁸⁴⁵ U drugom slučaju, jedan od zamjenika direktora Agencije, g. Dragan Anđelić, otišao je sa pozicije da bi prešao na novi posao u upravi jednog državnog preduzeća, kršeći pravilo o zabrani zapošljavanja na višim pozicijama u državnim preduzećima u trajanju od šest mjeseci nakon odlaska sa radnog mjesta u javnom sektoru.⁸⁴⁶

S obzirom na to da Agencija ne sprovodi proces izbora svojih državnih službenika (to radi Agencija za državnu službu), tako nedostaju jači mehanizmi i dodatna pravila za provjeru integriteta kandidata koji apliciraju za radna mjesta u Agenciji.⁸⁴⁷

Agencija pruža kontinuiranu edukaciju svojim zaposlenima, a ujedno služi i kao resurs za obuku o pitanjima etike i integriteta za zaposlene u drugim institucijama. Tokom 2021. godine 16 zaposlenika Agencije je učestvovalo na 42 edukacije u organizaciji Agencije za državnu službu BiH, u skladu s planom obuka i potrebama zaposlenih.⁸⁴⁸

> INDIKATOR 10.2.7

Zastupljenost polova

U kojoj mjeri su mehanizmi Agencije rodno osjetljivi?

Ocjena: 0/100

Ne postoje eksplicitni rodno osjetljivi protokoli i smjernice, niti podaci razvrstani po polu.

Zakon o Agenciji ne predviđa posebne rodno osjetljive protokole niti smjernice za žalbene i istražne mehanizme Agencije.⁸⁴⁹ Isto tako, ne postoji ni uredba ili definicija koja nalaže da među osobljem koje direktno komunicira sa strankama u okviru mehanizma za žalbe moraju biti zastupljene i žene. Ovo pitanje nije regulisano ni Kodeksom ponašanja zaposlenih u Agenciji.⁸⁵⁰

Agencija u svojim izvještajima ne vrši raspodjelu niti javno objavljuje statističke podatke razvrstane po polu, uključujući i podatke o zaprimljenim prijavama i žalbama po polu podnosioca žalbe, niti informacije o rješavanju žalbi.

Nisu dostupni podaci o tome da li Agencija svojim službenicima obezbjeđuje posebnu obuku i materijale za podizanje svijesti o optimalnoj primjeni rodno osjetljivih mehanizama. Pored toga, od osnivanja Agencije 2009. godine, nijedna žena nije imenovana za direktora. Žena je prvi put imenovana na mjesto zamjenika direktora tek nakon posljednjeg kruga zapošljavanja.⁸⁵¹

ULOGA

> INDIKATOR 10.3.1

Prevenција

U kojoj mjeri se Agencija bavi preventivnim antikorupcijskim aktivnostima?

Ocjena: 50/100

Agencija se u izvjesnoj mjeri aktivno angažuje u preventivnim antikorupcijskim aktivnostima, ali njeni naponi su uglavnom neefikasni i nije uspjela da utiče na donošenje zakonodavnih ili političkih promjena.

Zakon o Agenciji propisuje da je Agencija nadležna za sprečavanje korupcije kreiranjem strategije za borbu protiv korupcije i pratećeg akcionog plana, pružanjem podrške javnim institucijama u izradi planova integriteta, koordinacijom rada javnih institucija u prevenciji korupcije, praćenjem sukoba interesa, prikupljanjem i analizom podataka i sl.⁸⁵²

Interresorna radna grupa, koju su činili predstavnici relevantnih institucija na svim nivoima vlasti, kao i predstavnici OCD i medija, a koju je predvodio predstavnik Agencije, pripremila je početkom 2020. godine Nacrt strategije za borbu protiv korupcije i pratećeg akcionog plana za period 2020-2024.⁸⁵³ Ovi dokumenti su upućeni Savjetu ministara na usvajanje, ali Savjet ministara ih još uvijek nije usvojio, zbog čega Agencija i dalje nije imala

strategiju i akcioni plan u trenutku pisanja ove publikacije.

Agencija je 2019. godine razvila metodologiju i smjernice za izradu planova integriteta za sve javne institucije.⁸⁵⁴ Plan integriteta je preventivni antikorupcijski mehanizam čiji je cilj uspostavljanje mehanizama koji će umanjiti rizik od korupcije i drugih nepravilnosti. Agencija daje stručna mišljenja institucijama koje izrađuju ovakve planove. Takođe, ona redovno nadgleda i koordiniše sprovođenje ovih planova i organizuje stručno-konsultativne sastanke s predstavnicima institucija i antikorupcijskih tijela na svim nivoima vlasti u BiH.⁸⁵⁵ Nisu zabilježeni slučajevi da je Agencija podnosila podneske skupštinskim i vladinim tijelima koja se bave suzbijanjem korupcije.

U pogledu ljudskih resursa, Agenciji još uvijek nedostaju adekvatni kapaciteti za obavljanje analitičko-istraživačkih poslova najvećeg stepena složenosti, kao i studija o antikorupcijskim naporima u BiH (vidi odjeljak 10.2.2). U jednom vremenskom periodu Agencija nije imala imenovane službenike koji bi se bavili prijavama građana o korupciji. Pored toga, zbog činjenice da je osoblje koje podržava rad Komisije za sukob interesa administrativno raspoređeno u APIK, došlo je do preklapanja uloga ovih institucija i njihovog osoblja.

> INDIKATOR 10.3.2

Obrazovanje

U kojoj mjeri se Agencija bavi edukativnim aktivnostima u vezi s borbom protiv korupcije?

Ocjena: 50/100

Agencija je aktivna u edukaciji javnog sektora o korupciji putem radionica obuke i online kurseva. Međutim, ona ne mjeri učinak tih alata i ne procjenjuje efikasnost svojih edukativnih programa. Takođe, ne postoje sistematski organizovane edukativne aktivnosti namijenjene široj javnosti.

Jedna od glavnih funkcija Agencije jeste razvijanje edukativnih programa o pitanjima prevencije korupcije i borbe protiv korupcije, te vršenje nadzora nad njihovim sprovođenjem.⁸⁵⁶ Takođe, uz pomoć međunarodnih institucija i donatora, kao i OCD, Agencija redovno održava obuke iz oblasti prevencije korupcije na seminarima, radionicama i okruglim stolovima.⁸⁵⁷ Pored toga, Agencija nudi online obuke na temu etike i prevencije korupcije za sve državne službenike koji žele da unaprijede svoja znanja, kao i obuke o izradi planova integriteta.⁸⁵⁸ Ona takođe pruža obuku za druge državne službenike na svim nivoima⁸⁵⁹, ali ne sprovodi naknadne mjere za procjenu uticaja svojih programa obuke. Agencija je potpisala memorandume o saradnji s brojnim nevladinim organizacijama, a njeni rukovodioci često učestvuju na događajima koje organizuju OCD u zemlji i inostranstvu.⁸⁶⁰ Agencija takođe prenosi

ključne poruke koje imaju za cilj da podstaknu javnost da preuzme aktivnu ulogu u prevenciji korupcije, ali to nisu sistemski i ciljani napor.

> INDIKATOR 10.3.3

Istrage

U kojoj mjeri se Agencija bavi istragama navodne korupcije?

Ocjena: 0/100

Agencija se ne bavi istragama slučajeva korupcije jer za to nema zakonski mandat.

Kada zaprimi prijavu s indicijama koruptivnog ponašanja, Agencija je dužna da takva saznanja prosljedi nadležnim policijskim ili tužilačkim organima koji su nadležni za krivični progon počinitelaca krivičnog djela.⁸⁶¹

Prema posljednjem dostupnom Izvještaju o radu Agencije za 2019. godinu, Agencija je zaprimila ukupno 107 prijava s indicijama koruptivnog ponašanja putem pošte, elektronske pošte, telefonskim putem i lično, te je sve zaprimljene prijave prosljedila nadležnim institucijama na dalje postupanje.⁸⁶² U toku ovog perioda Agencija je zaprimila ukupno pet obavještenja o preduzetim aktivnostima po pitanju prijava s indicijama koruptivnog ponašanja, bez detaljnijih informacija o preduzetim radnjama.

Agencija nema ovlaštenja za izdavanje obavezujućih naloga za postupanje u represivnom smislu, niti može uticati na rad drugih institucija krivičnog progona da prema nekoj osobi primjenjuju represivne mjere

INTERAKCIJE

Institucije i agencije na svim nivoima, kao i javne službe i druga tijela s javnim ovlaštenjima, dužni su da sarađuju s Agencijom, te da dostavljaju sve potrebne podatke i informacije po zahtjevu Agencije.⁸⁶³

Agencija, po prirodi, ima blisku saradnju s pravosuđem, agencijama za sprovođenje zakona, ali i drugim antikorupcijskim tijelima na svim nivoima vlasti. U cilju unapređenja saradnje, Agencija je 2015. godine s VSTS-om potpisala Sporazum o saradnji u stvarima koje se tiču borbe protiv korupcije, čiji je cilj koordinacija aktivnosti u borbi protiv korupcije između svih domaćih aktera u sektoru pravosuđa.⁸⁶⁴ Pored toga, Agencija je 2017. godine potpisala Memorandum o razumijevanju i saradnji s Graničnom policijom BiH, kao i drugim agencijama za sprovođenje zakona, koja podrazumijeva, između ostalog, saradnju na izradi strateških dokumenata u oblasti borbe protiv korupcije, te unapređenje saradnje u borbi protiv korupcije.⁸⁶⁵

Agencija je 2017. godine potpisala memorandume o saradnji s vladama i antikorupcijskim tijelima na entitetskim i kantonalnim nivoima vlasti s ciljem unapređenja međusobne saradnje.⁸⁶⁶ Ovim memorandumima su jasno definisani oblici i načini saradnje i obezbjeđuje se ujednačeno djelovanje svih nivoa vlasti u prevenciji korupcije.

Ovakav vid saradnje se u praksi pokazao pozitivnim za unapređenje saradnje svih ključnih aktera, ponajprije kroz pojačanu koordinaciju između institucija koje se bave procesuiranjem korupcije. Međutim, i dalje postoji potreba i prostor za unapređenje saradnje, naročito u dijelu koji se tiče postupanja institucija po prijavama proslijeđenim od strane Agencije, s obzirom na to da Agencija često ne dobija povratne informacije o ishodu postupanja po tim prijavama, kao i za direktnije uključivanje Agencije u postupanje po prijavama koje Agencija šalje nadležnoj instituciji.⁸⁶⁷ Trenutni pravni okvir obavezuje institucije i agencije na svim nivoima da sarađuju s Agencijom i da joj dostave sve informacije koje zatraži. Međutim, nema predviđenih sankcija za one koji to ne urade.⁸⁶⁸

PREPORUKE ZA STUB

- > Unaprijediti Zakon o Agenciji u dijelu koji se tiče obavezne saradnje svih institucija s Agencijom, naročito u pogledu uvođenja mehanizama postupanja i odgovornosti za nepoštovanje obaveze saradnje s Agencijom. Ovo je posebno važno za zahtjeve za dodjelu statusa uzbunjivača, gdje sve ostale javne institucije moraju prioritetno postupiti po zahtjevima Agencije.
- > Povećati analitičke i istraživačke kapacitete Agencije racionalizacijom, pojašnjavanjem i popunjavanjem sistematizovanih radnih mjesta stručnim radnicima, kao i kroz saradnju s drugim agencijama, posebno Komisijom za sukob interesa, na utvrđivanju interne podjele poslova.
- > Unapređivati saradnju sa svim institucijama koje imaju nadležnosti u oblasti suzbijanja korupcije, naročito s antikorupcijskim timovima na nižim nivoima vlasti, uspostavljanjem obaveznih mehanizama saradnje za obje strane i obezbjeđivanjem neophodnih resursa Agenciji za takvu koordinaciju.
- > Angažovanjem stručnjaka unaprijediti mehanizme za praćenje i evaluaciju implementacije strateških dokumenata koji su u nadležnosti Agencije. Cilj je uključiti širu javnost i ostvariti bližu saradnju s OCD i medijima u praćenju i izvještavanju.

11 > POLITIČKE STRANKE

Ukupna ocjena za stub:

35/100

Kapacitet:

63/100

Upravljanje:

42/100

Uloga:

0/100

SAŽETAK

BiH nema jedinstven zakon o političkim strankama koji bi se primjenjivao na cijelu državu, pa se osnivanje i registracija stranaka vrši na nivou entiteta, u skladu s entitetskim zakonima o političkim organizacijama. Ti zakoni različito uređuju pitanje registracije stranaka, što rezultira veoma različitim zahtjevima prema političkim strankama. Zakoni o političkim strankama ne sadrže odredbe koje se odnose na standarde u pogledu unutrašnje demokratije, integriteta ili odgovornosti. Broj registrovanih političkih stranaka je neproporcionalno visok u odnosu na broj stranaka koje učestvuju na izborima ili u vlasti. Pravni okvir i okruženje omogućavaju lako osnivanje i funkcionisanje političkih stranaka. Sve političke stranke koje imaju predstavnike u parlamentima na svim nivoima dobijaju sredstva iz budžeta, ali pravni okvir i dalje sadrži nedostatke i propuste koji onemogućavaju dovoljan nivo transparentnosti i odgovornosti, odnosno javnog nadzora.

Ne postoji dovoljan nadzor ili transparentnost rashoda stranaka. Mehanizmi unutrašnjeg i spoljašnjeg integriteta političkih stranaka su slabi, a uticaj političkih stranaka na sve ostale sektore uglavnom je negativan, što vodi ka političkom zarobljavanju i političkoj korupciji. Jedan od razloga za to je i odsustvo propisa koji bi spriječili zloupotrebu javnih sredstava, institucija i resursa u svrhu pribavljanja izborne podrške ili finansiranja predizbornih kampanja. Vodeće političke stranke imaju čvrstu kontrolu nad tri glavna stuba vlasti, koja traje gotovo neprekidno od kraja rata.

Bolja regulativa političkih stranaka bi oslabila njihovu kontrolu nad većinom drugih stubova integriteta. Međutim, to nije moguće postići samo zakonima koji regulišu njihovo osnivanje i upravljanje, niti postoji čarobna formula za to, već je potrebno donijeti niz drugih zakonskih i institucionalnih rješenja koja bi odvojila uticaj stranačkih lidera na izvršnu vlast, institucije (VRI, Ombudsmen, APIK) i poslovni sektor.

KAPACITETI

> INDIKATOR 11.1.1

Resursi (zakon)

U kojoj mjeri pravni okvir omogućava povoljno okruženje za osnivanje i rad političkih stranaka?

Ocjena: 75/100

Pravni okvir koji uređuje osnivanje i rad političkih partija je veoma povoljan. Međutim, u FBiH još uvijek ne postoji zakon koji reguliše budžetska izdvajanja za političke stranke.

Sloboda udruživanja i političkog organizovanja zagarantovana je Ustavom BiH. Budući da na državnom nivou ne postoji jedinstveni zakon o političkim strankama, stranke se osnivaju i registruju na entitetskom nivou. Zahtjevi za osnivanje političke stranke nisu ujednačeni između administrativnih nivoa, pa se tako pragovi za osnivanje razlikuju od jurisdikcije do jurisdikcije. Primjera radi, u FBiH političku organizaciju može osnovati najmanje 50 građana, u RS najmanje 500 građana, a u BD najmanje 300.⁸⁶⁹

Postupak osnivanja političke stranke je jednostavan – političke organizacije se osnivaju na osnivačkim skupštinama. Nakon osnivanja, politička organizacija ima 30 dana da podnese zahtjev za registraciju kod nadležnog entitetskog suda, a proces registracije traje 15

dana u oba entiteta.⁸⁷⁰ Ne postoje zakonska ograničenja u pogledu stranačke ideologije ili osnivanja i funkcionisanja političkih organizacija, osim zabrane govora mržnje i diskriminacije u skladu s Izbornim zakonom, kao i obaveze poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda.⁸⁷¹

Pogodno okruženje za rad političkih stranaka obezbijeđeno je propisima kojima se uređuju izdvajanja iz budžeta za rad političkih stranaka i poslaničkih klubova u parlamentima na različitim administrativnim nivoima.⁸⁷² Međutim, u FBiH još uvijek ne postoji zakon koji uređuje tu oblast, pa se finansiranje rada političkih stranaka vrši iz opštinskih, kantonalnih i entitetskih budžeta. Pravo na direktno finansiranje iz budžeta ostvaruju samo političke stranke, nezavisni kandidati, liste i koalicije koje su zastupljene u parlamentima/skupštinama/vijećima na različitim administrativnim nivoima (državni, entitetski, kantonalni, Brčko distrikt, opštinski), što znači da se strankama s više zastupničkih mjesta dodjeljuje više sredstava iz budžeta.⁸⁷³

> INDIKATOR 11.1.2

Resursi (praksa)

U kojoj mjeri finansijska sredstva dostupna političkim strankama omogućavaju djelotvorno političko nadmetanje?

Ocjena: 50/100

Iako opozicione stranke imaju pristup određenim finansijskim sredstvima, ona su znatno manja od resursa kojima raspolažu veće i/ili vladajuće stranke. Opozicione stranke su stoga u neravnopravnom položaju kada je riječ o političkom nadmetanju.

Prema podacima iz finansijskih izvještaja političkih stranaka za 2022. godinu, budžetska sredstva su činila oko 65% njihovih ukupnih prihoda.⁸⁷⁴ Prema podacima koje su dostavile političke stranke, a objavio CIK, ukupni prihodi svih stranaka u toj godini iznosili su 29,5 miliona KM, od čega su direktna budžetska izdvajanja sa svih nivoa vlasti činila 19,5 miliona KM. Pored toga, 19,7% prijavljenih sredstava su činili prilozi fizičkih lica, 5,7% članarine, 2,1% prihodi od imovine političkih stranaka, a samo 2,1% prilozi pravnih lica.⁸⁷⁵

Međutim, prema nalazim monitoringa TI BiH, podaci koje su političke stranke dostavile su nepotpuni, naročito kada je riječ o iznosima koji se odnose na priloge. Stranke su prijavile znatno manje iznose priloga, naročito od pravnih lica, jer su ranije bile kažnjavane od strane CIK-a pa su prestale da prijavljuju

priloge. Istovremeno, stranke su prijavile znatno veće dugove/obaveze prema dobavljačima, za koje se sumnja da su lažni (ostavljaju mogućnost za fiktivnu naplatu) ili se kasnije otpisuju, kako bi se zaobišla ograničenja za priloge.⁸⁷⁷ Zbog toga se ne može utvrditi tačan omjer između sredstava iz privatnih i javnih izvora finansiranja.

Sve stranke imaju pravo i jednak pristup besplatnom vremenu za svoja predstavljanja (direktna obraćanja) tokom zvanične predizborne kampanje, ali samo na javnim RTV mrežama. Kada je riječ o plaćenom oglašavanju, Pravilnik o medijskom predstavljanju u predizbornoj kampanji i Izborni zakon⁸⁷⁸ propisuju da sve stranke i kandidati treba da imaju jednake uslove, uključujući iste cijene za oglašavanje, bez povlaštenog tretmana ili popusta. Međutim, uslovi oglašavanja se ne nadziru u dovoljnoj mjeri, jer mediji nisu transparentni i ne objavljuju stvarne iznose koje naplaćuju za oglašavanje.⁸⁷⁹

Opozicione stranke takođe imaju pravo na finansiranje iz budžeta, ali u manjem iznosu od partija s najvećim brojem mandata, jer se finansiranje određuje po broju mandata u parlamentima ili lokalnim vijećima/skupštinama. To znači da novoosnovane stranke stižu pravo na finansiranje iz javnog budžeta tek nakon što osvoje mjesta u parlamentu.⁸⁸⁰

✕ Tabela 11.1: Tabela dostavljenih godišnjih finansijskih izvještaja političkih partija⁸⁷⁶

Godina / izvor prihoda	2022. (godina opštih izbora)	2021.	2020.	2019.	2018. (godina opštih izbora)
Članarina	1.701.370,36 KM 869.896,85 €	1.552.197,45 KM 793.625,95 €	1.805.651,30 KM 923.214,85 €	1.882.218,52 KM 962.363,05 €	1.967.852,18 KM 1.006.146,84 €
Donacije privatnih lica	5.843.612,76 KM 2.987.791,76 €	1.773.834,18 KM 906.947,01 €	2.811.977,97 KM 1.437.741,50 €	1.581.882,50 KM 808.803,67 €	3.723.101,16 KM 1.903.591,39 €
Donacije pravnih lica	622.457,59 KM 318.257,51 €	68.750,00 KM 35.151,31 €	357.161,82 KM 182.613,93 €	74.497,16 KM 38.089,79 €	406.673,60 KM 207.928,90 €
Prihodi od imovine	639.303,41 KM 326.870,64 €	531.032,58 KM 271.512,64 €	462.383,65 KM 236.413,00 €	206.796,21 KM 105.733,22 €	280.969,65 KM 143.657,50 €
političkih partija					
Dobit od pravnih lica	0,00 KM 0,00 €	0,00 KM 0,00 €	0,00 KM 0,00 €	0,00 KM 0,00 €	0,00 KM 0,00 €
u vlasništvu političkih partija					
Prihodi od poklona i usluga koje strana nije bila dužna platiti	289.033,98 KM 147.780,72 €	232.020,86 KM 118.630,38 €	224.350,27 KM 114.708,47 €	170.264,81 KM 87.055,01 €	239.788,93 KM 122.602,13 €
Prihodi iz budžeta	19.481.493,94 KM 9.960.729,68 €	18.929.473,18 KM 9.678.485,95 €	15.550.506,55 KM 7.950.847,74 €	18.469.573,13 KM 9.443.342,79 €	20.087.701,34 KM 10.270.678,60 €
Prihodi od izdavačke djelatnosti	0,00 KM 0,00 €	0,00 KM 0,00 €	0,00 KM 0,00 €	525,20 KM 268,53 €	0,00 KM 0,00 €
Drugi prihodi	992.498,81 KM 507.456,58 €	519.554,49 KM 265.643,99 €	355.666,81 KM 181.849,55 €	378.553,34 KM 193.551,24 €	600.339,77 KM 306.948,85 €
Ukupno	29.569.770,85 KM 15.118.783,76 €	23.606.862,74 KM 12.069.997,25 €	21.567.698,37 KM 11.027.389,07 €	22.764.310,87 KM 11.639.207,32 €	27.306.426,63 KM 13.961.554,24 €

> INDIKATOR 11.1.3

Nezavisnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje zakonske garancije za sprečavanje neopravdanog spoljnog uticaja na rad političkih stranaka?

Ocjena: 75/100

Zakonodavni okvir i institucije u BiH pružaju visok nivo zaštite političkim strankama, čak i u odnosu na javni interes. Međutim, velike vladajuće stranke nerijetko zloupotrebljavaju ove zakonske garancije, suprotno duhu zakona.

Entitetski zakoni o političkim strankama samo neodređeno navode da nadzor nad zakonitošću rada političkih organizacija vrše organi uprave u datoj jurisdikciji, uz dodatno pojašnjenje u Zakonu o političkim organizacijama BD, gdje se navodi da su to organi BiH i BD.⁸⁸¹ Ovi propisi ne rješavaju jasno pitanje nadzora nad zakonitošću rada političkih partija, osim u dijelu koji se odnosi na nadležnost Centralne izborne komisije, tj. Izbornog zakona⁸⁸² i Zakona o finansiranju političkih stranaka.⁸⁸³ Stranke prestaju s radom odlukom organa koje utvrđuje njihov statut, ako im članstvo padne ispod zakonskog minimuma, ili ako ne obavljaju poslove utvrđene statutom u periodu dužem od predviđenog zakonom.⁸⁸⁴ Okolnosti koje se tiču posljednjeg uslova utvrđuje nadležni sud, nakon čega se stranka briše iz javnog registra.⁸⁸⁵ U BD, umjesto toga, zahtjev za brisanje političke stranke iz sudskog registra podnosi javni tužilac.⁸⁸⁶ Stranka može biti zabranjena

samo ako narušava principe demokratskog upravljanja i prava i slobode koje garantuje Ustav BiH.⁸⁸⁷ Do danas nije zabilježen nijedan slučaj takve zabrane.

CIK može, u okviru svoje nadležnosti, pokrenuti istrage ili preduzeti odgovarajuće mjere, bilo po službenoj dužnosti ili na osnovu primljene žalbe.⁸⁸⁸ CIK je odgovoran za reviziju finansijskih izvještaja stranaka⁸⁸⁹, a ako stranka ne podnosi redovno izvještaje ili ne učestvuje i ne podnese kandidaturu na izborima, to se smatra neobavljanjem statutarnih djelatnosti stranke i osnovom za brisanje stranke iz registra.⁸⁹⁰ CIK ima pravo da zatraži pristup prostorijama političkih stranaka radi revizije njihovih finansijskih izvještaja, ili ako ocijeni da je potrebna detaljnija finansijska kontrola. Ako politička stranka odbije pristup svojim prostorijama, to će se tretirati kao da nije dostavila finansijski izvještaj i biće joj zabranjeno učešće na narednim izborima.⁸⁹¹ U slučaju da postoji opravdana sumnja da su članovi političkih stranaka počinili krivično djelo, organi za sprovođenje zakona imaju pravo da preduzmu potrebne istrage. Međutim, ni u tim slučajevima ne postoje diskriminatorne odredbe prema političkim strankama.⁸⁹²

> INDIKATOR 11.1.4

Nezavisnost (praksa)

U kojoj mjeri su političke stranke slobodne od neopravdanog spoljnog uticaja na njihov rad u praksi?

Ocjena: 50/100

Zabilježeni su slučajevi verbalnih i fizičkih napada predstavnika vladajućih stranaka na opoziciju, te navodi o selektivnom procesuiranju korupcije od strane pravosuđa. Međutim, to u značajnoj mjeri utiče na promjenu ponašanja vodećih političkih stranaka.

U praksi, najčešći razlog za brisanje političkih stranaka iz registra jeste neobavljanje djelatnosti u periodu dužem od godinu dana, na osnovu preporuke CIK-a zbog nedostavljanja finansijskih izvještaja stranaka. U periodu od 2009. do marta 2022. godine, nadležni sudovi su iz registara izbrisali ukupno 179 političkih partija.⁸⁹³ Prema posljednjem dostupnom godišnjem izvještaju, CIK je tokom 2021. godine nadležnim sudovima dostavila preporuke za brisanje 20 političkih stranaka iz registara, jer nisu dostavljale finansijske izvještaje, učestvovala na izborima ni obavljale nikakve aktivnosti.⁸⁹⁴ Nisu zabilježeni drugi primjeri miješanja države u rad političkih stranaka.

Nisu zabilježeni slučajevi hapšenja ili pritvaranja članova političkih stranaka zbog njihovog djelovanja, ali postoje pritužbe da su pravosudne institucije pristrasne i/ili pod

uticajem politike, što dovodi do selektivnog procesuiranja korupcije i organizovanog kriminala u zavisnosti od stranačke pripadnosti.⁸⁹⁵ Još ozbiljniji su, međutim, slučajevi međustranačkih sukoba i napada (kako verbalnih, tako i fizičkih), koji su tokom protekle predizborne kampanje uglavnom bili usmjereni prema opozicionim strankama.⁸⁹⁶

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 11.2.1

Transparentnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje propisi koji obavezuju političke stranke da svoje finansijske podatke učine javno dostupnim?

Ocjena: 75/100

Postoje propisi koji uglavnom zahtijevaju od političkih stranaka da javno objavljuju svoje finansijske podatke. Međutim, prisutne su manjkavosti u pogledu forme, stepena detaljnosti i rokova, kao i odsustvo sankcija za nepostupanje u skladu s propisima.

Zakon o finansiranju političkih partija propisuje da «završni račun i finansijski izvještaj u kojem se detaljno navode izvori prihoda, podaci o fizičkim i pravnim licima koja su dala dobrovoljne priloge te podaci o namjeni, odnosno aktivnostima za koje su sredstva utrošena, predstavljaju javne dokumente i objavljuju se na web stranici političke stranke». Međutim, odredbe ne definišu formu, stepen detaljnosti ili rokove za objavljivanje ovih podataka, niti predviđaju sankcije protiv stranaka koje ne objavljuju ove podatke na svojim web stranicama.

Nadalje, zakon propisuje obavezu CIK-a da na svojoj službenoj web stranici objavljuje finansijske i revizorske izvještaje stranaka.⁸⁹⁷

Kada je riječ o stepenu detaljnosti finansijskih izvještaja političkih stranaka, propisana je obaveza prijavljivanja svih izvora prihoda i identiteta donatora i nenovčanih priloga. Izvjestan napredak je ostvaren kroz izmjene pravilnika o godišnjim, predizbornim i postizbornim finansijskim izvještajima političkih stranaka, koje je usvojio CIK, a kojima se preciznije i detaljnije definišu vrste troškova u odnosu na prethodne odredbe. Međutim, u obrascima za izvještavanje se ne zahtijevaju podaci o pojedinačnim troškovima, već samo o ukupnim iznosima utrošenim za svaku vrstu troškova (poput promocije i oglašavanja), pa ih izvještaji i ne obuhvataju, što znatno otežava transparentnost i javni nadzor.

> INDIKATOR 11.2.2

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri javnost može pristupiti relevantnim finansijskim podacima političkih stranaka?

Ocjena: 25/100

U principu, javnost ima mogućnost da dobije relevantne finansijske podatke od političkih partija, ali ti podaci nisu ni pravovremeni ni pouzdani.

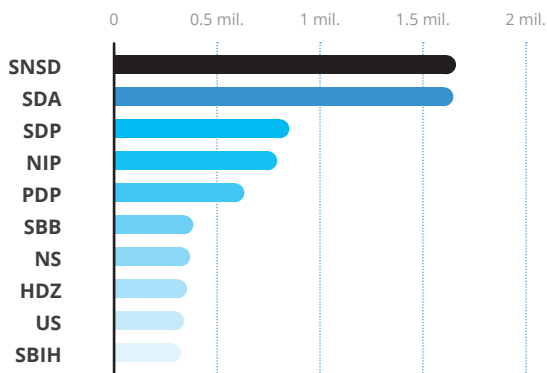
CIK objavljuje izvještaje svih političkih stranaka, uključujući godišnje, predizborne i postizborne izvještaje. Međutim, kao što je prethodno navedeno, izvještaji se ne objavljuju u cijelosti,

✘ Političke stranke u BiH prijavile su 11,3 miliona KM troškova kampanje za izbore 2022.

Struktura troškova:

Stranke koje su prijavile najveće troškove:

a objavljeni izvještaji ne sadrže podatke o pojedinačnim troškovima.

Iako je zakonom propisana obaveza stranaka da objavljuju svoje završne račune i finansijske izvještaje, uključujući informacije o donatorima, rashodima i njihovoj namjeni, vrlo mali broj stranaka to zaista čini. Naime, od 15 velikih političkih stranaka u BiH, samo tri su objavile i završne račune i finansijske izvještaje za prethodnu godinu, kao i za ranije godine.⁸⁹⁸ Šest političkih stranaka ne objavljuje nikakve izvještaje na svojim web stranicama, dok ostale ili ne vrše redovno ažuriranje ili objavljuju samo djelimične podatke (npr. samo završne račune koji ne sadrže podatke o pojedinačnim izvorima i donatorima). Tri političke stranke su na svojim web stranicama imale odjeljke s finansijskim izvještajima, ali dokumentima nije bilo moguće pristupiti.

Podaci o aktivnostima koje se odnose na promociju i online kampanju sadržani su u finansijskim izvještajima stranaka, koje CIK objavljuje u obliku zbirnih podataka, odnosno kao ukupne iznose troškova za svaku vrstu. Međutim, monitoring TI BiH je utvrdio da ovi podaci u finansijskim izvještajima nisu pouzdani, te da stranke često neistinito prikazuju svoje izdatke. Pored toga, stranke najčešće ne prijavljuju, a samim tim ni ne objavljuju podatke o nenovčanim priložima.⁸⁹⁹

Nadalje, zbog nedostatka kapaciteta CIK-a, izvještaji se objavljuju sa zakašnjenjem, dok je za izradu i objavljivanje revizorskih izvještaja u prosjeku potrebno dvije do tri godine, što takođe otežava pravovremen pristup relevantnim informacijama o svim aspektima finansiranja političkih stranaka.⁹⁰⁰

> INDIKATOR 11.2.3

Odgovornost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se reguliše finansijski nadzor političkih stranaka od strane posebno određenog državnog tijela?

Ocjena: 50/100

Iako postoji niz zakona i odredaba, zakonski okvir sadrži značajne manjkavosti koje strankama omogućavaju da izbjegavaju prijavljivanje svih svojih finansija.

Finansiranje političkih stranaka u BiH regulisano je Izbornim zakonom⁹⁰¹, Zakonom o finansiranju političkih stranaka⁹⁰² i nizom podzakonskih akata, poput pravilnika o podnošenju finansijskih izvještaja.⁹⁰³ Izborni zakon propisuje obavezu podnošenja predizbornih i postizbornih finansijskih izvještaja kao i njihov sadržaj, te utvrđuje maksimalni iznos sredstava koje politički subjekti mogu potrošiti za finansiranje predizborne kampanje.⁹⁰⁴ Zakon o finansiranju političkih stranaka reguliše izvore finansiranja, korištenje sredstava, zabranjene priloge i aktivnosti, finansijsku kontrolu političkih stranaka, obavezu vođenja poslovnih knjiga i podnošenja i objavljivanja finansijskih izvještaja, nadležnost i ulogu CIK-a i sankcije za nepostupanje u skladu s propisima.⁹⁰⁵ U skladu sa zakonskim okvirom, CIK ima nadležnost da vrši pregled i reviziju finansijskih izvještaja stranaka, što uključuje godišnje kao i predizborne i postizborne izvještaje.

Politički subjekti su dužni da svake godine podnesu godišnji finansijski izvještaj do 31. marta⁹⁰⁶ za prethodnu godinu. Pored toga, uz prijavu za učešće na izborima, dužni su dostaviti i predizborne i postizborne finansijske izvještaje. Predizborni izvještaji obuhvataju period od tri mjeseca prije podnošenja prijave za učešće na izborima, dok postizborni izvještaji obuhvataju period do potvrđivanja rezultata izbora. Postizborni izvještaji se podnose u roku od 30 dana nakon što CIK objavi zvanične rezultate izbora.⁹⁰⁷ Stranke su obavezne prijaviti sve izvore prihoda, uključujući sredstva dodijeljena iz budžeta, pojedinačne priloge, nenovčane priloge, prihode od imovine ili poslovne djelatnosti, kao i sve troškove, uključujući operativne troškove i troškove promocije (kampanje).⁹⁰⁸ Propisane sankcije za kršenje zakona nisu adekvatne. Zakon ne predviđa sankcije za sva kršenja Zakona o finansiranju političkih stranaka, a novčane kazne su preniske u odnosu na učinjenu štetu i potencijalnu korist.⁹⁰⁹ Novčane kazne do 10.000 KM ili vraćanje priloga zabranjenom izvoru nemaju odvraćajući učinak, jer su koristi od kršenja zakona mnogo veće od propisanih sankcija.⁹¹⁰

U skladu s Izbornim zakonom, političke stranke imaju obavezu da prijave broj bankovnog računa koji će koristiti za finansiranje predizborne kampanje.⁹¹¹ Šest godina kasnije, u januaru 2022. godine, CIK je usvojio uputstvo o izvještavanju i korištenju namjenskog bankovnog računa, u kojem se daju dodatna pojašnjenja. Uputstvo strankama nalaže da prijave sve transakcije sa namjenskog računa i propisuje da stranke neće moći učestvovati na izborima ako ne dodijele i prijave račun

za predizbornu kampanju. Međutim, to nije uspjelo da riješi probleme višestrukih bankovnih računa ili troškova koji se ne vode preko namjenskog računa.⁹¹² Takođe, ova obaveza važi samo za predizborne kampanje, dok se ostali prihodi i rashodi političkih stranaka ne moraju voditi preko jedinstvenih bankovnih računa, što otežava nadzor i *de facto* omogućava korištenje gotovine i neprijavlivanje sredstava.

Računi i aktivnosti subjekata koji su povezani s političkim strankama, ili su na drugi način pod njihovom kontrolom, nisu dovoljno transparentni. To je zato što zakon zahtijeva od stranaka da dostave evidenciju o tim subjektima, ali ne definiše ko su ti subjekti. Jedan od primjera je dosadašnja praksa stranačkih kandidata da sami finansiraju dio svojih kampanja, ali ti se troškovi ili izvori finansiranja ne navode ni u jednom izvještaju.⁹¹³

Još jedan problem predstavlja i činjenica da CIK nema jasno propisana ovlaštenja za reviziju rashoda političkih stranaka, što znači da se više pažnje posvećuje prihodima nego rashodima stranaka (provjere se vrše samo ako prijavljeni rashodi kampanje premašuju propisane limite, i to s ograničenom tačnošću kontrole).

Takođe, zakonski okvir ne sprečava korištenje javnih sredstava za finansiranje političkih stranaka i predizbornih kampanja, što strankama ostavlja mogućnost da ova sredstva koriste bez prijavljivanja u finansijskim izvještajima, kao i bez kontrole i sankcija.⁹¹⁴

> INDIKATOR 11.2.4 Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri postoji djelotvoran finansijski nadzor političkih stranaka u praksi?

Ocjena: 50/100

Generalno, stranke podnose nepotpune, nekvalitetne i/ili zakašnjele izvještaje o svojim izvorima finansiranja.

S obzirom na striktno odredbe kojima se zabranjuje kandidatura na sljedećim izborima strankama koje ne dostave svoje finansijske izvještaje CIK-u, stranke uglavnom poštuju ovu obavezu. Prema podacima CIK-a o dostavljenim postizbornim finansijskim izvještajima nakon opštih izbora 2022. godine, od 90 političkih stranaka koje su učestvovala na izborima, 81 (ili 92%) ih je dostavila postizborne finansijske izvještaje.⁹¹⁵ Međutim, zbog velikog broja registrovanih političkih partija, od kojih mnoge više nisu aktivne, prisutne su razlike u podnošenju redovnih godišnjih izvještaja. Naime, prema podacima iz registara CIK-a, u 2021. godini bila je registrovana 181 politička stranka, od kojih je samo 127 (70,17%) dostavilo godišnje izvještaje.⁹¹⁶ Zbog navedenih nedostataka u finansijskom nadzoru, pouzdanost i vjerodostojnost ovih izvještaja ostaju upitni.

TI BiH je svojim monitoringom finansiranja predizbornih kampanja u kontinuitetu otkrivao da stranke prijavljuju troškove kampanje koji su

manji od tržišnih vrijednosti oglašavanja. Nalazi monitoringa pokazuju da je za predizbornu kampanju za opšte izbore 2022. godine osam stranaka prijavilo nerealno niske troškove kampanje, koji su za najmanje 1,5 miliona KM niži od procjene TI BiH.⁹¹⁷ Neke od tih stranaka nisu prijavile nikakve troškove za stranačke skupove, iako je TI BiH utvrdio da su organizovale najmanje 70 takvih skupova. Takođe, zabilježeni su primjeri novoosnovanih stranaka koje nisu prijavile značajnije izvore prihoda, ali su imale vrlo vidljivo oglašavanje sa značajnim troškovima, što ukazuje na to da nisu prijavljeni svi izvori finansiranja.⁹¹⁸ Više od trećine velikih političkih stranaka ne prijavljuje nenovčane priloge, koji predstavljaju bitan izvor finansiranja aktivnosti predizborne kampanje, što dokazuju izjave stranačkih funkcionera i nesrazmjer između prijavljenih

troškova za stranačke skupove i njihove stvarne vrijednosti.⁹¹⁹

Nadalje, nedostatak kapaciteta odjeljenja za reviziju CIK-a znatno ograničava njegovu sposobnost da pravovremeno nadzire i provjerava finansijske izvještaje stranaka. Revizija se vrši dvije godine nakon početnog podnošenja finansijskih izvještaja, a objavljivanje revizorskih izvještaja se ponekad čeka i do tri godine.⁹²⁰ To utiče i na brzinu izricanja sankcija za kršenje pravila o finansiranju stranaka. Ovi prekršaji se otkrivaju tek u postupku revizije, što znači da stranke plaćaju kaznu dugo nakon što uberu plodove svojih izbornih rezultata. U tom smislu, CIK je u 2021. godini (prema najaktuelnijim dostupnim godišnjim izvještajima u vrijeme pisanja ovog izvještaja) strankama izrekao 53 sankcije zbog

✘ **8 stranaka prema procjeni TI BiH prikrilo je najmanje 1,5 miliona KM troškova izborne kampanje.**

Stranka	Procjena TI BiH	Prijavljeni troškovi	Razlika
SNSD	2.043.786	1.544.851	-498.935
SDA	1.742.687	1.517.735	-224.953
PDP	934.126	726.962	-216.165
US	646.966	480.552	-166.413
SDS	600.029	363.014	-237.015
DNS	485.870	387.991	-97.879
DEMOS	165.634	141.309	-24.325
HDZ 1990	161.360	48.000	-83.360
	6.759.459	5.210.414	-1.549.045

✘ **26 stranaka nije prijavilo ni jednu marku troškova kampanje. 7 stranaka nije dostavilo izvještaj CIK-u, a među njima i one koje su imale značajne troškove u kampanji.**

Stranke koje nisu dostavile izvještaj	Prijavljeni troškovi	Procjena TI BiH
NPS - Darko Banjac	x	231.191
BHI - Fuad Kasumović	x	43.470
Platforma za progres	x	32.185

kršenja Zakona o političkim strankama iz 2018. godine, te pokrenuo 52 postupka za utvrđivanje mogućih povreda zakona u vezi s izvještajima stranaka iz 2019. godine.⁹²¹ Revizorski izvještaji su ukazali na sljedeća kršenja od strane političkih stranaka:

- nisu utrošile sredstva dodijeljena iz budžeta u skladu sa svojim programskim ciljevima,
- nisu prijavile niti evidentirale primljene priloge,
- primale su priloge koji premašuju zakonom propisani limit ili su primale sredstva iz nedozvoljenih izvora, te nisu vodile poslovne knjige u skladu s propisima,
- nisu prijavile sve svoje bankovne račune preko kojih su vršile transakcije i
- zloupotrijebile su javne resurse ili čak prekršile poreske propise.

Izrečene novčane kazne su se kretale od 1.000 KM do 27.000 KM i nisu bile srazmjerne prekršajima, niti su imale preventivni efekat, jer se isti nedostaci i prekršaji ponavljaju godinama.

> INDIKATOR 11.2.5 Integritet (zakon)

U kojoj mjeri postoje organizacioni propisi koji se odnose na unutrašnje demokratsko upravljanje u glavnim političkim strankama?

Ocjena: 50/100

Većina najvećih političkih stranaka nema odredbe koje bi podstakle demokratsko uređenje stranaka ili su postojeće odredbe nedovoljne. Cjelokupno odlučivanje u tim strankama formalno je u rukama njihovih lidera ili unutrašnjih organa koji su pod njihovom čvrstom kontrolom.

Pitanja unutrašnjih demokratskih mehanizama, integriteta i unutrašnje organizacije, članstva i sl. nisu uređena zakonima o političkim strankama, već internim statutima i kodeksima političkih stranaka. Zakoni na entitetskom nivou i zakoni BD samo generalno pokrivaju nadzor nad poštivanjem propisa, navodeći da su za obezbjeđivanje nadzora, u skladu sa svojim nadležnostima, odgovorni organi uprave, bez navođenja ko konkretno.⁹²²

Statuti su uglavnom utemeljeni na demokratskim principima i članovi imaju pravo da biraju i budu birani u stranačke organe.⁹²³ Lideri stranaka se biraju demokratski, glasanjem među ponuđenim kandidatima, na stranačkim kongresima, saborima, skupštinama i tome slično. Kandidate za predsjednika i potpredsjednike stranaka, po pravilu, predlažu glavni odbori, kao najviša stranačka tijela koja

donose odluke između dva kongresa (sabora, skupštine).

Pored statuta, procedure za izbor na druge stranačke funkcije često su definisane i drugim internim pravilima. Nivo demokratičnosti u ovim propisima donekle varira, u zavisnosti od toga kolika su diskreciona ovlaštenja data stranačkim liderima i rukovodstvu da predlažu ili direktno imenuju članove stranke na određene funkcije.

Disciplinska odgovornost je propisana statutima političkih stranaka s primarnim ciljem obezbjeđivanja unutarstranačke discipline. Iz načina na koji je ova vrsta odgovornosti regulisana u stranačkim dokumentima jasno je da u prvom planu nije promovisanje i unapređenje integriteta, već je naglasak na očuvanju stranačke discipline. Naime, svi statuti predviđaju da se zbog nepoštovanja obaveza ili teških kršenja partijskih pravila mogu pokrenuti disciplinski ili etički postupci.⁹²⁴

Od 15 političkih stranaka obuhvaćenih istraživanjem TI BiH, samo tri imaju etički kodeks, dok je većina ostalih istakla da je takav kodeks u fazi pripreme.⁹²⁵ Statuti stranaka predviđaju disciplinsku odgovornost za nepoštovanje statuta i programa, kao i drugih opštih i pojedinačnih akata, odnosno odluka stranke, te kada nanose štetu interesima stranke ili u javnosti iznose političke stavove koji su u suprotnosti sa zvaničnim stavovima stranke. U tim slučajevima članovima stranke se mogu izreći različite sankcije, od ukora do isključenja iz stranke.⁹²⁶

Međutim, odlučivanje na programskom nivou je potpuno nedostupno javnosti, pa čak i pomoćnim članovima stranke.

> INDIKATOR 11.2.6 Integritet (praksa)

U kojoj mjeri postoji djelotvorno unutrašnje demokratsko upravljanje u političkim strankama u praksi?

Ocjena: 0/100

Većina političkih stranaka ne bira svoje rukovodstvo, kandidate za javne funkcije niti utvrđuje svoju politiku transparentnim i demokratskim sredstvima.

Političke stranke u BiH su vrlo slabo uključene u proces odlučivanja, jer je moć u njima ograničena na vrlo uzak krug rukovodilaca. Iako neke stranke imaju veliko članstvo, one u suštini predstavljaju mreže zasnovane na liderstvu i klijentelizmu. Lideri se rijetko mijenjaju, a njihova imena su često sastavni dio naziva stranke ili koalicije. Predsjednik stranke obično ima ovlaštenja da sam donosi sve odluke. Jedini izuzetak od toga bio je SDP, koji je 2015. godine pokušao da uvede princip jedan član – jedan glas za izbor predsjednika. Međutim, taj princip je praktično anuliran nedavnim izmjenama statuta koje su donesene kako bi se sadašnjem predsjedniku omogućilo da ostane na toj funkciji.⁹²⁷

Formalno, najviša tijela političkih stranaka su kongresi, sabori ili skupštine stranaka. Sjednice ovih tijela se u pravilu održavaju svake četiri godine. Kao najviša tijela političkih stranaka, u njihovoj je nadležnosti, formalno, da biraju predsjednika, odnosno rukovodstva, usvajaju statut i programske dokumente. U praksi, ovakva tijela uglavnom nemaju stvarnu moć niti predstavljaju platformu preko koje se suštinski raspravlja o najvažnijim pitanjima stranačkog djelovanja i orijentacije, već uglavnom služe za verifikaciju unaprijed pripremljenih odluka, kao i manifestaciju stranačke monolitnosti i jedinstva.⁹²⁸

Najviši organi političkih stranaka između zasjedanja kongresa/sabora/skupština su glavni odbori. Ova tijela su relativno masovna u smislu članstva, ali se sastaju relativno rijetko, bez obzira na njihove formalne odgovornosti. To opet pokazuje da ona nemaju stvarnu ulogu ili uticaj u unutarstranačkoj raspodjeli moći.

Izvršno-politička instanca stranaka po svom članstvu je puno manja i operativnija imajući u vidu učestalost zasjedanja. U slučaju vladajućih stranaka, ova tijela su u pravilu sastavljena od nosilaca ključnih funkcija u izvršnoj ili zakonodavnoj vlasti, rukovodilaca najvećih javnih preduzeća i drugih važnih institucija javnog sektora. Stoga, osim lidera stranke, upravo izvršna tijela imaju najveću koncentraciju moći u političkim strankama. Donošenje ključnih odluka (npr. osnivanje ili raspuštanje nižih organizacionih jedinica) uglavnom je rezervisano za centralne organe političkih partija, te se one samo prenose nižim organizacionim jedinicama na izvršenje.

Unutrašnji referendum i ankete u najvećem broju statuta nisu propisani, a takve odredbe su sadržane u statutima samo dvije političke stranke.

Pravilnici o disciplinskom postupku i kodeksi, kao i podaci o sprovedenim procedurama, interne su prirode i nisu javno objavljeni. Pristup takvim podacima imaju samo stranke u postupku i predsjedništvo stranke. Jedan od kriterijuma za određena imenovanja predstavlja i to da li je osobi izrečena određena disciplinska mjera. S izuzetkom stranaka koje imaju usvojene etičke kodekse, većina partija ima nonšalantniji odnos prema potencijalnoj umiješanosti svojih članova u koruptivne radnje. Vrlo rijetko se propisuje da pokretanje određenih postupaka, uključujući i krivični, automatski podrazumijeva i ostavku na javnu i/ili stranačku funkciju. Stoga, u praksi, nije neuobičajeno da nosioci javnih funkcija budu predmetom sudskih postupaka za teška krivična djela i da istovremeno vrše funkciju.

> INDIKATOR 11.2.7

Zastupljenost polova

U kojoj mjeri su žene dio rukovodstva političkih stranaka?

Ocjena: 25/100

Iako postoje određene zakonske odredbe o ravnopravnoj zastupljenosti polova, u stvarnosti su žene nedovoljno zastupljene, naročito na pozicijama moći. Njihovo djelovanje je uglavnom ograničeno na klubove/forume/aktive žena koje ima svaka stranka, a koji imaju vrlo malo uticaja.

Prema Zakonu o ravnopravnosti polova, ravnopravna zastupljenost polova postoji u slučaju kada je jedan od polova zastupljen s najmanje 40% poslanika. Slično tome, Izborni zakon propisuje obavezu političkih stranaka da na izborne/kandidatske liste uvrste 40% pripadnika manje zastupljenog pola. Zakon o finansiranju političkih stranaka takođe promovise ravnopravnu zastupljenost polova, propisujući da se 10% od ukupnog iznosa javnih sredstava koja se dodjeljuju političkim strankama rasporedi srazmjerno broju mandata koji pripadaju manje zastupljenom polu.

Međutim, iako ispunjavaju obavezu da na kandidatske liste uvrste 40% žena, stranke nalaze načina da manipulišu očekivanim rezultatima i brojem izabranih žena tako što žene postavljaju niže na kandidatskim listama. Žene se generalno postavljaju na

manje povoljne pozicije na izbornim listama, što dovodi do nesrazmjera između broja žena koje su kandidati i onih koje su izabrane.⁹²⁹ Nakon opštih izbora 2022. godine, od 42 poslanika Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine samo je devet žena (21%).⁹³⁰ Na lokalnim izborima 2022. godine, samo je 29 žena, za razliku od 396 muškaraca, bilo kandidat za načelnike i gradonačelnike.⁹³¹ Od njih je samo 4% izabrano na čelo lokalne vlasti. Slaba vidljivost žena u političkim strankama utiče na njihovu slabu vidljivost u političkim kampanjama.

Zastupljenost žena u unutrašnjim organima političkih stranaka zavisi od statuta svake stranke. Međutim, analizom sastava upravnih tijela velikih političkih stranaka utvrđeno je da žene čine najviše 30% glavnih odbora.⁹³² Međutim, neke od najvećih političkih partija ne propisuju ni minimalan procenat zastupljenosti žena u svojim tijelima, već samo daju preporuku da se njihova zastupljenost mora obezbijediti.⁹³³ U najvišim organima upravljanja, odnosno u predsjedništvima stranaka, učešće žena je još manje, a nijedna od 15 najvećih političkih stranaka nema ženu na čelu. Većina stranaka ima posebno formirane ženske forume ili aktive žena, koji djeluju u okviru stranaka. Međutim, oni imaju zanemarljiv ili nikakav uticaj na proces donošenja odluka.

Predstavnici stranaka često se služe rodnim stereotipima kao sredstvom diskreditacije, naročito u predizbornim kampanjama, dok su žene češće izložene napadima i uznemiravanju, a njihova privatnost se ugrožava. Česti su primjeri u kojima se žene nastoje predstaviti manje sposobnim za bavljenje politikom samo

zbog svog pola. Tako se različitim mizoginim sadržajima žene objektivizuju, a njihova uloga u politici relativizuje.⁹³⁴

ULOGA

> INDIKATOR 11.3.1 Agregiranje i zastupanje interesa

U kojoj mjeri političke stranke agregiraju i zastupaju relevantne društvene interese u političkoj sferi?

Ocjena: 0/100

Političke stranke u BiH se većinom zasnivaju na klijentelizmu i brane uske interese. Mnogi bitni društveni interesi ne nalaze izraza u partijskom sistemu.

S izuzetkom foruma mladih i foruma žena, koji su predviđeni statutima većine velikih političkih stranaka, većina stranaka u BiH nema institucionalizovanu saradnju s pojedinačnim društvenim grupama.

Iako stranke u BiH okupljaju veliki broj članova i raspolažu snažnim i dobro organizovanim strukturama, njihov primarni cilj je samo da mobilišu biračko tijelo da glasaju za njih, a ne da ih uključe u usmjeravanje politike ili zastupanje interesa. Demokratija u stranačkim procesima odlučivanja je na rudimentarnom

nivou.⁹³⁵ Stranke na vlasti uspostavljaju odnose pokroviteljstva, nepotizma i kronizma s javnim institucijama i vrlo često je teško odrediti gdje počinje institucija, a gdje prestaje politička stranka. U nizu izvještaja Evropske komisije o BiH naglašava se da «svi nivoi vlasti pokazuju znakove političke zarobljenosti, što direktno utiče na svakodnevni život građana».⁹³⁶

Odlučivanje u političkim partijama fokusira se na raspodjelu državnih resursa nakon izbora (tj. rukovodećih pozicija u ključnim sektorima, raspodjelu javnih resursa i kontrolu zapošljavanja u javnom sektoru) i odabir kandidatskih lista za izbore. Stoga, rasprava o političkim/programskim pitanjima nije u prvom planu, a stranke često potpuno mijenjaju svoj programski pravac i stavove o određenim pitanjima ako im to obezbjeđuje veću moć ili ako imaju neki interes.⁹³⁷

Političke stranke u BiH ne ulaze u koalicije na temelju ideoloških sličnosti ili programskih pravaca, već samo na temelju mogućnosti formiranja političke većine i raspodjele zakonodavnih ili izvršnih mjesta. Zbog toga, stranke koje su u poziciji na jednom nivou vlasti ne moraju biti dio iste koalicije na drugom.⁹³⁸ Nadalje, stranke su snažno podijeljene po etničkom kriterijumu i otvoreno zagovaraju interese jedne etničke zajednice, tvrdeći da su jedini legitimni predstavnici određene etničke grupe ili «naroda».⁹³⁹

Stranke u BiH su isključivo usmjerene na zastupanje interesa vrlo uskog kruga pojedinaca koji upravljaju strankom, dok su potrebe građana i njihovih birača zanemarene. Saradnja između političkih stranaka i civilnog

društva još uvijek nije institucionalizovana i u rijetkim slučajevima gdje postoji, odvija se uglavnom između stranačkih pojedinaca i OCD. Umjesto saradnje, vladajuće političke stranke svoje aktivnosti i izjave usmjeravaju na napade i diskreditaciju organizacija civilnog društva i njihovih predstavnika.⁹⁴⁰

> INDIKATOR 11.3.2

Posvećenost borbi protiv korupcije

U kojoj mjeri političke stranke posvećuju dužnu pažnju javnoj odgovornosti i borbi protiv korupcije?

Ocjena: 0/100

Političke stranke su široko prepoznate kao glavni pokretač korupcije u BiH, jer je političko zarobljavanje prepoznato kao najveća prepreka prevenciji korupcije i potrebnim reformama.⁹⁴¹ Sve relevantne međunarodne institucije prikazuju zemlju kao zarobljenu državu s prevladavajućom političkom korupcijom i mrežama pokroviteljstva.

Pitanja koja se tiču vladavine prava i borbe protiv korupcije, iako su prisutna u predizbornim deklaracijama i govorima, ne pretaču se u djelo, čemu dodatno svjedoči nazadovanje BiH po svim pokazateljima koji mjere korupciju.⁹⁴² Štaviše, čak i tokom izbornih debata, kandidati političkih stranaka se bave slučajevima korupcije samo ako se odnose na njihove političke protivnike, dok se svi prestupi

koje počine njihovi partijski redovi relativizuju ili opravdavaju.⁹⁴³

U pogledu programa i manifesta političkih stranaka, većina stranačkih dokumenata o programskim principima se direktno ili indirektno bavi vladavinom prava i posvećenošću borbi protiv korupcije. Međutim, konkretni programi i izborne platforme i prioriteta ne navode konkretne ili direktne korake o tome kako će se stranka suprotstaviti korupciji i koje će mjere preduzeti.⁹⁴⁴

INTERAKCIJA

Zbog visokog stepena politizacije i političke zarobljenosti, političke stranke direktno utiču na gotovo sve sektore u bh. društvu. One su direktno uključene u rad zakonodavne i izvršne vlasti, javnog sektora, državnih preduzeća, ali i pravosuđa, agencija za sprovođenje zakona, pa čak i medija i civilnog društva.

Političke stranke u BiH imaju najdirektniju vezu sa zakonodavnom i izvršnom granom vlasti i javnim sektorom na svim nivoima. One zauzimaju mjesta u parlamentima, imenuju predstavnike na sva mjesta u izvršnoj vlasti, te direktno određuju orijentaciju, veličinu, resurse i raspodjelu pozicija i sredstava u cijelom javnom sektoru. Čak i kada zakoni izričito zabranjuju stranačka imenovanja, ona se dogovaraju u okviru koalicionih sporazuma i unutarstranačkih raspodjela, i o njima se otvoreno pregovara između političkih stranaka.⁹⁴⁵

Zbog sveprisutne «partitokratije» u BiH, došlo je do obrnute odgovornosti, gdje izvršna vlast djeluje u skladu s partijskim odlukama donesenim unutar uskog kruga lidera. To ima nesrazmjeran uticaj na zakonodavnu vlast, gdje parlamenti samo potvrđuju inicijative koje su prethodno dogovorene među stranačkim liderima.⁹⁴⁶ Štaviše, zbog ogromne moći političkih stranaka da odlučuju o zapošljavanju, imenovanjima, raspodjeli javnih sredstava itd., zakonodavni i javni sektor zapravo nisu odgovorni građanima ili biračima, već političkim strankama i njihovim liderima.⁹⁴⁷

S obzirom na ove odnose, političke stranke u BiH imaju uglavnom negativan uticaj na druge odabrane stubove u svim aspektima, uključujući integritet, transparentnost, odgovornost i napore u borbi protiv korupcije.

PREPORUKE ZA STUB

Da bi se obezbijedili jednaki kriterijumi za osnivanje i djelovanje političkih stranaka i dosljedno ponašanje stranaka i kandidata u cijeloj zemlji, potrebno je donijeti jedinstvene propise o političkim strankama na svim administrativnim nivoima u BiH:

- > Tim propisima treba da se definišu minimalni standardi unutarstranačke demokratije i zahtjevi u pogledu integriteta političkih stranaka kako bi se uspostavili istinski demokratski unutarstranački izbori.
- > Političke stranke treba da unaprijede i podignu nivo unutrašnje demokratije i integriteta usvajanjem statuta kojim se omogućava da svi članovi stranke glasaju za rukovodstvo stranke i važne stranačke odluke.
- > Zakon o finansiranju političkih stranaka treba da sadrži:

 - Obavezu izvještavanja o svim bankovnim računima za sve transakcije političkih stranaka (posebno razlikujući rashode koji se odnose na redovne aktivnosti i one koji se direktno tiču predizborne kampanje).
 - Obaveznu reviziju svih rashoda (ne samo prihoda) i da definiše kategorije rashoda koje se mogu pokriti iz budžetskih izdvajanja, kako bi se obezbijedila njihova djelotvorna kontrola.
- Propisane obrasce finansijskih izvještaja treba detaljnije i preciznije definisati kako bi prikazivali sve pojedinačne troškove i priloge.
 - Objavljivanje potpunih finansijskih izvještaja treba da bude obavezno.
- > Pored uvođenja oštrijih novčanih kazni, potrebno je proširiti raspon sankcija koje su na raspolaganju CIK-u (npr. obustava izdvajanja iz budžeta za stranke koje kontinuirano krše zakon).
- > Zakonodavni okvir koji reguliše ponašanje političkih stranaka i kandidata tokom izborne kampanje, koji obuhvata Izborni zakon i zakone o sukobu interesa, treba da napravi razliku između obavljanja javnih funkcija i obavljanja stranačkih funkcija, kako bi se spriječila zloupotreba javne funkcije za stranačku promociju.

12 > MEDIJI

Ukupna ocjena za stub:

32/100

Kapacitet:

31/100

Upravljanje:

41/100

Uloga:

25/100

SAŽETAK

Zakonom o javnom RTV sistemu propisano je da u BiH djeluju tri javna emitera: Radio-televizija Bosne i Hercegovine (BHRT), Federalna televizija (FTV) i Radio-televizija Republike Srpske (RTRS). Iako je zakonom predviđeno uspostavljanje i korporacije tri javna emitera, do toga nije došlo ni nakon višegodišnjih pokušaja. Veliki broj televizijskih i radio-stanica u vlasništvu je nižih državnih organa – kantona, gradova i opština, ali je posljednjih godina značajno pojačano i otvaranje i djelovanje privatnih RTV stanica, a posebno online medija, za koje su zahtjevi u pogledu registracije još uvijek nedovoljno propisani. U BiH djeluje ukupno 312 radio i TV emitera (169 radioemitera, 108 TV emitera i 35 distributera web sadržaja)⁹⁴⁸, sedam novinskih agencija, osam dnevnih listova, oko 180 časopisa i publikacija⁹⁴⁹ i 615 web portala.⁹⁵⁰ Ove brojke ukazuju na raznolik medijski pejzaž. Nadzor nad radom elektronskih medija sprovodi Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) BiH. Međutim, ova raznolikost ne odražava nezavisnost, objektivnost, istinitost i kvalitet informisanja građana.

Ne postoji efikasan nadzor nad štampanim medijima. Vijeće za štampu i online medije BiH samo daje preporuke koje nisu obavezujuće. U proteklom periodu došlo je do značajnog porasta broja online medija. Kompletan i tačan registar online medija ne postoji i teško ga je utvrditi, s obzirom na veliki broj medija i nedostatak propisa koji se tiču online medija. Kao posljedica, broj online medija je izrazito visok u odnosu na broj stanovnika, a veliki broj online medija nema podataka o osnivačima, urednicima, niti impresume. Nedostatak regulacije vlasništva u medijima stvara atmosferu koja pogoduje monopolizaciji medijskog prostora i političkom klijentelizmu. Novinari i urednici u javnim i privatnim medijima izloženi su značajnim pritiscima da o događajima izvještavaju kroz političku prizmu i s pristrasnošću. Da bi opstali, mediji se moraju oslanjati na državne grantove ili oglašavanje privatnog sektora, gdje im ključnu finansijsku podršku daju politički povezane kompanije.

KAPACITETI

> INDIKATOR 12.1.1

Resursi (zakon)

U kojoj mjeri pravni okvir obezbjeđuje okruženje koje pogoduje raznovrsnosti nezavisnih medija?

Ocjena: 25/100

Nedostatak regulacije vlasništva u medijima stvara atmosferu koja pogoduje monopolizaciji medijskog prostora i političkom klijentelizmu.

U Ustavu BiH i ustavima entiteta⁹⁵¹, Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima⁹⁵² (koja se primjenjuje u BiH) i u Zakonu o komunikacijama⁹⁵³ sadržan je pravni okvir za zaštitu slobode govora i slobode medija u BiH. Pravni okvir koji se odnosi na postojanje i djelovanje nezavisnih medija odražava standarde poštovanja prava na slobodu mišljenja i izražavanja i uspostavlja osnove za slobodan, objektivni i demokratičan rad medija, bez ikakvih pritisaka (političkih, ekonomskih, vlasničkih) na novinare i uređivačku politiku.

Međutim, na nivou BiH ne postoji krovni zakon o medijima, te medijski zakonodavni okvir BiH čine zakoni o zaštiti od klevete⁹⁵⁴, zakoni o slobodi pristupa informacijama⁹⁵⁵, Zakon o javnom RTV sistemu, Zakon o autorskim i srodnim pravima⁹⁵⁶, te djelimično Izborni zakon

u dijelu koji se odnosi na izbornu kampanju.⁹⁵⁷ Medijski zakoni precizirani su i usvojeni uz pomoć međunarodne zajednice i u potpunosti podržavaju slobodu medija.

Zakonom o javnom radio-televizijskom sistemu BiH iz 2005. godine⁹⁵⁸ uspostavljen je javni RTV sistem koji se sastoji od četiri emitera: dva entitetska, jedan državni i korporacija kao krovna institucija javnog RTV servisa.⁹⁵⁹

Za sve RTV stanice, osim za javne RTV servise, primjenjuje se Pravilo 42/2009 koje je usvojila Regulatorna agencija za komunikacije BiH (RAK), o dozvolama za zemaljsku radio-difuziju RTV programa. U procesu izdavanja dozvola za zemaljsko emitovanje, stanice su dužne dostaviti RAK-u dokumentaciju o sudskoj registraciji i vlasničkoj strukturi. RAK potom vrši tehničku, programsku i finansijsku evaluaciju svakog zahtjeva pojedinačno. RAK prikuplja i objavljuje listu emitera, ali bez informacija o vlasničkoj strukturi firmi. Na negativnu odluku može se uložiti žalba višoj instanci RAK-a.

Koncentracija vlasništva potpuno je neregulisana od 2006. godine, kada je isteklo Pravilo o medijskoj koncentraciji i vlasništvu nad elektronskim i štampanim medijima (usvojeno 2004. godine).⁹⁶⁰ Na snazi je Zakon o konkurenciji, koji se odnosi na sve sektore poslovanja i reaguje na konkretne žalbe.⁹⁶¹

> INDIKATOR 12.1.2

Resursi (praksa)

U kojoj mjeri postoje raznovrsni nezavisni mediji koji nude različite poglede?

Ocjena: 25/100

Iako postoji veliki broj medijskih izvora, oni su u velikoj mjeri pristrasni prema vladajućem segmentu političkog i društvenog spektra, a medijska scena je visoko monopolizovana.

Sistem javnog emitovanja čine tri javna radio-televizijska servisa, koji se finansiraju od pretplate i jednim manjim dijelom grantovima iz budžeta. Prije deset godina javni emiteri su potpisali ugovor o naplati RTV takse putem računa za telefone ili struju na određeni period, ali se navedeni ugovor ne poštuje. U 2022. potraživanja BHRT-a iznosila su više od 80 miliona KM, zbog činjenice da entitetski emiter iz RS (RTRS) ne uplaćuje taksu na zajednički račun, što je posljedica kako političkih odnosa, tako i pritisaka na javne emitere.⁹⁶² Od 2017. godine, dug RTRS-a prema BHRT-u u iznosu od preko 31,5 miliona eura bio je predmetom dugotrajnih sudskih sporova na entitetskim sudovima.⁹⁶³

Finansiranje javnih servisa suočava se s kontinuiranim problemima, imajući u vidu trend pada prihoda od RTV takse za javne RTV servise na državnom i entitetskom nivou. BHRT je u 2022. godini zabilježila pad prihoda od RTV takse od oko 800.000 KM, te ostala

bez 1.400.000 KM zbog blokade računa od Poreske uprave FBiH.⁹⁶⁴ O padu prihoda javnih servisa svjedoči i podatak da je FTV 2020. godine po osnovu RTV takse ostvarila prihod od 22.284.289 KM, što je za 650.784 KM manje u odnosu na 2019. godinu.⁹⁶⁵

Privatni mediji se u najvećoj mjeri finansiraju od marketinga. Međutim, zbog neuređenosti, marketinško tržište izbjegavaju velike svjetske kompanije. Na tržište BiH ulaze posredno, preko marketinških agencija iz regiona, koje reklame plasiraju na bh. tržište preko medijskih izdanja iz njihovih zemalja i kablovskih operatera. Zvanični podaci o vrijednosti medijskog tržišta u BiH ne postoje, ali je ono znatno manje nego tržišta susjednih zemalja.⁹⁶⁶ Većina medija se finansijski oslanja na izdvajanja iz javnih budžeta. Lokalne vlasti su osnivači i direktni finansijeri 28% postojećih TV stanica i 44% radio-stanica.⁹⁶⁷ Ovi mediji su pod direktnim političkim uticajem jer direktno zavise od budžeta lokalnih zajednica i zbog toga ih javnost percipira kao opštinske i kantonalne oglašivače. Privatni mediji, s druge strane, takođe zavise od veoma malog oglašivačkog tržišta, gdje su najveći oglašivači često povezani s vlastima i političkim strankama, a veliki broj medija se bori za vrlo ograničeno tržište, pa to ostavlja dodatni prostor za uticaj na uređivački politiku i političke pritiske. Stoga, istinski nezavisni mediji u BiH, posebno online portali, uglavnom su prešli na finansiranje na projektnoj osnovi, putem donacija, te djeluju kao udruženja građana, odnosno neprofitne organizacije.

Ekonomski pritisci na medijski sektor se povećavaju iz godine u godinu, a to se odražava

i na kvalitet izvještavanja i nepristrasnost u poslu. Prema anketi iz 2021. godine u kojoj je učestvovalo više od 200 novinara iz javnih i privatnih medija, 57,5% novinara je u stalnom radnom odnosu, dok njih 19,3% ima status honorarnog saradnika.⁹⁶⁸ Primanja novinara su ispod prosjeka. Prema istraživanju udruženja BH novinari, prosječna plata u junu 2020. iznosila je 965 KM, a visina zavisi od vlasničke strukture medija.⁹⁶⁹

Programi obučavanja medija za izvještavanje o korupciji, ali i podrške medijima da izvještavaju o ovoj pojavi, sporadični su i uglavnom se odvijaju pod pokroviteljstvom i u okviru projekata koje finansiraju međunarodni donatori. Uglavnom ih organizuju organizacije civilnog društva, poput TI BiH, ili novinarska udruženja, kao što su BH novinari i Vijeće za štampu i online medije.⁹⁷⁰

> INDIKATOR 12.1.3

Nezavisnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje zakonom zagarantovane mjere zaštite za sprečavanje neopravdanog spoljnog uticaja na rad medija?

Ocjena: 50/100

Iako pravni okvir generalno omogućava nezavisno djelovanje medija, primjetan je trend odstupanja od ovog okvira, što sužava slobodu medijskog izražavanja.

Prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom o ljudskim pravima direktno se primjenjuju u BiH.⁹⁷¹ Zakon o komunikacijama BiH utemeljen je na principima nepristrasnosti, pravičnosti, nediskriminacije, te odvojenosti emitera od političke kontrole i manipulacije.⁹⁷² Zakoni o zaštiti od klevete su još prije više od dvije decenije dekriminalizovali klevetu kako bi se obezbijedila sloboda medijskog izražavanja.⁹⁷⁵ Međutim, 20. jula 2023. godine Vlada/Narodna skupština RS je usvojila izmjene Krivičnog zakonika, kojim se kleveta, kao i druga djela protiv časti i ugleda, ponovo definišu kao krivična djela, što predstavlja značajan nazadak u obezbjeđivanju slobode medijskog djelovanja i novinarskog izvještavanja.⁹⁷⁴ Do 23. novembra 2023. već su podnesene 23 optužnice za klevetu u skladu s novim izmjenama i dopunama zakona, što ukazuje na politički progon slobodnih mislilaca.⁹⁷⁵ I druge inicijative, poput Nacrta zakona o prekršajima javnog reda i mira Kantona Sarajevo, koji predlaže uvođenje

nadležnosti policije za utvrđivanje lažnih vijesti i dezinformacija, te visoke novčane kazne za medije⁹⁷⁶, takođe ukazuju na trend namjere vlasti na svim nivoima da se zakonski ograniče medijske slobode.⁹⁷⁷

Zakon o komunikacijama BiH propisuje nezavisnost RAK-a kao ključnog tijela za regulaciju elektronskih medija. Zakonom je jasno definisano i da se državne institucije ne smiju miješati u proces donošenja odluka RAK-a. Nadalje, zakonom je određeno da zvaničnici iz zakonodavnih i izvršnih institucija na svim nivoima vlasti, kao i članovi organa političkih stranaka, te lica koja imaju finansijske odnose s elektronskim medijima, ne mogu vršiti funkciju generalnog direktora ili člana Savjeta RAK-a.⁹⁷⁸

Nezavisnost javnih RTV emitera garantovana je Zakonom o javnom RTV sistemu BiH, koji definiše da javni RTV servisi imaju uređivačku nezavisnost i institucionalnu autonomiju.⁹⁷⁹ Međutim, naknadnim izmjenama Zakona o RTV FBiH iz 2008. godine, Regulatornoj agenciji za komunikacije uskraćena je nadležnost izbora članova Upravnog odbora ovog javnog emitera, a taj postupak je prebačen na Parlament FBiH. U RS je zakonom omogućeno da se proces izbora članova Upravnog odbora RTRS-a ponavlja unedogled, dok kandidat ne dobije potrebnu političku podršku u Narodnoj skupštini⁹⁸⁰, čime se Agencija dovodi u situaciju da mora predložiti politički podobnog kandidata.

> INDIKATOR 12.1.4 Nezavisnost (praksa)

U kojoj su mjeri mediji oslobođeni neopravdanog spoljnog uticaja na njihov rad u praksi?

Ocjena: 25/100

Mediji trpe politički pritisak kroz finansijska ograničenja, kao što je uskraćivanje oglašavanja od strane institucija i oglašivača koji su bliski vlastima. Pored toga, izloženi su direktnim prijetnjama i progonu sa najviših nivoa vlasti, kao i sa strateškim tužbama protiv učešća javnosti (SLAPP), koje najčešće podnose javni funkcioneri i predstavnici vlasti.

Prema Svjetskom indeksu slobode medija Reportera bez granica (RSF), BiH se u 2022. godini našla na 67. mjestu, što predstavlja pad za devet mjesta u odnosu na 2021. godinu, kada se nalazila na 58. mjestu s indeksom 28,34.⁹⁸¹ U izvještaju RSF-a za 2021. godinu posebno je istaknut politički uticaj na medije, odnosno nastavak «manipulacije medijima u političke svrhe, posebno u javnim emiterima, ali i u onima u privatnom vlasništvu (pogotovo u online medijima)».⁹⁸²

Pritisak na slobodan rad medija i novinarsku profesiju pojačan je sve većim brojem tužbi za klevetu. Prema istraživanju iz 2020. godine, aktivno je bilo blizu 300 predmeta klevete, među kojima je i značajan broj strateških tužbi protiv učešća javnosti (SLAPP).⁹⁸³ Ove tužbe

imaju veoma negativan uticaj na slobodno kritičko izvještavanje novinara i ekonomski opstanak medija. Osim toga, primjetan je trend nesrazmjerno visokih zahtjeva za naknadu štete, pri čemu se ističu tužbe protiv Dnevnog avaza i Žurnala, koji su prema prvostepenim presudama dužni da isplate štetu u iznosu od oko 200.000 €. Oko 80% podnosilaca tužbi za klevetu protiv novinara i medija su političari, predstavnici/e pravosuđa i/ili javni zvaničnici.⁹⁸⁴ Podnosioci tužbi često zanemaruju član 8, Zakona o kleveti, koji podrazumijeva proces medijacije prije suđenja, niti koriste mogućnosti ulaganja žalbi i prigovora na pisanje štampe i online medija Vijeću za štampu i online medije u BiH.⁹⁸⁵

Javne institucije i javna preduzeća su i dalje veliki oglašivači, zbog čega imaju na raspolaganju vrlo efikasan mehanizam uticaja na medije u vidu finansiranja medija čija politika promovise interese vladajuće strukture. To je naročito vidljivo na primjerima medijskog izvještavanja o izborima. Sredstva za medije se, osim oglašavanja, izdvajaju sa svih nivoa vlasti i kroz različite grantove i subvencije. Prema istraživanju TI BiH, tokom 2018. godine svi nivoi vlasti izdvojili su oko 30,8 miliona KM iz budžeta za finansiranje medija, a najveći dio otišao je javnim televizijama i radio-stanicama. Ova cifra veća je za 44% od iznosa koji se izdvajao 2014. godine. Od tada do danas, za medije je potrošeno preko 140 miliona KM, a iznos se intenzivno povećavao iz godine u godinu.⁹⁸⁶

Upravni odbori tri javna RTV-servisa se takođe imenuju pod uticajem političkih lidera i vladajućih partija, a još uvijek nije uspostavljen efikasan model prikupljanja RTV taksi. U

izvještajima Evropske komisije o BiH za 2020. i 2021. godinu ukazano je na politizaciju upravnih odbora, a koja se negativno reflektuje na uređivačku politiku javnih emitera i za posljedicu ima autocenzuru.⁹⁸⁷

Mediji koji iznose kritičke stavove prema vladajućim strukturama često se susreću s otvorenim pritiscima i prijetnjama od strane vlasti i/ili kriminalnih grupa. U 2022. godini nastavljen je trend porasta napada na novinare. Linija za pomoć novinarima evidentirala je 79 slučajeva kršenja medijskih sloboda, slobode izražavanja i bezbjednosti novinara, kao i 35 slučajeva online nasilja nad medijskim radnicima. Politički pritisci i napadi na novinare i medije su se povećali za 40% u odnosu na 2021. godinu, dok su slučajevi verbalnih prijetnji, prijetnji smrću i govora mržnje porasli za 137%.⁹⁸⁸

Osim napada na novinare u digitalnoj sferi, zabilježeni su fizički i verbalni napadi. Najteži napad na novinara desio se 2018. godine, kada je novinar BN televizije Vladimir Kovačević brutalno pretučen teleskopskim palicama ispred zgrade u kojoj stanuje u Banjaluci. Za pokušaj ubistva Kovačevića na četiri godine zatvora osuđen je bokser Marko Čolić iz Banjaluke, kojeg mediji dovode u vezu s vladajućom partijom u RS i čije sportske aktivnosti podržavaju institucije RS.⁹⁸⁹ Međutim, ni istraga ni sudski proces nikada nisu otkrili stvarne nalogodavce i motive napada.

Drugi primjeri fizičkih napada uključuju napad Zorana Čegara, suspendovanog načelnika Sektora uniformisane policije Federalne uprave policije (FUP), 2022. godine na novinarku Centra

za istraživačko novinarstvo, a koja je od njega tražila komentar nakon završenog ročišta na kojem mu se sudilo za krivično djelo prevare⁹⁹⁰, te fizički napad u BD 2023. godine, kada je pretučen novinar Mirza Dervišagić.⁹⁹¹

Brojni drugi napadi dolaze od funkcionera najvišeg nivoa, gdje je već postala ustaljena praksa da se na konferencijama za medije novinari vrijeđaju, proglašavaju izdajnicima, nazivaju pogrđnim imenima i diskredituju. Najučestaliji primjeri obračuna s novinarima putem društvenih mreža i na konferencijama za medije dolaze od predsjednika RS Milorada Dodika.⁹⁹² Međutim, ova praksa prisutna je na svim nivoima, te uključuje ministra inostranih poslova Elmedina Konakovića⁹⁹³ i druge funkcionere, a manifestuje se i u vidu direktnih prijetnji lokalnih funkcionera, poput odbornika Skupštine grada Banjaluka⁹⁹⁴ ili načelnika opštine Šipovo.⁹⁹⁵

Napade na novinare konstantno osuđuju medijska zajednica i predstavnici evropskih institucija, međutim i dalje upadljivo izostaje adekvatna reakcija pravosuđa. U Indeksu sigurnosti novinara zapadnog Balkana – Bosna i Hercegovina – za 2021. godinu navedeno je da napadači u pravilu nisu procesuirani, te da naročit problem postoji u postupanju tužilaštava, koja najčešće donose naredbe o nesprovođenju istrage u vezi s prijavljenim napadima i prijetnjama novinarima, pozivajući se na nepostojanje elemenata krivičnog djela. Čak i kada dođe do procesuiranja, kaznena politika je vrlo blaga.⁹⁹⁶

Prema istraživanju javnog mnjenja koje je 2022. godine sproveo OSCE u okviru procjene

potreba medija, građani stanje u medijima u BiH ocjenjuju nezadovoljavajućim i pokazuju nizak nivo povjerenja u medije, smatrajući da su mediji u značajnoj mjeri determinisani cenzurom i autocenzurom, koje su uslovljene političkim i ekonomskim uticajem.⁹⁹⁷

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 12.2.1

Transparentnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se obezbjeđuje transparentnost u radu medija?

Ocjena: 50/100

Zakonski okvir koji bi uspostavio transparentnost medija je samo djelimično uspostavljen. Poseban zakon koji bi garantovao transparentnost vlasništva nad medijima ne postoji.

Zakonom o javnom RTV sistemu BiH uređuje se odnos tri javna emitera u BiH (BHRT, RTRS i RTV FBiH), koji su osnovani posebnim zakonima kao javna preduzeća.⁹⁹⁸ S obzirom na to da imaju status javnih preduzeća, na njih se primjenjuju odredbe nadležnih zakona o slobodi pristupa informacijama, koji su detaljnije obrađeni u odjeljku 2.2.1.⁹⁹⁹

Transparentnost vlasništva nad privatnim medijima regulisana je opštim pravilima utvrđenim zakonima koji regulišu rad kompanija¹⁰⁰⁰, ali uprkos dugogodišnjim zagovaračkim aktivnostima novinarskih i stručnih udruženja, nikada nije usvojena specifična legislativa koja bi garantovala transparentnost vlasništva nad medijima. U procesu izdavanja dozvola, stanice su dužne dostaviti RAK-u dokumentaciju o sudskoj

registraciji i vlasničkoj strukturi.¹⁰⁰¹ Ne postoji propis koji nalaže objavljivanje ovih informacija. Zakon o komunikacijama ne obavezuje stanice da objavljuju svoju vlasničku strukturu. Vlasnička struktura svakog emitera javnosti je dostupna kroz nadležne institucije kod koje je emiter registrovan, ali nije nužno pouzdana i ažurirana.

> INDIKATOR 12.2.2

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri je rad medija transparentan u praksi?

Ocjena: 25/100

Problem nedovoljne transparentnosti vlasništva nad medijima je vrlo izražen, što prema nalazima relevantnih istraživanja, ali i po mišljenju medijskih eksperata, ima izrazito negativan uticaj na rad medija.

Poslovanje javnih RTV emitera, na koje se kao na javna preduzeća primjenjuju zakoni o slobodi pristupa informacijama, još uvijek nije u dovoljnoj mjeri transparentno.

Trenutno ne postoji javno dostupan kompletan registar svih medija – privatnih i javnih, radio-stanica, televizija, štampe i online medija s impresumom. Registar emitera na web stranici RAK-a ne sadrži podatke o vlasništvu, već samo podatke o urednicima i direktorima.¹⁰⁰² Registar

štampe i online medija dostupan je na web stranici¹⁰⁰³ Vijeća za štampu i online medije BiH, ali je nepotpun i sadrži samo informacije o online medijima koji su članovi Vijeća.¹⁰⁰⁴

Transparentnost vlasništva naročito je sporna kada je riječ o online medijima. Ne postoje standardi o objavljivanju podataka o vlasništvu na web stranicama ovih medija, a mnogi online mediji uopšte nisu registrovani i teško se može dokazati vlasništvo, što predstavlja veliki problem u eventualnim sudskim procesima koji se vode protiv portala. Kompletan i tačan registar online medija nemoguće je voditi, s obzirom na veliki broj online medija i neuređenost u smislu obaveze registracije online medija. Nedostatak regulacije vlasništva u medijima stvara atmosferu koja pogoduje monopolizaciji medijskog prostora i političkom klijentelizmu (vidi odjeljke 12.1.1 i 12.1.2). Veliki broj online medija ne sadrži ni impresum niti bilo kakve podatke o vlasništvu i uredništvu, što doprinosu potpunom nedostatku transparentnosti i odgovornosti, kao i uspostavljanju direktnih ekspozitura političkih stranaka i širenju dezinformacija. Prema istraživanju iz 2021. godine, samo trećina portala je imala impresum, dok čak 270 portala nije imalo navedene nikakve podatke.¹⁰⁰⁵

> INDIKATOR 12.2.3 Odgovornost (zakon)

U kojoj mjeri postoje zakonske odredbe kojima se obezbjeđuje da mediji odgovaraju za svoj rad?

Ocjena: 75/100

Iako postoje određeni zakonski mehanizmi za obezbjeđivanje odgovornosti medija, oni nisu sveobuhvatni i ne omogućavaju adekvatan nadzor.

Regulisanje rada elektronskih medija na području cijele BiH nalazi se u nadležnosti RAK-a, a na osnovu Zakona o komunikacijama. RAK ima nadležnosti nadzora i mandat da izriče sankcije u slučaju kršenja propisa i kodeksa.¹⁰⁰⁶

Na štampane i internet medije se primjenjuje Kodeks za štampu i online medije, čiju primjenu po principu samoregulacije vrši Vijeće za štampu. U skladu s principima medijske samoregulacije, Vijeće prati poštovanje profesionalnih standarda, ali ne može novčano kazniti, suspendovati ili zatvoriti medijske kuće. Potencijalne sporove između javnosti i štampe i online medija, Vijeće za štampu i online medije rješava koristeći se isključivo novinarskim sredstvima, kao što su: pravo na odgovor, objavljivanje ispravke, izvinjenje i demanti.¹⁰⁰⁷

Djelovanje medija u predizbornoj kampanji regulisano je Izbornim zakonom BiH.¹⁰⁰⁸ Međutim, odredbe ovog zakona se većinom odnose na elektronske medije, a manjim

dijelom na štampane, dok online mediji ne podliježu zakonskim pravilima.

Odgovornost bi načelno trebalo da se obezbjeđuje i zakonima o zaštiti od klevete, na način da se odgovornost za klevetu utvrđuje u parničnom postupku, te pokrene postupak i za naknadu štete. U RS je 2023. godine kleveta ponovo uvedena kao krivično djelo, čime se omogućava da mehanizmi odgovornosti budu zloupotrijebljeni kao sredstvo pritiska (vidi odjeljak 12.1.3).

> INDIKATOR 12.2.4

Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri se mediji mogu smatrati odgovornim u praksi?

Ocjena: 25/100

Regulatori, prije svega RAK, koji bi trebalo da obezbijede odgovornost medija, i sami su kompromitovani političkim pritiscima i nedostatkom nezavisnosti.

Odgovornost medija u praksi je daleko od zadovoljavajućeg nivoa. U izvještavanju medija izrazito je zastupljena etnocentričnost i lojalnost prema političkim interesima, a ne profesionalnim standardima i principima odgovornosti. Pored toga, pristup monitoringu izvještavanja medija od strane RAK je selektivan i neefikasan. Iako je RAK obavezan da vodi

računa o poštivanju političkog pluralizma u elektronskim medijima tokom cijele godine, monitoring se vrši samo na osnovu konkretnih zahtjeva publike i tokom predizbornih kampanja.

RAK-u i dalje nedostaje puna politička i finansijska nezavisnost, a posebno su izraženi politički uticaji na imenovanje uprave. U septembru 2021. godine RAK je izdao nalog za gašenje pojedinih TV predajnika shodno odluci o gašenju analognog TV signala, što je izazvalo negodovanje nekih TV stanica, koje su tvrdile da je takva odluka politički motivisana.¹⁰⁰⁹ Takođe, ne stišavaju se kritike zbog imenovanja Draška Milinovića za direktora RAK-a. Naime, Milinović je bivši direktor Javnog servisa RTRS-a, gdje je došao sa pozicije šefa kabineta tadašnje premijerke RS Željke Cvijanović, te je bio na čelu RTRS-a u periodu kada je RAK izricao sankcije ovom javnom servisu zbog pristrasnosti u izvještavanju.¹⁰¹⁰

Tokom 2022. godine, linija za pomoć novinarima evidentirala je 79 slučajeva kršenja medijskih sloboda, slobode izražavanja i bezbjednosti novinara, kao i 35 slučajeva online nasilja nad medijskim radnicima.¹⁰¹¹ Iako nisu bili izloženi direktnim prijetnjama, članovi Vijeća za štampu i online medije bili su izloženi neprijatnim reakcijama žalbenika i urednika medija nezadovoljnih ishodima pojedinih žalbenih postupaka.¹⁰¹²

Jedan od osnovnih mehanizama očuvanja odgovornosti medija, institut zaštite od klevete putem tužbe, u praksi je u značajnoj mjeri nefunkcionalan, te je postao jedan od mehanizama za pritisak na medije (vidi odjeljak

12.1.4).

> INDIKATOR 12.2.5

Mehanizmi integriteta (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se obezbjeđuje integritet zaposlenih u medijima?

Ocjena: 50/100

Iako sektorski etički kodeksi postoje, oni ne obuhvataju sve aspekte integriteta zaposlenih u medijima, a pojedine odredbe sadrže manjkavosti koje medijima omogućavaju da djeluju u sivoj zoni.

U BiH postoje sektorski etički kodeksi. Jedan se odnosi na emitovanje radio-televizijskog programa, ustanovljen od strane RAK-a, i kao takav je obavezujući za sve elektronske medije.¹⁰¹³ Pored toga, postoji Kodeks za štampu i online medije u BiH, koji je s Vijećem za štampu i online medije usaglasilo šest novinarskih udruženja u BiH.¹⁰¹⁴ Za razliku od RAK-a, Vijeće za štampu i online medije djeluje kao regulatorno tijelo koje prati i analizira moguća kršenja Kodeksa u skladu s pojedinačnim žalbama na određeni tekst ili novinarski prilog. Tokom 2021. godine Kodeks za štampu i online medije je dopunjen novim odredbama koje se odnose na korištenje informacionih tehnologija, dezinformacije, nespojivost novinarske profesije, prigovor savjesti, prihvatanje poklona i privilegija i

transparentnost štampanih i online medija.¹⁰¹⁵

Navedenim izmjenama i dopunama znatno se povećava odgovornost izdavača i urednika za ukupan sadržaj objavljen na portalima, uključujući komentare čitalaca. Izmijenjeni Kodeks propisuje da su urednici i izdavači online medija dužni ukloniti korisničke komentare koji predstavljaju govor mržnje, podsticanje na nasilje, huškanje, netrpeljivost, vrijeđanje, prijetnje i svaki drugi oblik neprimjerene i društveno neprihvatljive komunikacije. Zbog neslaganja s izmjenama u Kodeksu, pojedini online mediji zatražili su brisanje iz članstva Vijeća.¹⁰¹⁶

Među stavkama Kodeksa najznačajnije su zabrana diskriminacije i uvrede i pitanje tačnosti prenošenja informacija, kao i novi član koji se odnosi na transparentnost štampanih i online medija. Kodeks dozvoljava da se u interesu priče u istraživačkom novinarstvu autor dotakne nečije privatnosti, ali sadrži i odredbe kojima se sprečava zloupotreba.

Pojedinačnih etičkih kodeksa u medijima nema, kao ni etičkih odbora.¹⁰¹⁷ Etički komiteti, koji se nazivaju vijećima časti, postoje u udruženjima novinara, dok etičkih komiteta u pojedinačnim medijima nema.

> INDIKATOR 12.2.6

Mehanizmi integriteta (praksa)

U kojoj mjeri je integritet zaposlenih u medijima obezbijeđen u praksi?

Ocjena: 25/100

Pristup obezbjeđivanju integriteta zaposlenih u medijima je parcijalan i reaktivan, a propisi se slabo primjenjuju.

U BiH postoji pet novinarskih asocijacija: Udruženje/udruga BH novinari, Udruženje novinara RS, Udruga hrvatskih novinara, Društvo novinara BiH i Mreža novinarki u BiH. Ne postoje zvanični i precizni podaci o broju novinara, ali procjenjuje se da u BiH radi između 2.000 i 3.000 novinara¹⁰¹⁸, od kojih su većina članovi navedenih asocijacija. Međutim, ova udruženja uglavnom slijede etničku i entitetsku podjelu zemlje. Izuzetak je Udruženje novinara BH novinari, koje nastoji i u praksi prevazići ovakve podjele, posebno u novinarskoj profesiji.

U anketi sprovedenoj 2021. za potrebe istraživanja Integritet novinarstva i transparentnost medija, znatan dio novinara iskazao je nezadovoljstvo radom profesionalnih udruženja novinara. Zamjerke su bile da su sva profesionalna udruženja interesne grupe koje djeluju selektivno i pristrasno, te da su profesionalna udruženja privatizovana i da se ne čuje dovoljno glas članstva.¹⁰¹⁹

Novinari i urednici smatraju da su formiranje jedinstvenog sindikata medijskih profesionalaca na nivou države, kvalitetnija edukacija o novinarskim pravima i medijskim slobodama te rad na unapređenju ekonomskog položaja novinara neophodni kako bi se poboljšao ambijent za rad novinara i medija u BiH. Kada je riječ o njihovim radnim pravima, novinari se najčešće obraćaju Udruženju novinara BiH, Regulatornoj agenciji za komunikacije, Vijeću za štampu i online medije i Instituciji ombudsmena za ljudska prava.¹⁰²⁰

Uglavnom sva od navedenih novinarskih udruženja imaju usvojene kodekse i sudove časti za procesuiranje kršenja profesionalnih standarda. Međutim, uprkos čestim kršenjima Kodeksa, što pokazuje i broj žalbi Vijeću za štampu i online medije, u praksi se ovi mehanizmi rijetko koriste.

Prema podacima Vijeća za štampu i online medije, Vijeće je tokom 2022. godine evidentiralo 79 slučajeva kršenja medijskih sloboda, slobode izražavanja i bezbjednosti novinara, kao i 35 slučajeva online nasilja nad medijskim radnicima.¹⁰²¹

U javnosti se ponekad čuju optužbe na račun novinara i medijskih kuća da ucjenjuju pojedine osobe, tražeći protivuslugu kako ne bi objavili sadržaje koji su kompromitujući za te osobe. U anonimnim razgovorima s novinarima koji su vođeni za potrebe publikacije *Integritet novinarstva i transparentnost medija* istaknuto je da u medijima, i javnim i privatnim, u zavisnosti od interesa vlasnika medija ili političke pripadnosti rukovodstva medija, postoji favorizovanje određenih političkih

opcija, odnosno negativan odnos prema drugima, što je nedvosmislen znak klijentelizma u medijima.¹⁰²² Novinari su istakli da se često susreću s ucjenama u svakodnevnom radu, te da pristajanjem na posao u određenom mediju pristaju i na uređivačku politiku tog medija, kao i da nemaju nikakvu zaštitu svog profesionalnog integriteta. U anketi u okviru Regionalne platforme zapadnog Balkana za zastupanje slobode medija i bezbjednosti novinara 51% novinara je potvrdilo da cenzura ima uticaj na njihov rad, ali se ona uglavnom ne prijavljuje.

Medijsko izvještavanje je, prema istraživanjima eksperata i ispitivanju javnog mnjenja, ocijenjeno kao sveukupno pristrasno. Medijski sektor je podijeljen na etnonacionalne i političke linije, a dezinformacije se proizvode u velikim količinama, što se naročito pokazalo tokom pandemije COVID-19.¹⁰²³ Tako i State Department u izvještaju iz 2022. godine navodi da u medijskom izvještavanju u BiH u velikom broju slučajeva dominira nacionalistička retorika i etnička i politička pristrasnost, često podstičući netoleranciju, a ponekad i mržnju.¹⁰²⁴

ULOGA

> INDIKATOR 12.3.1

Istraživanje i razotkrivanje slučajeva koruptivnih praksi

U kojoj mjeri su mediji aktivni i uspješni u istraživanju i razotkrivanju slučajeva korupcije?

Ocjena: 25/100

Zbog zavisnosti od izvora finansiranja, koji su povezani s vladajućim strukturama, mediji generalno ne posvećuju dovoljno pažnje istraživanju i razotkrivanju pojedinačnih slučajeva korupcije.

Velika većina medija se veoma rijetko bavi istraživačkim novinarstvom na sistematičan i odgovoran način. Razloge za takvo stanje treba tražiti u nedovoljnim materijalnim resursima, ali i u činjenici da je najveći broj medija zavisan od državnih institucija, bilo kroz direktnu kontrolu, bilo posredno kroz oglašavanje u medijima, imajuću u vidu da su državne institucije i državne firme još uvijek najveći oglašivači.¹⁰²⁵

Nezavisni mediji kojima cenzura prijeti putem oglašivača i političkih uticaja danas sve više traže pomoć stranih organizacija, apliciraju za projekte i postaju bitan dio civilnog društva u BiH, te često djeluju kao neprofitne organizacije. Veliki broj ovih medija posvećen je društveno bitnim temama, političkoj odgovornosti, EU integracijama, ljudskim

pravima, otkrivanju korupcije i klijentelizma itd. Na taj način u BiH djeluju Centar za istraživačko novinarstvo (CIN), Balkanska istraživačka mreža (BIRN), online magazin Žurnal, Inforadar.ba, Tačno.net, Buka, Etrafika.net, Capital.ba, Fokus.ba, Direkt-portal.ba, Impulsportal.net, Interview.ba, Infoveza.com, Gerila.info i drugi, a ovaj broj se konstantno povećava.¹⁰²⁶

Uprkos izazovima, a često i selektivnom pristupu gdje se korupcijske afere razotkrivaju samo kada su u njih umiješani protivnici, mediji su odigrali ključnu ulogu u otkrivanju najvećih korupcijskih afera. Nažalost, veoma mali broj ovih afera doživi institucionalni odgovor ili pravosudni epilog, kao što je bio slučaj protiv bivšeg premijera FBiH zbog nabavki tokom pandemije, koji su prvi otkrili novinari.¹⁰²⁷

Rijetki mediji koji se bave istraživačkim novinarstvom često su izloženi pritiscima, kao i vanrednim finansijskim i poreskim kontrolama, što znatno otežava njihov rad (vidi odjeljak 12.1.4).

> INDIKATOR 12.3.2

Informisanje javnosti o korupciji i njenom uticaju

Koliko su mediji aktivni i uspješni u informisanju javnosti o korupciji i njenom uticaju na zemlju?

Ocjena: 25/100

“Zarobljeni” mediji uglavnom ne posvećuju dovoljno pažnje informisanju javnosti o korupciji i njenom uticaju i površno prate ovu temu. Javnost takođe ne iskazuje veći interes za ovakve vijesti.

Nezavisni mediji svakodnevno izvještavaju o korupciji, ali se pretežno fokusiraju na pojedinačne slučajeve. Mediji koji su pod uticajem političkih stranaka izvještavaju pristrasno i bave se isključivo slučajevima korupcije među političkom opozicijom ili drugim etničkim grupama. Resursi istraživačkog novinarstva su ograničeni, a sistemski, dugoročni pristup uglavnom izostaje, uz izuzetak nekolicine uglavnom neprofitnih medija.¹⁰²⁸ To je posljedica nedostatka vremena i kapaciteta, te orijentisanosti na dnevno izvještavanje. Pozitivan trend predstavlja sve veći broj projekata podrške neprofitnim medijima koji stavljaju prioritet na izvještavanje o korupciji.

Naposlijetku, nameće se jedno retoričko pitanje: da li zbog sve većeg broja slučajeva korupcije o kojima izvještavaju mediji javnost postaje zasićena idejom da je korupcija

kulturološki uslovljena i kao takva nepobjediva? Medijsko izvještavanje nije podstaklo veću potražnju za naporima u borbi protiv korupcije; upravo suprotno – što se više dokaza o korupciji otkriva, građani se osjećaju bespomoćnije.

> INDIKATOR 12.3.3

Informisanje javnosti o pitanjima upravljanja

Koliko su mediji aktivni i uspješni u informisanju javnosti o aktivnostima vlasti i drugih aktera u vlasti?

Ocjena: 25/100

Primjetan je nedostatak kritičkog i analitičkog preispitivanja rada vlada, naročito u javnom RTV sistemu.

Mediji redovno i svakodnevno izvještavaju o radu institucija i odlukama koje donose parlamenti i vlade, ali ovim izvještajima često nedostaje detaljna analiza. To je dodatno otežano nedostatkom specijalizovanih novinara i medija koji bi mogli dugoročno pratiti odluke i ponašanje vlasti. Novinari u cijelosti prenose zvanične izjave nosilaca vlasti ili opozicije (s tim da prednost daju jednim ili drugima, u zavisnosti od uređivačke politike), često bez detaljne analize problema, iznošenja komentara, nezavisne ocjene i sl.¹⁰²⁹

Objektivnost u izvještavanju zavisi od vlasničke strukture i uređivačke politike. Mediji pod kontrolom vlada ili oni koji u značajnoj mjeri zavise od oglašavanja državnih subjekata često služe više kao oruđe za promociju vlasti nego kao objektivni izvori vijesti o radu vlasti.

S druge strane, rijetki mediji koji nastoje nepristrasno izvještavati o radu vlada zbog nedostatka kapaciteta se u tumačenju odluka i akata oslanjaju na raznovrsne analitičare i eksperte, čija nepristrasnost takođe može biti upitna.¹⁰³⁰

> INDIKATOR 12.3.4

Zastupljenost polova

U kojoj mjeri se u medijima može čuti glas žena?

Ocjena: 25/100

Glasovi i perspektiva žena su prisutni u informativnim programima. Međutim, žene su slabo zastupljene u upravljačkim strukturama i na glavnim uredničkim pozicijama.

Prema izvještaju Mediacentra za 2018. godinu, dvije trećine pozicija u upravljačkim strukturama i glavnih urednika države muškarci.¹⁰³¹ Najveća disproporcija u zastupljenosti žena i muškaraca na ključnim rukovodećim pozicijama prisutna je u televizijskim kućama. Izvještaj UN Women

upozorava da mediji ne posvećuju dovoljno pažnje nasilju nad ženama kao temi koja zahtijeva detaljno izvještavanje, analizu, komentar i istraživanje.¹⁰³² Nasilje nad ženama se ne tretira kao društveni problem. Procjena Savjeta Evrope o zastupljenosti rodnih tema u medijima u BiH pokazuje da su 2020. godine žene bile manje prisutne u domaćim medijima nego 2015. godine. Studija takođe otkriva da svaki četvrti građanin odobrava nasilje nad novinarkama, što je posljedica dugogodišnjeg seksističkog izvještavanja i medijskog rječnika.¹⁰³³

INTERAKCIJE

Mediji ostvaruju interakciju s većinom institucija u zemlji, čiji rad prate i o čijim aktivnostima redovno izvještavaju. Mediji uglavnom komuniciraju s vladama, parlamentima/ skupštinama i civilnim društvom.

Interakcija između medija i vlada, parlamenata i civilnog društva ogleda se u medijskom praćenju sjednica vlada i parlamenata, zvaničnih sastanaka, prenošenju neredigovanih saopštenja za javnost, kao i praćenju konferencija i drugih javnih događaja koje organizuju vlasti ili OCD. U pogledu systemske podrške i saradnje, mediji koji dobijaju podršku vlade ili su pod njenom kontrolom oslanjaju se na to da je ova interakcija stabilna, dok opozicioni mediji radije biraju OCD i kritičke glasove.

PREPORUKE ZA STUB

- Kako bi omogućile veću dostupnost informacija o vlasništvu nad medijima, vlade i parlamenti treba da usvoje zakon o transparentnosti vlasništva nad medijima koji će propisati obavezu javnog objavljivanja vlasničke strukture.
- Zakonodavac treba zakonom da propiše transparentna pravila za oglašavanje u medijima, kako bi se poboljšala nezavisnost i konkurentnost medija.
- Vlade na svim nivoima treba da obezbijede jednak tretman svih medija na tržištu tako što će obezbijediti transparentne i konkurentske procedure za dodjelu državnih subvencija, na osnovu transparentnih i mjerljivih kriterijuma, ili da ukinu subvencije u potpunosti.
- Unaprijediti pravni okvir za javne emitere obezbjeđivanjem nezavisnog izbora članova upravnih odbora javnih emitera, putem javnih, nezavisnih i konkurentskih procedura.
- Zakonodavac treba da ojača programske savjete u javnim emiterima, odabirom njihovih članova i garantovanjem nezavisnosti u kreiranju programa, bez uticaja upravnih odbora ili spoljnog političkog uticaja.

Kao što je ranije spomenuto, da bi mediji mogli slobodno da djeluju, od ključne je važnosti da Skupština RS opozove izmjene i dopune Krivičnog zakona koje kriminalizuju klevetu u bilo kojem obliku.

13 > CIVILNO DRUŠTVO

Ukupna ocjena za stub:

33/100

Kapacitet:

25/100

Upravljanje:

25/100

Uloga:

50/100

SAŽETAK

Prema zvaničnoj statistici, u Bosni i Hercegovini trenutno ima 27.432 registrovane organizacije civilnog društva (OCD).¹⁰³⁴ U stvarnosti, međutim, broj OCD koje aktivno djeluju shodno svojim programskim ciljevima i rade u korist onih ciljnih grupa čije interese zastupaju daleko je manji. Najveću prepreku u pogledu ocjenjivanja njihove efikasnosti predstavlja nedostatak informacija o broju OCD, njihovim kapacitetima, oblastima rada i aktivnostima.

Pravni okvir kojim se uređuje osnivanje i djelovanje OCD relativno je dobar, ali postoji prostor za njegovo unapređenje.

Zbog nedostatka mehanizama za transparentno finansiranje OCD iz javnih budžeta, zabilježeni su slučajevi zloupotrebe budžetskih sredstava od strane vlasti. Kao mjeru koja im donosi popularnost, vlasti često finansiraju brojna udruženja proistekla iz rata. Izvršne vlasti nastoje ili zadržati status quo po nekim pitanjima ili nametnuti nove rigoroznije politike kao što su Zakon o registru stranih agenata u RS, izmjene i dopune Krivičnog zakonika u RS koje se tiču klevete, Zakon o finansiranju nevladinih organizacija u FBiH, te politike koje uređuju slobodu okupljanja i korištenja javnog prostora u kantonima FBiH i u RS.

U periodu izbora se kroz jedan broj OCD finansiraju političke kampanje.

Iako je građanski aktivizam u porastu, bar em imajući u vidu broj neformalnih grupa i koalicija, civilno društvo još nije ostvarilo veći uticaj u smislu pritiska na vlasti da rade na rješavanju određenih pitanja i problema, a doprinos OCD u procesima donošenja javnih politika i dalje je relativno skroman.

Nedostatak mehanizma za samoregulaciju rada OCD predstavlja jedan od problema kojim se OCD moraju pozabaviti kako bi njihov ugled i povjerenje javnosti u njihov rad bili na većem nivou. Iako pojedine OCD posjeduju kapacitete, one nedovoljno sarađuju s vlastima i poslovnim sektorom i u pogledu kreiranja strategija za razvoj BiH.

Takođe, još uvijek se najvećim dijelom oslanjaju na finansiranje bilo kroz budžet ili od donacija međunarodnih donatora i zbog toga su veoma ranjive i ovisne. Napadi na aktiviste i OCD koje se bave zaštitom ljudskih prava, a naročito prava LGBTIQ osoba i osoba u pokretu, su u porastu.

KAPACITETI

> INDIKATOR 13.1.1

Resursi (zakon)

U kojoj mjeri pravni okvir obezbjeđuje okruženje koje je povoljno za djelovanje civilnog društva?

Ocjena: 25/100

Generalno, pravni okvir je povoljan za organizacije civilnog društva u smislu obezbjeđivanja osnovne zaštite slobode udruživanja i postojanja nekoliko zakona na državnom, entitetskom i nivou BD koji pružaju solidnu podlogu za rad OCD. Međutim, nedavne izmjene Krivičnog zakonika u RS koje kriminalizuju klevetu imaju direktne posljedice na okruženje OCD.

Ustav garantuje pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja, a osnivanje, registracija i djelovanje udruženja i fondacija u BiH regulisano je zakonima o udruženjima i fondacijama koji postoje na državnom, entitetskom i nivou BD, kao i pripadajućim podzakonskim aktima.¹⁰³⁵

Svojstvo pravnog subjektiviteta OCD stiču upisom u nadležni registar u jednoj od 18 pravosudnih institucija: Ministarstvo prave BiH¹⁰³⁶, Ministarstvo pravde FBiH¹⁰³⁷, deset kantonalnih ministarstava pravde, Osnovni sud BD i šest okružnih¹⁰³⁸ sudova u RS.¹⁰³⁹ Dužina procesa registracije, potrebna dokumentacija i

visina taksi i drugih troškova registracije zavisi od administrativne jedinice, a kreću se od 200 KM do 800 KM. Gašenje i brisanje OCD iz postojećih registara u BiH je nejednako riješeno u zavisnosti od toga gdje je OCD registrovana. Procedure za gašenje nisu jasne i zbog dugotrajnih i komplikovanih postupaka veliki broj neaktivnih OCD nije zvanično ugašen.

U julu 2023. godine, Skupština RS je usvojila izmjene i dopune Krivičnog zakonika kojima se kleveta tretira kao krivično djelo, što ugrožava slobodu govora, istraživačko novinarstvo i rad OCD.¹⁰⁴⁰ Ove zakonske promjene će vjerovatno imati odvrcajući učinak na kritičko izvještavanje, zagovaranje i istraživačko novinarstvo, odvlačeći resurse od primarnih aktivnosti i zbog straha od skupih sudskih sporova. Takođe 2023. godine, RS je usvojila nacrt zakona pod nazivom Zakon o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija, tzv. Zakon o stranim agentima, kojim se organizacije koje primaju sredstva iz inostranstva nazivaju «stranim agentima», bez obzira na njihove djelatnosti.¹⁰⁴¹ Ovaj zakon dodatno ograničava slobodu izražavanja i izaziva zabrinutost zbog gušenja javne kritike.¹⁰⁴²

Okvir za transparentno finansiranje OCD od strane državnih organa još uvijek nije usvojen. Poreska politika u entitetima različito tretira visinu stope oslobađanja od plaćanja poreza na dobit kao i vrstu organizacije za čiji se rad mogu izdvojiti sredstva.¹⁰⁴³

OCD prema zakonu mogu obavljati profitne djelatnosti te stečeni novac koristiti isključivo za finansiranje svog rada shodno statutu.¹⁰⁴⁴

U sistem PDV-a OCD se moraju prijaviti ukoliko njihovi godišnji prihodi od ekonomskih aktivnosti prelaze 50.000 BAM. OCD su dužne plaćati PDV, a povrat PDV-a mogu tražiti samo ako imaju potpisane ugovore o finansiranju s donatorima čije su vlade potpisale međunarodne ugovore o izuzeću od plaćanja PDV-a u BiH.¹⁰⁴⁵ Međutim, propisi o PDV-u, koji su utvrđeni u Zakonu o PDV-u i Pravilniku o primjeni Zakona o PDV-u¹⁰⁴⁶, nisu dovoljno jasni i ne preciziraju kada OCD moraju platiti PDV. Ova neodređenost dovodi do različitih tumačenja i odluka poreskih vlasti, što stvara neizvjesnost i potencijalne probleme za OCD. U pojedinim slučajevima, OCD su morale da plate PDV na dobijene grantove, što bi, ako bi se primjenjivalo na sve, moglo značajno otežati rad OCD, imajući u vidu njihov neprofitni karakter i ograničena sredstva koja su im na raspolaganju.¹⁰⁴⁷

Netransparentan proces izrade Prijedloga zakona o finansiranju organizacija civilnog društva u RS bez širokih konsultacija s civilnim društvom ukazuje da vlasti žele uvesti dodatnu kontrolu i pritisak na OCD koje imaju kritičan stav i ne povlađuju aktuelnom režimu.¹⁰⁴⁸ Isti zakon je u procesu izrade u FBiH i u rad radne grupe uključen je mali broj OCD.

> INDIKATOR 13.1.2

Resursi (praksa)

U kojoj mjeri OCD raspoložu odgovarajućim nivoom finansijskih sredstava i kadrovskih kapaciteta za efikasan rad?

Ocjena: 25/100

Generalno, većina OCD se suočava s ozbiljnim finansijskim i kadrovskim problemima koji ugrožavaju njihov opstanak, zbog nedostatka adekvatne finansijske podrške od strane institucija, kao i nedostatka institucionalnih kapaciteta da prepoznaju i izaberu najbolje aplikacije, uprkos postojećim smjernicama i propisima o dodjeli sredstava iz javnih budžeta.

U analizi koju je uradio Institut za razvoj mladih KULT navedeno je da, iako su OCD registrovane kod Ministarstva pravde BiH, njih 41% djeluje na državnom nivou BiH, 15% na kantonalnom nivou, 14% u opštinama u FBiH, 10% na prostoru RS, a samo 6% na prostoru BD.¹⁰⁴⁹ Oko 55% OCD registrovanih u e-registru Ministarstva pravde BiH je aktivno, a najveći broj OCD uopšte ne učestvuje niti proaktivno utiče na proces planiranja sredstava, odnosno kreiranja javnih politika od strane vlasti.¹⁰⁵⁰

Međutim, većina OCD zavisi od finansiranja iz inostranstva, prvenstveno od Delegacije EU, USAID-a, Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (SIDA), Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC) i norveške ambasade.¹⁰⁵¹ U pogledu finansiranja iz domaćih izvora, većina

organa vlasti na svim nivoima ima uspostavljen i definisan regulatorni i strateški okvir za javno finansiranje OCD.¹⁰⁵² Ova sredstva dodjeljuju se putem javnih poziva. Međutim, u većini slučajeva nije poznata visina izdvojenih sredstava i svrha projekata.¹⁰⁵³ Prema izvještaju TI BiH za 2022. godinu, organi vlasti su OCD dodijelili ukupno 121 milion KM.¹⁰⁵⁴ Ipak, najveći dio tog iznosa odlazi sportskim udruženjima te boračkim i vjerskim organizacijama.

U toku pandemije COVID-19 2020. i 2021. godine, sredstva u budžetu za finansiranje OCD su smanjena, što je ugrozilo postojanje značajnog broja OCD u BiH.¹⁰⁵⁵ Prema izvještaju Donatorskog koordinacijskog foruma (Donor Coordination Forum), u 2021. godini u BiH je za finansiranje rada OCD izdvojeno 16 miliona € (31,3 miliona KM), ne računajući sredstva namijenjena humanitarnim inicijativama.¹⁰⁵⁶

Volonterska i članska baza OCD značajno se razlikuje u različitim dijelovima zemlje. Prema nalazima radionice *Volonterizam kao put ka održivosti OCD u BiH*, koja je održana u januaru 2022. godine u organizaciji Mreže za izgradnju mira (NBP), BiH ima raznovrsnu scenu civilnog društva, s mnogobrojnim OCD koje se bave različitim ciljevima, od ljudskih prava i socijalnih usluga do zaštite životne sredine i očuvanja kulture. Dok neke OCD imaju jaku volontersku i člansku podršku, druge se suočavaju s izazovom da privuku posvećenu bazu.

Najveći problem OCD, prema studiji NBP-a o filantropiji iz 2023. godine, nije manjak raznolikih izvora finansiranja. Naprotiv, podaci pokazuju da 60% anketiranih organizacija

ostvaruje direktnu saradnju s privrednim društvima, a 51% OCD finansira dio svojih društveno korisnih aktivnosti iz prihoda koje ostvaruju na tržištu. Pravi problem je njihova slaba povezanost s lokalnim zajednicama, gdje podrška građana i poslovnog sektora čini samo neznatnu četvrtinu njihovih sredstava. Efikasna komunikacija s lokalnom zajednicom predstavlja izazov, kako u pogledu transparentnog izvještavanja pojedinačnim donatorima, tako i u smislu saradnje s korporativnim sektorom zbog nedovoljnih komunikacijskih vještina.¹⁰⁵⁷

Sposobnost OCD da privuku kvalifikovane stručnjake koji će raditi za njih takođe varira od organizacije do organizacije. Velike i jake organizacije u većim gradovima imaju pristup talentovanim pojedincima koji su zainteresovani za njihove misije, dok se druge organizacije suočavaju s problemom u zapošljavanju i zadržavanju kvalifikovanih kadrova zbog ograničenih resursa i nadmetanja s drugim sektorima za talente.

Ako se ostvari prethodno spomenuti pokušaj vlasti RS da OCD koje dobijaju sredstva od međunarodnih donatora proglaše «stranim agentima» (vidi odjeljak 13.1.1.), to bi moglo ugroziti održivo finansiranje mnogih nezavisnih NVO u tom entitetu.

> INDIKATOR 13.1.3

Nezavisnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje zakonske garancije za sprečavanje neprimjerenog spoljnog uticaja na rad OCD?

Ocjena: 25/100

Postoji niz zakona koji sprečavaju neprimjeren spoljni uticaj na rad OCD. Međutim, nezavisnost OCD je ugrožena zakonskim manjkavostima, pogotovo u RS, kao i načinom na koji vlasti tumače i primjenjuju regulativu na štetu OCD.

Pravo na slobodu udruživanja je zagarantovano Ustavom BiH, a zakoni koji regulišu osnivanje i djelovanje OCD nisu ograničavajući u pogledu političke ideologije, vjere ili ciljeva.¹⁰⁵⁸ Takođe, zakoni o udruženjima i fondacijama kao i zakoni kojima se reguliše pravo na mirno okupljanje ne isključuju pojedine grupacije kao što su državni službenici, pripadnici policije i oružanih snaga. Pravni sistem daje prednost autonomiji i nezavisnosti OCD, a intervencije države su generalno rezervisane samo za situacije kada je uvedeno vanredno stanje. To su situacije koje nastaju usljed prirodnih katastrofa ili drugih opasnosti koje predstavljaju velike rizike za dobrobit i bezbjednost stanovništva. Čak i u takvim vremenima, država se u svojim intervencijama mora voditi principima nužnosti i proporcionalnosti, i obezbijediti da njen odgovor bude primjeren i ograničen po obimu, s osnovnim ciljem očuvanja dobrobiti građana.

Ne postoje zakoni koji bi vlastima dozvolili da nadziru i kontrolišu rad OCD, niti da zahtijevaju prisustvo predstavnika vlasti na sastancima OCD ili članstvo predstavnika vlasti u odborima OCD.¹⁰⁵⁹ OCD podliježu finansijskim kontrolama od strane poreskih vlasti i dužne su da podnose finansijske izvještaje Finansijsko-informatičkoj agenciji (FIA) i Agenciji za posredničke, informatičke i finansijske usluge (APIF) radi provjere poštivanja domaćih i međunarodnih računovodstvenih standarda i izmirivanja poreskih obaveza.¹⁰⁶⁰

Prema Zakonu o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti i Smjernicama za njegovu implementaciju, Finansijsko-obavještajni odjel Državne agencije za istrage i zaštitu i banke imaju mandat da provjere svaki priliv novca i da, po potrebi, traže dodatnu dokumentaciju kojom će OCD potkrijepiti ugovorne odnose s pošiljaocem novca.¹⁰⁶¹

OCD, kao i druga pravna lica, generalno imaju pravo na finansijsku privatnost u pogledu bankarskih transakcija, ali stepen do kog se to pravo može ostvariti može da varira u zavisnosti od specifičnog zakonskog i regulatornog okvira koji je na snazi. Ovo pravo može biti podložno određenim ograničenjima i uslovima koje propisuju pravni i regulatorni organi. OCD, kao i drugi subjekti, moraju računati na to da će njihove bankarske transakcije biti predmetom redovnog finansijskog nadzora i izvještavanja u skladu s ovim propisima. Zbog toga je za OCD bitno da vode urednu finansijsku evidenciju i da se pridržavaju ovih propisa kako bi izbjegle eventualne nesporazume ili pravne probleme.

One takođe treba da budu upoznate sa svojim pravima i odgovornostima u pogledu finansijske privatnosti i da vode računa o tome da njihove transakcije budu transparentne i zakonite.

Nadalje, u RS su se nedavno dogodili ozbiljni pokušaji da se nevladine organizacije u tom entitetu stave pod nadzor i volju izvršne vlasti, koja sada u okviru svojih nadležnosti može da proglasi OCD za «strane agente» i da zbog toga potencijalno obustavi njihov rad. Iako je usvajanje zakona bila novost u vrijeme pisanja ove publikacije, uskoro će biti jasnije koliko će daleko vlasti ići u sužavanju prostora za OCD.

> INDIKATOR 13.1.4 Nezavisnost (praksa)

U kojoj mjeri civilno društvo može postojati i funkcionisati bez neprimjerenog spoljnog uticaja?

Ocjena: 25/100

Vlasti se redovno i u ozbiljnoj mjeri miješaju u rad OCD tako što vrše uticaj na OCD zbog njihove velike zavisnosti od budžetskih sredstava, zloupotrebljavaju OCD za političko finansiranje i direktno napadaju OCD i aktiviste.

Imajući u vidu ogroman broj registrovanih OCD i širok opseg njihovog djelovanja, teško je sa sigurnošću procijeniti koliko su one nezavisne u svom radu. Nezavisnost OCD je u tijesnoj vezi s njihovim finansiranjem iz budžetskih sredstava. Prema podacima prvog javnog registra budžetskih sredstava dodijeljenih organizacijama civilnog društva, koji vodi TI BiH, najveći dio sredstava iz budžeta namijenjenog za OCD otišao je na finansiranje udruženja boraca i veterana rata, sportskih organizacija i vjerskih organizacija.¹⁰⁶² Ove organizacije po pravilu nemaju dovoljne kapacitete da namiču sredstva iz drugih izvora, potpuno zavise od finansiranja iz budžeta i njihov rad je podložan različitim političkim uticajima. Pojava sukoba interesa se manifestuje u činjenici da se veći broj javnih funkcionera nalazi u upravljačkim strukturama OCD koje dobijaju sredstva iz budžeta.¹⁰⁶³ TI BiH je do sada identifikovao 47 takvih funkcionera, a dio njih je bio u sukobu

interesa. Posebno je izražena pojava sve većeg broja vladinih nevladinih organizacija (GONGO)¹⁰⁶⁴ u predizbornom periodu, kada se političke kampanje nerijetko finansiraju kroz rad OCD. Većina ovih organizacija prestaje s radom nakon što dobije sredstva iz budžeta i završi dogovorene aktivnosti.¹⁰⁶⁵ Podaci TI BiH pokazuju da je u posljednja dva izbora preko 800 kandidata bilo na čelu nevladinih organizacija koje su dobile javna sredstva.¹⁰⁶⁶ Među njima su najbrojnije boračke i vjerske organizacije.

Iako zakoni garantuju slobodu okupljanja, aktivisti se suočavaju sa zastrašivanjima i hapšenjima. Sudski postupci traju dugo, a presude su često obeshrabrujuće za aktiviste.¹⁰⁶⁷ U nastojanju da suzbije aktivnosti OCD i građana koje su usmjerene na borbu za temeljna ljudska prava, državni aparat pribjegava i drugim metodima, kao što su proglašavanje određenih okupljanja događajima visokog rizika, njihovo otkazivanje ili zahtijevanje visokih novčanih naknada za njihovo obezbjeđenje.¹⁰⁶⁸ Aktivisti su sve češće izloženi napadima na internetu. U velikom broju slučajeva izostaju adekvatne reakcije ombudsmena, policije i tužilaštva. Institucije na svim nivoima vlasti koje imaju mandat da štite ljudska prava ili da razvijaju saradnju s OCD u najvećem broju slučajeva potpuno su pasivne na napade na aktiviste i OCD.

Prijetnjama i zlostavljanju posebno su izložene aktivističke organizacije civilnog društva, prije svega one koje rade na zaštiti rijeka i prirodnih dobara, ali i organizacije koje se bave pravima žena, LGBTQI i osoba u pokretu.¹⁰⁶⁹

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 13.2.1

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri postoji transparentnost u radu OCD?

Ocjena: 50/100

Generalno, OCD se značajno razlikuju po tome koliko su transparentne u svom radu. Skoro sve OCD koje finansiraju vlasti (GONGO) nemaju ni minimalne nivoe transparentnog izvještavanja, dok su one koje se oslanjaju na međunarodno finansiranje i standarde izvještavanja znatno otvorenije i pridržavaju se dobrih međunarodnih praksi.

Veće OCD objavljuju svoje aktivnosti na web stranici, društvenim mrežama i drugim komunikacijskim kanalima, dok većina manjih OCD nema ni službenu web stranicu.

Nivo transparentnosti OCD značajno varira kada je riječ o dostupnosti podataka. To uključuje otvorenost prema javnosti u pogledu korištenja sredstava i objavljivanja informacija o aktivnostima, članstvu i planovima rada. OCD koje primaju sredstva iz budžeta često su potpuno netransparentne i ne informišu proaktivno javnost o tome kako troše ta sredstva, niti javnost može na zahtjev pristupiti takvim podacima. Nasuprot tome, nevladine organizacije koje imaju podršku međunarodnih donatora poštuju standarde transparentnosti i

izvještavanja i javno objavljuju takve informacije na svojim web stranicama. Najčešći izvor podataka predstavljaju web stranice OCD, koje veliki broj OCD ne posjeduje.

Prema USAID-ovom *Indeksu održivosti CSO za 2021. godinu*, koji sagledava cjelokupnu scenu OCD u zemlji, većina OCD nema kvalitetan sistem finansijskog upravljanja ili nije dovoljno transparentna.¹⁰⁷⁰ OCD registrovane na državnom nivou dužne su dostavljati svoje finansijske izvještaje Ministarstvu pravde BiH, koje ih objavljuje na svojoj web stranici¹⁰⁷¹, ali jedan broj OCD to ne čini, što se može zaključiti po broju podnesenih izvještaja u odnosu na ukupan broj registrovanih organizacija. Takođe, veoma mali broj OCD radi redovne finansijske revizije i daje ih na uvid javnosti. Mali broj OCD objavljuje podatke o upravljačkim strukturama (članovi upravnih odbora i skupštine), članovima i zaposlenima te daje na uvid svoje strateške dokumente i potpisane memorandume o saradnji i partnerstvu s drugim OCD ili institucijama.¹⁰⁷² Kriterijumi transparentnosti rada organizacija su uglavnom ispunjeni u onoj mjeri u kojoj donatori to zahtijevaju prilikom odobranja finansijskih sredstava. I ovdje važi ista podjela, sa značajnim razlikama među OCD u zavisnosti od njihovih izvora finansiranja.

> INDIKATOR 13.2.2 Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri su OCD odgovorne svojim bazama?

Ocjena: 25/100

Mali broj upravnih struktura OCD stvarno vrši funkcije koje su im povjerene u osnivačkim aktima, kao što su nadzor i usmjeravanje aktivnosti OCD, donošenje strateških odluka, učešće u izradi strateških dokumenata, prikupljanje sredstava i promovisanje rada OCD.

USAID-ov *Indeks održivosti OCD za 2021. godinu* pokazuje da mnoge OCD samo formalno navode svoje osnivače, članove upravnih odbora i skupština. Sastanci se održavaju samo da bi se zadovoljili zakonski uslovi, a zapisnici se rijetko objavljuju. Vrlo mali broj OCD, kroz svoje članstvo i rukovodstvo, održava vezu sa svojom bazom i nastoji da donosi transparentne i odgovorne odluke o svojim radnim planovima i prioritetima.¹⁰⁷³

Većina OCD je zapravo «solo priča» pojedinca prerušena u format civilnog društva, dok strukture postoje samo formalno kao fasada. Taj pojedinac ili uski krug osoba rukovodi projektima i odgovara donatorima, bez dugoročne vizije razvoja. OCD je aktivna samo dok ima sredstava.

> INDIKATOR 13.2.3

Integritet (praksa)

U kojoj mjeri je integritet OCD obezbijeđen u praksi?

Ocjena: 25/100

OCD su u većini slučajeva pasivne kada je riječ o obezbjeđivanju integriteta svojih zaposlenih i odbora, pa se neetičko ponašanje rijetko kažnjava.

Ocjena integriteta OCD data je u odnosu na opredjeljenje svake OCD za prevenciju neetičkog ponašanja i prevara u obavljanju aktivnosti, te preduzimanje konkretnih koraka na sprečavanju korupcije i kriminala. Do aprila 2022. godine 107 OCD¹⁰⁷⁴ je potpisalo dokument Etički kodeks za organizacije civilnog društva u BiH¹⁰⁷⁵, koji se naslanja na prethodni dokument koji je 2006. godine izradila Koalicija NVO *Raditi i uspjeti zajedno*. Kodeks predstavlja dobrovoljni mehanizam samoregulacije rada OCD.

Pojedine organizacije su razvile sopstvene etičke kodekse koje primjenjuju u svom radu.¹⁰⁷⁶ Kao što je pomenuto u odjeljku 13.2.1, integritet OCD koje zavise od međunarodnih donacija viši je u odnosu na one koje se finansiraju iz javnih budžeta. Međunarodni donatori zahtijevaju da se primjenjuju njihove procedure koje obezbjeđuju nadzor nad potrošnjom sredstava, ali i podstiču OCD da izrade i primjenjuju interne akte te dostavljaju izvještaje o svom poslovanju domaćim

nadležnim institucijama.¹⁰⁷⁷ Domaće institucije koje dodjeljuju sredstva, čak i one koje imaju izrađene smjernice i pravilnike o načinu izbora projekata, praćenja realizacije i izvještavanja o potrošnji dodijeljenih sredstava, veoma malo pažnje posvećuju ovim aktivnostima, što ostavlja prostor za neetično postupanje i djelovanje OCD. Dakle, ni same OCD, koje se uobičajeno doživljavaju kao predvodnici u praćenju rada javnih institucija i otkrivanju korupcije i kriminala, nisu imune na neetičko ponašanje.¹⁰⁷⁸

> INDIKATOR 13.2.4

Zastupljenost polova

U kojoj su mjeri programi OCD rodno osjetljivi?

Ocjena: 50/100

Urođnjavanje, odnosno integrisanje rodne ravnopravnosti u rad OCD je relativno novi poduhvat, koji je uglavnom iniciran donatorskim programima i koji se polako uvodi u praksu. Stepenn uspješnosti integracije rodne perspektive varira, ali u cjelini može se reći da je civilno društvo pionir u promovisanju rodne ravnopravnosti.

Osim OCD koje se direktno ili indirektno bave rodnom ravnopravnošću, druge OCD ne posvećuju dovoljno pažnje rodним pitanjima i ne integrišu rodne perspektive u planiranje, izradu, realizaciju, praćenje

i vrednovanje projekata, kao i raspodjelu finansijskih sredstava, u cilju promovisanja rodne ravnopravnosti i eliminacije rodne diskriminacije.¹⁰⁷⁹ One prikupljaju podatke razvrstane po polu samo kada to od njih zahtijevaju donatori.

U praksi sve OCD nisu rodno osviještene. Sve one koje apliciraju za međunarodna sredstva uključuju komponentu rodne ravnopravnosti u svoje aplikacije i projekte, jer je to jedan od uslova koje postavljaju donatori. U proteklih nekoliko godina u većem broju poziva za projekte koji se finansiraju iz budžeta takođe postoji kriterijum rodne ravnopravnosti, ali nije moguće doći do podataka koliko on istinski doprinosi rodnoj osjetljivosti projekata. Takođe, postoje razvijeni indikatori praćenja, ali prikupljanje podataka je u velikoj mjeri nedosljedno. U zaključku, može se reći da većina OCD još uvijek ne uključuje rodnu perspektivu u svoje strateške pravce djelovanja.

Međutim, otkako je civilno društvo počelo da igra aktivnu ulogu, ovaj segment tradicionalno njeguje solidnu rodnu ravnotežu u svojim redovima. U mnogim nevladinim organizacijama rukovodeće pozicije zauzimaju žene ili su njihova vođstva sastavljena od žena koje se zalažu za rodnu ravnotežu i osnaživanje žena.

ULOGA

> INDIKATOR 13.3.1

Pozivanje vlasti na odgovornost

U kojoj mjeri je civilno društvo aktivno i uspješno u pozivanju vlasti na odgovornost za svoje postupke?

Ocjena: 50/100

OCD su donekle aktivne u pozivanju vlasti na odgovornost kroz prikupljanje podataka i objavljivanje izvještaja o radu institucija i saradnju s medijima, ali je njihova efikasnost ograničena zbog velike zavisnosti od državnih resursa (vidi odjeljak 13.1.2) i nedostatka političke volje da se njihove preporuke uvažavaju.¹⁰⁸⁰

Broj i kapaciteti OCD koje se bave monitoringom rada vlasti u BiH je u porastu. To uključuje OCD kao što su Transparency International u BiH, Centar za građanske inicijative, Centar za istraživačko novinarstvo, Udruženje «Zašto ne», Balkanska istraživačka mreža BiH itd. One na osnovu sistemskog pristupa pojedinim pitanjima/problemima prikupljaju podatke i priređuju izvještaje u kojima daju ocjene rada institucija, te ukazuju na brojna kršenja zakona od strane nosilaca vlasti.

Jedan broj OCD, kao što je Koalicija za slobodne i poštene izbore *Pod lupom*, okupljen je u takozvane sektorske mreže koje su

specijalizovane za praćenje rada pravosuđa, kršenja ljudskih prava manjinskih grupa, izbornog procesa, javnih nabavki itd. Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH je neformalna koalicija koju čini preko 20 OCD, a usmjerena je na napredak zemlje ka članstvu u EU. Iako su izvještaji OCD priređeni na osnovu vjerodostojnih podataka, čak i u saradnji s javnim institucijama na osnovu potpisanih memoranduma, institucije ih još uvijek u veoma malom broju slučajeva uvažavaju i slijede njihove preporuke.

TI BiH je 2021. godine sproveo studiju kojom je utvrđeno da institucije ne raspolažu potrebnim kapacitetima za odgovaranje na zahtjeve po Zakonu o slobodi pristupa informacijama, nakon čega je Ministarstvo pravde izradilo nacrt novog zakona koji je u potpunosti u suprotnosti sa standardima EU, o čemu je bilo više riječi u odjeljku 2.2.1. Pored toga, TI BiH je i dalje vodeća OCD koja se zauzima za usvajanje i primjenu efikasnijeg zakonskog i regulatornog okvira za suzbijanje svih vrsta korupcije, aktivnim uključivanjem u proces izrade ili davanjem komentara i preporuka, kao i zagovaranjem kod donosilaca odluka da usvoje ili unaprijede zakonodavstvo u toj oblasti.

Mediji u BiH izvještaje i podatke OCD često koriste za svoje izvještavanje i upoznavanje javnosti sa stanjem u određenoj oblasti, što u nekim slučajevima rezultira podizanjem optužnica i sudskim postupcima.¹⁰⁸¹

> INDIKATOR 13.3.2

Reforma politike

U kojoj mjeri je civilno društvo aktivno uključeno u inicijative za reformu politika u segmentu borbi protiv korupcije?

Ocjena: 50/100

Iako OCD nastoje da sarađuju s drugim zainteresovanim stranama u suzbijanju korupcije, vlasti i dalje ne uspijevaju da uključe OCD u podršku naporima u segmentu borbe protiv korupcije.

Proces javnih konsultacija je najvažniji mehanizam za uključivanje OCD u kreiranje politika. Međutim, web platforma e-Konsultacije je neefikasna jer je u ovoj bazi podataka registrovan mali broj institucija (67) i jer nedostaje transparentnost u procesu usvajanja komentara i prijedloga dobijenih od OCD. Jedan mogući put uticaja koji uliva nadu jeste Ministarstvo pravde na državnom nivou, koje je, na osnovu sporazuma o saradnji s OCD, obećalo da će uključiti OCD u izradu strateških dokumenata i praćenje implementacije Strategije reforme sektora pravde.¹⁰⁸² S druge strane, tokom nedavnog razmatranja Nacrta zakona o slobodi pristupa informacijama, OCD su poslale više od 200 komentara i prijedloga, ali nijedan nije usvojen i ugrađen u zakon.¹⁰⁸³ Ministarstvo pravde i Savjet ministara Bosne i Hercegovine (SM) zato formalno tvrde da podržavaju ovaj dijalog, dok u praksi pokazuju da im nije stalo do stavova civilnog društva.

Postoje primjeri koji govore u prilog da su OCD uspješne u procesu zagovaranja. Na primjer, Koalicija za zaštitu rijeka (koja broji tridesetak organizacija) već godinama traži zabranu izgradnje mini-hidroelektrana (MHE). Konačno, u junu 2022. godine Dom naroda Parlamenta FBiH je zabranio izgradnju MHE snage 10 megavata.

Predstavnici akademske zajednice i OCD blisko sarađuju u kreiranju politika koje se odnose prije svega na slobodu govora i javnog okupljanja.¹⁰⁸⁴

INTERAKCIJE

Evidentan je nedostatak komunikacije unutar OCD, ali i između OCD, vlasti i medija. Istraživanje BH novinara iz 2020. godine o kapacitetima NVO i udruženja građana u BiH identifikuje šest razloga za njihov trenutno nedovoljan doprinos: slabe poruke civilnog društva, nedostatak medijskog izvještavanja o pitanjima od javnog interesa, nedostatak zajedničkog djelovanja različitih segmenata civilnog društva, nedostatak angažmana na promociji pitanja od javnog interesa, manjak odaziva javnih institucija na takve inicijative i pritiske, te nedostatak građanskog angažmana. Postoje i pozitivni primjeri saradnje u pogledu dostavljanja informacija i izvještaja medijima, ali u većini slučajeva OCD ne posvećuju dovoljno pažnje porukama koje komuniciraju prema medijima. Takođe, OCD bi trebalo

da rade na promociji medijske pismenosti građana i pomažu medijima da se zaštite od neopravdanih napada i kritika.

Uspostavljanjem Savjetodavnog tijela Savjeta ministara za saradnju s nevladinim sektorom¹⁰⁸⁷ u 2020. godini učinjen je prvi korak u implementaciji Sporazuma o saradnji s civilnim društvom.¹⁰⁸⁸ Sporazum predstavlja politički okvir za jačanje učesničke demokratije, koji odgovara na potrebe BiH za transparentnim kreiranjem i primjenom politika u nadležnosti SM, što predstavlja jedan od zahtjeva EU u procesu pridruživanja. Njegova svrha je da obezbijedi veće učešće građana u tim procesima imajući na umu različite uloge javnih institucije, građana i OCD. Još uvijek se ne vide posebni koraci u ostvarivanju ciljeva koji je su zacrtani sporazumom, a tiču se prije svega «izgradnje prosperitetnog, pravednog, otvorenog, pluralnog i demokratskog društva u Bosni i Hercegovini».

Saradnja OCD s privatnim sektorom uglavnom je usmjerena na razvoj društveno odgovornog poslovanja (DOP). Postoje inicijative za uključivanje privrednih subjekata u razvoj dugoročnih društvenih, ekonomskih i ekoloških strategija u lokalnim zajednicama i na nacionalnom nivou. Nažalost, privatni sektor još uvijek ne uviđa koristi od ulaganja u razvoj OCD pa stoga veoma malo finansijskih sredstava namijenjenih OCD dolazi iz ovog sektora (vidi odjeljak 14.3.2).

PREPORUKE ZA STUB

> Za donatore:

- Pružati podršku jačanju kapaciteta, naročito u oblastima kao što su prikupljanje podataka, izvještavanje o određenim pitanjima (poput korupcije, sprečavanja pranja novca, povrata imovine itd.), primjena postojećih mehanizama uključivanja u procese donošenja odluka i zagovaranje za donošenje novih ili dopune postojećih politika.

> Za OCD

- Uspostaviti partnerske odnose i saradnju s predstavnicima vlasti i privatnog sektora, kako na lokalnom, tako i na višim nivoima, naročito u pogledu kreiranja strateških dokumenata koji će omogućiti BiH da u dugoročnom periodu manje zavisi od sredstava donatora i da se više oslanja na sopstvene resurse.
- Povećati transparentnost objavljivanjem godišnjih izvještaja o radu i finansijskih izvještaja kako bi se ojačalo povjerenje javnosti i kako bi OCD bile prepoznate kao nezaobilazni faktor rasta i razvoja BiH.
- Izgraditi i uspostaviti mehanizme za samoregulaciju kako bi se obezbijedio kvalitet rada i spriječile zloupotrebe od strane onih OCD koje nisu istinski opredijeljene za vrijednosti utvrđene u etičkom kodeksu.

- Formirati i ojačati mreže i koalicije za zagovaranje, poput sektorskih mreža, jer koordinisani napori civilnog društva imaju bolje izgleda za uspjeh.

- Pojačati saradnju s medijima radi povećanja razmjene informacija, unapređenja javnog imidža i povećanja efikasnosti zagovaračkih aktivnosti.

> Za vlasti:

- Pružiti više mogućnosti civilnom društvu da učestvuje u kreiranju politika primjenom već postojećih alata i mehanizama za javne konsultacije, kao što je online platforma za izradu zakona.

- Direktno uključiti OCD u proces kreiranja svih politika koje regulišu njihovo postojanje i dobrobit.

- Zaustaviti kreiranje politika koje sužavaju prostor za djelovanje civilnog društva, poput restriktivnih zakona o finansiranju, a naročito «zakona o stranim agentima» u RS.

- Razmotriti okvirni mehanizam finansiranja koji bi garantovao dugoročnu održivost civilnog društva, nezavisno od međunarodnih donatorskih sredstava, i koji bi služio kao transparentan način finansiranja.

14 > POSLOVNI SEKTOR

Ukupna ocjena za stub:

36/100

Kapacitet:

50/100

Upravljanje:

33/100

Uloga:

25/100

SAŽETAK

Prema statističkim podacima iz 2021. godine¹⁰⁸⁹, više od 91% svih radnika zaposleno je u kategoriji mikro (0-9 zaposlenih) i malih preduzeća (10-49 zaposlenih), a svega 1% zaposlenih je u kategoriji velikih preduzeća.¹⁰⁹⁰ Nadalje, posmatrajući ukupnu strukturu poslovnog sektora, kroz statistički pregled aktivnih preduzeća po djelatnostima, uočljivo je da je najveći broj preduzeća, njih 70,6%, raspoređeno u sljedećih šest područja djelatnosti: trgovina na veliko i na malo, popravka motornih vozila i motocikala (20,4%), ostale uslužne djelatnosti (18,7%), proizvodnja (10,9%), stručne, naučne i tehničke djelatnosti (7,9%), umjetnost, zabava i rekreacija (7,7%) i djelatnost prevoza i skladištenja (5,6%).¹⁰⁹¹

O tome da u strukturi poslovnog sektora dominiraju mikro i mala preduzeća govore i podaci o visini ostvarenih poslovnih prihoda, prema kojima 90% preduzeća ostvaruje prihode manje od četiri miliona KM na godišnjem nivou, 5,5% preduzeća ostvaruje prihode od četiri do 20 miliona KM, a samo 2,8% preduzeća ima prihode od 20 miliona KM i više.¹⁰⁹²

Kada je u pitanju način na koji je poslovni sektor u BiH organizovan, glavni oblici udruživanja i zastupanja interesa preduzeća dešavaju se kroz komorski sistem i uspostav-

ljena udruženja poslodavaca, koja su se u proteklom periodu izdvojila kao značajan pregovarački partner u oba entiteta, naročito tokom pregovora o pitanjima kao što su iznos minimalne plate, definisanje politike poreza i doprinosa i ukidanje određenih parafiskalnih nameta. Oba oblika udruživanja, bilo da je riječ o tradicionalnim privrednim komorama ili novijim udruženjima poslodavaca, su besplatna i ne podrazumijevaju obavezno članstvo ili plaćanje naknada.

Ozbiljnije intervencije domaćih vlasti na sveukupnom razvoju poslovnog sektora od tada su izostale. Procijenjeni nivo neformalne ekonomije je i dalje relativno visok (do jedne trećine ukupnog BDP-a), što i dalje predstavlja ozbiljnu prepreku ravnomjernom ekonomskom razvoju, ali takođe ukazuje na ozbiljnu potrebu za poboljšanjem poslovne klime.¹⁰⁹³

Nivo vladavine prava je i dalje nizak, korupcija je izražena, naročito u oblasti javnog ugovaranja, a uticaj države (javne uprave) i političkih aktera na poslovanje preduzeća je i dalje veliki. U kategoriji najuspješnijih preduzeća i dalje je značajan broj onih koji posluju s državom pod preferencijalnim uslovima.¹⁰⁹⁴

KAPACITETI

> INDIKATOR 14.1.1

Resursi (zakon)

U kojoj mjeri zakonski okvir omogućuje povoljno okruženje za osnivanje i rad pojedinačnih poslovnih subjekata?

Ocjena: 50/100

Regulatorni okvir koji oblikuje okruženje za osnivanje i rad poslovnih subjekata veoma je širok i prekomjerno regulisan. Mnogi su očigledno stvoreni samo da bi institucionalizovali novu birokratiju javnog sektora.

Registracija poslovnih subjekata regulisana je posebno u oba entiteta i BD u skladu s Okvirnim zakonom o registraciji poslovnih subjekata u BiH.¹⁰⁹⁵ U prethodnom periodu izvršeno je nekoliko izmjena i dopuna ovih zakona u nastojanju da se olakša i pojednostavi postupak registracije poslovnih subjekata.

U RS je izmjenama i dopunama Zakona o registraciji poslovnih subjekata izvršeno usklađivanje s odredbama Zakona o elektronskom potpisu RS¹⁰⁹⁶ i Zakona o elektronskom dokumentu RS¹⁰⁹⁷ kako bi se podnosiocu zahtjeva za registraciju, na osnovu prethodno dobijenog sertifikata i kartice, omogućilo da elektronskim potpisom potvrdi svoj identitet u postupku registracije. Ovim su uveliko pojednostavljene procedure i smanjeni

troškovi registracije poslovnih subjekata smanjivanjem broja procedura u procesu registracije sa jedanaest na četiri do pet proceduralnih koraka.

U FBiH u septembru 2021. godine urađene su i izmjene i dopune Zakona o registraciji poslovnih subjekata, čime je napravljen pomak u smislu pojednostavljenja procedura registracije poslovnih subjekata uvođenjem elektronske registracije. Međutim, iako se Udruženje poslodavaca FBiH zalagalo za rješenje kojim bi se, slično kao u RS, registracija poslovnih subjekata izmjestila iz sudova i prebacila na Finansijsko-informatičku agenciju (FIA), do ovoga ipak nije došlo tako da je registracija i dalje ostala na sudovima, kao što je bio slučaj u bivšoj Jugoslaviji.¹⁰⁹⁸

Pored registracije poslovanja, u periodu od 2015. godine uvedene su izmjene šireg regulatornog okvira koji uređuje poslovanje preduzeća u oblastima poreske i socijalne politike, radno-pravnih odnosa, zaštite na radu, pitanja intelektualnih i vlasničkih prava i slično. Od izmjena koje su išle u pravcu rasterećenja poslovnog sektora, svakako treba pomenuti inicijativu poslodavaca u RS za ukidanje komunalne takse za isticanje poslovnog imena, koja je uvažena i na snazi je od početka 2022. godine.¹⁰⁹⁹ Usvajanjem Zakona o poreskom sistemu RS¹¹⁰⁰, te objavljivanjem zvaničnog Registra poreskih i neporeskih davanja ostvaren je određen napredak na stvaranju pravnog okruženja koje garantuje transparentnost i predvidljivost, te pravnu sigurnost u smislu uvođenja novih poreskih i neporeskih nameta.¹¹⁰¹ Međutim, nisu sve izmjene išle u prilog poslovnom sektoru. Naprotiv, u

pojednim oblastima uvedene su dodatne obaveze i ograničenja za rad preduzeća.¹¹⁰²

Po pitanju drugih zakona koji regulišu ostale oblasti od značaja za rad preduzeća, poput definisanja vlasničkih i drugih stvarnih prava, oblasti patenata, žiga, industrijskog dizajna, inspekcijskog nadzora poslovnih subjekata ili rada privrednih sudova (odnosno, posebnih privrednih odjeljenja postojećih sudova u FBiH), nije bilo značajnijih promjena u posljednjih pet godina. Preduzetnici se suočavaju s problemom nedostatka zakonske predvidljivosti, stabilnosti i povoljnih uslova za poslovanje. Zakoni i propisi se donose brzo na različitim nivoima vlasti, a privatni sektor je slabo ili nikako uključen u taj proces.

> INDIKATOR 14.1.2 Resursi (praksa)

U kojoj mjeri pojedinačni poslovni subjekti mogu da se osnivaju i efikasno posluju u praksi?

Ocjena: 50/100

Zbog složenog zakonskog okvira, pokretanje i vođenje poslovanja se razlikuje od regije do regije.

Prema posljednjim dostupnim izvještajima Svjetske banke pod nazivom «Doing Business», uprkos određenim izmjenama regulatornog okvira, u praktičnom smislu ipak nije došlo do značajnijeg napretka u stvaranju povoljnijeg

poslovnog okruženja.¹¹⁰³ Prema izvještaju, BiH je 2015. godine bila rangirana na 82. poziciju sa 63,6 osvojena boda, dok je 2020. godine zauzela 90. poziciju sa 64,5 osvojena boda.¹¹⁰⁴ U praksi postupak registracije preduzeća u prosjeku podrazumijeva 13 procedura i traje 80 dana. U poređenju s 2015. godinom to je čak korak unazad s obzirom na to da je tada za registraciju preduzeća bilo potrebno 11 procedura i 37 dana. Međutim, metodologija podrazumijeva da se kao uzorak za istraživanje uzimaju samo poslovni subjekti iz glavnog grada zemlje za koju se radi izvještaj, dok se postupak registracije poslovnih subjekata razlikuje između RS i FBiH.¹¹⁰⁵

Ako se rezultati ovog istraživanja posmatraju po pojedinačnim segmentima, može se vidjeti da su procedure potrebne za «Pokretanje/registraciju preduzeća» i dalje znatno komplikovanije nego u većini drugih zemalja, gdje BiH zauzima veoma nisko 184. mjesto.¹¹⁰⁶ Kada je u pitanju procedura «Dobijanje građevinskih dozvola», BiH je rangirana na 173. poziciju i stvari su ostale manje-više nepromijenjene u odnosu na 2015. godinu.

BiH nije ostvarila napredak ni po drugim pokazateljima, pa je tako u segmentu «Izvršenje ugovora» rangirana na 93. poziciju. Ovdje se radi o pokazatelju koji mjeri efikasnost pravosudnog sistema u rješavanju privrednih sporova pred domaćim sudovima tako što analizira podatke koji se odnose na vrijeme i troškove u rješavanju komercijalnih tužbi. Dobijeni rezultati pokazuju da privredni sporovi u prosjeku traju 595 dana, a njihovi ukupni troškovi prevazilaze 36% tražene vrijednosti.¹¹⁰⁷

Zbog kompleksnosti administrativnog sistema u BiH, postupci i procedure su različiti u zavisnosti od područja na kojem se primjenjuju i konkretnog subjekta koji je obuhvaćen analizom. Ipak, bez obzira na ova metodološka ograničenja, generalni rezultati istraživanja govore u prilog zaključku da BiH u periodu od 2015. godine nije ostvarila praktičan napredak u stvaranju povoljnijeg okruženja za pokretanje i rad preduzeća. Sličan zaključak se može izvući i ukoliko se posmatraju rezultati istraživanja kroz mjerenje Indeksa ekonomskih sloboda. BiH je u posljednjih deset godina blago napredovala, pa je po posljednjem istraživanju iz 2023. godine imala ukupnu ocjenu 62,9 u odnosu na 2012. godinu, kada je njena ukupna ocjena iznosila 59,3.¹¹⁰⁸

Najveću prepreku poslovanju predstavljaju troškovi koji su povezani s poslovanjem, a pristup finansijskim sredstvima je ograničen i rezervisan samo za poslovne subjekte koji imaju političke veze. Nizak kvalitet rada i širenje javne birokratije dodatno opterećuju i poskupljuju poslovanje. Parafiskalni transferi se nameću i zahtijevaju bez plana, diskusije ili prethodne najave, što poslovanje čini haotičnim i nepredvidljivim. Osim toga, ne postoje sistemske mjere, programi ili inicijative koji bi podržali poslovni rast i povoljnu investicionu klimu, uključujući i u poljoprivredi.¹¹⁰⁹

> INDIKATOR 14.1.3 Nezavisnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje zakonski mehanizmi zaštite koji sprečavaju neprimjerene spoljne uticaje na rad privatnih poslovnih subjekata?

Ocjena: 75/100

Formalni mehanizmi zaštite kojima se štiti rad privatnih poslovnih subjekata od neprimjerenih spoljnih uticaja postoje. Međutim, ne postoji poseban propis koji bi obezbijedio kompenzaciju poslovnim subjektima koji su izloženi takvim uticajima.

Formalni mehanizmi nezavisnosti i zaštite preduzeća od neopravdanih/nedozvoljenih spoljnih uticaja ugrađeni su u ustave i zakone na svim administrativnim nivoima u BiH, dok se drugim zakonskim normama uređuju i specifična pitanja nezavisnosti preduzeća i njihove zaštite. Na primjer, Zakon o konkurenciji utvrđuje pravila, mjere i postupke zaštite tržišne konkurencije.¹¹¹⁰ Shodno odredbama zakona, ako postoji osnovana sumnja da se djelovanjem nekog poslovnog subjekta značajno sprečava, ograničava ili narušava tržišna konkurencija, pokreće se postupak pred Konkurencijskim savjetom (po prijavi/zahtjevu ili službenoj dužnosti).¹¹¹¹ U prethodnom periodu Konkurencijski savjet je donio desetine odluka kojima su spriječene aktivnosti poslovnih subjekata na ograničavanju ili narušavanju tržišne konkurencije.¹¹¹²

Još jedan propis koji je važan sa stanovišta formalnih mehanizama zaštite preduzeća jeste Zakon o zabrani diskriminacije.¹¹¹³ Radi se o zakonu kojim je uspostavljen okvir za ostvarivanje istih prava i mogućnosti svim licima i kojim se uređuje sistem zaštite od diskriminacije. Ovim zakonom, koji se odnosi i na privatna preduzeća, utvrđuju se odgovornosti i obaveze zakonodavne, sudske i izvršne vlasti, kao i pravnih lica i pojedinaca koji vrše javna ovlaštenja, da svojim djelovanjem omoguće zaštitu, promovisanje i stvaranje uslova za jednako postupanje.¹¹¹⁴ U toku 2016. godine usvojene su određene izmjene i dopune ovog zakona, ali bez suštinske promjene njegovog sadržaja.

Rad privatnog sektora podliježe skupu standardnih politika i zakona koji regulišu oblasti carine i poreza, uvoza i izvoza, investiranja, inspeksijskog nadzora, državne pomoći, javno-privatnog partnerstva itd., gdje je predviđeno da u određenim situacijama nadležni organi imaju pravo da utiču na rad i poslovnu politiku preduzeća. Ipak, u svim relevantnim zakonskim normama kojima je predviđen spoljni uticaj na rad preduzeća (poput zakona o inspekcijama¹¹¹⁵ i drugih), ugrađen je i adekvatan mehanizam zaštite u vidu odredaba koje definišu mogućnosti za žalbu subjekata koji su predmet kontrole, odnosno, preduzeća u kojima se na taj način vrši spoljni uticaj na njihove aktivnosti.

Ne postoji registar stvarnog vlasništva koji bi omogućio da se utvrdi ko stvarno stoji iza formalno registrovanih poslovnih subjekata. To stvara ogromnu prazninu koja vladajućim elitama omogućava da vrše uticaj na privatni

sektor i preraspodjeljuju bogatstvo u korist svojih privatnih interesa, kako će sljedeći odjeljak pokazati u praksi.

> INDIKATOR 14.1.4 Nezavisnost (praksa)

U kojoj mjeri je poslovni sektor oslobođen neprimjerenih spoljnih uticaja na njegov rad u praksi?

Ocjena: 25/100

Uprkos postojanju formalnih zaštitnih mehanizama osmišljenih da spriječe spoljne uticaje na rad privatnih preduzeća, oni se i dalje ne primjenjuju u dovoljnoj mjeri. To je posebno izraženo u javnom ugovaranju i procesu javnih nabavki.

Bez obzira na različite formalne mehanizme zaštite koji treba da spriječe neopravdano spoljno miješanje u aktivnosti privatnih preduzeća, njihova praktična primjena i korist za preduzeća ostaje upitna. Poslovni sektor u BiH se i dalje suočava s niskim stepenom ekonomskih sloboda, što je konstatovano u posljednjem izvještaju o *Indeksu ekonomskih sloboda*, gdje je BiH zauzela 63. mjesto od ukupno 176 ocijenjenih zemalja.¹¹¹⁶ Ovaj indeks ocjenjuje različite faktore poslovnog okruženja, od efikasnosti rada pravosudnih organa, vlasničkih prava i poreskog opterećenja za preduzeća pa sve do različitih finansijskih sloboda. BiH je ostvarila najlošije rezultate

upravo u segmentu integriteta vlade (33,1 bod) i efikasnosti pravosudnih organa (34,3 boda) i po tim kriterijumima je svrstana u krug najlošije ocijenjenih zemalja.

U Izvještaju EU o BiH za 2022. godinu se konstatuje da su saradnja i koordinacija u kreiranju ekonomske politike na državnom nivou i među entitetima dodatno nazadovali, što za posljedicu ima rascjepkanost unutrašnjeg tržišta zemlje.¹¹¹⁷

Nadalje, problem korupcije nastavlja da nagrizava integritet vladinih institucija i istovremeno zaustavlja svaku mogućnost za ozbiljniji napredak poslovnog sektora.¹¹¹⁸ Neprimjereni spoljni uticaji na rad privatnog sektora najevidentniji su kod poslova javnog ugovaranja i javnih nabavki.¹¹¹⁹ U 2022. godini, tržište javnih nabavki je predstavljalo više od 10% ukupnog BDP-a BiH. Pri tome, prema podacima Agencije za javne nabavke, korištenje mehanizma pregovaračkog postupka bez objave obavještenja o nabavci je i dalje značajno i čini 6,69% vrijednosti svih ugovora dodijeljenih u 2022. godini.¹¹²⁰

Isto tako, i dalje su prisutni uobičajeni primjeri upliva države i politike u poslovanje privrednih subjekata, pri čemu se javne institucije koriste kao ključni mehanizam za nametanje klijentističkog odnosa između vladajućih političkih struktura i privatnog sektora.¹¹²¹ Istovremeno, na tržištu sve češće dolazi do pojave tzv. povlaštenih preduzeća, koja pod netransparentnim uslovima sklapaju brojne ugovore o javnim nabavkama i time predstavljaju nelojalnu konkurenciju drugim preduzećima na domaćem tržištu.¹¹²² Značajan

primjer takvog netržišnog ponašanja je kompanija Printer, za koju se navodi da je povezana s porodicom predsjednika RS Dodika. Nekoliko slobodnih internet portala u FBiH izvještava o nizu povezanih kompanija koje isisavaju javna sredstva ili bogatstvo javnih preduzeća i prebacuju ih na privatna preduzeća koja su povezana s vladajućom elitom.¹¹²³

Kako se navodi u Izvještaju Evropske komisije o Bosni i Hercegovini za 2023. godinu, rješavanje privrednih sporova u pogledu izvršenja ugovora i dalje je otežano, a sudovi se suočavaju sa značajnim zaostatkom u predmetima.¹¹²⁴

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 14.2.1

Transparentnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe koje obezbjeđuju transparentnost aktivnosti poslovnog sektora?

Ocjena: 50/100

Određena pitanja transparentnosti i nezavisnosti u poslovnom sektoru riješena su postojećim zakonima. Međutim, firme se suočavaju sa dvostrukim standardima u pogledu načina na koji se zakoni primjenjuju na njih i ne raspolažu pravnim ili institucionalnim mehanizmima zaštite od takvog "preferencijalnog tretmana".

Transparentnost poslovnog sektora uglavnom je regulisana zakonima o računovodstvu i reviziji. U oba entiteta na snazi su novi zakoni o računovodstvu i reviziji. U FBiH je to novi Zakon o računovodstvu i reviziji, koji je stupio na snagu 2021. godine¹¹²⁵, dok je novi Zakon o računovodstvu i reviziji u RS donesen 2015. godine i noveliran 2020. godine.¹¹²⁶

Ukratko, zakonodavni okvir koji reguliše transparentnost poslovnog sektora u BiH ne odstupa značajno od zakonodavstva drugih evropskih zemalja, s obzirom na to da su nova zakonska rješenja u velikoj mjeri usklađena s pravnom stečevinom EU i relevantnim EU direktivama. Kada je u pitanju izvještavanje,

sva pravna lica imaju obavezu podnošenja finansijskog izvještaja nadležnoj agenciji (FIA u FBiH i APIF u RS), a sve finansijske izvještaje mora pripremiti i podnijeti ovlašteni/ sertifikovani računovođa.¹¹²⁷ Ti izvještaji se ne moraju objavljivati. S druge strane, za akcionarska društva koja se kotiraju na sarajevskoj ili banjalučkoj berzi postoji obaveza javnog objavljivanja finansijskih izvještaja i drugih relevantnih informacija o svom poslovanju koje su od značaja za zainteresovane ulagače.¹¹²⁸ Kada je riječ o komercijalnim ili investicionim bankama, ne postoje odredbe za godišnji inspekcijski nadzor banaka.

> INDIKATOR 14.2.2

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri postoji transparentnost u poslovnom sektoru u praksi?

Ocjena: 25/100

Uprkos postojanju određenih propisa o transparentnosti i nezavisnosti u poslovnom sektoru, praksa ukazuje na brojne propuste u primjeni definisanih zakonskih odredaba, naročito u pogledu stvarnog vlasništva, transparentnosti ugovaranja i poslovnog učinka, što pogoduje politički umreženim firmama

Kada je u pitanju transparentnost privatnih preduzeća, zbog nepostojanja zakonske

obaveze, veoma mali broj preduzeća svoje godišnje izvještaje objavljuje široj javnosti. Posebno je problematična javna dostupnost podataka iz registra poslovnih subjekata, kao što su detaljne informacije o rukovodećoj i vlasničkoj strukturi preduzeća, ovlaštenim osobama za zastupanje i najvažnijim finansijskim podacima ili poslovanju s povezanim pravnim licima. Izvještaj Evropske komisije o Bosni i Hercegovini za 2023. godinu ukazuje na nepostojanje povezanosti i koordinacije nezavisnih registara poslovnih subjekata između entiteta i BD.¹¹²⁹ Takođe, kako je prethodno navedeno, ne postoji uspostavljen registar stvarnog vlasništva pravnih lica.

Nadalje, iako su zakonima o računovodstvu i reviziji u oba entiteta uvedeni relativno visoki standardi po pitanju kvaliteta finansijskog izvještavanja, u praksi se nadzor nad poštovanjem tih odredaba vrši sporadično, isto kao i eksterna revizija finansijskih izvještaja privatnih preduzeća od strane priznatih revizorskih kompanija.

Kada su u pitanju kompanije koje se kotiraju na berzama, nadležne komisije za hartije od vrijednosti uglavnom vrše ad hoc preglede u slučaju povećanja ili smanjenja kapitala, bez prakse da analitički pregledaju godišnje finansijske izvještaje preduzeća koja kotiraju na berzi. Velike kompanije ne objavljuju informacije u vezi sa suzbijanjem korupcije. Nije jasno da li postoje neke interne politike koje se bave tim pitanjem i šta one podrazumijevaju. Međutim, imajući u vidu vrlo niske zahtjeve u pogledu objavljivanja ovih informacija, malo je izgledno da će se privatni sektor angažovati u borbi protiv korupcije.

Kao što je navedeno u odjeljku 14.1.4, transparentnost poslovnog sektora je značajno narušena zbog tijesne povezanosti vlasnika i menadžera privatnih kompanija s vladajućim elitama. Preplitanje finansiranja političkih stranaka i uzvratanja usluga kroz javne ugovore, kao i privilegije u pristupu finansijama, tržištima itd. za odabrane firme, čine cijeli sektor vrlo osjetljivim na dnevnu politiku i uticaj vladajućih elita. S obzirom na to da su zahtjevi za izvještavanje javnosti minimalni, poslovanje s domaćim kompanijama, bilo kao strani ili domaći investitor, na bilo kojem nivou (bilo na državnom ili samo na opštinskom tržištu) moguće je samo ako postoji jaka veza s ljudima na vlasti.

Zakoni se stoga selektivno primjenjuju. Neke kompanije i investitori su oslobođeni od objavljivanja bilo kakvih podataka o ugovorima, dok drugi podliježu čestim inspekcijama jer nisu po volji vladajućih elita.¹¹³⁰ Još su učestaliji sukobi interesa, gdje visoko pozicionirani političari obezbjeđuju da se poslovi ugovaraju s kompanijama koje su s njima povezane.¹¹³¹ Kao što to ilustruju samo neki primjeri iz FBIH, opštinske, ali i entitetske vlade se utrkuju u dodjeli ugovora politički istaknutim osobama.¹¹³²

> INDIKATOR 14.2.3

Odgovornost (zakon)

U kojoj mjeri postoje pravila i zakoni koji uređuju nadzor poslovnog sektora i korporativno upravljanje pojedinačnim kompanijama?

Ocjena: 50/100

Za odgovarajući nadzor nad korporativnim upravljanjem uspostavljene su zakonske odredbe, koje uključuju pravila u pogledu osnivanja i upravljanja kompanijama, kao i ulogu odbora, uprave i vlasnika. Međutim, one se odnose samo na segmente poslovnog sektora.

Zakonima o privrednim društvima koji se primjenjuju na nivou entiteta i u BD uspostavljeni su mehanizmi nadzora nad poslovanjem svakog privrednog društva.¹¹³³ U zavisnosti od oblika njihovog organizovanja, predviđeni su različiti mehanizmi nadzora privrednih društava. Tako je za sva akcionarska/dionička društva nadzorni odbor obavezan organ upravljanja društvom, zajedno sa skupštinom društva, upravnim odborom i odborom za reviziju.¹¹³⁴

Kada su u pitanju društva s ograničenom odgovornošću, u FBiH funkciju nadzornog odbora obavezno je imati svako društvo koje ima više od deset članova kao i društvo koje ima osnovni kapital u iznosu većem od milion KM i najmanje dva člana.¹¹³⁵ Za društva koja ne ispunjavaju te uslove, formiranje nadzornog

odbora nije obavezno.

Prema Zakonu o privrednim društvima RS, društvo s ograničenom odgovornošću može za potrebe funkcije nadzora imenovati internu reviziju, ako je tako određeno osnivačkim aktom ili ugovorom članova društva. Pored interne revizije, društvo s ograničenom odgovornošću može imati i odbor za reviziju. Isto tako, društvo s ograničenom odgovornošću može imati i nezavisnog revizora.¹¹³⁶

Za preduzeća koja izlaze na tržište kapitala posredstvom berzi, kodekse korporativnog upravljanja utvrđuju Komisija za vrijednosne papire FBiH, odnosno Komisija za hartije od vrijednosti RS, a u skladu s internim aktima, Pravilnikom o upravljanju dioničkim društvima u FBiH¹¹³⁷ i Standardima upravljanja akcionarskim društvima u RS.¹¹³⁸ Finansijski nadzor nad kompanijama ne vrši nijedan specijalizovan regulator s profesionalnim osobljem. Umjesto toga, postoje dvije komisije za hartije od vrijednosti, Komisija za vrijednosne papire FBiH¹¹³⁹ i Komisija za hartije od vrijednosti RS¹¹⁴⁰, koje su nadležne za regulaciju i kontrolu tržišta hartijama od vrijednosti.

> INDIKATOR 14.2.4

Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri je efikasno korporativno upravljanje prisutno u kompanijama u praksi?

Ocjena: 25/100

Generalno, investitori i odbori su samo djelimično efikasni u vršenju nadzora korporativnih upravljačkih odluka. Nadzorni odbori, kao važni segmenti korporacija, većinom su zapostavljeni.

U strukturi poslovnog sektora dominiraju mikro i mala preduzeća. To su preduzeća s malim brojem zaposlenih (0-49), koja najčešće nemaju razvijenu upravljačku strukturu, a funkcija vlasnika i direktora (menadžera) obično je objedinjena u istoj osobi.¹¹⁴¹ U takvom kontekstu, privatni poslovni subjekti još uvijek nisu dovoljno svjesni značaja korporativnog upravljanja. Iako dobro korporativno upravljanje podstiče održivi ekonomski razvoj tako što poboljšava performanse kompanija i omogućava im pristup stranim tržištima, još uvijek je malo onih koji su svjesni njegovog značaja. Stoga, kako bi se podržao njihov rast, potrebno je dodatno istaći značaj korporativnog upravljanja i prilagoditi ga različitim veličinama poslovnih subjekata i segmentima tržišta.¹¹⁴²

U pogledu korporativnog upravljanja, posebno je zanemaren nadzorni odbor kao ključni korporacijski organ. Kao što je već navedeno, principi korporativnog upravljanja ne primjenjuju se ni u velikim preduzećima

koja se kotiraju na berzi.¹¹⁴³ To je posljedica korumpiranog političkog okruženja koje se fokusira na nekolicinu velikih državnih preduzeća koja su pod političkom kontrolom i/ili uticajem, gdje se takva pravila ne primjenjuju. U takvom visokokoruptivnom okruženju, mala i srednja preduzeća su primorana da se bore za puko preživljavanje i nemaju vremena za unapređenje upravljanja. Osim toga, učestali slučajevi korupcije u dodjelama ugovora pokazuju da korporativno upravljanje ne igra nikakvu ulogu i da je mnogo važnije imati dobre veze.

> INDIKATOR 14.2.5

Mehanizmi integriteta (zakon)

U kojoj mjeri postoje mehanizmi za obezbjeđivanje integriteta svih aktera u poslovnom sektoru?

Ocjena: 50/100

Mehanizmi za izgradnju poslovnog integriteta preduzeća u BiH i dalje počivaju na principu dobrovoljnosti i nemaju neposredno uporište u regulatornom okviru.

Mehanizmi za izgradnju poslovnog integriteta preduzeća uključuju interne dokumente poput etičkog kodeksa ili pravila profesionalnog ponašanja zaposlenih, koji su sadržani u poslovnoj politici kompanije. Veće kompanije (uglavnom međunarodne korporacije) češće

vode računa o dobroj reputaciji i integritetu svojih poslovnih partnera, kao i o njihovoj spremnosti da prihvate i primjenjuju standarde etičkog i poslovnog ponašanja koji su predviđeni kodeksom.

Privredne komore na entitetskom i kantonalnom nivou su nedavno usvojile kodekse poslovne etike za svoje članove, ali se ti kodeksi ne primjenjuju u praksi.¹¹⁴⁴ Zakon ne obavezuje privatne kompanije da imaju imenovane službenike za usklađenost.

Krivični zakoni na svim nivoima inkriminišu primanje mita u privatnom sektoru, a propisuju i odgovornost pravnih lica.¹¹⁴⁵ Ne postoje eksplicitne odredbe koje zabranjuju podmićivanje u inostranstvu, ali ih postojeći zakoni ne spominju. Međutim, podmićivanje u inostranstvu nije veliki problem, jer preduzeća nemaju ekonomsku moć da ostvare značajnu poslovnu zastupljenost u inostranstvu, a glavno izvozno tržište je EU, koje je generalno mnogo bolje regulisano u pogledu poslovnog podmićivanja. Konačno, zakon o javnim nabavkama ne traži od ponuđača da imaju usvojene etičke programe i politike.¹¹⁴⁶

U pogledu formalnih mehanizama za borbu protiv korupcije u privatnom sektoru, uloga uzbunjivača je nedavno došla do izražaja. Iako već duži niz godina postoje inicijative za izmjene i dopune regulatornog okvira na nivou BiH kojima bi se kvalitetnije riješilo pitanje njihovog statusa i zaštite, do izmjena zakona nije došlo, kao što je podrobnije objašnjeno u odjeljku 2.2.5.

> INDIKATOR 14.2.6

Mehanizmi integriteta (praksa)

U kojoj mjeri je integritet onih koji rade u poslovnom sektoru obezbijeđen u praksi?

Ocjena: 0/100

Poslovne akcije koje imaju za cilj obezbjeđivanje poštovanja etičkih i zakonskih standarda su generalno ograničene, a korporativni integritet je još uvijek izuzetak, a ne pravilo.

Rijetki su primjeri preduzeća koja su postigla određeni nivo poslovnog integriteta. Tamo gdje je to i slučaj, radi se obično o kompanijama koje su uključene u globalne lance ili su dio većeg, globalnog poslovnog sistema koji nameće takve zahtjeve u skladu sa svojom poslovnom politikom (npr. potpisnice Globalnog sporazuma).¹¹⁴⁷

Primjer dobre prakse predstavljaju interesne i zagovaračke organizacije, poput udruženja poslodavaca i privrednih komora, koje definišu svoje etičke kodekse i pravila profesionalnog ponašanja kako bi služili kao primjer članstvu.¹¹⁴⁸ Nažalost, većina takvih inicijativa nastaje kao rezultat projekta ili spoljnog uticaja, a vrlo rijetko potiču iz same organizacije ili preduzeća, pa je njihov dugoročni učinak upitan.

Slično je i s ranijim pokušajima da se pri entitetskim i kantonalnim privrednim komorama uspostave sudovi časti koji bi bili zaduženi za razvijanje i zaštitu dobrih

poslovnih običaja među članovima komora. Uloga sudova časti je da vode postupak i izriču mjere za povredu poslovnih običaja, ugovora, trgovačkih pravila, uzansi i drugih propisa na domaćem tržištu. Takođe, trebalo bi da naročito razmatraju i sankcionišu narušavanje konkurencije na tržištu putem monopolističkog djelovanja, nelojalne konkurencije, špekulacije i ograničavanja tržišta, te povredu ugleda članova komore i drugih preduzeća u obavljanju poslovanja. U praksi je, međutim, situacija takva da uopšte ne postoje bilo kakve javne informacije u vezi s radom sudova časti niti postoje informacije o tome da je ijedan sud časti zasjedao u prethodnom periodu.

Podmičivanje je jedan od najzastupljenijih vidova korupcije u poslovnom sektoru. Analiza Udruženja poslodavaca FBiH, kojom su obuhvaćena 102 privredna subjekta koja su članovi Udruženja, pokazuje da se 58% njih često susreće s korupcijom, 34% povremeno, a samo 4% anketiranih nije doživjelo korupciju u svom poslovanju.¹¹⁴⁹ Prema nepotvrđenim izvorima, većina preduzeća bi prećutala takvo neetičko ponašanje kako bi obezbijedila ugovore, što znači da su i sama spremna da budu dio korumpiranog sistema, umjesto da ga razotkriju i suprotstave mu se.

Shodno navedenom, kultura korporativnog upravljanja u poslovnom sektoru je još uvijek na niskom nivou, korupcija je visoka, a svijest o potrebi i značaju jačanja poslovnog integriteta generalno nerazvijena.

> INDIKATOR 14.2.7

Zastupljenost polova

U kojoj mjeri su žene pravično zastupljene na rukovodećim pozicijama u poslovnom sektoru?

Ocjena: 25/100

Vlada redovno sakuplja i objavljuje određene statističke podatke. Analiza tih podataka otkriva da postoji značajna neravnoteža u zastupljenosti žena i muškaraca na rukovodećim pozicijama u poslovnom sektoru, kao i u korporativnim odborima i na izvršnim funkcijama.

Prema podacima UNDP-a, žene u BiH imaju znatno niži bruto nacionalni dohodak po glavi stanovnika od muškaraca. On iznosi 19.457 KM za žene, a 36.189 KM za muškarce, što znači da žene ostvaruju samo 53,7% prihoda muškaraca.¹¹⁵⁰ Osim toga, žene se češće zapošljavaju na manje plaćenim poslovima i imaju ograničene mogućnosti za napredovanje u karijeri, što negativno utiče na njihov materijalni status, kako tokom radnog vijeka, tako i nakon njega.¹¹⁵¹

U oblasti poslovanja, žene generalno dobijaju određenu podršku, naročito kada je riječ o pokretanju malog biznisa.¹¹⁵² Ipak, njihovo učešće u poslovnom sektoru je i dalje nisko. Prema izvještaju koji je finansirao UNDP, žene su slabo zastupljene u upravljačkim strukturama domaćih kompanija, a rijetko su prisutne i u udruženjima poslodavaca ili

privrednim komorama.¹¹⁵³ Analiza Finansijsko-informatičke agencije FBiH pokazuje da od ukupnog broja kompanija u FBiH, samo 20% ima žene na rukovodećim pozicijama.¹¹⁵⁴

U slučaju srednjih i velikih preduzeća, ovaj procenat je još niži (14% u srednjim i 16% u velikim preduzećima). Iako korijeni ovog problematičnog stanja sežu možda još u prošlost, kada ova vrlo tradicionalna zemlja nije pridavala značaj obrazovanju žena, situacija se u novije vrijeme mijenja, jer danas fakultetske studije završava veći broj žena nego muškaraca, pogotovo na poslovnim studijama i ekonomiji.¹¹⁵⁵ To će u konačnici dovesti do tranzicije i veće uloge žena, ali i dalje ima prostora za napredak.

Udruženje poslovnih žena u BiH osnovano je kao nevladina organizacija koja okuplja žene preduzetnice, podržava razvoj njihovog poslovanja, nudi im prilike za napredak i pomaže im da razumiju i zastupaju svoje interese u poslovnom sektoru.¹¹⁵⁶

ULOGA

> INDIKATOR 14.3.1

Angažman u politikama za borbu protiv korupcije

U kojoj mjeri je poslovni sektor uključen u zagovaranje kod domaćih vlasti da se ozbiljnije pozabave problemom korupcije?

Ocjena: 25/100

Antikorupcijski naponi su slabo zastupljeni u planovima poslovnog sektora, naročito u odnosu s vlastima. Poslovni subjekti ne osjećaju motivaciju da se uključe u borbu protiv korupcije.

Poslovni sektor je nezaobilazan partner u uspješnoj borbi protiv korupcije. U Udruženju poslodavaca FBiH, koje okuplja privredne subjekte u FBiH, uviđaju učestalost ove pojave i prepoznaju da ona ozbiljno ugrožava poslovni i ekonomski razvoj. Često ističu potrebu suštinskih izmjena zakonskog okvira kako bi se onemogućile koruptivne radnje i smanjio prostor da državni službenici i političari budu izloženi korupciji ili je podstiču u poslovanju s preduzećima.¹¹⁵⁷ Prema nalazima nedavno sprovedenog istraživanja, 98% članova Udruženja doživljava korupciju kao ogromnu prepreku¹¹⁵⁸, ali samo 7% ih je prijavilo korupciju kada su se susreli s njom.¹¹⁵⁹

S tim u vezi, nekoliko nevladinih organizacija udružilo se s Udruženjem poslodavaca FBiH

i Unijom poslodavaca RS, a to su TI BiH, CCI i Centar za razvoj medija i analize (CRMA), uz podršku USAID-a, te su početkom 2021. godine zajedno pokrenuli projekat «Poslovanje bez korupcije».¹¹⁶⁰ Nažalost, stranica koja je pokrenuta prije dvije godine i koja je bila namijenjena da služi kao kanal za podršku čistom poslovanju, više nije funkcionalna, slično kao i inicijativa UN-a Global Compact, koja je takođe doživjela veliki zastoj u BiH u svojim počecima, ali se u posljednjih godinu-dvije ponovo aktivirala u određenoj mjeri i u vrijeme pisanja ove publikacije ima 14 članica iz BiH.¹¹⁶¹

> INDIKATOR 14.3.2

Podrška i saradnja s civilnim društvom

U kojoj mjeri poslovni sektor saraduje s civilnim društvom i pruža mu podršku u njegovoj ulozi borbe protiv korupcije?

Ocjena: 25/100

Primjeri saradnje poslovnog sektora i civilnog društva na sprečavanju korupcije su rijetki i nedjelotvorni.

Aktivnosti poslovnog i civilnog sektora u borbi protiv korupcije su sporadične i neujednačene. Razlozi za to su višestruki, a jedan od njih je loš odnos vlasti prema OCD, koje vidi kao one koji samo traže mane i kritikuju javnu upravu, kao i prema preduzećima koja saraduju s OCD, koja se posmatraju u istom svjetlu.

Međutim, iako rijetki, primjeri saradnje i podrške civilnom sektoru ipak postoje. U prethodnom periodu u BiH se profilisalo nekoliko OCD koje su posebno aktivne u različitim područjima borbe protiv korupcije (vidi takođe odjeljak 14.3.1). U prvom redu to su TI BiH i CCI. Ove dvije organizacije su uspjele izgraditi prepoznatljivost i uspostaviti saradnju s brojnim akterima, uključujući predstavnike poslovnog sektora preko privrednih komora i sindikata, u sprovođenju aktivnosti na borbi protiv korupcije. TI BiH je razvio platformu Forum poslovnog integriteta za komunikaciju i razmjenu mišljenja i iskustava

INTERAKCIJE

svih zainteresovanih za oblast korporativnog upravljanja, jačanja integriteta i borbe protiv korupcije.¹¹⁶² Ono što ipak predstavlja problem jeste činjenica da takve inicijative za saradnju vrlo rijetko dolaze od poslovnog sektora ili što takvi pokušaji brzo propadnu. Isto tako, saradnja iako postoji, bazirana je na projektnom pristupu i možda neće biti održiva, osim ako preduzeća, kao krajnji korisnici, ne pokažu ozbiljnu posvećenost. Jedan od primjera saradnje je inicijativa pod nazivom ACCOUNT, koja je trajala od 2014. do 2019. godine, a uspostavljena je kako bi se vršio pritisak na predstavnike vlasti na svim nivoima da ubrzaju antikorupcijske reforme. Između ostalih, članovi uspostavljene mreže organizacija bili su predstavnici OCD, medija, akademskih institucija, privrednih komora, sindikata i pojedinci.¹¹⁶³

Finansijska podrška civilnom društvu od strane poslovnog sektora i dalje nije prisutna u BiH, za razliku od prakse većine ekonomija s razvijenom demokratijom. To je posljedica percepcije da OCD imaju vrlo ograničen uticaj u hibridnim društvima kakvo je BiH.

Interakcija poslovnog sektora s izvršnim vlastima i javnim sektorom uglavnom je reaktivna ili uslovljena zakonskim obavezama. Poslovni subjekti se pojavljuju kao ponuđači na tenderima za javne nabavke.

Kao što je prethodno naglašeno, ne postoje uspostavljeni formalni mehanizmi ili institucionalizovani vidovi saradnje u borbi protiv korupcije, već samo sporadične inicijative zasnovane na projektima.¹¹⁶⁴ Nakon dijagnostičke procjene, «Poslovanje bez korupcije» je pokrenulo dijalog o izmjeni zakonskih propisa koji pogoduju pojavi korupcije (zakon o inspekciji kao pilot projekat).

PREPORUKE ZA STUB

- > Od suštinske je važnosti razdvojiti individualne i stranačke interese od poslovnog sektora. To se može postići na sljedeći način:
 - Podizanjem nivoa transparentnosti i odgovornosti javne uprave, naročito u sferi ugovaranja, javnih nabavki i drugih interakcija s privatnim sektorom, primjeni digitalnih rješenja, registara i sl.
 - Propisivanjem strožih kazni za obje strane koje učestvuju u činu podmićivanja, uz mnogo efikasnije mehanizme sprovođenja, mogućnost prijavljivanja podmićivanja i zaštitu uzbunjivača.
- > Privatni sektor treba da se uključi u unapređenje i podsticanje korporativnog upravljanja i poslovnog integriteta isticanjem primjera dobre prakse i razvijanjem specifičnih alata i smjernica za formulisanje planova integriteta u privrednom i privatnom sektoru. Kao dobra platforma za razmjenu iskustava mogu poslužiti regionalni i donatorski projekti koji podržavaju ovaj proces.
- > Privatni sektor treba da uspostavi odgovarajuće sektorske mehanizme za prijavu korupcije i drugih oblika nepravilnosti. To se može ostvariti u partnerstvu s civilnim društvom koje raspolaže iskustvom u primjeni sličnih alata i u iniciranju postupaka pred pravosudnim organima i organima za sprovođenje zakona.
- > Javni i privatni sektor bi trebalo da iskoriste prednosti digitalizacije kako bi povećali nivo transparentnosti stvaranjem povoljnijeg poslovnog okruženja s manje diskrecionih ovlaštenja za javni sektor kroz automatizaciju i manje direktnih kontakata s poslovnim subjektima, ali i kako bi privatni sektor mogao pružati više informacija o svom statusu i poslovanju.

15 > DRŽAVNA PREDUZEĆA

Ukupna ocjena za stub:

29/100

Kapacitet:

33/100

Upravljanje:

25/100

Uloga:

/

SAŽETAK

Državna preduzeća predstavljaju važan segment ekonomije u BiH, a prema podacima MMF-a iz 2022. godine¹¹⁶⁵, imaju udio od oko 11% u ukupnoj zaposlenosti u BiH i posjeduju 40% stalnih sredstava. Budući da za svoje poslovanje vezuju veliki dio privatnog sektora, državna preduzeća i dalje predstavljaju jedan od najvažnijih elemenata ekonomije u BiH, a pretežno dominiraju u sektorima energetike, šumarstva, saobraćaja i komunalnih usluga.

Poslovanje državnih preduzeća regulisano je entitetskim zakonima o javnim preduzećima, koji su u osnovi *lex specialis* (zakon koji reguliše određenu oblast ima prednost nad zakonom koji reguliše opšta pitanja)¹¹⁶⁶ – u RS je na snazi Zakon o javnim preduzećima RS¹¹⁶⁷, donesen 2004. uz izmjene iz 2011. godine, a u FBiH Zakon o javnim preduzećima FBiH¹¹⁶⁸, koji je posljednje izmjene pretrpio 2012. godine.

Zbog velikog uticaja politike na njihov rad i procese odlučivanja, javna preduzeća su neefikasna i smatraju se jednim od najvećih izvora korupcije i stubova korumpiranog sistema održavanja moći.

U BiH ne postoje tačni, ažurirani i javno dostupni podaci o sektoru društvenih preduzeća,

njihovom broju, načinu poslovanja i strukturi upravljanja. Podaci TI BiH iz 2022. godine pokazuju da u BiH posluje 451 javno preduzeće, a sva ova preduzeća na kraju 2021. godine zapošljavala su oko 81.000 radnika. Javna preduzeća u BiH čine značajan dio privrede, a podaci TI BiH pokazuju da njihovi godišnji prihodi iznose oko sedam milijardi KM.

Prema procjeni Međunarodnog monetarnog fonda (MMF), temeljnija reforma sektora javnih preduzeća mogla bi dovesti do povećanja BDP-a BiH za 3% na godišnjem nivou.¹¹⁶⁹ Prema istom izvještaju, zbirni dugovi državnih preduzeća iznose oko 26% BDP-a BiH. To uključuje blizu 4% BDP-a u zakašnjelim neizmirenim obavezama za poreze i socijalne doprinose, što smanjuje poreske prihode i ima negativan uticaj na funkcionisanje sistema socijalnih davanja. Finansijska racio analiza pokazuje da je preko 44.000 lica zaposleno u državnim preduzećima koja se suočavaju s visokim ili veoma visokim finansijskim rizicima, što je 6% ukupne zaposlenosti u BiH. MMF navodi da javna preduzeća u BiH proizvode samo 10% dodane vrijednosti, što sugeriše da zaposleni u državnim preduzećima proizvode manju dodanu vrijednost nego druge zemlje u regionu.

KAPACITETI

> INDIKATOR 15.1.1

Nezavisnost (zakon)

U kojoj mjeri zakonski i regulatorni okvir za preduzeća u državnom vlasništvu štiti nezavisno poslovanje državnih preduzeća i obezbjeđuje jednake uslove poslovanja za državna preduzeća kao i za preduzeća iz privatnog sektora?

Ocjena: 50/100

Zakonski okvir nominalno omogućava nezavisno poslovanje državnih preduzeća s obzirom na postojanje nezavisnih upravnih i nadzornih odbora, ali nedostaci unutar zakonskih odredaba koje se odnose na imenovanja omogućavaju neprimjerene uticaje na rad državnih preduzeća.

Entitetski zakoni o javnim preduzećima jasno zabranjuju uplitanje politike u rad i poslovanje preduzeća u vlasništvu države.¹¹⁷⁰ Entitetski zakoni o privrednim društvima, koji regulišu oblast poslovanja preduzeća, jednako važe za preduzeća u privatnom i javnom vlasništvu.¹¹⁷¹

Međutim, nije uspostavljena jasna podjela između različitih funkcija koje vrše vlade, kao akcionari, kreatori javnih politika ili kao regulatori u različitim sektorima. Nedovoljno jasan ili preklapajući zakonski okvir ne omogućava jasno konzumiranje svake od navedenih uloga.¹¹⁷² Ni na jednom nivou u

BiH se ne razmatraju, a još manje usvajaju, propisi ili politike koji bi regulisali vlasništvo nad državnim preduzećima i njihovu nezavisnost od izvršne vlasti.

Takođe, postoji još zakona koji javnim preduzećima daju povlašteni položaj, poput zakona o gasu¹¹⁷³, entitetskih zakona o željeznicama¹¹⁷⁴, šumama¹¹⁷⁵ i električnoj energiji¹¹⁷⁶, koji javnim preduzećima daju monopol. Dodatno, Zakon o koncesijama RS sadrži odredbu koja Vladi RS daje pravo da koncesiju dodijeli putem pregovaračkog postupka bez javnog nadmetanja ako koncesiju zatraži javno preduzeće koje obavlja djelatnost od opšteg interesa.¹¹⁷⁷ Uprkos preuzetim obavezama liberalizacije tržišta i usklađivanja sa zakonima Evropske unije, BiH godinama nije puno toga uradila.

Odnosi javnih preduzeća s državnim bankama (Investiciono-razvojna banka RS i Razvojna banka Federacije BiH) nisu zasnovani na čisto komercijalnim osnovama jer su ove banke često povoljnim kreditima spasavale javna preduzeća od propadanja. IRB RS je, na primjer, u nekoliko navrata kupovala obveznice Olimpijskog centra Jahorina iako ovaj centar ni ranije nije redovno plaćao obaveze po osnovu ranije kupljenih obveznica.¹¹⁷⁸ Zakon o Investiciono-razvojnoj banci RS daje Vladi mogućnost da se u značajnoj mjeri miješa u odlučivanje ove banke¹¹⁷⁹, a slično je i sa Zakonom o Razvojnoj banci FBiH, koji Vladi omogućuje da indirektno utiče na donošenje odluka i imenovanje uprave.¹¹⁸⁰

Zakonski okvir o javnim preduzećima omogućava vlastima da se upliću u

svakodnevne odluke javnih preduzeća samo putem imenovanja i ličnih/partijskih veza (vidi sljedeći odjeljak o praksi), iako je to u nadležnosti uprave i nadzornih odbora.¹¹⁸¹

> INDIKATOR 15.1.2

Nezavisnost (praksa)

U kojoj je mjeri svakodnevni rad državnih preduzeća u praksi oslobođen od uplitanja države?

Ocjena: 0/100

Bez obzira što zakonski okvir zabranjuje uplitanje politike i predviđa nezavisno upravljanje javnim preduzećima, državnim preduzećima upravljaju pojedinci ili grupe povezane s političkim partijama.¹¹⁸² Direktori javnih preduzeća se uglavnom imenuju po političkoj liniji, bez javnog konkursa, a vlada po zakonu može da direktno imenuje članove odbora za vršioca dužnosti na kraće vremenske periode. Međutim, u praksi se ovi privremeni mandati¹¹⁸³ mogu beskonačno ponavljati.¹¹⁸⁴

Ograničenja koja zabranjuju uplitanje politike u rad državnih preduzeća rijetko se primjenjuju u praksi. Nominalno, vlade imenuju rukovodstva na osnovu javnog konkursa, ali u praksi to u najvećoj mjeri zavisi od međusobnih dogovora političkih partija.¹¹⁸⁵ Zbog loših zakonskih odredaba koje se odnose na imenovanja članova uprave, konkursi se često svode na puku formalnost ili se uopšte ne sprovode zbog mogućnosti postavljanja članova uprave

u mandate vršioca dužnosti, što omogućava vlastima da ih postavljaju i smjenjuju u svakom trenutku ili da u nedogled produžavaju njihova privremena imenovanja. Najbolji primjer koji to ilustruje jeste čistka direktora javnih preduzeća u RS nakon izbora 2018. godine, kada je predsjednik SNSD-a javno najavio da će smijeniti sve direktore koji ga nisu podržali u izbornoj kampanji.¹¹⁸⁶

Još jedan od primjera je objavljivanje koalicionog sporazuma¹¹⁸⁷ vladajuće koalicije u RS, u kome je navedeno koja stranka «dobija» koje preduzeće. Sličnim primjerima obiluje i FBiH, gdje su tri vladajuće stranke «razdijelile» među sobom najveća državna preduzeća kao uslov za formiranje vladajuće koalicije na tom nivou.¹¹⁸⁸ Prema podacima iz Registra javnih funkcionera koje je objavio TI BiH, 82 izabrana ili imenovana funkcionera trenutno obavljaju dodatne funkcije u upravi ili nadzornom odboru državnih preduzeća.¹¹⁸⁹ Istraživanje TI BiH iz 2020. godine je pokazalo da se od 83 poslanika, 13 nalazi u upravljačkim strukturama javnih preduzeća, iako to zakon zabranjuje.

Međutim, vlast je našla model po kojem to prolazi nekažnjeno. Poslancima se u nedogled produžavaju mandati vršioca dužnosti direktora javnih preduzeća jer nadležna Komisija za utvrđivanje sukoba interesa uporno tumači zakon na način da v.d. direktora nije isto što i direktor u smislu ovog zakona, iako to nigdje nije navedeno. Ovi podaci TI BiH pokazuju da primjena entitetskih zakona o javnim preduzećima i zakona o sukobu interesa na svim nivoima u praksi nije dovela do smanjenja uplitanja politike u rad javnih preduzeća te da direktori više djeluju u ličnom i stranačkom

interesu, a ne u interesu preduzeća kojima rukovode. Posebno je ilustrativan primjer imenovanja Sedina Kahrimana, šefa kadrovske komisije SDA, na mjesto generalnog direktora BH Telekoma. Takođe, za generalnog direktora Elektroprivrede RS imenovan je Luka Petrović, koji obavlja funkciju generalnog sekretara SNSD-a zaduženog za finansije stranke. Oba imenovanja su izvršena u suprotnosti s entitetskim zakonima o javnim preduzećima, ali nadzorni odbori godinama ignorišu odredbe ovih zakona. Pri ovakvom imenovanju članova uprave i nadzornih odbora, javna preduzeća prepuštena su pod direktnu kontrolu političkih partija, a sastavi ovih odbora ne omogućavaju objektivno, profesionalno i nezavisno donošenje odluka u najboljem interesu preduzeća. U kontekstu povlaštenog položaja koji državna preduzeća imaju u odnosu na privatni sektor, važno je istaći da je takva situacija omogućena primjenom brojnih zakona i propisa, što pokazuje da vrlo često sami zakoni ne štite javni interes, već omogućavaju zloupotrebe i pogodovanje privatnim interesima pojedinaca, kao i narušavanje tržišne konkurencije.

Davanje monopola državnim poštanskim operaterima zakonom iz 2005. godine je takođe imalo za posljedicu gušenje konkurencije na tržištu koje postaje profitabilno.¹¹⁹⁰ Davanje monopola državnim operaterima imalo je za cilj obezbijediti mogućnost dostavljanja pošte svim stanovnicima BiH po jedinstvenoj cijeni, ali se dominantan položaj poštanskih operatera počeo zloupotrebjavati nastankom novih trendova u oblasti trgovine i razvojem internet prodaje, što je ovu oblast učinilo interesantnom i privatnim investitorima. Analiza

TI BiH je pokazala da javni operateri, uprkos dominantnom položaju, posluju sve lošije, a istovremeno vrše prekomjerna zapošljavanja, što je u slučaju Pošta Srpske dovelo i do pritiska na javne finansije jer nagomilani dug ide na teret entitetskog budžeta.¹¹⁹¹

Takođe, članom 7. Zakona o igrama na sreću RS, javnom preduzeću Lutrija RS dodijeljena su ekskluzivna prava priređivanja elektronskih igara na sreću, čime su iz igre izbačene desetine malih priređivača, a radi se o prilično atraktivnom tržištu s procijenjenim godišnjim prometom od 2,6 milijardi KM u cijeloj BiH.¹¹⁹² Lutrija RS je potom osnovala zajedničko preduzeće i u taj posao pod sumnjivim okolnostima uvela privatnog investitora. Sve je na kraju dovelo do korupcijske afere i formiranja zajedničkog preduzeća s kompanijom «Casinos Austria VLT», za koju mediji iznose brojne dokaze o njenoj povezanosti s vrhom vlasti u RS.¹¹⁹³ Posljedica ovoga su tužbe privatnih (online i offline) kladionica i kockarnica protiv Vlade RS, koje bi mogle da oštete budžet za desetine miliona eura zbog odšteta i kazni za dodjelu koncesija pod monopolističkim tretmanom.¹¹⁹⁴

UPRAVLJANJE

> INDIKATOR 15.2.1

Transparentnost (zakon)

U kojoj mjeri postoje odredbe kojima se obezbjeđuje transparentnost u poslovanju državnih preduzeća?

Ocjena: 50/100

U BiH je uspostavljen solidan zakonski osnov koji bi trebalo da obezbijedi odgovarajući nivo transparentnosti u poslovanju javnih preduzeća, ali određene manjkavosti u zakonima omogućavaju prikrivanje bitnih informacija od javnosti.

Prema zakonima o slobodi pristupa informacijama, svako fizičko ili pravno lice de jure ima pravo pristupa informacijama u posjedu javnih organa, uključujući i informacije u posjedu javnih preduzeća.¹¹⁹⁵ Zakon o javnim preduzećima u FBiH obavezuje skupštinu akcionara da podnosi opštinskom vijeću, skupštini kantona, odnosno Parlamentu FBiH izvještaje o radu i poslovanju javnih preduzeća najmanje jednom godišnje.¹¹⁹⁶

Entitetski zakoni o računovodstvu se primjenjuju na sva privredna društva, bez obzira na vlasništvo nad kapitalom.¹¹⁹⁷

Između različitih vrsta preduzeća postoji bitna razlika u pogledu informacija koje moraju objavljivati. Preduzeća koja su registrovana kao akcionarska društva dužna su na berzama

objavljivati redovne podatke o poslovanju, koji uključuju kvartalne finansijske izvještaje, godišnje finansijske izvještaje, revizorske izvještaje, zapisnike sa skupštine akcionara i sve bitne promjene u kapitalu. Za nedostavljanje izvještaja berze uglavnom izriču sankcije obustavljanja trgovine akcijama. S druge strane, preduzeća koja su registrovana kao društva s ograničenom odgovornošću dužna su samo dostaviti izvještaje entitetskim registrima poslovnih subjekata. Te izvještaje agencije objavljuju samo u skraćenoj formi, a većina preduzeća na svojim web stranicama nema objavljene finansijske i revizorske izvještaje, sastave upravljačkih tijela i osnovne podatke iz poslovanja.

Uredbe o transparentnosti finansijskih odnosa između osnivača i preduzeća nalažu javnim preduzećima obaveznu objavu planova poslovanja i izvještaja o poslovanju online na svojim web stranicama.¹¹⁹⁸ Osim podataka koji su sastavni i uobičajeni dio izvještaja o poslovanju, planovi i izvještaji bi po ovoj uredbi naročito trebalo da sadrže i podatke o investicijama, zatim stepen ostvarenja postavljenih ciljeva i poslovnih rezultata, informacije o odricanju od naplate potraživanja i razlozima/osnovima, pokrivanje gubitaka povezanih preduzeća, informacije o transfernim cijenama s povezanim licima, informacije o reprogramima ili oprostima dugova od strane poreske uprave i drugih organa, oprostuzatezних kamata i sl.

Uredbe o transparentnosti, koje na dosta detaljan način propisuju obaveze izvještavanja o specifičnim finansijskim odnosima, sadrže visoke finansijske pragove primjene, tako

da većina javnih preduzeća u BiH nije pod obavezom primjene ovih propisa. Naime, od poštovanja ovih uredbi u oba entiteta izuzeta su proizvodna preduzeća s ukupnim prihodom u posljednjoj godini manjim od 250 miliona evra i ostala javna preduzeća s ukupnim prihodom u zadnje dvije godine manjim od 40 miliona eura.¹¹⁹⁹

U saradnji sa Svjetskom bankom entitetske vlade bi trebalo da rade na uspostavljanju centralizovanih koordinacionih jedinica koje bi bile nadležne za kontrolu poslovanja javnih preduzeća. U RS je 2021. godine donesena odluka o uspostavljanju sistema nadzora nad javnim preduzećima u RS, kojom se predviđa da se sistem nadzora uspostavi u Generalnom sekretarijatu Vlade RS, a u njemu će učestvovati i resorna ministarstva i IRB RS. Kroz šest faza, ova jedinica bi trebalo da uspostavi mehanizme za praćenje ekonomskih i finansijskih pokazatelja, analizu i davanje preporuka resornim ministarstvima i nadziranim javnim preduzećima. Međutim, u ovoj fazi još uvijek se ne radi zbirno izvještavanje o pokazateljima finansijskog poslovanja ili implementacije javnih politika u državnim preduzećima. Vlada FBiH je 2022. godine usvojila Strategiju reforme upravljanja javnim finansijama u FBiH 2021-2025. Jedna od mjera u okviru strategije jeste uspostavljanje jedinice zadužene za nadzor nad javnim preduzećima u okviru Generalnog sekretarijata Vlade FBiH.

> INDIKATOR 15.2.2

Transparentnost (praksa)

U kojoj mjeri postoji transparentnost u poslovanju državnih preduzeća u praksi?

Ocjena: 25/100

Javna preduzeća generalno pokazuju vrlo malo transparentnosti u pogledu svoje organizacione strukture, ukupnog poslovanja te vlasničke i upravljačke strukture. Ako su i dostupni, njihovi poslovni planovi, finansijski izvještaji i drugi dokumenti ne pružaju dovoljan uvid u to kako finansijski posluju, da li ostvaruju poslovne ciljeve i da li služe javnom interesu. Čak i kada sudovi nalože objelodanivanje informacija u skladu sa Zakonom o slobodi pristupa informacijama, državna preduzeća ne objavljuju veće količine informacija.¹²⁰⁰

Prema istraživanju TI BiH iz 2018. godine, u preko 60% preduzeća obuhvaćenih uzorkom sjednice nadzornog odbora održavaju se više od sedam puta godišnje, što je i više od zakonom propisanog minimuma (četiri)¹²⁰¹, ali informacije o tim sjednicama, usvojenim odlukama i dr. nisu dostupne. Detaljno pretraživanje web stranica 20 javnih preduzeća iz uzorka koja kotiraju na berzi pokazalo je da ni kod jednog od njih nisu objavljeni propisi i dokumenti koji uređuju rad skupštine i nadzornog odbora, a podaci o održanim sjednicama ovih organa (pozivi, dnevni red, usvojene odluke, zapisnici ili izvodi iz zapisnika i dr.) objavljeni su samo kod jednog preduzeća i samo za nadzorni odbor.

TI BiH je 2021. godine zatražio pristup svim ovim izvještajima na osnovu Zakona o slobodi pristupa informacijama i objavio ih u bazi javnih preduzeća na platformi Transparentno.ba. Za potrebe posljednjeg istraživanja, TI BiH je poslao zahtjeve za pristup informacijama na adrese 434 javna preduzeća (sedam javnih preduzeća na državnom nivou BiH, 274 javna preduzeća na nivou FBiH, 153 javna preduzeća na nivou RS). Tražene su informacije o poslovanju preduzeća, finansijski i revizorski izvještaji, sastavi upravljačkih tijela i primanja članova uprave. Od tog broja, 208 preduzeća nije odgovorilo u zakonskom roku zbog čega su upućene urgencije, drugostepenom organu su upućene 32 žalbe i 113 žalbi za ćutanje administracije i na kraju pokrenuto je devet upravnih sporova. Sporovi zbog nedostavljanja ovih informacija pokrenuti su protiv nekih od najvećih javnih preduzeća u BiH, među kojima su Elektroprenos BiH, HT Eronet, BH pošte, Puteve Republike Srpske, MH Elektroprivreda RS Matično preduzeće.

Kada su u pitanju podaci o vlasničkoj strukturi, državna preduzeća koja su registrovana na berzi imaju objavljene podatke o vlasničkom udjelu pojedinačnih akcionara. S druge strane, preduzeća koja su registrovana kao društva s ograničenom odgovornošću ne objavljuju te informacije, a to poseban problem predstavlja u preduzećima gdje postoji kombinovana struktura javnog i privatnog vlasništva poput preduzeća Alumina d.o.o. Zvornik, Arcelor Mital Prijedor, Aluminij d.o.o. Mostar i sl. U sva tri preduzeća državni udio, iako je značajan, čini manje od 50% vlasništva, a radi se o preduzećima koja su bila umiješana u brojne korupcionaške afere. Ipak, nedostupnost

izvještaja i pravih informacija o poslovanju onemogućili su pravovremenu reakciju javnosti pa je u slučaju Aluminijska nastala ogromna šteta po javni interes kroz milionska dugovanja koje je ovo preduzeće ostavilo nakon odlaska u stečaj. Takođe, preduzeća iz namjenske industrije izuzeta su iz obaveze postupanja po zakonu o slobodi pristupa informacijama, a samo u Federaciji BiH Igman Konjic, Zrak d.d. Sarajevo, Binas d.d. Bugojno i Pretis d.d. Vogošća ostvaruju godišnje 358 miliona KM prihoda.

Takođe, od obaveze postupanja po zakonu o slobodi pristupa informacijama izuzeta su preduzeća iz namjenske industrije, a samo u FBiH Igman Konjic, Zrak d.d. Sarajevo, Binas d.d. Bugojno i Pretis d.d. Vogošća ostvaruju godišnje 358 miliona KM prihoda.¹²⁰²

Registar javnih preduzeća u FBiH još nije formiran, tako da se može govoriti samo o procjenama broja ovih preduzeća. U RS, međutim, registar javnih preduzeća je uspostavljen i vodi ga Agencija za posredničke, informatičke i finansijske usluge (APIF)¹²⁰³, ali se podaci dostupni kroz ovaj registar odnose samo na osnovne podatke o preduzećima: naziv, adresu sjedišta, poreski i matični broj i dr. Primjetan je potpuni nedostatak informacija o dokapitalizaciji, bezuslovnim i uslovnim donacijama i drugim oblicima pomoći, odobrenim kreditima i dr., a za šta postoje odgovarajuće (nepopunjene) rubrike u registru.

Konsolidovani izvještaji o državnim preduzećima, njihovim poslovnim rezultatima i doprinosu javnom interesu još uvijek se ne pripremaju, s obzirom na to da centralne

koordinacione jedinice u entitetima još uvijek nisu potpuno uspostavljene i operativne.

> INDIKATOR 15.2.3

Odgovornost (zakon)

U kojoj mjeri postoje pravila i zakoni koji regulišu nadzor nad državnim preduzećima?

Ocjena: 50/100

Entitetski zakoni o državnim preduzećima definišu odgovornosti nadzornog odbora i sadrže odredbe o pokretanju postupka za utvrđivanje odgovornosti za propuste u radu protiv rukovodstva. No, budući da ne postoji centralna koordinaciona jedinica koja bi nadzirala rad državnih preduzeća, teško je steći sveobuhvatnu sliku o njihovom poslovanju i širem društvenom doprinosu.

Entitetski zakoni o državnim preduzećima¹²⁰⁴ propisuju odgovornost rukovodstva za poslovne rezultate. Prilikom sastavljanja finansijskog izvještaja, rukovodstvo je obavezno da procijeni sposobnost firme da nastavi s radom (Princip kontinuiteta poslovanja). Interni akti državnih preduzeća preuzimaju principe iz državnog i entitetskih zakona o upravi, tj. principe zakonitosti, transparentnosti, javnosti, odgovornosti, profesionalnosti i nepristrasnosti. Državnim kapitalom u preduzećima, u principu, upravljaju vlade entiteta i kantona, odnosno načelnici jedinica lokalne samouprave.

Državna preduzeća podliježu istim računovodstvenim i revizorskim standardima kao i privatne kompanije koje kotiraju na berzi, uključujući međunarodne standarde finansijskog izvještavanja. Državna preduzeća po zakonu moraju raditi nezavisnu eksternu reviziju jednom godišnje, dok javne revizorske institucije vrše reviziju poslovanja javnih preduzeća povremeno, u skladu sa svojim planovima rada.¹²⁰⁵ Zakoni o internoj reviziji javnom sektoru, a time i javnim preduzećima i organizacijama u kojima je država većinski vlasnik, nameću obavezu uspostavljanja sistema efikasne interne revizije, kao i obavezu sistematičnog pregleda i ocjene upravljanja rizikom, internih kontrola i rukovođenja organizacijom, što uključuje politike i procedure i aktivnosti državnih preduzeća.¹²⁰⁶

Kako je navedeno u odjeljku 15.2.1, entitetske vlade su u dogovoru sa Svjetskom bankom započele uspostavljanje centralizovanih koordinacionih jedinica za nadzor nad radom javnih preduzeća u okviru generalnih sekretarijata svojih vlada. Ovaj proces je u vrijeme pisanja ove publikacije još uvijek bio u ranoj fazi.

> INDIKATOR 15.2.4

Odgovornost (praksa)

U kojoj mjeri postoji efikasan nadzor nad državnim preduzećima u praksi?

Ocjena: 25/100

Upravni i nadzorni odbori državnih preduzeća formalno imaju neophodna ovlaštenja i nadležnosti da obavljaju svoju funkciju strateškog vođenja i praćenja upravljanja preduzećem. Ipak, većina članova upravnih i nadzornih odbora imenuje se po političkoj liniji, a mjesta u ovim odborima dijele se kao dio koalicionog kolača.

Nadzorni odbori državnih preduzeća često nemaju ovlaštenja i potrebne nadležnosti da obavljaju svoju funkciju strateškog vođenja i praćenja upravljanja zato što je većina članova upravnih i nadzornih odbora imenovana po političkoj liniji. Prema javno objavljenim informacijama, mjesta u ovim odborima dijele se kao dio koalicionog kolača (vidi odjeljak 14.2.2).

Zbog toga odgovornost za poslovne rezultate gotovo i ne postoji. Čak je zabilježeno više slučajeva smjena uspješnih direktora da bi se na pozicije postavili stranački ljudi, što je dovelo i do protesta radnika.¹²⁰⁷ Brojne smjene upravljačkih struktura vršene su nezakonito, zbog čega su ti direktori dobijali sudske sporove, a štetu plaćaju javna preduzeća. Primjer za to je smjena Đorđa Popovića, bivšeg direktora RiTE Ugljevik.¹²⁰⁸

Za razliku od političkih smjena, rijetko se bilježe slučajevi gdje se direktori u državnim preduzećima smjenjuju zbog lošeg poslovanja iako je ukupna slika poslovanja javnih preduzeća u BiH sve lošija. Uloga rukovodstva nije vezana za poslovni rezultat preduzeća, već za njihovu političku pripadnost. Iako uprave javnih preduzeća podnose redovne izvještaje o poslovanju i sprovode interne i eksterne revizije, u praksi ti izvještaji ne podstiču odgovornost kadrova koji rukovode javnim preduzećima. U izvještaju Evropske komisije za 2022. godinu¹²⁰⁹ napominje se da bi BiH trebalo da unaprijedi kvalitet izvještaja eksterne revizije i pojača komunikacijske napore na entitetskom nivou radi jačanja svijest javnosti o važnosti ovog vida izvještavanja.

Interne revizije ne ispunjavaju djelotvorno svoju ulogu i ne doprinose značajno unapređenju sistema interne finansijske kontrole. Glavna služba za reviziju javnog sektora RS je u svom izvještaju utvrdila da u državnim preduzećima ne postoji efikasan sistem za obezbjeđivanje i unapređenje kvaliteta interne revizije, kao ni sistem za mjerenje učinka interne revizije i njenog doprinosa javnom preduzeću.¹²¹⁰ Interna revizija u Željeznicama RS je utvrdila brojne nezakonite radnje, poput sklapanja štetnih ugovora s najvećim kupcima, kojima je ovom javnom preduzeću pričinjena višemilionska šteta. Međutim, umjesto da bude pohvaljena, interna revizorka u Željeznicama RS je nedugo nakon objavljivanja pomenutog izvještaja postala žrtva mobinga, što su konstatovali i sudovi u RS.¹²¹¹

Državna preduzeća predstavljaju sve veći teret za javne finansije ne samo zbog subvencija koje

se izdvajaju za pokrivanje njihovih gubitaka, već i zbog neplaćenih poreskih obaveza i aktiviranja garancija za kredite koje ova preduzeća ne mogu vraćati. Željeznice Federacije BiH same imaju neizmirene obaveze po osnovu doprinosa za PIO, zdravstvo i nezaposlenost u periodu od 2000. do 2017. godine u iznosu od 158.903.859 KM¹²¹², a prema izvještaju Porezne uprave FBiH, među deset najvećih poreskih dužnika nalazi se devet javnih preduzeća s poreskim dugom od 948 miliona KM, što iznosi jednu šestinu godišnjeg budžeta FBiH. Ipak, uprkos svim ovim pokazateljima, vrlo rijetki su slučajevi da rukovodstva javnih preduzeća budu smijenjena zbog loših poslovnih rezultata.

Jedan od problema je i to što entitetske vlade nemaju strateški pristup u upravljanju javnim preduzećima, iako su se u pregovorima s MMF-om obavezale na to.¹²¹³ Prema brojnim ocjenama, vladajuće strukture iskorištavaju javna preduzeća više za izvlačenje novca, očuvanje vlasti i podršku vjernim stranačkim članovima nego što njihov rad donosi korist za opšte dobro.¹²¹⁴

Manjinski akcionari se u smislu zakona tretiraju jednako, ali u praksi javna preduzeća nemaju aktivnu politiku komunikacije i konsultacija sa svim akcionarima, koji često u javnosti imaju ulogu zviždača i svjedoče o korupcionaškim aferama u preduzećima u kojima imaju akcije.¹²¹⁵ Uloga manjinskih akcionara zavisi od procenta vlasništva kojim raspolažu. Oni koji imaju značajniji udio mogu se udružiti i imenovati člana nadzornog odbora. Na primjer, u slučaju značajnog preduzeća kao što je RMU Banovići, dva člana nadzornog odbora imenuje Vlada FBiH, a jednog manjinski dioničari, ali se

odluke donose većinom glasova.¹²¹⁶

> INDIKATOR 15.2.5 Mehanizmi integriteta (zakon)

U kojoj mjeri postoje mehanizmi za obezbjeđivanje integriteta državnih preduzeća?

Ocjena: 25/100

Iako entitetski zakoni o javnim preduzećima nalažu usvajanje etičkog kodeksa, time nije obezbijeđen efikasan mehanizam. Slučajevi kršenja etičkih kodeksa ne otkrivaju se javnosti i nije moguće iznijeti mjerljive podatke o efektima primjene tih kodeksa. Osim toga, mnoga javna preduzeća još uvijek nemaju uspostavljene kodekse.

Zakon o javnim preduzećima RS¹²¹⁷ i Zakon o javnim preduzećima FBiH¹²¹⁸ propisuju da nadzorni odbor ima dužnost i odgovornost da u dogovoru s odborom za reviziju sačini prijedlog etičkog kodeksa. Etički kodeks obavezno sadrži smjernice o sukobu interesa, zaštiti poslovnih tajni, konkurenciji, kreditima i odgovornostima članova preduzeća i zaposlenih. Nadalje, ovim kodeksima je upravi dato ovlaštenje da prati primjenu etičkog kodeksa i sprovi disciplinske postupke protiv eventualnih prekršilaca. Zakoni o javnim preduzećima definišu i segment sukoba interesa te navode da je povezano lice dužno izbjegavati stvarne ili očigledne sukobe interesa s javnim državnim preduzećem u ličnim ili profesionalnim

odnosima.

Takođe, za akcionarska društva koja posluju na Sarajevskoj berzi postoji Kodeks korporativnog upravljanja¹²¹⁹, dok za preduzeća koja su uvrštena na Banjalučku berzu postoje Standardi korporativnog upravljanja.¹²²⁰ Ovi standardi primjenjuju se jednako na javna i privatna preduzeća, a ne postoje posebni standardi za javna preduzeća koja bi sadržala šire mehanizme integriteta. Kodeksi za akcionarska društva sadrže odredbe kojima se definišu dobre poslove prakse, a posebno su regulisane i oblasti sukoba interesa i zabrane primanja poklona od strane članova uprave i nadzornih odbora. U ovim standardima nisu posebno definisane odredbe koje regulišu prijavljivanje korupcije i finansiranje političkih aktivnosti. Između ostalog, ovi standardi sadrže odredbe o transparentnosti poslovanja i redovnom finansijskom izvještavanju na kvartalnom nivou, zatim o objavljivanju informacija o vlasničkoj strukturi, revizorskih izvještaja, zapisnika sa skupštine akcionara i drugih važnih informacija o poslovanju preduzeća.

Zakon o javnim nabavkama propisuje pravila o transparentnosti koja važe za sve učesnike u postupcima, ali ta pravila ne obuhvataju obavezu objavljivanja ugovora i drugih informacija koje su važne za prevenciju korupcije.¹²²¹

Prema Zakonu o finansiranju političkih stranaka, državnim preduzećima i preduzećima u kojima država ima preko 25% udjela izričito je zabranjeno da finansiraju političke stranke.¹²²² Međutim, zakon ne predviđa adekvatne mehanizme kontrole finansiranja stranaka,

pa se događa sasvim suprotno, odnosno da se novac iz državnih preduzeća sliva u kase političkih partija.¹²²³

Što se tiče davanja mita i drugih oblika koristi prilikom poslovanja, krivični zakoni u BiH na svim nivoima izričito zabranjuju ovakvo postupanje i u slučaju primanja i u slučaju davanja mita. Za ovo krivično djelo Krivičnim zakonom BiH predviđena je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.¹²²⁴

Kao što je detaljnije izloženo u odjeljku 2.2.5, zaštita uzbunjivača nije jednoobrazno i adekvatno uređena.

> INDIKATOR 15.2.6

Mehanizmi integriteta (praksa)

U kojoj mjeri je integritet državnih preduzeća obezbijeđen u praksi?

Ocjena: 25/100

Slučajevi sukoba interesa, kršenja etičkog kodeksa i zloupotrebe javnih preduzeća u političke svrhe od strane rukovodstva državnih preduzeća prolaze nekažnjeno zbog neadekvatnih zakonskih rješenja i njihove još neadekvatnije primjene.

U FBiH zakon o sprečavanju sukoba interesa se ne primjenjuje od 2013. godine. Prema izvještaju komisije nadležne za sprovođenje ovog zakona u RS, tokom 2020. godine sukob

interesa utvrđen je u samo pet slučajeva.¹²²⁵ Međutim, podaci TI BiH iz 2021. godine pokazuju da je čak 13 poslanika iz tadašnjeg saziva NSRS bilo u sukobu interesa jer su se istovremeno nalazili u upravnim strukturama javnih preduzeća.¹²²⁶

Pojedina državna preduzeća usvojila su planove integriteta (npr. KJP Sarajevo Šume¹²²⁷, KJP Centar Skenderija¹²²⁸, Hercegbosanske šume¹²²⁹), ali javno je dostupno malo mjerljivih pokazatelja koji bi pokazali efekte njihove primjene. Takođe treba istaći i da se javno ne objavljuju izvještaji o sprovođenju planova integriteta iako je to zakonska obaveza.

Kanali za uzbunjivanje koje zaposleni i drugi mogu sa sigurnošću koristiti bez rizika od odmazde formalno postoje, ali se u praksi slabo koriste. Statistički podaci o efektima primjene državnih zakona o zaštiti zviždača pokazuju da postoji veoma mali broj prijava, što se pretežno objašnjava strahom od odmazde. Od 2014. godine, Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH (APIK) je zaprimila samo 32 prijave. U RS su za pet godina primjene ovog zakona podnesena samo dva zahtjeva za sudsku zaštitu uzbunjivača. Taj broj je daleko manji od broja prijavitelja korupcije koji se obraćaju TI BiH a koji su kvalifikovani kao zviždači. Prema posljednjem izvještaju TI BiH, samo u 2021. godini bilo je 19 takvih prijavitelja korupcije iz javnog sektora.¹²³⁰

Iako nisu zabilježeni slučajevi da su državna preduzeća direktno donirala novac političkoj stranci, TI BiH je zabilježio slučajeve gdje se za potrebe izborne kampanje koristila oprema preduzeća.¹²³¹ Jedan od takvih slučajeva je

i korištenje dizalica JKP Bugojno za kačenje predizbornih plakata načelnika Hasana Ajkunića 2020. godine.¹²³² Isti slučaj zabilježen je 2020. s dizalicama JP Elektro Bijeljina koje su kačile plakate SNSD-a u Bijeljini.¹²³³ Interesantan je i slučaj preduzeća JP Regionalna deponija DEP-OT, koje je zakupilo reklamni bilbord tokom cijele 2020. godine, a u izornoj kampanji na tom bilbordu pojavio se predizborni plakat direktora preduzeća koji je bio kandidat na izborima.¹²³⁴ Predizborni plakat je uklonjen tek nakon intervencije TI BiH. U jednom slučaju iz 2014. godine Autoceste FBiH platile su snimanje i emitovanje reklamnog spota koji je promovisao tadašnjeg predsjednika SDP-a i druge kandidate ove stranke.¹²³⁵

Rezultati monitoringa finansiranja stranka koji je TI BiH sproveo za izbore 2022. godine pokazuju da je osam ključnih stranaka prikrilo najmanje 1,5 miliona KM troškova izborne kampanje.¹²³⁶ Brojne indicije, pa čak i neke istrage, ukazuju na to da se novac iz javnog sektora izvlači preko javnih nabavki i privilegovanih privatnih kompanija, a zatim preusmjerava na finansiranje izbornih kampanja. Zaključno, generalno važi sljedeće pravilo – što je državno preduzeće veće, to je u većoj mjeri izloženo političkom uplitanju u svoje poslovanje od strane vladajućih elita.

INTERAKCIJE

Interakcije državnih preduzeća s izvršnim vlastima odnose se uglavnom na zakonske obaveze u pogledu imenovanja i razrješenja odbora u državnim preduzećima. S druge strane, društvena preduzeća su prinuđena i na interakciju s OCD i medijima, pretežno u vezi s praćenjem rada i poslovanja društvenih preduzeća. Ta interakcija podrazumijeva pružanje informacija o kadrovskim rješenjima u državnim preduzećima, kao i praćenje njihovog rada i poslovanja, uključujući planove, rashode i finansijsko upravljanje. Sa stanovišta transparentnosti, civilno društvo i mediji pozitivno utiču na rad državnih preduzeća tako što otkrivaju slučajeve u kojima su službenici državnih preduzeća u mogućem sukobu interesa ili drugim prekršajima zakona.

Saradnja državnih preduzeća s civilnim društvom i medijima je posebno važna u domenu pristupa informacijama i poštovanja zakona o slobodi pristupa informacijama od strane državnih preduzeća. Međutim, ta vrsta saradnje i dalje predstavlja slabu tačku jer podaci ukazuju da informacije u skladu sa zakonom dostavlja samo 52% društvenih preduzeća.¹²³⁷

PREPORUKE ZA STUB

- Entitetske vlade treba da urade dubinsku analizu poslovanja za sva javna preduzeća od strateškog značaja i utvrde neophodne korake za restrukturiranje u cilju povećanja njihove efikasnosti i ublažavanja njihovih gubitaka i zaduženja;
- Entitetske vlade treba da sačine vlasničke politike za javna preduzeća;
- Entitetske vlade su obavezne da poštuju zakonske odredbe koje zabranjuju imenovanje stranačkih funkcionera u odbore javnih preduzeća i moraju da obezbijede da se ti odbori biraju putem javnog konkursa, u skladu sa zakonom.
- Takođe, potrebno je otkloniti pravne nedostatke u imenovanju vršilaca dužnosti direktora na kraće periode, kako se ne bi zloupotrebljavali.
- Entitetske vlade treba da smanje politički pritisak na rukovodstva državnih preduzeća profesionalizacijom upravljačkih struktura i unapređenjem korporativnog upravljanja u državnim preduzećima, s naglaskom na transparentnost i odgovornost upravljanja. Sprovesti mjere za depolitizaciju javnih preduzeća, što uključuje mehanizme integriteta i transparentnosti u procesu imenovanja nadzornih i upravnih odbora, sprečavanje sukoba interesa i jačanje nezavisnosti i nadzora;
- Entitetske vlade i vlada BD treba da kreiraju javne registre s popisom svih državnih preduzeća, kao i imenima članova njihovih upravnih i nadzornih odbora u oba entiteta i BD;
- Centralizovana koordinaciona jedinica i rukovodstva državnih preduzeća treba da unaprijede transparentnost izvještavanja i objavljivanja godišnjih izvještaja o radu državnih preduzeća s akcentom na proaktivnu transparentnost koja bi uključivala obavezu redovnog objavljivanja svih važnih informacija koje se tiču poslovanja državnih preduzeća;
- Entitetske vlade treba da iniciraju programe donošenja antikorupcijskih strategija i/ili planova integriteta u strateškim državnim preduzećima.

ZAKLJUČAK /PREPORUKE

BiH je i decenijama poslije sukoba podijeljena zemlja, ne zato što to predstavlja izraz volje njenih građana, nego zbog lidera koji izazivaju trajne krize kako bi odvratili pažnju od sopstvenih zloupotreba vlasti i korupcije. Zbog izostanka reformi i vizije razvoja i rasta, stvaraju se vještačke tenzije, a stanovništvo tavori u atmosferi nesigurnosti, ne propitujući duboku političku i ekonomsku krizu u kojoj politički lideri iscrpljuju preostala bogatstva zemlje. Ovo je naročito izraženo u RS, gdje je neprekidno zaduživanje doseglo gornju granicu kreditne sposobnosti. S obzirom na tako visok spoljni dug, zadovoljavanje osnovnih društvenih potreba ostaje neizvjesno.

Kako pokazuje ova procjena Sistema nacionalnog integriteta, tri glavne i navodno nezavisne grane vlasti – zakonodavna, izvršna i pravosudna – podložne su snažnoj dominaciji drugog stuba, političkih stranaka. To se u velikoj mjeri odnosi i na čitav niz drugih «međuinstitucija» kao što su tužilaštvo, državna služba, policija, vrhovne revizorske institucije, kancelarije ombudsmena, državna preduzeća i izborna komisija. Ostali, kao što su agencija za borbu protiv korupcije, mediji, OCD i privatni sektor, sistematski su oslabljeni, potisnuti na margine ili su

se našli na udaru svih gorenavedenih. Kroz kontinuirani čvrsti stisak političkih stranaka nad institucijama i uz vrlo rigidno namještanje ili kontrolu zapošljavanja kadrova, mogućnosti za iznošenje kritičkog stava, a pogotovo pokretanje reformi, ograničene su i kontinuirano nestaju. Jedina institucija koja posjeduje potencijalno djelotvornu «mrkvu i batinu» jeste međunarodna zajednica, ali ona je zauzela primarno ležeran stav i nije se mnogo oglašavala, te gotovo da je postala saučesnik u neuspjehu reformi. To se posebno odnosi na Evropsku uniju, koja raspolaže veoma značajnim i moćnim sredstvom uticaja u vidu perspektivnog članstva, ali koja do sada nije bila u stanju ili nije htjela da na odgovarajući način vrši takav pritisak.

BiH je u nizu međunarodnih izvještaja označena kao «neuspjela država», a to viđenje potvrđuje i aktuelni NIS. Institucije su u velikoj mjeri zarobljene od strane vladajuće elite, a ono malo preostalih nezavisnih i kritičnih glasova učutkano je stavljanjem tih institucija pod stranačku kontrolu (nazadovanje koje je više puta spomenuto u tekstu). U međuvremenu, zemlja nazaduje, što potvrđuje i TI-jev CPI. BiH nije demokratija, nego zemlja koju su zaposjela trojica nacionalističkih lidera koji

imaju gotovo apsolutnu moć u svojim etničkim korpusima (s cikličnim vraćanjem SDA na vlast među Bošnjacima). Volja naroda se ne uvažava, a manjina vlada većinom bez ikakve odgovornosti. Situacija se samo pogoršava.

Preporuke NIS-a se stoga prvenstveno tiču zadataka koji stoje pred nacionalnim institucijama. U suštini, BiH treba da poboljša odgovornost i transparentnost javnog sektora, što uključuje upravljanje javnim finansijama, transparentne budžete, zabranu sukoba interesa i depolitizaciju administracije. Ovi zadaci se nalaze na vrhu liste prioriteta već više od dvije decenije, ali u njihovom ispunjavanju nije postignut primjetan napredak.

Međutim, ako se ponovo razmotre preporuke iz prethodnog NIS-a koji je objavljen 2015. godine, jasno je da ih većina nije realizovana.¹²³⁸ Štaviše, uočeno je izvjesno nazadovanje kako u samom zakonskom okviru, tako i u njegovoj primjeni. U svjetlu izostanka istinskih napora da se preporuke sprovedu u djelo i da se time unaprijede transparentnost, integritet i odgovornost, većina preporuka iz prethodnog NIS-a ostaje primjenjiva i danas. Konkretno, NIS za 2023. godinu preporučuje sljedeće ključne reforme:

> Sukob interesa: Svi nivoi vlasti treba da usvoje ujednačen, pouzdan zakonodavni i institucionalni okvir za sprečavanje sukoba interesa, u skladu s preporukama GRECO-a, uz proširivanje opsega njegove primjene i dubine izvještavanja.

> Sloboda pristupa informacijama: Vlade i parlamenti treba da usklade zakonske propise o slobodi pristupa informacijama u cijeloj zemlji, uz unapređenje odredaba o proaktivnoj transparentnosti i propisivanje strožih kazni za nedostavljanje informacija u skladu sa zakonom, čime bi se povećala odgovornost u radu vlada i državne uprave.

> Zaštita uzbunjivača: Vlada i Parlament Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) treba da usvoje zakon o zaštiti lica koja prijave korupciju, a vlade i parlamenti na nivou Bosne i Hercegovine (BiH) i Republike Srpske (RS) treba da prilagode postojeće zakone kako bi se omogućilo sigurno prijavljivanje korupcije te brzo i jednostavno dodjeljivanje statusa uzbunjivača.

> Transparentnost parlamenata: Parlamenti treba da poboljšaju transparentnost procesa donošenja zakona i da omoguće učešće stručnjaka i civilnog društva u zakonodavnom procesu, kroz cjelovit proces izrade nacrtu zakona i javnih rasprava, umjesto da zakone donose po ubrzanoj proceduri nakon političkih dogovora iza zatvorenih vrata.

> Nadzor nad izvršnom vlasti: Vrhovne revizorske institucije treba da vrše odgovarajući nadzor nad javnim sektorom, a osnovni preduslov za to je da se revizori imenuju nezavisno od izvršne vlasti i da za svoj rad odgovaraju parlamentima, široj javnosti i pravosuđu. Da bi se to postiglo, neophodno je obezbijediti blagovremeno i politički neuslovljeno odobravanje budžeta i izbjegavati politička imenovanja u VRI. Nadalje, potrebno je uspostaviti mehanizam povratne sprege,

koji podrazumijeva da institucije koje su dobile negativno mišljenje VRI imaju obavezu da uočene probleme isprave prije narednog ciklusa izvještavanja.

> Nezavisnost sudova i tužilaštava:

Finansiranje sudova i tužilaštva treba da bude automatizovano kako bi se smanjio rizik od uticaja različitih nivoa vlasti na njihov rad. Svi nosioci pravosudnih i tužilačkih funkcija, uključujući Visoki sudski i tužilački savjet (VSTS), moraju biti podložni nezavisnoj provjeri, u koju bi bile uključene organizacije civilnog društva (OCD) i koja bi bila otvorena za uvid javnosti i medija.

> Nedavno uspostavljeni sistem finansijskog upravljanja i interne kontrole javnog sektora treba da koordiniše svoje aktivnosti s vrhovnim revizorskim institucijama kako bi se povećala efikasnost i unaprijedila kontrola nad državnom potrošnjom. Nadalje, hitno je potrebno povećati transparentnost u zapošljavanju u agencijama za sprovođenje zakona, VRI i u instituciji ombudsmena, ali i u svim ostalim javnim institucijama.

> Policijske agencije moraju obezbijediti nezavisnost disciplinskih mehanizama i povećati efikasnost istraga i procesuiranja slučajeva korupcije i drugih krivičnih djela. Ostvarenju tog cilja će doprinijeti transparentno i brzo izvještavanje policijskih agencija.

> Izbori: Podrška radu Centralne izborne komisije (CIK):

- Vlade i parlamenti treba da obezbijede stabilnost u finansiranju izbora tako što će predložene budžete usvajati brzo i bez političkih uslovljavanja.

- Vlade i parlamenti treba da ojačaju zakonske odredbe kojima se onemogućuju politički pritisci na rad CIK-a (posebno na nivou lokalnih biračkih odbora, kroz transparentan odabir njegovih članova).

- CIK treba da sprovede detaljnu reviziju izbornog procesa s ciljem sprečavanja budućih pokušaja izbornog inženjeringa.

> Agencija za borbu protiv korupcije:

- Vlade treba da prošire ulogu Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK) tako da ona obuhvata mehanizme za postupanje u slučajevima kršenja relevantnog zakona ili nepostupanja u skladu s institucionalnom obavezom saradnje s Agencijom.

- Agencija za borbu protiv korupcije treba da ojača svoju koordinacionu ulogu i unaprijedi saradnju s drugim institucijama koje se bave prevencijom korupcije. Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije treba da propiše obavezu saradnje organa za sprovođenje zakona i izvršnog i javnog sektora s Agencijom, naročito u pogledu zahtjeva za dodjeljivanjem statusa uzbunjivača.

➤ Poslovni sektor i preduzeća u državnom vlasništvu: Smanjiti politički pritisak na državna preduzeća kroz profesionalizaciju njihovih upravnih tijela i poboljšanje korporativnog upravljanja, s naglaskom na transparentnost i odgovornost upravljanja.

- Vlada treba da izmijeni zakone o sistemu javnog ugovaranja i nabavki tako što će otvoriti proces za javnost i obezbijediti veću transparentnost i pristup informacijama o ugovorima kako bi se smanjile mogućnosti za korupciju koje proizlaze iz međudjelovanja privatnog i javnog sektora.
- Vlada treba da poveća transparentnost i odgovornost javne uprave uvođenjem strožih sankcija za političku zloupotrebu poslovnog sektora i da zaustavi kontinuirano političko uplitanje u poslovanje privatnih preduzeća i obrnuto. To takođe treba da bude prioritet pravosuđa, jer bi se time istovremeno suzbile i ponuda i potražnja korupcije.
- Vlada treba da uspostavi javne registre i popise svih društvenih preduzeća s imenima članova upravnih i nadzornih odbora u oba entiteta i Brčko distriktu (BD), kao i registar stvarnog vlasništva.
- Uspostavljanje mehanizama za integritet i transparentnost u imenovanju nadzornih i upravnih odbora, sprečavanje sukoba interesa i jačanje nezavisnosti i nadzora.
- Javni i privatni sektor treba da razviju posebne alate i smjernice za planove integriteta s ciljem poboljšanja korporativnog upravljanja

i poslovnog integriteta kroz promociju dobrih praksi, koji su takođe prilagođeni malim i srednjim preduzećima.

- Sužavanje prostora za građansko djelovanje: Nezavisni mediji i OCD trpe ogroman politički pritisak, posebno od izvršne vlasti, koja je pod uticajem političkih partija. Taj pritisak treba da prestane, naročito u RS gdje su nezavisne OCD izložene orkestriranoj političkoj kontroli. Potrebno je ukinuti sporne odredbe o kleveti u Krivičnom zakoniku i «Zakon o stranim agentima». Finansijska sredstva iz javnih budžeta u cijeloj zemlji treba da budu dostupna svim udruženjima na transparentan način kroz javne konkurse koji se sprovode u skladu s jasnim pravilima.
- Transparentnost vlasništva nad medijima treba unaprijediti uspostavljanjem odgovarajućih i detaljnih javnih registara vlasništva. Nadalje, finansiranje medija iz javnih budžeta treba ili da se ukine ili da se dodjeljivanje sredstava vrši putem javnih konkursa i transparentnih evaluacija zasnovanih na rezultatima.
- Integracija rodne perspektive (urodnjavanje): Sve institucije treba da kreiraju svoju rodnu strategiju ili pristup kojim se obezbjeđuju jednake mogućnosti u zapošljavanju i jednak tretman svih zaposlenih. Krajnji ishod bi trebalo da bude povećanje broja žena na izabranim i imenovanim funkcijama te veći pristup uslugama i vidljivost žena, jer istraživanja pokazuju da takva integracija doprinosi naporima u borbi protiv korupcije u svim sektorima.

	Zakonodavna vlast	Izvršna vlast	Pravosuđe	Tužilaštva	Javni sektor	Agencije za sprovođenje zakona	Izborna komisija
Zakonodavna vl.	X	●	●	●	●	●	●
Izvršna vlast	●	X	●	●	●	●	●
Pravosuđe	●	●	X	●	●	●	●
Tužilaštva	●	●	●	X	●	●	●
Javni sektor	●	●	●	●	X	●	●
Agencije za sp. z.	●	●	●	●	●	X	●
Izborna komisija	●	●	●	●	●	●	X
Ombudsmeni	●	●	●	●	●	●	●
Revizorske inst.	●	●	●	●	●	●	●
A. za borbu pr. k.	●	●	●	●	●	●	●
Stranke	●	●	●	●	●	●	●
Mediji	●	●	●	●	●	●	●
OCD	●	●	●	●	●	●	●
Poslovni sektor	●	●	●	●	●	●	●
Državna pred.	●	●	●	●	●	●	●

- Legitimna i poželjna zdrava interakcija, institucije su u velikoj mjeri zavisne jedna od druge
- Interakcija koja zahtijeva odgovarajuće regulisanje i praćenje (pregled postojećih potreba, jačanje reformi)
- odgovarajuća interakcija s nezakonitim elementima, potencijalni sukob interesa

Ombudsmeni	Revizorske institucije	Agencija za borbu protiv korupcije	Stranke	Mediji	OCD	Poslovni sektor	Državna preduzeća
●	●	●	●	●	●	●	●
●	●	●	●	●	●	●	●
●	●	●	●	●	●	●	●
●	●	●	●	●	●	●	●
●	●	●	●	●	●	●	●
●	●	●	●	●	●	●	●
●	●	●	●	●	●	●	●
●	●	●	●	●	●	●	●
x	●	●	●	●	●	●	●
●	x	●	●	●	●	●	●
●	●	x	●	●	●	●	●
●	●	●	x	●	●	●	●
●	●	●	●	x	●	●	●
●	●	●	●	●	x	●	●
●	●	●	●	●	●	x	●
●	●	●	●	●	●	●	x

Generalno, primjetno je naglo pogoršanje u jednom broju društvenih oblasti i njima se treba hitno pozabaviti kako bi se obezbijedila pozitivna budućnost za zemlju. Slabe ekonomske politike koje se oslanjaju na spoljno zaduživanje i doznake iz inostranstva ukazuju na to da među izabranim i imenovanim zvaničnicima ne postoji vizija razvoja ili reformski kapacitet, a ovim prioritetima se na odgovarajući način ne bavi ni međunarodna zajednica. Preostali oskudni izvori prihoda već se predugo zloupotrebljavaju za privatnu dobit. Među ostalim strukturnim problemima koji će izazvati društveni krah, a koji se sve češće zanemaruju, ističu se rodna neravnopravnost i loš kvalitet obrazovanja. Oba problema ometaju dugoročni razvoj zemlje. Svi ovi faktori zajedno, uključujući i slabe institucije koje su analizirane u sklopu ove procjene, doprinijeli su najvećem odlivu mozgova iz jedne evropske zemlje, što će nepovoljno uticati na budućnost BiH za nekoliko narednih generacija.

BIBLIOGRAFIJA

Knjige:

- Blagovčanin, S., *Vladavina kartela*, (Transparency International BiH), 2020.
- Divjak, B. *Local Business, Local Peace: the Peacebuilding Potential of the Domestic Private Sector – Case study Bosnia and Herzegovina*, (London: International Alert, 2006).
- Divjak, B. and Pugh, M., *The Political Economy of Corruption in BiH, a key chapter in: Bosnia-Herzegovina Since Dayton: Civic and Uncivic Values*, ed. Ola Listhaug and S. Ramet (Longo Editore Ravenna and University of Bologna, 2013)
- Divjak, B., *Gender and Corruption in Failed Democracies - case study Bosnia and Herzegovina*, (Banja Luka: Transparency International BiH, 2020),
- Efendić, A., *Interakcija migracija, ljudskog kapitala i tržišta rada u Bosni i Hercegovini*, (European Training Foundation and Vienna Institute for International Economic Studies, 2021).
- Osmančević, E. and Šušnjar, A. *Integritet novinarstva i transparentnost medija u BiH*, (Transparency International BiH: 2021)
- Perić, B., *Pravosuđe u BiH – stanje i perspektive* (Transparency International BiH, 2020)
- Rozgonyi, Dr. K and Adams, J., *Media and Gender – Towards balanced gender representation in BiH media*, (Sarajevo: Council of Europe, June 2022)
- Transparency International BiH: *Studija sistema nacionalnog integriteta 2015*, (Banja Luka: Transparency International BiH, 2015)

Izvjestaji:

- *A comparative analysis of parliamentary procedures and practice of legislative coordination and planning, initiation, scrutiny and approval of laws*, Draft V20, 1 Nov 2023, Paris
- Agencija za javne nabavke BiH, *Godišnji izvještaj o zaključenim ugovorima u postupcima javnih nabavki u 2022. godini* (str. 51), dostupno na: <https://javnabavke.gov.ba/hr/reports?page=1&rows=10&searchByTaxonomyValueIds=37>
- Agencija za statistiku BiH, *Poslovne statistike, Jedinice Statističkog poslovnog registra Stanje 31.12.2022. godine*, dostupno na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2023/SBR_01_2022_Y1_1_BS.pdf
- Agencija za statistiku BiH, *Strukturne poslovne statistike 2021*, dostupno na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2023/SBS_00_2021_TB_1_BS.pdf
- APIK, *Godišnji izvještaj za 2019. godinu*, dostupno na: <http://apik.ba/izvjestaji/izvjestaji-agencije/default.aspx?id=2251&langTag=bs-BA>
- Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Izvještaj o obavljenoj finansijskoj reviziji Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2017. godinu*, dostupno na: <https://www.revizija.gov.ba/Content/DownloadAttachment?Id=f0f9e70c-008e-4bf9-9a63-074f2eb7d35e&langTag=bs>
- Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Izvještaj o obavljenoj finansijskoj reviziji Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2018. godinu*, dostupno na: <https://www.revizija.gov.ba/Content/DownloadAttachment?Id=aee75e7-5f79-478c-88a7-c63fbc9ea5c&langTag=bs>
- Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Izvještaj o obavljenoj finansijskoj reviziji Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2019. godinu*, dostupno na: <https://www.revizija.gov.ba/Content/DownloadAttachment?Id=35ebd20a-a84e-4721-add2-66d031241bb8&langTag=bs>
- Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Izvještaj o obavljenoj finansijskoj reviziji Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2020. godinu*, dostupno na: <https://www.revizija.gov.ba/Content/DownloadAttachment?Id=b97aa87c-3f70-4826-827d-461c1b51cd22&langTag=bs>
- Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Izvještaj o obavljenoj finansijskoj reviziji Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH za 2021. godinu*, dostupno na: <http://www.revizija.gov.ba/Content/DownloadAttachment?Id=0f3f3e56-7fba-49d6-9a48-91adca5c2cbe&langTag=bs>
- Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Izvještaj o obavljenoj finansijskoj reviziji izvršenja budžeta institucija BiH za 2021. godinu*, dostupno na: <http://www.revizija.gov.ba/Content/DownloadAttachment?Id=79ed15ac-bec3-4880-a154-4f3f4d92a784&langTag=bs>
- Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Uloga i značaj nezavisnih institucija*, dostupno na: https://parco.gov.ba/wp-content/uploads/2020/12/1a_Uloga-i-znacaj-nezavisnih-institucija-VRI-BOS-small-size.pdf
- Ured za reviziju institucija u FBiH, *Izvešće o aktivnostima Ureda za reviziju institucija u FBiH za 2021. godinu*, dostupno na: https://www.vrifbih.ba/wp-content/uploads/2023/03/HRV_Godisnji-izvjestaj-o-aktivnostima_2022.pdf
- Ured za reviziju institucija u FBiH, *Izvještaj o finansijskoj reviziji poslovanja javnog preduzeća «Željeznice FBiH»*, dostupno na: https://www.vrifbih.ba/wp-content/uploads/2021/09/FR_2020_JP_ZELJEZNICE_Izvjestaj-Konacni-20210929.pdf

- Agencija za statistiku BiH, *Prosječne mjesečne bruto plaće zaposlenih za juli 2022. godine*, dostupno na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2022/LAB_05_2022_07_1_BS.pdf
- BH novinari, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021*, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2022/05/BiH-BiH-2021.pdf>
- Fond otvoreno društvo BiH, *Da javne nabavke u BiH postanu javne (2019)*, dostupno na: https://osfbih.org.ba/images/Progs/17+/LP/Pubs/Da_javne_nabavke_u_BiH_postanu_javne_bs-en.pdf
- Parlamentarna skupština BiH, *Izveštaj Privremene istražne komisije za utvrđivanje stanja u pravosudnim institucijama BiH*, dostupno na: <https://www.parlament.ba/data/dokumenti/ad-hoc-komisije/35.%20sjednica%20PIK-a%20-%20kompletirani%20i%20spojeni%20-B.pdf>
- Parlamentarna skupština BiH, *Prikaz zakonodavne aktivnosti osmog saziva Parlamentarne skupštine BiH 2018-2022*, dostupno na: <https://www.parlament.ba/Publication/Read/20676?title=prikaz-zakonodavne-aktivnosti-osmog-saziva-parlamentarne-skupstine-bosne-i-hercegovine--2018-2022.&pagelid=239>, pristupljeno 13.2.2023.
- Bretelsmann Stiftung (BTI), *BTI 2022 Country Report – Bosnia and Herzegovina*, dostupno na: https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2022_BIH.pdf
- Capital.ba, *Direktor ACED-a grant EU uplaćivao na lični račun, kupio stan, auto ...*, dostupno na: <https://www.capital.ba/direktor-aced-a-grant-eu-uplacivao-na-licni-racun-kupio-stan-auto/>
- Capital.ba, *Samo mali broj kompanija u BiH shvata značaj dobrog korporativnog upravljanja*, dostupno na: <https://www.capital.ba/samo-mali-broj-kompanija-u-bih-shvata-znacaj-dobrog-korporativnog-upravljanja/>
- Predmet Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine, *presuda ECHR* (predstavke br. 27996/06 i 34836/06), dostupno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2227996/06%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-96491%22%5D%7D>
- CIK BiH, *Informacija o podnesenim godišnjim finansijskim izvještajima političkih stranaka za 2022. godinu sa izvorima finansiranja*, dostupno na: https://www.izbori.ba/Documents/Revizija/2022/Fin_izvjestaji_2022/informacija_gfi/informacija_2022.pdf
- CIK BiH, *Rad Centralne izborne komisije Bosne i Hercegovine u svjetlu prakse Suda Bosne i Hercegovine u periodu maj-decembar 2022. godine*, dostupno na: https://www.izbori.ba/Documents/2023/01/rad_cik_bih_u_svjetlu_prakse_suda_bih_maj_dec_2022_bos.pdf
- CIK BiH: *Informacija o podnesenim godišnjim finansijskim izvještajima političkih stranaka za 2021. godinu sa izvorima finansiranja (2022)*
- CIK BiH: *Pregled izvora finansiranja u periodu izborne kampanje*, dostupno na: https://www.izbori.ba/Documents/Revizija/2022/Fin_izvjestaji_2022/postizborni/informacija/Prilog_7.pdf
- CIK BiH: *Izveštaj o provođenju zakona iz nadležnosti CIK BiH u 2021. godini* (april 2022.), dostupno na: https://www.izbori.ba/Documents/2021/izvjestaji/god_izvj_2021-bos.pdf
- CEIC, *Bosnia and Herzegovina external debt*, dostupno na: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/bosnia-and-herzegovina/external-debt>
- CEIC, *Bosnia and Herzegovina Nominal GDP*, dostupno na: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/bosnia-and-herzegovina/nominal-gdp>
- Centar za sigurnosne studije – BiH, *Položaj žena u policijskim agencijama u BiH (2021)*, dostupno na: <https://css.ba/wp-content/uploads/2021/08/Polozaj-zena-u-policijskim-agencijama-u-BiH-PUBLIKACIJA-FINALNA.pdf>

- Centar za sigurnosne studije, *Izveštaj POINTPULSE – Stavovi građana o policiji: Rezultati istraživanja javnog mnjenja za BiH* (2016), dostupno na: <http://css.ba/wp-content/uploads/2013/11/Bosnia-and-Herzegovina-The-Citizens-Opinion-of-Police-Force-2016.pdf>
- Centar za sigurnosne studije, *Izveštaj POINTPULSE – Mišljenje građana o policiji: Rezultati istraživanja javnog mnjenja provedenog u BiH*, (2017), dostupno na: <https://css.ba/wp-content/uploads/2013/11/BIH-Survey-2017-BIH.pdf>
- Komisija za utvrđivanje sukoba interesa RS, *Godišnji izvještaj za 2022. godinu*, dostupno na: <https://www.sukobinteresa-rs.org/attachments/article/236/Izvestaj%20RK%20za%202020godinuCir.pdf>
- Ustavni sud BiH, *Sažetak izvještaja o izvršenju odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine*, (juli 2023), dostupno na: https://www.ustavnisud.ba/uploads/documents/sazetak-izvjestaja-o-izvrsenju-odluka-us-bih-bs_1689874853.pdf
- CPCD, *Mapiranje medijskih web portala u BiH* (2021), dostupno na: https://civilnodrustvo.ba/wp-content/uploads/2021/06/Istrazivanje_Mapiranje-medijskih-web-portala-u-BiH-1_compressed.pdf
- Daguda, Aida i Cvjetković, Dajana, *Regulisanje finansiranja OCD u FBiH iz javnih budžeta*, (Sarajevo: Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH, 2022)
- EDA, *Dvije strane medalje* (2019), dostupno na: <https://edabl.org/wp-content/uploads/2019/08/Dvije-strane-medalje.pdf>
- EDA, *Integritet ugovornih organa u javnim nabavkama – dometi Ex post monitoringa* (2018), dostupno na: <https://edabl.org/integritet-ugovornih-organa-u-javnim-nabavkama-dometi-ex-post-monitoringa/>;
- Evropska komisija za demokratiju kroz pravo (Venecijanska komisija): *Mišljenje o ustavnoj situaciji u Bosni i Hercegovini i ovlaštenjima visokog predstavnika* CDL-AD 004, 2005 (Venecija: 11.3.2005), dostupno na: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2005\)004-bos_](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2005)004-bos_)
- Evropska komisija, *Radni dokument osoblja Komisije, Izvještaj o BiH za 2021*, dostupno na: https://archive.europa.ba/wp-content/uploads/2021/10/izvjestaj-o-bosni-i-hercegovini-za-2021-godinu_1636467943.pdf
- Evropska komisija, *Radni dokument osoblja Komisije, Izvještaj o BiH za 2022*, dostupno na: https://archive.europa.ba/wp-content/uploads/2022/10/izvjestaj-o-bosni-i-hercegovini-za-2022-godinu_1666693844.pdf
- Evropska komisija, *Radni dokument osoblja Komisije, Izvještaj o BiH za 2023*, dostupno na: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/Izvjecje%20o%20Bosni%20i%20Hercegovini%20za%202023.%20%20-%20BHS%20prijevod%20%28002%29.pdf>
- Evropska komisija, *Izvještaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava u Bosni i Hercegovini* (5.12.2019), dostupno na: <https://europa.ba/wp-content/uploads/2019/12/Izvjecje%20o%20Bosni%20i%20Hercegovini%20o%20pitanjima%20vladavine%20prava%20u%20BiH.pdf>
- Evropska komisija, *Mišljenje Komisije o zahtjevu BiH za članstvo u EU*, dostupno na: <https://europa.ba/wp-content/uploads/2019/06/Misljenje-Komisije-o-zahtjevu-Bosne-i-Hercegovina-za-%C4%8Dlanstvo-u-Evropskoj-uniji.pdf>
- EUROSTAT, *Police, court and prison personnel statistics*, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Police_court_and_prison_personnel_statistics&stable=0&redirect=no#One_police_officer_per_300_persons.2C_1_in_5_was_female
- Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, *Godišnji izvještaj o radu za 2021. godinu*, dostupno na: [http://www.fmup.gov.ba/files/file/izvjestaj%20o%20radu%202021%20FMUP%20\(2\).docx](http://www.fmup.gov.ba/files/file/izvjestaj%20o%20radu%202021%20FMUP%20(2).docx)
- Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, *Godišnji izvještaj o radu za 2022. godinu*, dostupno na: http://www.fmup.gov.ba/files/file/izvje%20o%20radu%202022_g_.doc

- Finansijsko-informatička agencija FBiH, *Analiza poslovanja privrednih društava u Federaciji BiH 2022*, dostupno na: <https://fia.ba/upload/dokumenti/brosura-2023.pdf>
- GRECO, *Treći krug evaluacije – Dodatak drugom izvještaju u usklađenosti Bosne i Hercegovine*, GrecoRC3 2022. (01.03.2022.)
- Helsinški parlament građana Banja Luka, *Rodna ravnopravnost je važna za sve*, dostupno na: <https://zenskamreza.ba/publikacija-rodna-ravnopravnost-je-vazna-za-sve-kratki-vodic-za-urodnjavanje-organizacija-civilnog-drustva/>
- Heritage Foundation, *2023 Index of Economic Freedom*, dostupno na: <https://www.heritage.org/index/ranking>
- Visoki sudski i tužilački savjet BiH, *Godišnji izvještaj za 2021. godinu*, dostupno na: <https://vstv.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/93339>
- Visoki sudski i tužilački savjet BiH, *Godišnji izvještaj za 2022. godinu*, dostupno na: <https://vstv.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/102326>
- Human Rights Watch, *World Report 2021, Bosnia and Herzegovina*, dostupno na: <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/bosnia-and-herzegovina>
- MMF, *Izvještaji za BiH*, dostupno na: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2021/02/26/Bosnia-and-Herzegovina-2020-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-50127>
- MMF, *BiH – Konsultacije po članu IV za 2022 — Saopštenje za medije*, dostupno na: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/CR/2022/Bosnian/1BIHBA2022001.ashx>
- MMF, *Preduzeća u državnom vlasništvu u BiH*, dostupno na: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2019/Bosnian/WPIBA2019201.ashx>
- Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH, *Alternativni izvještaj o napretku BiH na putu za članstvo u EU za 2021. godinu: Politički kriteriji*, dostupno na: https://eu-monitoring.ba/site/wp-content/uploads/2022/05/ENG_FINAL_WEB.pdf
- Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH, *Alternativni izvještaj o napretku BiH na putu za članstvo u EU za 2022. godinu: Politički kriteriji*, dostupno na: <https://eu-monitoring.ba/site/wp-content/uploads/2023/04/paper-67-ENG-Layout-1.pdf>
- Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH, *Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH za 2021. godinu*, dostupno na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2022041413104027bos.pdf
- Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH, *Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH za 2022. godinu*, dostupno na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2023042110381041bos.pdf
- Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH, *Specijalni izvještaj o iskustvima u primjeni zakona o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini* (2019), dostupno na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2020020515415139bos.pdf
- Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH, *Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH za 2016. godinu*, dostupno na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2017032310003163bos.pdf
- Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH, *Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH za 2021. godinu*, dostupno na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2022041413104027bos.pdf

- Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, *Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2022. godinu*, dostupno na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obudsmen_doc2023042110381041bos.pdf
- KULT, *Analiza stanja nevladinih organizacija i korištenja postojećih mehanizama suradnje s institucijama BiH i međunarodnim organizacijama* (Sarajevo: 2021)
- MEASURE-BiH, *Indeks efektivnosti pravosuđa BiH – Izvještaj za 2022. godinu*, dostupno na: https://www.measurebih.com/uimages/JEI-BiH_2022_Izvjestaj.pdf
- Musić, Zlatan, *Izvještaj istraživanja o uticaju COVID-19 na civilno društvo u BiH tokom 2020. godine* (Sarajevo: Centar za promociju civilnog društva 2022)
- Mreža za izgradnju mira, *Sveobuhvatna studija o filantropiji u BiH: stanje filantropije u BiH*, dostupno na: <https://snaglokalnog.ba/wp-content/uploads/2023/06/STANJE-FILANTROPIJE-U-BIH.pdf>
- KDC, *Godišnji izvještaj Kancelarije disciplinskog tužioca za 2022. godinu*, dostupno na: <https://portalfo1.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/101872>
- OECD, *Government at a Glance: Western Balkans* (2020), dostupno na: https://read.oecd-ilibrary.org/governance/government-at-a-glance-western-balkans_a8c72f1b-en#page4
- OECD SIGMA, *SIGMA – Profesionalna ocjena rada (Peer Review) vrhovnih revizijskih institucija* (novembar 2020), dostupno na: <https://www.vrifbih.ba/wp-content/uploads/2021/01/SIGMA-Profesionalna-ocjena-rada-Peer-Review-vrhovnih-revizijiskih-institucija.pdf>
- OECD SIGMA, *Monitoring Report: The Principles of Public Administration BiH* (2022), dostupno na: <https://www.sigmaweb.org/publications/Monitoring-Report-Bosnia-and-Herzegovina-May-2022.pdf>
- Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Godišnji revizorski izvještaj o glavnim nalazima i preporukama za 2020. godinu*, dostupno na: <http://www.revizija.gov.ba/Content/DownloadAttachment?Id=5b3fdc80-694b-4c8a-a7f5-15dfe57c1e77&langTag=bs>
- Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Revizija učinka – Pravna zaštita u postupcima javnih nabavki pred Uredom za razmatranje žalbi BiH* (Sarajevo: 2019), dostupno na: <https://www.revizija.gov.ba/Content/OpenAttachment?Id=5744a1d0-7b8a-47e9-bf23-9691687ebe7e&langTag=bs>
- Kancelarija disciplinskog tužioca Visokog sudskog i tužilačkog savjeta BiH, *Godišnji izvještaj Kancelarije disciplinskog tužioca Visokog sudskog i tužilačkog savjeta BiH za 2022. godinu*, dostupno na: <https://portalfo2.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/101872>
- Fond otvoreno društvo BiH, *Je li pravda u Bosni i Hercegovini zaista slijepa? Izvještaj o zarobljenom pravosuđu u Bosni i Hercegovini* (januar 2021), dostupno na: https://osfbih.org.ba/images/Progs/17+/LP/Pubs/Je_li_pravda_u_BiH_zaista_slijepa.pdf
- Misija OSCE-a u BiH, *Treći godišnji izvještaj o odgovoru pravosuđa na korupciju: sindrom nekažnjivosti* (2020), dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/19/471006.pdf>
- Misija OSCE-a u BiH, *Procjena potreba medijskog sektora u BiH*, dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/9/520154.pdf>
- OSCE/ODIHR *Izborna posmatračka misija Završni izvještaj* (Varšava: 2.2.2023), dostupno na: https://www.izbori.ba/Documents/2022/BiH_2022_General_Bos.pdf

- Parlamentarna skupština BiH, *Prosječno vrijeme potrebno za rješavanje predmeta u sudovima* (2021), dostupno na: <https://www.parlament.ba/Publication/Read/18956?title=prosjecno-vrijeme-potrebno-za-rjesavanje-predmeta-u-sudovima&pagelid=0>
- Parlamentarna skupština BiH, *Prikaz zakonodavne aktivnosti osmog saziva Parlamentarne skupštine BiH za period 2018-2022*, dostupno na: <https://www.parlament.ba/Publication/Read/20676?title=prikaz-zakonodavne-aktivnosti-osmog-saziva-parlamentarne-skupstine-bosne-i-hercegovine-2018-2022.&pagelid=239>
- Parlamentarna skupština BiH, *Izveštaj o radu Privremene istražne komisije za utvrđivanje stanja u pravosudnim institucijama BiH* (juni 2022), dostupno na: <https://www.parlament.ba/data/dokumenti/ad-hoc-komisije/35.%20sjednica%20PIK-a%20-%20kompletirani%20i%20spojeni%20-B.pdf>
- Vijeće za štampu i online medije, *Kodeks za štampu i online medije BiH*, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2011/04/kodekszastampu.pdf>
- Tužilaštvo BiH, *Informacija o radu za 2022. godinu*, dostupno na: [https://www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/INFORMACIJA_BOSANSKA_VERZIJA_2022_\(2\).pdf](https://www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/INFORMACIJA_BOSANSKA_VERZIJA_2022_(2).pdf)
- Agencija za javne nabavke BiH, *Godišnji izvještaj o radu za 2022. godinu*, dostupno na: <https://www.javnenabavke.gov.ba/hr/reports?page=1&rows=10&searchByTaxonomyValueId=37>
- Reporters without Borders, *2022 Bosnia and Herzegovina Report*, dostupno na: <https://rsf.org/en/country/bosnia-herzegovina>
- Safejournalist.net, *Indeks sigurnosti novinara Zapadnog Balkana*, Bosna i Hercegovina 2021 – Narativni izvještaj, dostupno na: <https://safejournalists.net/wp-content/uploads/2022/11/JSI-BiH-BiH.-FINAL.pdf>
- Safejournalists.net, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2020*, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2021/07/BiH-BiH-2020.pdf>
- Safejournalists.net, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021*, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2022/05/BiH-BiH-2021.pdf>
- Safejournalists.net, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2022*, dostupno na: <https://safejournalists.net/wp-content/uploads/2023/03/BiH-ENG-2022.pdf>
- Kancelarija za reviziju javne uprave i institucija u Brčko distriktu BiH, *Izvešće o radu za 2021. godinu*, dostupno na: <https://www.revizija-bd.ba/index.php/drugo>
- Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Izveštaj o aktivnostima za 2022. godinu*, dostupno na: <https://www.revizija.gov.ba/Content/DownloadAttachment?id=e32bbb56-212e-46e6-8884-37972e4a4923&langTag=bs>
- Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Godišnji revizorski izvještaj o glavnim nalazima i preporukama za 2022. godinu*, dostupno na: <https://www.revizija.gov.ba/Content/DownloadAttachment?id=2af8afe5-4010-48c5-9cac-dcb34caf0efa&langTag=bs>
- Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Izveštaj o obavljenoj finansijskoj reviziji CIK BiH za 2022. godinu*, dostupno na: <https://revizija.gov.ba/Content/OpenAttachment?id=daf6330e-a323-4fb9-bb8b-aa47aea3d153&langTag=bs>
- Ured za reviziju institucija u FBiH, *Revizorsko izvješće o glavnim nalazima i preporukama za 2021/2022. godinu*, dostupno na: https://www.vrifihi.ba/wp-content/uploads/2022/12/HRV_Revizija_izv_o_najvaznijim_nalazima_i_prep_za_2021-2022.pdf

- Ured za reviziju institucija u FBiH, *Revizorski izvještaj o najvažnijim nalazima i preporukama za 2021/2022. godinu*, dostupno na: https://www.vrifbih.ba/wp-content/uploads/2022/12/BOS_Revi_izvj_o_najvaznijim_nalazima_i_prep_za_2021-2022.pdf
- Ured za reviziju institucija u FBiH, *Izvještaji finansijske revizije za koje su tužilaštva donijela odluke o neprovođenju istrage 2016–2022*, dostupno na: https://www.vrifbih.ba/wp-content/uploads/2023/03/Publikacija_Izvjestaji-FR-za-koje-su-tuzilastva-donijela-odluke-o-neprovodjenju-istrage-1.pdf
- Ured za reviziju institucija u FBiH, *Izvještaj revizije učinka: Zaštita rijeka u FBiH (2023)*, dostupno na: https://www.vrifbih.ba/wp-content/uploads/2023/04/Zastita_rijeka_u_FBiH.pdf
- Glavna služba za reviziju javnog sektora RS, *Godišnji revizorski izvještaj za 2022. godinu*, dostupno na: https://gsr-rs.org/wp-content/uploads/2023/03/RG001-22_Lat.pdf
- Glavna služba za reviziju javnog sektora RS, *Izvještaj revizije učinka: Zaštita i očuvanje prirodnih dobara (2022)*, dostupno na: https://gsr-rs.org/wp-content/uploads/2022/04/RU006-21_Lat.pdf
- Glavna služba za reviziju javnog sektora RS, *Izvještaj revizije učinka: Interna revizija i kontrola u javnim preduzećima*, dostupno na: https://gsr-rs.org/wp-content/uploads/2022/03/RU003-21_Lat.pdf
- Ured za reviziju institucija u FBiH, *Godišnji izvještaj za 2022*, https://www.vrifbih.ba/wp-content/uploads/2022/12/BOS_Revi_izvj_o_najvaznijim_nalazima_i_prep_za_2021-2022.pdf
- Glavna služba za reviziju javnog sektora RS, *Godišnji revizorski izvještaj za 2021*, https://gsr-rs.org/wp-content/uploads/2022/11/RG001-21_lat.pdf
- THE AIRE CENTRE, UNDP, *Razotkrivanje neravnopravnosti u radnom okruženju u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: 2023), dostupno na: <https://www.undp.org/bs/bosnia-herzegovina/publications/razotkrivanje-neravnopravnosti-u-radnom-okruzenju-u-bosni-i-hercegovini>
- Svjetska banka, *Unapređenje privrednog pravosuđa u BiH u uslovima krize COVID-19 – Faza 2 analize: Strategije za unapređenje u srednjem do dugom roku*, dostupno na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/817901620783564726/pdf/Improving-Commercial-Justice-in-Bosnia-and-Herzegovina-in-the-Face-of-COVID-19-Crisis-Phase-II- Analiza-srednje-do-dugoročne-strategije.pdf>
- World Bank, *Bosnia and Herzegovina Overview*, dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/country/bosniaandherzegovina/overview>
- TI BiH, *Godišnji izvještaj Centra za pružanje pravne pomoći Transparency International u BiH za 2021*. (Banja Luka: 2022.) <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2022/04/ALAC-Godisnji-izvjestaj-2021.pdf>
- TI BiH, *Izvještaj o monitoringu procesuiranja korupcije pred sudovima i tužilaštvima u BiH 2021*. (maj 2023), dostupno na: https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2022/05/Monitoring-procesuiranja-2021_TIBiH_-2.pdf
- TI BiH, *Izvještaj o monitoringu procesuiranja korupcije pred sudovima i tužilaštvima u BiH 2022*. (maj 2023), dostupno na: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2023/05/Monitoring-procesuiranja-2022.pdf>
- TI BiH, *Analiza primjene Zakona o slobodi pristupa informacijama 2022*, dostupno na: <https://ti-bih.org/publikacije/analiza-primjene-zakona-o-slobodi-pristupa-informacijama-2022/>
- TI BiH, *Analiza nivoa transparentnosti pravosudnih institucija u BiH (2022)*, dostupno na: <https://indekspravosudja.ba/izvjestaji/>
- TI BiH, *Analiza nivoa transparentnosti pravosudnih institucija u BiH (decembar 2022)*, dostupno na: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2022/12/Analiza-transparentnosti-pravosudnih-institucija-u-BiH-1.pdf>

- TI BiH, *Studija sistema nacionalnog integriteta BiH 2015*, dostupno na: https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2015/12/Studija_sistema_nacionalnog_integriteta_Bosna_i_Hercegovina_2015.pdf
- TI BiH, *Agenda dobrog upravljanja 2025* (Banja Luka: 2022), dostupno na: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2022/11/Agenda-2025-ENG.pdf>
- TI BiH, *Dobro upravljanje u javnim preduzećima u BiH, Analiza transparentnosti, odgovornosti i integriteta javnih preduzeća* (2018), dostupno na: https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2018/04/Izvrnsni-sazetak-mart_2018.pdf
- TI BiH, *Interno funkcionisanje i integritet političkih partija: Zakoni i praksa* (2022), dostupno na: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2023/02/Interno-funkcionisanje-i-integritet-politickih-patija-zakoni-i-praksa.pdf>
- TI BiH, *Javne nabavke u doba pandemije COVID-19* (2021), dostupno na: <https://ti-bih.org/publikacije/javne-nabavke-u-doba-pandemije-covid-19/>
- TI BiH, *Monitoring izborne kampanje 2020*, dostupno na: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2021/05/TIBIH-Monitoring-Izborne-Kampanje-2020-WEB-FIN.pdf>
- TI BiH, *Monitoring provođenja antikorupcijskih politika u BiH, Izvještaj za 2021. godinu*, dostupno na: <https://acmonitor.ti-bih.org/bs-Latn-BA>
- TI BiH, *Pracjenje provođenja antikorupcijskih reformi – Finansiranje političkih partija za 2021. godinu*, dostupno na: <https://acmonitor.ti-bih.org/bs-Latn-BA>
- TI BiH, *Pregled nivoa realizacije Strategije i akcionog plana za borbu protiv korupcije BiH 2015–2019*, dostupno na: https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2022/04/Strategija-osvrt_final-1.pdf
- TI BiH, *Pregled nivoa proaktivne transparentnosti procesa donošenja odluka* (2023), dostupno na: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2023/06/Pregled-nivoa-proaktivne-transparentnosti-procesa-donosjenja-odluka.pdf>
- TI BiH, *Političke stranke iz budžeta naplatile 15,5 miliona KM – Sve manje prijavljenih donacija i sve više spornih dugovanja*, (april 2021), dostupno na: <https://transparentno.ba/2021/04/28/politicke-stranke-iz-budzeta-naplatile-155-miliona-km-sve-manje-prijavljenih-donacija-i-sve-vise-spornih-dugovanja/>
- TI BiH, *Pregled nivoa realizacije Strategije i Akcionog plana za borbu protiv korupcije 2015-2019. godine*, dostupno na: https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2022/04/Strategija-osvrt_final-1.pdf
- TI BiH, *Izvještaj o primjeni Zakona o slobodi pristupa informacijama u 2021. godini*, dostupno na: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2022/04/Izvjestaj-FOI-2021-odvojene-tabele-WEB.pdf>
- TI BiH, *Izvještaj o monitoringu izborne kampanje za opšte izbore 2022*, dostupno na: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2023/07/Monitoring-izborne-kampanje-Izbori-2022.pdf>
- TI BiH, *Pregled nivoa proaktivne transparentnosti procesa donošenja odluka* (Banja Luka: 2023), dostupno na: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2023/06/Pregled-nivoa-proaktivne-transparentnosti-procesa-donosjenja-odluka.pdf>
- TI BiH, *Jačanje dobrog upravljanja u javnim preduzećima u BiH* (mart 2018), dostupno na: <https://ti-bih.org/projekat/jacanje-dobrog-upravljanja-u-javnim-preduzecima-u-bosni-i-hercegovini/>
- TI BiH, *Zakonodavstvo i praksa zaštite uzbunjivača u BiH* (2020), dostupno na: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2022/04/Zakonodavstvo-i-praksa-zastite-uzbunjivaca-u-BiH.pdf>
- TI BiH, *Zakonodavstvo i praksa zaštite uzbunjivača u BiH* (Banja Luka: 2020), dostupno na: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2020/09/Zakonodavstvo-i-praksa-zastite-uzbunjivaca-u-BiH.pdf>
- TI BiH, *Zaštita zviždača u BiH i Srbiji: Usporedna analiza* (Banja Luka: jun 2022), dostupno na: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2022/06/TI-BIH-ZASTITA-ZVIZDACA-U-BIH-I-SRBII-WEB.pdf>

- Transparency International, *Examining State Capture: Undue Influence on Law-Making and the Judiciary in the Western Balkans and Turkey*, dostupno na: https://images.transparencycdn.org/images/2020_Report_ExaminingStateCapture_English.pdf
- U4, *Bosnia and Herzegovina: Overview of corruption*, dostupno na: <https://www.u4.no/publications/bosnia-and-herzegovina-overview-of-corruption-and-anti-corruption-2021>
- Kancelarija UN Women u BiH, *Profil ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini*, dostupno na: <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2021/7/UNW%20Profil%20rodne%20ravnopravnosti%20BiH.pdf>
- UN Women, *Istraživanje o medijskom izvještavanju o rodno zasnovanom nasilju nad ženama u BiH u 2020. godini*, dostupno na: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2021/9/UNWOMEN_ISTRAZIVANJE%20O%20MEDIJSKOM%20IZVJESTAVANJU.pdf
- USAID, *2021 Civil Society Organization Sustainability Index for Bosnia and Herzegovina* (2021), dostupno na: <https://storage.googleapis.com/cso-si-dashboard.appspot.com/Reports/CSOSI-Bosnia-Herzegovina-2021.pdf>
- USAID, *2021 Civil Society Organization Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia* (2023), dostupno na: <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/csosi-europe-eurasia-2021-report.pdf>
- WFD, *Representation of women in local government in Bosnia and Herzegovina after the 2020 elections*, dostupno na: https://www.wfd.org/sites/default/files/2022-05/representation-of-women_web.pdf
- World Bank, *Doing Business 2020 – Economy Profile Bosnia and Herzegovina*, dostupno na: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/b/bosnia-and-herzegovina/BIH.pdf>
- World Bank, *Western Balkans Regular Economic Report No.21 | Spring 2022*, dostupno na: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/37368/P17720607706c30e90841607b7d53ee8106.pdf>

Zakoni/propisi:

- Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, dostupno na: <http://www.apik.ba/o-nama/default.aspx?id=693&langTag=bs-BA>
- Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Kodeks ponašanja zaposlenih u Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, dostupno na: <http://www.apik.ba/zakoni-i-drugi-akti/ostali-akti/kodeksi/default.aspx?id=313&langTag=hr-HR>
- Kancelarija za reviziju institucija Bosne i Hercegovine, Etički kodeks Kancelarije za reviziju institucija BiH, dostupno na: https://www.revizija.gov.ba/data/Datoteke/Migrirane%20datoteke/Eti%C4%8Dki%20kodeks/Eti_kodeks-bos.pdf
- Aneks 4 (ustav) Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i Aneks 6, članovi 4, 5 i 6 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH, dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/0/126173.pdf>
- Zakon o udruženjima i fondacijama Brčko distrikta, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 12/02, 2/10, 41/20
- Ustav Bosne i Hercegovine
- Izborni zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10, 18/13, 7/14, 31/16, 54/17, 41/20, 38/22, 51/22 i 67/22
- Zakon o upravnim sporovima Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 19/02, 88/07, 83/08 i 74/10
- Zakon o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 32/01, 42/03, 63/08 i 76/11, 94/16
- Zakon o imunitetu Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 32/02, 37/03 i 75/09
- Zakon o policijskim službenicima Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 27/04, 63/04, 5/06, 58/06, 15/08, 50/08, 63/08, 35/09, 7/12
- Zakon o javnim nabavkama Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH br. 9/14 i 59/22
- Zakon o zaštiti od клевете Brčko distrikta, Službeni glasnik Brčko distrikta br. 14/03
- Kantonalni zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira, dostupno na: http://skupstina.ks.gov.ba/sites/skupstina.ks.gov.ba/files/nacrt_zakona_javni_red_i_mir.pdf
- Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, Odluka o politici nulte tolerancije prema djelima seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja na osnovu spola na radnom mjestu u CIK BiH, dostupno na: https://www.izbori.ba/Documents/CIK/Propisi/Odluka_o_politici_nulte_tolerancije_55_2020-bos.pdf
- Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, Uputstvo o postupku slanja, primanja, obrade, arhiviranja i zaštite elektronskih prijava i dokumenata državljana BiH za glasanje izvan BiH elektronskim putem, dostupno na: https://www.izbori.ba/Documents/Izbori_2022/Uputstvo_elektronske_prijave-bos.pdf
- Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, Revidirani plan integriteta CIK BiH, dostupno na: https://www.izbori.ba/Documents/CIK/Revidirani_Plan_Integriteta_CIK_BIH-bos.pdf
- Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, Pravilnik o prijavljivanju korupcije i zaštiti lica koje prijavi korupciju u CIK BiH, dostupno na: <https://www.izbori.ba/Documents/documents/2014/Pr12122014-bos.PDF> i <https://www.izbori.ba/Documents/documents/2014/IzmjenaPr12122014-bos.PDF>
- Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, Uputstvo o postupku otvaranja i korištenja posebnog računa za finansiranje troškova izborne kampanje, dostupno na: https://www.izbori.ba/Documents/2022/06/Izmjena_u_o_p_o_i_k_p_r_z_f_t_i_k_5_22-bos.pdf

- Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine: Pravilnik o medijskom predstavljanju političkih subjekata u razdoblju od dana raspisivanja izbora do dana održavanja izbora, maj 2022. godine, dostupno na: https://izbori.ba/Documents/Izbori_2022/Pravilnik_o_medijskom_predstavljanju-hrv.pdf
- Kodeks državnih službenika u institucijama Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 49/13
- Kodeks ponašanja državnih službenika Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 83/02 i 83/09).
- Kodeks ponašanja narodnih poslanika u Narodnoj skupštini Republike Srpske, dostupno na: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/narodna-skup%C5%A1tina/kodeks>
- Kodeks ponašanja poslanika i delegata u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, dostupno na: [https://www.parlament.ba/data/dokumenti/pdf/vazniji%20propisi/Kodeks%20pona%C5%A1anja%20poslanika%20i%20delegata%20u%20Parlamentarnoj%20skup%C5%A1tini%20Bosne%20ivine%2020\(2015.%20godina\)%20bs.pdf](https://www.parlament.ba/data/dokumenti/pdf/vazniji%20propisi/Kodeks%20pona%C5%A1anja%20poslanika%20i%20delegata%20u%20Parlamentarnoj%20skup%C5%A1tini%20Bosne%20ivine%2020(2015.%20godina)%20bs.pdf)
- Etički kodeks zastupnika u Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine, dostupno na: https://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/files/Eti%C4%8Dki%20kodeks/01_13-02-2231_21%20-%202231-21%20Eti%C4%8Dki%20kodeks%20-%20B.pdf,
- Etički kodeks za državne službenika u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 63/20
- Etički kodeks policijskih službenika Državne agencije za istrage i zaštitu, dostupno na: <http://www.sipa.gov.ba/assets/files/secondary-legislation/eticki-kodeks-hr.pdf>
- Kodeks sudijske etike, Službeni glasnik BiH, br. 13/06 i 24/15, dostupno na: <https://portalfo2.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/49137>
- Kodeks tužilačke etike, Službeni glasnik BiH, br. 13/06 i 24/15
- Zakon o preduzećima Brčko distrikta, Službeni glasnik BD BiH, br. 10/02, 14/12, 1/03, 8/03, 4/04, 19/07 i 34/07
- Zakon o privrednim društvima Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 81/15, 75/21
- Zakon o privrednim društvima Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 127/08, 58/09, 100/11, 67/13, 100/17, 82/19 i 17/23
- Zaključak Vlade Republike Srpske br. 04/1-012-886/06, 28.03.2006.
- RAK, Pravilo 77/2015. o pružanju audio-vizuelnih medijskih usluga, Službeni glasnik BiH br. 3/16
- Krivični zakon BiH, Službeni glasnik BiH, br. 3/2003, 32/2003 – ispravka 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2014, 22/401, 22/401 /2018 i 46/21
- Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, član 290, Službeni glasnik BiH, br. 29/07, 53/07, 58/08, 12/09, 16/09, 53/09, 93/09, 72/13 i 65/18
- Izborni zakon Bosne i Hercegovine, član 2.9, Službeni glasnik BiH, br. 23/01, 7/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, /06, 32/07, 33/08, 37/08 32/10, 18/13, 07/14, 31/16, 41/20, 38/22, 67/22
- Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 i 88/08
- Zakon o udruženjima i fondacijama Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 45 /02
- Zakon o unutrašnjim poslovima Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 02/14, 49/05, 75/13, 81/14
- Zakon o policijskim službenicima Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 27/05
- Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 19/03 i 73/05
- Zakon o javnim preduzećima Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 8/2005, 81/2008, 22/2009 i 109/2012

- Zakon o igrama na sreću Republike Srpske, Službeni glasnik RS br. 22/19
- Opšti okvirni sporazum za mir, Dayton 1995.
- Zakon o radu u institucijama Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 26/04, 7/05, 48/05, 50/08, 60/10, 32/13, 93/17 i 59/22
- Zakon o računovodstvu i reviziji u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 15/21
- Zakon o računovodstvu i reviziji Republike Srpske, Službeni glasnik RS br. 04/15 i 78/20
- Zakon o upravnim sporovima Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH br. 19/02, 88/07, 83/08 i 74/10
- Zakon o upravnim sporovima Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 19/02, 88/07, 83/08 i 74/10
- Zakon o upravnim sporovima Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 9/05
- Zakon o upravnim sporovima Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 109/05 i 63/11
- Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Službeni glasnik BiH, br. 103/09 i 58/13
- Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika RS, čl. 156a, 208a, 208b, Službeni glasnik RS, br. 73/03
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu, Službeni glasnik BiH, broj 63/23
- Zakon o reviziji institucija u Federaciji Bosne i Hercegovine. Službene novine FBiH, br. 22/06
- Zakon o reviziji institucija Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik BiH, broj 12/06
- Zakon o reviziji javnog sektora Republike Srpske. Službene novine FBiH, br. 95/05 i 20/14
- Zakon o budžetskom sistemu Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 121/12, 52/14, 103/15 i 15/16
- Zakon o budžetima u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 102/13, 9/14, 13/14, 8/15, 91/15, 102/15, 104/16, 5/18, 11/19, 99/19 i 25a/22
- Zakon o privrednim društvima Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 81/2015 i 75/2021
- Zakon o privrednim društvima Republike Srpske, Službeni glasnik RS br. 127/2008, 58/2009, 100/2011, 67/2013, 100/2017, 82/2019 i 17/2023;
- Zakon o državnoj službi u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 29/03, 23/04, 39/04, 54/04, 67/05, 8/06, 77/06, 34/10, 45/10, 4/12, 99/15 i 9/17)
- Zakon o državnoj službi u institucijama BiH, Službeni glasnik BiH br. 12/02, 19/02, 8/03, 4/04, 17/04, 26/04, 37/04, 48/05, 2/06, 50/08, 43/09, 8/10, 40/12 i 93/17
- Zakon o komunikacijama Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, Službeni glasnik, br. 31/03 75/06, 32/10 i 98/12.
- Zakon o konkurenciji Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 48/05, 76/07, 80/09 i 21/03
- Zakon o sukobu interesa u organima vlasti u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 70/08
- Zakon o sukobu interesa u institucijama vlasti Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 13/02, 16/02, 14/04, 12/04, 63/09, 18/12, 87/13 i 41/16
- Zakon o Savjetu ministara Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 30/03, 42/03, 81/06, 76/07, 81/07, 94/07, 24/08
- Zakon o sudu Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 49/09, 74/09 i 97/09
- Zakon o sudovima Brčko distrikta, Službeni glasnik Brčko distrikta, br. 19/07, 39/09 i 31/11
- Zakon o sudovima u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 38/05, 22/06, 63/10, 07/13, 52/14 i 85/21
- Zakon o sudovima Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 111/04, 109/05, 37/06, 119/08, 58/09
- Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13, 65/18
- Zakon o električnoj energiji Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 68/20

- Zakon o električnoj energiji Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH br. 66/13, 94/15, 54/19, 1/22 i 51/22,
- Zakon o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave, Službene novine FBiH, br. 58/02, 19/03, 38/05, 2/06, 8/06, 61/06,
- Zakon o finansiranju institucija Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 1/04, 27/08, 49/09, 42/12, 61/04, 87/12, 32/13 i 38/22
- Zakon o šumama Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH br. 20/02
- Zakon o šumama Republike Srpske, Službeni glasnik RS br. 75/08 i 60/13
- Zakon o slobodi pristupa informacijama u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 32/2001 i 48/2011
- Zakon o slobodi pristupa informacijama Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH br. 28/00, 45/06, 102/09, 62/11 i 100/13
- Zakon o slobodi pristupa informacijama RS, Službeni glasnik RS. br. 20/01
- Zakon o gasu Republike Srpske, Službeni glasnik RS br. 22/18 i 15/21,
- Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini – Prečišćeni tekst, Službeni glasnik BiH, br. 32/10
- Zakon o Vladi Federacije Bosne i Hercegovine
- Zakon o Vladi Republike Srpske
- Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu, Službeni glasnik BiH, br. 25/04, 93/05, 48/7 i 15/08
- Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH br. 19/2002, 35/2004, 32/2006, 38/2006 i 50/2008
- Zakon o nezavisnim i nadzornim tijelima policijske strukture Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik BiH, br. 36/08
- Zakon o inspekcijama Brčko distrikta, 24/08, 25/08, 20/13, 16/18, 8/19, 11/20, 24/20, 40/20
- Zakon o inspekcijama Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine BiH, br. 73/14 i 19/17
- Zakon o inspekcijama Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 18/20
- Zakon o unutrašnjim poslovima Republike Srpske, Službeni glasnik RS“ br. 57/2016, 110/2016, 58/2019, 82/2019, 18/2022 i 55/2023
- Zakon o internoj reviziji u javnom sektoru Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 93/15 i 78/20
- Zakon o internoj reviziji u javnom sektoru u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 47/08 i 101/16;
- Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, Službeni glasnik BiH, br. 59/09 i 58/13
- Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09 i 103/09
- Zakon o parlamentarnom nadzoru, Službeni glasnik BiH, br. 25/18
- Zakon o policijskim službenicima Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik BiH, br. 27/04, 63/04, 5/06, 58/06, 58/06, 15/08, 50/08, 63/08, 35/09, 7/12
- Zakon o policijskim službenicima ZDK. Službene novine ZDK, br. 02/18
- Zakon o političkim organizacijama Brčko distrikta, član 11, Službeni glasnik BD BiH, br. 12/02 i 19/07.
- Zakon o političkim organizacijama Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Socijalističke Republike BiH, br. 27/91
- Zakon o političkim organizacijama Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 15/96 i 17/02
- Zakon o finansiranju političkih stranaka, Službeni glasnik BiH, br. 95/12 i 41/16
- Zakon o sprečavanju sukoba interesa u organima vlasti RS, Službeni glasnik RS, br. 73/08 i 52/14

- Zakon o zaštiti tajnih podataka, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 54/05 i 12/09
- Zakon o javnim preduzećima u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 8/05, 81/08, 22/09 i 109/12
- Zakon o javnim preduzećima Republike Srpske, Službene novine FBiH, br. 15/16 i 88/19
- Zakon o Željeznicama Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH br. 41/01 i 25/12
- Zakon o Željeznicama Republike Srpske, Službeni glasnik RS br. 19/17, 28/17, 100/27 i 56/22
- Zakon o republičkoj upravi Republike Srpske, Službeni glasnik RS br. 115/18
- Zakon o platama i drugim naknadama u sudskim i tužilačkim institucijama na nivou Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 90/05, 32/07 i 77/20
- Zakon o plaćama i drugim naknadama sudija i tužilaca u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 72/05, 22/09, 27/12, 55/13, 102/13, 55/17 i 61/22
- Zakon o platama i drugim naknadama sudija i tužilaca u Brčko distriktu – prečišćeni tekst, Službeni glasnik BD, br. 17/22
- Zakon o platama i naknadama u institucijama Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 50/08
- Zakon o platama i naknadama sudija i javnih tužilaca u Republici Srpskoj, Službeni glasnik RS, br. 56/22
- Zakon o suzbijanju korupcije i organiziranog kriminala u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH br. 59/14
- Zakon o suzbijanju korupcije, organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala u Republici Srpskoj, Službeni glasnik RS br. 39/16
- Zakon o reviziji institucija Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 12/06 i 50/08
- Zakon o budžetu institucija Bosne i Hercegovine i međunarodnih obaveza BiH za 2022. godinu, Službeni glasnik BiH, br. 42/22
- Zakon o budžetu institucija Bosne i Hercegovine i međunarodnih obaveza BiH za 2023. godinu, Službeni glasnik BiH, br. 22/23
- Zakon o budžetskom sistemu Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 121/12, 42/14, 103/15 i 15/16
- Zakon o budžetima u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. , 11/19, 99/19 i 25a/22)
- Zakon o Savjetu ministara Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 38/02, 30/03, 42/03, 81/06, 76/07, 81/07 i 24/08
- Zakon o Razvojnoj banci Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 01-02-296/08
- Zakon o Vladi Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 118/08
- Zakon o Vladi Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 22/18, 49/18, 8/19, 10/19 i 32/19)
- Zakon o Sudskom i tužilačkom savjetu Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 25/04, 93/05, 15/08 i 48/07
- Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti, Službeni glasnik BiH, br. 47/14 i 67/16
- Zakon o Tužilaštvu Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 49/09
- Zakon o Javnom RTV sistemu Bosne i Hercegovine, član 4, Službeni glasnik BiH, br. 78/05, 35/09, 32/10, 51/15 i 25/16
- Zakon o Radio-televiziji Republike Srpske, član 46. stav 4. Službeni glasnik RS br. 49/06, 73/08, 42/10, 89/13 i 44/16
- Zakon o Državnoj agenciji za istrage i zaštitu, Službeni glasnik BiH, br. 27/04, 63/04, 35/05, 49/09, 40/12
- Zakon o porezu na dodatu vrijednost Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 9/05, 35/05, 100/08 i 33/17
- Zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju Republike Srpske

- Zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 100/13
- Kancelarija visokog predstavnika, Odluka kojom se deblokira imenovanje Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, broj 09/23, 27.04.2023. godine, dostupno na: <https://www.ohr.int/decision-unblocking-the-appointment-of-the-government-of-the-federation-of-bosnia-and-herzegovina/>
- Uredba o organizaciji i regulaciji sektora gasne privrede u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 83/07, 71/21 i 21/22
- Ustav Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 21/92, 28/94, 8/96, 13/09, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05 i 117/05
- Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 52/01, 42/05
- Zakon o koncesijama Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 59/2013, 16/2018, 70/2020 i 111/2021
- Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 57/16, 110/16, 58/19, 82/19
- Zakon o zaštiti od клевете Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 37/01
- Zakon o javnim preduzećima Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 101/04 i 78/11
- Zakon o poreskom sistemu Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 62/17 i 110/20
- Pravilnik o internom prijavljivanju korupcije i zaštiti lica koje prijavi korupciju, dostupno na: http://www.apik.ba/zakoni-i-drugi-akti/zastita-prijavitelja-korupcije/Archive.aspx?langTag=bs-BA&template_id=196&pageIndex=1
- Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH br. 22/14 i 57/14
- Poslovnik Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 79/14, 81/15, 97/15, 78/19, 26/20 i 53/22
- Poslovnik Narodne skupštine Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 66/20
- Zakon o policijskim službenicima Kantona Sarajevo. Službene novine Kantona Sarajevo, br. 38/18),
- Statut Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko distrikta br. 2/2010
- Kodeks ponašanja zaposlenih u Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, dostupno na: <http://www.apik.ba/zakoni-i-drugi-akti/ostali-akti/kodeksi/default.aspx?id=313&langTag=hr-HR>
- Zakon o Investiciono-razvojnoj banci Republike Srpske, Službeni glasnik RS br. 612/06
- Zakon o policijskim službenicima Zeničko-dobojskog kantona. Službene novine Zeničko-dobojskog kantona, br. 02/18

Članci, medijski izvještaji i saopštenja za javnost:

- Al Jazeera Balkans, *BiH: Milan Tegeltija podnio ostavku*, dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2020/12/16/milan-tegeltija-podnio-ostavku>.
- Al Jazeera Balkans, *Nakon prijjetnji novinarki CIN-a: Suspendovan Zoran Čegar*, dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/11/3/suspendovan-zoran-cegar-koji-je-prijetio-novinarki-nemoj-da-ti-grkljan-iscupam>
- Al Jazeera Balkans, *Korupcija nikad veća: Politika i pravosuđe snose najveću odgovornost*, dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net teme/2023/2/13/korupcija-nikad-veca-politika-i-pravosudje-snose-najvecu-odgovornost>
- Al Jazeera Balkans, *Novinarica koja je otkrila aferu «Respiratori»: Međunarodni stručnjak objasnio, nisu za intenzivnu njegu*, dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net teme/2022/10/13/degirmendzic-medjunarodni-strucnjak-objasnio-funkciju-respiratora-treba-prestati-rizikovati-ljudske-zivote>
- Al Jazeera Balkans, *Vladajuća koalicija u BiH najavila usvajanje zakona iz evropske agende*, dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2023/8/22/sastanak-predstavnika-stranaka-vladajuce-vecine-u-istocnom-sarajevu>
- Al Jazeera Balkans, *Vlasti u BiH troše milione javnog novca na finansiranje sumnjivih organizacija*, dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net teme/2022/2/7/vlade-u-bih-trose-milione-javnog-novca-na-finansiranje-sumnjivih-organizacija>
- Al Jazeera Balkans, *Usvojen Zakon o neprimjenjivanju odluka Ustavnog suda BiH u RS-u*, dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2023/6/27/danas-posebna-sjednica-nrs-o-neprimjenjivanju-odluka-ustavnog-suda-bih>
- Antikorupcija.info, *Broj optužnica za izborne prevare u Doboju popeo se na 54, a broj optuženih lica na čak 256*, dostupno na: <https://antikorupcija.info/broj-optuznica-za-izborne-prevare-u-doboju-popeo-se-na-54-a-broj-optuzenih-lica-na-cak-256/>
- APIK, *APIK, VSTS i USAID potpisali memorandum o razumijevanju: Udruženim snagama protiv korupcije*, dostupno na: <http://www.apik.ba/aktuelnosti/vijesti/default.aspx?id=426&langTag=sr-SP-Cyrl>
- APIK, *Zaključen Memorandum o razumijevanju između APIK-a i Tijela za sprečavanje korupcije Vlade BPK*, dostupno na: <http://apik.ba/aktuelnosti/saopcenja-za-javnost/default.aspx?id=1541&langTag=bs-BA>
- APIK, *Potpisan memorandum o saradnji GPBiH i Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH*, dostupno na: <http://apik.ba/aktuelnosti/saopcenja-za-javnost/default.aspx?id=1613&langTag=bs-BA>
- Avaz.ba, *Koliko u Bosni i Hercegovini traju suđenja za izborne krađe?*, dostupno na: <https://avaz.ba/vijesti/bih/781385/koliko-u-bih-traju-sudenja-za-izborne-krađe>
- Avaz.ba, *Predstavnički dom: Bivši Izetbegovićev šef kabineta postaje direktor Agencije za prevenciju korupcije*, <https://avaz.ba/vijesti/bih/753882/predstavnicki-dom-bivsi-izetbegovic-ev-sef-kabineta-postaje-direktor-agencije-za-prevenciju-korupcije>
- BH Novinari, *2022: Godina SLAPP tužbi u regionu*, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2022/12/27/2022-godina-slapp-tuzbi-u-regionu/>
- BH novinari, *Blizu 300 aktivnih tužbi za klevetu protiv novinara u Bosni i Hercegovini u posljednjih pet godina*, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2020/07/09/blizu-300-aktivnih-tuzbi-za-klevetu-protiv-novinaru-u-bih-u-posljednjih-pet-godina/>,
- BH novinari, *Uloga žena u politici u BiH: Nema rodnog balansa ni na jednom nivou vlasti*, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2021/09/07/uloga-zena-u-politici-u-bih-nema-rodnog-balansa-ni-na-jednom-nivou-vlasti/>

- BHRT.ba, *ZDK: Novi uvjeti za izbor policijskog komesara*, dostupno na: <https://bhrt.ba/zdk-novi-uvjeti-za-izbor-policijskog-komesara/>
- BH Novinari, *Istraživanje: Kapaciteti nevladinih organizacija i udruženja građana u oblasti medijske pismenosti*, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2020/12/07/istrazivanje-kapaciteti-nevladinih-organizacija-i-udruzenja-gradjana-u-oblasti-medijske-pismenosti/>
- BH novinari, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021*, dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2022/05/BiH-BiH-2021.pdf>
- BiH-x.info, *Finansiranje medija tokom pandemije: Promocija vlasti, a ne interesa građana*, dostupno na: <https://transparentno.ba/2019/12/27/istrazivanje-ti-bih-koliko-placamo-rad-javnih-medija/>
- Biznis.info, *Ove godine 14 revizija privatizacije u BiH*, 6.10.2020, dostupno na: <https://www.biznisinfo.ba/ove-godine-14-revizija-privatizacije/>
- Bljesak.info, *Brutalno pretučen novinar iz Brčkog, napao ga muškarac s fantomkom*, dostupno na: <https://bljesak.info/vijesti/crna-kronika/brutalno-pretucen-novinar-iz-brckog/429822>
- Bljesak.info, *Nikšić ostaje na čelu SDP-a, izbori u stranci prolongirani*, dostupno na: <https://bljesak.info/vijesti/politika/niksic-ostaje-na-celu-sdp-a-izbori-u-stranci-prolongirani/422814>
- BN TV, *Još jedan tužilac BiH «upecan» u aplikaciji Sky*, 14.10.2022., dostupno na: <https://www.rtvbn.com/4033389/jos-jedan-tuzilac-bih-upecan-u-aplikaciji-sky>
- BN TV, Sud: *Nezakonita smjena Popovića*, dostupno na: <https://www.rtvbn.com/3935561/sud-nezakonita-smjena-popovica>
- BN TV, *Smjena direktora ŠG Vučevića Čajniče Slobodana Pejovića, pod kojim je preduzeće poslovalo u plusu, da bi se na njegovo mjesto doveo lokalni šef SNSD-a Neđo Mašić*, 24.7.2017, dostupno na: <https://www.rtvbn.com/3872838/obustavljena-proizvodnja-u-sg-vucevica>
- BN TV, *Skandal u Bijeljini: Teška zloupotreba javnih resursa*, dostupno na: https://www.rtvbn.com/3994328/skandal-u-bijeljini-teska-zloupotreba-radnika-i-specijalnih-vozila-elektrodistribucije#google_vignette
- BN TV, *Trend imenovanja v.d. direktora u Srpskoj se nastavlja*, dostupno na: <https://www.rtvbn.com/3983727/trend-imenovanja-vd-direktora-u-srpskoj-se-nastavlja>
- Buka, *Državno korišćenje sile u BiH: Ovdje je policija produžena ruka vlasti!*, dostupno na: <https://6yka.com/bih/drzavno-koriscenje-sile-u-bih-ovdje-je-policija-produzena-ruka-vlasti>
- Buka, *Izetbegović: «Ja, i?»*, dostupno na: <https://6yka.com/bih/izetbegovic-ja-i>
- Buka, *Rudnik Banovići, Zrak d.d. Sarajevo, Operator-Terminali FBIH, i Općina Ravno dobili negativna mišljenja revizora*, dostupno na: <https://6yka.com/ekonomija/rudnik-banovici-zrak-dd-sarajevo-operator-terminali-fbih-i-opcina-ravno-dobili-negativna-misljenja-revizora>
- Buka, *Načelnik Šipova uputio najodvratnije uvrede i prijetnje novinaru Naratoriuma (AUDIO)*, dostupno na: <https://6yka.com/bih/nacelnik-sipova-uputio-najodvratnije-uvrede-i-prijetnje-novinaru-naratoriuma-audio>
- Buka, *Vladajuće stranke razgrabile javna preduzeća, evo kako su podijelili plijen*, 21.5..2019, dostupno na: <https://6yka.com/novosti/podjela-direktorskih-fotelja-vladajuce-stranke-razgrabile-javne-preduzeca-evo-kako-su-podijelili-plijen>
- Capital.ba, *Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije nema podatke o korupciji u privredi*, dostupno na: <https://www.capital.ba/agencija-za-prevenciju-korupcije-u-bih-nema-podatke-o-korupciji-u-privredi/>
- Capital.ba, *Deficit 175,6 miliona KM*, 22.8.2017, dostupno na: <https://www.capital.ba/deficit-1756-miliona-km/>

- Capital.ba, *Pogodovanje Željeznice Republike Srpske drugim firmama dovelo do višemilionskih gubitaka*, 17.5.2022, dostupno na: <https://www.capital.ba/pogodovanje-zeljeznica-republike-srpske-drugim-firmama-dovelo-do-visemilionskih-gubitaka/>
- Capital.ba, *«Printer» za četiri marke dobio milionski tender za registraciju*, dostupno na: <https://www.capital.ba/printer-za-cetiri-marke-dobio-milionski-tender-za-registraciju/>
- Capital.ba, *Javne nabavke u BiH: Ispod žita nestale milijarde*, dostupno na: <https://www.capital.ba/javne-nabavke-u-bih-ispod-zita-nestale-milijarde/>
- Capital.ba, *Sud poništio još jednu nezakonitu smjenu Vlade RS*, 23.6.2022, dostupno na: <https://www.capital.ba/sud-ponistio-jos-jednu-nezakonitu-smjenu-vlade-rs/>
- Capital.ba, *Sud ponovo vratio Tomića na mjesto direktora Inspektorata RS*, dostupno na: <https://www.capital.ba/sud-ponovo-vratio-tomic-a-na-mjesto-direktora-inspektorat-rs/>
- Capital.ba, *Sve na crno: Državno kockanje novcem građana Srpske*, 6.12.2019, <https://www.capital.ba/sve-na-crno-drzavno-kockanje-novcem-gradjana-srpske-lutrija-rs/>
- Capital.ba, *Koji su glavni pokretači korupcije u privredi BiH?*, dostupno na: <https://www.capital.ba/koji-su-glavni-pokretaci-korupcije-u-privredi-bih/>
- Capital.ba, *Koja je cijena korupcije u BiH*, dostupno na: <https://www.capital.ba/koja-je-cijena-korupcije-u-bih/>
- Centralna izborna komisija BiH, *Ministarstvo finansija i trezora BiH nije odobrilo operativni/dinamički plan Centralne izborne komisije BiH za period januar - mart 2022. godine*, dostupno na: <https://www.izbori.ba/default.aspx?CategoryID=64&Lang=3&Id=3815>
- Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine: *Informacija o izbrisanim političkim strankama iz sudskog registra*, mart 2022. godine, dostupno na: https://www.izbori.ba/Documents/finansiranje_pp/politicke_stranke_brisane_iz_sudskog_registra/info_brisanim_strankama_03_2022.pdf
- CIN, *Disciplinski postupak protiv Zorana Čegara zbog prijetnji novinarima*, dostupno na: <https://cin.ba/disciplinski-postupak-protiv-zorana-cegara-zbog-prijetnji-novinarima/>
- CIN, *Efikasnost pravosuđa kroz istraživanje procesa imenovanja i njegovih praktičnih implikacija*, 2021, dostupno na: <https://cin.ba/wp-content/uploads/2021/05/Efikasnost-pravosuda-kroz-istrazivanje-procesa-imenovanja-i-negovih-prakticnih-implikacija.pdf>
- CIN, *Upravljanje javnim predužecima: stranka prije struke*, dostupno na: <https://cin.ba/upravljanje-javnim-preduzecima-stranka-prije-struke/>
- Depo.ba, *Dodik najavio, tako i učinjeno: Glavni revizor RS-a Duško Šnjegota smijenjen s dužnosti*, 13.9.2017, dostupno na: <https://depo.ba/clanak/165854>
- Detektor.ba, *Donose li izmjene i dopune Zakona o VSTV-u više problema ili rješenja u disciplinskim postupcima?*, 12.10.2023, <https://detektor.ba/2023/10/12/donose-li-izmjene-zakona-o-vstv-u-vise-problema-ili-rjesenja-u-disciplinskim-postupcima/>
- Detektor.ba, *Ignorisane kritike pri usvajanju novog Zakona o slobodi pristupa informacijama*, 28.9.2023, dostupno na: <https://detektor.ba/2023/09/28/ignorisane-kritike-pri-usvajanju-novog-zakona-o-slobodi-pristupa-informacijama/>
- Detektor.ba, *Šta trebate znati o nedostacima i prednostima izmjena i dopuna Zakona o VSTV-u BiH*, 28.9.2023, dostupno na: <https://detektor.ba/2023/09/28/sta-trebate-znati-o-nedostacima-i-prednostima-izmjena-i-dopuna-zakona-o-vstv-u-bih/>

- Detektor.ba, *Gordana Tadić smijenjena s pozicije glavne državne tužiteljice*, dostupno na: <https://detektor.ba/2021/10/20/gordana-tadic-smijenjena-s-pozicije-glavne-drzavne-tuziteljice/>
- Detektor.ba, *Izvještaj o stanju u pravosuđu usvojen jednoglasno nakon gotovo godinu dana*, dostupno na: <https://detektor.ba/2022/06/08/izvjestaj-o-stanju-u-pravosudju-usvojen-jednoglasno-nakon-gotovo-godinu-dana/>
- Detektor.ba, *Milanko Kajganić izabran za glavnog državnog tužioca*, dostupno na: <https://detektor.ba/2022/10/20/milanko-kajganic-izabran-za-glavnog-drzavnog-tuzioca/>
- Detektor.ba, *Netransparentan izbor ombudsmana ugrožava međunarodno priznanje bh. institucije za zaštitu ljudskih prava*, dostupno na: <https://detektor.ba/2022/08/03/netransparentan-izbor-ombudsmana-ugrozava-medjunarodno-priznanje-bh-institucije-za-zastitu-ljudskih-prava/>
- Detektor.ba, *NSRS usvojila zakon kojim se predviđa neobjavlivanje odluka visokog predstavnika*, dostupno na: <https://detektor.ba/2023/06/22/nsrs-usvojila-zakon-kojim-se-predvidja-neobjavlivanje-odluka-visokog-predstavnika/>
- Detektor.ba, *TI BiH: Političke zloupotrebe i sukobi interesa u finansiranju udruženja i fondacija*, dostupno na: <https://detektor.ba/2022/01/13/ti-bih-politicke-zloupotrebe-i-sukobi-interesa-u-finansiranju-udruzenja-i-fondacija/>
- Detektor.ba, *Tužilaštva propustila reagovati na više od 50 izvještaja revizora u kojima su utvrđene nepravilnosti*, dostupno na: <https://detektor.ba/2023/03/27/vise-od-polovine-revizorskih-izvjestaja-bez-tuzilackih-istraga-u-federaciji-bih/>
- Detektor.ba, *Sud naredio objavljivanje Ugovora sa kineskom kompanijom koja gradi autoput prema Prijedoru*, dostupno na: <https://detektor.ba/2022/10/19/sud-naredio-objavljivanje-ugovora-sa-kineskom-kompanijom-koja-gradi-autoput-prema-prijedoru/>
- Detektor.ba, *BiH povećava broj policajaca ali ne i njihovu efikasnost*, dostupno na: <https://detektor.ba/2022/11/22/bih-povecava-broj-policajaca-ali-ne-i-njihovu-efikasnost/>
- Deterktor.ba, *Duga borba sa vjetrenjačama zbog dozvola za gradnju na tuđoj zemlji u Livnu*, dostupno na: <https://detektor.ba/2023/10/06/duga-borba-sa-vjetrenjacama-zbog-dozvola-za-gradnju-na-tudjoj-zemlji-u-livnu/>
- Dnenviavaz.ba, *Potvrđena presuda: MUP RS diskriminisao aktivistkinje grupe «Pravda za Davida»*, dostupno na: <https://avaz.ba/vijesti/bih/749035/potvrdena-presuda-mup-rs-diskriminisao-aktivistkinje-grupe-pravda-za-davida>
- Dnevni avaz, *Policajac Zoran Čegar pretukao mladića na parking*, dostupno na: <https://avaz.ba/vijesti/crna-hronika/712823/video-policajac-zoran-cegar-pretukao-mladica-na-parking>?amp=1
- Dnevni avaz, *Vlada FBiH ljuta na Nekića: Zašto je birokrati zasmatala skromna pomoć koja je data za spas radnih mjesta*, 03.06.2021., dostupno na: https://avaz.ba/vijesti/bih/656318/vlada-fbih-ljuta-na-nekica-zasto-je-birokrati-zasmatala-skromna-pomoc-koja-je-data-za-spas-radnih-mjesta?fb_comment_id=3887213968073909_3887545648040741
- Dnevni avaz, *Sindikati policije: Uprava policije BPK postepeno se stavlja pod političku kontrolu*, dostupno na: <https://avaz.ba/vijesti/bih/577556/slug>
- Dnevni.ba, *Željko Bakalar izabran za novog člana SIP BiH*, dostupno na: <https://dnevni.ba/dnevni/zeljko-bakalar-izabran-za-novog-clana-sip-bih/>
- Dnevni.ba, *Javne nabavke u Bosni i Hercegovini: Korupcija, a sve po zakonu*, dostupno na: <https://dnevni.ba/dnevni/javne-nabavke-u-bih-korupcija-a-sve-po-zakonu/>
- Dnevni.ba, *Na djelu politički utjecaj na rad policije*, dostupno na: <https://dnevni.ba/dnevni/na-djelu-politicki-utjecaj-na-rad-policije/>
- DW, *Izbori u BiH raspisani, ali novca za njihovo održavanje nema*, dostupno na: <https://www.dw.com/hr/izbori-u-bih-raspisani-ali-novca-za-odr%C5%BEavanje-nema/a-61809969>

- Evropska komisija, *Ured Evropske unije u BiH, Ambasada Švedske i Transparency International pozivaju na jaču borbu protiv korupcije u Bosni i Hercegovini*, dostupno na: <https://archive.europa.ba/?p=77142>
- Faktor.ba, *Vlada FBiH daje RMU Banovići pod Kukićevu kontrolu*, dostupno na: https://faktor.ba/vijest/vlada-fbih-daje-rmu-banovići-pod-kukicevu-kontrolu-politicka-korupcija-slijedi-krivicna-prijava-za-niksica/200466?utm_source=vezani_tekstovi_
- Faktor.ba, *Prijem 200 policajaca u KS: Razgovori će se snimati, bez nepotizma i korupcije*, dostupno na: <https://faktor.ba/vijest/prijem-200-policajaca-u-ks-razgovori-ce-se-snimati-bez-nepotizma-i-korupcije/134947>
- Federalna.ba, *14 federalnih institucija na saslušanju pred komisijom odgovornom za reviziju Parlamenta FBiH*, dostupno na: <https://federalna.ba/14-federalnih-institucija-na-saslanju-pred-komisijom-odgovornom-za-reviziju-parlamenta-fbih-sefu0>
- Federalna.ba, *Korupcija s kojom se susreću poslovnih subjekti u Federaciji BiH učestala pojava*, dostupno na: <https://www.federalna.ba/korupcija-s-kojom-se-susrecu-poslovni-subjekti-u-federaciji-bih-ucestala-pojava-b85dx>
- Federalno tužilaštvo FBiH: *Hitno formirati predmet i provjeriti navode iz medija*, dostupno na: https://ft-fbih.pravosudje.ba/vstvfo/B/97/article/100518_
- Fena.ba, *Arnautović: Kašnjenje u objavi izbornih rezultata zbog nerada biračkih odbora*, dostupno na: <https://fena.ba/article/1288854/arnautovic-kasnjenje-u-objavi-izbornih-rezultata-zbog-nerada-birackih-odbora-video>
- Fokus.ba, *Direktor APIK-a: Želimo snažno partnerstvo sa tužilaštvima u Bosni i Hercegovini*, dostupno na: <https://www.fokus.ba/vijesti/bih/direktor-apik-a-zelimo-snazno-partnerstvo-sa-tuzilastvima-u-bih/2442395/>
- Fokus.ba, *Predstavnički dom usvojio Prijedlog zakona o sprečavanju sukoba interesa u institucijama BiH*, dostupno na: <https://www.fokus.ba/vijesti/bih/predstavnicki-dom-usvojio-prijedlog-zakona-o-sprecavanju-sukoba-interesa-u-institucijama-bih/2278673/>
- Fokus.ba, *Ponovo problemi: Tek što su usvojene, izmjene Zakona o VSTV-u opet na meti kritika*, dostupno na: <https://www.fokus.ba/vijesti/bih/ponovo-problemi-tek-sto-su-usvojene-izmjene-zakona-o-vstv-u-opet-na-meti-kritika/2769854/>
- Fokus.ba, *Tužilaštvo mora istražiti prijetnje novinarima Capitala, a ne njih isljedivati*, dostupno na: <https://www.fokus.ba/vijesti/bih/tuzilastvo-mora-istraziti-prijetnje-novinarima-capitala-a-ne-njih-isljedivati/2638888/>
- HMS.ba, *Čović: Partneri će nam biti legitimni predstavnici druga dva naroda, treba riješiti pitanje Predsjedništva BiH*, dostupno na: <https://hms.ba/covic-partneri-ce-nam-biti-legitimni-predstavnici-druga-dva-naroda-treba-rjesiti-pitanje-predsjednistva-bih/>
- Interview.ba, *Revizije bez efekta: Tužiteljstva odlučuju da se istraga provoditi ni kad je kriminal vidljiv golim okom*, dostupno na: <https://interview.ba/2023/04/12/revizije-bez-efekta-tuziteljstva-odlucuju-da-se-istraga-nece-provodi-ni-kad-je-kriminal-vidljiv-golim-okom/>
- Istraga.ba, *Dokumenti i snimci nadzornih kamera otkrivaju: Fuad Kasumović od inspektora FUP-a tražio da iznuđuju iskaze, a Vahdet Drino svjedokinju nazivao «rahmetli Eminom»*, dostupno na: <https://istraga.ba/dokumenti-i-snimci-nadzornih-kamera-otkrivaju-fuad-kasumovic-od-inspektora-fup-a-tražio-da-iznuđuju-iskaze-a-vahdet-drino-svjedokinju-nazivao-rahmetli-eminom/>
- Istraga.ba, *Tamna strana izbora: Hiljade birača fiktivno prijavljeno u Srbiji*, dostupno na: <https://istraga.ba/video-tamna-strana-izbora-hiljade-biraca-fiktivno-prijavljeno-u-srbiji/>

- Istraga.ba, *Objavljujemo izvode iz Sky komunikacije: «U Tužilaštvu BiH sve možemo završiti parama preko Kajmakovičke, Čavke i Čampare»*, dostupno na: <https://istraga.ba/objavljujemo-izvode-iz-sky-komunikacije-u-tuzilastvu-bih-sve-mozemo-završiti-parama-preko-kajmakovicke-cavke-i-campare/>
- Istraga.ba, *Trojka podijelila javna poduzeća, 18.5.2023*, dostupno na: <https://istraga.ba/trojka-podijelila-javna-preduzeca-nip-u-bh-telecom-kcus-i-pretis-sdp-u-elektroprivreda-i-bh-posta-kucic-dobija-izvršnog-direktora-ep-bih/>
- Istraga.ba, *Objavljujemo dokumente za Kongres SDP-a: Nermin Nikšić ostaje predsjednik, izmjenama stranačkog Statuta olakšava se sankcioniranje neposlušnih kadrova, Vojin Mijatović SDP-u pripisao rezultate Pokreta za državu kako bi povećao broj podobnih delegata za Kongres!*, dostupno na: <https://istraga.ba/objavljujemo-dokumente-za-kongres-sdp-a-nermin-nikšic-ostaje-predsjednik-izmjenama-stranackog-statuta-olaksava-se-sankcioniranje-neposlusnih-kadrova-vojin-mijatovic-sdp-u-pripisao-rezultate-pokreta/>
- Izdvojeno.ba, *Hitno pokrenuti proceduru smjene: Dodikov policajac Darko Ćulum, direktor SIPA, mora biti smijenjen*, <https://izdvojeno.ba/hitno-pokrenuti-proceduru-smjene-dodikov-policajac-darko-culum-direktor-sipa-e-mora-biti-smijenjen/>
- Klix.ba, *Slučaj «Konkurs u GP BiH»: Tužilaštvo podiglo optužnicu protiv šest osoba zbog korupcije*, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/slucuj-konkurs-u-gp-bih-tuzilastvo-podiglo-optuznicu-protiv-sest-osoba-zbog-korupcije/220916077>
- Klix.ba, *Brojanje glasova u BiH: Dok CIK čekamo danima, prve rezultate objavljuju stranke*, dostupno na: https://www.klix.ba/vijesti/bih/brojanje-glasova-u-bih-dok-cik-cekamo-danima-prve-rezultate-objavljuju-stranke/221004076_
- Klix.ba, *Čović najavio smjenu članova CIK-a: Napravili su više štete nego koristi*, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/covic-njavio-smjenu-clanova-cik-a-napravili-su-vise-stete-nego-koristi/230116096>
- TV K3, *Dodik: Za SNSD CIK BiH nije legitiman, upitno održavanje izbora*, dostupno na: <https://tvk3.info/dodik-za-snsd-cik-bih-nije-legitiman-upitno-odrzavanje-izbora-video/>
- Klix.ba, *Kako je Šarovićeva savjetnica postala predsjednica CIK-a a kadar PDP-a član*, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/kako-je-sarovicева-savjetnica-postala-predsjednica-cik-a-a-kadar-pdp-a-clan/200429171>
- Klix.ba, *Kakanj: Od 15 uhapšenih policajaca, devet pušteno na slobodu*, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/crna-hronika/kakanj-od-15-uhapsenih-policajaca-devet-pusteno-na-slobodu/230818056>
- Klix.ba, *Pred parlamentarcima napokon Prijedlog zakona o sprečavanju sukoba interesa*, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/pred-parlamentarcima-napokon-prijedlog-zakona-o-sprecavanju-sukoba-interesa/180829004>
- Klix.ba, *Političarka iz Banje Luke u 20 sekundi objasnila kako do duple funkcije preko stranke*, 10.08.2022., dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/politicarka-iz-banje-luke-u-20-sekundi-objasnila-kako-do-duple-funkcije-preko-stranke/220810028>
- Klix.ba, *Potvrđene optužnice protiv 17 saobraćajnih policajaca u Sarajevu zbog korupcije*, 23.03.2021., dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/potvrđene-optuznice-protiv-17-saobracajnih-policajaca-u-sarajevu-zbog-korupcije/210323065>
- Klix.ba, *Republika Srpska izgubila višemilionski spor sa Premier kladionicom*, 16.8.2023, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/privreda/republika-srpska-izgubila-visemilionski-spor-sa-premier-kladionicom/230816088>
- Klix.ba, *Sud vratio bivšeg direktora ZZO ZDK Senaida Begića na posao*, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/sud-vratilo-bivšeg-direktora-zzo-zdk-senaida-begica-na-posao/161123048>
- Klix.ba, *Sud Bosne i Hercegovine odlučio da su članovi CIK-a zakonito imenovani*, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/sud-bih-odlucio-da-su-clanovi-cik-a-zakonito-imenovani/220425048>

- Klix.ba, *Prihod namjenske industrije FBiH 2021. iznosio 358 miliona KM*, mart 2018, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/privreda/prihod-namjenske-industrije-fbih-2021-iznosio-358-miliona-km-zatrzena-isplata-plata-radnicima-zraka/220915104>
- Klix.ba, *U toku istraga protiv Gorana Zubca i još nekoliko pripadnika SIPA-e?*, 4. februar 2016, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/u-toku-istraga-protiv-gorana-zubca-i-jos-nekoliko-pripadnika-sipa-e/160203018>
- Klix.ba, *Ko su novi članovi Centralne izborne komisije BiH i kojim liderima stranaka su bliski?*, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/ko-su-novi-clanovi-centralne-izborne-komisije-bih-i-kojim-liderima-stranaka-su-bliski/200312023>
- Klix.ba, *Ko je vršilac dužnosti glavnog revizora RS-a: Jovo Radukić iza sebe ima niz sumnjivih afera*, 18.10.2017, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/ko-je-vrsilac-duznosti-glavnog-revizora-rs-a-jovo-radukic-iza-sebe-ima-niz-sumnjivih-afera/171018039>
- Media.ba, *Narativi o Centralnoj izbornoj komisiji Bosne i Hercegovine: «Nelegalna i politički pristrasna»*, dostupno na: <https://media.ba/bs/magazin-novinarstvo/narativi-o-centralnoj-izbornoj-komisiji-bih-nelegalna-i-politicki-pristrasna>
- Mediacentar, *Još jedna godina političkih pritisaka i propagande*, dostupno na: <https://media.ba/bs/mediametar/jos-jedna-godina-politickih-pritisaka-i-propagande>
- Mediacentar, *Milorad Dodik ne prestaje sa verbalnim napadima na novinare*, dostupno na: <https://media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/milorad-dodik-ne-prestaje-sa-verbalnim-napadima-na-novinare>
- Mediacentar, *Šta donose izmjene Kodeksa za štampu i online medije Bosne i Hercegovine?*, dostupno na: <https://media.ba/bs/magazin-novinarstvo/sta-donose-izmjene-kodeksa-za-stampu-i-online-medije-bih>
- Mediacentar, *Žene na samo 30 posto rukovodećih pozicija u bh. medijima*, dostupno na: <https://media.ba/bs/magazin-novinarstvo/zene-na-samo-30-posto-rukovodecih-pozicija-u-bh-medijima>
- Mojkontakt.com, *Svi kafanski dogovori političara u BiH*, Kontakt, 8.2.2016, dostupno na: <https://mojkontakt.com/2016/08/02/svi-kafanski-dogovori-politicara-u-bih/>
- Mondo.ba, *Diskriminacija ili rupa u zakonu: Organizatorima Prajda traže da plate ono što ostali dobijaju besplatno*, dostupno na: <https://mondo.ba/Info/Drustvo/a1149949/Organizatorima-Prajda-u-Sarajevu-traze-novac-za-obezbjedjenje.html>
- Mondo.ba, *Upravni odbor BHRT: Novi pad prihoda od RTV takse*, dostupno na: <https://mondo.ba/Info/Drustvo/a1197353/Naplata-RTV-takse-BHRT.html>
- N1info.ba, *Smijenjen glavni tužitelj Tužilaštva RS Mahmut Švraka*, dostupno na: <https://n1info.ba/vijesti/smijenjen-glavni-tuzitelj-tuzilastva-rs-mahmut-svraka/>
- N1info.ba, *Izveštaj State Departmenta za Bosnu i Hercegovinu: Pritisci na medije, mržnja, korupcija...*, dostupno na: <https://n1info.ba/vijesti/izvjestaj-state-departmenta-za-bih-pritisak-na-medije-mrznja-korupcija/>
- N1info.ba, *Upravni odbor: Finansijsko poslovanje BHRT-a krajnje rizično*, dostupno na: <https://n1info.ba/vijesti/upravni-odbor-finansijsko-poslovanje-bhrt-a-krajnje-rizicno/>
- N1info.ba, *Sve glasnije najave o smjeni članova CIK-a: Hoće li osmorka podržati SNSD i HDZ?*, dostupno na: <https://n1info.ba/vijesti/sve-glasnije-najave-o-smjeni-clanova-cik-a-hoce-li-osmorka-podrzati-snsd-i-hdz/>
- N1info.ba, *Podignuta optužnica protiv Zeljkovića i ostalih u aferi «korona nabavke»*, dostupno na: <https://ba.n1info.com/vijesti/podignuta-optuznica-protiv-zeljkovica-i-ostalih-u-feri-korona-nabavke/>
- N1info.ba, *Pritisak Dodika urodio plodom: Duško Šnjegota podnio ostavku*, dostupno na: <https://ba.n1info.com/vijesti/a202207-pritisak-dodika-urodio-plodom-dusko-snjegota-podnio-ostavku/>

- N1info.ba, *Klub SDA: Vlada KS stavila policiju pod političku kontrolu*, dostupno na: <https://n1info.ba/vijesti/a389027-klub-sda-vlada-ks-stavila-policiju-pod-politicku-kontrolu/>
- N1info.ba, *Poznata imena policajaca i drugih optuženih za fingiranje saobraćajnih nesreća*, 11.5.2022. <https://n1info.ba/vijesti/poznata-imena-policajaca-i-drugih-optuzenika-za-fingiranje-saobracajnih-nesreca/>
- Nezavisne.com, *Forenzička oprema za zaštitu djece na internetu donirana MUP-u RS*, 21.12.2020, dostupno na: <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Forenzička-oprema-za-zastitu-djece-na-internetu-donirana-MUP-u-RS/637581?fbclid=IwAR1XxqjYbmvE9r4FRvqYa6uzb85KK6X7BAwCF>
- Nezavisne.com, *Dodik traži od Šnjegote da podnese ostavku*, 29.8.2017, dostupno na: <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/SNSD-DNS-i-SP-traze-uvajanje-neutralnosti-BiH-prema-vojnim-savezima/440835>
- Nomad.ba, *Muhamedbegović: Zašto glavnom revizoru nema ko da piše?*, 28.8.2020, dostupno na: <https://nomad.ba/muhamedbegovic-zasto-generalnom-revizoru-nema-ko-da-pise>
- O kanal, *HDZ i SNSD presudili: CIK isključen iz interresorne grupe za izmjenu Izbornog zakona*, dostupno na: <https://okanal.oslobodjenje.ba/okanal/vijesti/video-hdz-i-snsd-presudili-cik-isključen-iz-interresorne-grupe-za-izmjenu-izbornog-zakona-652719>
- Službena web stranica MUP-a Kantona Sarajevo, *U cilju povećanja transparentnosti: Pitanja za buduće policajce i inspektore*, dostupno na: <https://mup.ks.gov.ba/node/280823>
- Službena stranica Socijaldemokratske partije, *Hopovac: Neviđeni pokušaj političkog uplitanja u rad policije i izbor Komesara USK*, dostupno na: <https://www.sdp.ba/hopovac-nevidjeni-pokusaj-politickog-uplitanja-u-rad-policije-i-izbor-komesara-usk/>
- Službena stranica MUP-a ZDK, *Uprava policije MUP-a ZDK i Transparency International u BiH sklopili sporazum o međusobnoj saradnji*, 10.12.2020, dostupno na: <https://mupzdk.gov.ba/index.php/vijesti/saopcenja-za-javnost/2769-uprava-policije-mup-a-zdk-i-transparency-international-u-bih-sklopili-sporazum-o-medusobnoj-saradnji>
- Oslobođenje.ba, *Korupcija na dnevnom redu: Spisak djela Nikole Špirića pred poslanicima*, dostupno na: <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/korupcija-na-dnevnom-redu-spisak-djela-nikole-spirica-pred-poslanicima-617634>
- Oslobođenje.ba, *Mandat uzmite, ali fotelju ne dam: Kostadin Vasić ostaje direktor*, 6.6.2022, dostupno na: <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/mandat-uzmite-ali-fotelju-ne-dam-kostadin-vasic-ostaje-direktor-764657>
- Oslobođenje.ba, *Partneri sa državnog nivoa se sastali u Istočnom Sarajevu: Na stolu raspodjela pozicija u državnim agencijama*, dostupno na: <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/partneri-sa-drzavnog-nivoa-se-sastali-u-istocnom-sarajevu-na-stolu-raspodjela-pozicija-u-drzavnim-agencijama-826008>
- Oslobođenje.ba, *Printer sve bogatiji: 37 miliona KM kompaniji koja se povezuje sa porodicom Dodik*, dostupno na: <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/printer-sve-bogatiji-37-miliona-km-kompaniji-koja-se-povezuje-sa-porodicom-dodik-868394>
- Oslobođenje.ba, *Tenderi se namještaju bez ikakvog straha od sankcije, a krađe i ne kriju*, dostupno na: <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/tenderi-se-namjestaju-bez-ikakvog-straha-od-sankcije-a-krade-i-ne-kriju-861618>
- Patria.ba, *Naredne sedmice zasjeda Nezavisni odbor PS BiH: Direktor SIPA Darko Čulum mora objasniti zašto je išao na politički skup*, dostupno na: <https://nap.ba/qpost/319559>
- Pod lupom, *Analiza transparentnosti biračkih odbora*, dostupno na: <https://podlupom.org/biblioteka/analize-i-istrazivanja-kat/analiza-transparentnosti-biračkih-odbora/>

- Pod lupom, *Koliko su organi za provedbu izbora nepristrasni u svome radu?*, dostupno na: <https://podlupom.org/press-kutak/vijesti/koliko-su-organi-za-provedbu-izbora-nepriistrasni-u-svome-radu/>
- Pod lupom, *Kako do boljih izbora u Bosni i Hercegovini? Birački spisak i koraci koje je neophodno poduzeti*, dostupno na: <https://podlupom.org/press-kutak/vijesti/kako-do-boljih-izbora-u-bih-biracki-spisak-i-koraci-koje-je-neophodno-poduzeti/>
- Pod lupom, *Sramni iznosi sankcija i krivična djela koja se ne tretiraju - Zašto građani Bosne i Hercegovine nemaju povjerenje u izborni proces?*, dostupno na: <https://podlupom.org/press-kutak/vijesti/sramni-iznosi-sankcija-i-krivicna-djela-koja-se-ne-tretiraju-zasto-gradani-bih-nemaju-povjerenje-u-izborni-proces/>
- Politicki.ba, *Zbog internih sukoba u koaliciji i NiP-u: FUP u rasulu*, dostupno na: <https://politicki.ba/vijesti/zbog-internih-sukoba-u-koaliciji-i-nip-u-fup-u-rasulu/33909>
- Vijewe za štampu i online medije u BiH, *Završena Akademija medijske etike i izvještavanja o korupciji Vijewe za štampu i online medije u BiH*, dostupno na: <https://vzs.ba/završena-akademija-medijske-etike-i-izvještavanja-o-korupciji-vijewa-za-stampu-i-online-medije-u-bih/>
- Radio Slobodna Evropa, *Budžet – novi alat za blokadu izbornog procesa u Bosni i Hercegovini*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/budzet-novi-alat-za-blokadu-izbornog-procesa-u-bih/30719738.html>
- Radio Slobodna Evropa, *Bez uspjeha završeni pregovori o izmjenama Izbornog zakona BiH*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/izborni-zakon-bosna-hercegovina-eichhorst-murphy/31762171.html>
- Radio Slobodna Evropa, *Budžetski novac u BiH odlazi udruženjima kojima upravlja politika*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/bih-budzet-udruzenja-financije/31664893.html>
- Radio Slobodna Evropa, *Koliko u BiH traju suđenja za izborne krađe?*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/izborne-kradje-bosni-hercegovini-sudjenja-optuznice/32091714.html>
- Radio Slobodna Evropa, *Inzko nametnuo zabrane i kažnjavanje negiranja genocida u BiH*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/inzko-bih-negiranje-genocida-/31373462.html>
- Radio Slobodna Evropa, *Stranke iz RS-a bojkotuju institucije BiH zbog zabrane negiranja genocida*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/inzko-zakon-negiranje-genocida-bih-dodik/31377554.html>
- Radio Slobodna Evropa, *Skupština Republike Srpske usvojila zakon o kriminalizaciji klevete*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/rs-kleveta-zakon-skup%C5%A1tina/32511463.html>
- Radio Slobodna Evropa, *Skupština RS usvojila Nacrt zakona o «stranim agentima»*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/nacrt-zakon-strani-agenti-republika-srpska-usvojen/32613994.html>
- Radio Slobodna Evropa, *Ambasada SAD u BiH za RSE: Sankcije osobama na crnoj listi ostaju na snazi*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/bih-crna-lista-dodik-spiric-zukic-sankcije/31300948.html>
- Radio Slobodna Evropa, *Bosna i Hercegovina nakon dvije godine dobila budžet*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/dom-naroda-budzet-bih/31922835.html>
- Radio Slobodna Evropa, *Kršenje javnog reda i mira i lažne vijesti na «sarajevskom internetu»*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/zakon-o-prekrsajima-kanton-sarajevo-lazne-vijesti-sloboda-medija/32478047.html>
- Radio Slobodna Evropa, *Javna preduzeća za čuvanje vlasti*, 26.09.2019., dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/bih-mmf-izvjestaj/30183241.html>
- Radio Slobodna Evropa, *Milan Tegeltija imenovan za pravnog savjetnika Milorada Dodika*, 21.2.2021, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/31123702.html>

- Radio Slobodna Evropa, *Sud BiH potvrdio optužnicu protiv Novalića i drugih u slučaju «Respiratori»*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/sud-bih-potvrdio-optu%C5%BEnicu-protiv-novali%C4%87a-i-drugih/31050781.html>
- Radio Slobodna Evropa, *Vlada RS utvrdila zakon o kontroli nevladinih organizacija iz inostranstva*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/vlada-rs-zakon-registar-neprofitne-organizacije/32331537.html>
- Radiosarajevo.ba, *Vlada FBiH poručila revizorima: Vi bi da nas sramotite, ne znate ni raditi svoj posao*, dostupno na: <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/ministrice-dapo-o-revizorskim-izvjestajima-sredstva-smo-dodijeliti-kako-treba/419569>
- Radiosarajevo.ba, *Ambasada SAD, OHR, OSCE i EU pisali VSTV-u*, dostupno na: <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/ambasada-sad-ohr-osce-i-eu-pisali-vstv-u/462436>
- Radiosarajevo.ba, *Imenovanje direktora FUP-a: Kako će se završiti policijska «telenovela» u Federaciji BiH?*, dostupno na: <https://radiosarajevo.ba/metromahala teme/imenovanje-direktora-fup-a-kako-ce-se-završiti-policijska-telenovela-u-federaciji-bih/496359>
- Radiosarajevo.ba, *Policijci iz BiH se bune zbog malih plaća, uputili zahtjeve, evo koliko osnovicu traže*, dostupno na: <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/policijci-iz-bih-se-bune-zbog-malih-placa-uputili-zahtjeve-evo-koliko-osnovicu-traze/448454>
- Radio-televizija FBiH, *Nakon Dodikovih verbalnih napada, Bjelica-Prutina dobila policijsku zaštitu*, dostupno na: <https://federalna.ba/vanja-bjelica-prutina-nakon-verbalnih-napada-milorada-dodika-dobila-policijsku-zastitu-ii0gi>
- Radio-televizija FBiH, *Lokalne izborne komisije manipulišu odborima i imenuju stranačke osobe*, dostupno na: <https://federalna.ba/lokalne-izborne-komisije-manipulisu-birackim-odborima-i-imenuju-stranacke-osobe-t82dk>
- Radio-televizija Republike Srpske, *Dodik: Arnautović zaslužuje da bude smijenjen*, dostupno na: <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=472359>; <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/1/21/dodik-vrijedao-clanove-cik-a-bih-fukara-od-srbina>
- Raport.ba, *Raport otkriva: Šef kabineta Bakira Izetbegovića bit će novi direktor Agencije za borbu protiv korupcije BiH*, dostupno na: <https://raport.ba/raport-otkriva-sef-kabineta-bakira-izetbegovica-bit-ce-novi-direktor-agencije-za-borbu-protiv-korupcije-bih/>
- Raport.ba, *Skandalozni podaci izlaze na vidjelo: Kako je bivša SDA uprava rudnika u Banovićima pogodavala firmi iz Srbije*, dostupno na: https://raport.ba/skandalozni-podaci-izlaze-na-vidjelo-kako-je-bivsa-sda-uprava-rudnika-u-banovicima-pogodavala-firmi-iz-srbije/#google_vignette
- Raport.ba, *SDA, SNSD i HDZ uhljebili izetbegovićevog savjetnika za direktora Agencije za borbu protiv korupcije*, dostupno na: <https://raport.ba/sda-hdz-i-snsd-uhljebili-izetbegovicevog-savjetnika-za-direktora-agencije-za-borbu-protiv-korupcije/>
- Revizije.info, *Dejva vu: Federalni ministri opet napadaju ured za reviziju i optužuju ga da želi preuzeti ingerencije vlade i uništiti privredu*, dostupno na: <https://revizije.info/deja-vu-federalni-ministri-opet-napadaju-ured-za-reviziju-i-optužuju-ga-da-zeli-preuzeti-ingerencije-vlade-i-unistiti-privredu/>
- Revizije.info, *Ekskluzivni intervju s Dževadom Nekićem, glavnim revizorom FBiH, 30.11.2020*, dostupno na: <https://revizije.info/ekskluzivni-intervju-dzevad-nekic-generalni-revizor-fbih-revizija-je-trcanje-trke-sa-stafetom/>
- RTRS, *Dogovorena raspodjela svih direktorskih pozicija*, dostupno na: <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=337841>
- RTV BN, *Direktora Agencije sud vratio, NS ga ponovo razriješila*, dostupno na: <https://www.rtvbn.com/4021134/direktora-agencije-sud-vratio-ns-ga-ponovo-razrijesila;>

- RTV BN, *IRB ponovo kupila sve obveznice OC Jahorina*, 21.10.2019, dostupno na: <https://www.rtvbn.com/3969790/irb-ponovo-kupila-sve-obveznice-oc-jahorina>
- RTV BN, *Pazite šta pišete i pričate: 21 prijava za klevetu*, dostupno na: <https://rtvbn.com/4052617/pazite-sta-pisete-i-pricate-21-prijava-za-klevetu>
- RTV BN, *Krivična prijava protiv Vidovićeve zbog zloupotreba*, 11.9.2023, dostupno na: <https://www.rtvbn.com/4049285/krivicna-prijava-protiv-vidoviceve-zbog-zloupotreba>
- Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Trening za revizorske institucije u BiH o integraciji principa rodne ravnopravnosti u procese revizije*, dostupno na: <https://revizija.gov.ba/Post/Read/trening-za-revizorske-institucije-u-bih-o-integraciji-principa-rodne-ravnopravnosti-u-proc?lang=bs>
- Glavna služba za reviziju javnog sektora RS, *Potpisan sporazum o provođenju paralelne revizije učinka u oblasti rodne ravnopravnosti*, dostupno na: <https://gsr-rs.org/srl/potpisan-sporazum-o-provodjenju-paralelne-revizije-ucinka-u-oblasti-rodne-ravnopravnosti-2/>
- Slobodna Bosna, *Reagiralo udruženje BH. novinari: Neprimjeren bijes Konakovića prema novinarki Hayata, politički bahato pokreće hajku*, dostupno na: https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/315261/reagiralo-udruzenje_bh_novinari_neprijemeren_bijes_konakovica_prema_novinarki_hayata_politichki_bahato_pokrece_hajku.html
- Srpska.info, *Analiza lokalnih izbora: Neprincipijelne koalicije puno nezavisnih kandidata*, dostupno na: <https://srpskainfo.com/analiza-lokalnih-izbora-neprincipijelne-koalicije-i-puno-nezavisnih-kandidata/>
- Srpska.info, *Nestranački i posmatrači opozicije van, ostali unutra: Objavljene odluke o poništavanju izbora u Doboju i Srebrenici*, dostupno na: <https://srpskainfo.com/nestranacki-posmatraci-opozicije-van-ostali-unutra-objavljene-odluke-o-ponistavanju-izbora-u-doboju-i-srebrenici/>
- Srpska.info, *Iz Grada poručili: Ukida se plaćanje komunalne takse za isticanje poslovnog imena*, dostupno na: <https://srpskainfo.com/zbog-promjene-zakona-iz-grada-porucili-ukida-se-placanje-komunalne-takse-za-isticanje-poslovnog-imena/>
- TI BiH, *Izveštaj za medije: Nakon upozorenja TI BiH: Onemogućena primjena izmjena zakona o VSTV-u, pravosuđe BiH u blokadi*, dostupno na: <https://ti-bih.org/nakon-upozorenja-ti-bih-onemogućena-primjena-izmjena-zakona-o-vstv-u-pravosudje-bih-u-blokadi/>
- TI BiH, *Izveštaj za medije: BiH nikad dalje od evropskog puta, za tri godine ispunjen samo jedan od 14 prioriteta EU*, dostupno na: <https://ti-bih.org/bih-nikad-dalje-od-evropskog-puta-za-tri-godine-ispunjen-samo-jedan-od-14-prioriteta-eu/>
- TI BiH, *Izveštaj za medije: Bosna i Hercegovina najgora u regionu po Indeksu percepcije korupcije: BiH u potpunosti devastirana korupcijom – stanje se pogoršava*, 31.1.2023, dostupno na: <https://ti-bih.org/bosna-i-hercegovina-najgora-u-regionu-po-indeksu-percepcije-korupcije-bih-u-potpunosti-devastirana-korupcijom-stanje-se-pogorsava/>
- TI BiH, *Izveštaj za medije: Organizacije civilnog društva ministarstvu pravde BiH: povući Prednacrt Zakona o slobodi pristupa informacijama na doradu*, dostupno na: <https://ti-bih.org/organizacije-civilnog-drustva-ministarstvu-pravde-bih-povuci-prednacrt-zakona-o-slobodi-pristupa-informacijama-na-doradu/>
- TI BiH, *Izveštaj za medije: Sud odlučio: Ministarstvo saobraćaja i veza RS nezakonito skriva ugovor o izgradnji autoputa Banja Luka – Prijedor*, dostupno na: <https://ti-bih.org/sud-odlucio-ministarstvo-saobracaja-i-veza-rs-nezakonito-skriva-ugovor-o-izgradnji-autoputa-banja-luka-prijedor/>

- TI BiH, *Izvještaj za medije: Agencija za bankarstvo RS uprkos sudskoj presudi odbija dostaviti informacije o prodaji Sberbanke: To nije u javnom interesu nego je cilj izazvati paniku među građanima*, dostupno na: <https://ti-bih.org/agencija-za-bankarstvo-rs-uprkos-sudskoj-presudi-odbija-dostaviti-informacije-o-prodaji-sberbanke-to-nije-u-javnom-interesu-nego-je-cilj-izazvati-paniku-medju-gradjanima/>
- TI BiH, *Izvještaj za medije: Zloupotreba javnih resursa za izbornu kampanju i dalje dominantna, predstavljena i mapa predizbornih radova i potrošnje*, dostupno na: <https://ti-bih.org/ti-bih-zloupotreba-javnih-resursa-za-izbornu-kampanju-i-dalje-dominantna-predstavljena-i-mapa-predizbornih-radova-i-potrosnje/>
- TI BiH, *Izvještaj za medije: Nevladine organizacije osuđuju Dodikove napade i etiketiranje Tanje Topić*, dostupno na: <https://ti-bih.org/nevladine-organizacije-osudjuju-dodikove-napade-i-etiketiranje-tanje-topic/>
- TI BiH, *Izvještaj za medije: Privatna firma ministra Selvide Hurtića dobila preko 1,4 miliona KM na dva tendera. TI BiH prijavio slučaj Komisiji za odlučivanje o sukobu interesa*, 19.10.2023, dostupno na: <https://transparentno.ba/2023/10/19/privatna-firma-ministra-selvida-hurtica-dobila-preko-14-miliona-km-na-dva-tendera-ti-bih-prijavio-slucaj-komisiji-za-odlucivanje-o-sukobu-interesa/>
- TI BiH, *Izvještaj za medije: Proces integracije BiH u EU: 14 prioriteta iz mišljenja Evropske Komisije 4 godine poslije*, Banja Luka, juni 2023., dostupno na: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2023/07/ispunjavanje-prioriteta-2023-prelom-WQ-1.pdf>
- TI BiH, *Izvještaj za medije: SDP finansira i provodi izbornu kampanju kroz Autoceste FBiH*, 6.10.2014, dostupno na: <https://ti-bih.org/sdp-finansira-i-provodi-izbornu-kampanju-kroz-autoceste-fbih/>
- TI BiH, *Izvještaj za medije: Ministarstvo pravde BiH pokušava ozakoniti sukob interesa, novim zakonom bh. poslanicima se omogućava da obavljaju duple funkcije*, dostupno na: <https://ti-bih.org/ministarstvo-pravde-bih-pokusava-ozakoniti-sukob-interesa-novim-zakonom-bh-poslanicima-se-omogucava-da-obavljaju-duple-funkcije>
- TI BiH, *Izvještaj za medije: Obustavljen postupak protiv Milana Tegeltije zbog sukoba interesa jer je NSRS ozakonila situaciju u kojoj se nalazi*, 3.11.2023, dostupno na: <https://transparentno.ba/2023/11/03/obustavljen-postupak-protiv-milana-tegeltije-zbog-sukoba-interesa-jer-je-nsr-ozakonila-situaciju-u-kojoj-se-nalazi/>
- TI BiH, *Izvještaj za medije: Predloženi zakoni daju privid reformi, dok se izbjegava uvođenje stvarne odgovornosti i transparentnosti*, dostupno na: <https://ti-bih.org/ti-bih-predlozeni-zakoni-daju-privid-reformi-dok-se-izbjegava-uvodjenje-stvarne-odgovornosti-i-transparentnosti/>
- TI BiH, *Izvještaj za medije: TI BiH dobio i drugu presudu zbog skrivanja ugovora o izgradnji auto-puta Banja Luka Prijedor*, dostupno na: <https://ti-bih.org/ti-bih-dobio-i-drugu-presudu-zbog-skrivanja-ugovora-o-izgradnji-autoputa-banjaluka-prijedor/>
- TI BiH, *Izvještaj za medije: TI BiH prijavio novog direktora BH Telekoma zbog sukoba interesa*, 12.10.2023, dostupno na: <https://ti-bih.org/ti-bih-prijavio-novog-direktora-bh-telecoma-zbog-sukoba-interesa/>
- TI BiH, *Izvještaj za medije: TI BiH tražio od Ministarstva bezbjednosti BiH da se očituje da li je Žarko Laketa prošao bezbjednosne provjere prilikom imenovanja*, 13.2.2023, dostupno na: <https://ti-bih.org/ti-bih-tražio-od-ministarstva-bezbjednosti-bih-da-se-ocituje-da-li-je-zarko-laketa-prosao-bezbjednosne-provjere-prilikom-imenovanja/>
- TI BiH, *Izvještaj za medije: Održana Konferencija o integritetu političkih partija, Poziv na demokratizaciju političkih stranaka*, 1.6.2023, dostupno na: <https://ti-bih.org/odrzana-konferencija-o-integritetu-politickih-partija-poziv-na-demokratizaciju-politickih-stranaka/>

- TI BiH, *Izveštaj za medije: Odluka Narodne skupštine RS je nastavak udara na udruženja i medije koji nisu pod kontrolom vlasti*, dostupno na: <https://ti-bih.org/58271/>
- Transparentno.ba, *Analiza: Kako rade poštanski operateri u BiH*, 7.7.2021, dostupno na: <https://transparentno.ba/2021/06/07/analiza-kako-rade-postanski-operateri-u-bih/>
- Transparentno.ba, *Privatna firma ministra Sevlida Hurtića dobila preko 1,4 miliona KM na dva tendera. TI BiH prijavio slučaj Komisiji za odlučivanje o sukobu interesa*, 19.10.2023, dostupno na: <https://transparentno.ba/2023/10/19/privatna-firma-ministra-selvida-hurtica-dobila-preko-14-miliona-km-na-dva-tendera-ti-bih-prijavio-slucuj-komisiji-za-odlucivanje-o-sukobu-interesa/>
- Transparentno.ba, *Revizori sumnjaju u prijavljene količine uglja koje je iz RMU Banovići u Srbiju izvozila firma povezana sa SNS-om. TI BiH uputio prijavu finansijskoj policiji*, 7.9.2023, dostupno na: <https://transparentno.ba/2023/09/07/revizori-sumnjaju-u-prijavljene-kolicine-uglja-koje-je-iz-rmu-banovici-u-srbiju-izvozila-firma-povezana-sa-sns-om-ti-bih-uputio-prijavu-finansijskoj-policiji/>
- Transparentno.ba, *Kako stranke finansiraju kampanju: 19,4 miliona iz budžeta, velike donacije javnih funkcionera i privatnih firmi koje posluju sa državom*, 22.5.2023, dostupno na: <https://transparentno.ba/2023/05/22/kako-stranke-finansiraju-kampanju-194-miliona-iz-budzeta-velike-donacije-javnih-funkcionera-i-privatnih-firmi-koje-posluju-sa-drzavom/>
- Transparentno.ba, *Stranke prijavile 11,3 miliona KM troškova kampanje! Osam partija prikrilo najmanje 1,5 miliona KM troškova*, 23.12.2022, dostupno na: <https://transparentno.ba/2022/12/23/stranke-prijavile-113-miliona-km-troskova-kampanje-osam-partija-prikrilo-najmanje-15-miliona-km-troskova/>
- Transparentno.ba, *TI BiH podnio i treću tužbu zbog skrivanja ugovora za autoput Banjaluka-Prijedor: Kineski investitor pristao da se objavi dio ugovora, vlast i to odbija*, dostupno na: <https://transparentno.ba/2023/11/13/ti-bih-podnio-i-trecu-tuzbu-zbog-skrivanja-ugovora-za-autoput-banjaluka-prijedor-kineski-investitor-pristao-da-se-objavi-dio-ugovora-vlast-i-to-odbija/>
- Transparentno.ba, *TI BiH prijavio zastupnika u Parlamentu Federacije zbog sukoba interesa: Durićeva firma u poslu s Gradom Cazinom*. Dostupno na: <https://transparentno.ba/2023/10/18/ti-bih-prijavio-zastupnika-u-parlamentu-federacije-zbog-sukoba-interesa-duriceva-firma-u-poslu-s-gradom-cazinom/>
- Transparentno.ba, *TI BiH dobio presudu zbog skrivanja informacija oko prenosa koncesije za solarnu elektranu u Trebinju koju će graditi mađarski investitor*, dostupno na: <https://transparentno.ba/2023/11/20/ti-bih-dobio-presudu-zbog-skrivanja-informacija-oko-prenosa-koncesije-za-solarnu-elekranu-u-trebinju-koju-ce-graditi-madjarski-investitor/>
- Transparentno.ba, *U BiH za dvije godine podijeljeno 121 milion KM neprofitnim organizacijama, brojni primjeri političkih zloupotreba i sukoba interesa*, dostupno na: <https://transparentno.ba/2022/01/11/u-bih-za-dvije-godine-podijeljeno-121-miliona-km-neprofitnim-organizacijama-brojni-primjeri-politickih-zloupotreba-i-sukoba-interesa/>
- Tuzlainfo.ba, *Novčane kazne i zabrane angažiranja: CIK BiH sankcionisao više članova biračkih odbora*, dostupno na: <https://tuzlainfo.ba/index.php/bosna-i-hercegovina/item/203678-novcane-kazne-i-zabrane-angaziranja-cik-bih-sankcionisao-vise-clanova-birackih-odbora/>
- Kancelarija za razmatranje žalbi, *Izvešće o radu Ureda za razmatranje žalbi za 2022. godinu*, 4.9.2023.
- Vijesti.ba, *CIK izrekao sankcije, 24 stranke se neće moći kandidovati na izborima*, dostupno na: <https://www.vijesti.ba/clanak/598423/cik-izrekao-sankcije-24-stranke-se-nece-moci-kandidovati-na-izborima>
- Glas Amerike, *Ko je zloupotrijebio lične podatke građana BiH?*, dostupno na: <https://ba.voanews.com/a/bih-izbori-2020-zloupotreba-licni-podaci/5645099.html>

- Glas Amerike, *Plan vlasti Republike Srpske u tri tačke – obračun sa korupcijom ili nevladinim organizacijama?*, dostupno na: <https://ba.voanews.com/a/6426755.html>
- World Bank, *Bosnia and Herzegovina Data*, 28.11.2023., dostupno na: <https://data.worldbank.org/country/BA>
- Žurnal.info, *Izbor policijskog komesara: A-SDA odredila kadrove za potpuno ovladavanje policijom*, dostupno na: <https://zurnal.info/clanak/a-sda-odredila-kadrove-za-potpuno-ovladavanje-policijom-/24245>
- Žurnal.info, *APIK neće sankcionisati svog uposlenika: Direktor Kondžić se povukao pred prijetnjama savjetnika Baševića*, dostupno na: <https://zurnal.info/clanak/direktor-kondzic-se-povukao-pred-prijetnjama-savjetnika-basevica/25512>
- Žurnal.info, *Nasilje u kampanji: Čekići, prepelice, konji i raspadnuti narkomani*, dostupno na: <https://zurnal.info/clanak/cekici-prepelice-konji-i-raspadnuti-narkomani/25325>
- Žurnal.info, *Karadžićev pomagač Dragan Bašević: APIK-ov savjetnik za zaštitu zviždača krši Izborni zakon*, dostupno na: <https://zurnal.info/clanak/apik-ov-savjetnik-za-zastitu-zvzdaca-krsi-izborni-zakon/25440>
- Žurnal.info, *Napad na kadrove DNS-a: Dodik smjenjuje direktore koji ga nisu podržali na izborima!*, dostupno na: <https://zurnal.info/clanak/dodik-smjenjuje-direktore-koji-ga-nisu-podrzali-na-izborima/21563>
- Žurnal.info, *Sakrivanje kriminala sa industrijskim kisikom i otvaranje tržišta za ruske lijekove*, 20.10.2022. <https://zurnal.info/clanak/sakrivanje-kriminala-sa-industrijskim-kisikom-i-otvaranje-trzista-za-ruske-lijekove/24411>
- Žurnal.info, *Svi krivi i niko nije kriv: Slučaj «Potkivanje» najbolja je ilustracija našeg pravosuđa*, dostupno na: <https://zurnal.info/clanak/slucaj-potkivanje-najbolja-je-ilustracija-naseg-pravosuda/24051>
- Žurnal.info, *Dok raste kriminal u javnim preduzećima: Vlada Federacije BiH udarila na nezavisnost Ureda za reviziju*, 1.4.2022, dostupno na: <https://zurnal.info/clanak/vlada-federacije-bih-udarila-na-nezavisnost-ureda-za-reviziju/24861>

Ostali izvori:

- Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije Bosne i Hercegovine, *Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta*, dostupno na: <http://www.apik.ba/o-nama/default.aspx?id=693&langTag=bs-BA>
- Almir Jarić, *Pojam, vrste i zakonski uslovi za primjenu posebnih istražnih radnji u krivičnoprocesnom sistemu Bosne i Hercegovine s osvrtom na ljudska prava*, dostupno na: <https://www.prf.unze.ba/Docs/Analiz/Analibr20god10/11.pdf>
Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, *Izjave o imovinskom stanju izabranih zvaničnika*, dostupno na: <https://www.izbori.ba/Default.aspx?CategoryID=776&Lang=3>
- Balkan barometer, dostupno na: <https://www.rcc.int/balkanbarometer/publications>
- Banjalučka berza, *Standardi korporativnog upravljanja Banjalučke berze*, dostupno na: <http://www.blberza.com/pages/DocView.aspx?Id=20830>
- Parlamentarna skupština BiH, dostupno na: <https://www.parlament.ba/Session/Read?ConvernerId=3&period=10>
- Parlamentarna skupština BiH, *Održana Prva sjednica Interresorne radne grupe za izmjenu izbornog zakonodavstva BiH*, dostupno na: <https://www.parlament.ba/Publication/Read/17694?pagelId=238>
- Centralna izborna komisija, *Informacija o podnesenim postizbornim finansijskim izvještajima za opće izbore 2022.* (decembar 2022.), dostupno na: <https://www.izbori.ba/?Lang=3&CategoryId=1263&Tag=508>
- Privredna komora Kantona Sarajevo, *Kodeks poslovne etike članova Privredne komore Kantona Sarajevo*, dostupno na: https://pksa.ba/wp-content/uploads/2018/03/KODEKS_POSLOVNE_ETIKE_CLANOVA_PKKS1.pdf
- Regulatorna agencija za komunikacije, *Pravilo o medijskoj koncentraciji i vlasništvu nad elektronskim i štampanim medijima*, 21/2003.
- Zaključak Vlade RS, br. 04/1-012-886/06, 28.03.2006
- Savjet ministara BiH, *Standardi proaktivne transparentnosti u javnoj upravi u BiH*, dostupno na: <https://parco.gov.ba/wp-content/uploads/2016/07/standardi-proaktivne-transparentnosti-u-javnoj-upravi.pdf>
- Evropska konvencija o ljudskim pravima, dostupno na: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_bos
- Agencija za ravnopravnost polova BiH, *Gender akcioni plan BiH za period od 2018. do 2022. godine*, dostupno na: https://www.gcfbih.gov.ba/wp-content/uploads/2018/11/GAP-BiH-2018-2022_B.pdf
- Visoki sudski i tužilački savjet BiH, *Strategija za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu BiH*, dostupno na: <https://portalfo2.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/69750>
- Visoki sudski i tužilački savjet BiH, *Komunikacijska strategija VSTV-a*, dostupno na: <https://vstv.pravosudje.ba/vstvfo/B/141/article/109949>
- Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, *Srednjoročni plan rada Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2022-2024*, dostupno na: <https://www.ombudsmen.gov.ba/Default.aspx?id=0&lang=BS>
- Ministarstvo finansija i trezora BiH, *Budžet za građane BiH*, dostupno na: <https://www.mft.gov.ba/Publication/Read/budzet-za-gradjane-institucija-bih-i-meunarodnih-obaveza-bih?pagelId=97>
- Ministarstvo finansija FBiH, *Budžet za građane za 2021. godinu*, dostupno na: <https://fbihvlada.gov.ba/bs/budzet-za-gradane-za-2021-godinu>

- Kancelarija visokog predstavnika, *Odluka kojom se donosi Odluka o odobravanju raspodjele sredstava na ime pokrića rashoda vezanih za opšte izbore u Bosni i Hercegovini 2022. godine*, br. 02/22
- Kancelarija visokog predstavnika, *Odluka kojom se donosi Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine*, br. 3/22
- Kancelarija visokog predstavnika, *Odluka kojom se donosi Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o finansiranju institucija Bosne i Hercegovine*, br. 4/22
- Službena web stranica Granične policije BiH, *SR Njemačka Graničnoj policiji BiH donirala opremu u vrijednosti 458.000 eura*, dostupno na: <https://www.granpol.gov.ba/Publication/Read/937430?title=sr-njemacka-granicnoj-policiji-bih-donirala-opremu-u-vrijednosti-458.000-eura&pagelId=0>
- Službena web stranica Granične policije BiH, *Potpisan sporazum o donaciji SR Njemačke Graničnoj policiji*, dostupno na: <https://www.granpol.gov.ba/Publication/Read/937909?title=potpisan-sporazum-o-donaciji-sr-njemacke-granicnoj-policiji-bih&pagelId=0>
- Službena web stranica Savjeta ministara BiH, dostupno na: <https://vijeceministara.gov.ba>
- Službena web stranica Vlade Zeničko-dobojskog kantona, dostupno na: www.zdk.ba
- Službena web stranica Kancelarije disciplinskog tužioca VSTS Bosne i Hercegovine, dostupno na: <https://udt.pravosudje.ba/vstvfo/B/200>
- Službena web stranica Parlamentarne skupštine BiH, dostupno na: www.parlament.ba
- Službena web stranica Predsjedništva FBiH, dostupno na: www.predsjednikfbih.gov.ba
- Službena web stranica Predsjednika RS, dostupno na: www.predsjednikrs.net
- Službena web stranica Tužilaštva BiH, dostupno na: <https://www.tuzilastvobih.gov.ba/>
- Parlament FBiH, Predstavnički dom, Lista komisija, dostupno na: <https://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/radna-tijela>
- Savjet za regionalnu saradnju, *Balkan barometer*, dostupno na: <https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/public>
- Savjet za regionalnu saradnju, *Balkan barometar 2020*, dostupno na: <https://www.rcc.int/pubs/95/balkan-barometer-2020-public-opinion-survey>
- Reporters without Borders, *Press Freedom Index*, dostupno na: <https://rsf.org/en/index>
- Službena web stranica Kancelarije za reviziju javne uprave i institucija u BD BiH, dostupno na: <https://www.revizija-bd.ba/index.php/drugo>
- Službena web stranica Kancelarije za reviziju institucija BiH, dostupno na: <https://www.revizija.gov.ba/Content/Read/izvjestaj-o-radu>
- Službena web stranica Ureda za reviziju institucija u FBiH, dostupno na: <https://www.vrribih.ba/pregled-izvjestaja-izvršenih-revizija/>
- Službena web stranica Glavne službe za reviziju javnog sektora RS, dostupno na: <https://gsr-rs.org/srl/godisnji-izvjestaji-srl/>
- SNSD, Statut Saveza nezavisnih socijaldemokrata (SNSD), dostupno na: https://snsd.org/wp-content/uploads/2012/03/STATUT_SNSD_usvojen_na_VI_Saboru.pdf
- Sarajevska berza, *Kodeks korporativnog upravljanja za kompanije uvrštene na tržište Sarajevske berze vrijednosnih papira*, dostupno na: <http://www.sase.ba/v1/LinkClick.aspx?fileticket=gMrx8lqb1to%3D&tabid=3336&portalid=0&mid=1357&language=bs-Latn-BA>

- World Bank, Doing Business Database, dostupno na: <https://archive.doingbusiness.org/en/rankings?region=europe-and-central-asia>
- TI BiH, *Informacije o predmetu i presuda, Upravni spor protiv Ministarstva saobraćaja i veza RS*, dostupno na: <https://ti-bih.org/sudski-postupci/upravni-spor-protiv-ministarstva-saobracaja-i-veza-rs/>
- TI BiH, *Baza podataka javnih preduzeća u Bosni i Hercegovini*, dostupno na: <http://transparentno.ba/transparentno.ba/uan.php?q=ukupnonabavke>
- TI BiH, *Interaktivna mapa procesuiranja korupcije u BiH*, dostupno na: <https://mapa.ti-bih.org/bs/tuzilastvo-group/1?godina=2021>
- TI BiH, *Online mapa praćenja izbora u BiH*, dostupno na: <https://transparentno.ba/monitoring-izbora-2022/#mapa>
- Transparentno.ba, *Praćenje raspodjele javnih sredstava udruženjima i fondacijama u BiH*, dostupno na: https://nvo.transparentno.ba/bs-Latn-BA_
- Twinning projekat, *web stranica Podrška EU parlamentima u BiH*, dostupno na: <http://bih-parliamentary-twinning.eu/en>

ENDNOTES

- 1 Evropska komisija za demokratiju kroz pravo (Venecijanska komisija), 11. mart 2005.
- 2 Podaci Svjetske banke
- 3 CIA Factbook za BiH; i stranica na Wikipediji o BiH
- 4 Divjak, B, 2006.
- 5 Efendić, A., april 2021.
- 6 Statistički podaci sa prezentacije TI BiH povodom gender mainstreaminga i mentorstva za agencije za borbu protiv korupcije, APEC virtuelni simpozijum, 21.4.2021.
- 7 HRW, BiH, 2022
- 8 TI BiH Saopštenje za medije, 1.6.2023.
- 9 Divjak, B., april 2020.
- 10 "Među 137 zemalja obuhvaćenih istraživanjem Svjetskog ekonomskog foruma, BiH je po svojoj 'sposobnosti da zadrži talente' zauzela 135. mjesto. Prema izvještaju Populacionog fonda Ujedinjenih nacija (UNFPA) za 2021. godinu, gotovo polovina građana BiH starosti od 18 do 29 godina razmišlja o odlasku iz zemlje. Ako se emigracija i niska stopa nataliteta nastave, stanovništvo zemlje će se prepoloviti za nešto manje od 50 godina." Restoftheworld, 2022.
- 11 Reporteri bez granica, 2022.
- 12 Svjetska banka u BiH – Pregled, 2022.
- 13 Podaci CEIC-a, 2023.
- 14 Ibid.
- 15 Podaci Svjetske banke, 2023.
- 16 Svjetska banka u BiH – Pregled, 2022.
- 17 TI BiH, Saopštenje za medije, 31.1.2023.
- 18 Podaci korišteni za Divjak, B., april 2020.
- 19 TI BiH ALAC, 2022.
- 20 Transparentno.ba, 2022.
- 21 Divjak, Pugh, 2013, str. 81-99.
- 22 Zakon o suzbijanju korupcije i organiziranog kriminala u FBiH i Zakon o suzbijanju korupcije, organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala RS, 2016.
- 23 Radni dokument osoblja Komisije, 2021.
- 24 TI BiH CPI 2021 Saopštenje za medije, 25.1.2022.
- 25 TI BiH: Agenda dobrog upravljanja 2025, 2022.
- 26 Zakon o finansiranju institucija BiH
- 27 Zakon o budžetu institucija BiH i međunarodnih obaveza BiH za 2022. godinu

- 28 Zakon o finansiranju institucija BiH
- 29 Zakon o budžetskom sistemu Republike Srpske, Službeni glasnik RS
- 30 Zakon o budžetu institucija BiH i međunarodnih obaveza BiH za 2022. godinu
- 31 Zakon o budžetu institucija BiH i međunarodnih obaveza BiH za 2023. godinu
- 32 Kancelarija za reviziju institucija BiH, 2021.
- 33 Zakon o finansiranju političkih partija
- 34 Budžet za 2021. godinu nije usvojen, finansiranje institucija je vršeno na osnovu odluka o privremenom finansiranju.
- 35 Službeni glasnik BiH, <http://www.sluzbenilist.ba/>
- 36 Web stranica projekta: <http://bih-parliamentary-twinning.eu/en>
- 37 Parlament FBiH, Predstavnički dom, Lista komisija i odbora, dostupno na: <https://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/radna-tijela>
- 38 Ustav RS
- 39 Ustav FBiH
- 40 Poslovnik o radu Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH
- 41 Zakon o imunitetu BiH
- 42 Parlamentarna skupština BiH, *Prikaz zakonodavne aktivnosti osmog saziva Parlamentarne skupštine BiH 2018-2022.*
- 43 Parlamentarna skupština BiH, *Održana prva sjednica Interresorne radne grupe za izmjenu izbornog zakonodavstva BiH*
- 44 Radio Slobodna Evropa, *Bez uspjeha završeni pregovori o izmjenama Izbornog zakona BiH*
- 45 Radio Slobodna Evropa, *Stranke iz RS-a bojkotuju institucije BiH zbog zabrane negiranja genocida*
- 46 Parlamentarna skupština BiH
- 47 Odgovori na pitanja javno dostupni na zvaničnoj web stranici Parlamentarne skupštine BiH u okviru materijala za sjednice
- 48 Poslovnik o radu Narodne skupštine RS
- 49 Saopštenja za javnost Narodne skupštine RS, dostupno na: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/narodna-skup%C5%A1tina/sjednice/vijesti-sa-sjednica-nsrs>
- 50 Poslovnik o radu Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH
- 51 Zapisnici sa sjednica objavljuju se u materijalima sjednica komisija, npr. Ustavnopravna komisija
- 52 Izborni zakon BiH
- 53 Izborni zakon, član 15.8.
- 54 TI BiH, *Pregled nivoa proaktivne transparentnosti procesa donošenja odluka u BiH*
- 55 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2022.*
- 56 Ibid.
- 57 Ustavnopravna komisija Predstavničkog doma
- 58 Izjave o imovinskom stanju su dostupne na: <https://www.izbori.ba/Default.aspx?CategoryID=776&Lang=3>

- 59 Zakon o upravnim sporovima BiH
- 60 Ustav BiH
- 61 Poslovnik o radu Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH
- 62 Radio Slobodna Evropa, *Stranke iz RS-a bojkotuju institucije BiH zbog zabrane negiranja genocida*
- 63 Radio Slobodna Evropa, *Inzko nametnuo zabrane i kažnjavanje negiranja genocida u BiH*
- 64 Podaci OECD-a, 01.11.2023.
- 65 Parlamentarna skupština BiH, *Prikaz zakonodavne aktivnosti osmog saziva Parlamentarne skupštine BiH 2018-2022.*
- 66 Ustavni sud BiH, Pregled rada Ustavnog suda BiH od 1.1.2010. do 31.12.2021.
- 67 Presuda Evropskog suda za ljudska prava, Slučaj Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine
- 68 Zakon o sukobu interesa u institucijama BiH
- 69 To znači da nadležni organ koji je izvršio imenovanje ove prijedloge može i odbiti, čime bi izabrani zvaničnik, nosilac izvršne funkcije ili savjetnik mogli nesmetano nastaviti vršenje funkcije koja ih stavlja u situaciju sukoba interesa.
- 70 Evropska komisija, *Mišljenje Komisije o zahtjevu BiH za članstvo u EU*
- 71 Fokus.ba, *Predstavnički dom usvojio Prijedlog zakona o sprečavanju sukoba interesa u institucijama BiH*
- 72 N1info.ba, *BiH "na putu ka EU": Dom naroda odbacio prijedlog Zakona o sukobu interesa*
- 73 TI BiH, *Ministarstvo pravde BiH pokušava ozakoniti sukob interesa, novim zakonom BH poslanicima se omogućava da obavljaju duple funkcije*
- 74 Zakon o sukobu interesa u institucijama BiH, član 5.
- 75 Na primjer, moguće je da poslanik opštinskih skupština u RS odmah po prestanku mandata postane član nadzornog odbora javnog preduzeća koji je osnovala RS, a nije moguće da bude u nadzornom odboru javnog preduzeća koje je osnovala opština.
- 76 Shodno tome, nema registrovanih lobista, tako da poslanici i delegati nemaju obavezu izvještavanja o tome da li su imali kontakt s licima koja, i pored činjenice da nisu registrovani lobisti, lobiraju za usvajanje određenih zakonskih rješenja. Lobiranje, odnosno profesionalno zastupanje tuđeg interesa, još uvijek nije zakonski uređeno. Iako je donošenje zakona o lobiranju bila jedna od obaveza preuzetih Strategijom za borbu protiv korupcije, kako za period 2009-2014, tako i Strategijom za borbu protiv korupcije 2015-2019, on još uvijek nije usvojen.
- 77 Kodeks ponašanja poslanika i delegata u PS BiH, dostupno na: [https://www.parlament.ba/data/dokumenti/pdf/vaznijiji%20propisi/Kodeks%20pona%C5%A1anja%20poslanika%20i%20delegata%20u%20Parlamentarnoj%20skup%C5%A1tini%20Bosne%20ivine%2020\(2015.%20godina\)%20bs.pdf](https://www.parlament.ba/data/dokumenti/pdf/vaznijiji%20propisi/Kodeks%20pona%C5%A1anja%20poslanika%20i%20delegata%20u%20Parlamentarnoj%20skup%C5%A1tini%20Bosne%20ivine%2020(2015.%20godina)%20bs.pdf), Etički kodeks zastupnika u Parlamentu FBiH, dostupno na: https://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/files/Eti%C4%8Dki%20kodeks/01_13-02-2231_21%20-%20202231-21%20Eti%C4%8Dki%20kodeks%20-%2020B.pdf, Kodeks ponašanja narodnih poslanika u Narodnoj skupštini RS, dostupno na: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/narodna-skup%C5%A1tina/kodeks>
- 78 Dostupno na: <https://acmonitor.ti-bih.org/bs-Latn-BA>
- 79 Ibid.
- 80 Ibid.
- 81 Izborni zakon BiH
- 82 Zakon o parlamentarnom nadzoru
- 83 Poslovnik o radu Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH
- 84 Poslovnik o radu Narodne skupštine RS

- 85 Poslovnik o radu Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH, članovi 166.-171.
- 86 Al Jazeera Balkans, *Vladajuća koalicija u BiH najavila usvajanje zakona iz evropske agende*
- 87 Parlamentarna skupština BiH, *Izveštaj Privremene istražne komisije za utvrđivanje stanja u pravosudnim institucijama BiH*
- 88 Detektor.ba, *Izveštaj o stanju u pravosuđu usvojen jednoglasno nakon gotovo godinu dana*
- 89 SDA, SNSD i HDZ uhljebili Izetbegovićevog savjetnika za direktora iz Agencije za borbu protiv korupcije
- 90 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2022. godinu*
- 91 Oslobođenje, *Korupcija na dnevnom redu: Spisak djela Nikole Špirića pred zastupnicima*
- 92 *Dopune Poslovnika Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH*, 27.7.2022
- 93 TI BiH, *BiH nikad dalje od evropskog puta, za tri godine ispunjen samo jedan od 14 prioriteta EU*
- 94 RCC, *Balkan barometer*
- 95 Parlamentarna skupština BiH, *Prikaz zakonodavne aktivnosti osmog saziva Parlamentarne skupštine BiH 2018-2022.*
- 96 Parlamentarna skupština BiH, <https://www.parlament.ba/Content/Read/72?title=Privremene/Adhockomisije>
- 97 Opšti okvirni sporazum za mir, Dayton 1995.
- 98 Svjetska banka, 2022, str. 23.
- 99 Bretelsmann Stiftung, 2022, str. 4.
- 100 MMF, *BiH Country Reports*
- 101 Član III Ustava BiH i član 69. Ustava RS.
- 102 Član V Ustava BiH, član 2. odjeljak B Ustava FBiH i član 83. Ustava RS.
- 103 Član III Ustava BiH.
- 104 Zakon o Savjetu ministara BiH, Zakon o Vladi RS i Zakon o Vladi BD BiH
- 105 Članovi 9-15. Zakona o Savjetu ministara BiH; član 6a Zakona o Vladi FBiH; članovi 6. i 11. Zakona o Vladi.
- 106 Član 17. Zakona o Savjetu ministara BiH; član 18. Zakona o Vladi FBiH; član 43. Zakona o Vladi RS.
- 107 Zakon o upravnim sporovima BiH, Zakon o upravnim sporovima, Zakon o upravnim sporovima
- 108 Bretelsmann Stiftung, 2022, str.13.
- 109 Kontakt, *Svi kafanski dogovori političara u BiH*, 2.8.2016.
- 110 Žurnal, *Sakrivanje kriminala sa industrijskim kisikom i otvaranje tržišta za ruske lijekove*, 20.10.2022.
- 111 Bretelsmann Stiftung, 2022, str. 11.
- 112 Kancelarija visokog predstavnika: Odluka kojom se deblokira imenovanje Vlade FBiH, br. 09/23, 27.4.2023.
- 113 Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH; Zakon o slobodi pristupa informacijama u FBiH; Zakon o slobodi pristupa informacijama
- 114 Član 4. Zakona o slobodi pristupa informacijama BiH; član 4. Zakona o slobodi pristupa informacijama u FBiH; član 4. Zakona o slobodi pristupa informacijama RS
- 115 Član 5. Zakona o slobodi pristupa informacijama BiH; član 5. Zakona o slobodi pristupa informacijama u FBiH; član 5. Zakona o slobodi pristupa informacijama RS
- 116 Standardi proaktivne transparentnosti
- 117 TI BiH, *Organizacije civilnog društva Ministarstvu pravde BiH: Povući prednacrta zakona o slobodi pristupa informacijama na doradu*
- 118 TI BiH, *Predloženi zakoni daju privid reformi, dok se izbjegava uvođenja stvarne odgovornosti i transparentnosti*
- 119 TI BiH, *Obilježen Međunarodni dan slobode pristupa informacijama: Izazov koji traje 22 godine*, 28.9.2023.

- 120 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2021. godinu*, str. 15
- 121 Član 22a i član 22b Zakona o slobodi pristupa informacijama BiH
- 122 Član IV Ustava BiH; član 20. Ustava FBiH; Član 109. Ustava RS
- 123 Zaključak Vlade RS, broj 04/1-012-886/06, 28.3.2006.
- 124 Zakon o finansiranju institucija BiH; Zakon o budžetima u FBiH; Zakon o budžetskom sistemu RS
- 125 Član 15.8 Izbornog zakona BiH
- 126 Zakon o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH; Zakon o sukobu interesa u organima vlasti u FBiH; Zakon o sprečavanju sukoba interesa u organima vlasti RS.
- 127 Na primjer, budžet za građane BiH; budžet za građane FBiH.
- 128 Izveštaj EU o Bosni i Hercegovini za 2021. godinu, str. 13
- 129 Na primjer, izvještaji na sredini ili na kraju godine.
- 130 *Open Budget Survey BiH 2021*, str. 3
- 131 U poređenju sa Slovenijom, Hrvatskom, Albanijom, Sjevernom Makedonijom.
- 132 Na primjer, službena web stranica Savjeta ministara BiH sadrži samo saopštenja za javnost sa sjednica https://vijeceministara.gov.ba/saopstenja/sjednice/saopstenja_sa_sjednica/Archive.aspx?langTag=bs-BA&template_id=92&pageIndex=1, dok dnevni red sjednica ne sadrži materijale o kojima će biti riječi na sjednici https://vijeceministara.gov.ba/saopstenja/sjednice/najave_sa_sjednica/default.aspx?id=41556&langTag=bs-BA
- 133 TI BiH, *Pregled nivoa proaktivne transparentnosti procesa donošenja odluka u BiH, 2023*.
- 134 Centar za pružanje pravne pomoći TI BiH
- 135 TI BiH, *Izveštaj o primjeni Zakona o slobodi pristupa informacijama u 2021. godini*, str. 2
- 136 Ibid.
- 137 TI BiH, *Primjena Zakona o slobodi pristupa informacijama u BiH*, oktobar 2023.
- 138 Centar za pružanje pravne pomoći TI BiH (ALAC), *Godišnji izvještaj za 2021. godinu*, str. 19
- 139 [Transparentno.ba](https://transparentno.ba), 20.11.2023,
- 140 [Transparentno.ba](https://transparentno.ba) 13.11.2023,
- 141 Ombudsmeni, *Specijalni izvještaj o iskustvima u primjeni zakona o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini*, str. 74-75
- 142 Članovi 9-15. Zakona o Savjetu ministara BiH; član 6a Zakona o Vladi FBiH; član 6. i 11. Zakona o Vladi
- 143 Zakon o upravnim sporovima BiH; Zakon o upravnim sporovima; Zakon o upravnim sporovima
- 144 Član 34. Zakona o Savjetu ministara BiH; član 2. Zakona o Vladi FBiH; član 35. Zakona o Vladi RS
- 145 Ibid.
- 146 Procedure za konsultacije u procesu usvajanja zakona, Savjet ministara BiH, 2006. i odgovarajuće procedure na entitetskom nivou.
- 147 Član V. Ustava BiH; član 5. Ustava FBiH; član 94. Ustava RS
- 148 Ibid.
- 149 Član 8. Zakona o reviziji institucija BiH; član 8. Zakona o reviziji institucija u FBiH; član 13. Zakona o reviziji javnog sektora RS
- 150 Poslovnici parlamenata, BiH <https://www.parlament.ba/data/dokumenti/pdf/vazniji-propisi/Poslovnik%20Predstavnickog%20doma%20-%20Neslužbeni%20precisceni%20tekst%20-%20H.pdf>; FBiH (<https://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/poslovnik-doma>); RS <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/narodna-skup%C5%A1tina/poslovnik>

- 151 Ured za reviziju institucija BiH <https://www.revizija.gov.ba/Search/Reports>; Ured za reviziju institucija FBiH <https://www.vrribih.ba/?lang=hr>; Glavna služba za reviziju javnog sektora RS <https://gsr-rs.org/srl/godisnji-izvjestaji-srl/>
- 152 Poslovnici parlamenata
- 153 Ekskluzivni intervju sa Dževadom Nekićem, glavnim revizorom FBiH, 30.11.2020.
- 154 Ibid.
- 155 Ured za reviziju institucija BiH, *Godišnji izvještaj o glavnim nalazima i preporukama za 2020. godinu*, str. 7
- 156 Infografika, <https://revizije.info/grafik/?iditem=1>
- 157 Infografika, <https://revizije.info/grafik/?iditem=1>
- 158 Ured za reviziju institucija BiH, 2020, str.11
- 159 Klix, *Političarka iz Banje Luke u 20 sekundi objasnila kako do duple funkcije preko stranke*, 10.8.2022.
- 160 Oslobođenje, *Mandat uzmite, ali fotelju ne dam: Kostadin Vasić ostaje direktor*, 6.6.2022.
- 161 Zakon o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH; Zakon o sukobu interesa u organima vlasti u FBiH; Zakon o sprečavanju sukoba interesa u organima vlasti RS
- 162 Zakon na državnom nivou ne predviđa zaštitu uzbunjivača u privatnom sektoru. Takođe, Zakon predviđa administrativni model zaštite uzbunjivača, pri čemu Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK) dodjeljuje formalni status uzbunjivača i izdaje uputstva za otklanjanje potencijalno štetnih radnji protiv uzbunjivača.
- 163 Član 2. Zakona o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH i član 12. Zakona o zaštiti uzbunjivača u RS
- 164 Član 22. Zakona o zaštiti uzbunjivača u RS
- 165 Član 2. Zakona o zaštiti uzbunjivača u institucijama BiH i član 13. Zakona o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju RS
- 166 Nakon izbora održanih u oktobru 2022. godine, Komisija nije formirana ni do avgusta 2023. godine.
- 167 Evropska komisija, *Izvještaj o BiH za 2021. godinu*, str. 22.
- 168 Dostupno na: <https://www.sukobinteresa-rs.org>
- 169 TI BiH, *Obustavljen postupak protiv Milana Tegeltije jer je NSRS ozakonila situaciju u kojoj se nalazi*, 3.11.2023.
- 170 Ibid.
- 171 Ibid.
- 172 Na primjer, Buka, *Tehnički kiseonik korišten za liječenje ljudi u Republici Srpskoj, i šta ćemo sad?*
- 173 TI BiH, 12.10.2023.
- 174 TI BiH, *Privatna firma ministra Sevlida Hurtića dobila ugovore vrijedne preko 1,4 miliona KM – TI BiH prijavio dvije dodjele ugovora Komisiji za sukob interesa*, 19.10.2023.
- 175 *Zakonodavstvo i praksa zaštite uzbunjivača u BiH*, str. 14, 15.
- 176 Evropska komisija, *Izvještaj o BiH za 2021. godinu*, str. 23.
- 177 Ibid, str. 25.
- 178 Ibid, str. 32
- 179 Ibid.
- 180 Član 20. Zakona o ravnopravnosti polova u BiH.
- 181 Član 4.19. Izbornog zakona BiH.
- 182 Zakon o ravnopravnosti polova BiH.
- 183 Evropska komisija, *Izvještaj o BiH za 2021. godinu*
- 184 Gender akcioni plan BiH za period od 2018. do 2022. godine

- 185 Ibid.
- 186 Službene web stranice vlada na svim nivoima
- 187 Službena web stranica Savjeta ministara BiH i službena web stranica Vlade Zeničko-dobojskog kantona.
- 188 Dokument usvojen u oktobru 2018.
- 189 Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave BiH; Zakon o Federalnim ministarstvima i drugim tijelima Federalne uprave; Zakon o republičkoj upravi; Zakon o državnoj službi u institucijama BiH; Zakon o državnoj službi u FBiH
- 190 OECD SIGMA, *Monitoring report: The Principles of Public Administration BiH (2022)*, BiH 2022.
- 191 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2021. godinu*, str. 11-13.
- 192 TI BiH, *Proces integracije BiH u EU: 14 prioriteta iz Mišljenja Evropske komisije 4 godine poslije*, Banja Luka, jun 2023.
- 193 Klix.ba, *Parlamentarcima konačno predstavljen Nacrt zakona o sprečavanju sukoba interesa*
- 194 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2021. godinu*
- 195 TI BiH, *Pregled nivoa realizacije Strategije za borbu protiv korupcije BiH 2015-2019. godine*
- 196 RCC, *Balkan barometer*, str. 127.
- 197 Revizije, *DÉJÀ VU: Federalni ministri opet napadaju Ured za reviziju i optužuju ga da želi preuzeti ingerencije Vlade i uništiti privredu*; ili N1info.ba, *Pritisak Dodika urodio plodom: Duško Šnjegota podnio ostavku*
- 198 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2021. godinu*
- 199 Kapital, *Sud poništio još jednu nezakonitu smjenu Vlade RS*, 23.6.2022.
- 200 Zakon o Sudu BiH
- 201 Zakon o sudovima u FBiH
- 202 Zakon o sudovima RS
- 203 Zakon o sudovima Brčko distrikta.
- 204 TI BiH, *Analiza nivoa transparentnosti pravosudnih institucija u BiH*
- 205 Zakon o Sudu BiH; Zakon o sudovima u FBiH; Zakon o sudovima RS; Zakon o sudovima Brčko distrikta
- 206 Ibid.
- 207 Fond otvoreno društvo BiH, januar 2021.
- 208 Ibid.
- 209 Zakon o platama i drugim naknadama u sudskim i tužilačkim institucijama na nivou BiH; Zakon o plaćama i drugim naknadama sudija i tužilaca u FBiH; Zakon o platama i naknadama sudija i javnih tužilaca u RS; Zakon o platama i drugim naknadama sudija i tužilaca u BD – prečišćeni tekst, 2
- 210 Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu, član 21.
- 211 Measure BiH, *Indeks efikasnosti pravosuđa BiH, Izveštaj za 2022. godinu*
- 212 Ibid.
- 213 Godišnji izvještaji VSTS-a
- 214 Ibid.
- 215 Ibid.
- 216 Measure BiH, *Indeks efikasnosti pravosuđa*
- 217 Zakon o platama i drugim naknadama u sudskim i tužilačkim institucijama na nivou BiH; Zakon o plaćama i drugim naknadama sudija i tužilaca u FBiH; Zakon o platama i naknadama sudija i javnih tužilaca u RS; Zakon o platama i drugim naknadama sudija i tužilaca u BD

- 218 Svjetska banka, *Unapređenje privrednog pravosuđa u BiH u uslovima krize COVID-19 – Faza 2 analize: Strategije za unapređenje u srednjem do dugom roku*, str. 57
- 219 Visoki sudski i tužilački savjet BiH, *Godišnji izvještaj za 2021.*
- 220 Dostupno na: <http://www.fbih.cest.gov.ba/> i <http://rs.cest.gov.ba/>
- 221 Zakon o Sudskom i tužilačkom savjetu BiH
- 222 Ibid, član 3.
- 223 Zakon o sudovima u FBiH i Zakon o sudovima RS
- 224 Ibid, član 3. oba zakona
- 225 Zakon o Sudskom i tužilačkom savjetu BiH, član 4.
- 226 Zakon o VSTS-u, član 22.
- 227 Prečišćena verzija Poslovnika o radu VSTS-a
- 228 VSTS, *Pravilnik o kvalifikacionom i pismenom testiranju kandidata za pozicije nosilaca pravosudnih funkcija u pravosuđu BiH*
- 229 Fond otvoreno društvo BiH, januar 2021.
- 230 Zakon o Sudskom i tužilačkom savjetu BiH
- 231 RSE, *Milan Tegeltija imenovan za pravnog savjetnika Milorada Dodika*, 21.2.2021, I
- 232 Misija OSCE-a u BiH, *Treći godišnji izvještaj o odgovoru pravosuđa na korupciju: Sindrom nekažnjivosti*
- 233 Fond otvoreno društvo BiH, januar 2021.
- 234 Parlamentarna skupština BiH, *Izveštaj o radu Privremene istražne komisije Predstavničkog doma za utvrđivanje stanja u pravosudnim institucijama u BiH*, jun 2022.
- 235 Fond otvoreno društvo, 2011.
- 236 TI BiH, *Zašto je detaljna provjera kandidata jedino rješenje za BH pravosuđe*, 28.12.2020.
- 237 Komunikacijska strategija VSTS-a, dostupno na: <https://VSTS.pravosudje.ba/VSTSfo/B/141/article/109949>
- 238 Ibid.
- 239 Godišnji izvještaji o radu VSTS-a
- 240 TI BiH, decembar 2022.
- 241 Službena web stranica KDT-a, dostupno na: <https://udt.pravosudje.ba/VSTSfo/B/200>
- 242 Dostupno na: <https://udt.pravosudje.ba/VSTSfo/B/200/kategorije-vijesti/116392>
- 243 Zakon o Sudskom i tužilačkom savjetu BiH
- 244 Krivični i građanski procesni zakoni na svim nivoima u BiH
- 245 Zakon o Sudskom i tužilačkom savjetu BiH, član 56.
- 246 Detector.ba, *Donose li izmjene Zakona o VSTV-u više problema ili rješenja u disciplinskim postupcima?*, 12.10.2023.
- 247 Zakon o krivičnom postupku BiH, član 290.
- 248 Measure BiH, *Indeks efektivnosti pravosuđa BiH, Izveštaj za 2022. godinu*
- 249 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2022. godinu*
- 250 Evropska komisija, *Izveštaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava u BiH*, decembar 2019.
- 251 Kancelarija disciplinskog tužioca VSTS-a BiH, 2022.
- 252 Ibid.
- 253 Kancelarija disciplinskog tužioca VSTS-a BiH, *Godišnji izvještaj Kancelarije disciplinskog tužioca VSTS-a BiH za 2022.*
- 254 Fond otvoreno društvo BiH, 2021.

- 255 TI BiH, *Agenda dobrog upravljanja 2025*.
- 256 To podrazumijeva imovinu supruga/supruge i članova porodičnog domaćinstva, a koja obuhvata nekretnine, račune u banci i akcije kapitala. Pored toga, od kandidata se traži da navede i svoje novčane obaveze (potraživanja i dugovanja), te da napravi procjenu svoje cjelokupne imovine.
- 257 Zakon o Sudskom i tužilačkom savjetu BiH
- 258 Evropska komisija, *Izveštaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava u BiH*, decembar 2019.
- 259 Detektor, *Šta trebate znati o nedostacima i prednostima izmjena i dopuna Zakona o VSTV-u BiH*, 28.9.2023.
- 260 Kodeks sudijske etike
- 261 Zakon o VSTS-u, član 56.
- 262 Evropska komisija, *Izveštaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava u BiH*, decembar 2019, Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2022. godinu*, Fond otvoreno društvo BiH, 2021, Perić, B., 2020.
- 263 Fond otvoreno društvo BiH, 2021.
- 264 Evropska komisija, *Izveštaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava u BiH*, decembar 2019.
- 265 Žurnal.info, *Svi krivi i niko nije kriv: Slučaj "Potkivanje" najbolja je ilustracija našeg pravosuđa*
- 266 Al Jazeera Balkans, *BiH: Milan Tegeltija podnio ostavku*
- 267 Žurnal.info, *Svi krivi i niko nije kriv: Slučaj "Potkivanje" najbolja je ilustracija našeg pravosuđa*
- 268 Imovinski kartoni sudija i tužilaca, dostupno na: <https://mik.pravosudje.ba/reporting-periods/4>
- 269 Visoki sudski i tužilački savjet BiH, *Godišnji izvještaj za 2022. godinu*
- 270 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o VSTS-u
- 271 Fokus.ba, *Ponovo problemi: Tek što su usvojene, izmjene Zakona o VSTV-u opet na meti kritika*
- 272 TI BiH, *Nakon upozorenja TI BiH: Onemogućena primjena izmjena Zakona o VSTV-u, pravosuđe BiH u blokadi?*
- 273 Ibid.
- 274 Zakon o VSTS-u, član 64.
- 275 Visoki sudski i tužilački savjet BiH, *Strategija za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu BiH*
- 276 Parlamentarna skupština BiH, *Prosječno vrijeme potrebno za rješavanje predmeta u sudovima*, 2021, str. 2.
- 277 Zakon o upravnim sporovima BiH, član 3.
- 278 TI BiH, *Agencija za bankarstvo RS uprkos sudskoj presudi odbija dostaviti informacije o prodaji Sberbanke: To nije u javnom interesu nego je cilj izazvati paniku među građanima*
- 279 TI BiH, *Sud odlučio: Ministarstvo saobraćaja i veza RS nezakonito skriva ugovor o izgradnji auto-puta Banja Luka – Prijedor*
- 280 Detektor.ba, *Duga borba sa vjetrenjačama zbog dozvola za gradnju na tuđoj zemlji u Livnu*
- 281 Informacije o predmetu i presuda dostupne na: <https://ti-bih.org/sudski-postupci/upravni-spor-protiv-ministarstva-saobraćaja-i-veza-rs/>
- 282 Detektor.ba, *Sud naredio objavljivanje Ugovora sa kineskom kompanijom koja gradi auto-put prema Prijedoru*
- 283 TI BiH, *Sud odlučio: Ministarstvo saobraćaja i veza RS nezakonito skriva ugovor o izgradnji auto-puta Banja Luka – Prijedor*
- 284 Pravila Ustavnog suda BiH
- 285 Zakoni o upravnim sporovima na svim nivoima uprave u BiH
- 286 Ustavni sud BiH, *Sažetak izvještaja o izvršenju odluka Ustavnog suda BiH*, jul 2023.
- 287 Ibid, str. 4.
- 288 Al Jazeera, *Usvojen Zakon o neprimjenjivanju odluka Ustavnog suda BiH u RS-u*

- 289 Detektor.ba, *NSRS usvojila zakon kojim se predviđa neobjavlivanje odluka visokog predstavnika*
- 290 TI BiH, *Izveštaj o monitoringu procesuiranja korupcije pred sudovima i tužilaštvima u BiH 2022*, mart 2022.
- 291 TI BiH, *Interaktivna mapa procesuiranja korupcije u BiH*, dostupna na: <https://mapa.ti-bih.org/bs/tuzilastvo-group/1?godina=2021>
- 292 TI BiH, mart 2022.
- 293 TI BiH, *Izveštaj o monitoringu procesuiranja korupcije pred sudovima i tužilaštvima u BiH 2022*, maj 2022.
- 294 TI BiH, *Interaktivna mapa procesuiranja korupcije u BiH*
- 295 Izveštaji o radu VSTS-a dostupni su na: <https://VSTS.pravosudje.ba/VSTSfo/B/141/kategorije-vijesti/1182/117428/4573>
- 296 Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima
- 297 Tužilaštvo BiH, *Izveštaj o radu Tužilaštva BiH za 2022. godinu*
- 298 Zakon o platama i drugim naknadama u sudskim i tužilačkim institucijama na nivou BiH; Zakon o plaćama i drugim naknadama sudija i tužilaca u FBIH; Zakon o platama i naknadama sudija i javnih tužilaca u RS; Zakon o platama i drugim naknadama sudija i tužilaca u BD
- 299 Zakon o platama i drugim naknadama u sudskim i tužilačkim institucijama na nivou BiH, odluka Ustavnog suda
- 300 Measure BiH, *Indeks efektivnosti pravosuđa BiH, Izveštaj za 2022. godinu*
- 301 Ibid.
- 302 Visoki sudski i tužilački savjet BiH, *Godišnji izvještaj za 2022. godinu*
- 303 Zakon o budžetu institucija BiH i međunarodnih obaveza BiH za 2020. godinu
- 304 Zakon o budžetu institucija BiH i međunarodnih obaveza BiH za 2023. godinu,
- 305 Visoki sudski i tužilački savjet BiH, *Godišnji izvještaj za 2022. godinu*
- 306 Dostupno na: <http://www.fbih.cest.gov.ba/> i <http://rs.cest.gov.ba/>
- 307 Zakon o Tužilaštvu BiH
- 308 Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu BiH
- 309 Ibid, članovi 29, 39-47.
- 310 Ibid, član 22.
- 311 Prečišćena verzija Poslovnika VSTS-a
- 312 Ibid, član 60.
- 313 Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu BiH, član 82. stav 1
- 314 CIN, *Efikasnost pravosuđa kroz istraživanje procesa imenovanja i njegovih praktičnih implikacija, 2021*, str. 4.
- 315 Fond otvoreno društvo BiH, 2021.
- 316 Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu BiH
- 317 Fond otvoreno društvo BiH, 2021.
- 318 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2023. godinu*, str. 25.
- 319 Ibid.
- 320 Detektor.ba, *Milanko Kajganić izabran za glavnog državnog tužioca*
- 321 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2023. godinu*, str. 27.
- 322 Ibid. str. 25.
- 323 Radiosarajevo.ba, *Ambasada SAD, OHR, OSCE i EU pisali VSTV-u*

- 324 Fond otvoreno društvo BiH, 2021.
- 325 Parlamentarna skupština BiH, *Izveštaj o radu Privremene istražne komisije za utvrđivanje stanja u pravosudnim institucijama BiH*
- 326 Zakon o Tužilaštvu BiH, član 11.
- 327 Provjera finansijskog stanja i imovine sudija i tužilaca, Parlamentarna skupština BiH
- 328 Imovinski kartoni sudija i tužilaca
- 329 Visoki sudski i tužilački savjet BiH, *Godišnji izvještaj za 2022. godinu*
- 330 Ibid.
- 331 Službena web stranica Tužilaštva BiH
- 332 *Godišnji izvještaj Tužilaštva BiH za 2022. godinu*
- 333 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2022. godinu*
- 334 Parlamentarna skupština BiH, *Izveštaj o radu Privremene istražne komisije za utvrđivanje stanja u pravosudnim institucijama BiH*, jun 2022.
- 335 TI BiH, *Analiza nivoa transparentnosti pravosudnih institucija u BiH*
- 336 Zakon o Tužilaštvu BiH
- 337 Ibid, član 13, stav 2.
- 338 Godišnji izvještaj Kancelarije disciplinskog tužioca za 2022. godinu
- 339 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2022. godinu*
- 340 *Godišnji izvještaj Kancelarije disciplinskog tužioca za 2022. godinu*
- 341 Evropska komisija, *Izveštaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava u Bosni i Hercegovini*, decembar 2019.
- 342 BN TV, *Tužilac uhvaćen u aplikaciji Sky, 14.10.2022.; Istraga, Objavljujemo izvode iz Sky komunikacije: U Tužilaštvu BiH sve možemo završiti parama*
- 343 Fond otvoreno društvo BiH, 2021
- 344 Ibid.
- 345 Zakon o VSTS-u, član 57.
- 346 Kodeks tužilačke etike
- 347 Evropska komisija, *Izveštaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava u Bosni i Hercegovini*, decembar 2019.
- 348 Ibid; Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2022. godinu*; Fond otvoreno društvo BiH, 2021; Perić, B., 2020.
- 349 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2023. godinu*, str. 26.
- 350 Detektor.ba, *Gordana Tadić smijenjena s pozicije glavne državne tužiteljice*
- 351 N1info.ba, *Smijenjen glavni tužitelj Tužilaštva RS Mahmut Švraka*
- 352 *Godišnji izvještaj Kancelarije disciplinskog tužioca za 2022. godinu*
- 353 Visoki sudski i tužilački savjet BiH, *Godišnji izvještaj VSTS-a za 2022. godinu*
- 354 Visoki sudski i tužilački savjet BiH, 2022.
- 355 Visoki sudski i tužilački savjet BiH, *Strategija za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravosuđu BiH*
- 356 TI BiH, *Izveštaj o monitoringu procesuiranja korupcije pred sudovima i tužilaštvima u BiH 2022*, maj 2023.
- 357 TI BiH, *Interaktivna mapa procesuiranja korupcije u BiH*
- 358 TI BiH, maj 2023.
- 359 TI BiH, *BiH najgora u regionu po indeksu percepcije korupcije: BiH u potpunosti devastirana korupcijom – Stanje se pogoršava; Al*

Jazeera Balkans, *Korupcija nikad veća: Politika i pravosuđe snose najveću odgovornost*; Evropska komisija, *Ured Evropske unije u BiH, Ambasada Švedske i Transparency International pozivaju na jaču borbu protiv korupcije u Bosni i Hercegovini*; Capital.ba, *Koja je cijena korupcije u BiH*; U4, Bosnia and Herzegovina, *Overview of corruption*

- 360 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2022. godinu*
- 361 Evropska komisija, *Izveštaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava u BiH*, decembar 2019.
- 362 Misija OSCE-a u BiH, *Treći godišnji izveštaj o odgovoru pravosuđa na korupciju: sindrom nekažnjivosti*
- 363 TI BiH, *Izveštaj o monitoringu procesuiranja slučajeva korupcije u BiH za 2022/23. godinu*, septembar 2023.
- 364 Zakon o Tužilaštvu BiH, Službena prečišćena verzija, član 12.
- 365 Zakon o krivičnom postupku BiH
- 366 Evropska komisija, *Izveštaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava u BiH*, decembar 2019.
- 367 World Bank, Spring 2022, str. 73.
- 368 Ibid.
- 369 OECD, 2020, str. 4.
- 370 Ibid., str. 63.
- 371 Ibid., str. 90.
- 372 Agencija za statistiku, *Prosječne mjesečne bruto plaće zaposlenih za juli 2022. godine*
- 373 Doing Business Database
- 374 OECD SIGMA, 2022, str. 124.
- 375 Ibid. str. 7.
- 376 Zakon o državnoj službi u institucijama BiH; Zakon o državnoj službi u FBIH; Zakon o državnim službenicima RS
- 377 Član 49. Zakona o državnoj službi u institucijama BiH; član 50. Zakona o državnoj službi u FBIH; Član 58. Zakona o državnim službenicima.
- 378 Na primjer, zakoni o zdravstvenoj zaštiti, zakoni o osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju i dr.
- 379 Slične uredbe usvojili su i Kanton Sarajevo i Tuzlanski kanton.
- 380 Procedure propisane zakonima o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima usvojenim na različitim nivoima u BiH, sektorskim zakonima i podzakonskim aktima.
- 381 Pod statusnim pitanjima državnog službenika podrazumijeva se sljedeće: zasnivanje radnog odnosa, raspoređivanje, ocjenjivanje, napredovanje, disciplinska i materijalna odgovornost i prestanak radnog odnosa.
- 382 Član 63. Zakona o državnoj službi u institucijama BiH; član 65. Zakona o državnoj službi u FBIH; Član 109. Zakona o državnim službenicima.
- 383 RTRS, *Dogovorena raspodjela svih direktorskih pozicija*
- 384 RTVBN, *Direktora Agencije sud vratio, NS ga ponovo razriješila*; Kapital, *Sud ponovo vratio Tomića na mjesto direktora Inspektorata RS*; Klix, *Sud vratio bivšeg direktora ZZO ZDK Senaida Begića na posao*
- 385 Restart, *V.D. republika*
- 386 Prema nekoliko dostupnih oglašanih konkursa
- 387 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2021. godinu*
- 388 OECD SIGMA, 2022, str. 81.

- 389 TI BiH, *Dvije decenije reforme javne uprave u BiH – (ne)naučene lekcije*, 2023, str. 15.
- 390 Ibid, str. 16.
- 391 Objava informacija na internet stranicama javne organizacije/institucije, proaktivna objava materijala vezanih za učešće zainteresovane javnosti u normativnoj djelatnosti, kao i pružanje informacija o javnosti rada organizacije/institucije.
- 392 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2021. godinu*
- 393 Zaključak Vlade RS, br. 04/1-012-886/06, 28.3.2006.
- 394 Član 3. Zakona o javnim nabavkama BiH.
- 395 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2022. godinu*, str. 61.
- 396 Osim uskog skupa izuzetaka predviđenih zakonom.
- 397 Zakon ne obavezuje javni sektor da objavljuje cjelokupan sadržaj ugovora o javnim nabavkama.
- 398 TI BiH, *Monitoring provođenja antikorupcijskih politika u BiH, Izveštaj za 2021. godinu*
- 399 TI BiH, *ibid.*
- 400 Agencija za državnu službu BiH – konkursi, dostupno na: <https://www.ads.gov.ba/bs-Latn-BA/open-vacancies?page=1&rows=10&searchByStatus=Open>; Agencija za državnu službu FBiH – konkursi, dostupno na: <https://ekonkurs.adsfbih.gov.ba/>; Agencija za državnu upravu RS – konkursi, dostupno na: <https://adu.vladars.net/Podkategorija/3>
- 401 Parlamentarna skupština BiH, sjednice, dostupno na: <https://parlament.ba/session/Read?ConvernerId=2>, Parlament FBiH, sjednice; Narodna skupština RS, zasjedanje, I
- 402 Član 1. Zakona o reviziji institucija BiH; član 1. Zakona o reviziji institucija u FBiH; član 3. Zakona o reviziji javnog sektora RS
- 403 Ovi podaci se odnose samo na državne službenike, bez obuhvata zaposlenih u javnim službama (javna preduzeća, javne ustanove i dr.).
- 404 Odgovori na Upitnik EK
- 405 Ibid.
- 406 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2021. godinu*, str. 25.
- 407 Ibid.
- 408 TI BiH, *Zakonodavstvo i praksa zaštite uzbunjivača u BiH*, str. 14.
- 409 TI BiH, *Monitoring provođenja antikorupcijskih politika u BiH, Izveštaj za 2021. godinu*
- 410 Kodeks državnih službenika u institucijama BiH; Etički kodeks za državne službenike u FBiH; Kodeks ponašanja državnih službenika RS.
- 411 Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti državnih službenika u institucijama BiH; Uredba o pravilima disciplinskog postupka za disciplinsku odgovornost državnih službenika u organima državne službe u FBiH; Uredba o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti u republičkim organima uprave RS.
- 412 Ovo se ne odnosi na posebne, profesionalne kodekse, koji se utvrđuju za određene profesije (medicinski, revizorski, itd. kodeks).
- 413 Ovo se ne odnosi na specifične profesionalne kodekse kao što su kodeksi medicinske etike i deontologije koji propisuju obaveze vezane za način pružanja zdravstvenih usluga i sl.
- 414 Na primjer, članovi 183, 184. i 185. Zakona o zdravstvenoj zaštiti FBiH; član 133. Zakona o zdravstvenoj zaštiti RS
- 415 Predstavnicima izabrani direktno i indirektno na svim nivoima u skladu s Izbornim zakonom BiH prijavljuju imovinu i interese u skladu s Izbornim zakonom BiH.

- 416 Izmjenama i dopunama Zakona o sukobu interesa u institucijama BiH ukinuta je nadležnost CIK-a za utvrđivanje sukoba interesa. To je stvorilo probleme u sprovođenju Zakona FBiH, jer je ukidanjem nadležnosti CIK-a za sprovođenje zakona na državnom nivou, zakonodavac praktično ukinuo i njegove nadležnosti za provedbu Zakona FBiH.
- 417 Član 12. Zakona o sukobu interesa u institucijama BiH.
- 418 TI BiH, *Monitoring provođenja antikorupcijskih politika u BiH, Izvještaj za 2021. godinu*
- 419 Ibid.
- 420 Član 12. Zakona o sprečavanju sukoba interesa u organima vlasti RS
- 421 Na primjer, direktori i članovi upravnih/nadzornih odbora javnih preduzeća, obrazovnih ustanova, zdravstvenih ustanova itd.
- 422 Član 52. Zakona o javnim nabavkama BiH.
- 423 RCC, *Balkan barometer 2020*
- 424 Članovi državnih, entitetskih, kantonalnih i lokalnih parlamenata, predsjednici i potpredsjednici entiteta, članovi Predsjedništva BiH.
- 425 Na primjer, obuke za zaposlene u javnom sektoru o zloupotrebama javnih resursa u okviru projekta *Borba protiv zloupotrebe javnih resursa kroz jačanje kapaciteta državne službe* ili obuke za zaštitu lica koja prijavljuju korupciju u okviru projekta USAID Pomoć građanima u borbi protiv korupcije
- 426 AJN, obuka
- 427 Na primjer: <https://podlupom.org/biblioteka/izvjestaji-o-posmatranju-izbora/> <https://ti-bih.org/publikacije/monitoring-izborne-kampanje-lokalnih-izbora-2020-godine-enelection-campaign-monitoring-2020-2>
- 428 Uglavnom u pogledu određenih nekih elementarnih protokola, kao što su odvajanje muških/ženskih prostorija, obezbjeđivanje ženskih stvari i drugih potreba.
- 429 Kancelarija UN Women u BiH, *Profil rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini, 2021, str. 20.*
- 430 TI BiH, *Pregled nivoa realizacije Strategije i Akcionog plana za borbu protiv korupcije 2015-2019. godine*
- 431 Ibid.
- 432 Ibid.
- 433 Evropska komisija, *Izvještaj o BiH za 2021. godinu*
- 434 TI BiH, *Da javne nabavke budu javne*
- 435 Radio Slobodna Evropa, Vlada RS utvrdila zakon o kontroli nevladinih organizacija iz inostranstva
- 436 Član 19. Zakona o javnim nabavkama BiH
- 437 Ibid.
- 438 Član 92. Zakona o javnim nabavkama BiH
- 439 Član 93. Zakona o javnim nabavkama BiH
- 440 Član 115. Zakona o javnim nabavkama BiH
- 441 Na primjer, prema Izvještaju o BiH za 2022. godinu, administrativni kapaciteti AJN-a su nedovoljni, posebno u pogledu funkcija monitoringa i podrške (22 naspram 45 sistematizovanih državnih službenika).
- 442 Evropska komisija, *Izvještaj o BiH za 2022. godinu, str. 61.*
- 443 KRŽ, *Izvještaj o radu za 2021. godinu, str. 4.*
- 444 Evropska komisija, *Izvještaj o BiH za 2022. godinu, str. 61, 62.*
- 445 Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Revizija učinka – Pravna zaštita u postupcima javnih nabavki pred KRŽ BiH, str. 9.*
- 446 Portal javnih nabavki BiH

- 447 Član 36. Zakona o javnim nabavkama BiH.
- 448 S izuzetkom direktnih sporazuma (vrijednosti ispod 6.000 KM) i pregovaračkih postupaka bez objave obavještenja.
- 449 EDA, *Dvije strane medalje*, 2019; *dometi Ex post monitoringa*, 2018; TI BiH, *Javne nabavke u doba pandemije COVID-19*, 2021.
- 450 *Sud BiH potvrdio optužnicu protiv Novalića i drugih u slučaju "Respiratori"*
- 451 *Podignuta optužnica protiv Zeljkovića i ostalih u aferi "korona nabavke"*
- 452 Agencija za javne nabavke BiH, *Godišnji izvještaj o dodijeljenim ugovorima u postupcima javnih nabava u 2022. godini*, str. 51.
- 453 BiH Open Society Fund, 2019.
- 454 KRŽ, izvještaj za 2023. godinu, str. 7.
- 455 Iako je budžet za 2020. godinu bio 4% manji od budžeta za 2019. godinu. S druge strane, plan za 2022. povećan je za oko 7,5%. Izvor: Službena stranica SIPA, budžet za 2019, budžet za 2020, budžet za 2022.
- 456 Radio Slobodna Evropa, *Bosna i Hercegovina dobila budžet nakon dvije godine*, jun 2022.
- 457 Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, *Izvještaj o radu za 2022. godinu*
- 458 Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, *Izvještaj o radu za 2021. godinu*. Napomena: MUP Republike Srpske nema dostupnih izvještaja koji bi prikazali planirani budžet za prethodne godine.
- 459 Službena web stranica Vlade KS, *Prijedlog budžeta KS za 2022. godinu*
- 460 Izmjene i dopune budžeta ZDK za 2022. godinu
- 461 Klix.ba, *Od danas veće plate policijskim službenicima u FBiH za 5 posto*
- 462 Web stranica Agencije za statistiku BiH, kategorija 13
- 463 Plata.ba, dostupno na: <https://www.plata.ba/plata/obezbjedenje-i-zastita/inspektor-u-policiji>
- 464 Izrazi "policijski službenik" i "policajac" se koriste kao sinonimi u značenju "pripadnik agencije za sprovođenje zakona".
- 465 Radio Sarajevo, *Policajci iz BiH se bune zbog malih plaća, uputili zahtjeve, evo koliko osnovicu traže*
- 466 Centar za sigurnosne studije – BiH, *Položaj žena u policijskim agencijama u BiH*, 2021.
- 467 EUROSTAT, *Police, court and prison personnel statistics*
- 468 Detektor.ba, *BiH povećava broj policijskih službenika, ali ne i njihovu efikasnost*, 2022.
- 469 Evropska komisija, *Izvještaj o BiH za 2022. godinu*
- 470 Zvanična web stranica GP. SR Njemačka Graničnoj policiji BiH donirala opremu u vrijednosti od 458.000 eura; *Potpisan sporazum o donaciji SR Njemačke Graničnoj policiji BiH*
- 471 Nezavisne novine, *Forenzička oprema za zaštitu djece na internetu donirana MUP-u RS*. 21.12.2020.
- 472 Intervju sa stručnjakom za cyber bezbjednost.
- 473 Zakon o policijskim službenicima BiH; Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima RS; Zakon o policijskim službenicima F BiH
- 474 Zakon o nezavisnim i nadzornim tijelima policijske strukture BiH; Zakon o policijskim službenicima BiH
- 475 Ibid.
- 476 Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima RS
- 477 Zakon o Državnoj agenciji za istrage i zaštitu
- 478 Zakon o policijskim službenicima ZDK
- 479 Zakon o policijskim službenicima KS, Zakon o policijskim službenicima ZDK
- 480 Zakon o nezavisnim i nadzornim tijelima policijske strukture BiH; Zakon o policijskim službenicima BiH; Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima RS; Zakon o Državnoj agenciji za istrage i zaštitu; Zakon o policijskim službenicima FBiH
- 481 Ibid.

- 482 Centar za sigurnosne studije, 2016. i 2017; Intervju s policijskim službenikom
- 483 Istraga, *Dokumenti i snimci nadzornih kamera otkrivaju: Fuad Kasumović od inspektora FUP-a tražio da iznuđuju iskaze, a Vahdet Drino svjedokinja nazivao "rahmetli Eminom"*
- 484 Dnevni.ba. *Na djelu politički utjecaj na rad policije*
- 485 Izdvojeno.ba. *Hitno pokrenuti proceduru smjene: Dodikov policajac Darko Ćulum, direktor SIPA, mora biti smijenjen*
- 486 Patria. *Naredne sedmice zasjeda Nezavisni odbor PS BiH: Direktor SIPA Darko Ćulum mora objasniti zašto je išao na politički skup*
- 487 Politicki.ba. *Zbog internih sukoba u koaliciji i NiP-u: FUP u rasulu; Radiosarajevo.ba. Imenovanje direktora FUP-a: Kako će se završiti policijska "telenovela" u Federaciji BiH?*
- 488 TI BiH, *TI BiH traži očitovanje od Ministarstva sigurnosti: Je li Žarko Laketa prošao sigurnosne provjere*, 13.2.2023.
- 489 BHRT, ZDK: *Novi uvjeti za izbor policijskog komesara*
- 490 Žurnal. *Izbor policijskog komesara: A-SDA odredila kadrove za potpuno ovladavanje policijom*
- 491 N1info.ba, *Klub SDA: Vlada KS stavlja policiju pod političku kontrolu; Socijaldemokratska partija, Hopovac: Neviđeni pokušaj političkog uplitanja u rad policije i izbor komesara USK; Dnevni avaz, Sindikat policije: Uprava policije BPK postepeno se stavlja pod političku kontrolu*
- 492 MUP ZDK. *Uprava policije MUP-a ZDK i Transparency International u BiH sklopili sporazum o međusobnoj saradnji*
- 493 Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo. *U cilju povećanja transparentnosti: Pitanja za buduće policajce i inspektore*
- 494 Faktor, *Prijem 200 policajaca u KS: Razgovori će se snimati, bez nepotizma i korupcije*, 2021.
- 495 Zakon o unutrašnjim poslovima FBiH je prestao da važi i trenutno je na snazi Zakon o unutrašnjim poslovima FBiH br. 81/14
- 496 Ibid.
- 497 Zakon o unutrašnjim poslovima Republike Srpske, član 161. tačka 1. i 4.
- 498 MUP FBiH, *Planovi rada*, dostupno na: <http://www.fmup.gov.ba/v2/stranica.php?idstranica=51>
- 499 MUP KS, *Izvjestaji o radu*, dostupno na: <https://mup.ks.gov.ba/organizacija/izvjestajoradu?page=3>
- 500 *Planovi rada*, dostupno na: <https://mup.ks.gov.ba/organizacija/planovirada>
- 501 Zakon o nezavisnim i nadzornim tijelima policijske strukture BiH
- 502 Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima RS; Zakon o policijskim službenicima FBiH; Zakon o policijskim službenicima BiH
- 503 Intervju s članom odbora za žalbe građana pri kantonalnom MUP-u
- 504 Klix, *U toku istraga protiv Gorana Zubca i još nekoliko pripadnika SIPA?*, 4.2.2016.
- 505 Klix, *Slučaj "Konkurs u GP BiH": Tužilaštvo podiglo optužnicu protiv šest osoba zbog korupcije*, 2022.
- 506 Klix, *Kakanj: Od 15 uhapšenih policajaca devet pušteno na slobodu*, 2023.
- 507 Etički kodeks policijskih službenika Državne agencije za istrage i zaštitu
- 508 Zakon o policijskim službenicima BiH; Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima RS; Zakon o policijskim službenicima FBiH
- 509 Zakon o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH, član 2.
- 510 Zakon o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH, član 10.
- 511 Osim onih koji su dopušteni Zakonom o policijskim službenicima BiH i Zakonom o policijskim službenicima FBiH.
- 512 Zakon o policiji BiH; Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima RS; Zakon o policijskim službenicima FBiH
- 513 Ibid.
- 514 Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima RS; Zakon o unutrašnjim poslovima FBiH, Napomena: u svim dostupnim internetskim izvorima za ovaj zakon je navedeno sljedeće: Ovo je nezvanična prečišćena verzija zakona.
- 515 Intervju s policijskim službenikom.

- 516 N1info.ba, *Poznata imena policajaca i drugih optuženika za fingiranje saobraćajnih nesreća*, 11.5.2022.
- 517 Klix. *Potvrđene optužnice protiv 17 saobraćajnih policajaca u Sarajevu zbog korupcije*, 23.3.2021.
- 518 Klix. *SIPA uhapsila graničnog policajca Dejana Radovanovića zbog akcije iz jula ove godine*, 22.9.2022.
- 519 Udruženje mreža policijskih službenica, dostupno na: <https://udruzenjemps.ba/bs/dokumenti/publikacije>
- 520 Ibid.
- 521 Ibid.
- 522 Almir Jarić, *Pojam, vrste i zakonski uslovi za primjenu posebnih istražnih radnji u krivičnoprocesnom sistemu Bosne i Hercegovine s osvrtom na ljudska prava*
- 523 Detektor, *Sjednica VSTV-a: Glavni tužioci loše rezultate pripisali policiji*, 22.3.2023.
- 524 Udarna grupa Tužilaštva BiH za borbu protiv terorizma i jačanje sposobnosti za borbu protiv terorizma
- 525 Udarna grupa Tužilaštva BiH za borbu protiv trgovine ljudima i organizovane ilegalne imigracije
- 526 Ministarstvo odbrane BiH, Ministarstvo bezbjednosti BiH, SIPA, DGS, OBA, Uprava za indirektno oporezivanje BiH, MUP FBIH, MUP RS, šef Policije BD, šef Finansijske policije FBIH, direktor Poreske uprave RS, direktor Porezne uprave FBIH i Tužilaštvo BiH.
- 527 Tužilaštvo BiH. Pravna saradnja – saradnja sa domaćim institucijama
- 528 Centralna izborna komisija BiH, Ministarstvo finansija i trezora BiH nije odobrilo operativni/dinamički plan Centralne izborne komisije BiH za period januar - mart 2022. godine
- 529 DW, *Izbori u BiH raspisani, ali novca za održavanje – nema*, dostupno na: <https://www.dw.com/hr/izbori-u-bih-raspisani-ali-novca-za-odr%C5%BEavanje-nema/a-61809969>
- 530 Radio Slobodna Evropa, *Budžet – novi alat za blokadu izbornog procesa u BiH*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/budzet-novi-alat-za-blokadu-izbornog-procesa-u-bih/30719738.html>
- 531 Centralna izborna komisija: *Izveštaj o provođenju zakona iz nadležnosti Centralne izborne komisije BiH u 2021. godini*, april 2022.
- 532 Grupa država protiv korupcije GRECO, *GrecoRC3 (2022)*, 1.3.2022.
- 533 Centralna izborna komisija: *Izveštaj o provođenju zakona iz nadležnosti Centralne izborne komisije BiH u 2021. godini*, april 2022.
- 534 Kancelarija visokog predstavnika: Odluka o odobravanju raspodjele sredstava na ime pokrića rashoda vezanih za opšte izbore u Bosni i Hercegovini 2022. godine, br. 02/22
- 535 Kancelarija visokog predstavnika: Odluka kojom se donosi Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine, br. 3/22
- 536 Kancelarija visokog predstavnika: Odluka kojom se donosi Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o finansiranju institucija Bosne i Hercegovine, br. 4/22
- 537 Izborni zakon BiH, član 2.9.
- 538 Ibid, član 2.5, stav 2.
- 539 Ibid, član 3.5, stav 8.
- 540 Ibid, član 2.12.
- 541 Ibid, član 2.19.
- 542 Zakon o državnoj službi u institucijama BiH
- 543 Media.ba, *Narativi o Centralnoj izornoj komisiji Bosne i Hercegovine: "Nelegalna i politički pristrasna"*
- 544 Klix.ba, *Ko su novi članovi Centralne izborne komisije BiH i kojim liderima stranaka su bliski?*; Dnevni.ba, *Željko Bakalar izabran za novog člana SIP-a BiH*

- 545 TV K3, *Dodik: Za SNSD CIK BiH nije legitiman, upitno održavanje izbora*
- 546 Klix.ba, *Sud BiH odlučio da su članovi CIK-a zakonito imenovani*
- 547 Radio-televizija Republike Srpske, *Dodik: Arnautović zaslužuje da bude smijenjen*
- 548 Radio-televizija FBiH, *Nakon Dodikovih verbalnih napada, Bjelica-Prutina dobila policijsku zaštitu*
- 549 N1info.ba, *Sve glasnije najave o smjeni članova CIK-a: Hoće li osmorka podržati SNSD i HDZ?; Klix.ba, Čović najavio smjenu članova CIK-a: Napravili su više štete nego koristi*
- 550 Pod Lupom, *Koliko su organi za provedbu izbora nepristrasni u svome radu?*
- 551 Izborni zakon BiH; Zakon o zaštiti ličnih podataka BiH
- 552 Službeni YouTube kanal CIK-a BiH
- 553 Dostupno na: Izbori.ba
- 554 CIK BiH, podcasti dostupni na: <https://eizbori.izbori.ba/>
- 555 U 2023. godini, najnoviji izvještaji o pregledanom stanju finansijskog poslovanja političkih stranaka dostupni na službenoj web stranici CIK-a su oni iz 2020. godine
- 556 Klix.ba, *Brojanje glasova u BiH: Dok CIK čekamo danima, prve rezultate objavljuju stranke*
- 557 ODIHR: *Konačni izvještaj Misije za posmatranje izbora, 2.2.2023.*
- 558 Izborni zakon BiH, član 2.9, stav 16.
- 559 Zakon o finansiranju institucija BiH, član 22. stav 1.
- 560 Izborni zakon BiH, član 2.12.
- 561 Zakon o reviziji institucija BiH
- 562 Izborni zakon BiH, član 6.9.
- 563 CIK, *Izvještaj o provođenju zakona iz nadležnosti Centralne izborne komisije BiH u 2021. godini*
- 564 Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Izvještaj o obavljenoj finansijskoj reviziji CIK-a BiH za 2022. godinu*
- 565 Službena web stranica CIK-a
- 566 Najveći broj prijava odnosio se na nepravilnosti na biračkim mjestima na dan izbora (146), zahtjeve za ponovnim prebrojavanjem glasova (126) i prijave u vezi s plaćenim oglašavanjem političkih stranaka prije zvaničnog početka kampanje (95). U 76 slučajeva CIK je odlučivao kao drugostepeni organ po pritužbama na postupak imenovanja članova biračkih odbora i na druga pitanjima iz nadležnosti lokalnih izbornih komisija.
- 567 TI BiH: *Monitoring izborne kampanje – Opšti izbori 2022.*
- 568 CIK BiH, *Rad Centralne izborne komisije Bosne i Hercegovine u svjetlu prakse Suda Bosne i Hercegovine u periodu maj-decembar 2022. godine*
- 569 Podaci o sudskim odlukama dostupni su u godišnjim izvještajima CIK-a
- 570 Vijesti.ba, *CIK izrekao sankcije, 24 stranke se neće moći kandidovati na izborima*
- 571 Službena stranica Parlamentarne skupštine BiH, Održana 22. sjednica Doma naroda
- 572 Službena stranica Parlamentarne skupštine BiH, Spisak godišnjih izvještaja koji nisu usvojeni
- 573 Službena stranica Parlamentarne skupštine BiH, Održana 22. sjednica Doma naroda
- 574 Službena stranica Parlamentarne skupštine BiH, Održana 7. sjednica Doma naroda
- 575 Član 2.1. Izbornog zakona BiH
- 576 Centralna izborna komisija: *Nacrt strategije i Akcionog plana za poboljšanje integriteta, transparentnosti i efikasnosti izbornog procesa u BiH*, april 2020.

- 577 CIK BiH, Pravilnik o prijavljivanju korupcije i zaštiti lica koje prijavi korupciju u CIK-u BiH
- 578 CIK BiH, Revidirani plan integriteta CIK-a BiH
- 579 CIK BiH, Odluka o politici nulte tolerancije prema djelima seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja na osnovu spola na radnom mjestu u CIK-u BiH
- 580 Klix.ba, *Kako je Šarovićeve savjetnica postala predsjednica CIK-a, a kadar PDP-a član*
- 581 Radio Slobodna Evropa, *Koliko traju suđenja za izbornu krađu u Bosni i Hercegovini*
- 582 Avaz.ba, *Koliko u BiH traju suđenja za izborne krađe?*
- 583 Antikorupcija.info, *Broj optužnica za izborne prevare u Doboju popeo se na 54, a broj optuženih na čak 256*
- 584 Pod lupom, *Sramni iznosi sankcija i krivična djela koja se ne tretiraju – Zašto građani BiH nemaju povjerenja u izborni proces?;* Tuzlainfo.ba, *Novčane kazne i zabrane angažiranja: CIK BiH sankcionisao više članova biračkih odbora*
- 585 Pod lupom, *Analiza transparentnosti biračkih odbora*
- 586 Radio-televizija FBiH, *Lokalne izborne komisije manipulišu biračkim odborima i imenuju stranačke osobe*
- 587 Izborni zakon BiH, član 15.10.
- 588 Zakon o finansiranju političkih stranaka, član 8. Službeni glasnik BiH, br. 95/12 i 41/16
- 589 Ibid, član 6.
- 590 Ibid, član 19.
- 591 Izborni zakon BiH, Poglavlje 15; Zakon o finansiranju političkih stranaka BiH
- 592 OSCE, *ODIHR Election Observation Mission Final Report (2022)*
- 593 TI BiH, *Online mapa praćenja izbora u BiH*
- 594 Ibid, član 15.6, stav 2.
- 595 Izborni zakon BiH, članovi 1.4, 1.6, 1.7, 1.7a.
- 596 Pod lupom, *Kako do boljih izbora u BiH? Birački spisak i koraci koje je neophodno poduzeti*
- 597 Glas Amerike, *Ko je zloupotrijebio lične podatke građana BiH?*
- 598 Istraga.ba, *Tamna strana izbora: Hiljade birača fiktivno prijavljeno u Srbiji*
- 599 CIK BiH, *Uputstvo o postupku slanja, primanja, obrade, arhiviranja i zaštite elektronskih prijava i dokumenata državljana BiH za glasanje izvan BiH elektronskim putem*
- 600 Srpska.info, *Nestranački i opozicioni posmatrači van, ostali unutra: Objavljene odluke o poništavanju izbora u Doboju i Srebrenici*
- 601 Fena.ba, *Arnautović: Kašnjenje u objavi izbornih rezultata zbog nerada biračkih odbora*
- 602 OSCE, *ODIHR Election Observation Mission Final Report (2022)*
- 603 Zakon o ravnopravnosti polova BiH. član 20.
- 604 Izborni zakon BiH, član 4.19, stav 2.
- 605 OSCE, *ODIHR Election Observation Mission Final Report (2022)*
- 606 Ibid.
- 607 O kanal, *HDZ i SNSD presudili: CIK isključen iz interesorne grupe za izmjenu Izbornog zakona*
- 608 Zakon o ombudsmenu za ljudska prava BiH, Službeni glasnik BiH br. 19/2002, 35/2004, 32/2006, 38/2006 i 50/2008
- 609 Ibid.
- 610 Ibid, član 8.
- 611 Zakon o budžetu institucija BiH i međunarodnih obaveza BiH za 2023. godinu
- 612 Na osnovu materijala dobijenih tokom intervjua obavljenog 23.12.2022.

- 613 *Izveštaj o finansijskoj reviziji Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2016. godinu*
- 614 Ibid.
- 615 *Izveštaj o finansijskoj reviziji Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2017. godinu*
- 616 *Izveštaj o finansijskoj reviziji Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2022. godinu*
- 617 *Izveštaj o finansijskoj reviziji Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2021. godinu*
- 618 Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Izveštaj o finansijskoj reviziji Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2020. godinu*
- 619 Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Izveštaj o finansijskoj reviziji Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2020. godinu*
- 620 Izveštaj o finansijskoj reviziji Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2018. godinu
- 621 Aneks 4 (ustav) Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH i Aneks 6, članovi 4, 5. i 6. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH
- 622 Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, član 15. stav 1.
- 623 Ibid, član 15.
- 624 Za ombudsmana mogu biti imenovani državljani BiH, diplomirani pravnici s položenim pravosudnim ispitom i najmanje 10 godina radnog iskustva u pravnoj struci, koji su se istakli u toj struci i koji imaju dokazano iskustvo u oblasti zaštite ljudskih prava i sloboda građana, te visok moralni ugled. Vidjeti: Zakon o Zakonu o ombudsmenu za ljudska prava BiH, član 8. stav 4.
- 625 Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, član 8. stav 7.
- 626 Zakon o radu u institucijama BiH, član 8. stav 2.
- 627 Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, član 8. stav 2.
- 628 Ibid, član 8, stav 6.
- 629 Zakon o platama i naknadama u institucijama BiH
- 630 Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, član 10. stav 5.
- 631 Ibid, član 12, stav 2.
- 632 Ibid, član 16, stav 5.
- 633 Ibid, član 16, stav 1.
- 634 Ibid, član 4, stav 2.
- 635 Detektor, *Nettransparentan izbor ombudsmena ugrožava međunarodno priznanje bh. institucije za zaštitu ljudskih prava*
- 636 Bilten Gradskog odbora Stranke nezavisnih socijaldemokrata Banja Luka, br. 15, 27. mart 2022.
- 637 Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, član 33. stav 1.
- 638 Zakon o zaštiti tajnih podataka
- 639 Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, član 33. stav 4.
- 640 Ibid, član 34, stav 1.
- 641 Ibid, član 34, stav 2.
- 642 Ibid, član 35, stav 5.
- 643 Poslovnik Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH, član 37.
- 644 Zakon o sukobu interesa BiH, član 12.
- 645 Zvanična web stranica Institucije ombudsmena za ljudska prava
- 646 Ibid.
- 647 Dnevni avaz, *Policajac Zoran Čegar pretukao mladića na parking*
- 648 Al Jazeera Balkans, *Nakon prijjetnji novinarki CIN-a: Suspendovan Zoran Čegar*
- 649 *Godišnji izvještaji Ombudsmena za ljudska prava BiH*

- 650 Ibid.
- 651 Zakon o sukobu interesa BiH
- 652 Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, član 34. stav 1.
- 653 Ibid, član 34, stav 3.
- 654 Ibid, član 35. stav 1.
- 655 Ibid, član 39, stav 2.
- 656 Ibid, član 35, stav 3.
- 657 Ibid, član 22.
- 658 Pravilnik o internom prijavljivanju korupcije i zaštiti lica koje prijavi korupciju u Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH, 1.4.2014.
- 659 *Godišnji izvještaji Ombudsmena za ljudska prava BiH*
- 660 Najveći broj preporuka odnosio se na jačanje sistema javnih nabavki, pridržavanje odredbi Zakona o radu u institucijama BiH i podzakonskih akata prilikom zapošljavanja i promjene radno-pravnog statusa zaposlenih, te obavezu godišnjeg ocjenjivanja zaposlenih.
- 661 *Izveštaj o finansijskoj reviziji Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH od 2016. do 2021. godine*
- 662 *Izveštaj o finansijskoj reviziji Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2018. godinu*
- 663 Ibid.
- 664 Ibid.
- 665 Ibid.
- 666 APIK, *Godišnji izvještaj za 2019. godinu*, str. 31.
- 667 Zakon o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH, član 3, stav e)
- 668 Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, član 11.
- 669 Ibid, član 7, stav 1.
- 670 *Srednjoročni plan rada Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2022-2024.*
- 671 Dostupno na: <https://www.ombudsmen.gov.ba/Default.aspx?id=0&lang=BS>
- 672 *Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2021. godinu*
- 673 Pravila postupka Institucije ombudsmena za ljudska prava, član 15.
- 674 Ibid.
- 675 Službena web stranica: <https://www.ombudsmen.gov.ba>
- 676 *Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2022. godinu*, str. 26.
- 677 Ibid.
- 678 *Godišnji izvještaji Institucije ombudsmena za ljudska prava 2010-2021.*
- 679 Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, član 2. stav 2.
- 680 *Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2021. godinu*
- 681 Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, član 4.
- 682 Vijesti na web stranici Institucije ombudsmena za ljudska prava
- 683 Ibid.
- 684 Savjet Evrope, *Ocjena efikasnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH*, 2018,
- 685 Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, član 26.

- 686 Ibid, član 1. stav 1. tačka d)
- 687 Ibid, član 25, stav 2.
- 688 Pravila postupka Institucije ombudsmena za ljudska prava, član 30.
- 689 *Godišnji izvještaji Institucije ombudsmena za ljudska prava 2016-2021.*
- 690 Ibid
- 691 Ibid.
- 692 Ibid.
- 693 *Godišnji izvještaj Institucije ombudsmena za ljudska prava za 2022. godinu*
- 694 Ibid.
- 695 Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, član 32. stav 4.
- 696 Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, član 34.
- 697 *Godišnji izvještaji Institucije ombudsmena za ljudska prava*
- 698 Ibid.
- 699 Ibid.
- 700 Platforma za saradnju Institucije ombudsmena za ljudska prava sa nevladinim sektorom, oktobar 2010.
- 701 Ibid.
- 702 *Godišnji izvještaji Institucije ombudsmena za ljudska prava 2016-2021.*
- 703 Kriterijumi Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH, maj 2022.
- 704 Kancelarija za reviziju institucija BiH, str. 9, Uloga i značaj nezavisnih institucija
- 705 Ibid, str. 9.
- 706 INTOSAI-P-1, The Lima Declaration, The Founding Principles of SAIs
- 707 Statut Brčko distrikta Bosne i Hercegovine
- 708 Zakon o reviziji institucija BiH, član 4; Zakon o reviziji institucija u FBiH, član 4; Zakon o reviziji javnog sektora RS, član 4.
- 709 Budžet za 2021. godinu nikada nije usvojen. Finansiranje je vršeno na osnovu odluka o privremenom finansiranju koja se zasnivala na budžetu za 2020. godinu.
- 710 Sva tri zakona predviđaju da kancelarije za reviziju dostavljaju prijedloge budžeta nadležnim skupštinskim/parlamentarnim komisijama i, nakon što ih komisija odobri, upućuju budžet Ministarstvu finansija radi uključivanja u ukupni budžet.
- 711 Nomad.ba, *Muhamedbegović: Zašto generalnom revizoru nema ko da piše?*
- 712 OECD SIGMA, *Profesionalna ocjena rada (Peer Review) vrhovnih revizijskih institucija*, novembar 2020, str. 15.
- 713 Zakon o finansiranju institucija BiH, član 2. stav b.
- 714 OECD SIGMA, *Profesionalna ocjena rada (Peer Review) vrhovnih revizijskih institucija*, novembar 2020, str. 16.
- 715 *Izvještaj o aktivnostima Ureda za reviziju institucija u FBiH za 2021. godinu*
- 716 *Godišnji revizorski izvještaj Glavne službe za reviziju javnog sektora RS za 2021. godinu*
- 717 Biznis.info, *Ove godine 14 revizija privatizacije u BiH*, 6.10.2020.
- 718 Ured za reviziju Institucija u FBiH, *Godišnji izvještaj za 2022. godinu*
- 719 OECD SIGMA, novembar 2020, str. 17.
- 720 Zakon o reviziji institucija BiH, član 4; Zakon o reviziji institucija u FBiH, član 4; Zakon o reviziji javnog sektora RS, član 4.
- 721 Član 5. Državnog i FBiH zakona, Član 25. Zakona RS

- 722 Zakon o reviziji institucija BiH, član 25; Zakon o reviziji institucija javnog sektora u BD, član 26.
- 723 Zakon o reviziji institucija u FBiH, član 24; Zakon o reviziji javnog sektora RS, član 10.
- 724 Ibid.
- 725 Zakon o reviziji institucija javnog sektora u BD, član 26.
- 726 Zakon o reviziji institucija BiH, član 7. i 30.
- 727 Capital.ba, *Deficit 175,6 miliona KM*, 22.8.2017.
- 728 Nezavisne novine, *Dodik traži od Šnjegote da podnese ostavku*, 29.8.2017.
- 729 Depo.ba, *Dodik najavio, tako i učinjeno: Glavni revizor RS-a Duško Šnjegota smijenjen s dužnosti*, 13.9.2017.
- 730 Klix.ba, *Ko je vršilac dužnosti glavnog revizora RS-a: Jovo Radukić iza sebe ima niz sumnjivih afera*, 18.10.2017.
- 731 Žurnal.info, *Dok raste kriminal u javnim preduzećima: Vlada Federacije BiH udarila na nezavisnost Ureda za reviziju*, 1.4.2022, dostupno na: <https://zurnal.info/clanak/vlada-federacije-bih-udarila-na-nezavisnost-ureda-za-reviziju/24861>
- 732 Revizorski izvještaji dostupni na: <https://www.vrifbih.ba/finansijska-revizija>
- 733 Dnevni avaz, *Vlada FBiH ljuta na Nekića: Zašto je birokrati zasmotala skromna pomoć koja je data za spas radnih mjesta*, objavljeno 3.6.2021.
- 734 Zakon o reviziji institucija BiH, član 4; Zakon o reviziji institucija u FBiH, član 4; Zakon o reviziji javnog sektora RS, član 4; Zakon o reviziji institucija javnog sektora u BD, član 26.
- 735 Zakon o reviziji institucija BiH, članovi 16, 20. i 21.
- 736 Zakon o reviziji institucija BiH, član 20.
- 737 Službena web stranica VRI BiH: <https://www.revizija.gov.ba/Content/Read/izvjestaj-o-radu>; službena web stranica VRI FBiH: <https://www.vrifbih.ba/pregled-izvjestaja-izvršenih-revizija/>; službena web stranica VRI RS: <https://gsr-rs.org/srl/godisnji-izvjestaji-srl/>; službena web stranica VRI BD <https://www.revizija-bd.ba/index.php/drugo>
- 738 VRI BiH, *Godišnji izvještaj o radu za 2022. godinu*; VRI FBiH, *Revizorski izvještaj o najvažnijim nalazima i preporukama za 2021/2022. godinu*; VRI RS, *Godišnji revizorski izvještaj za 2022. godinu*; VRI BD
- 739 Službena web stranica VRI BiH: <https://www.revizija.gov.ba>; službena web stranica VRI FBiH: <https://www.vrifbih.ba>; službena web stranica VRI RS: <https://gsr-rs.org/>; službena web stranica VRI BD <https://www.revizija-bd.ba>
- 740 Ibid.
- 741 Ibid.
- 742 Ibid. Registar preporuka
- 743 Član 10. Zakona BiH, FBiH i BD i član 9. Zakona o reviziji RS
- 744 VRI BiH, Etički kodeks VRI BiH
- 745 Zakon o reviziji institucija BiH, član 6; Zakon o reviziji institucija u FBiH, član 6; Zakon o reviziji javnog sektora RS, član 26; i Zakon o reviziji institucija javnog sektora u BD, član 7.
- 746 Zakon o finansiranju institucija BiH; Zakon o budžetu Federacije BiH, Zakon o budžetskom sistemu Republike Srpske
- 747 Zakon o reviziji institucija BiH, član 16; Zakon o reviziji institucija u FBiH, član 16; Zakon o reviziji javnog sektora RS, član 21; Zakon o reviziji institucija javnog sektora BD, član 20.
- 748 Zakon o reviziji institucija BiH, član 15.
- 749 OECD SIGMA, 2020.
- 750 Ibid.
- 751 Službena web stranica Parlamentarne skupštine BiH, Godišnji izvještaji u proceduri

- 752 Spisak revizorskih izvještaja, dostupan na web stranici svake institucije pod istim naslovom
- 753 Radiosarajevo.ba, *Vlada FBiH poručila revizorima: "Vi biste da nas sramotite, ne znate ni raditi svoj posao"*, 6.6.2022.
- 754 VRI BiH, Etički kodeksi VRI BiH
- 755 INTOSAI, Međunarodni standardi vrhovnih revizorskih institucija
- 756 Zakon o reviziji institucija BiH, član 29; Zakon o reviziji institucija u FBiH, član 29; Zakon o reviziji javnog sektora u RS, član 28; Zakon o reviziji institucija javnog sektora u BD, član 32.
- 757 Etički kodeks VRI BiH, Poglavlje: Prihvatanje obaveza iz Etičkog kodeksa, str. 12.
- 758 Zakon o reviziji institucija BiH, član 29; Zakon o reviziji institucija u FBiH, član 29; Zakon o reviziji javnog sektora RS, član 28; Zakon o reviziji institucija javnog sektora u BD, član 32.
- 759 Ibid.
- 760 Ibid.
- 761 Ibid., član 33 u sva četiri zakona
- 762 TI BiH, *Studija sistema nacionalnog integriteta BiH 2015*, str. 158.
- 763 VRI BiH, *Trening za revizorske institucije u BiH o integraciji principa rodne ravnopravnosti u procese revizije*
- 764 VRI RS, *Potpisan sporazum o provođenju paralelne revizije učinka u oblasti rodne ravnopravnosti*
- 765 Zakon o reviziji institucija BiH, član 8; Zakon o reviziji institucija u FBiH, član 8; Zakon o reviziji javnog sektora RS, član 13; Zakon o reviziji institucija javnog sektora BD, član 8.
- 766 Registri izvještaja o reviziji rada institucija VRI u BiH: VRI BiH, u RS: VRI RS, i u BD
- 767 Ibid.
- 768 OECD SIGMA, 2020. str. 17.
- 769 VRI FBiH, *Revizija učinka zaštite rijeka u FBiH*, 2023.
- 770 VRI RS, *Revizija učinka zaštite i očuvanja prirodnih dobara*, 2022.
- 771 OECD SIGMA, 2020. str. 64.
- 772 Zakon o reviziji institucija BiH, član 39, 40. i 47.
- 773 Raport.ba, *Skandalozni podaci izlaze na vidjelo: Kako je bivša SDA uprava rudnika u Banovićima pogodovala firmi iz Srbije*
- 774 VRI FBiH, *Izveštaji finansijske revizije za koje su tužilaštva donijela odluke o neprovođenju istrage 2016-2022*.
- 775 Detektor.ba, *Tužilaštva propustila reagovati na više od 50 izvještaja revizora u kojima su utvrđene nepravilnosti*
- 776 Registri sadrže pregled statusa datih preporuka, bilo da su one uvažene potpuno ili djelimično od strane revidirane institucije, kao i pregled onih preporuka koje uopšte nisu uvažene. Po pravilu te su preporuke posebno označene u registru i to crvenom bojom kako bi se privukla dodatna pažnja javnosti. Takav način rada je svakako doprinio da se u javnosti podigne nivo svijesti o značaju ovih preporuka i o tome da upravo njihovo ispunjavanje predstavlja glavni mehanizam za unapređenje transparentnosti i odgovornosti u javnom sektoru.
- 777 VRI BiH, *Godišnji izvještaj o glavnim nalazima i preporukama za 2022. godinu*, str. 16
- 778 VRI FBiH, *Godišnji izvještaj o glavnim nalazima i preporukama za 2021/2022*.
- 779 Članom 39. Pravilnika Parlamentarne skupštine BiH date su nadležnosti komisijama za sprovođenje javnih rasprava. Slična situacija je i na entitetskom nivou.
- 780 Federalna.ba, *14 federalnih institucija na saslušanju pred komisijom odgovornom za reviziju Parlamenta FBiH*
- 781 Interview.ba, *Revizije bez efekta: Tužiteljstva odlučuju da se istraga neće provoditi ni kad je kriminal vidljiv golim okom*
- 782 Buka, *Rudnik Banovići, Zrak dđ Sarajevo, Operatorski terminal FBiH i Opština Ravno dobili negativna mišljenja revizora*

- 783 VRI FBiH, *Izvjestaji finansijske revizije za koje su tužilaštva donijela odluke o neprovođenju istrage 2016–2022.*
- 784 Transparentno.ba, *Revizori sumnjaju u prijavljene količine uglja koje je iz RMU Banovići u Srbiju izvozila firma povezana sa SNS-om. TI BiH uputio prijavu finansijskoj policiji*
- 785 Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije
- 786 Zakon o finansiranju institucija BiH
- 787 Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije
- 788 Zakon o finansiranju institucija BiH, Službeni glasnik BiH, br. 61/04, 49/09, 42/12, 87/12 i 32/13, član 16.
- 789 Ibid, član 7.
- 790 Ovo pitanje je riješeno drugim propisom: Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera, Službeni glasnik BiH br. 22/16 – prečišćeni tekst. Uopšteno govoreći, oduzeta imovinska korist (bez obzira na to koje državno tijelo je otkrilo takvu korist) oduzima se odlukom suda i unosi u budžet institucija BiH.
- 791 Službena web stranica projekta: <https://ipak.ba/en>
- 792 Informacije o projektu dostupne na: <https://www.analitika.ba/projects/strengthening-capacity-agency-prevention-corruption-and-coordination-fight-against> i <http://www.analitika.ba/projects/strengthening-communication-capacity-agency-prevention-corruption-and-coordination-fight>
- 793 Informacije o dodjeli ugovora dostupne na: https://europa.ba/wp-content/uploads/2015/06/delegacijaEUBiH_2014030410465.pdf
- 794 Posljednji projekat pod nazivom "Institucionalna podrška antikorupciji" realizovan je u periodu od januara 2019. do januara 2021. godine. Podrška u okviru ovog projekta obuhvatala je sljedeće komponente: (1) Pregled statusa antikorupcijskih strategija, povezanih akcionih planova (AP) i procjena pravnog okvira na svim nivoima vlasti u BiH, (2) Razvoj etičke infrastrukture u javnim službama i standardi o etici i integritetu poslovnog sektora u BiH, i (3) Povećani kapaciteti za komunikaciju o antikorupcijskim pitanjima i kampanjama za podizanje svijesti usmjerene na podizanje spremnosti građana da se suprotstave korupciji. Dostupno na: <https://ipak.ba/bhs/o-projektu>
- 795 Prema Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji Agencije, koji je donesen 20. avgusta 2015. godine, Agencija bi trebalo da ima ukupno 41 zaposlenih.
- 796 Pisana korespondencija s Agencijom
- 797 Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije
- 798 Kapital, *Agencija za prevenciju korupcije u BiH nema podatke o korupciji u privredi*
- 799 Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, član 6.
- 800 Ibid, član 18.
- 801 Ibid, član 13.
- 802 Ibid, član 15.
- 803 Zakon o državnoj službi u institucijama BiH, član 50. i 51.
- 804 Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta
- 805 Zakon o Agenciji za sprečavanje korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, član 6.
- 806 Parlamentarna skupština BiH, Javni konkurs za imenovanje direktora i dva zamjenika direktora Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije
- 807 Raport.ba, Raport otkriva: Šef kabineta Bakira Izetbegovića bit će novi direktor Agencije za borbu protiv korupcije u BiH

- 808 Avaz.ba, Predstavnički dom: Bivši Izetbegovićev šef kabineta postaje direktor Agencije za prevenciju korupcije
- 809 Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta
- 810 Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, *Srednjoročni plan rada za period 2019-2021*, str. 7.
- 811 Fokus.ba, *Direktor APIK-a: Želimo snažno partnerstvo sa tužilaštvima u BiH*
- 812 APIK, *Potpisan memorandum o saradnji GP BiH i Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH*
- 813 Zakon o Agenciji za sprečavanje korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, član 8.
- 814 Ibid, član 25.
- 815 Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH
- 816 Službena web stranica Agencije, www.apik.ba
- 817 Službena web stranica Agencije, Izveštaji Agencije
- 818 Rubrika o javnim konsultacijama na web stranici
- 819 Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije
- 820 Ibid.
- 821 Ibid, član 16.
- 822 Ibid.
- 823 Zakon o reviziji institucija BiH i Zakon o internoj reviziji institucija BiH, kojima se uspostavljaju mehanizmi upravljanja rizikom, vršenje internih kontrola i rukovođenja svakom budžetskom institucijom.
- 824 Zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH
- 825 Pravila za zaštitu lica koja prijavljuju korupciju i za postupanje po prijavama korupcije
- 826 TI BiH, juni 2022, str. 22.
- 827 Kodeks ponašanja zaposlenih u Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije
- 828 Godišnji izvještaji koje usvaja Komisija nalaze se na službenoj web stranici Agencije
- 829 Parlamentarna skupština BiH, Komisija za izbor i praćenje rada Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije
- 830 Radio Slobodna Evropa, *Ambasada SAD u BiH za RSE: Sankcije osobama na crnoj listi ostaju na snazi*
- 831 Službena web stranica Kancelarije za reviziju BiH. Pored objavljivanja izvještaja na službenoj web stranici Kancelarije za reviziju, Agencija takođe objavljuje izvještaje na svojoj službenoj web stranici
- 832 Informacije o aktivnostima Agencije dostupne su u posebnoj rubrici na njenoj web stranici
- 833 Kancelarija za reviziju institucija BiH, *Izveštaj o obavljenoj finansijskoj reviziji Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije za 2021. godinu*
- 834 Online prijava korupcije na službenoj web stranici Agencije
- 835 Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta
- 836 Pravila za zaštitu lica koja prijavljuju korupciju i za postupanje po prijavama korupcije
- 837 TI BiH, *Zakonodavstvo i praksa zaštite uzbunjivača u Bosni i Hercegovini*, 2020, str. 14.
- 838 Ibid, str. 14.
- 839 Kodeks ponašanja zaposlenih u Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije

- 840 Principi definisani zakonom odnose se na jednak tretman i nediskriminaciju, zabranu koruptivnog ponašanja, transparentnost i javnu kontrolu itd.
- 841 Metodologija izrade Plana integriteta, kao i drugi priručnici
- 842 Najnoviji plan integriteta Agencije, dostupno na: http://apik.ba/zakoni-i-drugi-akti/Plan_integriteta/Archive.aspx
- 843 Ibid.
- 844 Žurnal.info, *Karadžićev pomagač Dragan Bašević: APIK-ov savjetnik za zaštitu zviždača krši Izborni zakon*
- 845 Žurnal.info, *APIK neće sankcionisati svog uposlenika: Direktor Kondžić se povukao pred prijetnjama savjetnika Baševića*
- 846 TI BiH podnio prijavu protiv Dragana Anđelića zbog sukoba interesa, 20.4.2018.
- 847 Prema Zakonu o državnoj službi BiH, Agencija za državnu službu BiH nadležna je za sve postupke u vezi s imenovanjem državnih službenika u institucijama,
- 848 Direktan e-mail odgovor Agencije, 23.9.2022.
- 849 Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije
- 850 Kodeks ponašanja zaposlenih u Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije
- 851 Parlamentarna skupština, *Izveštaj Parlamentarne skupštine*, 9.6.2022.
- 852 Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, član 10.
- 853 Informacija o spisku institucija i OCD uključenih u rad Interresorne radne grupe dostupna u *Godišnjem izvještaju Agencije za 2019. godinu*, str. 10-11.
- 854 Metodologija i smjernice dostupne su na službenoj web stranici Agencije
- 855 Godišnji plan Agencije za 2023. godinu
- 856 Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, član 10. stav h)
- 857 *Godišnji izvještaj Agencije za 2019. godinu*, str. 21-25.
- 858 Službena web stranica Agencije
- 859 *Godišnji izvještaj Agencije za 2019. godinu*, str. 21-25.
- 860 Godišnji izvještaji Agencije
- 861 Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, član 10. stav i)
- 862 Godišnji izvještaji Agencije
- 863 Ibid, član 24. stav 2.
- 864 APIK, APIK, VSTV i USAID potpisali memorandum o razumijevanju: *Udruženim snagama protiv korupcije*
- 865 APIK, *Potpisan memorandum o saradnji GP BiH i Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH*
- 866 APIK, *Zaključen Memorandum o razumijevanju između APIK-a i Tijela za sprečavanje korupcije Vlade BPK*
- 867 APIK, *Godišnji izvještaj Agencije za 2019. godinu*
- 868 Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, član 6.
- 869 Zakon o političkim organizacijama FBiH, član 11; Zakon o političkim organizacijama RS, član 11; Zakon o političkim organizacijama Brčko distrikta, član 11.
- 870 Ibid.
- 871 Izborni zakon BiH
- 872 Zakon o finansiranju političkih stranaka BiH; Zakon o finansiranju političkih stranaka iz budžeta Republike, grada i opštine RS; Zakon o finansiranju političkih stranaka iz budžeta Brčko distrikta BiH

- 873 Ibid.
- 874 Centralna izborna komisija BiH, *Informacija o podnesenim godišnjim finansijskim izvještajima političkih stranaka za 2021. godinu sa izvorima finansiranja, 2022.*
- 875 Ibid.
- 876 Godišnji izvještaji dostupni na službenoj web stranici CIK-a
- 877 TI BiH: *Političke stranke iz budžeta naplatile 15,5 miliona KM – Sve manje prijavljenih donacija i sve više spornih dugovanja, april 2021.*
- 878 Centralna izborna komisija BiH, *Pravilnik o medijskom predstavljanju političkih subjekata u periodu od dana raspisivanja izbora do dana održavanja izbora, maj 2022.*
- 879 OSCE, *Konačni izvještaj Izborne posmatračke misije ODIHR, 2.2.2023.*
- 880 Zakon o finansiranju političkih stranaka BiH; Zakon o finansiranju stranaka iz budžeta Republike, grada i opštine RS; Zakon o finansiranju stranaka iz budžeta Brčko distrikta BiH
- 881 Zakon o političkim organizacijama Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, član 29.
- 882 Izborni zakon BiH, član 15.1.
- 883 Zakon o finansiranju političkih stranaka, član 10.
- 884 Centralna izborna komisija BiH: *Informacija o brisanim strankama iz sudskog registra, 2021.*
- 885 Zakon o političkim organizacijama RS, član 24; Zakon o političkim organizacijama FBiH, član 24.
- 886 Zakon o političkim organizacijama BD, član 24.
- 887 Zakon o političkim organizacijama FBiH; Zakon o političkim organizacijama RS; Zakon o političkim organizacijama BD
- 888 Zakon o finansiranju političkih stranaka, član 14; Izborni zakon BiH, član 15.6.
- 889 Zakon o finansiranju političkih stranaka, član 12. stav 1.
- 890 Zakon o političkim organizacijama RS, član 24; Zakon o političkim organizacijama FBiH, član 24. Zakon o političkom organizovanju BD, član 23.
- 891 Zakon o finansiranju političkih stranaka BiH, član 10. stav 8.
- 892 Ibid, član 14, stav 4.
- 893 Centralna izborna komisija BiH: *Informacija o izbrisanim političkim strankama iz sudskog registra, mart 2022.*
- 894 Centralna izborna komisija BiH: *Izveštaj o provođenju zakona iz nadležnosti CIK BiH u 2021. godini, april 2022.*
- 895 Evropska komisija: *Izveštaj o BiH za 2021. godinu*
- 896 Žurnal.info, *Nasilje u kampanji: Čekići, prepelice, konji i raspadnuti narkomani*
- 897 Zakon o finansiranju političkih stranaka BiH, član 10. stav 7.
- 898 Na osnovu pregleda zvaničnih web stranica stranaka: SNSD, Ujedinjena Srpska, DNS, DEMOS, SDS, PDP, SDA, PDA, Naša stranka, Narod i pravda, Demokratska fronta, Stranka za BiH, SDP, HDZ BiH i HDZ 1990. Podaci su posljednji put ažurirani 9. januara 2023.
- 899 TI BiH, *Stranke prijavile 11,3 miliona KM troškova kampanje! Osam partija prikrilo najmanje 1,5 miliona KM troškova, decembar 2022.*
- 900 U 2023. godini, najnoviji revizorski izvještaji dostupni na službenoj web stranici CIK-a su oni iz 2020. godine.
- 901 Izborni zakon BiH
- 902 Zakon o finansiranju političkih stranaka BiH,

- 903 CIK, Pravilnik o podnošenju finansijskih izvještaja
- 904 Izborni zakon BiH, članovi 15.1 i 15.9.
- 905 Zakon o finansiranju političkih stranaka, članovi 3., 4., 8., 10., 11., 12. i 14.
- 906 Ibid, član 12, stav 4.
- 907 Izborni zakon BiH, član 15.1.
- 908 Zakon o finansiranju političkih stranaka BiH; Izborni zakon BiH
- 909 Zakon o finansiranju političkih stranaka, član 19.
- 910 TI BiH: *Monitoring provođenja antikorupcijskih politika – Finansiranje političkih stranaka za 2021. godinu.*
- 911 Izborni zakon BiH, član 4. stav 1.
- 912 Centralna izborna komisija, *Uputstvo o postupku otvaranja i korištenja posebnog računa za finansiranje troškova izborne kampanje*
- 913 Zakon o finansiranju političkih stranaka, član 12.
- 914 TI BiH, *Zloupotreba javnih resursa za izbornu kampanju i dalje dominantna, predstavljena i mapa predizbornih radova i potrošnje*
- 915 Centralna izborna komisija, *Informacija o podnesenim finansijskim izvještajima za opšte izbore 2022, decembar 2022.* str. 1.
- 916 Ibid. str. 1.
- 917 TI BiH, *Stranke prijavile 11,3 miliona KM troškova kampanje! Osam partija prikrilo najmanje 1,5 miliona KM troškova, decembar 2022.*
- 918 Ibid.
- 919 Centralna izborna komisija BiH: *Pregled izvora finansiranja u periodu izborne kampanje*
- 920 U 2023. godini, najnoviji revizorski izvještaji dostupni na službenoj web stranici CIK-a su oni iz 2020. godine.
- 921 Centralna izborna komisija, *Izveštaj o provođenju zakona iz nadležnosti CIK-a*
- 922 Zakon o političkim organizacijama; Zakon o političkim organizacijama RS; Zakon o političkim organizacijama Brčko distrikta, član 29.
- 923 TI BiH, *Interno funkcionisanje i integritet političkih partija: zakoni i praksa, 2022.,* str. 11.
- 924 Ibid, str. 13.
- 925 Ibid. str. 10.
- 926 Ibid. str. 13.
- 927 Bljesak.info, *Nikšić ostaje na čelu SDP-a, izbori u stranci prolongirani*
- 928 Istraga.ba, *Objavljujemo dokumente za Kongres SDP-a: Nermin Nikšić ostaje predsjednik, izmjenama stranačkog statuta olakšava se sankcioniranje neposlušnih kadrova, Vojin Mijatović SDP-u pripisao rezultate Pokreta za državu kako bi povećao broj podobnih delegata za Kongres!*
- 929 WFD, *Representation of women in local government in BiH after the 2020 elections,* str. 11.
- 930 Parlamentarna skupština BiH, Lista poslanika u Predstavničkom domu
- 931 BH Novinari, *Uloga žena u politici u BiH: Nema rodnog balansa ni na jednom nivou vlasti*
- 932 SNSD, Statut Saveza nezavisnih socijaldemokrata (SNSD)
- 933 SDA, Statut Stranke demokratske akcije (SDA)
- 934 Glasomatar, februar 2023.
- 935 TI BiH, *Interno funkcionisanje i integritet političkih partija: zakoni i praksa,* str. 12.

- 936 Evropska komisija: *Izveštaj o BiH za 2022. godinu*, oktobar 2022., str. 11.
- 937 Istinomjer, februar 2023.
- 938 Srpska.info, *Analiza lokalnih izbora: Neprincipijelne koalicije i puno nezavisnih kandidata*
- 939 HMS:ba, Čović: *Partneri će nam biti legitimni predstavnici druga dva naroda, treba riješiti pitanje Predsjedništva BiH*
- 940 TI BiH, *Nevladine organizacije osuđuju Dodikove napade i etiketiranje Tanje Topić*
- 941 Evropska komisija: *Izveštaj o BiH za 2022. godinu*, oktobar 2022, dostupno na: <https://ti-bih.org/bih-medju-tri-najgore-zemlje-u-evropi-po-indeksu-percepcije-korupcije-za-2021/>
- 942 TI BiH, *Izveštaj za medije o Indeksu percepcije korupcije (CPI)*, januar 2023.
- 943 Buka, *Izetbegović, "Ja, i?"*
- 944 TI BiH, *Izveštaj za medije o Indeksu percepcije korupcije (CPI)*, januar 2023.
- 945 TI BiH, *(Anti)korupcija u fokusu: kakvi su planovi političkih stranaka u borbi protiv korupcije*
- 946 Srđan Blagovčanin, *Vladavina kartela* (Transparency International u BiH, 2020), str. 33
- 947 Ibid.
- 948 TI BiH, *Integritet novinarstva i transparentnost medija*
- 949 Ibid.
- 950 Vijeće za štampu i online medije, *Lista web portala*
- 951 Ustav BiH, član II, stav 2. Međunarodni standardi; Ustav Republike Srpske, član 49; Ustav Federacije BiH, Aneks Ustava FBiH,
- 952 Instrumenti za zaštitu ljudskih prava koji imaju pravnu snagu ustavnih odredbi
Evropska konvencija o ljudskim pravima
- 953 Zakon o komunikacijama BiH
- 954 Zakon o zaštiti od klevete FBiH; Zakon o zaštiti od klevete RS; Zakon o zaštiti od klevete Brčko distrikta
- 955 Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH; Zakon o slobodi pristupa informacijama u FBiH; Zakon o slobodi pristupa informacijama RS
- 956 Zakon o autorskom i srodnim pravima
- 957 Izborni zakon BiH
- 958 Zakon o javnom RTV sistemu BiH
- 959 TU BiH, *Proces integracije BiH u EU: 14 prioriteta iz Mišljenja Evropske komisije 4 godine poslije*
- 960 Regulatorna agencija za komunikacije, *Pravilo o medijskoj koncentraciji i vlasništvu nad elektronskim i štampanim medijima*, 21/2003.
- 961 Zakon o konkurenciji BiH
- 962 N1info.ba, *Upravni odbor: Finansijsko poslovanje BHRT-a krajnje rizično*
- 963 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2023. godinu*, str. 41.
- 964 Mondo.ba, *Upravni odbor BHRT: Novi pad prihoda od RTV takse*
- 965 *Finansijski izvještaj za 2020. godinu i Izvještaj nezavisnog revizora*
- 966 TI BiH, *Integritet novinarstva i transparentnost medija*
- 967 Ibid.
- 968 BH novinari, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021.*
- 969 Ibid.

- 970 Vijeće za štampu i online medije u BiH, *Završena Akademija medijske etike i izvještavanja o korupciji Vijeća za štampu i online medije u BiH*
- 971 Ustav BiH, član II, stav 2. Međunarodni standardi; Ustav Republike Srpske, član 49; Ustav Federacije BiH, Aneks Ustava FBiH, Instrumenti za zaštitu ljudskih prava koji imaju pravnu snagu ustavnih odredbi
- 972 Zakon o komunikacijama, Poglavlje IV, član 12, stav 3.
- 973 Zakon o zaštiti od klevete FBiH; Zakon o zaštiti od klevete RS; Zakon o zaštiti od klevete Brčko distrikta
- 974 Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona RS, čl. 156a, 208a, 208b
- 975 RTV BN, *Pazite šta pišete i pričate: 21 prijava za klevetu*
- 976 Kantonalni zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira
- 977 Radio Slobodna Evropa, *Kršenje javnog reda i mira i lažne vijesti na "sarajevskom internetu"*
- 978 Zakon o komunikacijama BiH, član 39. stav 12.
- 979 Zakon o javnom RTV sistemu BiH, član 4.
- 980 Zakon o Radio-televiziji RS, član 46. stav 4.
- 981 Reporteri bez granica, *Indeks slobode medija*
- 982 BH novinari, *Indikator nivoa medijskih slobode i sigurnosti novinara 2021.*
- 983 BH novinari, *Blizu 300 aktivnih tužbi za klevetu protiv novinara u BiH u posljednjih pet godina; BH novinari, 2022: Godina SLAPP tužbi u regionu*
- 984 Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH, *Alternativni izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine na putu za članstvo u Evropskoj uniji za 2021. godinu, Politički kriteriji*
- 985 TI BiH, *Integritet novinarstva i transparentnost medija*
- 986 BiH-x.info, *Finansiranje medija tokom pandemije: Promocija vlasti, a ne interesa građana*
- 987 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2021. godinu*
- 988 Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH, *Alternativni izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine na putu za članstvo u Evropskoj uniji za 2022. godinu, Politički kriteriji*
- 989 TI BiH, *Integritet novinarstva i transparentnost medija*
- 990 CIN, *Disciplinski postupak protiv Zorana Čegara zbog prijetnje novinarima*
- 991 Bljesak.info, *Brutalno pretučen novinar iz Brčkog, napao ga muškarac s fantomkom*
- 992 Mediacentar, *Milorad Dodik ne prestaje sa verbalnim napadima na novinare*
- 993 Slobodna Bosna, *Reagiralo udruženje BH novinari: "Neprijemljen bijes Konakovića prema novinarki Hayata, politički bahato pokreće hajku"*
- 994 Fokus.ba, *Tužilaštvo mora istražiti prijetnje novinarima Capitala, a ne njih isljeđivati*
- 995 Buka, *Načelnik Šipova uputio najodvratnije uvrede i prijetnje novinaru Naratoriuma (Audio)*
- 996 Safejournalist.net, *Indeks sigurnosti novinara zapadnog Balkana, Bosna i Hercegovina 2021 – Narativni izvještaj*
- 997 Misija OSCE-a u BiH, *Procjena potreba medijskog sektora u BiH*
- 998 Zakon o javnom RTV sistemu BiH, član 3.
- 999 Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH, član 3.
- 1000 Zakon o privrednim društvima FBiH; Zakon o privrednim društvima RS; Zakon o preduzećima Brčko distrikta
- 1001 RAK, Pravilo 77/2015. o pružanju audio-vizuelnih medijskih usluga
- 1002 Službena web stranica Regulatorne agencije za komunikacije

- 1003 Spisak štampanih medija dostupan na: <https://vzs.ba/spisak-stampanih-medija-u-bih/> i spisak online medija dostupan na: <https://vzs.ba/spisak-online-medija-u-bih/>
- 1004 TI BiH, *Integritet novinarstva i transparentnost medija*
- 1005 CPCD, *Mapiranje medijskih web portala u BiH*, 2021, str. 16.
- 1006 Zakon o komunikacijama BiH, član 39.
- 1007 Vijeće za štampu i online medije
- 1008 Izborni zakon BiH
- 1009 Safejournalists.net, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2022.*
- 1010 Mediacentar, *Još jedna godina političkih pritisaka i propagande*
- 1011 Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH, *Alternativni izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine na putu za članstvo u Evropskoj uniji za 2022. godinu, Politički kriteriji*
- 1012 Safejournalists.net, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2020.*
- 1013 RAK, Kodeks o programskim sadržajima
- 1014 Vijeće za štampu i online medije, Kodeks za štampane i online medije BiH
- 1015 Mediacentar, *Šta donose izmjene Kodeksa za štampu i online medije BiH?*
- 1016 Safejournalists.net, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021.*
- 1017 Vijeća časti u novinarskim udruženjima
- 1018 TI BiH, *Integritet novinarstva i transparentnost medija*
- 1019 Ibid.
- 1020 Safejournalists.net, *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2021.*
- 1021 Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH, *Alternativni izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine na putu za članstvo u Evropskoj uniji za 2022. godinu, Politički kriteriji*
- 1022 TI BiH, *Integritet novinarstva i transparentnost medija*
- 1023 Misija OSCE-a u BiH, *Procjena potreba medijskog sektora u BiH*
- 1024 N1info.ba, *Izveštaj State Departmenta za BiH: pritisak na medije, mržnja, korupcija...*
- 1025 TI BiH, *Integritet novinarstva i transparentnost medija*, str. 36.
- 1026 Ibid.
- 1027 Al Jazeera Balkans, *Novinarka koja je otkrila aferu "Respiratori": Međunarodni stručnjak objasnio, nisu za intenzivnu njegu*
- 1028 TI BiH, *Pregled ključnih medijskih portala za potrebe studije NIS*, maj-novembar 2023.
- 1029 Ibid.
- 1030 Ibid.
- 1031 Mediacentar, *Žene na samo 30 posto rukovodećih pozicija u bh. medijima*
- 1032 UN Women, *Istraživanje o medijskom izvještavanju o rodno zasnovanom nasilju nad ženama u BiH u 2020. godini*
- 1033 Rozgonyi, dr. K i Adams, J., jun 2022.
- 1034 Zbirni e-registar udruženja i fondacija u BiH, <http://zbirniregistri.gov.ba/>
- 1035 Zakon o udruženjima i fondacijama BiH; Zakon o udruženjima i fondacijama FBiH; Zakon o udruženjima i fondacijama RS; Zakon o udruženjima i fondacijama BD
- 1036 Zakon o udruženjima i fondacijama BiH, član 28.
- 1037 Zakon o udruženjima i fondacijama FBiH, član 26.

- 1038** Zakon o udruženjima i fondacijama RS, član 25.
- 1039** Prema odredbama zakona o administrativnim taksama na državnom, RS i kantonalnom nivou.
- 1040** Radio Slobodna Evropa, *Skupština Republike Srpske usvojila zakon o kriminalizaciji klevete*
- 1041** Radio Slobodna Evropa, *Skupština RS usvojila Nacrt zakona o "stranim agentima"*
- 1042** TI BiH, *Odluka NSRS je nastavak udara na udruženja i medije koja nisu pod kontrolom vlasti*
- 1043** U RS, prema Zakonu o porezima RS, član 16, najveću stopu u visini od 3% moguće je priznati za finansiranje organizacija u oblasti sporta, kulture, humanitarnog rada i organizacija koje pružaju socijalne usluge, a u FBiH ista stopa se primjenjuje na organizacije iz oblasti nauke, obrazovanja, sporta i humanitarne organizacije. Zakon o porezu na dobit FBiH, član 11. stav 3.
- 1044** USAID, 2021. str. 59.
- 1045** Zakon o PDV-u BiH, član 29. stav 4.
- 1046** Pravilnik o primjeni Zakona o PDV-u
- 1047** USAID, 2021, str. 60.
- 1048** *Plan vlasti Republike Srpske u tri tačke – obračun sa korupcijom ili nevladinim organizacijama?*
- 1049** KULT, 2021.
- 1050** Musić, Z., 2022.
- 1051** USAID 2021, *Indeks održivosti OCD u BiH za 2021. godinu*, str. 4.
- 1052** Raspodjela javnih sredstava za finansiranje OCD uređena je zakonima o finansiranju institucija i zakonima o izvršenju budžeta u BiH, FBiH, RS i BD.
- 1053** "Neke općine primjenjuju principe transparentnog finansiranja organizacija, ali je neophodno osigurati veću transparentnost i ujednačen pristup svih nivoa vlasti raspodjeli javnih budžetskih sredstava. Neka ministarstva i općine preferiraju sufinansiranje projekata i programa udruženja i fondacija obrazlažući to neutemeljenim argumentima manje vjerovatnoće zloupotrebe dobivenih sredstava." Izvor: Daguda, Aida, Cvjetković, Dajana. *Regulisanje finansiranja organizacija civilnog društva u FBiH iz javnih budžeta* (Sarajevo: Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH, 2022.)
- 1054** *U BiH za dvije godine podijeljen 121 milion KM neprofitnim organizacijama, brojni primjeri političkih zloupotreba i sukoba interesa*
- 1055** Ibid 7.
- 1056** Ministarstvo finansija i trezora BiH, *Izveštaj o mapiranju razvojnih partnera 2021.*
- 1057** Mreža za izgradnju mira, *Sveobuhvatna studija o filantropiji u BiH: Stanje filantropije u BiH*
- 1058** Zakon o udruženjima i fondacijama BiH; Zakon o udruženjima i fondacijama FBiH; Zakon o udruženjima i fondacijama RS; Zakon o udruženjima i fondacijama BD
- 1059** U domenu izbora djelokruga rada, upravljačkih struktura i načina djelovanja, OCD u BiH su potpuno nezavisne. Zakon o udruženjima npr. ostavlja OCD mogućnost da imaju upravni odbor i skupštinu kao upravljačka tijela, ali upravni odbor nije obavezujući dio upravljačke strukture. Takođe, OCD su slobodne da izrađuju i usvajaju svoje strategije i akcione planove samo uz saglasnost svojih članova i upravnih tijela. U pogledu izbora izvora finansiranja ne postoje zakonska ograničenja za OCD.
- 1060** Uključujući doprinose koji proističu iz oblasti radnog prava, plaćanje PDV-a, plaćanje poreza na dobit u slučajevima da imaju veću dobit nego što je Zakonom o udruženjima i fondacijama predviđeno u sklopu poreskih olakšica, te dostavljanje finansijskih izvještaja prema poreskim organima. Finansijski izvještaji se dostavljaju Jedinstvenom registru u FBiH i Registru u RS u rokovima, obliku i na način utvrđen propisima kojima se uređuju pitanja od značaja za uspostavljanje i funkcionisanje sistema knjigovodstva, računovodstva i finansijskog izvještavanja. Obaveze su regulisane i Zakonom o registru finansijskih izvještaja FBiH, član 7. i Zakonom o jedinstvenom registru finansijskih izvještaja RS, članovi 11-14.

- 1061** Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti.
- 1062** *Transparentno.ba, Praćenje raspodjele javnih sredstava udruženjima i fondacijama u BiH*
- 1063** *Radio Slobodna Evropa, Budžetski novac u BiH odlazi udruženjima kojima upravlja politika*
- 1064** GONGO je engleska skraćenica za “nevladina organizacija kojom upravlja vlada”, a koristi se za organizacije koje se predstavljaju kao nevladine, a zapravo su pod kontrolom ili velikim uticajem vlasti ili nekog vladinog subjekta. GONGO-e često osnivaju ili finansiraju vlade s ciljem promovisanja sopstvenih interesa, na domaćem ili međunarodnom planu, na način da oponašaju nezavisne subjekte civilnog društva.
- 1065** *Vlasti u BiH troše milione javnog novca na finansiranje sumnjivih organizacija*
- 1066** *Političke zloupotrebe i sukobi interesa u finansiranju udruženja i fondacija*
- 1067** *Potvrđena presuda: MUP RS diskriminisao aktivistkinje grupe “Pravda za Davida”*
- 1068** *Diskriminacija ili rupa u zakonu: Organizatorima Prajda traže da plate ono što ostali dobijaju besplatno*
- 1069** *Državno korišćenje sile u BiH: Ovdje je policija produžena ruka vlasti!*
- 1070** *USAID, Indeks održivosti OCD u BiH za 2021. godinu, str. 52.*
- 1071** *Ministarstvo pravde BiH, Finansijski izvještaji udruženja i fondacija za 2021. godinu*
- 1072** *Na primjer, Mreža za mir <https://www.mreza-mira.net/o-nama/upravna-tijela/>, i TI BiH, <https://ti-bih.org/upravni-odbor/>*
- 1073** *USAID, Indeks održivosti OCD u BiH za 2021. godinu, str. 50.*
- 1074** *Etički kodeks za OCD u BiH*
- 1075** *107 organizacija se opredijelilo za djelovanje u skladu s Etičkim kodeksom*
- 1076** *Institut za razvoj mladih KULT ima svoj etički kodeks i intenzivno radi na njegovoj primjeni i edukaciji drugih OCD u BiH o važnosti njegove primjene.*
- 1077** *Evropska komisija, Upravljanje grantovima.*
- 1078** *Direktor ACED-a grant EU uplaćivao na lični račun, kupio stan, auto*
- 1079** *Helsinški parlament građana Banja Luka, Rodna ravnopravnost je važna za sve!*
- 1080** *Sektorske mreže koje su specijalizovane za praćenje rada pravosuđa, kršenja ljudskih prava manjinskih grupa, izbornog procesa ili napretka zemlje ka članstvu u EU.*
- 1081** *Federalno tužilaštvo FBiH, Hitno formirati predmet i provjeriti navode iz medija*
- 1082** *MP BiH, Sektor za strateška planiranja, koordinaciju pomoći i evropske integracije još uvijek primjenjuje Memorandum o razumijevanju koji je prvobitno potpisan sa četiri OCD u BiH 2010. godine u procesu izrade revidirane SRSP i njenog akcionog plana.*
- 1083** *Detektor, Ignorise kritike pri usvajanju novog Zakona o slobodi pristupa informacijama, 28.9.2023.*
- 1084** *U 2022. godini Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment (PIM Univerzitet) i Asocijacija za demokratske inicijative (ADI) iz Sarajeva, na osnovu studije o kršenjima ljudskih prava u BiH, izradili su je 13 prijedloga zakona koji se odnose na usklađivanje postojeće legislativne s EU standardima u ovoj oblasti. Zagovaranju su se pridružilo 16 obrazovnih institucija i 24 OCD.*
- 1085** *BH novinari, Istraživanje: Kapaciteti nevladinih organizacija i udruženja građana u oblasti medijske pismenosti*
- 1086** *BH novinari, decembar 2020.*
- 1087** *Savjetodavno tijelo Savjeta ministara BiH za saradnju s nevladinim organizacijama ima sedam članova i članica izabranih putem javnog poziva Ministarstva pravde BiH, koji imaju dugogodišnje iskustvo u kreiranju, praćenju i sprovođenju javnih*

politika od značaja za stvaranje podsticajnog pravnog, institucionalnog i finansijskog okruženja za nevladine organizacije u BiH.

- 1088 Sporazum o saradnji između Savjeta ministara BiH i nevladinih organizacija u BiH potpisan je 30.11.2017. Do danas ga je potpisalo 127 OCD u BiH.
- 1089 Agencija za statistiku BiH, *Strukturne poslovne statistike 2021*.
- 1090 Agencija za statistiku BiH, *Poslovne statistike, Jedinice Statističkog poslovnog registra Stanje na dan 31.12.2022*.
- 1091 Ibid.
- 1092 Ibid.
- 1093 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2023. godinu*, str. 67.
- 1094 Capital.ba, *Javne nabavke u BiH: Ispod žita nestale milijarde*
- 1095 Okvirni zakon o registraciji poslovnih subjekata BiH; Zakon o registraciji poslovnih subjekata u RS; Zakon o registraciji poslovnih subjekata u FBiH; Zakon o registraciji poslovnih subjekata u BD
- 1096 Zakon o elektronskom potpisu RS
- 1097 Ibid.
- 1098 Udruženje poslodavaca FBiH, Amandmani Udruženja poslodavaca FBiH na Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o registraciji poslovnih subjekata u FBiH
- 1099 Srpska.info, *Iz Grada poručili: Ukida se plaćanje komunalne takse za isticanje poslovnog imena*
- 1100 Zakon o poreskom sistemu RS
- 1101 Preduzetnički portal RS, Registar poreskih i neporeskih davanja
- 1102 Pravilnik o vođenju Registra poreskih i neporeskih davanja RS
- 1103 Agencija za statistiku BiH, *Poslovne statistike, Jedinice Statističkog poslovnog registra Stanje na dan 31.12.2022*.
- 1104 World Bank, *Doing Business Report – Economy Profile of Bosnia and Herzegovina – 2020*
- 1105 Ibid, str. 4.
- 1106 Ibid, str. 4.
- 1107 Ibid, str. 4.
- 1108 Heritage Foundation, *Index of Economic Freedom 2023*
- 1109 LEDnet – Mreža za ekonomski razvoj u BiH, *Poslovno okruženje u BiH*
- 1110 Zakon o konkurenciji BiH
- 1111 Ibid, član 27.
- 1112 Odluke Konkurencijskog savjeta dostupne na: <https://bihkonk.gov.ba/hr/category/zlouporaba-vladajuceg-polozaja-hr/>
- 1113 Zakon o zabrani diskriminacije u BiH
- 1114 Ibid, Poglavlje IV
- 1115 Zakon o inspekcijama FBiH; Zakon o inspekcijama RS; Zakon o inspekcijama Brčko distrikta
- 1116 Heritage Foundation, *Index of Economic Freedom 2023*
- 1117 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2023. godinu*, str. 7.
- 1118 Capital.ba, *Koji su glavni pokretači korupcije u privredi BiH?*
- 1119 Dnevni.ba, *Javne nabavke u BiH: Korupcija, a sve po zakonu*
- 1120 Agencija za javne nabavke BiH, *Godišnji izvještaj za 2022. godinu*
- 1121 TI BiH, *Vladavina kartela*, str. 42.

- 1122 Oslobođenje.ba, *Tenderi se namještaju bez ikakvog straha od sankcije, a krađe i ne kriju*
- 1123 Oslobođenje.ba, *Prointer sve bogatiji: 37 miliona KM kompaniji koja se povezuje sa porodicom Dodik*
- 1124 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2023. godinu*, str. 67.
- 1125 Zakon o računovodstvu i reviziji u FBiH, Službene novine FBiH, br. 15/21 i Zakon o računovodstvu i reviziji RS
- 1126 Capital.ba, *“Prointer” za četiri marke dobio milionski tender za registraciju*
- 1127 Član 44. Zakona o računovodstvu i reviziji u FBiH i član 24. Zakona o računovodstvu i reviziji RS
- 1128 Sarajevska berza, *Kodeks korporativnog upravljanja za kompanije koje su uvrštene na tržište Sarajevske berze*, str. 5; i Banjalučka berza, *Standardi korporativnog upravljanja*, str. 17.
- 1129 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2023. godinu*, str. 89.
- 1130 Transparentno.ba, 13.11.2023.
- 1131 Transparentno.ba, 19.10.2023.
- 1132 Transparentno.ba, 18.10.2023.
- 1133 Zakon o privrednim društvima FBiH; Zakon o privrednim društvima RS; Zakon o privrednim društvima Brčko distrikta
- 1134 Zakon o privrednim društvima FBiH, član 227.
- 1135 Ibid, član 340.
- 1136 Zakon o privrednim društvima RS, član 163.
- 1137 Komisija za vrijednosne papire FBiH, *Pravilnik o upravljanju dioničkim društvima u FBiH*
- 1138 Standardi za upravljanje akcionarskim društvima u RS
- 1139 Službena web stranica Komisije za vrijednosne papire FBiH
- 1140 Službena web stranica Komisije za hartije od vrijednosti RS
- 1141 Agencija za statistiku BiH, *Strukturne poslovne statistike, 2021*.
- 1142 Capital.ba, *Samo mali broj kompanija u BiH shvata značaj dobrog korporativnog upravljanja*
- 1143 Ibid.
- 1144 Privredna komora Kantona Sarajevo, Kodeks poslovne etike članova komore
- 1145 Krivični zakon BiH, Krivični zakon FBiH, Krivični zakonik RS i Krivični zakon BD
- 1146 Zakon o javnim nabavkama BiH
- 1147 UN Global Compact in BiH, 2023
- 1148 Na primjer, Kodeks poslovne etike članova komore Privredne komore Kantona Sarajevo
- 1149 Udruženje poslodavaca FBiH, *Analiza rezultata ankete o percepciji, učestalosti i oblicima korupcije u realnom sektoru FBiH*
- 1150 AIRE centar, UNDP, *Razotkrivanje neravnopravnosti u radnom okruženju u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo, 2023) str. 13.
- 1151 Ibid, str. 39.
- 1152 Vlada FBiH, *Predstavljeni rezultati projekta podrške ženskom poduzetništvu u FBiH*
- 1153 AIRE centar, UNDP, str. 39.
- 1154 Finansijsko-informatička agencija FBiH, *Pregled poslovanja privrednih društava u Federaciji BiH za 2022. godinu*
- 1155 Od svih diplomiranih studenata 2020. godine, 60% su žene, a 40% muškarci. Izvor: AIRE centar, UNDP, str. 40.
- 1156 Službena web stranica Udruženja, dostupno na: <https://upzbih.ba/>
- 1157 Federalna.ba, *Korupcija s kojom se susreću poslovni subjekti u Federaciji BiH učestala pojava*

- 1158 Udruženje poslodavaca BiH, *Analiza rezultata ankete o percepciji, učestalosti i oblicima korupcije u realnom sektoru FBiH* (Sarajevo: 2020), dostupno na: <http://upfbih.ba/uimages/v/web/Analiza20rezultata20ankete20V1.pdf>, str. 7.
- 1159 Ibid, str. 15.
- 1160 Dostupno na: aa.com.tr
- 1161 UN Global Compact, dostupno na: <https://unglobalcompact.org/what-is-gc/participants>
- 1162 Online platforma Forum poslovnog integriteta, dostupno na: <https://transparentno.ba/transparentno.ba/fpi/>
- 1163 Informacije o mreži ACCOUNT, dostupno na: <https://www.account.ba/stranica/o-nama>
- 1164 Informacije o projektu "Poslovanje bez korupcije", dostupno na: <http://www.upfbih.ba/-poslovanje-bez-korupcije->
- 1165 MMF: *BiH. Konsultacije po članu IV za 2022.*
- 1166 Zakon o javnim preduzećima RS i Zakon o javnim preduzećima u FBiH
- 1167 Zakon o javnim preduzećima RS
- 1168 Zakon o javnim preduzećima u FBiH
- 1169 MMF: *Preduzeća u državnom vlasništvu u Bosni i Hercegovini*
- 1170 Zakon o javnim preduzećima u FBiH; Zakon o javnim preduzećima RS
- 1171 Zakon o privrednim društvima RS; Zakon o privrednim društvima FBiH
- 1172 TI BiH, *Dobro upravljanje u javnim preduzećima u BiH – Analiza transparentnosti, odgovornosti i integriteta javnih preduzeća*
- 1173 Zakon o gasu RS; Uredba o organizaciji sektora gasne privrede FBiH
- 1174 Zakon o željeznicama FBiH; Zakon o željeznicama RS
- 1175 Zakon o šumama FBiH; Zakon o šumama RS
- 1176 Zakon o električnoj energiji FBiH; Zakon o električnoj energiji RS
- 1177 Zakon o koncesijama RS
- 1178 BN TV, *IRB ponovo kupila sve obveznice OC Jahorina*, 21.10.2019.
- 1179 Zakon o Investiciono-razvojnoj banci RS
- 1180 Zakon o Razvojnoj banci FBiH
- 1181 Zakon o javnim preduzećima u FBiH; Zakon o javnim preduzećima RS
- 1182 Examining State Capture Undue Influence on Law-Making and the Judiciary in the Western Balkans and Turkey
- 1183 I nakon upozorenja: Vlada KS nastavlja sa praksom imenovanja v.d. direktora istih ljudi više puta
- 1184 BN TV, *Trend imenovanja v.d. direktora u Srpskoj se nastavlja*
- 1185 CIN, *Upravljanje javnim preduzećima: stranka prije struke*
- 1186 Žurnal, *Napad na kadrove DNS-a: Dodik smjenjuje direktore koji ga nisu podržali na izborima*, 18.10.2018.
- 1187 Buka, *Vladajuće stranke razgrabile javna preduzeća, evo kako su podijelile plijen*, 21.5.2019.
- 1188 Istraga, *Trojka podijelila javna preduzeća*, 18.05.2023
- 1189 Ibid.
- 1190 Zakon o poštama BiH
- 1191 Transparentno.ba, *Analiza: Kako rade poštanski operateri u BiH*, 7.7.2021.
- 1192 Zakon o igrama na sreću RS
- 1193 Capital.ba, *Sve na crno: Državno kockanje novcem građana Srpske*, 6.12.2019.
- 1194 Klix.ba, *Republika Srpska izgubila višemilionski spor sa Premier kladionicom*, 16.8.2023., RTVBN, *Krivična prijava protiv Vidovićeve zbog zloupotreba*, 11.9.2023.

- 1195 Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH; Zakon o slobodi pristupa informacijama FBiH; Zakon o slobodi pristupa informacijama RS
- 1196 Zakon o javnim preduzećima u FBiH
- 1197 Zakon o računovodstvu i reviziji
- 1198 Uredba o transparentnosti finansijskih odnosa između osnivača i preduzeća, FBiH i RS
- 1199 Ibid.
- 1200 TI BiH dobio i drugu presudu zbog skrivanja ugovora o izgradnji auto-puta Banjaluka – Prijedor
- 1201 TI BiH, *Jačanje dobre uprave u javnim preduzećima u BiH*, mart 2018.
- 1202 Klix.ba, *Prihod namjenske industrije FBiH 2021. iznosio 358 miliona KM*, mart 2018.
- 1203 Registar javnih preduzeća, dostupno na: apif.net
- 1204 Zakon o javnim preduzećima u FBiH; Zakon o javnim preduzećima u RS
- 1205 Ibid
- 1206 Zakon o internoj reviziji u javnom sektoru u FBiH; Zakon o internoj reviziji u javnom sektoru RS
- 1207 BN TV, *Smjena direktora ŠG Vučevica Čajniče Slobodana Pejovića, pod kojim je preduzeće poslovalo u plusu, da bi se na njegovo mjesto doveo lokalni šef SNSD-a Neđo Mašić*, 24.07.2017.
- 1208 BN Portal, *Sud: Nezakonita smjena Popovića*
- 1209 Evropska komisija, *Izveštaj o BiH za 2022. godinu*
- 1210 *Izveštaj revizije učinka: Interna revizija i kontrola u javnim preduzećima*
- 1211 Capital.ba, *Pogodovanje Željeznica Republike Srpske drugim firmama dovelo do višemilionskih gubitaka*, 17.5.2022.
- 1212 Ured za reviziju institucija u FBiH, *Izveštaj o finansijskoj reviziji Željeznica FBiH*
- 1213 Pismo namjere BiH MMF-u
- 1214 Radio Slobodna Evropa, *Javna preduzeća za čuvanje vlasti*, 26.9.2019.
- 1215 Akcionari Ljubije direktora prijavili SIPA
- 1216 *Vlada FBiH daje RMU Banovići pod Kukićevu kontrolu*
- 1217 Zakon o javnim preduzećima RS, član 19.
- 1218 Zakon o javnim preduzećima u FBiH, član 20.
- 1219 Kodeks korporativnog upravljanja za kompanije uvrštene na tržište Sarajevske berze – burze vrijednosnih papira
- 1220 Standardi korporativnog upravljanja Banjalučke berze
- 1221 Zakon o javnim nabavkama BiH
- 1222 Zakon o finansiranju političkih stranaka BiH
- 1223 Transparentno.ba, *Kako stranke finansiraju kampanju: 19,4 miliona iz budžeta, velike donacije javnih funkcionera i privatnih firmi koje posluju sa državom*, 22.5.2023.
- 1224 Krivični zakon BiH
- 1225 Republička komisija za utvrđivanje sukoba interesa u organima vlasti RS, *Godišnji izvještaj za 2022. godinu*
- 1226 TI BiH, *Registar nosilaca javnih funkcija*
- 1227 Plan integriteta KJP SARAJEVO ŠUME
- 1228 Plan integriteta KJP CENTAR SKENDERIJA d.o.o.
- 1229 Plan integriteta, HERCEGBOSANSKE ŠUME
- 1230 TI BiH, *Godišnji izvještaj Centra za pružanje besplatne pravne pomoći građanima (ALAC) za 2021. godinu*

- 1231** Javno preduzeće DEP-OT, koje je zakupilo reklamni bilbord tokom cijele godine, a u izornoj kampanji na tom bilbordu pojavio se predizborni plakat direktora preduzeća koji je bio kandidat na izborima. U drugom slučaju, Autoceste FBiH platile su snimanje i emitovanje reklamnog spota koji je promovisao tadašnjeg predsjednika SDP-a i druge kandidate ove stranke.
- 1232** TI BiH, *Monitoring izborne kampanje 2020.*
- 1233** BN TV, *Skandal u Bijeljini: Teška zloupotreba javnih resursa*
- 1234** TI BiH, *Monitoring izborne kampanje 2020.*
- 1235** TI BiH, *SDP finansira i sprovodi svoju izbornu kampanju preko Autocesta FBiH*, 6.10.2014.
- 1236** Transparentno.ba, *Stranke prijavile 11,3 miliona KM troškova kampanje! Osam partija prikrilo najmanje 1,5 miliona KM troškova*, 23.12.2022.
- 1237** TI BiH, *Analiza primjene Zakona o slobodi pristupu informacijama 2022.*
- 1238** TI BiH, 2015.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

343.352:061.2(497.6)

СТУДИЈА система националног
Studija sistema nacionalnog integriteta : Bosna i Hercegovina
2023 / [glavni autor Srđan Blagovčanin ; drugi autori Ivana Korajlić
... [et al.]]. - Banja Luka : Transparency International u Bosni i
Hercegovini, 2024 (Jelah : Feral printing&trading). - 376 стр. :
илустр. ; 22 cm

Тираж 300. - Endnotes : стр. 336-374. - Библиографија: стр. 302-
334.

ISBN 978-99976-974-5-5

COBISS.RS-ID 140093697

